

MUZEUL JUDEȚEAN "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN
"ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI
XXXVIII

2017

editura pim

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

**ACTA MOLDAVIAE
MERIDIONALIS**

XXXVIII

2017

**EDITURA PIM
Iași, 2018**

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

Colegiul de redacție

**CRISTINA CÎMPIANU, OANA AMBROSĂ, ALBERT GRECU,
LAURENȚIU CHIRIAC, MIHAI CRISTIAN ȘELARU,
MARIAN ANTONIU, LIVIU PREUTU-GRIGORE**

Coperta

LIVIU PREUTU-GRIGORE

Orice corespondență se va adresa Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, no. 2, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Richen Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui - Roumănen, tel./fax: 0235/311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui nu își asumă răspunderea pentru conținutul articolelor publicate, aceasta aparținând în totalitate autorilor. În acest sens, rugăm colaboratorii noștri să trimită materialele redactate după normele științifice și numai în format electronic.

ISSN : 0257 - 7372

Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

**COPERTA I – Mareșalul Constantin Prezan, generalul Nicolae Petala,
generalul Ioan Rășcau, generalul Ștefan Holban**

ABREVIERI – ABBREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

AARMSI = Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.

AB = Arhivele Basarabiei

ACMI = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.

ACNSAS = Arhiva Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

Acta Arch. = *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapesta.

ActaMM = *Acta Moldaviae Meridionalis* - Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Vaslui.

AEH = Anuarul Eparhiei Hușilor, Editura Episcopiei Huși, Huși.

AER = Anuarul Eparhiei Romanului, Editura Episcopiei Romanului, Roman.

AGA = Anuarul de geografie și antropogeografie, București.

AGMB - Arhivele Generale Militare București

AIIX = Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași.

AIIAI = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.

AIIN = Anuarul Institutului de Istorie Național Cluj, Cluj - Napoca.

A.N.C.E. Prahova = Asociației Naționale Cultul Eroilor „Prahova”.

ANIC -Arhivele Naționale Istorice Centrale

A.M.A.E = Arhivele Ministerului Afacerilor de Externe.

A.M.R. Pitești = Arhivele Militare Române Pitești.

AN - DMB = Arhivele Naționale - Direcția Municipiului București.

A.N.I.C = Arhivele Naționale Istorice Centrale.

ArhMedie = Arheologia Medievală, Uniunea Arheologilor Medieviști, Reșița.

ArhMold = Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie Iași, București.

ArheologijaS = *Arheologija Sofia*. Institutul de Arheologie și Academia de Științe, Sofia.

Arh. N. Vrancea – Arhivele Naționale Vrancea

ArhStBuc = Arhivele Statului București.

ArhStIași = Arhivele Statului Iași.

AT = *Ars Transilvaniae*, Revista Institutului Național de Istorie și Artă, Cluj.

Balcania = *Balcania* - Revista Institutului de Studii Balcanice, București.

BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.

BEH = Buletinul Episcopiei Huși, Editura Episcopiei Huși, Huși.

Bibl Acad Rom. = Biblioteca Academiei Române, București.

BMI = Buletinul Monumentelor Istorice, București, Direcția Monumentelor Istorice, 1970-1975 și 1990-2002 (serie nouă).

BO = Biroul Oficial.

BOR = Biserica Ortodoxă Română, Patriarhia Română, București.

BR = Buciumul român, București.

BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române, București.

București = București - Revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București.

Carpica = Carpica – Anuarul Muzeului de Istorie „Iulian Antonescu” Bacău, Bacău.

Călători străini... = *Călători străini despre Țările Române*, vol. I - IX, coordonator Maria Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968 - 1996.

C.C. al P.C.R = Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

CDM = *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului - București*, vol. I - V, *Arhivele Statului București*, 1957 - 1975.

C.F.A.M. = Comandamentul Forțelor Aeriene Militare

CJCPCT Vaslui = *Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui*

CI = Cercetări istorice, Complexul Național Muzeal „Moldova” Iași.

CL = Convorbiri literare, Iași.

Crisia = Crisia - Culegere de Materiale și Studii, Muzeul Crișurilor, Oradea.

CMI = Comisia Monumentelor Istorice

C.N.S.A.S. = Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

CRIFST = Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române

CSMP = Comisia Superioară a Monumentelor Publice, București.

Dacia NS = Dacia, Nouvelle Serie. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București.

Danubius = Danubius – Anuarul Muzeului de Istorie Galați, Galați.

DC = Direcția pentru Cultură

DIE = Direcția de Informație Externă.

DIR,A, = Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625), 11 volume, București, Editura Academiei, 1951 - 1995.

DGIE = Direcția Generală de Informație Externă

D.G.P. = Direcția Generală a Poliției

D.J.A.N. Buzău = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Buzău .

D.J.A.N.(I.) Iași = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași

D.J.A.N. Vaslui = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui.

D.J.A.N. Vrancea = Direcția Județeană Arhivelor Naționale Vrancea.

DPSG - Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

DR = Documente răzeșești, Bârlad, 1932-1934.

DRH , A , = Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. I - XXIII, București, Editura Academiei Române, 1968 - 1996.

Doc. bârlădene = Documente bârlădene, vol. I - V, Bârlad - Huși, 1911 - 1926.

E.C.P. = Aparatul pentru Educație, Cultură și Propagandă

FMIL = Foaie pentru minte, inimă și literatură, București.

FRN = Frontul Renașterii Naționale

FTJVs = Fondul Tribunalului Județului Vaslui.

GB = Glasul Bisericii, Mitropolia Olteniei, Craiova.

Ghibănescu Gh., *Surete și izvoade = Surete și izvoade*, vol. I - XXV, Iași - Huși, 1906 - 1933.

GM = Glasul monahilor, Mitropolia Română, București.

Hierasus= Hierasus - Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani.

II = Însemnări ieșene, Iași.

I.G.J. = Inspectoratul General al Jandarmeriei

IN = Ion Neculce, Buletinul Muzeului Municipal Iași, Iași.

Iorga N., *Stud. și doc. = Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, 34 volume, București - Vălenii de Munte, 1906 - 1916.

JL = Junimea literară, Iași.

MA = Mitropolia Ardealului, Editura Mitropoliei Ardealului, Cluj-Napoca.

M.A.I. = Ministerul Afacerilor Interne

Materiale = Materiale și cercetări arheologice, București.

MC = Miron Costin, Bârlad.

MCA – DA = Ministerul Cultelor și Artelor - Departamentul Artelor.

MCIP = Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice.

MemAntiq = *Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis*, Piatra Neamț.

MI = Magazin istoric, București.

- MIA = Monumente Istorice și de Artă, București.
M.J.O.R = Monitorul, Jurnal Oficial al Românie.
MO = Mitropolia Olteniei, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova.
M.O. = Monitorul Oficial.
M.Oastei = Monitorul Oastei.
Mousaios = Revista Muzeului Județean Buzău.
M.M.S. = Mitropolia Moldovei și Sucevei, Revista Mitropoliei Moldovei, Iași.
M.N.I.R. = Muzeul Național de Istorie a României, București.
O.P.C.N. = Oficiul pentru Patrimoniu Cultural Național
PCdR = Partidul Comunist din România
Pontica = *Pontica. Acta Musei Tomitani*, Constanța.
P.T. = Păstorul Tutovei, Bârlad.
P.M.R. = Partidul Muncitoresc Român.
R.A. = Revista arhivelor, București.
R.E.S.E.E. = Revue des Études Sud-Est Européennes, București.
R.I. = Revista istorică, București, 1974-1979.
R.I.M. = Revista de Istorie a Moldovei
R.I.R. = Revista istorică română, București, 1915-1946.
R.M. = Revista muzeelor, București
S.A.I. = Studii și articole de istorie, București.
S.C.I. = Studii și cercetări istorice, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” Iași, Iași.
S.C.I.A. = Studii și cercetări de istoria artei, București.
S.C.I.V.(A) = Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.
S.C.N. = Studii și cercetări de numismatică, București.
S.C.S.I. = Studii și cercetări științifice de istorie, Iași.
S.M.I.M. = Studii și materiale de istorie medie, București.
S.T. = Studii teologice, Sibiu.
S.S.I. = Serviciul Special de Informații

S U M A R

Dan Gh. TEODOR: <i>Bizanțul și meseriile artistice carpato-dunărene în secolele V-X</i>	1
Sorin LANGU: <i>Contribuții la istoricul nordului ținutului Covurlui în secolul al XV –lea</i>	17
Camelia CĂLIN: <i>Practici otomane reflectate în cronicile românești</i>	22
Costin CLIT: <i>Moșile mănăstirii Aron Vodă din ținutul istoric al Fălciului</i>	28
Constantin MĂNESCU: <i>Un monument istoric din secolul al XVIII-lea: Biserica robilor țigani de la poarta Mănăstirii Hurezi</i>	70
Maria POPA, <u>Doina ROTARU</u> : <i>Contribuția familiei Rosetti-Solescu la viața religioasă a satului Solești</i>	79
Aurel-Florin ȚUSCANU: <i>Dreptul la neuitare – Arhiepiscopul Policarp Popescu Bârlădeanul (1831-1876)</i>	108
Marian BOLUM: <i>Unificarea sistemului monetar național după Marea Unire (1918-1921)</i>	122
Ene -Vasile SPRÎNCENATU: <i>„Chestiunea orientală”. Conceptul și elemente de istoriografie</i>	142
Camelia CĂLIN, Gerard CĂLIN: <i>Aspecte din viața și activitatea doctorului Carol Davila</i>	147
Marius RĂDULESCU <i>Puterea armată română în Războiul de Independență (1877)</i>	157
Neculai – Silviu MUȘTIUC: <i>Document referitor la pierderile Armatei Române în luptele de la Plevna (30 august – 4 septembrie 1877)</i>	167
Sorin CRISTESCU: <i>King Charles I, D.A. Sturdza and the American Diplomatic Mission in Romania (1902 - 1905)</i>	173
Alin SPÂNU: <i>Spionaj fără Happy end. Cazul Vasile Leonte (1917)</i>	208
Nicolae IONESCU: <i>Preoți din Eparhia Hușilor în războiul de întregire a neamului (1916-1918)</i>	213
Mircea TĂNASE: <i>Alexandru Marghiloman și făurirea României Mari – între faptă și (nemeritată) răsplătă</i>	221

Oltea RĂȘCANU GRAMATICU: <i>Relații româno - sovietice (1918-1940)</i>	237
Liliana CONDRATICOVA: <i>Piese de argintărie laică din Basarabia</i>	263
Mariana RUSU: <i>Obiceiuri de familie reflectate în presa din R.S.S.M.</i>	270
Andreea Luminița TOMA: <i>Identitatea tradițională a țăranului român în muzeografia lui Horia Bernea</i>	278
Maria CRUȘNINSCHI: <i>Simboluri vegetale în arta populară bucovineană</i>	286
Olguța PĂȚU: <i>Retrospectivă privind casa tradițională din împrejurimile orașului Bacău</i>	292
Adina CERNOSCHI: <i>Lirica populară între religie și superstiții</i>	298
Marian ANTONIU: <i>Considerații privind arhitectura casei tradiționale din județul Vaslui</i>	301
Ion SANDU, Irina Crina Anca SANDU: <i>Autentificarea viorii Stradivarius care a aparținut savantului român Ștefan Odobreja</i>	306
Adrian PUIȘORU: <i>Reabilitarea Mănăstirii Golia - Etapa II-a</i>	317
Mónica M. MARCOS: <i>Metrología en arquitectura egipcia de la XVIII dinastía, en Luxor (Egipto) (sec. XV-XVIII)</i>	323
Aurora – Florentina ILIE: <i>Restaurarea drapelului Regimentului de Jandarmi pedestri, model 1922 – studiu de caz</i>	342
Alexandrina CUȚUI: <i>Restaurarea unor icoane împărătești de început de secol XIX</i>	351
Oana FLORESCU, Ion SANDU: <i>Noi proiecte organizate de muzeele tehnice cu participarea elevilor și studenților</i>	357
Cristina Maria CÎMPIANU: <i>Restaurarea unei foi de ziar ce cuprinde revendicări ale românilor din Transilvania de la 1848. „Organu Natiunale”</i>	367
Georgeta TEODORIU: <i>Restaurarea tabloului „Portret de bărbat” al pictorului Carol Szathmari – studiu de caz</i>	375
Radu ANICOLAESEI, Corneliu HOBINCUI: <i>Conservarea preventivă a armelor de panoplie din colecția Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui. Studiul de caz și istoric – revolverul Gasser M 1873</i>	379
Liviu PREUTU-GRIGORE: <i>Conservare digitală - II</i>	388

S U M A R

Dan Gh. TEODOR: <i>Byzantine and Carpathian-Danubian arts crafts in the V-X centuries</i>	1
Sorin LANGU: <i>Contributions to the history of the North of Covurlui Land in the 15th century</i>	17
Camelia CĂLIN: <i>Ottoman practices reflected in Romanian chronicles</i>	22
Costin CLIT: <i>The Estates of the Aron Vodă Monastery in the Historical Land of the Fălciu</i>	28
Constantin MĂNESCU: <i>Des repérés sacrés du temps dans les grandes religions du monde</i>	70
Maria POPA, <u>Doina ROTARU</u> : <i>Solescu' family contribution to the religious life of Solești village</i>	79
Aurel-Florin ȚUSCANU: <i>The Right to Remembrance – the Archbishop Policarp Popescu Bârlădeanu (1831-1876)</i>	108
Marian BOLUM: <i>The Unification of the National Monetary System after the Great Union (1918-1921)</i>	122
Ene -Vasile SPRÎNCENATU: <i>"The Oriental Question". Concept and elements of historiography</i>	142
Camelia CĂLIN, Gerard CĂLIN: <i>Aspects of the life and activity of Dr. Carol Davila</i>	147
Marius RĂDULESCU: <i>Romanian Armed Forces in the War of Independence (1877)</i>	157
Neculai – Silviu MUȘTIUC: <i>Document on the losses of the Romanian Army in the battles of Plevna (30 August - 4 September 1877)</i>	167
Sorin CRISTESCU: <i>Regele Carol I, D.A. Sturdza și Misiunea Diplomatică americană în România (1902 - 1905)</i>	173
Alin SPÂNU: <i>Spying without Happy end. Case of Vasile Leonte (1917)</i>	208
Nicolae IONESCU: <i>Priests from the Diocese of Huși in the War of Reunification of the nation (1916-1918)</i>	213
Mircea TĂNASE: <i>Alexandru Marghiloman and the formation of Great Romania - between the act and the (undeserved) reward</i>	221

Oltea RĂȘCANU GRAMATICU: <i>Romanian-Soviet Relations (1918-1940)</i>	237
Liliana CONDRATICOVA: <i>Secular silver parts from Basarabia</i>	263
Mariana RUSU: <i>Family habits reflected in the press from R.S.S.M</i>	270
Andreea Luminița TOMA: <i>Traditional identity of the Romanian peasant in Horia Bernea's museography</i>	278
Maria CRUȘNINSCHI: <i>Vegetable symbols in Bucovina folk art</i>	286
Olguța PĂȚU: <i>Retrospective on the traditional house in the surroundings of Bacău city</i>	292
Adina CERNOSCHI: <i>Popular lyrics between religion and superstition</i>	298
Marian ANTONIU: <i>Considerations on the architecture of the traditional house in Vaslui County</i>	301
Ion SANDU, Irina Crina Anca SANDU: <i>Authentication of the Stradivarius violin, which belonged to the Romanian scientist Ștefan Odobreja</i>	306
Adrian PUIȘORU: <i>Rehabilitation of the Golia Monastery - Stage II</i>	317
Mónica M. MARCOS: <i>Metrology in Egyptian architecture of the 18th dynasty, in Luxor (Egypt) (sec. XV-XVIII)</i>	323
Aurora – Florentina ILIE: <i>Restoration of the flag of the Pedestrians Gendarmes Regiment, model 1922 - case study</i>	342
Alexandrina CUȚUI: <i>Restoration of some icons from the beginning of XIX th century</i>	351
Oana FLORESCU, Ion SANDU: <i>New projects organized by technical museums with the participation of pupils and students</i>	357
Cristina Maria CÎMPIANU: <i>The restoration of a newspaper that includes claims of Romanians in Transylvania from 1848. „Organu Național”</i>	367
Georgeta TEODORIU: <i>Restoration of the painting "Portrait of a Man" by painter Carol Szathmari - case study</i>	375
Radu ANICOLAESEI, Corneliu HOBINCUI: <i>Preventive conservation of panoply weapons from the collections of the "Ștefan cel Mare" County Museum in Vaslui. Case study and history - Gasser M 1873 revolver</i>	379
Liviu PREUTU-GRIGORE: <i>Digital Conservation – II</i>	388

BIZANȚUL ȘI MESERIILE ARTISTICE CARPATO-DUNĂRENE ÎN SECOLELE V-X

Dan Gh. TEODOR*

Cuvinte cheie: *Bizanțul, ateliere de artizanat, ornamente, îmbrăcăminte, vase din metale prețioase, bijuterii.*

Keywords: *Byzantine, handicraft workshops, ornaments, clothing, pots of precious metals, jewelry.*

Abstract

During the V-Xth centuries AD, the economic and cultural links between the Carpatho-Danubian regions and the Byzantine Empire were particularly active. In all of these relationships, a particular place had its elements and influences transmitted to the north of the Lower Danube by the Empire, especially in the field of handicrafts that produced ornaments, clothing and worship. Many craftsmen from the empire and local craftsmen have produced various objects under the influence of Byzantine art. In the northern part of the Danube, specialized workshops (Turnu Severin, Celei, Banat, Felnac, Costesti, Lozna, Botosana, Davideni, Bucharest, Corund, Dumbrăveni, Bernașovka, Hansca etc.) were discovered. In addition to these vestiges, several pots and items of gold and silver from some princely tombs or treasures discovered by accident (Apahida, Cluj-Someșeni, Tăuteni, Șimleul Silvaniei, Botoșani, Cuciurul Mare, Sânnicolaul Mare etc.) were certified. Some of these vestiges of gold and silver are gifts made by the empire to local leaders, others were brought as prey during the invasions by migrants from the southern Danube.

În menținerea romanității nord-dunărene din perioada secolelor V-XI d.Hr., un rol dintre cele mai importante l-a jucat constant Imperiul Roman și Bizantin. Acest important rol a fost subliniat de-a lungul multor decenii de numeroși specialiști români și străini care au analizat informațiile transmise de izvoarele scrise ale vremii, evidențiind în același timp contribuțiile artei laice și religioase ale Imperiului. Mai puțin au fost valorificate în istoriografie datele puse la dispoziție de cercetările arheologice

---

* Prof. univ. dr., Institutul de Arheologie Iași

privitoare la antichitățile Imperiului, în acest sens fiind de reținut numeroasele vestigii de sorginte bizantină scoase la iveală în regiunile capato-dunărene¹.

Marea majoritate a produselor bizantine descoperite prin intermediul cercetărilor arheologice întreprinse în regiunile de la nordul Dunării de Jos au adus o serie de clarificări deosebit de valoroase, completând astfel substanțial datele (puțin numeroase) transmise de izvoarele scrise. Pe baza acestor vestigii au putut fi mai bine precizate influențele directe sau indirecte transmise de civilizația bizantină și consecințele acestor multiple și continue acțiuni culturale și religioase.

De altfel, este destul de bine cunoscut faptul că regiunile de la nordul Dunării de Jos au avut în tot cursul primului mileniu d. Hr. o importanță aparte, Imperiul manifestând permanent un evident interes economic, politic și militar, în contextul în care se desfășurau neconținutele invazii ale diferitelor grupuri de migratori care amenințau în principal posesiunile bizantine de la sudul Dunării².

În afară de interesele imediate din punct de vedere militar și politic în legătură cu apărarea granițelor dunărene atacate de migratori, Imperiul era interesat să obțină de la nordul fluviului numeroase resurse de materii prime, precum sarea, păcura, lemnul, grânele sau vitele care lipseau mai ales din zonele cele mai des afectate de nenumăratele invazii. Relațiile economice dintre zonele de la nordul și sudul Dunării erau astfel destul de active fiind ilustrate de numeroasele descoperiri de amfore și alte diferite vestigii produse în centrele meșteșugărești din Imperiu, atestate pretutindeni, până în nordul spațiului carpato-dunărean³.

De asemenea, intensificarea marilor migrații, cu începere din secolul al IV-lea mai ales, au impus Imperiului Bizantin luarea unor ample măsuri de apărare a granițelor sale, încercând chiar înglobarea temporară a unor teritorii nord-dunărene și fortificarea multor cetăți de pe Dunăre în vremea împăraților Constantin cel Mare, Anastasius și Justinian⁴.

În acest larg context economic și politic, așa cum s-a mai amintit, descoperirile arheologice din spațiul carpato-dunărean atestă, în lipsa informațiilor scrise, amploarea relațiilor derulate între sudul și nordul fluviului.

În ansamblul acestor multiple legături un loc aparte îl au descoperirile privitoare la produsele meseriilor artistice.

Deoarece, conform legislației romane și bizantine, exportul armelor, fierului, metalelor prețioase și altele erau interzise cu desăvârșire în țările barbare, se înțelege că

¹ De exemplu: A. Petre, *Contribuția atelierelor romano-bizantine la geneza unor tipuri de fibule "digitate" din veacurile VI-VII e.n.*, în SCIV, 17, 1966, 2, p. 255-276; R. Teodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos*, București, 1976, p. 39-106; I. Barnea, *Arta creștină în România, I, secolele III-VI*, București, 1979; R. Florescu, I. Miclea, *Tezaure transilvane la Kunst-Historische Museum din Viena*, București, 1979, p. 41-56, pl. 73-142; D. Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI e.n.*, Iași, 1981.

² D. Tudor, *Preuves archéologiques attestant la continuité de la domination romane au nord du Danube après l'abandon de la Dacie sous Aurelian (IIIe-VIe siècles)*, în Dacoromania, I, Freiburg, 1973, p. 149-161; Gh. Popilian, *Stăpânirea romano-bizantină la nordul Dunării*, în Istoria Românilor, II, București, 2001, p. 607-616.

³ D. Gh. Teodor, *op.cit.* p. 28-29; 61-62.

⁴ D. Tudor, *Legături dintre imperiul romano-bizantin și teritoriul din stânga Dunării în sec. IV-VI*, în Istoria României, București, 1960, p. 647-665.

prelucrarea uneltelor sau a obiectelor vestimentare, de podoabă sau de cult, îndeosebi a aceloră de modă bizantină, trebuia întreprinsă doar în atelierile specializate de la nordul Dunării. De aceea, nu este de mirare faptul că în perioada secolelor V-X în întreg spațiul carpato-dunărean se constată o susținută activitate meșteșugărească, în care este limpede atestată prezența și influența meseriilor artistice din Bizanț.

În aceste regiuni, în cadrul unor numeroase așezări, s-au descoperit ateliere meșteșugărești, unelte specializate, tipare, creuzete, precum și obiecte vestimentare de podoabă și de cult în diferite stadii de prelucrare. Tipologia obiectelor, tehnica lor de producere și ornamentele cu care sunt împodobite vădesc certe influențe bizantine⁵. În multe cazuri, obiectele menționate sunt copii după originalele produse în centrele meșteșugărești din imperiu, unele din produse fiind opera unor meșteri itineranți bizantini fugiți din zonele de la sud de Dunăre afectate de invaziile migratorilor sau aduși ca prizonieri în urma atacurilor întreprinse de invadatori.

Între atelierile bizantine atestate în zonele de la nord de fluviu (anexate temporar de Imperiu în secolul al VI-lea) amintim pe cel descoperit la Drobeta-Turnu Severin⁶, unde se produceau din bronz prin turnare fibule de tip romano-bizantin și catarama cu placa fixă, obiecte vestimentare și cu rol de podoabă răspândite pe scară largă în întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic⁷. Din aceeași vreme datează și atelierul descoperit la Sucidava (Celei Olt)⁸, în care se prelucrau rame din plumb pentru oglinzi, piese ornamentate cu bogate motive vegetale, geometrice și simboluri creștine.

Un atelier, având o importanță aparte prin numărul considerabil al pieselor, varietatea formelor și a ornamentelor, a fost descoperit într-o locuință dintr-o așezare de la Felnac-Arad⁹. Atelierul datează din secolele V-VII și conținea un număr de 44 matrițe din bronz și una din lut ars, utilizate pentru producerea aplicelor de centură și vestimentare și a unor fibule digitate. Motivele ornamentale de pe aceste matrițe sunt deosebit de variate, multe dintre acestea regăsindu-se frecvent în ornamentica obiectelor artistice produse în atelierile Imperiului. Unele ornamente sunt însă constant atestate și în arta specifică populațiilor nomade. Din aceeași vreme datează și mormântul unui argintar, care conținea unelte necesare prelucrării diverselor obiecte vestimentare, de podoabă sau de cult, complex funerar descoperit în necropola de la Bandu de Câmpie, jud. Mureș¹⁰.

⁵ M. C. Ross, *Catalog of the Byzantine and Early Medieval antiquities in the Dumbarton Oaks Collection*, I, Washington, 1962, idem, II, 1965; D. Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova din secolele VI-XI e.n.* în SCIV, 21, 1970, 1, p. 97-114; Maria Comșa, *Quelques données concernant les rapports des territoires danubiens avec Byzance aux VIe-VIIe siècles*, în RESEE, IX, 1971, 3, p. 377-390.

⁶ A. Bejan, *Un atelier metalurgic din sec. VI e.n. de la Drobeta-Turnu Severin*, în AMN, XIII, 1976, p. 257-268.

⁷ D. Gh. Teodor, *Considerații privind fibulele romano-bizantine din secolele V-VII e.n. în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în ArhMold, XII, 1988, p. 197-221.

⁸ D. Tudor, *Miroirs byzantins de verre doublé de plomb trouvés en Roumanie*, în Dacia, XI-XII (1945-1947), 1948, p. 243-255.

⁹ J. Hampel, *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, II, Braunschweig, 1905, p. 393-396; 743-752; L. Mărghitău, *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985, p. 43-61

¹⁰ I. Kovács, *A mezőbándi ásatások (Les fouilles de Mezőbánd)*, în Dolgozatok-Cluj 4, 1913, p. 291-295; 398-401.

Deosebit de importante sunt cele 64 de tipare din piatră aparținând unui atelier specializat, scos la iveală prin săpăturile întreprinse în așezarea de la Bernașovka de pe Nistrul Mijlociu¹¹. Tiparele erau utilizate pentru turnarea unor aplice de curea, pandantive și fibule digitate, remarcându-se mai ales motivele ornamentale geometrice, florale și unele simbolurile creștine. Descoperirea datează din secolele VI-VII.

Ateliere pentru făurirea unor obiecte vestimentare de podoabă sau de cult au fost atestate pentru perioada secolelor VI-VIII și pe teritoriul actual al orașului București, în așezările cercetate sistematic din cartierele Dămăroaia, Tei, Străulești și Soldat Ghivan¹². Complexe meșteșugărești documentate prin matrițe din bronz, tipare din piatră sau din lut ars, creuzete, linguri de turnat, unelte specializate și resturi de bronz și aramă au fost documentate și în așezările de la Botoșana-Suceava¹³, Davideni-Neamț¹⁴, Lozna-Botoșani¹⁵ sau Hansca-Ialoveni¹⁶.

Un interesant atelier s-a descoperit întâmplător la Costești-Iași¹⁷. El conținea mai multe matrițe din os pentru produs obiecte vestimentare și de podoabă, piesele având ornamente geometrice, zoomorfe și creștine cu similitudini în orfevrăria bizantină.

La cele menționate se adaugă și unele descoperiri întâmplătoare de matrițe din bronz sau tipare din piatră sau lut destinate tot producerii unor obiecte de podoabă, vestimentare și de cult creștin, de exemplu cele de la Dumbrăveni-Sibiu¹⁸, Corund-Harghita¹⁹, Banat²⁰, Băleni-Dâmbovița²¹, Traian-Bacău²², Olteni-Teleorman²³, precum și în alte locuri de la nordul Dunării de Jos²⁴.

Alte numeroase vestigii de o deosebită valoare artistică și intrinsecă lucrate din aur și argint făurite în atelierele meșteșugărești din Imperiu sunt documentate în

¹¹ I. S. Vinokur, V. F. Megey, *Iuvelirna maisterskaya ranno'sredn'oviech slov'jan*, în *Archeologia-Kiev*, 3, 1992, p. 82-05; I. S. Vinokur, *Iuvelirniî kompleks rann'osredn'viech slov'jan*, în *Archaeoslavika*, 3, 1998, p. 209-226.

¹² V. Teodorescu, *Centre meșteșugărești din sec. V/VI- VII în București*, în *București*, IX, 1972, p. 73-98.

¹³ D. Gh. Teodor, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V-VI e.n. (Așezarea de la Botoșana-Suceava)*, București 1984, p. 35-37; 40-41, fig. 19/ 6, 14; 20/1-6; 25/1a-c, 2; 43/4.

¹⁴ I. Mitrea, *Comunități sătești la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din secolele V-VIII*, Piatra Neamț, 2001, p. 72- 78, 119, 121, fig. 60/1-4, 8-9; 61/3-6, 8-10; 65/1-4.

¹⁵ D. Gh. Teodor, *Un centru meșteșugăresc din evul mediu timpuriu. Cercetările arheologice de la Lozna-Botoșani*, Brăila 2011, p. 45, fig. 40-42.

¹⁶ I. Hâncu, *Semnificația unor vestigii de cult la Hansca-Ialoveni*, în *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*, seria Științe socio-umane, Chișinău 1998, p. 29, fig. 1.

¹⁷ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, în SCIV, 21, 1970, 1, p. 102, 106, fig. 3; 4; 5.

¹⁸ K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958, p. 95, fig. 13/8.

¹⁹ *Ibidem*, fig. 13/6-7.

²⁰ I. Nestor, C. S. Nicolescu-Plopșor, *Der wölkerwanderungszeitliche Schatz Negrescu*, în *Germania* 22, 1938, p. 37, pl. 9/2.

²¹ Informații dr. Luciana Muscă, descoperiri inedite.

²² Marilena Florescu, V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în *ArhMold* VI, 1969, p. 216, fig. 38/3; D. Gh. Teodor, *Cele mai vechi urme creștine din Moldova*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, L, Iași, 1974, 7-8, p. 565-566, fig. 4/7.

²³ C. Preda, *Tipar pentru bijuterii din secolul al VI-lea descoperit la Olteni*, în SCIV, 18, 1967, 3, p. 513-519.

²⁴ N. Dănilă, *Tipare de turnat cruci din secolele IV-VI descoperite pe teritoriul României*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 7-8, 1983, p.557-561; D. Gh. Teodor, *Tipare din secolele VI-XI d. Hr. în regiunile carpato-nistrene*, în *ArhMold*, XXVIII, 2005, p. 159-174, A. Mărgineanu, *Observații privind semnificația unor descoperiri din spațiul extracarpatic (sec.VI-VII p.Chr)*, în *Mousaios*, XIII, 2008, p. 173-190.

regiunile carpato-dunărene de o serie de descoperiri evidențiate prin intermediul cercetărilor arheologice sau aflate întâmplător.

Dintre aceste descoperiri menționăm o amforă, un platou și o situlă toate lucrate din argint, făcând parte din inventarul unui mormânt princiar din secolul al V-lea, aflat întâmplător la Concești-Botoșani²⁵. Vasele menționate sunt frumos ornamentate cu scene mitologice și cu ornamente vegetale și geometrice, întâlnite frecvent în ansamblul meseriilor artistice din Imperiu. Două căni, de asemenea din argint, lucrate în aceeași manieră și ele bogat ornamentate, au fost descoperite la Tăuteni-Bihor²⁶. Piese datează din secolul al V-lea. Alte două căni din argint decorate cu scene bahice și motive vegetale, împreună cu numeroase obiecte vestimentare și de podoabă lucrate din aur și argint, au fost decoperite la Apahida-Cluj, într-un mormânt princiar datând din secolul al V-lea²⁷. Trei vase și alte obiecte de podoabă lucrate din aur provin din tezaurul descoperit la Șimleul Silvaniei (jud. Sălaj)²⁸. Ele aparțin tot secolului al V-lea. Mai multe obiecte din aur și argint de proveniență bizantină fac parte din inventarul unor morminte germanice princiare descoperite la Cluj, în cartierele Someșeni și Cordoș²⁹. Ele datează din secolul al V-lea. Un vas de dimensiuni mici și trei lingurițe euharistice (toate lucrate din argint și aparținând secolului al V-lea) au fost scoase la iveală întâmplător la Botoșani³⁰. Nouă vase (opt boluri și o situlă), lucrate din argint și ștampilate cu contramărci, au fost descoperite întâmplător la Cuciurul Mare-Cernăuți. Vasele sunt datate în secolul al VII-lea³¹.

De asemenea, important de menționat sunt și unele vase lucrate din aur care fac parte din cunoscutul tezaur datând din secolele IX-X, descoperit la Sânnicolaul Mare-Arad³². Ornamentele specifice artei Imperiului, anumite inscripții și simboluri creștine de pe unele exemplare arată clar că ele au fost produse în atelierele specializate din Bizanț.

O anumită parte din vasele din argint și aur sau obiecte vestimentare descoperite la nordul Dunării de Jos reprezintă daruri oferite de Imperiu unor șefi barbari în schimbul menținerii păcii, dar altele provin din jafurile întreprinse în timpul unora din invaziile migratorilor. Este important de reținut faptul că obiectele făurite de meșterii bizantini itineranți sau de meșteșugarii locali sunt imitate după modelele care erau utilizate în Imperiu, formele și motivele ornamentale fiind în multe cazuri identice.

²⁵ Al. Odobescu, *Rămășițe antice din județul Dorohoi*, în *Opere complete*, vol. 3, București, 1908, p. 118-132, 160-162; Cătălina Bloșiu, *Noi observații și ipoteze asupra mormântului de la Concești*, în *Cercetări Istorice*, V, Iași 1975, p. 59-79.

²⁶ S. Dumitrașcu, *Tezaurul de la Tăuteni-Bihor*, Oradea, 1973.

²⁷ D. Protase, *Al doilea mormânt princiar de la Apahida*, în AMN, IX, 1973, p. 163-177.

²⁸ J. Hampel, *op. cit.*, vol. 3, 1905, p. 15-26, pl.14-19; N. Fetich, *Der zweite schatz von Szilagysomly* în ArhHung, VIII, 1932; R. Teodorescu, *op. cit.*, p. 62-69, fig. 53.

²⁹ K. Horedt, D. Protase, *Tezaurul din aur din epoca migrațiilor de la Cluj-Someșeni*, în AMN, VII, 1970, p. 185-199.

³⁰ L. Matzulevitch, *Byzantinische Antike. Studien auf Grund der Siebergefäße des Ermitage*, Berlin-Leipzig, 1929, p. 118; A. Bank, *L'art byzantin dans les musées de l'Union Soviétique*, Leningrad, 1977, p. 286, pl. 92/a-f; 100/a, f, g.

³¹ R. Noll, *Zum Silberschatz von Kucurmare*, în *In memoriam Constantin Daicoviciu*, Cluj, 1974, p. 267-273.

³² N. Mavrodinov, *Le trésor protobulgare de Nagyszentmiklos*, Budapest, 1943.

Împreună cu vasele sau obiectele de podoabă vestimentare și de cult lucrate din aur, argint sau bronz, amforele, diferitele unelte specifice și altele ilustrează în mare măsură schimburile economice derulate între Imperiu și regiunile carpato-dunărene în perioada secolelor V-X.

Îmbogățind neconținut tradițiile romane și asimilând creator elementele culturii orientale, dar și pe acelea din Caucaz și stepele nord-pontice, arta bizantină ni se înfățișează ca o reușită sinteză ale cărei trăsături ilustrează în esența lor profunde transformări petrecute în Imperiu timp de un mileniu.

Existența vestigiilor făurite de atelierele bizantine sau locale dovedește interesul aparte manifestat de Imperiu pentru zonele de la nordul Dunării de Jos, din punct de vedere economic, politic și cultural, evidențiind amploarea influențelor pe care meseriile artistice bizantine le-au difuzat constant, impunând culturii materiale din arealul menționat trăsături proprii care vor fi conservate până târziu în Evul Mediu³³.

Illustrations:

Fig. 1 - Roman-Byzantine fibulae in processing state from Drobeta-Turnu Severin.

Fig. 2 - Bronze moulds from Felnac-Arad.

Fig. 3 - Tools inside the tomb from Bandu de Câmpie- Mureș.

Fig. 4 - Moulds from Bernașovka- Nistru Mijlociu workshop.

Fig. 5 - Pots of gold and silver from: 1,2, Pietroasele- Buzău; 3,4, Concești-Botoșani.

Fig. 6 - Vestiges for producing ornaments, clothing and worship from București.

Fig. 7 - Bone moulds from Costești- Iași.

Fig. 8 - Pots of gold and silver from: 1, Apahida-Cluj; 2,3, Șimleul Silvaniei - Sălaj.

Fig. 9 - Objects from Sânnicolaul Mare - Arad treasure.

Fig. 10 - Vessels from Sânnicolaul Mare - Arad treasure.

---

³³ N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, București, 1972.

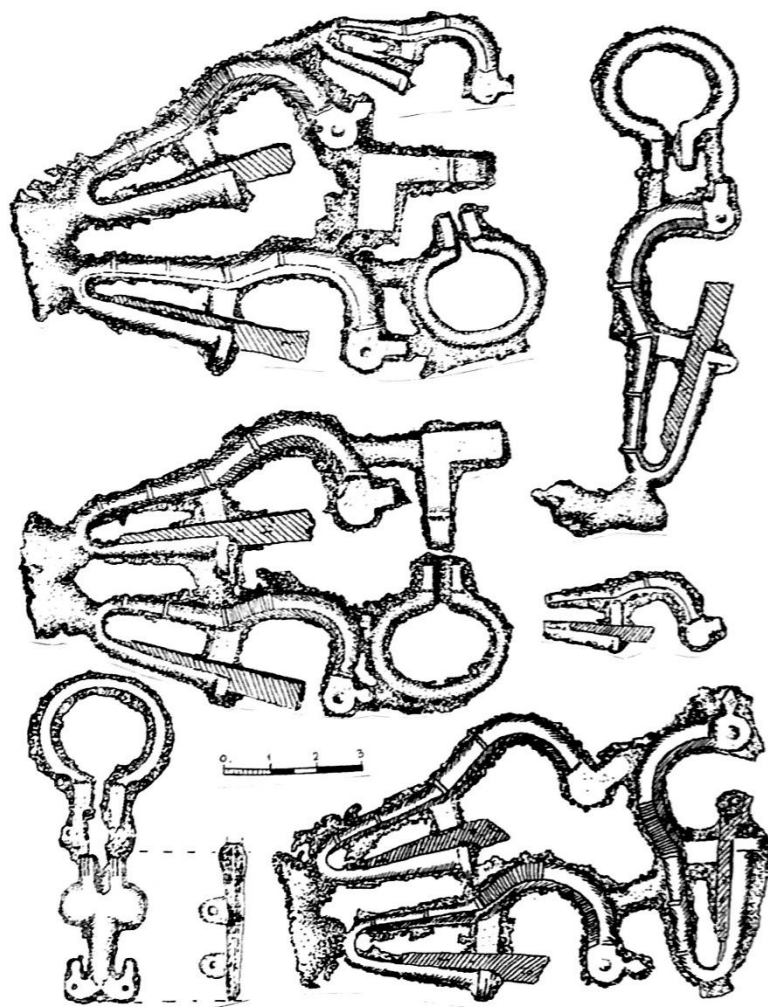

Fig. 1. Fibule romano-bizantine în stare de prelucrare, de la Drobeta Turnu Severin.

Fig. 2. Matrițe din bronz de la Felnac Arad.

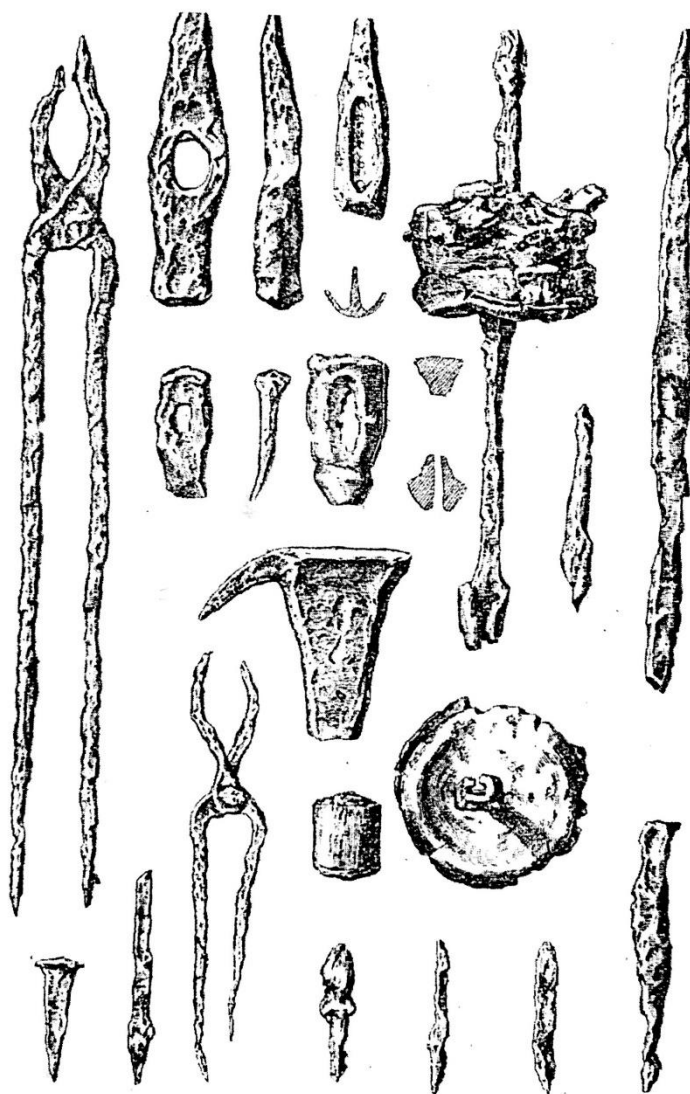

Fig. 3. Unelte din mormântul de la Bandu de Câmpie-Mureș.

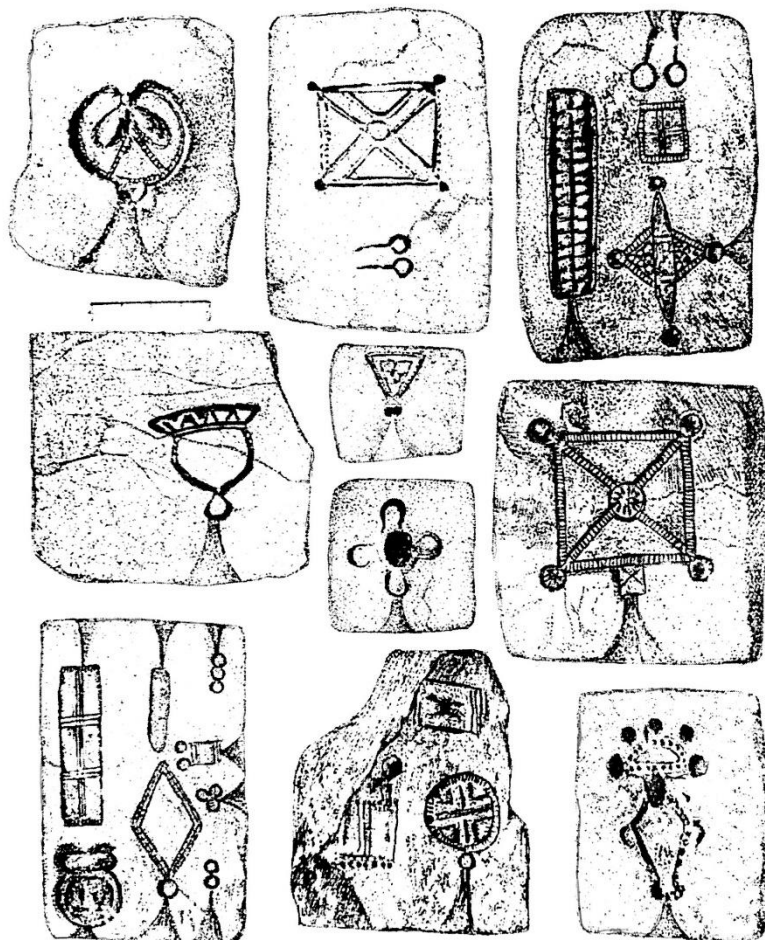

Fig. 4. Matrite din atelierul de la Bernașovka- Nistru Mijlociu,

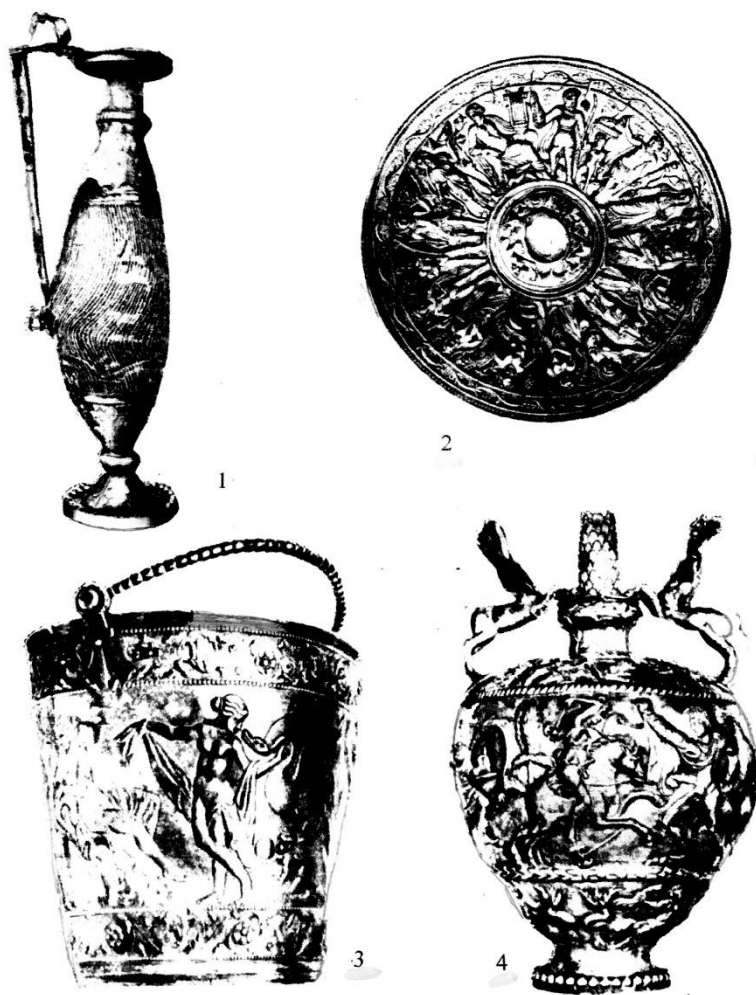

Fig. 5. Vase din aur si argint de la: 1-2 Pietroasele- Buzau; 3-4, Concești- Botoșani.

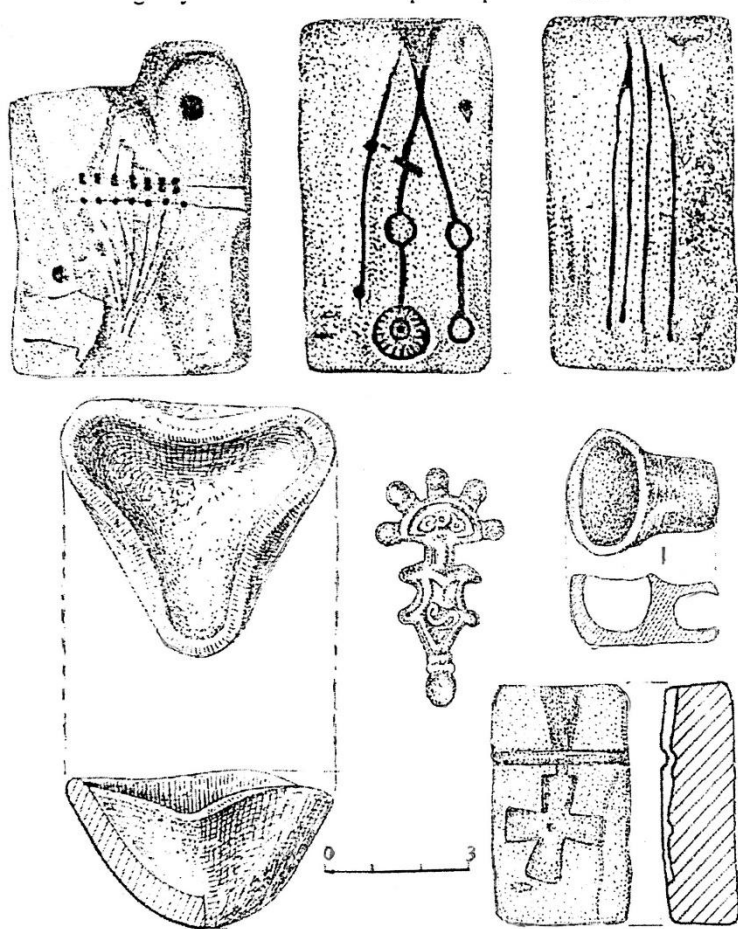

Fig. 6. Vestigii pentru turnat obiecte de podoabă, vestimentare și de cult de la București.

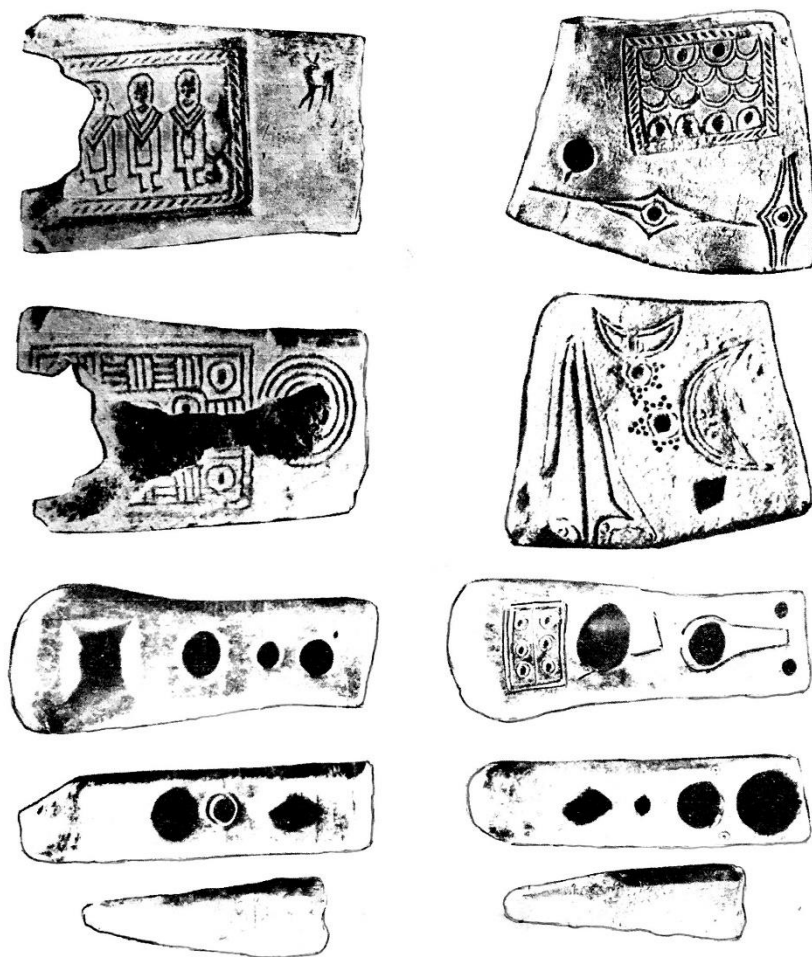

Fig. 7. Matrițe din os de la Costești-Iasi.

Fig. 8. Vase din aur și argint de la: 1, Apahida- Cluj; 2 Șimleul Silvaniei- Sălaj.

Fig. 9. Vase din tezaurul de la Sânicolaul Mare- Arad.

Fig. 10. Vase din tezaurul de la Sânicolaul Mare-Arad.

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL NORDULUI ȚINUTULUI COVURLUI ÎN SECOLUL AL XV - LEA

Sorin LANGU*

Cuvinte cheie: *Cernat ploscarul, Șteful Cernat, Brateș, Foltești, Petru Rareș.*

Keywords: *Cernat ploscarul, Șteful Cernat, Brateș, Foltești, Petru Rareș.*

Abstract

The author makes an analyze of the first documents about landlords from the ancient Covurlui County. We have presented the first family of boyars: the Cernats who are the owners of over 30 villages and other lands from the northern of Covurlui County. In the time of Stephen the Great (1457-1504) Șteful Cernat is a member of voivod's council and have increased the number of villages by buying.

Spațiul gălățean a fost vitregit de istorie așa că sursele istorice sunt deseori incomplete și fragmentare. Coridor de tranzit pentru nomazi, dovadă tumulii prezenți încă pe teritoriul Județului Galați

¹, zona începe să-și revină după întemeierea Moldovei, și mai ales după ce sudul Moldovei intră sub autoritatea domnilor suceveni. Ceea ce ne propunem este să prezentăm nordul județului prin prisma documentelor de cancelarie emise în secolul al XV-lea.

Un prim document este datat 6 iulie 1438, este emis de cancelaria lui Iliș și Ștefan la Vaslui² și prin el i se întăresc pisarului Mihai Oțel mai multe seliști pe apa Corodului (Seliștea lui Stan Sârbul, Movila Corodului, Seliștea Sârbilor ș.a.), pe apa Oancei (seliștea Stoenesti). Aceste locuri sunt pe apele din sudul podișului Covurlui, dar este și mult pământ pustiu: „și de la Movila ce Mare până la gura Corozăului, pe de amândouă părțile, încât ar pute să-ș așeze sate cu cotunurile lor și să aibă și fânețe.” Al doilea document este datat între iulie 1438 și august 1442³, este emis de aceeași voievozi, întărește satele dăruite în documentul anterior și acordă altele noi: unele în zona Berheciului, Județul Bacău, unde are acum casa, pe Siret, în zona Tutovii, și în zona Corodului, unde a avut casa. Se pare că, boierul nostru avea casa în nordul județului, dar apoi, urcând pe scara ierarhică, se mută în zona Bacăului. Gramatic

---

* Profesor doctor în istorie la Colegiul Național „Vasile Alecsandri” Galați.

¹ Mihalache Brudiu, *Lumea de sub tumulii din sudul Moldovei. De la indo-europeni la turanicii târzii – mărturii arheologice*, București, 2003, passim.

² *Documenta Romaniae Historica*, A, I, doc. 185, p. 262.

³ *DRH*, A, I, doc.186, p. 263.

(pisar), adică scria actele, la început, ajunge chiar în Sfatul Domnesc⁴, iar nepotul său de frate ajunge un boier de încredere în Sfatul lui Ștefan cel Mare⁵.

În 15 iulie 1448 este emis al treilea document care ne interesează prin care Petru voievod îi întărește lui Cernat Ploscarul și fratelui lui, Șteful, peste 30 de sate, seliști, prisăci și locuri de sat⁶. Din același document aflăm și unde își aveau casa boierii noștri, și anume Cernătești, pe Geru, actualmente Comuna Smulți. Printr-un document din 6 martie 1443 ernat era deja membru al Sfatului Domnesc înainte din 1443⁷, ploscarul fiind un subaltern al marelui paharnic⁸. Acest document, foarte important și pentru faptul că este primul emis de Ștefan al II-lea asociat cu fratele său, Petru al III-lea, spune că anterior, domnul Ștefan al II-lea întărise un sat vândut lui Mihul pisar „înaintea noastră și înaintea boierilor noștri”, printre care este menționat și Cernat Ploscarul, ceea ce ne face să credem că făcea parte din Sfatul Domnesc de atunci.

Revenind la documentul din iulie 1448, aflăm locurile întărite de domnitor fraților Cernat, aflate, în mare parte, în nordul ținutului Covurlui. Din enumerarea din document observăm că ele se concentrează în mai multe zone: pe teritoriul comunei Smulți, drumul Siretului, arealul Foltești – Fârțânești - Târgu Bujor, triunghiul Valea Mărului – Mândrești – Corni, drumul Prutului, arealul Grivița- Călmățui.

Zona/areal	Nr. Sate	Procent
Smulți - Drăgușeni	8	23,5
Siret	6	17,5
Foltești – Fârțânești - Târgu Bujor	10	29,5
Valea Mărului – Mândrești – Corni	3	9
Prut	2	5,75
Grivița- Călmățui	2	5,75
Altele	3	9
Total	34	100

Putem vorbi de 3 areale preferate: Smulți – Drăgușeni (Cernătești, pe Geru, com Smulți, Gorunești, la obârșia Gerului, mai jos de Cernătești, Milești, azi în Smulți, loc de sat între Milești și Frățilești, seliștea Frățileștilor, lângă Smulți, Pâtcăești, sat Fundeanu, com Drăgușeni, loc de sat între Motoșești și Vitezești, loc de sat după Vitezești, sat Fundeanu, com Drăgușeni Smulți, pe Suhurlui), Foltești – Fârțânești - Târgu Bujor (Flămânzi și gârla Flămânzilor, pe Prut, lângă Foltești, Iezerul Covurluiului cu gârla, în Foltești, seliștea Comîneștilor, la gura Cneajei, lângă Umbrărești, inclus în Tg Bujor, seliștea Folteștilor, seliștea lui Fâlfoi, com Umbrărești, Tg Bujor, seliștea lui Radu și Radici, în Fârțânești, seliștea lui Mânea, pe Covurlui, lângă Umbrărești, Tg

⁴ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVII*, București, 1971, p.282; DRH, A, I, doc. X, p. 431 - 432, document datat 15 septembrie 1447, emis la Târgu de Jos, document falsificat de călugării de la Mănăstirea Neamț.

⁵ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 282.

⁶ DRH, A, I, doc. 280, p. 398-399.

⁷ *Ibidem*, doc. 225, p. 315.

⁸ Nicolae Stoicescu, *Sfatul Domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1968, p.278.

Bujor, seliștea Șcheilor, în Fârțânești, seliștea Dumii, Toncești cu gârla lângă Brateș⁹) și drumul Siretului (Blăjari și Merești, pe Bârlad, Blăjari contopit cu Ivești, pe valea Călmățuiului, lângă com. T. Vladimirescu, Mănăstirea de la gura Bârlăjiței, la Blăjari, ocinele Liești, sat pe Bârlad, Gârlești, sat pe Bârlad, Tălăbești, lângă T. Vladimirescu,). Este, se pare, unul din cele mai mari domenii boierești ale secolului al XV-lea¹⁰.

O parte din aceste sate și seliști apar într-un alt document, emis de cancelaria domnească a lui Ștefan cel Mare, la 24 septembrie 1468¹¹. Satele, seliștile, locurile de sate, fântânile etc. întarite de actul domnesc se află în trei areale: nordul Județului Galați (Cernătești, Motișești, seliștea lui Tatul, poiana de la Deochiați, Rădicești, seliștea de la morile de la Prut-„unde a fost Fara”, viitorul sat Ferești,¹² jumătate din iezerul Covurlui și jumătate din gârla), sudul Județului Vaslui (Fântâna Călugărului, horodiștea de la Bogdana, moara de pe Smila, loc pustiu pe Smila, loc de moară la Bucoveni), Județul Suceava (Rușciori, Ungurașii, jumătate din Răuseni, seliștea unde a fost tătarul Petir și poiana). Se observă că majoritatea satelor se află în nordul Județului Galați, unde se aflau și restul posesiunilor familiei Cernat. O parte din noile achiziții sunt preluate de la celălalt mare boier Mihail Oțel, mai precis de Herman, nepotul său de frate, care vinde pentru suma de 75 de zloți satul Motișești, seliștea lui Tatul și poiana de la Deochiați.

Foto 1 - Harta Județului Galați cu zonele menționate în documentele secolului al XIV-lea

⁹ Seliștea Dumii și satul Toncești nu sunt pe lângă T. Vladimirescu, ci pe Brateș; Paul Păltânea, Valentin Țurlan, *Din toponimia Bălții Brateșului*, „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXXI, 1986 - 1987, A. Lingvistică, p. 353.

¹⁰ Cristian Nicolae Apetrii, *Reședințele boierești din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI*, Brăila, 2009, p. 243, nota 47.

¹¹ DRH, A, II, doc. 154, p. 225.

¹² Paul Păltânea, Valentin Țurlan, *op.cit.*, p. 347-348.

Aceste posesiuni, ca și originea lui, contribuie la numirea lui Șteful Cernat (Cernătescu) în Sfatul Domnesc. Primul document în care apare este un document din 1468,¹³ prin care se întărește Mănăstirii Putna jumătate din satul Maneuți, iar ultimul, este datat 3 septembrie 1473,¹⁴ și în toate apare ca boier fără dregătorie.

Legat de familia Cernat, o ipoteză interesantă este că „Răreșoia”, mama lui Petru Rareș, se trage din această familie, ipoteză sprijinită și pe meseria de bază a lui Petru, negoțul cu pește.¹⁵ Mărturiile sunt în acest sens destul de precare, câteva documente care atestă meseria anterioară domniei, negoțul de pește, și o legendă, relatată de Moise Pacu, cum că voievodul moldovean s-ar fi născut într-un sat, dispărut între timp, aflat în fața Vadului lui Isac;¹⁶ informația profesorului gălățean este însă tratată cu circumspecție chiar de dânsul, fiind preluată din legende locale. În același timp frații Cernat, se pare, stau la baza unei familii care dau oameni iluștri, cum ar fi generalul Alexandru Cernat.¹⁷

Demografic, sudul Moldovei nu stătea foarte bine, numărul de așezări menționate în sec.XV fiind redus comparativ cu alte regiuni. Enumerația de mai sus poate induce în eroare, dar nu toate reprezintă așezări umane. Majoritatea aparține seliștilor, locurilor de sat, prisăcilor, locurilor pustii etc. Acest lucru poate avea mai multe explicații. În primul rând zona de sud este slab populată, intrând târziu în posesia domnilor moldoveni.¹⁸ După cum se știe, există două teorii majore în legătură cu stăpânirea sudului Moldovei: că acesta a intrat în posesia moldovenilor în timpul lui Alexandru cel Bun sau, a doua, în timpul lui Ștefan cel Mare. Indiferent de variantă, istoriografia pornesc de la ideea că sudul Moldovei a intrat sub autoritatea domnilor moldoveni în sec. XV,¹⁹ timp prea puțin pentru popularea zonei. Mai mult, lipsa autorității le făcea extrem de vulnerabile. Un alt argument ar fi că toate mănăstirile din zona de sud a Moldovei apar în secolul XVII, excepție Mănăstirea Cârlomanești, și, la fel de important, ele sunt ctitorii boierești și nu domnești, semn că autoritatea domnească era volatilă în zonă.²⁰ Mănăstirea Cârlomanești, amintită în documentul din 1448, ține de zona Bârladului, fiind la 35 de km. de Bârlad, dar este ctitorită local. De aceea nu există o protecție domnească, nu există daniile domnești, existența mănăstirii fiind discontinuă, așezările din zonă fiind incapabile să asigure o continuitate în acest sens.²¹

¹³ DRH, A, II, doc.155, p. 228-229.

¹⁴ DRH, A, II, doc.192, p. 288.

¹⁵ Ion Toderașcu în *Petru Rareș*, coord. Leon Șimanschi, București, 1978, p. 51 - 52, o discuție largă și la Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, I, secolele XIV-XVI*, București, 2001, p. 557-560.

¹⁶ Moise Pacu, *Cartea județului Covurlui*, București, 1891, p. 82, nota 1.

¹⁷ Șerban Orăscu, *Generalul Alexandru Cernat și ascendenții săi*, „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 209-218.

¹⁸ Discuția pe larg, cu toată istoriografia, la Marian Coman, *Putere și teritoriu. Țara Românească medievală (secolele XIV - XVI)*, Iași, 2013, p. 170-176.

¹⁹ *Ibidem*, p. 168-170.

²⁰ Mănăstirea Adam este înființată de căpitanul Adam în 1652, tradiția coborându-se până la jumătatea secolului al XV - lea; mănăstirea Buciumeni apare în secolul al XVIII - lea, la începutul secolului al XVII - lea înregistrându-se forme de monahic; mănăstirea Toflea înființată inițial de boierul Tofle, și rectitorită de căpitanul Florea în 1667; la fel mănăstirea Măxineni din județul Brăila este ctitorită în 1637; vezi <http://www.edj.ro/manastiri>, accesat pe 11.07.2018.

²¹ *Ibidem*.

Un al treilea argument este celebrul privilegiu comercial al lui Alexandru cel Bun din 1408, acordat negustorilor lioveni și reînnoit de domnitorii moldoveni. Privilegiul menționează drumurile comerciale și locurile de vamă: „iar pentru liovenii ce vor merge la Brăila după pește, la vama de margine, fie la Bacău fie la Bârlad, acolo vor da pentru o grivnă câte un groș și jumătate, iar carul și peștele să nu li se ia”.²²

Concluzionând, zona Covurluiului pare a intra târziu, față de celelalte areale, sub autoritatea domnească, ea consolidându-se definitiv și irevocabil în sec. al XVI-lea.

---

²² Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 630 - 637, nr. 176.

PRACTICI OTOMANE REFLECTATE ÎN CRONICI ROMÂNEȘTI

Camelia CĂLIN*

Cuvinte cheie: *practici otomane, istoria, personalitățile, instituțiile și obiceiurile turcilor, secolele XV-XVIII, în cronicile românești.*

Keywords: *Ottoman practices, history, personalities, institutions and customs of the Turks, 15th-18th centuries, in Romanian chronicles.*

Abstract

The Romanian historical texts of the 15th-18th centuries refers broadly to the history, personalities, institutions and customs of the Turks. First of all, we must emphasize that the ethnonym used by the chroniclers is Turkish, while the Ottoman term - commonly used in modern historiography - is mentioned among other appeals, but in no case is used as the current name by the chroniclers. Secondly, we note that this is the only community to which they present and evaluate institutions and customs.

Apropierea geografică față de centrul de putere al spațiului sud-est european, cât și prin rolul decisiv pe care Poarta l-a jucat în politica internă și externă a Țărilor Române a avut certe ecouri în literatura veche din Moldova. Cronicarii reflectă pe deplin conștiința acestei realități istorice: Grigore Ureche dedică un capitol întreg istoriei otomane, Macarie întrerupe șirul evenimentelor domniei lui Ștefan cel Tânăr pentru ca să povestească despre domniile lui Selim I și Süleyman Kanunî și despre o știre conform căreia domnia Munteniei fusese luată de un român trecut la Islam, după moartea lui Neagoe Basarab. Orizontul politicii externe era dominat de relația cu otomanii și de ceea ce se petrecea la sud de Dunăre, realitate deplin conștientizată de către oamenii instruiți din Moldova veacurilor XVI-XVII.

Dintre cronicarii moldoveni, Grigore Ureche este unicul la care găsim o descriere a unor instituții otomane, ceea ce dovedește o mai bună cunoaștere a vecinilor turci cât și un interes mai mare determinat de faptul că viața moldovenilor, atât în plan politic, dar și economic depindea considerabil de raporturile cu Imperiul otoman. Ureche a fost un scriitor conștient de faptul că textul său se adresează unui public pe care vrea să-l impresioneze și să-i stârnească curiozitatea. Așa putem să ne explicăm faptul că, dintre toate instituțiile statului otoman, prima asupra căreia se oprește pentru a o detalia este cea numită *devşirme*. Prezentarea lui este exactă, echidistantă, fără nici o etichetă negativă aplicată unei astfel de realități. Imperiul otoman era guvernat de o structură politică-administrativă și militară cu caracter particular în care funcționarii puterii erau deplin dependenți de sultan. "Robii" (kul) acestuia serveau în principal armata, dar și structurile administrative din capitală și din provincie. Originea acestor servitori varia de la cumpărarea pe piața de sclavi, la *pencik*, cincimea care revenea sultanului din prizonierii luați în luptă, și, într-o mai mică măsură, *devşirme* (recrutarea dintre tinerii

---

* Cercetător științific dr. la Muzeul Viticulturii și Pomiculturii – Golești..

creștini). Prima referire la acest obicei al "strângerii" de creștini pentru a intra în slujba sultanului a fost datată 1395; este vorba de o predică a mitropolitului Salonicului, Isidor Galbas, în care era deplânsă captura de copii ordonată de sultanul Bayezid I¹. A doua mențiune este din 1430, când, într-o scrisoare către locuitorii din Ioannina, Sinan Pașa promitea scutirea de această obligație în schimbul supunerii față de otomani². Murad al II-lea nu a făcut decât să restabilească această instituție.

Copii și tineri, între șapte și zece ani, erau aleși dintre creștinii din Rumelia în funcție de necesitățile Palatului³. Grigore Ureche indică ca neamuri vizate grecii și sârbii și adaugă că Țările Române sunt exceptate, având alte obligații (plata tributului și slujba militară). La sfârșitul secolului al XV-lea și începutului celui de-al XVI-lea, *devşirme* a fost extins și în teritoriile din Asia Mică. Aceste acțiuni de recrutare și incorporare aveau loc la un interval de trei sau șapte ani, în cursul lor strângându-se între o mie și trei mii de copii. Cronicarul moldovean indică o frecvență de patru ani între recrutări. Studiile istorice au arătat că „strângerea” avea loc în funcție de nevoile statului, cum ar fi în cazul unor campanii în care erau pierduți mulți ieniceri și era nevoie de recruți pentru a acoperi pierderile suferite. Recrutarea nu era un act aleatoriu, ci urma reguli bine stabilite. Fiecare sat sau grup de sate erau înștiințate din timp că aveau să asigure un număr de băieți; Grigore Ureche arată că cererea autorităților era dimensionată în funcție de capacitatea satului: „Iară oamenii cei împărătești umblă din sat în sat, decia cumu-i satul, așa le aruncă și copii să dea după putere”⁴. Nu erau admiși locuitorii orașelor (în special, evreii), musulmanii, cei căsătoriți, cei care învățaseră o meserie, cei singuri la părinți, bolnăvicioșii sau cei care aveau probleme de comportament. Fin observator, cronicarul moldovean nu uită să ne prezinte modalitățile de eludare a sistemului, excepțiile de la regulă și chiar avantajele care decurgeau din integrarea în acest sistem: „să pot tocmi cu dâșii și cu bani încă să împacă. Mulți să află și de bună voie de mergu, ca să iasă din șerbiie și mulți din turci netăiați (și nu spun că sunturci, că nu i-ar priimi), ce-i dau în locul creștinilor că trag nădejde că dintru-unii ca aceia ies la cinste mare, ca să dobândească boierie”⁵. În contextul formării și afirmării statelor naționale din sud-estul Europei în secolul al XIX-lea, această practică otomană a fost abordată ca o practică abuzivă și traumatică, simbol al asupririi otomane, care ducea la separarea de familie. Cu toate acestea, există mărturii, cum este cea citată mai sus, care ne arată și oportunitatea integrării într-un sistem politico-militar multietnic, cum era cel otoman. Pentru unele dintre familiile creștine ori musulmane sărace, *devşirme* era o posibilă șansă la supraviețuire, și, în funcție de calitățile personale, o ușă deschisă pentru a accede într-o clasă socială superioară.

Se strângeau astfel între 1000 și 3000 de tineri care erau duși la Istanbul sau Brusa unde erau supuși unei noi selecții, erau convertiți la Islam și apoi distribuiți în casele țăranilor anatolieni unde învățau atât limba, cât și obiceiurile turcilor. Sistemul *devşirme*

¹ *Encyclopédie de l'Islam*, B. Lewis, Ch. Pellat și J. Schlacht (editori), vol. II, Leiden-E.J.Brill, Paris, 1977, p. 217. Articolul *devşirme* este semnat de V.L. Ménage.

² *Ibidem*.

³ Heath W. Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*, SUNY Press, Albany, 2003, p. 131.

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955, p. 121. O familie din patruzeci trebuia să cedeze un băiat.

⁵ *Ibidem*, p. 122.

se afla la baza unui sistem militar-administrativ în care prima meritocrația, situație punctată și de către Grigore Ureche: „Iară dacă crescui de șapte ani, deciaa cei mai iscusiți îi bagă la saraiul împărătescu, până la 500”⁶. Cei mai mulți erau crescuți și antrenați pentru a servi în corpul ienicerilor. Dintre recruți, cei care erau considerați de la bun început ca fiind cei mai dotați intelectual și fizic rămâneau în slujba Palatului, încadrați corpului „băieților de interior” (*iç oğhlan*-ii). Formați pentru a-l sluji cu devotament și supunere pe sultan, aceștia erau instruiți foarte atent în toate domeniile (sport, artă militară, știință, literatură etc.), antrenați pentru a putea prelua într-o zi funcțiile de conducere ale statului otoman. Se estimează că la palat se aflau cca 700 de paji aflați în diferite stadii de pregătire. După selecții succesive și riguroase cei mai merituoși (cel mult 30 dintre ei) intrau în serviciul personal al sultanului (*kâss-oda*)⁷. Acești robi care asigurau cadrele militare și de conducere ale imperiului aveau o situație privilegiată ei neputând fi vânduți sau redistribuiți către alte servicii în afara celor ale Înalțului Stat⁸. Dacă sclavilor sultanului le este delegată o parte a puterii sultanului, ei sunt obiectul unui regim mult mai strict, în care suveranul putea dispune după bunul său plac de viața și averea acestora. Comunitatea *kul*-ilor sultanului se amesteca cu elementele provenite din familiile aristocratice turce, balcanice ori bizantine care datorau carierele voinței supreme a padișahului. Sistemul a continuat să funcționeze sporadic până în anii 40 ai secolului al XVIII-lea, deși, încă de la începutul secolului anterior, în corpul ienicerilor fuseseră admiși și mulți tineri născuți musulmani, ceea ce făcea ca sistemul *devşirme* să nu mai fie necesar.

*

În Letopisețul Țării Moldovei, Miron Costin relatează luptele dintre turci și polonezi (1620-1621), în vremea domnitorului Alexandru Iliaș. Relatând contextul declanșării conflictului introduce un element nou care nu se mai regăsește la alți cronicari până la el; este vorba despre somația care precede acțiunea armată a otomanilor.

În dreptul islamic somația (*da'wa* în arabă, *da'vet* în turcă) este o obligație fundamentală a musulmanului. Mai multe sensuri sunt atașate acestui concept: prin *da'wa* se înțelege invitația adresată oamenilor de către Allah și Profeti de a crede în adevărata religie, în Islam; conform Coranului semnifică și apelul către morți adresat în ziua Judecății, prin care sunt chemați să iasă din morminte⁹. *Da'wa/ da'vet* este folosit și cu sensul de rugăciune, invocare a lui Dumnezeu, dar și cu acela de imprecăție sau blestem. Folosit în plan juridic, înseamnă proces sau cauză în justiție¹⁰. Somația este o chemare la Islam prin cuvânt și o ultimă șansă de a stopa *djihâd*-ul armat și de a rezolva situația pașnic: "La mission de Muhammad a consisté a réitérer cet appel et cette invitation: c'est la da'wat al-islam ou da'wat al-Rasū'. On sait que la connaissance ou

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ahmed Akgündüz și Said Öztürk, *Ottoman History: Misperceptions and Truths*, Iur Press, Rotterdam, 2011, p. 54-55.

⁸ Gilles Veinstein, *Imperiul în secolul de aur (secolul al XVI-lea)*, în Robert Mantran (coordonator), *Istoria Imperiului Otoman*, Ed. Bic All, București., p. 150.

⁹ *Encyclopédie de l'Islam*, vol. II, 1977, p. 173. Articolul *da'wa* este semnat de M. Canard.

¹⁰ *Ibidem*.

l'ignorance de cet appel, de la part des Infidèles, détermine la manière dont ils doivent être invités à embrasser l'Islam avant que le combat s'engage"¹¹.

Somația cuprindea două elemente: notificarea pretențiilor (teoretic, îndeplinirea lor ducea la anularea acțiunii armate) și declarația de război¹². Prima etapă era aceea a somației religioase în cadrul căreia inamicii era chemați să adopte Islamul. Dacă aceasta era respinsă era urmată de o somație politică, valabilă doar pentru comunitățile care aveau o carte revelată, în care se cerea acceptarea suzeranității musulmane și plata capitației (*cizye*)¹³. Otomanii erau foarte atenți să respecte această formalitate, așa cum arată Miron Costin: Osman al II-lea, înainte de bătălia de la Hotin din 1621, a trimis de știre că va ataca Polonia: „au statut după gătirea asupra leșilor peste toată iarna, trimițându-și ceauși la craiul leșescu, dându-i știre că-i vine asupra crăiei lui, cu toată puterea”¹⁴. Nu doar otomanii respectau acest obicei, același cronicar arătând că este o practică obișnuită a relațiilor internaționale la începutul secolului al XVII-lea: „Au acestu obicei împărații, de dau știre unul altuia, cându voru să facă războaie unul asupra altuia”¹⁵.

La rândul său, Ion Neculce confirmă această informație despre obiceiul otomanilor de a soma adversarul înainte de pornirea ofensivei militare. Povestind cum se pregăteau otomanii să-i atace pe ruși împreună cu ce îi rămăsese lui Carol XII din armată, cronicarul nostru reproduce un dialog între marele vizir Baltacı Mehmet Pașa¹⁶ și reprezentantului regelui suedez la Istanbul. La observația solului că muntenii sunt prieteni cu rușii pe care îi informează despre mișcările armatei otomane, marele vizir răspunde, cu o doză de orgoliu și conștiință a puterii și măreției statului pe care îl reprezenta: „Și noi nu putem să ne gătim cu taină, să nu stiiie nime, ce cu giumătate de an mai nainte ne dăm de știre și ne gătim, că n-avem grijă de nime”¹⁷. Autenticitatea dialogului este prea puțin importantă în acest context, ceea ce contează fiind modul de percepție al puterii otomane în spațiul românesc.

Sunt și situații în care cutuma nu a fost respectată. În campania din Polonia, al cărei punct culminant a fost asediul Cameniței din 1672, se pare că protocolul nu a fost respectat. Neculce ne spune că polonezii au fost luați prin surprindere, fără a fi pregătiți de război căci nu primiseră somația din partea otomanilor: „Leșii, neștiindu nemic, nice avîndu veste, nu să gătisără nimic de oaste”¹⁸.

*

Un alt concept fundamental al păcii și războiului în viziunea otomană este *amân-ul*. Acest cuvânt are o arie semantică largă desemnând iertarea, siguranța, protecția,

¹¹ *Ibidem*.

¹² Viorel Panaite, *Pace, război și comerț în Islam. Țările Române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*, Ed. All, București, 1997, p.146.

¹³ *Ibidem*, p. 146-148.

¹⁴ Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*, în *Opere*, Ediție critică cu studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 76.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Mare vizir al statului otoman între 1704 - 1706 și 1710-1711. Cel mai important eveniment al guvernării sale a fost campania de pe Prut din 1711 care s-a încheiat cu victoria asupra țarului Petru cel Mare.

¹⁷ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Ed. Minerva, București, 1982, p. 507.

¹⁸ *Ibidem*, p. 214.

salvconductul. *Amân*-ul individual putea fi acordat de către orice musulman bărbat sau femeie și chiar de către un supus nemusulman¹⁹ al satului islamic, dar cel colectiv, acordat unei populații numeroase dintr-un teritoriu ostil, nu putea fi acordat decât de *imâm*²⁰. Acordarea „iertării” presupunea garantarea de către otomani a vieții, libertății și avutului unor grupuri de nemusulmani (locuitori ai unei cetăți asediate sau chiar un popor) considerați *harbî*²¹. Instaurarea protecției permanente din partea musulmanilor se obținea pe două căi: prin supunerea politică față de statul musulman, ori prin convertirea la Islam²².

În relatarea de către Ion Neculce a asediului Cameniței (1672) regăsim această procedură utilizată de către otomani. Predarea trupelor și a locuitorilor din cetate s-a făcut după patru zile de asediu în condițiile în care acestora li s-a garantat acordarea „iertării”: „și s-au și închinat cei din cetatea Cameniței, adevărindu-le turcii milă, *dacă se vor închina* (subl.meu)”²³. Ca urmare a acceptării supunerii locuitorii au putut ieși din oraș cu tot avutul lor și și-au putut stabili locuințele pe teritoriul din jurul cetății. Un alt episod în care este invocat *amân*-ul regăsim în opera aceluiași cronicar, dar în alt context politico-militar. Este vorba de campania din Moldova a marelui vizir Baltaci Mehmet Pașa care a avut ca punct culminat bătălia de la Stănilești (7/18 – 11/22 iulie 1711) în care trupele otomane au fost la un pas de anihilarea armatei ruse în fruntea căreia se afla însuși țarul Petru cel Mare. Înconjuțați de către turci și fără provizii suficiente rușii erau într-o situație disperată, când marele vizir acceptă să încheie pacea. Tratatul încheiat în ziua de 12/23 iulie 1711 și care stabilea retrocedarea cetății Azov de către ruși și demolarea altor întărituri, acordarea libertății de trecere pentru regele Suediei și neamestecul rușilor în problemele poloneze a declanșat nemulțumirea sultanului. Supărarea lui Ahmed al III-lea a fost alimentată și de acuzațiile de luare de mită pe care Carol al XII-lea al Suediei le-a adus la adresa lui Baltaci Mehmet Pașa. Aflat în fața sultanului căruia îi prezenta desfășurarea campaniei și condițiile păcii, Osman, chihaiia marelui vizir, își dezvinovățește stăpânul invocând obligativitatea acordării *amân*-ului:

„Deci văzându-i că strigă aman, ne-au căutat numai a face pace; și i-au lăsat de s-au dus la țara lor”²⁴.

Juriștii musulmani nu au elaborat o teorie unanim acceptată în privința acordării „iertării” în contextul unui conflict militar. Opiniile mergeau de la condiționarea acesteia de avantajele obținute de către musulmani până la interzicerea neacordării lui dacă adversarul a cerut „protecție”²⁵. Marele vizir, mituit sau nu, se prevalează de această tradiție conform căreia „pentru cel care cere iertare nu există sabie”²⁶. Răspunsul atribuit sultanului Ahmed al III-lea vine însă să confirme o realitate frecvent întâlnită încă de la debutul perioadei abbaside, și anume, violarea fără scrupule a *amân*-ului,

¹⁹ *Dhimmi* - supus nemusulman al statului islamic.

²⁰ *Encyclopédie de l'Islam*, H.A.R. Gibb, J. H. Kramers, E. Lèvi-Provençal (editori), vol. I, 1991, p. 441.

²¹ Viorel Panaite, *Dreptul păcii și războiului în Islamul otoman. Glosar și BIBLIOGRAFIE*, Ed. Universității București, București, 2007, p. 32-33.

²² *Encyclopédie de l'Islam*, vol. I, 1991, p. 441.

²³ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 219.

²⁴ *Ibidem*, p. 629.

²⁵ Viorel Panaite, *Pace, război și comerț în Islam...*, p. 190.

²⁶ *Ibidem*, p. 190.

atunci când situația politică și militară o impunea²⁷: „Voi ați căutat căci strigă aman și nu i-ați luat de grumadzi. Nu era lucru mic acela, să vă uitați voi la aman”²⁸. Conform relatării lui Neculce încheierea păcii din 1711, i-a costat viața atât pe marele vizir cât și pe chihaia sa, care nu mureau pentru un principiu de drept, ci pentru că uneltirile lor fuseseră revelate public.

*

Cele mai numeroase informații, aprecieri și analize consemnate în textele istorice ale secolelor XV-XVIII se referă la istoria, personalitățile, instituțiile și obiceiurile turcilor. În primul rând, trebuie să subliniem că etnonimul folosit de către cronicarii este turc, pe când termenul otoman - folosit în mod curent în istoriografia modernă – este menționat printre alte apelative, dar în nici un caz nu este utilizat ca denumire curentă de către cronicari. În al doilea rând, remarcăm faptul că aceasta este singura comunitate căreia îi sunt prezentate, evaluate instituțiile și obiceiurile.

BIBLIOGRAFIE

- Akgündüz, Ahmed, Öztürk Said, *Ottoman History: Misperceptions and Truths*, Iur Press, Rotterdam, 2011.
- Costin, Miron, *Opere*, Ediție critică cu studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.
- *Encyclopédie de l'Islam*, B. Lewis, Ch. Pellat și J. Schlacht (editori), vol. II, Leiden-E.J.Brill, Paris, 1977.
- *Encyclopédie de l'Islam*, H.A.R. Gibb, J. H. Kramers, E. Lèvi-Provençal (editori), vol. I, 1991.
- Lowry, Heath W., *The Nature of the Early Ottoman State*, SUNY Press, Albany, 2003.
- Mantran, Robert (coordonator), *Istoria Imperiului Otoman*, Ed. Bic All, București.
- Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Ed. Minerva, București, 1982.
- Panaite, Viorel, *Dreptul păcii și războiului în Islamul otoman. Glosar și BIBLIOGRAFIE*, Ed. Universității București, București, 2007.
- Panaite, Viorel, *Pace, război și comerț în Islam. Țările Române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*, Ed. All, București, 1997.
- Ureche, Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București.

²⁷ *Encyclopédie de l'Islam*, vol. I, 1991, p. 442.

²⁸ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 629.

MOȘIILE MĂNĂSTIRII ARON VODĂ DIN ȚINUTUL ISTORIC AL FĂLCIULUI

Costin CLIT*

Cuvinte cheie: *Mănăstirea Aron Vodă, ortodoxie, călugări greci, toponime, dani domnești, moșii la ținutul Fălciului, documente inedite, sec. XV-XIX.*

Keywords: *Monastery of Aron Voda, Orthodoxy, Greek monks, toponyms, donation, estate in Falciu land, unusual documents, sec. XV-XIX.*

Abstract

The monastery dedicated to Sfântul Nicolae was built in Țarina Iașilor on the hill called Aroneanu by Aron Tiranul, the illegitimate son of ruler Alexandru Lăpușeanu, was given on December 12, 1594 the villages Rânzești from Prut, the county of Fălciu, and Averești, Neamț county. To the property of the Aron Voda Monastery are also included the Hănăseni and Știubeiu estates from the Elan water to the same county of Fălciu. The present article highlights the evolution of the estates from the county of Fălciu on the basis of the documents published in the collections known to the researchers, but especially the novelties from the Archives from Iași and the Library of the Romanian Academy in Bucharest. After the secularization of monasteries by ruler Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), the fate of the monastery of Aron Voda, dedicated at that moment to the Patriarchate, abandoned by the greek monks, became sad, under the care of some curators who did not face the new challenges.

Mănăstirea Aron Vodă din Iași, închinată la mănăstirile Zografu, Prodromu (adică al Înaintemergătorului) de la Sazopol (Sozopole), Sfântul Ioan din insula Halki și al Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, a deținut proprietăți funciare în ținutul istoric al Fălciului, actualul județ Vaslui, anume balta Hârcete, moșiile Rânzești (pe Prut), Hănăseni și Știubeiu (pe Elan), a căror evoluție încercăm să o deslușim în articolul de față prin cercetarea documentelor edite și inedite.

RÂNZEȘTI ȘI BALTA HÂRCETELE

Printre antroponimele cu urme turcice este identificat și Rânzești, astăzi în comuna Fălciu, județul Vaslui¹.

Ștefan cel Mare întărește la 5 martie 1493 împărțirea ocinilor făcută de către Mărina și Stana, fiicele lui Dragomir Iuban, nepoatele lui Șolda de la Dumitra,

* Profesor de istorie, Colegiul Național "Cuza Vodă" Huși.

¹ Teodor Hardon, *Toponime și antroponime cu rezonanță turcică și tătară în cuprinsul Depresiunii Elanului*, în „Elanul”, Revistă editată de Asociația culturală „Academia Rurală Elanul” și Școala „Mihai Ioan Botez” din Giurcani, com. Găgești, jud. Vaslui, nr. 16, iunie 2002, p. 9.

proprietarul lor. Marina primește „Șoldenii, și Bârlăleștii, și fântâna Iepurelui și Fântâna lui Solomon, și, pe Larga, unde a fost Oanca, și unde a fost Lațco din Câmpie <și jumătate din iezorul Hârcete>”, iar Stana „Spirenii, și Drăgomăneștii, și Lăzeștii, și Sărăcineștii și jumătate din Câmpie”². Dragomir Iuban, după unele voci, a fost fiul Șoldei, care trăiește pe la 1400³. Pot fi identificate: Șoldenii (valea Șoldeni, lângă dealul Horgei, în dreptul Epurenilor), Spirenii (Spinenii, Schinenii), Sărăcineștii (Sărățenii), Lăzeștii (Lățeștii), Fântâna lui Epure (Epurenii de Murgeni), Drăgomăneștii (cătun al comunei Măcești), „Unde a fost Oanca” (Onceștii Vechi, fostul județ Tecuci), „Unde a fost Lațco” (dealul „La Lețcani”, lângă Coroieștii de Jos)⁴. Despre Soci credem că este satul Bursuci de astăzi.

Iezorul Hârcetele (Horcita, Hârcita, Hârșeti) este o revărsare a Prutului la nord de satul Hrăniceni⁵.

Ștefăniță vodă (1517-1527) întărește la 22 ianuarie 1518 lui Andrușco Boldur stăpânirea asupra „iazului Hrăceatele”, cumpărat de la Dagna, fiica Marinei, nepoata Iubaninei, „din drese, ce au avut dela moșul Domnii meale, Ștefan Vvd”, drept 200 de zloți tătarăști⁶.

În timpul judecății din 14 februarie 1623 cneaghina lui Mihalcea Meleștan și copiii ei considerau satul Rânzești drept a lor „dreaptă ocină și danie”, pe care postelnicul Meleștan, unchiul lor, l-a primit de la Petru voievod, probabil Șchiopul, pe care Gheorghe Clapa⁷ și Teodor Hardon⁸ îl cred a fi Petru Movilă (Șchiopul)⁹, însă conform egumenului mănăstirii Aron Vodă, „a luat acel sat Aron voievod de la Meleștan fost postelnic pentru hiclenie, când s-a ridicat cu Lobodă hatmanul, cu multe oști de cazaci, asupra sceptrului cinstitudinii împărat și asupra lui Aron voievod și mult rău au făcut și au călcat cu război țara noastră Moldova”¹⁰. De numele fraților Meleștan este

² DRH, A. Moldova, III, 1980, p. 240-243, nr. 123; „Miron Costin”, an II, 1914, nr. 2, p. 18-19, nr. 101; Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, Iași, Tipografia „Dacia” P. & Iliescu, 1912, vol. VII, p. CXLVIII-CXLIX; Idem, *Roșieștii și apa Idriciului*, Huși, 1924, p. 74-76; Idem, *Șpița familiei Costache (După acte și documente)*, în „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului Municipal din Iași, fascicola 4, 1924, p. 208-209, nr. CXXXVI; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1913, vol. II, p. 7-12, nr. III; DIR, A. Moldova, XV, II, p. 189-190, nr. 173.

³ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VII, p. CXLVIII-CXLIX.

⁴ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 9-11.

⁵ *Ibidem*, p. 10; Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod (1517-1527)*, Iași, Institutul Românesc de ARTE Grafice <<Brawo>>, 1943, p. 31-32, nr. 6.

⁶ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 462-467; DIR, A. Moldova, XVI, I (1501-1550), p. 114-115, nr. 109; CDM, I (1387-1620), p. 86-87, nr. 299.

⁷ Gheorghe Clapa, *Mărturii istorice privitoare la satul Rânzești de pe Prut*, în „Elanul”, nr. 26, noiembrie 2003, p. 19.

⁸ Teodor Hardon, *Toponime rânzeștene*, în „Elanul”, nr. 22, mai 2003, p. 13.

⁹ Petru Șchiopul (1574-noiembrie 1577; martie 1578-decembrie 1579; octombrie 1582-august 1591) a fost fratele mai mic al domnului muntean Alexandru al II-lea Mircea, primul din dinastia Basarabilor care ocupă tronul Moldovei, instalat prin intervenția otomană.

¹⁰ DIR, A. Moldova, XVII, V, p. 185-186, nr. 255; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, Iași, Tipografia „Dacia” Iliescu, Grossu & Comp., 1907, vol. II, p. 309-316, nr. 141; Iacov Antonovici, *Documente bărlădene*, Bârlad, Tipografia și legătoria de cărți Const. D. Lupașcu, 1924, vol. IV, p. 54-58, nr. XXX; reprodus și de pr. Vicar pensionar Toma Păunescu, *Monografia parohiei ortodoxe*

legat și hidronimul Mihălceni, pârâu situat la sud de Rânzești, care separă astăzi comunele Fălcu și Murgeni¹¹. Năvălirea cazacilor conduși de hatmanul Lobodă s-a petrecut în decembrie 1593¹². Axinte Uricariul notează că în 7102 <1593 septembrie 1-1594 august 31> „apucatu-s-au Aron vodă de au făcut mănăstirea în țarina Iașilor, care se chiamă Aron vodă”, iar în 7103 <1594 septembrie 1-1595 august 31> „să fie venit un Lobodă cu oaste căzăcească și au gonit pre Aron vodă din scaon și au ars târgul Iași”¹³. Aron Tiranul protestează la 1 ianuarie 1594 împotriva năvălirii cazacilor conduși de Lobodă (Slobodka)¹⁴.

Mănăstirea cu hramul Sfântul Nicolae a fost zidită în Țarina Iașilor pe dealul numit Aroneanu de către Aron Tiranul, fiul nelegitim al lui Alexandru Lăpușeanu, cu materialul - lemn și piatră - adunat în acest scop de Petru Șchiopul „pe banii lui”¹⁵. Ctitorul „socoti că, după atâtea răutăți ce făcuse, să să apuce să facă și vreun lucru bun, ca să nu-i vie cu osândă. Și s-au apucatu în anii 7102, de au făcutu mănăstire în țarina Iașilor, care se chiamă Aron vodă, pre numele domnului, unde ieste hramul svetii Nicolae”¹⁶, pe care dat-o călugărilor „vlahi” (moldoveni)¹⁷.

Aron Tiranul voievod miluia la 12 decembrie 1594 „sfânta mănăstire a noastră nou zidită, numită În Țarină” (Aron Vodă) cu hramul Sfântului Ierarh Nicolae, cu două sate: Rânzăștii, „la Prut, cu toate bălțile sale și cotețele, care a fost ascultător de curtea noastră din târgul Bârlad” și Avereștii, „la Cracău, și cu loc de moară în Cracău, care a fost ascultător de curtea noastră din târgul Piatra”. „Și pentru acest sat scris mai sus, anume Rânzăștii, ce <este> la Prut, domnia mea am dat să asculte alt sat, anume Lăslăoanii, la Tutova, și cu mori în Tutova”, fost al vornicului Vartic, „pierdut în hiclenie, când el însuși a pierit în munte, <iar de acum înainte> să asculte de curtea noastră din târgul Bârladului”. Hotarul celor două sate dăruite de Aron Tiranul urma să „le fie lor în hotare, de către toate părțile, după vechile lor hotare, pe unde din veac au folosit”¹⁸.

Ieremia Movilă închină la 25 mai 1606 ctitoria lui Aron Vodă călugărilor de la mănăstirea Zografu cu hramul Sfântul Gheorghe de la Muntele Athos, cu binecuvântarea mitropolitului Theodosie și a episcopilor Anastasie de Roman, Ioan de

---

române Rânzești, județul Vaslui, Eparhia Romanului și Hușilor, în „Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor”, II, 1990, p. 169-171; Gheorghe Clapa, *op. cit.*, p.19.

¹¹ Teodor Hardon, *op. cit.*, p. 13.

¹² Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar P. P. Panaitescu, Ediția a II-a revăzută, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 225.

¹³ *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1993, vol. I, p. 299.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale apusului*, București, Imprimeria Statului, 1895, vol. I, p.134.

¹⁵ *DIR*, A. Moldova, XVII, II, p. 44-46, nr. 48.

¹⁶ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 225.

¹⁷ *DIR*, A. Moldova, XVII, IV, p. 261-263, nr. 318.

¹⁸ *DRH*, A. Moldova, IX, 2014, p. 178-181, nr. 110; *DIR*, A. Moldova, XVI, IV, p. 117-118, nr. 144; Hurmuzaki-Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor* (colecția Hurmuzaki), vol. XIV, *Documente grecești privitoare la istoria românilor*, partea I, 1320-1716, București, 1915, p. 98-100, nr. CLXXVI; Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I, *Acte interne (1408-1660)*, Iași, Editura „Dosoftei”, 1999, p. 61-63, nr. 39; *CDM*, I, p. 229, nr. 946; *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași. Moldova*, vol. I (1398-1595), p. 548, nr. 1519.

Rădăuți și Filotei de Huși¹⁹, pe care o leagă de vechea închinare a mănăstirii de la Greci de către Petru Șchiopul, probabil din 1591. Se crede că prin actul de închinare s-a urmărit „*ascunderea unui adevăr prea bățător la ochi*”, cel al slujirii călugărilor moldoveni în locul grecilor²⁰. Din actul de închinare lipsesc referirile la veniturile satelor Rânzești de pe Prut și Averești de pe Cracău dăruite de Aron Tiranul la 12 decembrie 1594, pe care probabil și le însușeau călugării de la mănăstirea Zografu²¹.

Radu Mihnea hotărăște la 7 aprilie 1618 alungarea de la mănăstirea Aron Vodă a călugărilor „*sârbi de la sfânta mănăstire Zograf*”, anularea („*tăierea*”) uricelor domnilor Petru Șchiopul și Ieremia Movilă și repunerea în drepturi a călugărilor moldoveni²². În a doua sa domnie, Radu Mihnea decide la 24 octombrie 1624 cu binecuvântarea ierarhilor țării (mitropolitul Anastasie, a lui Atanasie, episcopul de Roman, Evloghie, episcopul de Rădăuți și Pavel, episcopul de Huși) închinarea la mănăstirea Sfântul Ioan Botezătorul de la Sozopole: „*le-am dat zisa mănăstire ca metoh cu toate veniturile sale: vii, ogoare și dobitoace și câte altele le are această mănăstire din Țarină a lui Aaron vodă, întru pomenirea domnilor și a părinților lor și pentru pomenirea în fiecare an a lui însuși Aaron vodă care a înălțat-o*”, iar ca egumen a fos rânduit preotul Gavriil²³, fiind aduși „*oameni străini din Țara Greciască*”²⁴.

Mănăstirea Aron Vodă și cneaghina lui Mihalcea Meleștan cu copii săi se judecau în fața domnului Ștefan Tomșa la 1623, „*spunând ea și cu copiii ei că este a lor acel sat dreptă ocină și danie*”, aducând ca dovadă uricul de danie primit de fostul postelnic Meleștan, unchiul lor, de la Petru voievod, iar călugării, egumenul și soborul mănăstirii au adus „*uricul ce au avut de la Aron voievod, de danie și miluire sfintei mănăstiri, și cu mare blestem, pentru că a luat acel sat Aron voievod de la Meleștan fost postelnic pentru hiclenie, când s-a ridicat cu Lobodă hatmanul, cu multe oști de cazaci, asupra sceptrului cinstitudinii împărat și asupra lui Aron voievod și mult rău au făcut și au călcat cu război țara noastră Moldova. Pentru această vină, s-a luat satul acela. Și alta, și mai înaintea, până la Petru voievod, încă a fost satul acela drept domnesc și ascultător de ocolul târgului Bârlad*”. La 14 februarie 1623, Ștefan Tomșa întărește Mănăstirii Aron Vodă satul „*Rânzeștii pe Prut, ce este în ținutul Fălciu și cu toate bălțile sale și cotețele*”, „*ca să fie ... dreptă ocină, danie și întărire și uric tare, cu tot venitul și cu bălți de pește, anume Rătundul și Cârlițul și Cârlițățul și Valicul și Hârceata și de acolo, în gârla Vrabiei, până în plop cel mare, în malul Prutului, și de acolo, înainte la câmp, la Pârăul Maceșului și de la Maceș, în drept până la Pârăul Mihălcei și pe pârău în sus, unde se întâlnește cu hotarul Elanului*”²⁵.

¹⁹ DIR, A. Moldova, XVII, II, p. 44-46, nr. 48.

²⁰ Alexandru I. Gonța, *Mănăstirea de la Greci din Țarina Iașilor. O ctitorie dispărută a lui Alexandru Lăpușneanu*, în idem, *Studii de istorie medievală*, Texte selectate și pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely și Ștefan S. Gorovei, cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosofoei”, 1998, p. 206.

²¹ *Ibidem*, p. 207; DIR, A. Moldova, XVII, II, p. 44-46, nr. 48.

²² DIR, A. Moldova, XVII, IV, p. 261-263, nr. 318; Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 207-208.

²³ DIR, A. Moldova, XVII, V, p. 303-304, nr. 400.

²⁴ Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 208.

²⁵ DIR, A. Moldova, XVII, V, p. 185-186, nr. 255; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 309-316, nr. 141; Iacov Antonovici, *op. cit.*, p. 54-58, nr. XXX; reproduș și de pr. Vicar pensionar Toma Păunescu, *op. cit.*, p. 169-171; Gheorghe Clapa, *op. cit.*, p. 19.

Veniturile moșiilor mănăstirii Aron Vodă - deci și a celei de la Rânzești - reveneau mănăstirii de la Sozopole, așa cum reiese și dintr-un document din 25 aprilie 1626²⁶.

Costache sulger s-a judecat cu mănăstirea Aron Vodă în timpul domnului Miron Barnovschi (1626-1629; 1633)²⁷. Uricul lui Miron Barnovschi este considerat neadevărat și nedrept la 6 aprilie 1642²⁸ și 29 decembrie 1675²⁹.

După distrugerea mănăstirii Sozopole de către otomani în 1630, refugiați la Halki, lângă Constantinopole, obțin închinarea mănăstirii Aron Vodă ca metoh al celei din Halki prin actul domnului Alexandru Coconul din 20 martie 1630³⁰.

Mai multe neînțelegeri între Mănăstirea Aron Vodă și Antiohie, fiul fostului sulger Costache, Păcurar, Chira, Căzacu din Sărățeni, Costantin, Vasile Bănuțul, Gheorghe din Murgeni, Buculei, Mihăilă și alți răzeși „*pentru o baltă de pește ce se numește Hârcetele*” sunt consemnate în cartea de judecată a domnului Vasile Lupu din 6 aprilie 1642. Călugării susțineau „*că vine hotarul satului lor Rânzești dinspre răsărit de acel iezor până unde trece pe alături de baltă, iar dinspre apus de asemenea le vine hotaru pe lângă acea baltă Hârcetele până aproape de jumătatea bălții, până la un loc ce se cheamă Vlaicul, vine hotarul satului lor Rânzești pe ambele părți ale bălți Hârcetele*”, aducând ca probe uricul de dănie și miluire de la Aron Tiranul și cel de întărire de la Ștefan Tomșa, „*de asemenea și alte drese de la alți domni de înainte*”. Răzeșii contestă dreptul de stăpânire al mănăstirii asupra iezorului Hârcetele și se folosesc de un uric de la Ștefan cel Mare „*și de la alți domni bătrâni, scriind pentru jumătate din acel iezor Hârcetele și alt uric de la Miron Barnovschi Moghilă voievod*”. Cercetarea pricinii și executarea hotărâniciei locului revine logofătului al doilea Cehan Racoviță, care „*le-a hotărânit după dreptate și a pus stâlpi, de la Vlaicul, unde a pus stâlp de lemn în apă, de acolo drept la vale peste Curale, dinspre apus, și de acolo tot la vale până în capul stufului, unde s-a pus un stâlp dinspre apus, iar de acolo din capul stufului drept la marginea Râtundzlului, dinspre apus, de acolo drept la gârla Vrabiei, la Prut*” (hotarul mănăstiresc din balta Hârcete). La judecata domnului se constată nedreptatea răzeșilor, care „*au rămas din toată legea și acel uric de la Miron Barnovschi s-a aflat neadevărat*”, iar călugării „*s-au îndreptat și și-au pus fierăie 24 de zloți în vistieria domniei mele, ca de acum înainte să aibă a stăpâni în acea baltă Hârceata după semne*”³¹.

Vasile Lupu poruncește slugilor domnești de la ținutul Fălciului - pârcălabi și globnici - la 17 august 1642 să lase în pace satul Rânzești al mănăstirii Aron Vodă de podvoadă, olac și alte³².

²⁶ Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 209.

²⁷ Petronel Zahariuc, *Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan voievod (1653-1658)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2003, p. 460.

²⁸ DRH, A. Moldova, XXVI, 2003, p. 351-354, nr. 414; CDM, II, p. 323, nr. 1596; un rezumat în ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 93 bis.

²⁹ BAR, Documente istorice, CCLX / 43.

³⁰ Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 209.

³¹ DRH, A. Moldova, XXVI, 2003, p. 351-354, nr. 414; CDM, II, p. 323, nr. 1596; un rezumat în ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 93 bis.

³² DRH, A. Moldova, XXVI, 2003, p. 456, nr. 550; CDM, II, p. 330, nr. 1631.

Divulgarea tainei spovedaniei spătarului Constantin Ciogolea de egumenul Ioasaf, cu acordul mitropolitului, prin care Curtea era informată de complotul pregătit pentru răsturnarea domnului Vasile Lupu, atrage se pare și pierderea judecății din 15 noiembrie 1654 de către Mănăstirea Aron Vodă cu frații Antiohie și Gavrilaş Costache pentru balta Hârcetele³³. Aga Antiohie Costache, ginerele lui Grigore Ureche, s-a aflat în tabăra lui Gheorghe Ștefan în timpul luptelor din 1653. La 15 noiembrie 1654 aga Antiohie Costache și armașul Gavrilaş Costache se judecau cu mănăstirea Aron Vodă, pentru „niște bălți de pește, anume Hârcetele, în ținutul Fălciu”, considerată „dreaptă ocină și moșie de pe părintele Costache ce-au fost sulger”, cel care se judecase cu mănăstirea în timpul domnului Miron Barnovschi (1626-1629; 1633). Balta Hârcetele este prezentată drept moșie și danie și miluire „de la bătrânul Ștefan voievod”. Mănăstirea Aron Vodă își susține interesele prin actele de întărire de la domnia Ștefan Tomșa și Radu Mihnea, despre care Gheorghe Ștefan crede că „s-au aflat cu înșelăciune și cu nedreptate, că acele bălți de pește niciodată ei nu le-au stăpânit”, dar le-au „stăpânit boierii până la domnia lui Vasile voievod și atunci, văzând că are urgie Vasile voievod asupra acestor boieri, călugării și-au aflat lor vremea și i-au chemat înaintea acestuia”. Logofătul al doilea Racoviță Cehan în timpul cercetării și hotărâtului din 1642 ar fi „pus semne nedrepte”³⁴.

Gheorghe Ștefan poruncește la 26 decembrie 1659 ca „satul Rânzeștii să nu fie supărat, fiind al Măn(ăs)t(i)rrii lui Aron Vodă”³⁵. Eustratie Dabija, la rândul său, poruncește la 2 ianuarie 1662 slujbașilor de Fălciu „ca să nu supere întru nimic satul Rânzeștii ci este a lui Aron Vodă”³⁶.

La 9 aprilie 1663, Eustratie Dabija întărește Mănăstirii Aron Vodă mai multe sate, printre care și satul Rânzești „pe Prut, în ținutul Fălciului, și cu toate bălțile sale”³⁷, iar la 3 martie 1665 „să aibă voe călugării de Aron Vod(ă) a strângi oameni streini la Rânzești ot Fălci”³⁸, învoiți și de Gheorghe Duca la 28 februarie 1666³⁹, de la care monahii primesc și cartea domnească din 28 februarie 1666 „ca să-și apere a lor driaptă ocină și moșie de la sat de la Rânzești”⁴⁰.

Gheorghe Duca întărește la 6 aprilie 1666 stăpânirea mănăstirii Aron Vodă „după hotărătura lui Racoviță log(o)f(ă)t(ul) și după ispisocul lui Vasile v(oie)vod”⁴¹, pe „o baltă de pește ci să cheamă Hârcetile, pe apa Prutului”, pentru „care au avut pâră călugării cu feciorii lui Costachi sulger și cu alți oameni”, urmând „să aibă călugării a ține într-ace(a) baltă de pește de mai sus zisă Hârcetile pe unde le-au

³³ Petronel Zahariuc, *op. cit.*, 2003, p. 495.

³⁴ *Ibidem*, p. 460; a se vedea și p. 398.

³⁵ ANI, Manuscrisul 644, f. 9v., nr. 127.

³⁶ *Ibidem*, f. 9v., nr. 126; a se vedea și Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, vol. IV, Iași, Tipografia „Dacia” Iliescu, Grossu & comp., 1908, p. 169, nr. CLXXII (este o carte a marilor boieri către slujitorii de la Fălciu datată „aproape 7170” / 1661-1662).

³⁷ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IV, p. 181-182, nr. CLXXXI; Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, *Acte interne (1661-1690)*, Iași, Editura „Dosoftei”, Iași, 2000, p. 50, nr. 49; ANI, Manuscrisul 644, f. 1.

³⁸ ANI, Manuscrisul 644, f. 9v., nr. 123.

³⁹ *Ibidem*, f. 9v., nr. 124.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 9v., nr. 125.

⁴¹ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 93 bis.

*hotărât Racoviț(ă) log(o)făt și au pus și stâlpu din Vlaicu, unde au pus un stâlpu de lemnu în apă; iar de acolo drept în gios piste Curale spre apus, și de acolo iarăș în gios la capul stuhului unde au pus un stâlpu despre apus, iar de acolo în capul stuhului drept la Craiște Rătunzelul spre apus, iar de acolo drept în gârla lui Vrabie în Prut*⁴².

Iliaș Alexandru poruncește la 20 august 1666 stolniceilor „*carii umblați de vânați pește de treaba domniei mele*”, „*să lăsaț(i) în pace, nimică să nu vânaț(i) pește din bălțile sfintei mănăstiri de la Aron Vodă, carile sânt pe Prut la sat la Rânzești și la balta ci să chiamo Hârcetile pre cât să vine partea mănăstirii, nici năvodul carile va hi a sfintei mănăstiri să nu luaț(i), nici podvoadă din Rânzești să nu faciți. Așijderea și alți oameni cât hotar va hi a satului Rânzeștilor în Prut să n-aibă treabă a vâna nime fără știrea dregătoriului de acolo, alta și de lucru de braniște încă să fie în pace acel sat ce mai sus scrie Rânzăștii ce-s la Fălciu*”, precum și pârcălabilor, globnicilor, olăcarilor și podvodarilor să nu învâluiască, „*că cine va trage să facă val, va hi de mare certare*”⁴³.

La 4 iulie 1670, Gheorghe Duca întărește partea de ocină și moșie din balta Hârcete, „*partea lui Bilan giuământate, și din partea ei din sat din Sărățeni, din tot locul, câtu-i olatul locului, partea mâne-sa Chinijiei, fetii lui Bilan, iarăș(i) giuământate, drept treizăci de lei bătuți și doi boi și o iapă cu mânzu, de au grijit pre îmă-sa Chinejia la moartea ei*” vornicului de poartă Rusul, cumpărată de la Chelsiia, fata Chinejii, nepoata lui Bilan din Sărățeni. Părțile din Hârcete au fost zălogite „*mai de mult*” uricarului Vasile Corlat „*drept doisprăzece taleri bătuți, iar acmu s-au sculat boiarinul nostru Rusul vornicul de i-au plătit tot deplin acei bani cari mai sus scriem 30 de lei bătuți și doi boi și o iapă cu mânzu, ș-au dat ș-acei 12 taliri bătuți lui Corlat uricariul întru mânule Chelsii, fetii Chinejii, nepoatii lui Bilan*”. Ca martori avem pe Păcurariu și Necula din Floreni, Postolachi, Chirica, Roman și Gavril din Sărățeni⁴⁴.

Vornicul Gavril Costachi cumpără la 24 decembrie 1674 de la Dumitrașco, Alexandru, Rusanda și Nastasie „*lui Mihail Roșcăr*” partea lor de ocină și moșie din balta Hârcete cu 60 de lei bani de argint, la tranzație figurând ca martori vornicul Rusul, Toader Oaie și Paraschiva din Cojeri, Ioasaf, egumenul mănăstirii Florești, Ursul din Brăitani și Pătrășcan⁴⁵.

Nastasia, femeia lui Iftimii, fiul popii Avrintie din Bertești, și cu fiul lor Gheorghe, vând vornicului Gavrilă la 15 decembrie 1685 a lor „*driaptă ocină(ă) și moșie partia noastră din baltă di la Hârceate, car(e) parti au cunpărat-o socru-miu popa Avrintii di la Crețu*”, iar cumnatul său Strătilă a vândut anterior clucerului Gavril, „*altă parte din Lățiști, ci ni-au fostu iarăș di(n)preună di la socru-miu, și noi n-am luat nimic dintr-acea plată di la Lățiști, numai ce-au luat Strătil(ă) singur*”. Întâlnim ca martori pe Cârstea Cujbă, Iancu Lata, căpitanul de Hântăști, armașul Vasile Țopa, Caisin, fiul Chiricăi din Sărățeni, Anbrohie Jigălie, Chirica, fiul Ninicăi / Ninița din Murgeni, Toader Șoitul și Panfilii⁴⁶.

⁴² BAR, Documente istorice, CCLX / 41; ANI, Colecția Documente, 407 / 8, f. 1v.-2; ANI, Manuscrisul 644, f. 14v., nr. 204.

⁴³ BAR, Documente istorice, CCLX / 42; ANI, Manuscrisul 644, f. 9v., nr. 128 (cu data de 24 august 1666).

⁴⁴ ANI, Colecția Documente, 513 / 42.

⁴⁵ ANI, Colecția Documente, 514 / 5.

⁴⁶ ANI, Colecția Documente, 342 / 4.

Constantin Vârtej din satul Sărățeni vindea cu zece lei vel vornicului Vasilie Costachi, soției sale Catrina și copiilor la 6 martie 1691 partea sa de ocină și moșie din balta Hârcete, primită de la socrul său Bălan. La întocmirea actului de vânzare au participat ca martori vel paharnicul Costantin, vel medelnicerul Lupu Costachi, vel sulgerul Pavăl Bujoranul, armașul Toader Bujoranul preoții Ioan Galbănuș și Gheorghie din Bârlălești, Andoni Albul din Sărățeni, Costantin Turcea și alții⁴⁷. Gavril Costachi, biv vel clucer, fiul lui Vasile Costachi, biv vel vornic, se înțelege la 21 iunie 1716 cu curgătorii lui Petriman, Tecuci și Bălăban pentru stăpânirea părților din Spineni pe care și le împart, „iar în balta Hârcetii, să stăpâniască cini pe câtă parti va avea”, figurând ca martori la tocmeala respectivă, postelnicul Toader Costachi, fratele lui Gavril, Costantin Frățița, pârcălab de Fălciu, preotul Apostol Cociorvă din Bârlălești, Miron, preotul domnesc din Fălciu, pârcălabul Oprica, Vasilie Tălmaci, vornicel din Vadul lui Cârjă, Mihălachi Bârsă, vornic din Rânzești, Ion Ghimpu și Mihai Țuchi, ultimii nepoții Ghibanului⁴⁸.

Antonie Ruset întărește stăpânirea mănăstirii Aron Vodă din Iași la 29 decembrie 1675 „pe a sa dreaptă ocină satul Rânzeștii și cu parte din balta anume Hârcetile, din ispisoc de pâra de la Vasile vodă ci s-au pârât în multe rânduri de faț(ă) cu Antiohie sin Costachi, biv sulger, i Păcurar, i Chira, i Cazacul ot Sărățeni, i Costandin, i Vasile Bănuțul, i Gheorghie ot Murgeni, i Buculeiu, i Mihăilă”. Sunt invocate uricele de „danie și de miluire de la Aron vodă și de întăritură de la Stefan Tomșa vodă”, cartea de judecată a lui Vasile Lupu din 6 aprilie 1642 și „alte drese di la alți de mai înainte domni”⁴⁹.

Gheorghe Duca dă o carte la 18 februarie 1682 „pentru vitile Măn(ă)st(i)rrii lui Aron Vod(ă) ce vor fi la Rânzești, să nu se supere de cătră nime”⁵⁰.

Constantin Cantemir întărește mănăstirii Aron Vodă la 30 ianuarie 1692 o „baltă cu pește ci să chiamo Hârcetile, pe apa Prutului, ci este în ținutul Fălciului, din uric de danie și de miluire ce au ei de la răposatul Aron v(oi)e vod și de la Vasile v(oi)e vod, și de întăritură de la Stefan vodă Tomșa, și de la Radul vodă, și de la Miron Barnovschii vodă, și de la Duca vodă, și de la Antonie Roset vodă”, conform hotarnicei lui Racoviță Cehan din 1642⁵¹. Constantin Duca, la rândul său întărește respectiva baltă la 15 septembrie 1693⁵².

Prin mărturia din 5 martie 1696 (autorul transcrierii sugerează că veleatul ar putea fi și 7201 <1693>), Lupul Costachi, biv medelnicer, și Solomon Costachi, biv vâtav de aprozi, încredințează pentru „niște părți din balta Hârcetiului” cumpărate de vornicul Gavrilă Costachi, „răposatul părintele nostru”, din „bătrânul Sărățenilor, o parte a Crișului <Creșului-N.A.> și parte lui Gheorghia Brașău și o parte de la Arsăni,

⁴⁷ BAR, Documente istorice, CCV / 34.

⁴⁸ BAR, Documente istorice, DLXIV / 143.

⁴⁹ BAR, Documente istorice, CCLX / 43; ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 4; ANI, Manuscrisul, nr. 628, f. 29; ANI, Manuscrisul nr. 644, f. 14; CDM, III, p. 521, nr. 2514; ANI, Colecția Documente, 407 / 8, f. 2-2v.; ANI, Manuscrisul 644, f. 14, nr. 197.

⁵⁰ ANI, Manuscrisul 644, f. 9v.

⁵¹ BAR, Documente istorice, LXVII / 22; BAR, Documente istorice, CCLX / 44; ANI, Colecția Documente, 407 / 8, f. 3; ANI, Manuscrisul 644, f. 14, nr. 200.

⁵² BAR, Documente istorice, CCLX / 45; ANI, Colecția Documente, 407 / 8, f. 3v.; ANI, Manuscrisul 644, f. 14v., nr. 203.

fecior lui Păcurar, nu a lor de moșii, ci o cumpărătură, și iarăși și alte părți de s-ar mai afla să fie cumpărate prin zapise ce-s făcute de la vânzători”, părți pe care „nene, Dumnezău să-l iarte la împărțare ce ne-au făcut noauă nici la o parte a unui frate nu le-au pus; deci noi așa ne-am socotit fiind despre părțile de moșie ce le-au dat răposatul părintele nostru, Dumnezău să-l pomenească, Dsale mai marelui fratelui nostru lui Vasile Kostachi ce-au fost vornic mare, și învoindu-l pre Dlui pre fratele nostru răposatul Dlui nene până au fost viu, a cumpăra dintr-acest bătrân a Sărățanilor, măcar că la așazare noastră ce ne-au făcut Dlui nene, Dumnezău să-l iarte, i-au ales toată partea Dlui și-l poprește la nimică să nu mai aibă treabă; iar pentru aceste părți de baltă noi frații așa ne-am socotit și ne-am învoit de le-am dat Dlui, căci sunt despre parte moșiilor Dlui, și nici la o parte n-au fost puse, iară Dlui și alte cumpărături într-acest bătrân, deci ca să fie Dlui și giupânesei Dlui și cuconilor Dumilorsali drepte moșii în veci neclătii”. Actul este semnat de Lupul Costachi, biv medelnicer, Solomon Costachi, biv vâtav za aprozi și Costandin Costachi biv agă. Transcrierea din 15 martie 1923 s-a făcut după o copie din 18 august 1826 a lui Vasile Ciuchi, vornic de poartă și s-a păstrat în colecția Muzeului Saint Georges⁵³.

Grigore al II-lea Ghica poruncește la 30 ianuarie 1741 biv vel clucerului Scărlătachi Costachi, ispravnicul Codrului, să cerceteze pricina dintre preotul Vasile Cociorvă, Lupu Cociorvă, alți frați și răzeși din Sărățeni, cu vel paharnicul Manolachi Costachi, medelnicerul Neculai Jora și biv vtori paharnicul Ilie Costachi pentru o „*parte la un izeru anume Hârcete*”, împresurată de cei din urmă, care „*ș-ar lua totu vinitul și lor parte nu li-ar da*” din ezerul cu pești⁵⁴.

Din 22 noiembrie 1744 este menționată o carte domnească „*de stăpânit moșie Rânzeștii*” de la Neculai vodă (?)⁵⁵.

Antohi Strătilă, Gheorghe Strătilă și Ion Dobri arătau la 1748 „*că au cumpărat de la Măn(ă)st(i)re(a) Aron Vod(ă) venitul moșii di la Rânzești ot Fălciu în 80 lei și crășma în sat să nu fie volnici alții să vândă fără numai ei și să ia și câte un leu de cas(ă)*”⁵⁶.

Înrudirea răzăsească dintre Costăchești cu răzeșii din balta Hârceata și Sărățeni este afirmată la 2 ianuarie 1750 la judecata ținută în fața vel logofătului Iordache Canta între Ion Dobre și răzeșii săi cu biv vlucerul Scarlatachi Costachi și biv vel jitnicerul Iordachi Costachi⁵⁷.

Domnul Constantin Racoviță volnicește la 24 martie 1750 pe vel stolnicul Ilie Costachi să stăpânească jumătate din balta Hârcetile, ținutul Fălciu, partea Spinenilor, după zăpisele date de Ion Dobri pentru cheltuiala făcută „*cu giudicata acei bălți, făcând și ispisoc di la domnie me(a) pe gium(ă)tat(e) de baltă parte(a) Sărițenilor și a Spinenilor, făcând cheltuială 110 lei*”. Ilie Costachi urma să stăpânească „*giumătate din giumătat(e) de balta Hârcetile, parte(a) Spinenilor, păr(ă) când îș(i) vor alege Spinenii părțili lor și-i vor întoarce dum(i)sali din cheltuială cât îi va agiungi parte la acei*

⁵³ BAR, Documente istorice, DLXIV / 110, transcriere în grafie latină din 15 martie 1923.

⁵⁴ „Miron Costin”. Revistă de cercetări și mărturii istorice, Anul I, nr. 3, octombrie 1913, p. 36, nr. 38.

⁵⁵ ANI, Manuscrisul 644, f. 16, nr. 231 (era domn Ioan Mavrocordat).

⁵⁶ *Ibidem*, f. 9v., nr. 129.

⁵⁷ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, Iași, Tipografia „Dacia” P. & D. Iliescu, 1912, p. CLV.

cincizéci și cinci lei, iar atunci alegându-ș(i) Spinenii părții lor dintr-această gium(ă)tate din gium(ă)tate de baltă, și întorcând parte din cheltuiala ce-au dat dum(nealui) îș(i) vor lua cu judecată fieșticari cât i să va alege parte(a) lui, cum și dumn(e)alui stol(nicul) Ilie Costachi, iar păr(ă) atunci să ții și să stăpâniască dum(nealui) stol(nicul) Ilie toată ace(a) parte a Spinenilor, țindu-o la un loc de zălog și ni mi să nu stea înprotiva cărții domnii meli”⁵⁸.

Locuitorii din satele din Rânzești și Cârja mărturisesc la 5 mai 1753, sub jurământ, în fața arhiepiscopului Gherasim, stăpânirea asupra bălții Hârcete de către Gavriliță Costachi, răzeșii și Mănăstirea Aron Vodă din Iași: „noi știm de la moscalii dintâi, așa am apucat că au ținut dumn(ea)lui Gavriliți cel bătrân cu răzeșii giumătate de baltă, și mănăstire(a) de la Aron giumătate, iar de baltă așa știm și așa mărturisim cu frica lui D(u)mnezeu și cu sufletele noastre”. Din satul Rânzești au jurat preotul Ioan, vornicul Profir, Gherasim, Vicol, Ștefan, Apostol, Căue, Costandin, Chiosa și Mănăică, iar din Cârja preoții Toader și Gheorghe, Sandul Anton, Lefter, Iovul, Ion Săcuin, Gheorghe Chihaia, Ștefan Ocheanul, Gheorghită și Ioradachi Putic. Prezența unor preoți ne indică existența de biserici în satele Rânzești și Cârja⁵⁹.

La 24 octombrie 1753, Matei Ghica poruncește biv vel paharnicului Vasile Sturza să cerceteze jalba dată de diaconul Lupul Corciovă, Ștefan Burcă, Anton Călugărul, Toader Plesniacut (Plesnicuțe), Ștefan Nasoe și răzeșii lor din Sărățeni, „ce sânt răzăși și în baltă Hârceatea ... zicând că dintr-acea baltă Hârceatea fiind giumătate de baltă a lor” și jumătate a Gavrilițeștilor, în care parte era și Vasile Sturza răzeș, și care se plâneau de împresurarea făcută de Gavrilițești. În timpul lui Constantin Racoviță, potrivit jalbei răzeșilor, „la acea baltă eșind părăși și călugării de Aron Vod(ă) c-ar fi și ei părtaș(i) aicea i-au rămas și pe călugări; ș-au dizbătut 9 toane de baltă din mâna călugărilor”, intrate în stăpânirea boierilor Gavrilițești și a răzeșilor. Răzeșii cer întoarcerea cheltuielilor de judecată de la boierii amintiți, suportate de ei pentru apărarea bălții⁶⁰.

Domnul Matei Ghica poruncește la 7 decembrie 1754 vel spătarului Dumitrașco Paladi să cerceteze jalba răzeșilor din Sărățeni și Spineni, „zicând că au ei o baltă de pești anume Hârceata ci este pi Prut la ținutul Fălciului în giumătate cu boierii Gavrilițăști, și fiind că s-au fost împresurând parte de baltă despre călugării de Aron Vodă, au tras răzășii multă judecată” până au scos-o din „mâna călugărilor”. Boierii Gavrilițăști, după achitarea cheltuielilor ce li se cuveneau lui Ion Dobre (59 de lei), arătau „că de patru ani di când s-au dizbătut pricina bălții cu călugării, dumnealor n-au luat nimic din venitul bălții”. Boierii respectivi au arătat stolnicului Scărlătachi și stolnicului Ilie deținerea zapiselor de cumpărătură de la răzeșii din Spineni și Sărățeni „din partea bălții cea răzășească, ș-au cerșut dreptate”. Pe documentul respectiv este scrisă de o altă mână decizia ca boierii Gavrilițești, „ci sunt baștină în baltă”, sau stolnicul Ilie, „să nu intre nici unei să vâneze până nu-ș vor alege zapisele”⁶¹.

⁵⁸ ANI, Colecția Documente, 517 / 14.

⁵⁹ BAR, Documente istorice, CCLX / 46; ANI, Colecția Documente, 407 / 8, f. 4; ANI, Manuscrisul 644, f. 14, nr. 195 (data 4 mai 1753).

⁶⁰ „Miron Costin”. Revistă de cercetări și mărturii istorice, Anul IV, nr. 7, iulie 1916, p. 289-290, nr. 450.

⁶¹ Idem, Anul I, nr. 3, octombrie 1913, p. 37-38, nr. 40.

Catagrafia averilor mișcătoare și nemișcătoare întocmită în octombrie 1781, prin care este preluată de Chiril, noul egumen al Mănăstirii Aron Vodă, în urmă fugii lui Teofil, face referire și la moșia Rânzești, „*cu sat, la ținutu(l) Fălciului*”, cu un venit anual de aproximativ 80 de lei⁶², sumă înregistrată la 21 octombrie 1781 și la 21 octombrie 1782, fără a se mai regăsi pentru perioada 21 octombrie 1783-1 iunie 1784⁶³.

Sama mănăstirii Aron Vodă din 26 octombrie 1786 pentru egumenia lui Chiril consemnează pentru moșia Rânzești suma de 20 de lei dintr-o sută, „*ce-a luat din anul lui Theofil*” și 80 de lei la 21 octombrie 1782⁶⁴.

Alexandru Ioan Ipsilanti confirma la 10 septembrie 1787 anaforaua marilor boieri privitoare la cercetarea veniturilor și cheltuielilor mănăstirii Aron Vodă din timpul fostului egumenului Theofil pentru perioada 16 octombrie 1772 și 1 mai 1781 în care întâlnim și veniturile de pe moșia Rânzești. Sama cheltuielilor din 1778 înregistrează 23 de lei „*la făcutu crâșmei, ce-au făcut las Rânzeni (Rânzești-N.N.)*”⁶⁵

Arhimandritul Filaret de la mănăstirea Aron Vodă se plângea Dicasteriei la 22 februarie 1812 pentru moșia Rânzești, vândută / arendată „*prin contract lăcuitorilor*” de pe ea, cu obligația îndeplinirii ponturilor contractului încheiat, însă aceștia pe lângă neîndeplinirea obligațiilor financiare, „*dar și din fânațul moșii au stricat cu arătura de care la pontul al patrule a contractului să îndatoresc a nu strica fânațurile cu plugul*”, cerând arendarea moșiei altui „orândatar”⁶⁶. Divanul Cnejei Moldovei se adresează ispravniciei ținutului Fălciu la 24 februarie 1812 să cerceteze plângerea arhimandritului Filaret, „*și fiind arătare(a) cuvioșii sale arhimandritului adivărată apoi să arătați pârâților lăcuitori că de la Sfântul Gheorghie viitor sănt scoși din stăpânirea moșii, și dacă ei vor ave(a) mai mult cuvânt de răspunsu nemulțămindu-să acolo cu punire(a) d(umnea)v(oastră) la cale, cu înștiințare(a) d(umnea)v(oastră) pre largu de curgire(a) pricinii, să-i sorociți ca să vie la divan*”⁶⁷. Moșia este arendată căpitanului Gheorghii Pascal pentru perioada 23 aprilie 1812 și 23 aprilie 1815 cu 1500 de lei (a se vedea contractul de arendă în anexă)⁶⁸.

Egumenul Mănăstirii Aron Vodă cere la 30 martie 1816 ca să i se plătească de către arendașul moșiei Rânzești datoria de bani⁶⁹. Scarlat Alexandru Callimachi se adresează la 15 aprilie 1816 ispravnicilor ținutului Fălciu cu privire la arendarea moșiei Rânzești. Astfel, „*Theoclit, proestosul Mănăstirii Aaron Vodă, au făcut arătare că numita mănăstire are la acel țin(ut) o moșie, anumi Răceștii <Rânzești>, a căriia venit prin contract l-au vândut pe trei ani unui Enachi*”, începând cu 23 aprilie 1815, cu 2000 de lei pe un an de zile, „*din care bani au dat la mănăstire numai 500 lei pe anul ce au stăpânit, iar pentru ceialalți bani 1500 rămășița ș(i)-au pus vadea și în scris au dat că-i va răspunde măn(ă)stirii la Sfântul Dimitrie ce au trecut*”. Nerspectarea termenului pus atrage porunca domnului pentru cercetarea averii arendașului pârât „*moșie, vite,*

⁶² ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 35; Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VIII (1781-1790), Iași, Editura „Dosoftei”, 2006, p. 78-79, nr. 55.

⁶³ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 38; Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 300-303, nr. 231.

⁶⁴ Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 494-502, nr. 396.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 551-559, nr. 437.

⁶⁶ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 77.

⁶⁷ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 78.

⁶⁸ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 80.

⁶⁹ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 90.

pâine și orice alt(ele), de care făcând izvod să stea săcvestruite. Și făcând de știre și pârâului de va fi acolo, sau de și nu va fi, să puneți să-s(e) vândă acele lucruri cu prețul cel mai folositor, și din banii ce vor cuprinde fără întârziere să trimitiți aicea 1500 lei ce s-au arătat mai sus ca să-s(e) dea numitii măn(ă)stiri spre a rămâne odihnită”⁷⁰. Catagrafia averii lui Enachi (Ianachi) portarul de la Rânzești s-a făcut la 17 iulie 1816⁷¹. Scarlat Alexandru Callimachi poruncește la 21 iulie 1816 ispravnicilor ținutului Fălciu să cerceteze împrejurările arendării moșiei Rânzești (a se vedea anexa)⁷².

Catagrafia din 1820 atestă satul Rânzești din Ocolul Prutului, ținutul Fălciu, moșia mănăstirii Aron-Vodă, cu 36 de birnici (8 fruntași, 12 mijlocași, 16 codași), din care se scad 10 scutelnici ai „*preosfinții sale Theoclit Evhaiton, din an(ul) 1817*”, precum și patru „*păscari*” ai Consulatului rusec, o slugă a vornicului Șerban Negel, una a vornicului Neculai Costache și alții⁷³.

Monahul Sylvestru, cunosător al limbii slavone, prezenta în Iași la 29 aprilie 1843 trei ispisoaace ale mănăstirii Aroneanul (Aron Vodă) răscumpărate „*nu fără de osteneală și cheltuială*”, care „*foarte lămurit arată, anume toate sămnile pe unde ari a stăpâni mo(nastirea) balta Hârcetile, încă din în vechime, anerisind uricul lui Barnoschi v(oie)v(od) cu carile megieșii au intrat cu stăpânire(a) întru a mo(nastirii) parte de moșie*”⁷⁴.

Tabloul prezentat domnului în 1851 de către departamentul averilor bisericești și învățaturii publice pentru darea în posesie a moșiilor mănăstirești pentru perioada 23 aprilie 1852 și 1855 cuprinde și pe cele ale mănăstirii Aron Vodă, anume Aroneanul (Iași), Zania (Iași), Armășani (Vaslui), Rânzești (Tutova), Jirovul și Averești (Neamț)⁷⁵.

Asesorul judecătoriei ținutului Tutova fixează la 16 februarie 1849 termenul pentru împlinirea hrisovului domnesc câștigat de vornicul Alecu Sturza, maiorul Alecu Costachi, stolnicul Ioan Balan, răzeși de moșia Sărățeni, în pricina cu răzeșii de Bârsana, Hrăniceni și Drăguna, pentru balta Hârcete⁷⁶.

Moșia Rânzești a fost arendată de egumenii mănăstirii Aron Vodă: Gheorghe și Stere Juvară (1847-1857), Vasile și Constantin Scordea (1858-1863), apoi lui Aristide, Iordache și Neculai Gheorghiadă (1868-1873), Dumitrache, Frumuzache, H. Hagi Dracu (1873-1878), Manolache Costache Epureanu (1878-1883), Dimitrie Manoliu (Bușilă) (1883-1888), State Stamatiade (1888-1893), Spiru Delaporta (1893-1898), Ștefănescu și Iliescu (1898-1903) și Mendel Meiliksohn (1903-1908)⁷⁷.

⁷⁰ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 91.

⁷¹ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 92.

⁷² ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 93.

⁷³ Mihai-Cristian Amărieuței, Mircea Ciubotaru (editori), *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820-1845)*, X. Ținutul Fălciului, Partea 1 (1820), cu o introducere de Mircea Ciubotaru, Iași, Casa Editorială *Demiurg Plus*, Iași, 2016, p. 484; a se vedea și p. 506, 510, 538.

⁷⁴ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 107.

⁷⁵ Theodor Codrescu, *Uricariul*, VI, Iași, Tipografia Buciumul român, 1875, p. 106.

⁷⁶ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 108.

⁷⁷ Teodor Hardon, *Elemente grecești în antroponimia Depresiunii Elanului*, în „Elanul”, nr. 18, octombrie 2002, p. 14; Gheorghe Clapa, *op. cit.*, în „Elanul”, nr. 17, decembrie 2003, p. 19.

HĂNĂSENI ȘI ȘTIUBEENI⁷⁸

Toponimul Hănăseni își are originea în proprietarul locului, Hanăș⁷⁹, iar Știubeiul (Știubeieni) este legat de apicultură. Satul Știubeieni, dispărut, era situat la confluența pâraielor Ursoaia și Elanul, în stânga celui din urmă⁸⁰. Satul Hănăseni era situat la sud de localitatea Murgeni de astăzi în care a fost înglobat, iar la sud de Hănăseni se găseau moșiile Bertești și Benești, toate trei treceau la vest peste pârâul Elan, până la Mihoane (nord-vest), Bujorâni („a triia parti din Brățâni”), Lățăști, Igești, pârâul Sărății și drumul Brăilei, iar la est mergeau până la balta Hârcete. Pe moșia Hănăseni este consemnată și valea lui Hanăș⁸¹.

Satul Hănăseni (Hănășăștii, Hănășenii), situat „pe din gios” de localitatea Murgeni⁸², a fost a lui Oană Ureacle în timpul domnilor Ilie și Ștefan. Ștefăniță vodă (1517-1527) întărește la 22 ianuarie 1518 lui Andrușco Boldur satele Crivești și Hănășăștii (Hănășenii), ultimul cumpărat de la nepoții lui Oană Ureacle, anume medelnicerul Oana Tarcanul, fratele său Dragoș și surorile Stana și Maria, feciorii comisului Ilie Huru, de la frații Lupul Lepovăț, Fatoșe, Neaga și Boaghe, feciorii lui Ilisânii, „și au vândut a lor ocină, dintru a lor drept uric și drese, ce au avut ei dimainainte de la Ilieaș și Ștefan Vvd. și de la moșul Domnii meale, Ștefan Vvd”, drept 400 de zloți, la care se adaugă „iazarul Hărcetele” cu 200 de zloți tătarăști⁸³.

Hanos pitarul și Ihnat Tătarul vând la 16 august 1588 lui Dragoș „gumătati de sat, parte den sus de sat, din Hănăsni” drept „un cal roibu pântănog și mierău de un ochiu, și o iapă sură, co mânzul alături, și au dat bani 50 di florinți, bani tătarăști, și o au vândut ei, co tot venitul a ei gumătati de sat prespre vale, într-âmpede dealurile, loc diarătură, dispre răsărit, până în fântâna în Potreda, în gios pre moche dealului, până în Holturl Codalbol. Și, așâjdere, despre apus, până unde să runtănă apa, pre Elan”⁸⁴.

La 1 martie 1591, Petru Șchiopul întărește postelnicului Vasăle Măluștean „a lui dreaptă ocină și cumpărătură, din ispisoc de cumpărătură ce au avut de la singur domnia sa, a tria parte din sat din Hănășani și a tria parte din iezăr din Hărcetea”, părți cumpărate de la frații săi, Corne și Moșul, feciorii lui Gavril Măluștean⁸⁵.

Un zapis din 1 septembrie 1597-31 august 1598 (7106), menționat în opisul documentelor moșiei Mălăești, din 26 iulie 1855, face referire la Hănășani și pitarul Hanos⁸⁶.

⁷⁸ A se vedea și Gheorghe Gherghe, *Lățești, Sărățeni, Schineni*, Bârlad, Editura Sfera, 2012, p. 54-58.

⁷⁹ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod (1517-1527)*, p. 462-467, nr. 99.

⁸⁰ Teodor Hardon, *Apicultura, străveche îndeletnicire agricolă în ținutul Fălciului*, în în „Elanul”, nr. 17, p. 5.

⁸¹ BAR, Planul moșiilor Hănăsăni, Bertești, Benești, județul Tutova (1824), Pl. M. 2527 / 972.

⁸² „Miron Costin”. Revistă de cercetări și mărturii istorice, Anul II, nr. 5, mai 1914, p. 70.

⁸³ *Ibidem*, p. 462-467, nr. 99; DIR, A. Moldova, XVI, I (1501-1550), p. 114-115, nr. 109; CDM, I (1387-1620), p. 86-87, nr. 299.

⁸⁴ DRH, A. Moldova, VIII, volum întocmit de Ioan Caproșu, 2014, p. 339, nr. 282.

⁸⁵ DIR, A. Moldova, XVI, vol. 4, p. 7-8, nr. 7; DRH, A. Moldova, VIII, p. 550-551, nr. 448.

⁸⁶ DRH, A. Moldova, IX, volum întocmit de Petronel Zahariuc, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Cătălina Chelcu, Sorin Grigoriuță, 2014, p. 352, nr. 271.

Gavriil, fiul lui Văsăi, nepot Răbăi din Hănăsăni, ținutul Fălciului vinde la 18 septembrie 1628 lui Ghianghea, marele vornic de Țara de Jos, „*a lui dreaptă ocină și moșăe, a patra parte din satul Hănăsăni, giământati*”, drept 20 de zloți tătarăști și o vacă cu vițel bună, act întărit de către domnul Miron Barnovschi⁸⁷. Marele vornic al Țării de Jos Ghianghea va cumpăra la 11 octombrie 1628 de la Plop și feciorii lui, Plop, Sora, Lița, de la Petre, fiul lui Buzdugan și feciorii lui, Marco și Dănăilă, toți nepoții și strănepoții lui Ion Hanos și frații săi, Feteon și Todei, a „*lor dreaptă ocină și cumpărătură din uric de cumpărătură de la Pătru vodă, o săliște pre Elan, la Ștubeu despre apus. Și așijdirea au vândut a patra parte din sat din Hănăsăni, iară pre <E>lan despre răsărit și cu vaduri de mori pre Elan*”, drept 50 de taleri. Actul de cumpărare este întărit de domnul Miron Barnovschi Movilă⁸⁸.

Petrea pieptănarul dăruiește la 8 mai 1632 Angheniei (Anghelina), fiica lui Stavăr pârcălab, partea sa „*den sat den Hănăsăni și din siliște de la Ștubeu*”, „*dinnaintea besériciei și dinnaintea a tu<tu>ror poporului, la dzuoa de Văznesenie, ce să cheamă rumânește Ispasul și den înaintea preutului Chirila den sat din Piscani* ...”⁸⁹.

Petriciceico jicnicer, Răcoviță logofet, Strătulat sluger, Stăjăranul dvornic, Trandafir dvornic și Vasilie dvornic mărturisesc la 20 decembrie 1637 vânzarea siliștilor Hănăsăni și Ștubeu de Stavăr dvornic și fiica sa Anghelina, pe care le aveau „*dare de la Petrea Piptănarul*”, precum și jumătate dintr-un bătrân cu vad de moară pe ambele maluri ale Elanului pe care o cumpărase de la Măgdălina, fiica Ganii, nepoata Răbăiei, din satul Hănăsăni, cumpărate de „*fratele nostru*” Lupul Prăjescu clucer cu un cal și 20 de taleri⁹⁰. Actul de cumpărare a fost întărit de Vasile Lupu la 24 decembrie 1637⁹¹.

Vasile Lupu poruncește la 10 decembrie 1643 lui Ionașco Florea din Sârbi să cerceteze pricina dintre Talpă și răzeșii săi cu popa Avrentie, primii „*dzicând că-i înneacă o moar(ă) cu un iaz a lui, ce-au făcut pre hotarul lui, la Bertești. Iar popa Avrentie au dzis că nu le înneacă moara lor căci ș-au părăsit vadul cel bătrân, ce l-au lăsat mai gios, în pizmă*” și de „*vor hi făcând ei moar(ă) pre vadul lor cel bătrân, a Hănăsănilor, și va hi înneacă apa de la iazul preutului, să-ș(i) mute iazul mai gios, iar de nu va avea unde-l muta, să-l taie. Iar, de-l vor hi împresurând Hănăsăni în pizmă, iarăș(i) să-l lase în pac(e) să-ș(i) puie moara pre vadul cel bătrân, und eau tânut moșii lor și părinții*”⁹².

Rezultatele cercetării întreprinse de Dumitru uricar și Ionașcu Florea sunt făcute cunoscute domnului după 10 decembrie 1643. Cei doi se folosesc de mărturiile oamenilor buni și bătrâni și a megieșilor: Bălan Buțea cel bătrân, Crețel cel bătrân din Sărățeni, Năstasie, Luca și popa Tricica din Igești, Trifan din Lățești, Spiridon din

⁸⁷ DRH, A. Moldova, XIX, volum întocmit de Haralambie Chirca, 1969, p. 552-553, nr. 405.

⁸⁸ Ibidem, p. 558, nr. 409; CDM, II, p. 103, nr. 439; ANI, Manuscrisul nr. 644, f. 14.

⁸⁹ DRH, A. Moldova, XXI, volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, 1971, p. 69-70, nr. 65.

⁹⁰ DRH, A. Moldova, XXIV, volum întocmit de C. Cihodaru și I. Caproșu, 1998, p. 201-202, nr. 220.

⁹¹ Ibidem, p. 204-205, nr. 222.

⁹² DRH, A. Moldova, XXVII, volum întocmit de Petronel Zahariuc, Cătălina Chelcu, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Nistor Ciocan, Dumitru Ciurea, 2005, p. 194-195, nr. 214.

Lungeni, Onaca din Benești, Bejan căpitan, Chirica și Căzacul din Sărățeni, Păcurar diac și Ionașco din Piscani, Gavril din Râbăești, Tofan orbul, Toader Croitorul și popa Mândălan. „Și s-au aflat că nu li s(e) înneacă vadul cel bătrân nici altul mai gios, că s-au măsurat și apa, ce nici la genunchi n-au fost”⁹³. Vasile Lupu întărește la 28 octombrie 1644 popei Avrentie „*acel vad de moar(ă)*”, „*iar hănăsénii, de le va părea că li s(e) înneacă moara să o mute la vadul cel bătrân*”⁹⁴.

La judecata din 24 august 1646 dintre Ion Bochia și ruda sa, Hilohie cu jupâneasa Costăchioaie și fii lor pentru o parte din satul Cotești sunt menționați și martori din Hănăseni: Constantin Talpă, Ianul, și Necula⁹⁵.

Gheorghe Ghica judeca în 1658-1659 pricina dintre Neculai Mislele, Apostol, Bochia și alți răzeși din Hănăseni de pe Elan cu Mitrofan și Ion din Bujoreni „*pentru o bucată de loc ci au avut ei pâra și la Vasăli v(oie)vod*”, când a fost trimis Grigori Vrabie ca hotarnic „*și n-au fost socotit să aliagă pre dreptati și precum le sânt drésăle, ci au fost luat o bucată de loc din hotarul Hănășénilor dispre apus pista Elan, și(i)-au fost dat ace(a) bucată de loc satului Buj(o)rénilor și-au pus și stâlpi*”. Hotărnicia efectuată ce a nemulțumit părțile implicate atrage o nouă pâra la domnie urmată de desemnarea lui Enachi Penișoară de domn și marele logofăt Racoviță Cehan, care a „*strâns oameni buni megieș(i) de pin pregiur de acolo, anumi popa Avrentie și Gâdeiu din Benești și Racovanul din Gănești și Ignat de Lungeni și Merăuț(ă) din Botești, și Tănacul de Murgeni și Nedelco de acolo, Lepădat din Rânzăști, Ionașco di Golăești. Așa au aflat cu oameni buni, cum acea bucată de loc este din hotarul Hănășénilor, precum spune și drésul lor Buj(o)rénilor, să fie numai pâra în gura pâraului Țarinii*”. Domnul l-a învățat „*să pue stâlpii precum sânt dresăli în Gura Țarinii în pârau, și(i)-au rămas Mitrofan și Ion din Buj(o)rénii dinaintea divan(u)lui domnii meli și din toată legea țării, și(i)-au plătit și atalămul iar răzășii din Hănășéni, Necula și Apostol și Bochiia cu alt (...) ai lor s-au îndreptat și și(i)-au pus ferăia ca să aibă ei a ține ace(a) bucată de loc ci este din hotarul Hănășénilor piste Elan dispre apus până unde au țin(u)t și mai denainte vremi, și de această pâra să nu-s(e) mai pârască nici odinioară în veci*”⁹⁶.

Strătulat, fiul popei Avrentie din Bertești, vinde marelui medelnicer Ghinea, când a fost vistiernic, cu 100 de galbeni „*a lui dreaptă ocină și cumpărătură din sat din Hănășani, ce sânt la ținutul Fălciului pre Ilan, toată partea, Neculei lui Misléti, cu vatră de sat, și(i) cu vad de moară într-apa Ilanului, și cu tot venitul din bălți, și(i) cu pământuri în țarină, cu locuri de fânéte, și cu tot venitul dintr-acele hotar, cât i să va alége pre partea Niculii Misléti*”. Strătulat, la rândul său, o cumpărase de la „*de la Vasilie căp(i)t(an) și de la alți curténi din ceata de gios, anume Gligorie Vrabie, și(i) Ionașco, și(i) Romașco, și(i) Porcaru, și(i) Apostol, și(i) Artin(e), și(i) Vasilie Cazanovschi, și(i) Chirila*”⁹⁷.

Domnul Gheorghe Duca întărește la 22 martie 1679 marelui spătar Gavril Costachi stăpânirea asupra moșiilor: Roșiești, de pe apa Idriciului, cu vii și vecini,

⁹³ *Ibidem*, p. 195-196, nr. 215.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 426-427, nr. 446.

⁹⁵ DRH, A. Moldova, XXVIII, volum întocmit de Petronel Zahariuc, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Cătălina Chelcu, p. 406-407, nr. 474.

⁹⁶ BAR, Documente istorice, DLXIV / 71; ANI, Manuscrise, nr. 628, f. 529-529v.

⁹⁷ ANI, Manuscrise, nr. 628 (condica Gheorghe Asachi), f. 194v.-195.

cumpărat de la Vasile Ciolpan și cumnata sa Maria, soția lui Ciolpan, care la rândul lor îl aveau danie de la bunul lor Ghenghea logofăt și de la Prăjești, seminția Gheanghei; Popești, de pe Elan, Hănăseni, cu vecini și tot hotarul, pe Elan, părțile din Broșteni, ținutul Tutovii, părțile din Lungani, pe Elan (cumpărăturile făcute de Apostol postelnic și Tofana, părinții lui Gavril Costachi), părțile din Botești, ținutul Fălciu, dintre care și partea din sus numită Gioseni, pe apa Elanului, cumpărată de Apostol postelnicul (și altele), satul întreg Spineni, ținutul Tutova, Bogești, pe apa Tutovei, trei fălci de vie, cu crame gata de la Dric în târgul Hușilor, cumpărate de la Ursul, Constantin, fiii Răiții din târgul Iași, alte două fălci de vie de la Dric, două vii cu livezi și islaz cumpărate de la Ivan armean și femeia lui Jiiana din Roman, alte două vii și una danie, cu case gata la Dric⁹⁸.

Antioh Cantemir întărește la 11 decembrie 1699 mănăstirii Aron Vodă, reprezentată de „*rugătoriul nostru Ionichii și cu tot soborul*”, dania fostului clucer Lupul Prăjăscul „*giumătate dintr-un bătrân din sat din Hănăseni și din Știubeiu*” și o altă jumătate de bătrân din același sat, „*care moșii sânt la țin(ut)ul Fălciului pe Elan*” și care „*au fost și Prăjăscului, giumătate de bătrân danie de la Stavăr, ce-au fost vornic, și giumătate cumpărătură de la Măgdălina, fata Ganii, nepoata Roabii de Hănăseni, pe care moșii ne arată și dres de întăritură de la răposatul Vasile vodă și mărturie încredințată cu iscălituri a boieri ce-au fost pe acele vremi, precum au fost dat și au fost vândut Lupului Prăjăscului aceste ocine Stavăr vornicul și fata lui Anghelina și cu Măgdălina, fata Ganii, nepoată Roabii, cu vatră de sat, cu loc de fânaș, cu țarină, cu vad de moară în apa Elanului, care pe ce(a) giumătate ce-au cumpărat Prăjăscul de la Măgdălina au fost dat un cal bun și do(u)ăzeci de taler*”⁹⁹.

Mihai Racoviță voievod întărește la 12 decembrie 1703 stăpânirea Mănăstirii Aron Vodă „*pe giumătate de bătrân din sat din Hănăseni și din Știubeeni ot Fălci, pe apa Elanului cu vatră de sat, cu loc de fânaș, cu țarină, cu vad de moară în apa Elanului*”¹⁰⁰, iar la 18 decembrie 1703 același lăcaș monahal (egumenului Ioanichii cu tot soborul) părțile de moșie din Hănăseni și Știubei, făcute danie de Lupul Prăjăscul¹⁰¹. Nu știm dacă nu este vorba despre același document, însă cu data greșită.

Ion Dobre din Sărățeni dă la 24 septembrie 1760 lui Costandin Chiriță partea de moșie din Sărățeni, Lungeni și din balta Hărcete pentru banii luați la dezbateră bălții Hărcete și a Sărățenilor¹⁰².

Constantin Dimitrie Moruzi voievod poruncește la 6 iulie 1780 biv vel paharnicului Grigoraș Costachi, biv vel stolnicului Ioradachi, ispravnicii ținutului Fălciu, și vornicului de poartă Ioan Gordul, să aleagă, să hotărască și să stâlpească părțile de moșie din Hănăseni și Știubeiu, ținutul Fălciului, ale Mănăstirii Aron Vodă din Iași. Astfel, „*au dat jalobă rugătoriul nostru Teofil, egumenul de la Mănăstire(a)*

⁹⁸ Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace și zapise (Documente slavo-române)*, Iași, Tipografia „Dacia” P & D. Iliescu, 1912, p.108-121, nr. 71.

⁹⁹ BAR, Documente istorice, CCLX / 50; ANI, Manuscrise, nr. 628 (condica Gheorghe Asachi), f. 54; ANI, Manuscrisul nr. 644, f. 14 (rezumat).

¹⁰⁰ ANI, Manuscrisul nr. 644, f. 14 (rezumat); CDM, V, p. 66, nr. 263.

¹⁰¹ BAR, Documente istorice, CCLX / 51; ANI, Manuscrise, nr. 628 (condica Gheorghe Asachi), f. 54; CDM, V, p. 66, nr. 265.

¹⁰² „Miron Costin”. Revistă de cercetări și mărturii istorice, Anul II, nr. 3, martie 1914, p. 37-38.

Aron Vodă, arătând cum că are mănăstirea o moșie, anume Hănăsenii și Știubecinii la țin(utul) Fălciului, pe apa Elanului, și cu vad de moară în Elan, pe care numită moșie au arătat și scrisori înainte(a) dum(i)s(ale) vel log(o)f(ătului), zapise vechi de cumpărături și ispisoci domnești, întărituri de la Miron Barnovschii Movila vodă, și de la Vasile vodă, și de la Antehii Costandin vodă, și de la Mihai Racoviț(ă) vodă”, moșii împresurate de „răzeșii și megieșii de acolo”.

Hotarnica Murgeniilor din 25 martie 1804 amintește printre moșiile megieșe pe cea a mănăstirii Aron Vodă „la capătul despre răsărit”¹⁰³.

O hotarnică a moșiei Hănăseni s-a executat la 27 iunie 1812 (a se vedea anexa)¹⁰⁴. Scarlat Calimachi poruncește la 10 iunie 1818 lui Iordache Râșcanu biv vel căminar să aleagă hotarele moșiei Rânzești și părțile din moșiile Hănăsânii și Știubeenii ale Mănăstirii Aron Vodă¹⁰⁵, sarcină îndeplinită la 30 iulie 1818¹⁰⁶.

La 1820, moșia Hănăsânii este una răzășească, la Ocolul Prutul ținutul Fălciu, unde sunt atestați sudiți englezești și slugi ale spătarului Iordachi Bucșinescu, spătarului Petrachi Cazimir, spătarului Ioan Jora și a lui Gligire Butuce¹⁰⁷.

Gligoraș, fiul lui Gheorghe Artin dă la 13 aprilie 1835 lui Gheorghe sin Nistor Stratica, Gavril sin Costandin Stratică și Alexandru sin Antohi Stratica 3 stâneni și 4 palme din moșia Blăgești în schimbul unui stânen, o palmă și 2 parmace din bătrânul Balmuș (moșia Hănăseni)¹⁰⁸.

Prin hrisovul domnului Mihai Sturza din 6 septembrie 1844, vornicul Alecu Sturza obține încuviințarea înființării târgului „cu zi de târg și iarmaroace pe moșia sa Murgeni”, ținutul Tutova, fixat pe interfluviul Elan-Mihoanea, în „Tolica”, pe actuala vatră a localității, desființând vechiul sat Murgeni, situat dincolo de Elan, pe Oița¹⁰⁹, „în partea de nord este a târgului pe panta dealului cuprins între valea pâărului Elan la Vest și valea Oiței spre Nord-Est de acest sat ” (cf. învățătorului Anton Romaniță)¹¹⁰. Biv vel stolnicul Vasile Sturza, devenit stăpân al moșiei Murgeni la 25 noiembrie 1741, când Constantin Mavrocordat poruncește vornicului și locuitorilor din fosta slobozie domnească să-i dea ascultare noului stăpân¹¹¹, este considerat „un om foarte aspru și abuziv”, motiv al depopulării așezării satești de la Murgeni. Pe la 1800, satul Murgeni „era aproape pustiu de locuitori”, o parte s-au așezat în preajma conacului boieresc¹¹². Primii locuitori din târgul Murgeni au fost cei din jurul conacului boieresc, aduși cu forța de vornicul Alecu Sturza¹¹³.

¹⁰³ „Miron Costin”. Revistă de cercetări și mărturii istorice, Anul II, nr. 5, mai 1914, p. 70.

¹⁰⁴ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 81.

¹⁰⁵ BAR, Documente istorice, CXLIH / 175.

¹⁰⁶ ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 93 bis.

¹⁰⁷ Mihai-Cristian Amărieș, Mircea Ciubotaru (editori), *op.cit.*, p. 481-482, 514, 522-523, 537.

¹⁰⁸ „Miron Costin”. Revistă de cercetări și mărturii istorice, Anul II, nr. 6, iunie 1914, p. 89, nr. 184.

¹⁰⁹ Ghenuță Coman, *Murgeni. Contribuții la istoria unei străvechi așezări*, Comitetul Județean pentru Cultură și educație socialistă, Vaslui, 1973, p. 80.

¹¹⁰ Anton Romaniță, *Monografia târgului Murgeni* (manuscris), în ANIC, Fond Ministerul Culturii Naționale, dosar 798 / 1942, f. 369

¹¹¹ *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II *Moldova*, volum întocmit de Vasile Mihordea (redactor responsabil), Ioana Constantinescu, Corneliu Istrati, București, Editura Academiei, 1966, p. 224, nr. 174.

¹¹² Anton Romaniță, *Monografia târgului Murgeni* (manuscris), f. 371.

¹¹³ *Ibidem*, p. 372.

Potrivit unor opinii prin aceleași mijloace de promisiuni, coerciție și presiuni a reușit strămutarea unei părți a locuitorilor din Hănăseni (partea de dincolo de pârâul Mihoanea) în târgul Murgeni, iar partea din stânga, „*de la biserică spre nord, se încadra, ca și azi, în zona „vetrii” târgului*”¹¹⁴.

Documentele dintre 1851 și 1858 atestă împărțirea în două sate: Hănăsenii de Sus și Hănăsenii de Jos, cel din urmă includea la 1858 partea trupului de moșie Clinul și hliza Mihoana, în timp ce primul era înglobat în Murgeni¹¹⁵. Într-o lucrare de la 1900 se face referire la Hănăseni, „*sat, în jud. Tutova, pl. Târgul, com. Murgeni, la confluența pârâului Mihoaia cu pârâul Elanul, spre S. de târgușorul Murgeni*”¹¹⁶. Credem că o cercetare atentă a documentelor din arhive se impune în demersul de deslușire a evoluției satelor din zonă. Astăzi avem certitudinea înglobării satului Hănăseni în partea de sud a localității Murgeni.

O hartă din 1884 atestă moșiile Bertești (o parte a lui Dimitrie Barbu și altă parte a lui Gavril Anagnoste, Rânzești a statului, Hănăseni și Mihoana a Smarandei Sturza, Hănsenii și Mihoana lui Ioan Liga, și Schineni răzeși¹¹⁷.

MĂNĂSTIREA ARON VODĂ DUPĂ SECULARIZARE

După secularizare, starea bisericii mănăstirii Aron Vodă era una „jalnică”. „*Nu se po(a)te biserică de satu, nu se po(a)te biserică de politiea căria chimitirul se fie așa de necinstitu și așa de batjocorit ca acestui Sânt Așiezemântu. ... Casele igumenești, nu e chip de reparat, decât dărâmate din temelie, casele unde șede posesorul, tot așa, ca cuibu de unde decurg aceste grozăvii asupra S(fân)tului lăcașu ... foarte rea stare(a) clopotniția ce stă pe patru stâlpi*” (conform referatului din 28 octombrie 1863, semnat de Isaia arhimandrit Teodorescu (curatorul mănăstirii Aron Vodă) și trimisă locotenentului de mitropolit Calinic Miclescu)¹¹⁸. La preluarea administrării mănăstirii din 31 octombrie 1863¹¹⁹, arhimandritul Isaia Teodorescu nu a găsit egumen, cancelarie sau acte lămuritoare la starea lăcașului. Casele egumenești și biserica „*au servit de adăpost, de perde(a) și de îndosire vitelor și mascurilor. N-am găsit o bucățică de chârțiuță din care să pot face întrebare cuiva, decât numai câte ceva particulariu am putut afla*”, aflând altfel că „*în anul trecut fostul egumen, Patriarhul Icumenic, au rânduit o epitropie spre a face o(a)recare reparație Bisericii și acaretelor*”, formată

¹¹⁴ Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 80.

¹¹⁵ *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, volumul I, *Repertoriul istoric al unităților administrative-teritoriale (1772-1988)*, Partea 1, A. *Unități simple (Localități și moșii)*, A-Q, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 521.

¹¹⁶ George Ioan Lahovari, General C.I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dictionary geographic al României*, București, Stab. Grafic J.V. Socecu, 1900, vol. III, p. 697.

¹¹⁷ BAR, *Planul hotărâniciei moșiei Hănăseni, Mihoana, județul Tutova, proprietatea a D-lui Ioan Liga*, Pl. m., 2528 (20 septembrie 1884).

¹¹⁸ ANI, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei-Mănăstiri și schituti, dosar 84 / 1863, f. 1.

¹¹⁹ *Ibidem*, 9 (procesul verbal încheiat de protopop și G. Vasiliu, subprefectul plășii Copou); între veșmintele vechi s-a găsit un izvod din 20 aprilie 1840 adeverit de cinci persoane ce cuprinde dota și acaretele mănăstirii de la acea dată; inventarul de primire din 31 octombrie 1863 a se vedea la f. 10-11v.; se păstrează și izvodul „*pentru toate lucrurile*” făcute de comisul Petrachi Paladi, „*în vreme(a) stăpânirii dumisale*” (*Ibidem*, f. 12-13).

din arhimandritul Platon, fostul exarh și egumen la Sfântul Sava, și arhimandritul Neofit, fostul egumen de la Sfântul Ioan Gură de Aur. Epitropii au dezvăluit depunerea din martie a documentelor mănăstirii la consulatul francez „*într-o ladă sigilată, de cătră doamna Casandra Filaret*”, realitate confirmată de Casten, secretarul consulatului. Epitropia și Casandra Filaret se găseau într-un „*proces în poliție*”. „*Am auzit despre mai multe acarete în Iassi, despre locuri sterpe, despre vii la Șorogari*” (conform referatului arhimandritului Isaia Teodorescu din 6 noiembrie 1863)¹²⁰. La sfârșitul anului 1862 se face „*observare peceților pusă pe o ladă de f(i)er, un sipet mare și altul mai mic a d(am)nei Casandra Filaret, în prezența acestia, proprietara lor*”, procesul verbal fiind semnat și de Efstratius Cleanti, în prezența lui L. Casten¹²¹. În catagrafia documentelor găsite sunt înregistrate și cele ale moșiilor Rânzești și Hănăseni, precum și „*buciumu cu hârtie*” a lor¹²².

Arhimandritul Isaia Teodorescu a proiectat la mănăstirea Aron Vodă „*o școală primară sătească, la care eu însumi să fiu professor*” pe care pus-o „*în lucrare, mișcat spre aceasta din observările că clasele collegiale nu merg tocmai cu bun succesu din cauză quă pregătirea elevilor în clasele primare nu este solidă; acele observări mai (...) le văd în clasul Iⁱⁱⁱ a seminariei. Deci ca tot aceeași idee să se urmărească în sus menționata Monastire, socot și vă proasternu că ar trebui să se îmbunătățească sau să fie puse tot în rândul cellor de classa I^{ia}, precuma fost, pentru două rezoane: I^o. pentru cătoată averea Monastirei Aron Vodă este chărăzită numai și numai pentru școală, - și dacă voi (...) civilizația- ce este mai conducătoriu la civilizațiedecât școala! – și al II^{lea}, că și guvernul o au propus de două ori de classa I^{iea}, odată prin depeșa spre anul nou și al doilea în proiectul de buget ce au supus adunării*” (referatul din 10 iunie 1864)¹²³.

Dimitrie Bolintineanu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, face cunoscut mitropoliei la 2 iulie 1864 numirea arhimandritului Ghenadie Merișescu drept curator civil al mănăstirii Aron Vodă¹²⁴. Arhimandritul Isaia Teodorescu primește ordinul predării averii mănăstirii la 8 iulie 1864¹²⁵. Ghenadie Merișescu cerea la 9 iulie 1864 binecuvântarea locotenentului de mitropolit Calinic Miclescu „*înainte de plecare spre a fi instalat egumen Mănăstirii Aron Vodă*” și își manifestă recunoștința „*pentru puternica Voastră protecție*”¹²⁶. Arhimandritul Ghenadie Merișescu se îngrijește de mănăstire până în martie 1865, locul său revenind arhimandritului Varlam (1-28 aprilie 1865)¹²⁷.

La 28 aprilie 1866, locotenentul de mitropolit al Moldovei și protosinghelul Evsevie sunt informați de numirea celui din urmă ca îngrijitor al mănăstirii Aron Vodă¹²⁸, însă din adresa Episcopiei Hușilor din 18 mai 1865 reiese numirea în aceeași calitate, dar la mănăstirea Făstăci, județul Vaslui¹²⁹. Ministerul trimite la 13 iulie 1865

¹²⁰ *Ibidem*, f. 3.

¹²¹ *Ibidem*, f. 21.

¹²² *Ibidem*, f. 21v.

¹²³ *Ibidem*, f. 35.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 36.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 41.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 34-34v.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 66.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 46.

¹²⁹ *Ibidem*, f. 51.

decretul de numire ca îngrijitor al protosinghelului Nichifor Bujoreanu pentru mănăstirea Aron Vodă¹³⁰, pe care o găsește într-o „*tristă situațiune de ruinare*”, descoperită în cea mai mare parte de furtună, turnul din mijloc „*ruptu cu zidul*”, imposibilitatea locuirii caselor, cu zidurile căzute (conform referatului din 10 august 1865)¹³¹. După decesul arhimandritului Nichifor Bujoreanu din 14 iulie 1866¹³² îi urmează protosinghelul Dionisie Grigoriu¹³³, instalat la 16 septembrie 1867¹³⁴, apoi arhimandritul Iachint Iurașcu (recomandat la 16 octombrie 1867)¹³⁵, cu decretul de numire din 8 noiembrie 1867¹³⁶; iconomul Alexandru Ionescu de la biserica Sfântul Ilie din Iași, recomandat la 21 septembrie 1868¹³⁷, decizie respinsă la 5 noiembrie 1868¹³⁸, revenindu-se la starea anterioară permutării din motive disciplinare¹³⁹. În perioada cuprinsă între 21 noiembrie 1876, data numirii preotului Maxim Dăscălescu, și 1885, arhimandritul Iachint Iurașcu (avea 70 de ani și era șchiop), trăitor la moșia sa Gănești, a trecut pe la biserica mănăstirii Aron Vodă o singură dată (15 august 1877)¹⁴⁰. Începând cu 1 mai 1886, arhimandritul Iachint Iurașcu este trecut ca superior al mănăstirii Coșula, în timp ce preotul Maxim Dăscălescu îi ia locul la biserica Aron Vodă din „cotuna” Aroneanu, comuna Copou, județul Iași¹⁴¹ și primește dota lăcașului la 13 iulie 1886¹⁴².

ANEXE

<1658 septembrie 1-1659 august 31> (7167). *Gherghe Ghica voievod judecă și hotărăște în pricina dintre Necula Misleti, Apostol, Bochia, Damian, Gavrilăș și alți răzeși din Hănăseni de pe Elan cu Mitrofan și Ion din Bujoreni, dând câștig de cauză celor dintâi.*

Copie

Carte di la Gheorghii Ghica v(oi)e vod din let 7167

Adecă s-au pârât de fați înaintea divanului domniei meli Necula Misleti și Apostol și Bochia și Damiiian și Gavrilăș și alți răzăși din sat din Hănășeni di pi Elan, cu Mitrofan și cu Ion din Bujorăni, pentru o bucată de loc ci au avut ei pâră și la Vasăli v(oi)e vod, ș-au fost mersu acolo hotarnic Grigorii Vrabie și n-au fost socotit să aliagă pre dreptati și precum le spun drésăle ci au fost luat o bucată de loc din hotarul

¹³⁰ *Ibidem*, f. 60.

¹³¹ *Ibidem*, f. 62.

¹³² *Ibidem*, f. 76.

¹³³ *Ibidem*, f. 77.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 79.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 80, 82.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 82v.-84.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 85-88.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 89-90.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 93-97.

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 116-116v.; 124-126 și 143.

¹⁴¹ *Ibidem*, f. 127-130.

¹⁴² *Ibidem*, f. 131-132-137.

Hănășenilor dispre apus piste Elan, ș-au fost dat ace(a) bucată de loc satului Buj(o)rénilor și-au pus și stâlpi.

După aceia de iznoavă au venit de s-au pârât. Deci domniia me(a) am învățat pe bo(i)eriul nostru credincios și cinstit Racoviț(ă) Cihan, marelui log(o)f(ă)t de au triimis acolo pre sluga noastră pre Enachi Penișoară ca să socotească, și au strâns oameni buni megieș(i) de p(r)inpregiur de acolo, anumi popa Avrentie și Gâdeiu din Benești și Racovanul din Gănești și Ignat din Lungeni și Merăuț din Botești și Tănacul de Murgeni, și Nedelco de acolo, lepădat din răzăși, Ionașco di Golăești. Așa au aflat cu oameni buni cum acea bucată de loc este din hotarul Hănășenilor, precum spune și drésul lor, Buj(o)rénilor, să ție numai pără în gura pâraului Țarinii. Deci domniia me(a) am învățat să lepede stâlpii carii au pus Grigorii Vrabie hotarnicul, căci n-au hotărât cu dreptul, ci să pu(i)e stâlpii precum sânt dresăli în gura Țarinii în pârau, să ție Bujorénii pără acole, precum au ținut și mai denainte vremi. Și-au rămas Mitrofan și Ion din Bujoréni dinaintea divan(u)lui domniei meli și din toată legea țării, și-au plătit atalămul, iar răzășii din Hănășeni, Necula și Apostol și Bochia cu alt (...) ¹ ai lor s-au îndreptat și ș(i)-au pus ferăia ca să aibă ei a ține ace(a) bucată de loc ci este din hotarul Hănășenilor piste Elan dispre apus până unde au țin(u)t și mai denainte vremi. Și de această pără să nu-s(e) mai pârască nici odinioară în veci.

De mine s-au poslăduit cu condica cea veche de la Sfânta Mitropolie și este întocmai.

(1)814 no(i)em(brie) 23

<ss> Vasile Tăutul.

BAR, Documente istorice, DLXIV / 71, copie din 23 noiembrie 1814; o copie și în ANI, Manuscrise, nr. 628, f. 529-529v.

¹ Spațiu gol.

1812 februarie 22. *Arhimandritul Filaret de la Mănăstirea Aron Vodă se plânge Dicasteriei Moldo-Vlahiei pentru moșia Rânzești de la ținutul Fălciului.*

Cătră cinst(ita) Exarhiceasca Dicasterie a Mold(o)-Vlahii

De la arhim(andritul) Filaret, preoestosul M(ănăstirii) Aaron Vod(ă)

Mănăstire(a) aceasta are o moșie la țin(utul) Fălciului, anume Rânzăștii, care moșie în anul trecut s-au vândut prin contract lăcuiitorilor pe ace(a) moșie, în care contract să îndatoresc a urma la toate ponturile câte să cuprind întrînsul, zicând că dacă nu să vor arăta întocma(i) următori și și vor jâgni cât de puțin vreun pont, volnică să fie m(ănăstirea), sau a o vinde la alții sau a o stăpâni mănăstire(a). Pentru care fiind că ei nu numai că cu plata banilor nu s-au arătat următori rămâind răm(ă)șiți din bani(i) ce au avut a da, de care mănăstiri(a) în două rânduri au trimis omul m(ănăstirii) ca să aducă bani(i) și încă nici pără acum n-au adus, dar și din fânațul moșii au stricat cu arătura de care la pontul al patrule a contractului să îndatoresc a nu strica fânațurile cu plugul și că ei să arati cu totul neurmători contractului, pricinuind moșii stricăciuni și m(ănăstirii) nu puțină păgubire. Drept aceia mă rog ca să am voi ca prin judecata poli(ti)cească(ă)

prin chipurile cuviincioas(e) să caut dreptul mănăstiri(i) sau să o vînză la al(t) orândator, sau să o stăpîniasc(ă) însuș mănăstire(a).

<ss> Filaret arh(i)mand(rit).

(1)812 fev(ruarie) 22

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 77, original, difolio.

1812 februarie 24. *Divanul Cnejeii Moldovei se adresează isprăvniciei ținutului Fălciu în privința arendării moșiei Rânzești, de la ținutul Fălciului.*

De la Divanul Cnejee Moldavii

Cătră cinstita isprăv(ni)ci(e) țin(utu)lui Fălciului

Cuveoșia sa arhimandritul Filaret și proestosul Măn(ăsti)rii Aron Vodă prin jalobă au făcut arătare că mănăstire(a) la țin(utul) acela are o moșie, anumi Rânjăștii, pe care cu contract din anul trecut ar fi vîndut venitul ei în orîndă lăcuitorilor di pe ace(a) moșie, îndatorindu-să în contract că vor urma ei la toate ponturile câte să cuprind într-însul, iar neurmând întocma la vreun pont, volnică să fie măn(ă)stire(a) sau a o vinde la alții sau a o stăpîni. Și lăcuitorii nu numai că cu plata banilor n-au urmat, rămîind rămășiță din banii ce ar fi avînd a da, de care măn(ă)stire(a) în doauă rînduri ar fi trimes om ca să aducă banii și încă nici pără acum nu i-ar fi adus, dar și din fînațul moșii ar fi stricat cu arătura după cum pentru aceasta la pontul al patrăle(a) a contractului s-ar fi îndatorind a nu strica fînațurile cu plugul, și ei neur(mă)tori fiind cu totul contractului pricinuind moșii stricăciuni și măn(ă)stirii nu puțină păgubire, pentru care cerșind dreptate și punire la cale ca ori să poată a o vinde la alții sau să o stăpîniască însuși măn(ă)stire(a). Drept aceia înfătoșind pe pârâții lăcuitori acolo înainte(a) d(umnea)v(oastră) cu vechilul mănăstirii cu contractul să cercetați, și fiind arătare(a) cuvioșii sale arhimandritului adivărată apoi să arătați pârâților lăcuitori că de la Sfîntul Gheorghe viitor sânt scoși din stăpînirea moșii, și dacă ei vor ave(a) mai mult cuvînt de răspunsu nemulțămindu-să acolo cu punire(a) d(umnea)v(oastră) la cale, cu înștiințare(a) d(umnea)v(oastră) pre largu de curgire(a) pricinii, să-i sorociți ca să vie la divan.

<ss> L(upu) Balș vor(ni)c.

<ss>

<ss>

1812

fevr(uarie) 24

S-au trecut.

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 78, original, difolio, filigran.

---

¹ Rânzăștii.

1812 aprilie 23. *Contractul arendării veniturilor moșiei Rânzești a Mănăstirii Aron Vodă.*

Să face știre prin acest contract din parte(a) Sfintei Mănăstiri Aron Vod(ă), precum să-s(e) știe că s-au vândut dum(i)sali căp(i)t(anului) Gheorghii Pascal tot venitul moșii Rânzăștii de la țin(utul) Fălciului ce iaste a aceștii mănăstiri pre trei ani, începându-să anii stăpânirii di la 1812, apr(ilie) 23, și până la 1815, iarăș(i) april(ie) 23, cu tocmală câte 1500 lei, adecă una mie cinci sute lei. Deci dum(nea)lui să aibă a stăpâni numita moșii cu toate hotarăle ei dup(ă) cum s-au stăpânit până acum, dinpreună cu cu tot fânațul i acareturi, câte sânt pre această moșii, îndatorindu-se a urma ponturilor următoare.

1^{iu}. Lăcuiorii să aibă a lucra aceli 12 zile obicinuit dup(ă) ponturi di tot gospodariul.

2^{le(a)}. Câte bălți vor fi pre această moșii să le stăpâniasc(ă) dum(nea)l(ui), însă să îndatorești ca să nu îngăduiasc(ă) pre lăcuiori a deschide gârle pe moșii care aduce stricăciuni moșii în fânaț.

3^{le(a)}. Cât fânațu va fi pre această moșii să-l păzasc(ă) întreg să nu să strice cu arătura.

4^{le(a)}. Hotarăle moșii să li păzasc(ă), neîngăduind pre megieș(i) ca să li înpresoare cu moșiile megieșite cât de ăuțanu.

5^{le(a)}. Orice acaret va face dum(nea)l(ui) pre această moșie, la împlinire(a) anilor să rămâ(i)e a mănăstirii, ce cerând dum(nea)l(ui) de la mănăstire vreo plat(ă) pentru aceasta, afară numai de aceasta, fiind că pre această moșii mori mănăstirești n-au fost pe apa Prutului, nici la sat, și fiind că trebuința ceri ca să facă moară pe Prut, pe Săice sau Dubasă, această moară la împlinire(a) anilor contractului di va voi mănăstire(a) să o ia în stăpânire(a) sa, să i să întoarcă toată cheltuiala câtă în frica lui D(u)mnezeu va arăta că au făcut cu dânsa, iar dacă m(ănăstirea) nu va voi să o ia, volnic să fie dum(nea)l(ui) a o vinde cui a voi.

6^{le(a)}. La începutul anului să îndatorești dum(nea)l(ui) a aduce la mănăstire toți banii, adecă una mie cinci sute lei.

Supt aceste de sus arătate ponturi să îndatorești dum(nea)l(ui) căp(i)t(anul) Gheorghii Pascal a urma întocma și neclintit stăpânind și dum(nea)l(ui) tot venitul moșii într-acești trei ani, iar când dinprotivă dum(nea)l(ui) să va arăta neurmătoriu măcar la la vreuna dintr-acești ponturi, volnică să fie m(ănăstirea) a pune toată stăpânire(a) pre această moșii, rămâind contractul acesta răsuflat și fără nici o puteri. Deci făcându-se două contracturi asămine(a), unul de la dum(nea)l(ui) la mănăstire cu a dum(i)sali iscălitură, iar acesta din parte(a) mănăstirii s-au dat la dumj(nea)l(ui) cu însuș(i) a me(a) iscălitură.

1812 apr(ilie) 23

<ss> Filaret arh(i)m(andrit).

<Urmează un fragment în limba rusă>

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 80, original, difolio, filigran.

1812 iunie 27. *Hotarnica moșiei Hănăseni de la ținutul Fălciului.*

Din poronca cinst(itu)lui divanu fi(in)d rânduit ca să aleg și să hotărâscu moșii(a) Hănăsăni răzășască de la țin(utul) Fălciului după poronca (...) și adunând pre

toți răzăși(i) și înprejurașii i-am întrebat ci scrisori și dovezi au și cu ce stăpânescu această moșii; ei arătat, scrisorile lor toati s-au prăpădit din întâmplare(a) vremilor, dar stăpânire au avut neclătită și au. Deci văzând că nu este nici o pricină nici între dânșii, nici între înprejurași, cu lanțu de fi(e)r de 10 stânjâni și stânjânul de opt palme gospod, cari palmă am pus pe această mărturii hotarnică și după ci am măsurat de giur înpregiur și în curmezâș pi cinci locuri, s-au arătat nești vechili a dum(isa)li spat(arului) Mihălachi Costachi zăcând cu gura că are și dumn(ealu)i parte într-acestu trup de moșii, pi cari i-am sorocit ca pără într-o lunăde zăli să-s(e) ducă să aducă di la stăpânul său dovezi scrisori ci va fi având ca să-s(e) vază de la cine tragi și câtă parte și îndat(ă) am stăut cu hotărât(ul) și i-am așteptat doao luni și supărându-me răzăși(i) ca să mergu să le dau sfârșit hotărâtului, am înștiințat cinst(ita) log(o)f(e)ții(e) ce(a) mare ca să fiu pus la cale în ce chip se urmez și îndat(ă) cinst(ita) log(o)f(e)ții(e) au poroncit di i s-au scris carte dum(isa)le spat(arului) ca ori însuș(i) dumi(sale) să vii să ste(a) la hotărât, ori să-și trim(e)ată vechil(ul) dum(i)sali cu dovez(i) scrisori ci va fi având și dumi(sale) nici răspunsu au dat într-această pricină. Apoi au trecut un anu de zăle și răzăș(ii) iar au venit la mine și au început a mă supăra să le dau sfârșit hotărâtului. Eu am înștiințat cin(stita) log(o)feții(e) ce(a) mare de toată curgire(a) pricinii și îndată i s-au făcut carte poroncito(a)re ca să vii să ste(a) la hotărât și ducându-i-să carte răspunsu iarăși nu i-au făcut, nici vechil să trim(e)ată la hotărât, decât au dat un răvaș trimisului ce au dus carte(a) cinst(itu)lui divan cum că au priimit-o.

Apoi văzând atâta prelungiri și nici răspunsuri nu dă, am mersu și am hotărât și am stălpit-o de giur înpregiur cu chetre hotară. Întâi am început cu măsura de la doao chetre hotară vechi ce desparte doao moșii Bujorăanii și și oprește colțul Hănăsănilor de sus și despre apus, am mai pus și eu o pîiatră, și de acolo am purces drept în gios pi capătul moșii Hănăsăanii despre apus până undi s-au împlinit doao sute stânjâni și am pus pîiatră hotar despărțitor Hănăsăni¹ și² Bujorănilor di Hănăsăni, de acoli înnainti și cam la vali până în p(ă)rău(l) Bujorănilor, undi s-au împlinit trii sute stânjâni, cari cu toți au mărturisât că au avut pîiatră hotar despărțito(a)ri în margin(e)a pâraului despre săsărit³ dar eu n-am găsat-o, cu priimire(a) tuturor am pus pîiatră hotar; de acole înnainti pisti pârau drept în gios și cam la de(a)l și piste un dambu până undi s-au împlinit doao sute unsprăzăce stânjâni în margine(a) moșii Berteștii am pus doao p(i)etre chioto(a)re, care de toți stânjâni(i) acestui capăt despre apus facu șapte sute unsprăzăci stânjâni; și am întorsu cu măsura la vale drept spre răsărit alături cu cu moșii Berteștii și pi din sus de o movilă mare și tot la vale și pi șas pără într-o beșicuțe de movilă undi s-au împlinit patru sute șisăzăci stânjâni, și am pus pi(a)tră hotar, și de acole înnainti și pără în matca pâraului Elanului undi s-au plinit cinzăci și cinci stânjâni, și de acole înnainti și pisti lalanu și pi șas și la de(a)l la coșeșă până undi s-ai împlinit una sută triizăci (și) doi stânjâni, și am pus pîiatră hotar, și di acoli înnainti și pisti di(a)l și păr(ă) în fundul vâi(i) Hârtopolui Berteștii, undi s-au împlinit patru sute șaptezăci (și) cinci stânjâni, și am pus pe(a)tră hotar, și de acole înnainti până undi s-au împlinit doao sute șesăzeci⁴ și șasă stânjâni și am pus pe(a)tră hotar, de acole înnainte până în fundul văilor lui Hanos și am puspe(a)tră hotar, unde s-au împlinit trii sute patru zăci și opt stânjâni, di acoli înnainti matca pâraului până undi s-au împlinit patru sute șaptezăci și patru stânjâni și am pus pîiatră hotar, di acoli înnainti tot matca pâraului pânp în balta Hârciti la un budăiu vechiu ce le esti hotar despărțitoriu, undi s-au împlinit doao sute optzăci și șasă stânjâni, și am

pus doao p(i)etri cheotori despărțitoriu moșii Hănăsănilor de Bertești, care de toți stânjăni(i) acestei marginidin gios facu doao mii patru suti treizăci și șasă stânjăni. Și am întorsu cu măsura drept în sus alături cu balta Hârceti până undi s-au împlinit doao suti stânjăni și am pus pe(a)tră hotar, de acoli înnainti până undi s-au împlinit una sută șăsăzăci stânjăni și am pus pe(a)tră hotar, și de acoli înnainti până unde s-au împlinit doao sute cinzăci stânjăni și am pus pi(a)tră hotar și de acole înnainti până undi s-au împlinit doao sute cinzăciunul stânjăni, și am pus doao pi(e)tri hotară cheotori din sus de budăiul ce-i zicu Chistelniți, cari di toți stânjăni(i) acestui capăt despre răsărit facu optu suti șăsizăciunul stânjăni, și acole am întorsu cu măsura drept la de(a)l și spre apus alături cu moșii Murginii Sturzască, până undi s-au împlinit una sutășăsăzăci stânjăni și am găsât pe(a)tră hotar vechiu și am pus și eu una alături, și de acole înnainte și la de(a)l până undi s-au împlinit trii suti opt stânjăni și am găsât pîiatră hotar vechiu și de acoli înnainti până undi s-au împlinit trei sute șapte stânjăni la o movilă în zare(a) de(a)lului am găsât și pe(a)tră hotar, și de acole înnainte tot spre apus margini(a) din sus unde s-au împlinit doao suti cinzăcișiopt stânjăni și am găsât pe(a)tră hotar, de acole înnainte și piste capul Hârtopului Hănăsăni până unde s-au împlinit doao sute șaptizăcișipatru stânjăni și am găsât pe(a)tră hotar vechiu, și de acole înnainti până undi s-au găsât una sută șaptizăci și șaptizăci (!) stânjăni și am găsât pe(a)tră hotar, și di acole înnainte și la vale până în matca Ialanului din gios di mo(a)ra Sturzăi undi s-au împlinit doao sute patruzăciș cinci stânjăni, de acole înnainti peste Elanu până în pârâu(l) Mihonii undi s-au împlinit doao sute cinzăci stânjăni și s-au găsât pe(a)tră hotar chioto(a)re moșii Murgeniei Sturzască, și de acoli înnainte tot spre apus piste pârâu(l) Mihonii alături cu moșii Eduii⁵ (?) și la de(a)l până în așăzătură undi s-au găsât aceli doao p(i)etre chiotori di undi am început cu măsura întâiu și am pus și eu pe(a)tră, care de toți stânjăni(i) aceștii margini pi din sus facu doao mii trii suti șaptezăci stânjăni. Și am măsurat-o și pi cinci locuri în curmezăș, și la măsura dispri răsărit ci să numești Ghizunei s-au găsât șasă suti trei stânjăni, și la co(a)dele vâi(i) lui Hanos s-au găsât cinci suti treizăci șapte stânjăni, și la măsura pe drept movilă s-au găsât cinci suti șaptizăce doi stânjăni, și la măsura dreptu fundul Hârtopului Berteștii șasă suti optsprezăce stânjăni, și la măsura pisti Ialanu despri apus pe lângă pârâu(l) Mihonii șasă sute optzăceșiuunul stânjăni.

Și cu acești măsuri am măsurat această moșii Hănăsăni di giur înpregiur și în curmezăș după cum pre largu să arată la harta închipuitoari și arătătoare de stare(a) locului. Am dat această mărturie hotarnică la mâna ne(a)mului lui Costandin Talpă și la mâna ne(a)mului Irinii, ce-au ținut-o Neculaiu O(a)ie.

1812 iuni(e) 27

To(a)der Vârgoliciu, vornicul di po(a)rtă.

Întocma după ce(a) adivărată.

<ss> Iordache (...).

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 81, copie, difolio, filigran.

^{1, 2, 4} Altă cerneală.

³ răsărit.

⁵ Transcriere incertă.

1816 martie 30. *Egumenul Mănăstirii Aron Vodă cere să i se plătească de către arendașul moșiei Rânzești datoria de bani.*

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 90, original, limba greacă, filigran, pecete, rezumat după Inventarul Fondului Mănăstirea Aron Vodă, f. 210.

1816 aprilie 15. *Scarlat Alexandru Callimachi voievod se adresează ispravnicilor ținutului Fălciu cu privire la arendarea moșiei Rânzești.*

Io Scarlat Alexandr(u) Calimah v(oie)v(o)d, cu mila lui D(u)mnezeu domn
Țării Moldaviei

Cinst(iți) credincioși bo(i)erii domniei méle du(mnea)v(oastră) isprav(ni)ci(i) de țin(utul) Fălciului, sănătate. Prin jaluba ce ne-au dat preasfinția sa Euhaitul Theoclit, proestosul Mănăstirii Aaron Vodă, au făcut arătare că numita mănăstire are la acel țin(ut) o moșie, anumi Răcești¹, a cării venit prin contract l-au vândut pe trei ani unui Enachi, 2 portar, cu tocmală pe un an, să plătească la măn(ă)stire 2000 lei, și banii să-i răspundă toți deplin la începutul anului, carele au și stăpânit un an ce s-au început de la 1815, apr(ilie) 23, și să împlinește acum 1816, iarăș(i) apr(ilie) 23, din care bani au dat la mănăstire numai 500 lei pe anul ce au stăpânit, iar pentru ceialalți bani 1500 rămășița ș(i)-au pus vadea și în scris au dat că-i va răspunde măn(ă)stirii la Sfântul Dimitrie ce au trecut și următor n-au fost pârâțul cu plata banilor arătați, nici la vadea ce ș(i)-au pus, dar nici pân(ă) acum, și sint trecute 5 luni peste vadea, ci încă ar fi și lipsind pârâțul de la moșie după înștiințarea du(mnea)v(oastră) ci ați trimis aice, pentru care cerșind jăl(uto)r(ul) punere la cale, scriem domniia mea du(mnea)v(oastră) și vă poruncim ca îndată după primirea poruncii aceștia să cercetați ce avére are pârâțul la moșie, vite, pâine și orice alt(ele), de care făcând izvod să stea săcvestruite. Și făcând de știre și pârâțului de va fi acolo, sau de și nu va fi, să puneți să-s(e) vândă acéle lucruri cu prețul cel mai folositor, și din banii ce vor cuprinde fără întârziere să trimitiți aicea 1500 lei ce s-au arătat mai sus ca să-s(e) dea numitii măn(ă)stiri spre a rămâne odihnită, să nu mai supupere² pe domniia mea cu jalube, îns(ă) numai atâtea din lucruri să-s(e) vândă cât să îplinească banii 1500 lei, iar cilélanti vor sta pân(ă) va v(ini)³ el.

1816 apr(ilie) 15

Vel log(o)f(ă)t.

---

¹ Rânzești.

² supere.

³ Ilizibil din cauza pecetii.

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 91, original, difolio, filigran, pecete octogonală.

1816 iulie 17. *Catagrafia averii lui Ianache portarul ce are la Rânzești*

Catagrafii di avere(a) dum(i)s(a)li portariului Ianachi ci ari la moșia Rânzăștii.

11: boi mari di giug.

2: vaci cu vițai.

1: boi gonitoriu.

1: mânzat.

1: vacă gonito(a)ri.

1: mânzată.

1: biholiți cu mălac ei.

1: bihol cu un vițal.

2: iapi, însă u iapă mari și o gretină (?).

3: cai cu hamurile lor și căruța.

2: cară mari buni cu un lanțarți.

10: chili grâu sămănați ciacăru.

70: scânduri di brat mari.

2: părechi fe(a)ră di plug.

1: chilă popușoi sămănați.

8: chili popușoi bătuți puș(i) în poloboc.

Din poronca cin(stit)ii isprăv(ni)ci(i) am mersu la moșia Rânzăștii și am făcut catagrafia di toati celi ce am găsit la stare(a) loc(u)lui și am iscălit.

(1)816 iuli(e) 17

<ss> Toader Papuc.

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 92, original.

1816 iulie 21. *Scarlat Alexandru Callimachi voievod poruncește ispravnicilor ținutului Fălciu să cerceteze împrejurările arendării moșiei Rânzești.*

Io Scarlat Alexandru Calimah v(oie)vod, cu mila lui D(u)mnezeu domn Țării Moldaviei

Cinst(iți) credincioși bo(i)erii domnii mele du(mnea)v(oastră) isprav(ni)ci(i) de țin(utul) Fălciului, sănătate. Prin jaloaba ce au dat cătră domnia me(a) v.Æ <2> portar Enacu, au făcut arătari că la trecutul an 1815, iuni(e) 28, au luat moșia Rânzeștii de la acel țin(ut) în orândă pe un an de la preosfinția sa Evhaitul, când atunce cu poronca

domnii mele a (...) fost rânduit a priimi la hambari la Gălați grăul chililor acelui țin(ut), și atunce după sfârșit(ul) slujbii lovindu-s(e) de boala ciumii au fost țin(ut) la calintir, și pe urmă viind la casa sa și neputând plăti la vade banii moșii i-au dat la Sf(ân)tul Gheorghii trec(u)t împreună cu dobânda lor, și au făcut contract nou pentru moșiie pe șasă ani, când atunce pentru banii(a) lui acestuia ș(i)-ar fi pus vade să-i de(a) la sfârșit la trecuta lună maiu, și neputând a răspunde banii la această vade din întâmplările ce ar fi avut au făcut rugămintă ca iarăși cu osăbită vade să-i răspundă cu dobânda lor pân(ă) atunce, și săcvestrul pus de preosf(i)n)ția sa Evhaitul asupra venitului moșii numite să-s(e) rădice, dând și chizăș că va răspunde banii moșii la această di pe urmă vade ce i să va puni.

Pentru care după îndatorire(a) sa au dat acum jăl(uito)r(ul) înainte du(m)n(ealui) vel log(o)f(ă)t(ului) de Țara de Gios și chizăș platnic pe hagi Ștefan Gheorghiu din Eș(i) că va fi răspunzător cu plata banilor a 2500 lei la Măn(ă)stire(a) Aron Vodă, câșt(i)ul a Sf(ân)tului Gheorghii trec(u)t pe anul acesta pentru cumpărare(a) venitului numitii moșii, cu vade la sfârșitul viitoarii luni săpt(em)v(rie), care bani pân(ă) la vade să-i răspundă cu dobânda lor legiuită, cum pre largu arată zapisul său ce au dat acum aice înainte(a) d(um)n(ealui) vel log(o)f(ă)t(ului) preosf(in)ții sale proestosului măn(ăstiri)i.

Deci fiind că atât pe venitul moșii, cât și pe altile a numit(u)lui orândator s-au pus săcvestru cu poronca domnii mele către ace(a) isprăv(ni)ci(e) de la 15 a trecutii luni apr(ilie), după jaloba preosf(i)n)ții sale, pentru că n-au fost răspunzător la măn(ăstir)i cu plata banilor la vadele, și acum fiind că jăl(uito)r(ul) au siguripsit cu chizăș pe măn(ă)stire că la vadea arătată săpt(em)v(rie) va fi răspunzător cu plata banilor câșt(i)ului Sf(ân)tului Gheorghii trecut, plătind atunce banii cu dobânda lor legiuită, să scrie d(umnea)v(oastră) ca săcvestrul ce s-au fost pus cu poronca domnii mele, atât pe venitul moșii, cât și pe altile a numit(u)lui orândator să-s(e) rădice și el după siguranția ce au dat să fii silitor a răspunde banii la vade preosf(in)ții sale fără a mai prelungi.

1816 iulie) 21

Vel log(o)f(ă)t.

S-au trecut în condică.

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 93, original, filigran, difolio, pecete octogonală.

1818 iunie 10. *Scarlat Calimachi voievod poruncește lui Iordache Râșcanu biv vel căminar să aleagă hotarele moșiei Rânzești și părțile din moșiile Hănăsânii și Știubeenii ale Mănăstirii Aron Vodă.*

Io Scarlat Alecsandru Calimah v(oie)vod, cu mila lui Dumnezeu țării Moldaviei.

Credincios bo(i)eriul domnii mele, d(umnealui) Iordachi Râșcanu biv vel caminar, sănătate. Pre larg vei înțalege din jalobă arătare(a) ce face preosf(i)n)ția sa Theoclit Efhaiton, preostosul Mănăstirii Aron Vodă de lângă Eș(i), că numita mănăstire la țin(utul) Fălciului, are o moșie anume Rânzăștii, care ar fi pătîmind înpresurare de către megieșitele moșii, și osăbit giumătate din moșiile Hănăsânii și

Știubeenii, ce sint alături tot la acel țin(u)t, fiind a numitii mănăstiri cu scrisori și ispisoaace vechi, s-ar fi înpresurând de istov, stăpânindu-să fără nici o dreptate de cătră ciialanți răzăși, și mănăstire(a) acum s-ar fi aflând numai cu scrisorile, pentru care cerșindu-te pe d(umneata) hotarnic, domniia me(a) te orânduim și îți scriem să mergi la stare(a) locului numitilor moșii, unde strângând de față pe toți răzășii și megieșii înpregiurași, fați fiind și vechilul rânduit din partea mănăstirii și alții ce va mai cere trebuința a să afla față la hotărât, fiiștecare cu toate scrisorile și dovezile ce vor ave(a), să faci cercetare foarte cu amăruntul, ca să afli și să dovedești cele drepte și adivărate margini și hotară a numitii moșii Rânzăștii, pe unde vor fi umblat din vechiu, și de vei cunoaște că pătimește vreo înpresurare să îndreptezi scoțindu-o de supt toată înpresurare(a), și intrupând moșiia în drepte hotarale cele vechi să o stâlpești și cu pietri hotară pe la locurile ce va ceri trebuința. După care vei cerceta iarăși cu amăruntul și pentru cele două giumătăți de moșii a mănăstirii din numitele hotară Știubienii și Hănăsânii de cătră cine să stă(pă)nesc și cu ce chip s-au înpresurat, și după scrisorile mănăstirii scoțindu-le de supt toată înpresurare(a) să le stâlpești și cu pietri hotară dându-le în stăpânire(a) mănăstirii, și vei da și mărturiia hotarnică arătătoare în sămni și în măsuri iscălită pe obiceiul de toți răzășii și megieșii înpregiurași, iar dacă la hotărâtul moșii Rânzăștii și a celor două giumătăți de moșie a mănăstirii, va naște vreo pricină de nemulțămire despre vreo parte, pietri hotară nu vei pune, ce făcând mărturiia și hartă închipuitoare întocma întocma după stare(a) locului, prin zi de soroc ce le vei pune vor veni la divan, de unde li să va da ce(a) desăvârșit(ă) după dreptate hotărâre.

1818 iuni(e) 10
(...) vel log(o)ff(ă)t.

BAR, Documente istorice, CXLIII / 175, original, sigiliu mic octagonal imprimat în chinovar.

1818 iulie 30. *Mărturia hotarnică a lui Iordache căminar pentru moșia Rânzești, ținutul Fălciului.*

Prin luminată poronca preînălțatului domnului nostru Scarlat Alexandru Calimah v(oi)e vod ci mi-au trimis preosfinție sa arhiepiscopul Theoclit Efhaiton, proestosul Sfintei Mănăstiri Aron V(oi)e vod, mi să poroncești ca să mergu la țin(utul) Fălciului la moșie Rânzăștii și întâi să cercetezu pentru această moșie pe undi din vechiu s-au stăpânit și după scrisori să odihnesc (?) di supt toată înpresurare(a) ci ar fi pătimind di cătră moșiile megieșite. Apoi să cercetez și pentru alte două giumătăți di moșii, anume din Știubeeni și Hănăsâni, de cari părți de moșii având mănăstire(a) scrisori să află lipsită cu totul de a lor stăpânire. Și după scrisorile mănăstirii scoțându-le di supt toată înpresurare(a) să le stâllesc și cu p(i)etre hotară, iar dacă ar naște vreo pricină de nemulțămire pietre să nu să pu(i)e, ci cu mărturie prin zi di sorocu să vie la divan.

După poroncă dar mergând la stare(a) locului și întâi cercetând scrisorile mănăstirii am aflat cu adivărat înpresurată moșie Rânzeștii și împinsă în poarte(a) din gios din stăpânire pe undi după scrisori să cuvine a ave(a), cari scrisori a mănăstirii sânt aceste(a) precum mai gios le arăt.

Întâi, ispisocu(l) di la domnul Vasilie v(oi)e vod din let 7150 <1642> apr(ilie) 6, ci scrie că în multe rânduri s-au pârat călugării di la Mănăstire(a) Aron V(oi)e vod cu Antiohie sân Costache, biv sulger, și cu alții ai lor, cari să arată anume prin ispisocu pentru balta cu pești ci să chiamă Hârcete, și că au triimis numitul domnu pe Racoviță vÆ <2> log(o)f(ă)t și au hotărât în baltă pe undi s-au dovedit dreptul mănăstirii, iar fiind și alți oameni și megieși di acolo și precum au hotărât și pe undi anume să arată pre largu prin același ispisocu.

Al doile(a), ispisocu(l) din 7174 <1666> apr(ilie) 6 di la domnul Duca v(oi)e vod întăritor mănăstirii după hotărătura lui Racoviță log(o)f(ă)t(ul) și după ispisocul lui Vasile v(oi)e vod.

Al triile(a), ispisocu(l) din let 7184 <1675> dec(embrie) 29 di la domnul Antonie Ruset v(oi)e vod.

Al patru(a), ispisocu(l) din let 7200 <1692> ghen(a)r 30 di la Costandinu v(oi)e vod întăritoriu asămine pe aceli sămni.

Al cincile(a), ispisocu(l) din let 7202 <1693> săpt(embrie) 15 di la domnul Costandin Duca v(oi)e vod, asămine întăritoriu mănăstirii pe acele sămni în baltă.

Aducând dar și pe răzeși(i) ce stăpânesc acmu atât în baltă, cum și uscatul păr(ă) în Prut din trupul moșii, anume pe preotul Gheorghii i pe diiaconul Manolache Fuiogă i Gavril Munteanu i Petre Chirica i Ion Costache și putnicel (?) Iftimi Vrabie, ci este răzeș di pe fimei, și întrebându-i cu ci cuvânt au trecut piste vechile hotară a mănăstirii și o popresc a nu stăpâni păr(ă) undi arată ispisoacile ci ari, ei încă au scos un hrisovu a domnului Costandin Mihaiu Cehan Racoviți v(oi)e vod din let 7258 <1750> ghen(a)r 12 prin cari la început să cuprindă giudicata ci au avut Ioan Dobre și neamul său cu Scărlătache Costache, clucer, și cu Iordache Costache, jăgnicer, pentru balta Hârcete, și arată că luându-le sama s-au aflat că balta Hârcete au fost a Mărinii și a Stanii, surori-sa, di la tatăl lor Dragomir, banul, giumătate a unii surori și giumătate a altei surori, și că din Mărina să tragi Scărlătache, clucer, și Iordache, jăgnicer, cu niamurile dum(i)lorsale, iar din Stana să tragu Ioanu Dobre și Toader Rusul și alții ai lor, și că li-ar fi hotărât giudicata logofătului celui mare Iordache Cantacuzino pre cum că giumătăti din baltă, parte(a) Stanii, ci o stăpânesc Ioan Dobre și Toader Rusul cu niamul lor, iar giumătate di baltă, parte(a) Marinii, să o stăpâniască acei bo(i)eri numiți cu niamurile d(umi)lorsale Gavrilăștii, și că s-ar fi mulțămît și ei primindu-să ca să știe așa; Și apoi adaogi a zici că după isprăvire(a) giudecății au (i)eșit di fați și Antim, igumenul di la mănăstire(a) lui Aron v(oi)e vod și au cerut și elu giudecată pentru balta Hârcete cu acești răzeși și că ar fi aratat atât ispisocul domnului Vasile v(oi)e vod, cum și celelante din urmă întărituri, dar nu i s-au ținut în samă la giudecată, căci zici că cetind giudicata danie lui Aron v(oi)e vod și fiind că într-ace(a) danie nu pomenești di balta Hârcete, cum nici în întăritura din urmă a domnului Ștefan v(oi)e vod Tomșa, pentru aceia au giudicat precum că ispisocul domnului Vasile v(oi)e vod ar fi cu meșteșug undi vorovești pentru balta Hârcete, cum și celelante din urmă întărituri și că s-ar fi dovedit și din alt ispisocu din let 7163 <1654 septembrie 1-1655 august 31>, ci s-ar fi aflat la mânule Gavrilăștilor a domnului Ștefan Gheorghii v(oi)e vod, în cari arată că s-ar fi mai cercat și la domnie sa ace(a) pricină a Hârcetei și s-ar fi dovedit că ar fi scrisă cu iscălituri acele ispisoace di la Vasile v(oi)e vod și di la alți domni întorito(a)ră pe ispisocul lui Vasile v(oi)e vod, și hotărăști că nu poate mănăstire(a) a stăpâni în Hârcete, ci toată balta

să să stăpâniasc(ă) di cătră niamurili arătați, iar mănăstire(a) să-ș(i) stăpâniască pe undi danie domnului Aron v(oie)vod vorovești, adică Rătundul și Cârligatul și Cârligățelul și Vlaicul și Bălhaicul, după cum pre largu să arată prin acel hrisovu di giudicată a domnului pomenit mai sus, ci să află la mâna răzeșilor arătaț(i), după cari mănăstire(a) acmu să află și dipărtată cu stăpânire(a) din hotarul său precum și la harta di stare(a) locului să vedi.

Dar stând și luând sama cuprindirii ispisocului domnului Vasilie v(oie)vod cum și aceste a lui Costandin Racoviți v(oie)vod prin cari dă rămas di giudicată pe igumenul di Aron V(oie)vod, să vedi greșală urmată în giudecata domnului Costandin v(oie)vod, cari să cunoaște că s-au priimit din neștiința igumenului că n-au știut să pliorforisască pe giudecată pentru dreptate(a) care ave(a), și pentru aceia au suferit mănăstire(a) înstrămbățire, iar curgire(a) pricinii după a me(a) înțelegire este precum mai gios arăt.

Hrisovul domnului Costandin v(oie)vod vorovești precum că s-ar fi cetit danie lui Aron v(oie)vod și nu pomeniști di Hârcete, ci numai de Rătundul și Cârligatul și Cârligățelul și Vlaicul și Bălhaicul, cari aceste(a) le adiverești și giudicata di atunci că trebui(e) să le aibă mănăstire(a), și acel cuvânt numit / Hârcete / fiind că nu s-ar fi pomenind prin danie dipărtiază pe mănăstire din bălți luându-i-să și câțva locu din uscat și pune în prepus că că ar fi cu meșteșug ispisocul lui Vasile v(oie)vod pentru că pomeniști cuvântul acesta / Hârcete /. Dar toată uimire(a) și neînțelegire(a) giudicății s-au făcut pentru că nu au știut igumenul să arăte ci vr(e)a să zică / Hârcete /. Hârcete dar este un nume Ghenicon cu cari să numești tot șesul Prutului acolo, atât cât este din moșie Rânzeștii, cât și mai în gios ci este din alte moșii, cari nu numai di opști acolo este știut șesul cu acest nume, dar și prin hotarnicile megieșitelor moșii, adică a Berteștilor, a Beneștilor și a Hănăsănilor, cari toate aceste moșii sânt mai în sus de balta această cu pricină, să dovedești vorovindu hotarnicile că stau aceste moșii în Hârcete.

Al doile(a), lumina aceștii bălți cari la giudicata domnului Costandin v(oie)vod s-au socotit că să numești sângură cu acest nume Hârcete să alcătu(i)ești de multe numi, adică Luciul, Rătundul, Craiște, Curale, Vlaicul, Rătunzelul și altele, iar nu doar că toată cuprindere(a) aceiștii ape înpregiur s-ar numi numai cu acest nume osăbit / Hârcete.

Am cercetat dar la stare(a) locului undi să numești Vlaicul și altii, unii mi-au arătat mai în gios, alții mai în sus, însă tot într-ace(a) baltă, iar pentru Curale mi-au arătat într-un cuvânt că să numești la acela locu unde este însămnat și pe hartă, apoi dar iată că de nu-și numește danie lui Aron v(oie)vod Hârcete, dar numind Rătundul, Cârligatul, Cârligățelul, Bălhaicu, numești și Vlaicul. Apoi ispisocul lui Vasile v(oie)vod arată că după poronca domnii sale au mersu Racoviți log(o)f(ă)t(ul) la stare(a) locului și au strânsu multi slugi domnești și alți oameni buni di p(r)in pregiurul acelu locu și li-au hotărât lor după dreptate și au stălpit din Vlaicul undi au pus stălpu di lemnu în apă și de acole drept în gios peste Curale despre apus, și de acole iarăși în gios la capul stuhului drept la Craiște, Rătunzelul, dispre apus, și la urmă să întoarce la răsărit în gârla lui Vrabie la Prut. Apoi dar fiind că Curalele și păr(ă) astăzi sânt știute undi să număscu, și Racoviți hotarnicul au găsat pe Vlaicul în linie Curalelor undi și ispisocul lui Vasile v(oie)vod îț(i) arată anume că să află aproape di giunățate di baltă să dovedești că și celante nume ce le pomeniști danie lui Aron v(oie)vod acolo li-au aflat acel hotarnicu, cari atât(i)a oameni megieș(i) au adunat ca să le dovediască pe undi să întindu și dovedindu-le undi sânt li-au și hotărât, cu cari părți au cuprinsu (nu)mai păr(ă) la

giumătate di lumina acei bălți ci să înființazi din atâte(a) numiri osăbite; și apoi după numele cel opșesc a șesului să zici și Hărcete.

Și pentru că (nu)mai păr(ă) la giumătate(a) acei bălți au fost cuprinsu cu hotarul atunce(a) hotarnicul și că mănăstire(a) au stăpânit asămene în urmă să dovedești atât din ispisocile mănăstirii, cât și dintr-o mărturie a vr(e)o câțiva răzeși din satul Cârja și a altor din satul Rânzeștii, carii au mărturisât prin giurământ la let 7261 <1753> maiu 5, când au mersu un Gherasâm arhiepiscopul di i-au pus supt giurământ ca să mărturisască pre cum știu pentru stăpânire(a) mănăstirii într-ace(a) baltă după cum pre largu să cuprinde prin acee(a) mărturie.

Iar giudecata domnului Costandin v(oie)vod precum că nu s-au pliorforisât di curgire(a) pricinii și că Hărcete nu este chirion nume a bălții, ci a tot șesului, și că cu nume di baltă să numești și uscatul șesului pe undi sânt bălți să dovedești și din aceste mai gios arătate. Hrisovul zici că s-ar fi giudecat înainte(a) logofătului celui mari, Ion Dobre și niamul sau cu Scărlătachi Costache, sulger, și cu Iordache, jăgnicer, pentru balta Hărcete, cari li-au fost lor și la o parte și la alta clironomie di pe strămoașile lor fetile lui Dragomir banul, și s-ar fi dovedit cu un ispisocu di la Ștefan v(oie)vod cel bunu din let 7001 <1492 septembrie 1-1493 august 31> și dintr-alte ispisocae, adică că Hărcete ar fi fost acelui strămoș a lor di la cari rămându la acești clironomi ai lui, mănăstire(a) apoi nu ar pute(a) ave(a) în Hărcete. Deci dar dacă acest nume di Hărcete ar fi fost numai a luminii bălții, apoi clironomii banului Dragomir cu ci cuvântu împreună cu balta pute(a) să stăpâniască și uscatul șesului păr(ă) în Prut, căci după înțelegire(a) acestui hrisovu di giudecată a domnului Costandin v(oie)vod strămoșul lor au avut numai Hărcete, adică numai apă, și dar iată că să dovedești că vorovindu ispisocul lui Ștefan v(oie)vod și altele cari or fi mai fost și zicându balta Hărcete vorovesc pentru parte(a) cât ar fi avut acel banu în șesul Prutului cu un cot și cu baltă, căci la locuri cu bălți și uscatul să cuprinde supt nume di baltă precum este știut.

Și în sfârșit ispisocul domnului Vasile v(oie)vod să dovedești fără nici un meșteșug, ci întocma(i) precum au hotărât Racoviți log(o)f(ă)t(ul) și hotărătura lui Racoviți log(o)f(ă)t(ul) fără nici o asuprire, căci au hotărât cu atât(i)a oameni di acolo cari au fost fați și au putut ști pe vreme(a) aceia fără îndoailă cari sânt Rătundul, Rătunzelul, Vlaicul și cu Bălhaclul, și aflându-le acolo arată că pune hotarul p(r)in Vlaicul și peste Curale, cari Curale să vădu și acmu și să știu la ci locu sânt.

Iar pentru ispisocul domnului Ștefanu Gheorghii v(oie)vod din let 7163 <1654 noiembrie 15>^a ci îlu arată giudicata domnului Costandin v(oie)vod zicând că s-ar fi aflat la bo(i)erii Gavrileşti, în cari să cuprinde cum că s-ar fi cercat și atunci această pricină și că s-ar fi dovedit că ar fi fost scrisă cu înșălăciuni ispisocile mănăstirii, să dovedești că nu au avut nici o lucrari și pi mănăstire nu au strămutat-o din stăpânire(a) sa, căci în urmă cu 11 ani domnul Ilieș v(oie)vod dă carte domniască mănăstirii di apărari cătră stolnicei(i) cari vâna(u) pești pentru domnie, și poroncești ca di bălțile mănăstirii ci sânt pe Prut la sat la Rânzăști și la balta ci să chiamă Hărcete pre cât să vine parte(a) mănăstirii nici năvodul carele a fi a mănăstirii să nu ei, precum să vedi prin aceeși carte din let 7174 avg(us)t 20, și domnul Gheorghii v(oie)vod au fost îndată după

^a Petronel Zahariuc, *Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan voievod (1653-1658)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2003, p. 398, 460 și 495.

Vasile v(oi)e vod, iar mănăstire(a) ari întăriturile sale di la domnii ci au fost în urmă după Gheorghii Ștefan v(oi)e vod.

Pentru aceasta după a me(a) cunoștință mănăstire(a) ari toată dreptate(a) a să întindă cu stăpânire(a) păr(ă) în linie însemnată pe hartă la cari locu am făcut și sâmnu pre pământ. Iar gârla lui Vrabie ci o arată hotar la Prut ispisocul domnului Vasile v(oi)e vod nu să poate ști anume cu încredințare locul undi au fost, căci acest feliu di gârle sânt vremelnici și să facu pe undi vor oamenii pentru vânare(a) peștilui, încât aceli ci să facu în anul acesta păr(ă) în doi sau trei ani să asămeniază iarăși cu pământ vărsând Prutul, căci cercând din gârla ci să vedi pe hartă însemnată cu nume di gârla lui Marinu și păr(ă) în linie trasă p(r)in Curale la Prut am găsat 17 gârle vechi și mai nouă, din cari unile peste doi, trei ani, nu să vor mai cunoaște, iar aceasta cari să vedi la hartă cu nume di gârla lui Vrabie mi-au arătat un Ion Chiosa, mazil, om peste șesăzeci di ani că este este a unui om ci s-au poreclit Baniță ace(a) gârlă, cari și acel Baniță este din neamul Vrabieștilor ci sânt și astăzi, pe cari l-au și apucat, însă la Prut nu poate a să strămuta hotarul din linie trasă p(r)in Curale. Și din linie această p(r)in Curali și păr(ă) în hotarul moșiei Hrănicenii ci este a niamului Vrabieștilor hotărâtă din let 7254 <1743> oc(tombrie) 11, cari pe hartă să însemniazi cu nume di Vrabie, rămâne acelor două niamuri ci să tragu din Mărina și Stana, fetile lui Dragomir banul, căci atâta au fost parte(a) acelu banu în Hârcete cu apă și cu uscat păr(ă) în Prut, pentru că îndestulă dovadă este că această baltă nu au fost toată acelu banu și bucata din gios a bălții cari este cuprinsă în hotarul Hrănicenilor precum să vedi însemnată pe hartă.

Ispisocul domnului Vasile v(oi)e vod zici stăpânire(a) mănăstirii pe di amândouă părțile bălții Hârcetele, acmu însă să vedi că dispre apus di baltă nimică nu stăpânești. Pentru aceasta dar au cerut trebuința ca să cercetezi scrisorile moșilor ci sânt dispre apus, și întâi înștiințând pe d(umnealui) Dimitrache Jora, post(elnic), ca să vie cu scrisorile moșiei dum(i)sale ci stăpânești pe din sus di Hrăniceni, cari o numești hotarnica Hrănicenilor Bârsana, mi-au răspunsu precum că să află bolnavu și fiul dum(i)sale aflându-să în slujbă la Eș(i) nu au avut cu cine să le triimită, și di acolo nu am putut lua nici o pliroforie.

Am adus dar pe sfinție sa iconomul Ioan cu alți răzeși ai săi carii stăpânesc parte(a) di locu ci să vedi însemnată la hartă cu nume di Drăguna. Li-am cerut scrisori pe locul și au răspunsu cum că nu ar ave(a) nici un feliu de scrisoare fiind p(i)erdute din vreme(a) tatarilor încă di pe când tră(i)e părinții lor, cari tot acest iconomu Ioan și cu ai săi rezeși, post. Iftimii zăt Novacu și alții ai lor, stăpânesc și o a patra parte de moșie Beneștii, cari este din sus di locu(l) ci să numești Drăguna, pe carii întrebându-i pentru scrisori di Benești iarăș(i) mi-au răspunsu că scrisori vechi nu au, fiind p(i)erdute tot din vreme(a) tatarilor, ci numai o hotarnică din let 1810, avg(us)t 12, la cari anu din neînvoire între răzeși(i) Beneștilor și a Berteștilor ci sânt alături(a) au hotărât-o făcându-o tot di o potrivă cu Berteștii și au împărțit-o pe patru niamuri, pe niamul Ologului, pe a Onacăi, pe a lui Gădeiu și pe a lui Onosăe; Iar în Bertești stăpânescu clironomii răposatului spat(ar) Mihalache Lățăscul i med(elni)cer(ul) Panaite Docan cu rezeșii ci sânt, precum să arată pre largu în mărturie hotarnică arătată din let 1810, iscălită di Toader Vârgoliciu, vor(ni)c di poartă. Și dar până aice nu am putut afla nicăiere a fi stăpânire moșiei mănăstirii pe di amândouă părțile, căci dispre apus să

pogoară aceste moșii cum și Hănăsăni pâr(ă) în Hârcete, precum să vădu însămnați la hartă.

Am cercetat și pentru Hănăsăni și Știubeeni, și cât pentru Știubeeni nu am putut nicăiere afla pe acolo moșie cu acest nume, iar Hănăsăni sânt la locul ci să vădu și să stăpânescu di cătră vor(ni)c(ul) di poartă Iordache Liga și di cătră căp(i)t(anul) Gheorghii Ciușne i Enache Gociul cu niamurile lor, pe carii adunându-să fați și cerându-li-să scrisori ci or fi având, cu cari stăpânescu această moșie, ei încă asămine au arătat că scrisorile lor toate cele vechi s-au prăpădit din vremile tatarilor, iar la 1812 cerându trebuința di a să hotărî moșie di cătră megieș(i) au hotărât-o și au scos și hotarnica iscălită tot di acel vor(ni)c di poartă Toader Vârgoliciu, cari au hotărât mai înainte Berteștii și Beneștii, a cărie moșii întindire iarăș(i) asămine o arată pâr(ă) în Hârcete, precum să vedi și la hartă. Li-am cerut ca să-m(i) arăte vreo spiță di niamuri vechi a lor / di pe cari nădăjdu(i)esc că v-aș pute(a) afla și niamurile acelor vându(i). Dar ei iarăș(i) au răspunsu că nimică însămnațuri sau scrisori din vechiu nu au, căci toate s-au prăpădit din vreme(a) prăzilor. Le s-au făcut știută cerire(a) mănăstirii și poronca cie ste dată pentru părțile acelor vânzători și că au să să tragă di cătră mănăstire, iar ei au răspunsu că nici ei, nici de la părinții lor n-au auzit pentru acele niamuri și nume di oameni sau că ar fi mai avut cineva răzășie în Hănăsăni, afară di niamurile cari au stăpânit și stăpânescu pâr(ă) astăz(i).

Deci dar neputând afla scrisori vechi prin cari să să poată găsi acei vânzători ca să să înțăliagă dacă acești di acmu răzeș(i) stăpânescu și părțile acelora, nu am putut faci nici o lucrari poprindu-mă di cătră îndilungare(a) vremii ci este di când sânt aceste scrisori și nu au avut lucrare(a) lor și rămâni precum să va socoti di cătră giudecată.

Stare(a) moșiei Rânzeștii să vedi cu adivărat cu osăbire di orânduiala moșiilor, și după a sa începire și întindere însuși cari ari la capătul din sus, undi di la începutul său mergi pe zare(a) dialului în gios și pâr(ă) aproape di Bursuci, și apoi di acolo lasă zare(a) și mergi la vale pintre dialuri și apucă o scursură di apă ci să faci pe vale di la un locu din izvoară și pe ace(a) scursură iese în șesul Prutului, adică în Hârcete, și di acoli rămânu apoi numai cu șesul Rânzeștii, fără a mai ave(a) ceva câmpu di dial, și peste zare(a) dialului despre apus trecu moșiile ci sânt pre Elan și se pogoară pâr(ă) în Hârcete precum s-au aratat și să vădu însămnați și pe hartă. Deci după glăsuire(a) ispisocului lui Vasile v(oie)vod ci zici că hotarul satului Rânzeștii pe din amândouă părțile bălții Hârcete, aș prepune că pre vreme(a) aceia nu s-ar fi pogorât moșăile ci sânt pre Elanu la Hârcete, și Rânzeștii ar fi fost pâr(ă) în zare și la parte(a) din gios, precum stau la parte(a) din sus, căci și așazare(a) lui Hanos a căru(i)e au fost Hănăsăni, cumu și a lui Vrabie au fost dispre Elanu. Dar negăsând scrisori vechi prin cari să înțăleg undi au stăpânit aceste moșii și fiind la mâna răzeșilor aceste noua hotarnici cari am arătat rămâni și aceste(a) iarăș(i) a să giudeca și a să hotărî precum să va socoti drept di cătră înțălepciune(a) giudicătii.

S-au adus și pe Ioniți Pomană i pe Vasăle Meșniți cu ai lor rezeș(i) di moșie Golăe ci este pe din sus di Rânzești, carii acești răzeși să ispitescu a treci piste hotarul mănăstirii pe undi din vechiu au stăpânit și cerându-li-să scrisorile moși(ei) lor Golăe ca să să vază di au vreun cuvânt di dreptati, ei au arătat că câte scrisori au, ar fi la Eș(i), și că mănăstire(a) ar fi trecut în moșie lor piste stăpânire(a) cari din vechiu au avut, arătând Ioniți Pomană și aceste spre dovadă; Adică întâi au adus pe un Neculaiu

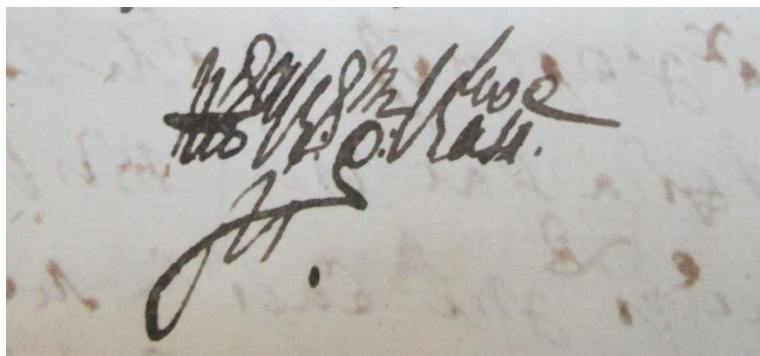
Camburul din Murgeni și au spus că în vreme(a) celei mai dinainte muscali fiind elu copil micu au vinit cu tatăl său într-o iarnă la odae undi ține(a) tatăl său vite, și că ace(a) odae ar fi fost mai gios din linie stăpânirii mănăstirii și că tatăl său plăte(a) pentru locu la răzeșii di Golăe. Al doile(a) au adaos a zici precum că un Ștefan Forțul iar fi spus că arând ar fi găsat o piatră hotarpe drept acel locu pe undi vo(i)escu acmu a să pogori, cari piatră săpându-o ar fi găsat și cărbuni și hârburi și dar trebui păr(ă) acolo să fi fost hotarul moșiei lor; asămine voind și la malul Prutului numai cu gura să triacă cu vr(e)o sută de stânjâni din râpa lui Golăe, undi este hotarul mănăstirii.

Iar din parte(a) mănăstirii viindu Ion Chiosa, om peste șasăzeci ani, cari mai di dimult au ținutu și moșie mănăstirii cu anul, atât elu, cât și pe tatăl, său au aratat că l-au apucat țiind moșie cu anul di la mănăstire, cum și Vasăle Ciobanul, iarăș(i) om bătrân i Neculaiu Teșchină i Radul Rufana, și toți aceștie au mărturisât prin giurământ înaintea(răzeșilor di Golăe precum că di cându ținu minte tot pe acolo au apucat stăpânire(a) mănăstirii, adică din râpa lui Golăe drept la o moviliți mică ci este alături și din gios di alta mai mari, și di acolo drept la zare și peste drum pe undi esti linie trasă la hartă. Dar s-au adus și pe Ștefan Forțul cari l-au arătat rezeșii di Golăe că ar fi spus pentru ace(a) piatră și întrebându-să au răspunsu precum că elu nu ar fi spus așa, ci că arând pe moșae mănăstirii ar fi dat cu plugul într-o piatră și au scos-o ca să nu-ș(i) strici plugul, și auzind Vasile Meșniți, rezeș di Golăe, au vinit la dânsul și l-au întrebat și elu e-au spus precum s-au (în)tâmplat, dar supt dânsa n-au găsat nici cărbuni, nici alt sâmnu di hotar, undi mergând însuș(i) Vasăle Meșniți împreună cu dânsul și văzându-o s-ar fi miratdi aciastă piatră, zicând căci piatră să fie oare; că ar zici că este hotar a moșiei lor, dar nu samănă a hotar. Și al doile(a) că îi și cam diparte în trupul moșiei mănăstirii și apoi s-au dus și că altă vorbă cu dânsul nu au avut. Iar pentru stăpânire(a) mănăstirii asămine au mărturisât și elu după cum și ceilanți s-au arătat mai sus au mărturisât. Și aceste(a) toate li-au aratat Ștefan Forțul prin giurământ, fați fiind și Vasăle Meșniți, rezeș de Golăe, căru(i)e nu i-au mai rămas cuvânt, și dar s-au dovedit că sânt acole săteni, întâi că di ar fi și fost piatra cu sâmne di hotar supt dânsa, piatră fără scrisori și fără stăpânire nu ari nici un temei. Al doile(a), Neculai Camburul zici că era copil micu ca di șapte, opt ani, când ar fi avut tatăl său odae, cum poate acmu cu încredințare să cunoască anume locul acela chiar undi au fost odae tătâni-său după atâția ani.

Și dar li s-au zisu ca piste stăpânire(a) mănăstirii ci din vechiu să dovedești că au fost tot pe acolo cum să arată la hartă să nu triacă, și de au scrisori și să află în prepus di înpresurați să vie la Eș(i) să stei în giudicată puindu-li-să vade atât acestora, cât și răzeșilor di Hârcete ca la Sfeti Neculaiu să să afle la Eș(i) ca să stei în giudicata cinstitului divan. Și pentru cercetare(a) ci am făcut precum am aflat pentru toate, am dat această mărturie preosfinții sale arhiepiscopului Teoclit Efhaiton.

1818 iuli(e) 30

<ss> Iordachi Râș(canu), cam(i)n(a)r.

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 93 bis, original, difolio.

1843 aprilie 29. *Ieromonahul Sylvestru prezintă trei ispisoaace ale Mănăstirii Aroneanu pe care le-a răscumpărat cu osteneală și cheltuială.*

Preosfințite stăpâne
Cu smerite metanii închinându-mă, sărut sf(ă)ntă blagoslovitoare
preosf(i)ințitorilor!

Mult încuviințată scrisoare preaosf(in)țiilor voastre, ceia ce covârșăște pre a mea nevrednicie, cu supunire am priimit, și căci pentru aceli trei ispisoaace a s(fintei) mon(astiri) Aroneanul le-am și adus acum cu venirea mea la Iași, care ispisoaace foarte lămurit arată, anume toate sămnile pe unde ari a stăpâni mo(nastirea) balta Hârcetile, încă din în vechime, anerisind uricul lui Barnoschi v(oie)v(od) cu carile megieșii au intrat cu stăpânire(a) întru a mo(nastirii) parte de moșie. Iară lângă aceasta d(u)h(o)vnicește vă mărturisăsc că eu ca unul ce am înțelegire în limba slovenească îndată ce le-am văzut cunoscându-le pre a lor putere și cum că sint afirosire a s(fintei) mo(nastiri) a ierarhului și făcătorului de minuni a lui Hristos Necolae cu scoposul întoarcirii la urma lor, am mijlocit cu toate îndemnările de silință a le răscumpăra, nu fără de osteneală și cheltuială, încredințându-mă în cugetul meu că și eu voi avea bună mulțămire di a ocârmuirii aceiaș(i) s(finte) mo(nastiri) Aroneanul ca pentru niște lucruri mari și foarte lămurite în a lor cuprindire. Pentru aceasta cu smerenie vă rog ca cetindu-se mai întâi copiile de cătră preaosf(in)ția v(oastră) să priviți cu milostivire asupra bătrâne(ți)lor mele care au nevo(i)e de agiutoriu și cu pacinică îndulcire și mângâ(i)ere a sufletului meu să fiu înbrătoșat de cătră preaosf(in)ție v(oast)ră după însăș(i) înglăsuire(a) arhierestii scrisori ci me-ați triimis, că de aice puteți cunoaște scoposul meu, că de era să fac fără orânduială le-aș fi dat în mâna neprietinilor megieș(i) cu care în veci îș întăre(sc) stăpânire(a) lor. Dară după încuviințata noastră datorie m-am nevoit ca singur aducându-le să le hărăzăsc în mâna preao(s)f(in)ției v(oastre), fiind al preao(s)f(in)țiilor voastre prea plecat d(u)h(o)vnicesc fiu.

<ss> Sylvestru ieromonah.

1843 aprili(e) 29

<Pe verso-ul filei a doua un rezumat în limba greacă>.

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 107, original.

1849 februarie 16. *Asesorul judecătoriei ținutului Tutova fixează termenul pentru împlinirea hrisovului domnesc câștigat de vornicul Alecu Sturza, maiorul Alecu Costachi, stolnicul Ioan Balan, răzeși de moșia Sărățeni, în pricina cu răzeșii de Bârsana, Hrăniceni și Drăguna, pentru balta Hârcete.*

Cin(stit) dumn(ealui) vechilului Monastirii Aron vodă

Supt iscălitul, asăsorul giud(ecăto)r(iei) țin(utu)lui Tutovvii, pi temeiul însărcinării ci am primit de la presudsfie, regulând termen la zăci a viitoarii luni apr(ilie) pentru aducire(a) în împliniri a hrisovul(u)i gospod câștigat de d(umnealui) vor(ni)c(ul) Alecu Sturza, maiur(ul) Alecu Costachi, stol(ni)c(ul) Ioan Balan, răzișii de moșia Sărățani, în pricina ci au avut cu răzișii de Bârsana, Hriniceni¹ și Drăguna pentru pământul numit balta Hârcete, cu cin(ste) face d(umnea)v(oastră) cuno(s)cut că așa pre cum balta Hârcete ci au fost în pricină să megieșăști cu moșia mănăstirii lui Aron vodă, încredințătoare d(umnea)v(oa)stră și pentru că hrisovul lămurești că unde să va mărgini moșia m(ănăstirii), de acolo înainti să să cunoască balta Hârcete. Apoi la acil termen ci s-au vestit și prin publicație redacții foi sâtești să vă aflați la fața locul(u)i cu documenturi atingătoare de acest obiect, ca nu cu lucrare(a) aducirii întru împliniri a ținatul(u)i hrisov să să facă vreo rășluire acei măn(ăstiri), căci la dinînprotivă lucrare să va săvârși numai pi ființa dovezilor părții stăruitoari și hotărârii hrisovul(u)i, iar de priimire(a) aceștie veți da rospică.

<ss> A(...) stol(ni)c.

No. 49

1849 fevr(uarie) 16

<Pe verso-ul filei întâia>: S-au dat adeverință la una mart(ie) pentru priimire(a) acestui adres.

1849 mart(ie) 1

ANI, Fond Mănăstirea Aron Vodă, II / 108, original, difolio.

¹ Hrăniceni.

1865 aprilie 28, București. *Înștiințarea locotenentului de mitropolit al Moldovei și Sucevei despre numirea protosinghelului Evsevie ca îngrijitor al mănăstirii Aron Vodă.*

PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE
april(ie) 28, 1865
MINISTERUL JUSTIȚIEI CULTELOR
ȘI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE
Direcțiunea Cultelor și Instrucțiunei publice

București,

Divisiunea clerului

Biroul

No. 14739

Prea Sante Părinte,

Spre deplinirea mijlocului din adresa N° 1271, am ono(a)re a ve comunica odată cu aceasta decretul sub N° (...) pentru numirea protosinghelului Evsevie în funcțiunea de îngrijitor bisericii Aron Vodă și vă rog a i-l încredința spre regula.

Priimiți Prea Sante Părinte încredințarea prea osebitei mele considerații.

Ministru <ss>.

Șefu(l) Diviziei <ss> D. Ghidionescu.

Prea Sfinții Selle

Locot(enentului) de mitropolit Moldovei și Sucevei.

1865 mai 6

Se se facă decretul cuvenit. Se scrie protoiereului pentru trădarea ei. Se se facă cunoscut și Preacuvioșiei se Arhimandritului Varlam și Locotenentului Episcop de Huși pentru numirea acestuia.

<ss>.

ANI, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei-Mănăstiri și schituti, dosar 84 / 1863, f. 46, original.

1865 mai 18. *Episcopia Hușilor se adresează arhiereului Calinic Hariopoleos, locotenentul de mitropolit, în privința rânduirii protosinghelului Evsevie ca îngrijitor al bisericii mănăstirii Fâstâci de la ținutul Vasluiului.*

Principatele Unite Române

Episcopia Hussy

N° 384

1865 maiu 18

Prea Sfinte!

La adresa Prea sfinției Vo(a)stre N° 1763, am ono(a)re a ve răspunde că Protosinghelul Evsevie, cu ordinul Domnului Ministru Justiției Cultelor N° 13695, dupe mijlocirea Episcopiei, N° 267, este renduit îngrijitoriu Bisericii Fâstâcii, unde numitul s-a și strămutat cu totul.

Priimiți Prea Sfinte încredințarea osebitei melle considerațiuni.

Locotenente

<ss> Isidor arhimandrit.

Directore

<ss> I. Merișescu.

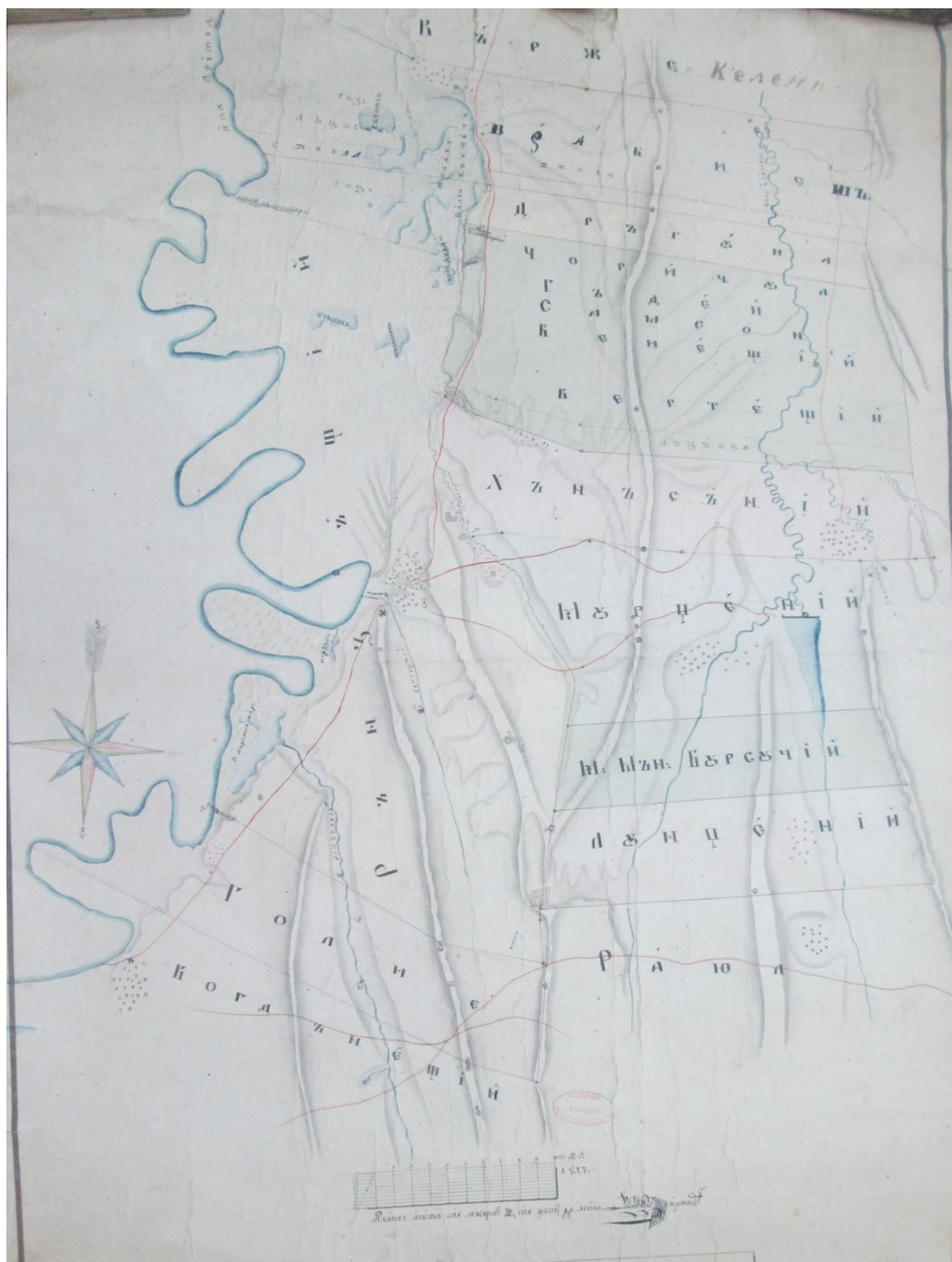
Prea Sfinției Selle

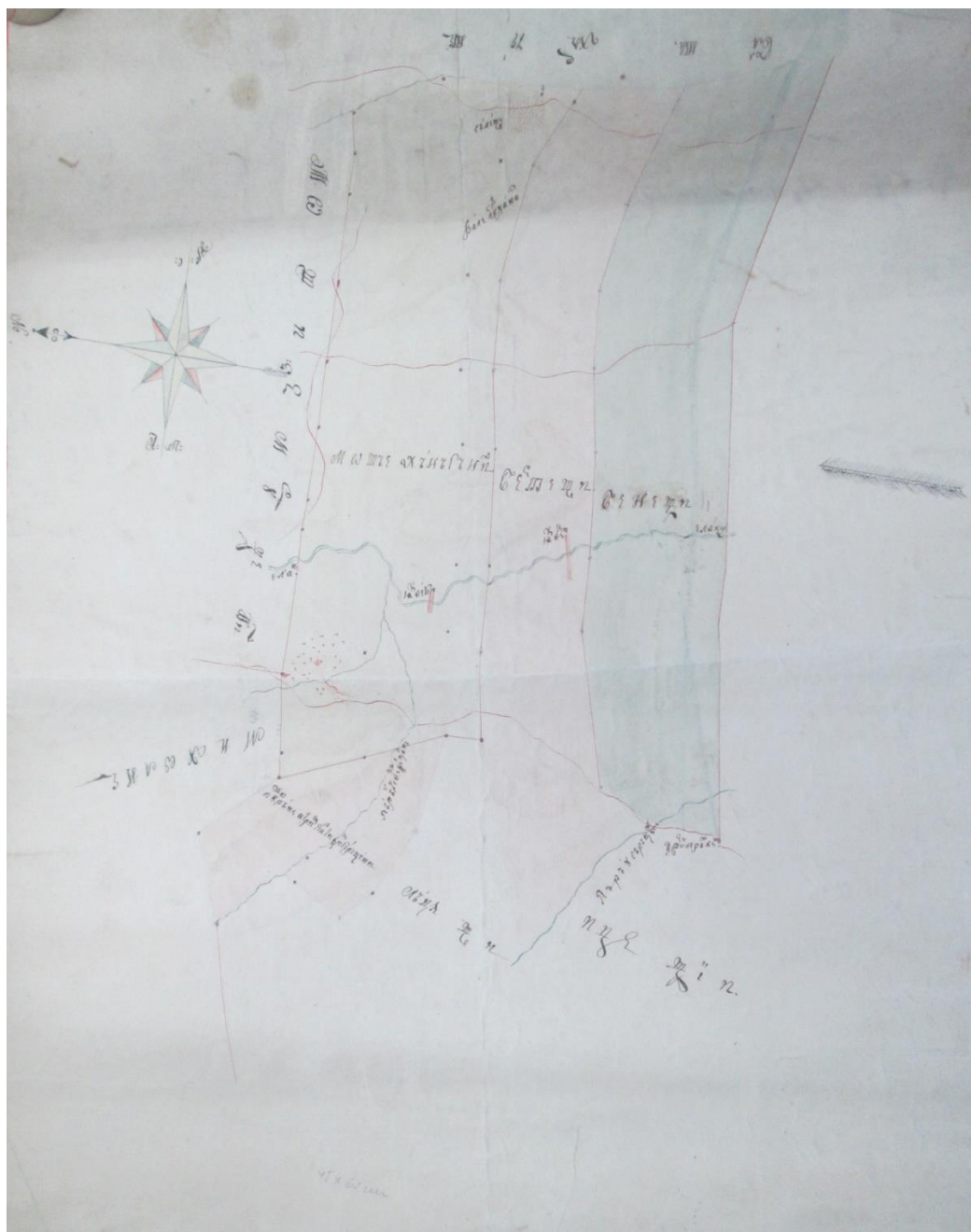

D.D. Arhiereu Calinic Hariopoleos, Locotenent Mitropolit Moldovei și Sucevei.

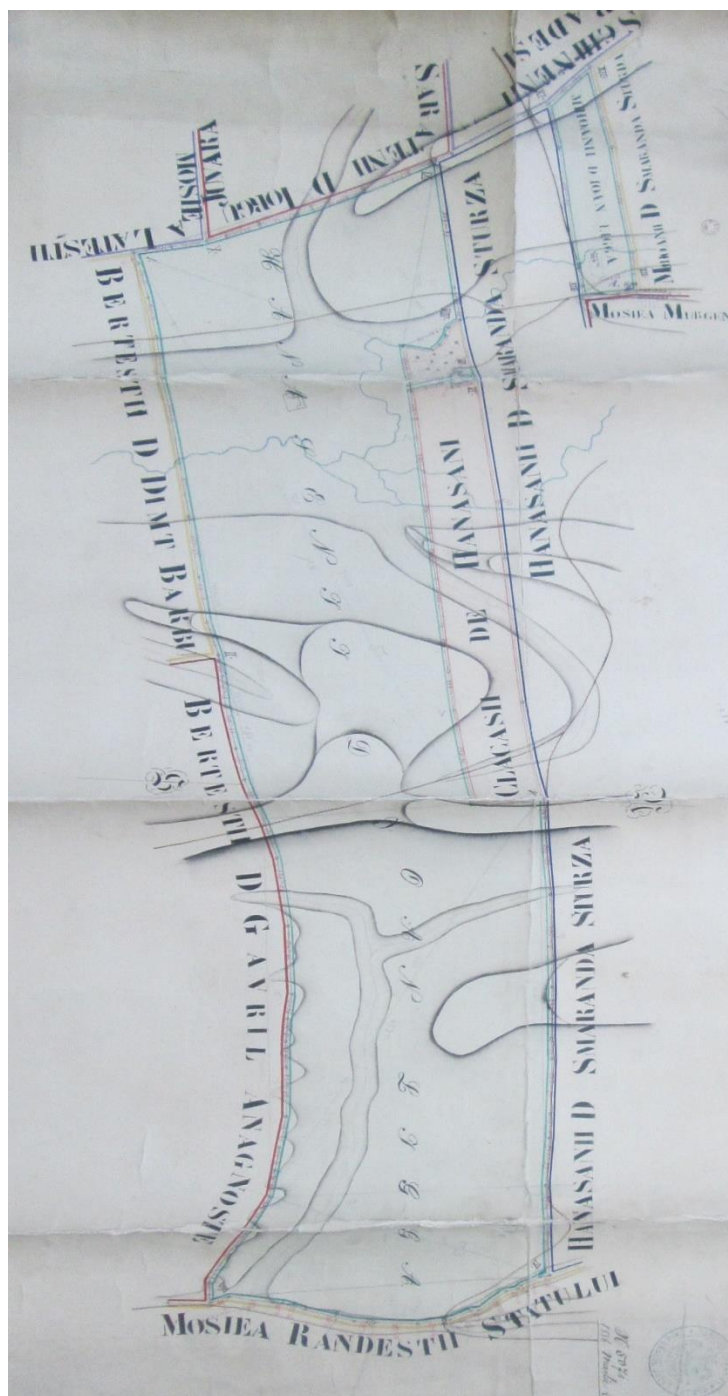
ANI, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei-Mănăstiri și schituti, dosar 84 / 1863, f. 51, original.

BAR, Planul moșiilor Cârja, Bertești, Hănăseni, Murgeni, Bursuci, Lungenii, Raiul, Rânzești, Golie, Bogdănești (1817), PL. M. 423

BAR, Planul moșilor Hănăsăni, Bertești, Benești, județul Tutova (1824), Pl. M. 2527 / 972

BAR, Planul hotărniciei moșiei Hănăseni, Mihoana, județul Tutova, proprietatea a D-lui Ioan Liga, Pl. m., 2528 (20 septembrie 1884)

UN MONUMENT ISTORIC DIN SECOLUL AL XVIII-LEA: BISERICA ROBILOR ȚIGANI DE LA POARTA MĂNĂSTIRII HUREZI

Constantin MĂNESCU*

Cuvinte cheie: Hurezi, Romanii de Jos, robi, țigani, Brâncoveanu, Dionisie Bălăcescu.

Mots clef: Hurezi, Romanii de Jos, serfs, tziganes, Brâncoveanu, Dionisie Bălăcescu

Résumé

L'église des serfs Tziganes est située à la porte de la Monastère de Hurezi. Elle est un monument historigue et d'art religieux, ayant comme patrons les Saints Anges Michael et Gabriel. L'église a été bati en 1700 par l'arhimandrite Jean, le premier abbé de la Monastère de Hurezi(1692-1726). En 1757, un moine de famille noble, Dionisie Bălăcescu, l'abbé de Hurezi entre 1735-1783, a réparé ce monument religieux et a payé les travaux de la peinture. Aujourd'hui c'est une église pour les croyants qui habitent dans le village Romanii de Jos, près de bourg de Hurezi. C'est un important monument d'architecture, qui continue la tradition de l'art brancovan du XVIII-e siècle.

Ansamblul mănăstiresc de la Hurezi, înscris în Lista Patrimoniului Cultural Mondial în decembrie 1993, avea să ducă peste veacuri numele voievodului Constantin Brâncoveanu, cel care a făcut nemuritor toponimul Hurezi și a primit pentru veșnicie cununa lui Hristos, numărându-se printre sfinții săi martiri. Încadrarea în spațiul și în spiritualitatea românească a edificiilor brâncovenești de la Hurezi este făcută într-un mod admirabil de Bartolomeu Anania în cartea "Cerurile Oltului": "Privit de foarte sus - și abstracție făcând de capriciile terenului -, ansamblul arhitectural al Hurezilor se înscrie ca o constelație în formă de cruce greacă, cu patru biserici la capete și una în centru. La miazănoapte, schitul Sfinții Apostoli; la miazăzi, biserica Sfinților Îngeri a satului Romani - amândouă fiind ridicate de către arhimandritul Ioan, întâiul egumen al mănăstirii, duhovnic, sfetnic în taină și inspirator al voievodului; la răsărit biserica bolniță, zidită de doamna Marica; la apus, schitul Sfântul Ștefan, durat de feciorul său cel de al doilea, care purta numele întâiului martir creștin; în mijloc, inima crucii este însăși biserica cea mare, ctitoria nominală a voievodului, cu chiliile împrejur, căreia paraclisul domnesc - în fapt, al șaselea locaș de închinare -, cu silueta lui zveltă, i se adaugă ca o floare albă la subsuoara unei răstigniri. Dacă se vorbește de caracterul unitar al Hurezilor, eu sunt convins că această unitate nu se limitează la stilul artistic"¹.

* Preot, parohia Urșani, Horezu, Vâlcea. Doctorand la Universitatea „Valahia” din Târgoviște

¹ Valeriu Anania, *Cerurile Oltului*, Școliile Arhimandritului Bartolomeu la imaginile fotografice ale lui Dumitru F. Dumitru, Editată de Episcopia Râmnicului și Argeșului, Râmnicu Vâlcea, 1990, p. 92.

Unul din cele șase locașuri de închinare de la Hurezi, situat în afara zidului împrejmuit al complexului monahal de la Hurezi, lângă Ocolul Silvic Romanii de Jos, pe partea stângă a șoselei care merge spre nord, către mănăstire, este fostul schit "Sfinții Îngeri Mihail și Gavril", cunoscut și sub numele de biserica robilor țigani ai Mănăstirii Hurezi sau schitul din "mahalaua Țigănia"². Trecutul acestei biserici este învăluit de mister și de legendă. În epoca brâncovenească, ea a aparținut Sfintei Mănăstirii Hurezi și a servit ca locaș de închinare a robilor ce se găseau pe lângă mănăstire, unde aceștia erau botezați și cununați. În decursul timpului, a servit și servește ca biserică de mir pentru satul Romanii de Jos. Până acum, acest monument istoric a rămas necercetat și data construirii lui nu e sigură³. Cercetătorii oferă date contradictorii pentru începuturile acestui sfânt locaș. Unii afirmă că el a fost ridicat la data de 8 Noiembrie anul 1700⁴, ctitori fiind arhimandriții Ioan și Dionisie de la Hurezi, alții afirmă că "s-a clădit în 1707"⁵, iar alții susțin că acest monument istoric "a fost construit din zid de piatră și cărămidă în anii 1712-1714, spre sfârșitul domniei voievodului Constantin Brâncoveanu"⁶. Este posibil ca arhimandritul Ioan să fi ridicat acest sfânt locaș, ajutat de alți monahi viețuitori la Hurezi, și să fi rămas mult timp nezugrăvit și neînfrumusețat, ca urmare a tragicului sfârșit al Sfântului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu, petrecut la 15 august 1714 la Istanbul, unde piereau uciși de sabia călăului păgân sfetnicul Ianache și cei patru fii urmați de tatăl lor. Cert este că biserica este reparată și zugrăvită în anul 1757 prin grija egumenului Dionisie Bălăcescu de la Hurezi, dată care este menționată de mai multe surse⁷. Greutatea identificării unei date sigure, anterioare anului 1757, este determinată și de lipsa pisaniei originale, singura inscripție fiind cea de deasupra ușii de la intrare, care are următorul cuprins: "Întărirea celor ce nădăjduiesc spre Tine, Doamne. Întărește, Doamne, sfântă biserica Ta, care o ai câștigat cu scump sângele Tău".

Desigur că începuturile acestui cătun din Romanii de Jos, numit ulterior "mahalaua Țigănia", trebuie puse în legătură cu domnitorul Constantin Brâncoveanu. Născut la 15 august 1654, acesta avea un an când și-a pierdut tatăl (Papa Postelnicul) și patru ani când și-a pierdut bunicul (Preda vornicul), fiind crescut de mama sa, în clanul rudelor cantacuzinești. Cu toate acestea, Constantin Brâncoveanu va urma linia care fusese inaugurată de bunicul patern, vornicul Preda Brâncoveanu, care era cel mai bogat

² Preotul I. Popescu - Cilieni, *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Editura Ramuri, Craiova, 1941, p. 55.

³ Aurelian Sacerdoțeanu, *Constantin Brâncoveanu și ctitoriile sale din Oltenia*, în "Mitropolia Olteniei", XVI (1964), nr. 9-10, p. 720

⁴ Preotul I. Popescu - Cilieni, *op. cit.*, p. 55; Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I - Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. II(M-Z), Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970, p. 549; Radu Crețeanu, *Mari ctitori de locașuri sfinte. 2. Dionisie Bălăcescu*, în "Mitropolia Olteniei", XXV(1973), nr. 11-12, p.924.

⁵ Administrațiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1909, p.229.

⁶ Sfânta Episcopie a Râmnicului și Argeșului, Protopopiatul Horezu, Parohia Râmnești - Horezu, Biserica filială cu hramul Sfinții Îngeri, Romanii de Jos, *Dosar nr. 5* cuprinzând clasificarea și catalogarea bunurilor mobile și imobile la data de 1 aprilie 1972, fila 1; *Eparhia Râmnicului și Argeșului, Monografie*, Coordonator: Pr. Dumitru Sandu, vol. II, Râmnicu Vâlcea, 1976, p. 938; *Viața Bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, p. 825.

⁷ Radu Crețeanu, *op.cit.*, p.924; Athanasie Mironescu, *Istoricul Eparhiei Râmnicului Noul Severin*, Tipografia "Gutenberg", București, 1906, p. 670.

om al timpului său. Acest fapt se vede din portretul pe care i l-a făcut, cu puțin timp înaintea tragicei sale morți, diaconul Paul de Alep (1637-1667), cu prilejul vizitei sale la Brătășani și la Mănăstirea Brâncoveni: "Am ajuns la satul numit Brătășani, stăpânit de marele vornic Preda, rudă a răposatului Matei voievod [...]. El este primul dintre boierii din această țară datorită moștenirii primite de la strămoșii săi și moșiile sale sunt imense"⁸. Ajungând la mănăstirea Brâncoveni, diaconul sirian este impresionat de cele văzute: "Acest boier este foarte bogat și fără pereche atât în această țară, cât și în orice altă țară. Se spune că are pe moșiile sale douăsprezece mii de iepe de prăsilă și în fiecare din cele două sute de sate care îi aparțin, se află câte o herghelie [...]. El are o mie cinci sute de familii de țigani robi și se spune că nimeni nu are avuții ca el, afară de mănăstirea Cozia, care are o mie de țigani. Ni s-a spus că ia de la fiecare familie, la sărbătoarea Sfântului Gheorghe, câte 6 dinari și la sărbătoarea Sfântului Dumitru încă pe atâta, ca haraci. Cei mai mulți din acești țigani sunt meseriași și se spune că această sumă de douăzeci de mii de dinari se varsă în toți anii în vistieria sa. Și cu toate acestea, traiul său este foarte simplu, mai ales în ceea ce privește masa, la care nu obișnuiește să bea altceva decât apă"⁹.

Constantin Brâncoveanu va moșteni de la strămoșii săi această avere funciară de mare întindere, dar el va continua să cumpere, ca boier și, mai cu seamă, ca domn, moșii, părți de sate, sate întregi cu rumâni și țigani, vii, livezi, vaduri de moară, roți de moară, munți, heleșteie, bălți și case, atât în Țara Românească, cât și în Transilvania. Astfel, din documente rezultă că în intervalul 1666 -1688, Brâncoveanu a cumpărat, ca boier, (mare agă, mare postelnic, mare spătar și mare logofăt) proprietăți în 13 localități din Țara Românească, care se vor adăuga la cele 43 de stăpâniri moștenite. Între cele cumpărate în această perioadă, se numără și moșia Hurezi, cumpărată cu toți rumânii "în afară de trei case", pentru suma de 333 de ughi și 66 de bani, de la jupâneasa Stana, văduva lui Dima Chiurciubașa, și de la fiul ei Matei postelnicul din Drăgoești, la 22 decembrie 1684¹⁰. Ajuns pe tronul Țării Românești, lui vodă Brâncoveanu i se oferă posibilități multiple de sporire a moșiilor sale. Astfel, Constantin Brâncoveanu a reușit ca pe lângă cele 43 de stăpâniri moștenite și cele 13 cumpărate ca boier, să achiziționeze, ca domn, un număr de 123 proprietăți. Ajungând să stăpânească în total 179 de proprietăți înșirate din Mehedinți până în Buzău și Argeș până la Dunăre și peste munți în Transilvania, putem afirma fără teama de a greși că Brâncoveanu a fost cel mai bogat proprietar funciar pe care l-a avut vreodată Țara Românească¹¹.

După cum era și firesc, asupra ctitoriei sale de la Hurezi se va revărsa din plin dărnicia voievodală. Unele documente din 14 mai și 11 iunie 1691, în care se vorbește de zidirea mănăstirii "care acum din temelia ei se înalță", arată că domnitorul Constantin Brâncoveanu i-a dăruit satul Hurezi "cu tot hotarul cu toți rumânii și cu tot venitul den

⁸ *Călători străini despre țările române*, vol. VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 214-215.

⁹ *Ibidem*, p. 216.

¹⁰ Ion Ionașcu, *Istoricul mănăstirii Hurezi după documente inedite din Arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, în "Arhivele Olteniei", XIV (1935), nr. 79-82, p. 295-296.

¹¹ Iolanda Țighilui, *Domeniul lui Constantin Brâncoveanu*, în volumul "Constantin Brâncoveanu", redactori coordonatori: Paul Cernovodeanu și Florin Constantiniu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989, p.82.

câmpu, den pădure, den apă, cu vaduri de moară și livezile”¹². De obicei, moșiile pe care voievodul le dăruia lăcașurilor sfinte erau din cele cumpărate, nu din satele de moștenire, aceasta pentru a nu se înstrăina părți din fondul principal al familiei. În momentul în care se vor încheia lucrările la Hurezi, inclusiv cea a picturii, domnul Țării Românești va emite la București, la 25 aprilie 1695 (7203) primul hrisov solemn referitor la Hurezi, cu caracter cumulativ, prin care va înzestra mănăstirea cu sate, moșii, ocine, cu munții ce țin de ele, mori, vii, rumâni, ȱigani, sare, vinărici și altele, adăugând la satul Hurezi și satele Râmești, Șirineasa, Slăvitești, Runcu, Baia de Fier și multe altele, cu ȱigani și sălășe de ȱigani¹³. Am putea spune că la această dată s-a format mahalaua ȱigănia de lângă mănăstirea Hurezi, nucleul acesteia fiind format din ȱiganii aduși la început de voievod, pentru a-i folosi ca mână de lucru pentru zidirea sfintelor lăcașuri. Toponimul de ”Bivolărie”, care denumește o parte a satului Romanii de Jos, atestă faptul că acolo erau grajdurile ce adăposteau bivoli mănăstirii. Aceștia călcau în picioare și frământau pământul adus din dealul Ulmului, din care se făcea mai apoi cărămida, care se ardea în cuptoare speciale și apoi era transportată din mână în mână, pe o distanță de aproximativ un kilometru, până la locul zidirii bisericii. Un alt toponim, și anume ”Neagota”, atestă prezența aici a robilor ȱigani, pe care localnicii îi numeau ”nagote”, adică oameni neserioși, care provoacă numai încurcături și necazuri. Asistăm în epoca brâncovenească la un fenomen interesant, și anume la procesul de asimilare a rumâniei cu robia, devenind vizibilă tendința stăpânilor de domenii, laici și eclesiastici, de a-l trata pe rumân ca pe un rob - ȱigan, lipsit de orice drepturi. Rumânii și robii - ȱigani vor deveni astfel componenta esențială a mecanismului economic al domeniului feudal sau mănăstiresc, menținerea lor fiind ceva firesc în întăririle de stăpânire sau hrisoave¹⁴. În hrisovul de la 1695 întâlnim nume de rumâni devenite la ora actuală nume de familie în Horezu, precum: Udrea, Antonie, Tănăsie, Stanciu, Mihalcea, Dan, Manasia, Manea, Barbu¹⁵, iar pe teritoriul satului Romanii de Jos există până în zilele noastre antroponime care fac referire la strămoșii lor aduși aici de Brâncoveanu, cum ar fi : Buză, Micioi, Gere, Dezrobitu, Zăbavă și alții.

Majoritatea cercetătorilor afirmă că pentru acești robi ai mănăstirii Hurezi a fost ridicată această biserică la 1700 de către arhimandritul Ioan, primul stareț al ctitoriei lui Brâncoveanu, sfătuitor de taină al acestuia și cel care avea să aducă la îndeplinire porunca domnului de a zidi marea lavră de la Hurezi. Se pare că era un monah vâlcean, originar de prin Țara Loviștei, a Lotrului¹⁶, din părțile unde se va naște mai târziu alesul episcop Iosif I al Argeșului. Din pomelnicul Mănăstirii Hurezi aflăm că părinții bine credincioși i-au fost Negoită și Stana. Nu știm cum ieromonahul Ioan a ajuns la Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung Muscel, unde va fi stareț timp de trei ani, între

¹² Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I - Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. I (A-L), Editată de mitropolia Olteniei, Craiova, 1970, p377, nota 14.

¹³ Aurelian Sacerdoțeanu. *Hrisovul lui Constantin Brâncoveanu pentru Mănăstirea Hurezi (1695)*, în ”Mitropolia Olteniei”, XII (1960), nr. 9-12, p. 705-706.

¹⁴ Florin Constantiniu, *Politica agrară a lui Constantin Brâncoveanu*, în volumul ”Constantin Brâncoveanu”, București, 1989, p. 50.

¹⁵ Aurelian sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 708.

¹⁶ T. G. Bulat, *Ioan Arhimandritul, întâiul egumen al Mănăstirii Hurezi*, în ”Mitropolia Olteniei”, XVIII(1966), nr. 5-6, p. 432.

anii 1689 și 1692. În acest spațiu al mănăstirii Negru Vodă, ctitorie a primilor Basarabi, unde s-a desăvârșit în formarea sa duhovnicească, îl va fi aflat voievodul Brâncoveanu pe starețul Ioan, pe care l-a luat la Hurezi, l-a ridicat la rangul de Arhimandrit și l-a pus stareț și ispravnic al acestei mănăstiri. ”Și la Hurezi am venit în Septembrie 24, când era leat 7201 (1692)”, după cum mărturisea el însuși¹⁷. Va conduce mănăstirea Hurezi până la 15 iunie 7234 (1726), când va trece la cele veșnice. Treizeci și trei de ani, arhimandritul Ioan n-a trăit decât la poalele munților Carpați Olteni, muncind, ostenind și, în sfârșit, ”pristăvind” cu gândul la Dumnezeu și la voievodul său, Constantin Brâncoveanu creștinul. Toată ființa lui s-a topit în adorarea acestor doi stăpâni: Dumnezeul tuturor măririlor și sluga Lui jertfită cu toate ale sale, pentru că era un creștin cu adevărat practicant.

La vremea sa, starețul Ioan de la Hurezi a fost considerat cel mai iscusit ctitor și ispravnic de biserici și mănăstiri din Țara Românească: cel care gândea, supraveghea, organiza șantierul, care stabilea iconografia și îngrijea finalizarea tuturor lucrărilor. În documentele acelor vremuri, între anii 1696 și 1715, sunt amintite nouă lăcașuri la care a fost ispravnic, și anume: Catholiconul Hurezilor, paraclisul și bolnița mănăstiri Hurezi, schiturile Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Ștefan de la Hurezi, mănăstirile Polovragi, Surpatele, Dintr-un lemn și Govora¹⁸. Dar inimosul arhimandrit Ioan va ridica, în calitate de ctitor, și alte sfinte lăcașuri: schitul Sfinții Apostoli de la mănăstirea Hurezi, paraclisul tuturor Sfinților de la mănăstirea Cozia, schitul Sărăcinești (alături de episcopul Damaschin și alți monahi), trapeza de la Hurezi, biserica Adormirii Maicii Domnului din Craiova (de la hanul mănăstirii Hurezi, construit tot de el) și a fost ctitor al picturii de la schitul Fedeleșoiu. Arhimandritul Ioan este considerat a fi și autorul pisaniiilor și inscripțiilor în versuri redactate în ctitoriile sale, sau în bisericile a căror zidire a supravegheat-o.

Nu cunoaștem de ce biserica Sfinților Îngeri de la poarta mănăstirii nu are o astfel de pisanie. Este posibil ca arhimandritul Ioan doar să fi zidit această biserică, pe care n-a mai apucat să o finalizeze și să o picteze. Din vremea sa datează arhitectura acestui sfânt lăcaș, fiind o biserică modestă de plan dreptunghiular, în formă de corabie. Face parte din categoria bisericilor de zid fără turlă, având un pridvor de lemn care este unic în arhitectura românească. Acesta ne amintește de prima formă a bolniței de la Bistrița, așa cum apare în tabloul votiv cu Pahomie -Barbu Craiovescu, și de biserica din Bălănești, ctitoria episcopului Ștefan născut la Râmești, situată nu departe de Hurezi, ambele fiind construcții de zid cu pridvoare de lemn¹⁹. Biserica este acoperită cu șită, iar pridvorul este sprijinit de câțiva stâlpi de lemn. În exterior se remarcă brâul brâncovenesc, care desparte fațada în două registre, văruiți în alb. În interior, între naos și pronaos se află două coloane groase, care susțin bolțile superioare. Catapeteasma este din zid, având un element specific, și anume existența ușilor împărătești și a ușii diaconești dinspre nord, lipsind cea din sud. În sfântul altar, sfânta masă este lipită de peretele de răsărit al bisericii.

¹⁷ *Ibidem*, p. 433

¹⁸ *Ibidem*, p. 440-443.

¹⁹ Corina Popa, Ioana Iancovescu, *Mănăstirea Hurezi*, Editura Simetria, București, 2009, p. 90.

Cel care avea să împodobească cu pictură și să înfrumusețeze acest sfânt lăcaș a fost Dionisie Bălăcescu, egumen al Mănăstirii Hurezi, cu unele mici întreruperi, timp de aproape o jumătate de veac (1735-1783). Acesta s-a născut în primii ani ai veacului al XVIII-lea, într-o familie de boieri gorjeni, și a avut numele de miren timer Dragu²⁰. El a fost crescut "din mică vârstă" la Mănăstirea Hurezi, unde a și luat în anul 1730 cinul călugăriei. În perioada 15 iunie 1734 - 25 martie 1735 a funcționat ca egumen al Mănăstirii Strehăia, fiind numit apoi stareț al mănăstirii sale de metanie, în locul omonimului său Dionisie I Iliev Polovrăgeanul²¹. Candidat la scaunul de episcop al Râmnicului, la alegerea din 28 iunie 1735, Dionisie Bălăcescu a întrunit același număr de voturi ca Ghenadie al Coziei și numai cu un vot mai puțin decât Climent al Bistriței, care a fost declarat ales. În vremea egumeniei lui se încheia și ocupația austriacă în Oltenia, pe care Dionisie nu a agreat-o și pe urma căreia Biserica de peste Olt n-a avut decât de suferit. Prin martie 1738 el inițiază, alături de episcopul Climent și de vărul său Matei Bălăcescu, acțiuni diversioniste împotriva imperialilor, semnând o proclamație prin care aceștia "au îndemnat pe locuitori și călugări să treacă de partea turcilor și să ia armele în contra Austriacilor"²². După plecarea austriecilor, Hurezul începe să cunoască iarăși bucuria trecutei splendori, datorită superiorului ei muncitor, pios și corect²³. Pentru meritele sale deosebite ca păstrător al marelui lavru de la Hurez, dar desigur și pentru atitudinea curajoasă ce avusese față de stăpânirea austriacă, Dionisie a fost ridicat la rangul de arhimandrit. Totuși, egumenia lui Dionisie a fost întreruptă în anul 1747 de proegumenul Ghenadie, iar la începutul anului 1748, mănăstirea a fost iarăși lipsită de conducerea arhimandritului Dionisie și încredințată, pentru vreo nouă luni de zile, unui călugăr Ștefan, care va deveni, apoi, egumen la Bistrița. Nu se cunosc motivele intime care au dus la aceste înlocuiri temporare, ce au dat rezultate negative²⁴. Candidat din nou la episcopat în 1773, nu a izbutit nici de data aceasta să fie ales. Din anul 1776, slăbit de bătrânețe, Dionisie Bălăcescu a lăsat conducerea mănăstirii Hurezi proegumenului Gherasim, dar acest călugăr vanitos și arghirofil a dus mănăstirea la sărăcie și dezbinare. Nu se cunoaște data morții sale. Unii istorici afirmă că a murit după 12 martie 1783²⁵, iar alții consideră data morții înainte de 5 iulie 1782, data unei anafrale domnești, unde este menționat "răposatul arhimandrit Dionisie"²⁶.

Dionisie Bălăcescu a rămas o figură luminoasă și un nume plăcut în istoria Mănăstirii Hurezi, mai ales prin "Foișorul lui Dionisie", situat în dreapta paraclisului chiliilor de vest și realizat în intervalul iunie - august 1753²⁷. Inserat ca un prețios

²⁰ Radu Crețeanu, *Mărturie de locașuri sfinte. Dionisie Bălăcescu*, în "Mitropolia Olteniei", XXV (1973), nr. 11-12, p. 917.

²¹ Ion Ionașcu, *Contribuții la istoricul Mănăstirii Hurez după documente inedite din Arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1935, p. 15.

²² Alexandru A. Vasilescu, *Oltenia sub austriaci (1716-1739)*, vol. I, București, 1929, p. 182.

²³ Ion Ionașcu, *op. cit.*, p. 15.

²⁴ *Ibidem*, p. 16.

²⁵ Gherasim Cristea, Episcopul Râmnicului, *Mănăstirea Hurezu - candela nestinsă a ortodoxiei românești*, Editura Conphys, Râmnicul Vâlcea, 2003, p. 98.

²⁶ Radu Crețeanu, *op. cit.*, p. 918, nota 6.

²⁷ Ghenadie al Râmnicului, *Visite canonice însoțite de note istorico-arheologice din anii 1890-1891*, Tipografia "Cărților Bisericești", București, 1892, p. 41.

giuvaer în ordonanța clasică a incintei Mănăstiri Hurezi, marcând evoluția stilului arhitecturii din Țara Românească în decurs de o jumătate de veac, Foișorul lui Dionisie este considerat de specialiști un "adevărat cântec de lebedă al arhitecturii brâncovenești ajunsă în faza cea mai înflorată"²⁸. Se pare că tot în anul 1753 Dionisie începe să se ocupe de repararea bisericii robilor țigani și de împodobirea ei cu pictură. Aceste lucrări vor fi executate de "Diiacón Dimitrie zugrav" și terminate la "8 iulie 7265"(1757), așa cum arată inscripția din câmpul inferior al icoanei hramului, care se află pe peretele de vest al lăcașului, deasupra ușii de intrare în biserică. Același Dumitru se află trecut, împreună cu zugravul Radu, și în pomelnicul bisericii scris pe peretele de la proscomidie²⁹.

Un document istoric de excepție și în același timp de o deosebită valoare artistică îl reprezintă tabloul votiv, care urmează formula deja consacrată în epoca brâncovenească, desfășurându-se pe laturile de vest, de nord și de sud ale pronaosului. Pe peretele vestic, în jumătatea dinspre sud, sunt înfățișați: "Dionisie arhimandrit Bălăcescul, carele au împodobit această sfântă biserică cu zugrăveală precum să vede și pe dinafară, precum să vede, cu coperișu, cu tencuiala; și a fostu egumen la Hurez ani 22, la leat 7265 avgust 13 dăni". Urmează: "Theodosie ermonah, Dionisie ermonah, Athanasie ermonah, Eroftei ermonah, Visarion ermonah, Mihai Monah, Dosotei ermonah". Tot pe peretele vestic, către nord, sunt reprezentați: "Ioan arhimandrit, carele a zidit această sfântă biserică din temelie"; apoi Climent ermonah Grediștean, Dionisie ermonah, Iosif ermonah³⁰. Dionisie Bălăcescu și Ioan arhimandritul țin în mână macheta bisericii, pe peretele vest, deasupra ușii de la intrare.

Pe peretele sudic (cu multe inadvertențe în textul inscripțiilor) sunt: Constantin Vodă Brâncoveanu (sub domnia căruia s-a clădit biserică), Constantin Brâncoveanu vel ban, nepotul lui Constantin Băsarab (șeful familiei la vremea zugrăvirii, care va fi ajutat, ca și la biserică din Baia de Fier, cu bani), cu copiii Nicolae și Manolache, Constantin Mavrocordat (a cincea domnie, 1756-1758) și episcopul Grigore Socoteanu al Râmnicului (care a ocupat scaunul episcopal de la 8 mai 1748 până la 21 mai 1764).

Pe peretele nordic, sub titlul general "neamul sfinții sale părintelui Dionisie" sunt înfățișați: "jupân Matei Bălăcescu vornic, caimacan scaunului Craiovei și văr mai mare cu părintele arhimandrit Dionisie"(este vorba de Matei, fiul lui Neagul iuzbașa Bălăcescul, atestat în 1697, care a fost caimacan între 1737-1738 și a luat parte la acțiunea anti-austriacă din martie 1738; el a murit în același an, în luna octombrie); urmează: "jupanul Fota postelnicul brat ego Bălăcescu i jupan Matei căpitan brat ego, jupan Constantin Bălăcescu biv vel chicer, jupanița Mariia biv vel vorniceasa za Târgoviște, jupan Ioniță păharnic sin ego (fiul lui) i jupanița lui Stanca, Filip Bălăcescu tatăl părintelui"³¹.

²⁸ Vasile Drăguț, *Arta brâncovenească*, București, 1971, p. 23.

²⁹ Teodora Voinescu, Petre Oprea, *Meșterii locali în pictura feudală din regiunea Craiova*, în "Studii și Cercetări de Istoria Artei", I (1954), nr. 1-2, p. 218.

³⁰ Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV - 1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 524. Vezi și Gherasim Cristea, Episcopul Râmnicului, *op.cit.*, p. 84-85.

³¹ Radu Crețeanu, *op. cit.*, p. 925.

Pictura, executată în stil bizantin, în frescă, acoperă în întregime interiorul bisericii. În pronaos întâlnim scena Nașterii Domnului, cu inscripția: "Auzit-au păstorii pe îngeri", urmată de "Închinarea magilor", cu inscripția: "Mărturisitori de Dumnezeu fiind, magii s-au întors" și de "Fuga în Egipt". Pe catapeteasma care este din zid se află pictate: icoana Mântuitorului, alături fiind icoana hramului, în dreapta, intitulată "Soborul Sfinților Voievozi". În decursul timpului, această pictură s-a degradat. O inscripție de deasupra ușii de la intrare, în pronaos, pe peretele de vest, ne spune: "În anul 1913 iunie s-a spălat sfânta biserică de fum și egrasie și s-au reparat toate stricăciunile picturei cu cheltueala Dlor C. Ionescu, Mariea C. Ionescu, Prot. M. Aureliu și alții. Zugravi: Toma Cristescu din com. Bărbătești și Pavel Grigorescu din Costești".

Din vechile catagrafii ce ni s-au păstrat, cunoaștem numele câtorva dintre ostenitorii și slujitorii acestui sfânt lăcaș. Dintr-o catagrafie din "luna Octombrie, anul 1840" aflăm că preoții din Romani din anul 1839 erau: Pavel popa, Tănase Drăgulescu, Anghel Nicolae Vasilescu și Marin popa Pătru Romanu³². Acesta din urmă, "Marin sin popa Pătru", este consemnat și în catagrafia de la 1845 ca slujitor la biserica Sfinților Îngeri din Mahalaua Țigănia, "hirotonit pă această biserică la 23 aprilie 1834"³³. În Anuarul Cassei Bisericii din 1909 sunt consemnați la Parohia Râmești, din care făcea parte și biserica filială din Romanii de Jos (Clăcași), preotul paroh Angelescu Filimon, născut la 2 octombrie 1854, absolvent al Seminarului inferior și numit aci la 1 aprilie 1894, ajutat de preoții supranumerari: a) Pr. Romcescu Ioan, născut în 1857, numit aci la 1 decembrie 1901, fiind adus de la Mănăstirea Arnota, și b) Pr. Matei Aureliu, născut la 6 noiembrie 1856 și numit aci la 29 mai 1878, fiind adus de la Mănăstirea Hurezi³⁴. Monografia Eparhiei Râmnicului și Argeșului consemnează ca slujitori la această parohie, în 1976, pe preotul paroh Trăistaru N. Dumitru, născut la 7 iunie 1944, diacon la 25 decembrie 1973 și preot la 1 ianuarie 1974, și pe preotul Angelescu Gheorghe, născut la 17 mai 1901, preotit la 12 decembrie 1923, duhovnic la 15 august 1927 și pensionat la 1 iulie 1973, cântăreț fiind Pruican N. Ion, originar din satul Tănăsești - Horezu³⁵. A urmat pentru o scurtă perioadă de timp preotul Diaconu Grigore, cunoscut mai ales cu numele de părintele Relu.

La 1 septembrie 1987 este numit la această parohie preotul Dumitrescu Constantin, hirotonit diacon la data de 17 septembrie 1987 și preot la data de 18 septembrie 1987. Acesta a desfășurat aici o intensă activitate pastoral - misionară și administrativ - gospodărească, reparând și restaurând pictura la toate cele patru biserici din parohie. În anii 1995-1996 s-au făcut lucrări de restaurare și la biserica "Sfinții Voievozi" de la Romanii de Jos, care a fost resfințită la data de 30 octombrie 1996 de către Preasfințitul Irineu Slătineanu, arhiepiscop vicar al Episcopiei Râmnicului, episcop fiind Preasfințitul Gherasim Cristea. Cu acel prilej, preotul Dumitrescu Constantin a primit rangul onorific de iconom stavrofor. La ora actuală cucernicia sa a pus piatra de temelie pentru zidirea bisericii noi în cătunul Romanilor de Sus numit Săliște, situat la

³² Preotul I. Popescu - Cilieni, *op. cit.* p. 56.

³³ Pr. I. Ionescu, *Catagrafia Episcopiei Râmnicului de la 1845. Județul Râmnicu-Vâlcea*, în "Mitropolia Olteniei", XVII(1965), nr. 7-8, p. 647.

³⁴ Administrațiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, p.229.

³⁵ *Eparhia Râmnicului și Argeșului. Monografie*, coordonator: Pr. Dumitru Sandu, vol. II, Râmnicu Vâlcea, 1976, p. 938.

baza plaiului Scărișoara, peste râul Romani (Bistricioara). Prin anul 1950, brigadierul silvic Hoanță a adus aici două familii de rudari, care trăiau în corturi. de la aceste două familii s-a ajuns la un cătun de peste 700 de persoane, care trebuiau să meargă cu morții până la Romanii de Jos, în Neagota, unde era cimitirul, pe o distanță de peste 5 km. Piatra de temelie a noii biserici, situată pe locul islazului sătesc de la Săliște, care va avea hramul Sfântul Marele Mucenic Pantelimon și sfântul Marele Mucenic Gheorghe, s-a pus la 10 mai 2012 de către Înaltpreasfințitul Gherasim Cristea împreună cu Preasfințitul Emilian Lovișteanul, episcop vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului.

Biserica "Sfinții Îngeri" sau "Sfinții Voievozi" din satul Romanii de Jos este un monument de arhitectură de categorie valorică B, fiind înscrisă în Lista monumentelor istorice din 1991-1992 cu codul 39B0290, iar în Lista din 2004 cu codul VL-II-m-B-09897³⁶. Această biserică modestă ca dimensiuni, simplă ca soluții de arhitectură, reprezintă o formă de continuare și adaptare a tradiției artei brâncovenești la condițiile secolului al XVIII-lea. Parte componentă a ansamblului Mănăstirii Hurezi, ea se înscrie la loc de frunte printre monumentele istorice din epoca brâncovenească, aducând numeroase date documentare despre clericii și despre viața de la periferia acestei mănăstiri și având astfel o mare valoare istorică.

---

³⁶ Ligia-Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumentele istorice din Județul Vâlcea. repertoriu și cronologie*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007, p. 54.

CONTRIBUȚIA FAMILIEI ROSETTI-SOLESCU LA VIAȚA RELIGIOASĂ A SATULUI SOLEȘTI

Maria POPA

Doina ROTARU

Cuvinte cheie: familia Rosetti – Solescu, religie ortodoxă, biserică, ctitor, boier, răzeș, preot, monument, obiecte de cult, morminte.

Keywords: Solescu family, orthodox religion, the church, fonder, governor, taran razes, priest, monument, cult objects, graves.

Abstract

The religious life of SOLEȘTI (this village was attested to the time of ȘTEFAN CEL MARE, on ten march 1502) has been in documents since the 17th century, with the designation of some priests. The first Church was signaled in 1668, it was built by peasants where the village used to be, on the east side, where "LIVEZI" village was. In 1809 it had saint "MARE MUCENIC GHEORGHE" at its patron and it's still the same nowadays.

In 1881 it was rebuildled on its current spot, in the eastern part of the village, on "COSERELOR HILL".

Between 18th and 19th century, Solești's estate was taken by Rosetti's family, that looked after the church.

In 1859-1860, Ecaterina Roseti, Gheorghe Rosetti's wife (Mrs Elena Cuza's wife, the one who unficated Moldova with Tara Romaneasca in 1859) built a church named "Adormirea Maicii Domnului" in her mansion, which was donated to the village community in 1893 by her nephew Gh. Rosetti, a pluripotentiary minister. The Church, which was part of Rosetti-Solescu's mansion (19th century), was declared as an historical monument, that illustrates the evolution of Moldovian religious architecture which is based on a mix of tradition (nave plan) and innovation (with some neoclassical elements in the fine art).

This church keeps a rich inventory of worship donated by the founders that has artistic value (like silverware, religious books etc.)

The parish, according to the donation document, keeps the founders' coffins in the Church cemetery: Gh Rosetti-Solescu (1796-1848), Ecaterina Rosetti (1800-1869), Gheorghe Rosetti-Solescu (1853-1916) and Olga Rosetti Solescu (1853-1924), his wife.

Introducere

Viața religioasă din Solești, alezare atestată în secolul al XVI-lea, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, la 10 martie 1502¹, fiind vândută de nepoata lui Toma

¹ D.R.H., A, Moldova, vol. III (1487 – 1504), volum întocmit de C. Cihodaru și I. Caproșu, București, 1980, p. 481-484; Iulian Marinescu, *Documente vasluiene extrase din condica moșiilor lui Teodor Rosetti*

Solescu, cel de la care provine numele localității, apare în documente încă din secolul al XVII-lea, prin desemnarea unor *preoți*. Astfel, între anii 1605-1625 este menționat „*popa Gonțea*” ca martor în niște zapise de vânzare-cumpărare a unor terenuri², precum și ca deținător al unui trup din moșia Solești (împărțită la cea vreme în trei bătrâni: Năbădaico, Buciumaș și popa Gonța)³, stăpânit de urmașii săi până la începutul secolului al XVIII-lea, când a ajuns, prin danii și cumpărături, în proprietatea marilor familii boierești din Moldova: Racoviță⁴ și Roset/Rosetti⁵. În aceeași perioadă, respectiv

---

- Solescu (*Condică de pe zapise și ispisoace ce sunt pe moșiile banului Iordachi Ruset, atât de moșiile părintești ce li s-au venit zestre în parte dumisale, cât și ce au mai cumpărat dumealui și danii de pe la unii și alții, și s-au scris în luminate zilele Măriei Sale Constandin Ipsilant Vo(i)evod Domnu Țării Moldovii, la anii 1799, octombrie 14*), condică întocmită de ierodiaconul Miron Giuncă de la mănăstirea Putna, în B.C.I.R., vol. IV, București, 1925, p. 183.

² D.I.R., veacul XVII, A. Moldova, vol. I (1601-1605), București, 1952, p. 296 (1605, martie 20); Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 184-185 (1608, noiembrie 20, martor pentru un vad de moară din Solești); Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade (Fereștii, Vaslui. Studiu și documente)*, vol. XVI, Iași, 1926, p. 35 (c. 1618-1619, martor al vătafului Petru Cehan, pentru Ferești); p. 44-45 (1624-1625, dispută cu Racoviță Cehan pentru o moară din Solești).

³ Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 192 (conform hotarniciei vornicului Iordache Roset din 1709).

⁴ Racoviță Cehan, al 2-lea logofăt/ 1624-1625 (Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 44-45); Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 198 (1641); Nicolae Racoviță, mare logofăt (fiul lui Cehan), *Ibidem*, p. 186 – 187 (1677); p. 187 (1680); Ion Racoviță, paharnic (fiul lui Nicolae), *Ibidem*, p. 188 – 189 (1685 – 1687), p. 190 (1688), p. 190 – 191 (1689), p. 191 – 193 (1691, august 12; noiembrie 20).

⁵ Iordache Roset, mare vornic al Țării de Jos, mare vistiernic (cca. 1645-cca. 1720) - v. Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 192 – 194/ 1709, p. 194/ 1710, p. 195/ 1715 (v. și: R. Rosetti, *Familia Roseti*, vol. I, București, 1938, p. 41; N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV – XVII*, București, 1971, p. 436-437: căsătorit cu Safta, fiica marelui logofăt Nicolae Racoviță, de la care primise ca zestre moșia Solești; mort post 1720, nov., când își făcuse testamentul); Ștefan Ruset, mare logofăt, fiul vornicului Iordache de la Pribești (Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 195/ 1734; p. 199 /1765, ianuarie 8; idem, *Copii după documente din diferite arhive (1557-1853). Acte moldovenești diferite/ Copie după împărțea fiilor și fiicelor lui Iordache Ruset vornicul*, în B.C.I.R., vol. VIII, București, 1929, p. 87/ 1765, conform testamentului tatălui său din 1720); Vasile Roset (+ 1775), mare vornic, căsătorit cu Ecaterina/ Catrina, fiica hatmanului V. Ruset; la 1777, Catrina Ruset, vorniceasa, cumpăra ocinile lui Vasile, fiul lui Gavril Surugiu, și ale lui Burghilea din moșia Solești (Iulian Marinescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 199, 203); prin Diata sa din 14 aprilie 1788, stabilea ca întreaga avere să fie împărțită fiilor săi: Ștefan, Iordache, Constantin, Ionuț, Zoia, mănăstirilor - Florești, Lipovăț și Zograf de la muntele Athos, boierilor săraci, fetelor necăsătorite și văduvelor (Arhivele Basarabiei, Chișinău, 1935, p. 307); Iordache Roset, vornic, fiul lor, căsătorit cu Ecaterina/ Catrina) Catargi (Paul Cernovodeanu, *Arbore genealogic: Familia Ruset, Roset/ Rosetti, în Istoria Românilor/ Românii între Europa clasică și Europa luminilor, 1711-1821*), vol. VI, vol. coordonat de dr. Paul Cernovodeanu, membru de onoare al Academiei Române, prof. dr. Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române, Constantin Bălan, secretar științific, București, 2002, planșele 1, 3); Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 199/ 1792, pricina spătarului Iordache Rusăt cu Nechita Cocole și alți răzeși pentru 8 pământuri din moșia Solești; 1793, Iordache Rusăt, serdar, cumpăra 8 pământuri și jumătate de la răzeșii Ene Grigoraș, Timoftei Cucul, Cozma Mălăcan (p. 200); 1786, în urma împărțirii averii părintești primea și moșia Solești (R. Rosetti, *op. cit.* p. 98), v. și Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 183: *Condică moșiilor banului Iordache Rusăt, 1799, oct. 14*; în 1819, prin testament, vornicul lăsa moșia fiului său, Gheorghe (Iordache) Roset, căsătorit în 1823 cu Ecaterina/ Catina, fiica logofătului Dumitrache Sturdza de la Miclăușeni – Iași (R. Rosetti, *op. cit.* p. 127); părinții Doamnei Elena Cuza, stabiliți la Solești, au zidit conacul în anul 1827 (Lucia Borș, *Doamna Elena Cuza*, Craiova, 1992, p. 5, 10); fiii lor: Dumitru Rosetti (1830-1903), studii la Lemberg și Viena, jurist, ministru, deputat și senator de Vaslui, prefect de Iași (R. Rosetti, *op. cit.*, p. 180); Theodor Rosetti (1837-1923), studii la Lemberg, Viena și Paris, jurist și om politic, membru de onoare al Academiei Române, francmason, unul dintre fondatorii Societății „Junimea”, ministru, prim – ministru, senator, agent diplomatic la Berlin, prefect de Vaslui,

în anul 1618, apare ca semnatar al unui zăpis „*pop(a) Costin din Solești*”⁶, iar la 1640, într-un alt zăpis (pentru Ungureni)⁷, semna ca martor „*popa Gheorghe din Solești*”, care la 1645, împreună cu fratele său, Toderășcu, cumpărau de la nepoții lui Ursul Călugărul o bucată de pământ ce o deținuse „cu popa Gonța, în sat în Solești”: „din făneacă, țarină și vatra satului”⁸.

Locașul de cult este semnalat în anul 1668, când urmașii stolnicului Toader Solescu (Vasile, Chirilă și Albu), aflați într-o dispută de ocină cu un alt răzeș (Vasile din Solești), au fost puși să jure în *biserică* pentru aflarea adevărului⁹. În 1677, când unii nepoți ai „popii Gonții ot Solești” (Sofronia, Savin, fiul lui Irimia, și sora sa Ștefana) vindeau o parte din ocinile lor logofătului Nicolae Racoviță, martor era „*Constandin sin popa Gheorghie, ot tam*”¹⁰.

La începutul secolului al XVIII-lea cea mai mare parte din moșia Solești se afla în proprietatea vornicului Iordache Roset, obținută prin danii, cumpărături și zestrea primită de soția sa, Safta, de la familia Racoviță. Potrivit hotarniceii sale din 1709, iunie 28, dintre cele 137 de pământuri (trupuri de terenuri agricole răzășești), cât cuprindea bătrânul Gonța, el deținea: 8 pământuri care au aparținut preotului Gheorghe, 8 Gligoraș Grosul; 8 Toderășcu, fratele lui Gligoraș și preotului Gheorghe; 8 Pascal, fratele lui Todirașcu; 8 Dumitru, fratele lui Pascal (vândute paharnicului I. Racoviță); 8 Dumbrăvoaiei (din Pribești), sora lui Dumitru (dăruite paharnicului I. Racoviță); 8 surorii lui Dumitru, Gotha(?), 10 preotului Gheorghe și fratelui său, Toderășcu (luate pentru datorie); 31 ale căpitanului Chirilă Colivă (vândute logofătului N. Racoviță); 31 Irimia, fratele căpitanului Colivă (dăruite logofătului N. Racoviță)¹¹. În 1715, urmașii preotului Gonța, feciorii preotului Gheorghe (Chelsie, Constantin, Ileana și Ion) mai stăpâneau doar 8 pământuri¹².

Biserica „Sf. Gheorghe” – ctitorie de obște

Din cele prezentate mai sus deducem că biserica din secolul al XVII-lea era o ctitorie răzășească, durată din lemn, după posibilitățile ctitorilor, specifică acelor vremuri, la care slujeau preoți din familia Gonța, descendenți din tată în fiu. Potrivit tradiției, această biserică s-ar fi aflat la est de sat, pe vatra veche a localității, „unde se

---

aplicând reforma agrară din 1864 (*Ibidem*, p. 181-182); Gh. Rosetti (1853-1916), nepot de frate (fiul lui Constantin Rosetti și al și al Ruxandrei Ventura), jurist, licențiat în Drept la Paris, ministru plenipotențiar la Petersburg, Paris, Viena și Belgrad (*Ibidem*, p. 226); fiul său, Teodor Rosetti (1888-1957), licențiat în Drept la Petersburg, în Litere la București, dr. în Economie Politică la Munchen, diplomat; voluntar în Primul Război Mondial, decorat cu „Virtutea militară” de război, cl. I și cu Medalia militară franceză (*Ibidem*, p. 251); în timpul său moșia și conacul au fost naționalizate prin Decretul 83/ 1949 (Maria Popa, *Moșia și conacul familiei Rosetti – Solescu de la Solești – Vaslui*, în *Un destin pentru România. Doamna Elena Cuza*, vol. coordonat de Aurica Ichim, Mircea Ciubotaru, Sorin Iftimi, Iași, 2011, p. 21 – 31).

⁶ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 35: martor pentru cumpărăturile făcute de vataful Petru Cehan în Ferești.

⁷ Fost sat în com. Văleni, jud. Vaslui (*Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625), Indicele numelor de locuri*, Iași, 1990, p. 268).

⁸ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 69 (1640); Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 185 (1645).

⁹ Iulian Marinescu, *op. cit.* ..

¹⁰ *Ibidem*, p. 186 – 187.

¹¹ *Ibidem*, p. 192.

¹² *Ibidem*, p. 196.

termină dealul cu Valea Lozanei”, în pct. „Livezi”, cunoscut apoi și sub numele de „La Mănăstire (c. 500 m), care a fost strămutată „mai la vale”, pe locul actual, după stabilirea familiei Rosetti la Solești¹³. În 1809, biserica purta hramul *Marelui Mucenic Gheorghe* (păstrat și astăzi), fiind deservită de preotul Mardarie Postolache și dascălul I. Berescul¹⁴. În 1803, pe moșia Solești a banului Iordache Roset trăiau 40 liudi (capi de familie)¹⁵, iar în 1816, în „Soleștii din Deal și din Vale” ai aceluiași Iordache Roset, vornic, erau 70 de familii¹⁶. În 1820 la biserică slujeau 2 preoți și 2 dascăli¹⁷, care în 1829 avea 170 enoriași (suflete)¹⁸, iar în 1830, același număr de personal asigura servicii religioase pentru 74 familii¹⁹. Dublarea personalului bisericesc se explică prin creșterea numărului populației, o dată cu stabilirea reședinței definitive a familiei Rosetti la Solești, prin zidirea conacului de către familia postelnicului Gheorghe (Iordache) Roset. Proprietarii moșiei s-au îngrijit de biserica satului, fapt dovedit de inscripțiile de pe unele obiecte de cult donate de aceștia, prezentate mai jos. La 30 aprilie 1844, considerăm că în această biserică, s-a oficiat cununia religioasă a fiicei mari a postelnicului, Elena Rosetti, cu Alexandru Ioan Cuza, membru al Judecătoriei districtului Covurlui, viitorul domnitor al Principatelor Unite Române (1859-1866)²⁰. După moartea timpurie a postelnicului, la vârsta de 50 de ani, în aceeași zi cu vorniceasa Ecaterina Rosăt, „mama mortului boier” (10/11 ianuarie 1846), întreaga răspundere asupra moșiei și casei au revenit soției sale, „Ecaterina Rosăt, născută Sturza”, rămasă văduvă cu „patru orfani nevârstnici”²¹. Pe lângă administrarea moșiei, ea s-a îngrijit și de biserica satului, potrivit jalbei din 1847, februarie 28²². La 1852, într-un inventar al bisericilor și clericilor din județul Vaslui, se consemna că la biserica cu hramul „Sf. Mucenic Gheorghe” din Solești slujeau pentru cei 110 locuitori de pe moșie: preotul Gh. Constantinov, diaconul V. Cojocar, Ioan, fiul preotului Mardarie și Tudorache, fiul ierodiaconului Iftene - dascăli²³.

Biserica „Adormirea Maicii Domnului” – ctitoria familiei Rosetti – Solescu

¹³ Arhiva parohiei, dos./ 1969, *Scurt istoric al satului Solești, plasa Crasna, județul Vaslui*, întocmit de cântărețul Lupu Serafim, la 17 august 1969, după un text al pr. Gh. Barnovschi, care s-a folosit de o lucrare de seminar, susținută la Facultatea de Teologie din Chișinău de către fostul student Gh. Târnoveanu, în anul 1925, f. 1-3; menționat ca preot paroh prin anii 1930-1934.

¹⁴ C. N. Tomescu, *Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809 (Scrierea cuprindere pentru preoți, diaconi și biserici)*, în „Arhivele Basarabiei”, nr. 3/1931, p. 203.

¹⁵ C. Istrati, *Condica visteriei Moldovei la 1803*, Iași, 2010, p. 166.

¹⁶ Idem, *Condica visteriei Moldovei din anul 1816*, Iași, 1979, p. 72.

¹⁷ Idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din 1820*, Iași, 2011, p. 270.

¹⁸ Arhivele Naționale Vaslui, fond *Sfatul Popular al comunei Solești*, dos. 7/1963, f. 8: „foști robi și clăcași aduși din Bucovina, ocupată de austrieci în 1775”.

¹⁹ C. Istrati, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1931*, Iași, 2009, p. 140.

²⁰ Lucia Borș, *op. cit.*, p. 22.

²¹ Mihai-Răzvan Ungureanu, *Izvoare genealogice inedite: Vidomostiile deceselor boierești (1834 -1855)*, în „Arhiva Genealogică”, nr. 3 – 4, 1994, p. 313; Vezi și inscripția de pe mormânt redată mai jos.

²² Costin Clit, *Documente hușene*, vol. I, Iași, 2011, doc. 165, p. 159.

²³ Idem, *Vidomostia bisericilor și slujitorilor din ocoalele Crasna, Mijlocul și Racova, ținutul Vaslui, din 1852*, în *Documente hușene*, vol. III, Iași, 2014, doc. 7, p. 47.

Între anii 1858-1860, văduva postelnicului, Ecaterina Rosetti, a construit biserica actuală, ca paraclis de curte, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, „prin stăruința și grija sa, după planul și supravegherea fiului său, Constantin, colonel, cu ajutorul material al Elenei Cuza”, preoții fiind plătiți de proprietari²⁴. Deși în iarna 1860/1861 își rupsesse piciorul, „fiind ținută la pat”, „fire dreaptă, hotărâtă la fapte, chibzuită și foarte religioasă”, nu a acceptat „să amâne lucrările la biserică și înzestrarea ei cu odoarele trebuincioase, din lipsa cheltuielilor necesare pentru tratament”, așa cum o sfătuia fiica sa, Doamna Elena Cuza²⁵.

Ctitoria familiei Rosetti, cu statut de mănăstire (după cum se specifica în actul de donație către comunitate din 1893, redat mai jos), era deservită de călugări, fapt dovedit și prin însemnarea monahului Teodosie Dimitrachi din noiembrie 1864 de pe un *Predicator*, Neamț, 1859, probabil donat de către Ecaterina Rosetti, o dată cu cel din 1858, conform însemnării²⁶. După moartea sa (1869, aprilie 11), „moșia, toate acareturile și imobilele aflate pe ea” au fost stăpânite, rând pe rând, de fiii și nepoții săi, biserica fiind îngrijită de: D. Rosetti (1869), Th. Rosetti (1874) și Gh. Rosetti (1885-1893), fiul lui Constantin Rosetti (1827-1884).

În paralel cu buna funcționare a ctitoriei sale, s-a preocupat și de cea a satului. Astfel, în 1865, intervenea pe lângă Protoieria Vaslui pentru hirotonisirea clericului N. Vasiliu, absolvent al seminarului din Huși, ca diacon la această biserică²⁷. Iar în 1866 solicita Episcopiei Hușilor, prin intermediul protoieriei, hirotonisirea respectivului diacon ca preot la „biserica cu hramul Sfântului Marele Mucenic Gheorghe din Solești, în locul răposatului preot Gheorghe”²⁸. Pe moșie locuiau 76 de familii în 1866²⁹ și 121 în 1875. La această ultimă dată, parohia nu avea preot, situația fiind remediată în 1878, când preotul Gh. Tonegariu, împreună cu cei doi cântăreți, Simion Olteanu și N. Ibănescu, asigurau servicii religioase pentru cele 134 de familii³⁰. Biserica de lemn, aflată în cimitir, în partea de est a satului, pe dealul Coșerelor, veche și perisabilă, a fost refăcută de comunitatea obștească în 1881, fiind sfințită la 26 aprilie același an³¹ (astăzi, capelă funerară), prin strădania preotului Th. Pandelea și a cântărețului I. Ibănescu, care deserveau din punct de vedere religios 151 familii, respectiv 655 suflete. În motivația Protoieriei de Vaslui, nr. 298 din 22 aprilie 1881, către Prea Sfințitul D. D. Calinic, episcopul Hușilor, se arăta că: „Locuitorii din comuna Solești, plasa Crasna, județul Vaslui, având necesitate de biserică la țințirumul unde se înmormântează, au făcut la acel loc din nou o mică biserică astăzi”³². Potrivit unei descrieri ulterioare, era construită

²⁴ Arhivele Naționale Vaslui, fond *Parohia Solești*, dos. 1/ 1894, f. 51 (v. Anexa 3); fond *Primăria Solești*, dos. 1/ 1894-1895, f. 51; fond *Episcopia Hușilor*, dos. 1/1947, f. 575.

²⁵ Lucia Borș, *op. cit.*, p. 5, 76-77; Virginia Isac, Aurica Ichim, *Principesa Elena Cuza. Corespondență și acte, 1840 – 1909*, Iași, 2009, 52.

²⁶ Costin Clit, *Însemnări de pe carte veche (1806 - 1870)*, în „Lohanul”, nr. 36, Huși, 2015, p. 19.

²⁷ Idem, *Documente hușene*, vol. I, Iași, 2011, doc. 521, p. 422.

²⁸ Idem, doc. 552, p. 439, doc. 554, p. 440.

²⁹ Virginia Isac, Aurica Ichim, *op. cit.*, p. 52.

³⁰ Costin Clit, *Tabloul ecleziastic inedit privind bisericile din ținutul istoric al Vasluiului de la 1875 și 1878*, în „Elanul”, nr. 34/ 2004, p. 4, 7.

³¹ Arhivele Naționale Vaslui, fond *Episcopia Hușilor*, dos. 4/1881, f. 4, 6; *Marele dicționar geografic al României*, vol. 4, București, 1902, p. 450.

³² Costin Clit, *Preoți slujitori din județul Vaslui la 1880*, în „Elanul”, nr. 61/ 2007, p. 4.

din lemn și vălătuci, sub formă de navă, căptușită cu scândură³³, modificată și transformată în timp (Fig. 1-2). Catapeteasma, ulei pe pânză de in (4,50 x 1,40 m), sec. XVIII (cca. 1700), a fost „adusă de enoriași de la o fostă biserică veche din comuna Solești”³⁴, presupunem, de la cea din pct. Livezi. Din inventarul cu dota bisericii, semnat de preotul Th. Pandelea, împreună cu epitropii Iftimie Costan și I. Acsinte, la data de 27 noiembrie 1889, se constată că aceasta era destul de modestă din punct de vedere material, pe măsura posibilităților enoriașilor³⁵ (Fig. 3). În 1891, pr. Th. Pandelea, parohul bisericii obștești, slujea și la biserica boierească, mutat în același an la Gugești, postul vacant, fiind suplinat de pr. Mihai Lapteș, parohul de la Boușori³⁶. Între anii 1894-1895, biserica „Sf. Gheorghe” și casa ei parohială au fost reparate (acoperiș, garduri) cu cheltuiala enoriașilor și a consiliului comunal, prin strădania pr. paroh Petru Sârbu³⁷. La 7 mai 1895, în locul defunctului V. Grigoruț, a fost numit epitrop învățătorul Gh. Ionescu, personalul clerical fiind alcătuit din Petru Sârbu, pr. paroh, Toader Luca și Petru Axinte, cântăreți³⁸.

În anul 1893, biserica de curte „Adormirea Maicii Domnului”, zidită de răposata Ecaterina Rosetti, în partea de S-E a satului, în „capul parcelei proprietății”, a fost donată enoriașilor de către nepotul său, Gh. Rosetti - Solescu, proprietarul moșiei, ministru plenipotențiar. În adresa către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, arăta că, prin natura meseriei sale, fiind „obligat a trăi mai mult în străinătate și neputând de departe supraveghea o demnă celebrare a cultului divin în biserica proprietății”, „bogat înzestrată cu cele trebuitoare și întreținută de proprietarul anterior, Teodor Rosetti”, aflată în „starea cea mai bună”, în care se „celebra serviciul religios” numai în scurtele lui „reședințe la țară”, a hotărât să o cedeze „pentru interesul cultului public”. În expunerea de motive, preciza că va cesa doar clădirea bisericii, cu zestrea ei, și o alee de trecere, pornită din vatra satului până la ușa bisericii, pentru accesul enoriașilor la slujbe și reparațiile necesare. Pentru a se asigura de „demna căutare a locașului ctitoricesc de către Stat” și „pentru evlavia părinților” săi, condiționa ca „biserica să fie declarată oficial biserică parohială a satului Solești”, mormintele familiei sale aflate în biserică și în curtea ei să fie asigurate de preoți „cu grijile bisericesti obișnuite”, interzicea construirea, depozitarea sau creșterea animalelor în ograda (grădina) bisericii, rămasă în proprietatea sa. Prin Procesul-verbal din 2 august 1893, Gh. Rosetti - Solescu declara că deschide serviciului public capela sa personală, „sub numele de Monastirea cu hramul Adormirea Maicii Domnului”, cu tot inventarul ei, promițând sprijin, în limita posibilităților lui, „pentru susținerea cultului”, sub rezerva închiderii locașului dacă nu vor fi respectate „toate condițiunile indispensabile pentru demnitatea și

³³ Arhivele Naționale Vaslui, dos. 1/ 1940, f. 34.

³⁴ Arhiva Parohiei, dos. 5/ 1967, f. 1-2: reparații capitale, 1924; reparații la interior, 1964; vopsită căptușeala de scândură de la exterior, 1967: la ceașă dată, cf. fotografiei, biserica, construită din „ceamur, căptușită cu scânduri, acoperită cu tablă neagră”, avea plan de cruce, cu turn clopotniță pe pridvorul II, adăugat/ pr. Gh. Barnovschi; renovată 2016-2017: tencuită la exterior, învelită cu tablă LINDAB, culoare roșie/ pr. paroh Veleșcu Lucian (2011- azi).

³⁵ Arhivele Naționale Vaslui, dos. 8/ 1884, f. 89 (Anexa 1).

³⁶ *Ibidem*, dos. 14/ 1891, f. 67, dos. 14/ 1891, f. 105, 108; dos. 5/ 1894, f. 210.

³⁷ *Ibidem*, fond Parohia Solești, dos. 1/ 1894, f. 58.

³⁸ *Ibidem*, dos. 1/ 1894, f. 5-6; dos. 1/ 1894-1895, f. 40, 46; dos. 6/ 1895, f. 24, 48, 165 – 166, 103.

regularitatea serviciului”³⁹. În 1894, în baza Legii clerului mirean din 29 mai 1893, el era numit epitrop al parohiei de către Guvern, prin intermediul Primăriei Solești și Prefecturii județului Vaslui, alături de V. Grigoruț, ales de enoriași și pr. paroh Petru Sârbu (din Huși), desemnat de Episcopia Hușilor. În anul 1895, în baza Procesului-verbal, nr. 18 din 9 octombrie, preda preotului Petru Sârbu și epitropului Gh. Ionescu „pentru totdeauna Biserica proprietății, cu tot avutul ei interior obștii locuitorilor din satul Solești”, cu respectarea condițiilor acceptate de minister: „Biserica donată să fie pe viitor parohială; mormintele ctitorilor din curtea bisericii să fie aparate de ori și ce deteriorări; preoții să pomenească pe ctitori după vechea regulă bisericească în anumite zile de peste an; în ograda bisericii să nu se facă niciodată nici o clădire, nici o pasăre, nici o vită ..., destinată numai necesității cultului”. Cf. Procesului - verbal din 23 octombrie același an, pr. P. Sârbu și epitropul Gh. Ionescu luau în primire biserica „după inventar” (azi lipsă la dosar), și toată ograda cedată, fără aleea care nu era încă gata⁴⁰. În anii 1899, parohia, compusă din 313 familii/ 1.117 suflete (inclusiv filialele Sf. Gheorghe/ Solești și Sf. Nicolae/ Șerbotești), era deservită de pr. P. Sârbu, împreună cu Th. Luca, cantor I, Petru Acsinte, cantor II, Iftene Costan, epitrop ales, și I. Romașcu, numit⁴¹.

În anii 1900-1902, locașul a fost reparat la interior și exterior de către Gh. Roseti – Soelscu, când a fost restaurat turnul - clopotniță de pe pronaos, rămas neterminat încă din anul 1864, după un deviz întocmit de inginerul județului Vaslui, în valoare de 9.000 lei, supus licitației publice, fiind redeschis cu binecuvântarea episcopului Hușilor, Silvestru Bălănescu, la 6 octombrie același an, la solicitarea preotului paroh P. Sârbu, care, la 28 mai 1902 a fost hirotonisit duhovnic⁴².

Prin Înaltul Decret Regal, nr. 3.229 din 16 decembrie 1904, biserica „Adormirea Maicii Domnului” a fost declarată parohială în locul celei vechi, „Sf. Gheorghe”, care urma a se închide din cauza degradării. În 1906, biserica parohială a fost renovată la exterior: văruiată, reparat acoperișul și înlocuită învelitoarea din șindrilă cu tablă, la stăruința pr. paroh P. Sârbu, cu aprobarea Episcopiei Hușilor. În 1907, preotul paroh raporta că locașul era în stare foarte bună, lipsindu-i doar Sinodicul, cerând în același timp aprobare pentru închiderea capelei de cimitir Sf. Gheorghe, aflată „aproape în stare de ruină” (turnul de deasupra pridvorului căzut, acoperiș putred din cauza infiltrațiilor)⁴³.

Până la decretarea noii parohii, pentru parafarea actelor se folosea ștampila parohiei „Sf. Gheorghe” din 1894, compusă din legenda scrisă pe două rânduri cu litere majuscule: „*ROMÂNIA * EPARHIA HUȘILOR.1894. JUD. VASLUIU */ PAROHIA SOLEȘCI, COM. SOLEȘCI” (în cerc) și simbolul creștin: „Ochiul lui Dumnezeu” (central)/ (Fig. 4)⁴⁴. Ștampila parohiei „Adormirea Maicii Domnului”, stabilită conform legii menționate mai sus, cuprindea legenda scrisă pe două rânduri cu

³⁹ *Ibidem*, dos. 1/ 1894, f. 40 (v. Anexa 2), 64 v. (Anexa 3).

⁴⁰ *Idem*, fond *Episcopia Hușilor*: dos. 17/ 1904, f. 3; dos. 17/ 1906, f. 8-9 (Anexa 4) .

⁴¹ *Ibidem*, dos. 5/1899, f. 199-200; dos. 6/1900, f. 89-90; dos. 13/1900, f. 84-85.

⁴² *Ibidem*, dos. 7/ 1900, f. 125.

⁴³ *Ibidem*, dos. 17/ 1904, f. 3; 34/ 1905, f. 33: epitrop, Gr. Mititelu; dos. 8/ 1906, f. 50.; 17/1906, f. 6; 8/ 1907, f. 200.

⁴⁴ *Idem*, fond *Parohia Solești*, dos. 1/ 1894, f. 58.

litere minuscule: „Eparhia Hușilor. 1894. Parohia Solești./ Com. Solești – Vaslui” (în cerc) și simbolul: „Crucea creștină” (în câmp)/ (Fig. 5)⁴⁵.

La 4 aprilie 1909, la biserica parohială „Adormirea Maicii Domnului” din Solești, ctitoria familiei Rosetti – Solescu, a fost înmormântată Doamna Elena Cuza, decedată la 3 aprilie în orașul Piatra Neamț, în „etate de 83 de ani și 9 luni”, cu ceremonial religios simplu, fără onoruri oficiale, potrivit dorinței sale testamentare, respectată de membrii familiei. În urma corespondenței dintre ministrul cultelor, Spiru Haret, mitropolitul Moldovei, Pimen, și episcopul Hușilor, Conon Arămescu Donici, s-a acceptat, la solicitarea lui Th. Rosetti, fratele Elenei Cuza, ca parohul bisericii, pr. Petru Sârbu, să officieze Sf. Liturghie și Prohodul, alături de pr. ec. Constantin Ulea, protoiereul de Vaslui, care a însoțit cortegiul funerar de la gara Vaslui până la Solești. Din ordinul episcopului Hușilor, drept cinstire și recunoștință pentru „Marea și filantroapa doamnă, Elena Cuza Vv”, au fost trase clopotele, în „trei soroace”, la toate bisericile din cele trei protopopiate ale eparhiei (Fălciu, Tutova și Vaslui), „spre veșnica ei pomenire”, iar în catedrala episcopală s-a „ținut panahida cuvenită”⁴⁶.

Prin Raportul Protoieriei Vaslui, nr. 285 din 5 aprilie 1909, înaintat Episcopiei Hușilor, înregistrat la nr. 627 din 4 mai 1909, cu privire la ceremonialul de înmormântare a Doamnei Elena Cuza, „model de credință, virtute și patriotism”, care „va trăi în inima poporului român, cât timp va exista”, protoiereul C. Ullea a imortalizat desfășurarea acestui eveniment istoric. În dimineața zilei de 4 aprilie, „trenul special care aducea de la Piatra Neamț corpul neînsuflețit al Domniței și pe membrii familiei ei” a fost întâmpinat în gara Vaslui de corul Societății „Lira”, care a intonat imnul „Hristos a Înviat” și s-a rostit un „Trisaghion” de către protoiereu, asistat de diaconul Gh. Chiriac de la catedrala Sf. Ioan din Vaslui. Sicriul din lemn (de stejar masiv) cu trupul neînsuflețit a fost transportat cu un car funebru, care a străbătut orașul Vaslui, „îmbrăcat în haina de doliu” (str. Ștefan cel Mare), în sunetul clopotelor de la toate bisericile din oraș și din întreaga eparhie, însoțit de membrii familiei, mari personalități și locuitorii localităților străbătute, printre care elevii Școlii de Agricultură din Moara – Grecilor, pr. V. Rotaru de la Parohia Muntenii de Sus, școlile cu „drapele îndoliate” din Moara Domnească și Valea Rea. Slujba de înmormântare, oficiată la ora 12 de către protopopul C. Ullea, pr. paroh Petru Sârbu și diaconul Gh. Chiriac, în prezența unei numeroase asistențe, printre care: gen. C. Prezan, reprezentantul regelui Carol I, Eduard Ghica, prefectul județului Vaslui (reprezentantul Guvernului), Virgil Ulvaneanu, delegatul consiliului comunal al Capitalei, Eduard Motăș, primarul orașului Vaslui, Teodor Rosetti (frate), Ana D. Rosetti, Scarlat Vârnăv, Teodor Rosetti – Solescu (nepot), Matei Cantacuzino, Al. Hinea (membri ai familiei), P. Sion, M. Bacalu, A. D. Xenopol, A. C. Cuza, Dr. Rusu, reprezentantul Spitalului Caritatea din Iași, delegația Azilului Elena Doamna din București, formată din directoarea adjunctă, Tomescu, și 5 eleve, delegația studenților din Iași și București, ș. a..

Trupul neînsuflețit al Doamnei Elena Cuza, îmbrăcat într-o rochie simplă de culoare neagră, a fost depus în „groapa boltită” a mamei sale din fața bisericii. În

⁴⁵ *Ibidem*, dos. 1/ 1948, f. 242; dos. 1/ 1949, f. 38.

⁴⁶ *Idem*, fond *Primăria com. Solești*, dos. / 1909/ *Colecția stării civile a comunei Solești. Registru pentru morți, 1909*; *Idem*, fond *Episcopia Hușilor*, dos. 25/ 1909, f. 39-45.

biserică și la mormânt au fost depuse mai multe coroane de flori naturale din partea membrilor familiei, regelui (de către lt. colonel Langa), Alexandru și Maria Cuza, învățătorilor din județul Vaslui, studenților din Iași și București, Azilului Elena Doamna, Spitalului Caritatea, Corpului Didactic din județul Covurlui, Societatea de binefacere Cuza Vodă, Consiliului comunal al Capitalei, Corpul didactic din județul Roman, Prefectura județului Neamț, Primăria orașului Piatra ș.a. Din ordinul episcopului, s-a dispus publicarea acestui raport în Jurnalul Eparhiei Hușilor „spre cunoașterea generală despre cele petrecute cu ocaziunea înmormântării la Solești a Marii și Filantroape Domniță Elena Cuza, pentru neuitarea și veșnica ei pomenire”. Prin adresa nr. 808 din 6 iunie 1909, a fost trimisă o copie a raportului preotului ec. I. Antonovici, „cu rugămintea de a-l publica în jurnalul din orașul Bârlad” (originalul păstrându-se la dosar)⁴⁷.

În anii 1914-1915, sub păstorirea pr. paroh, C. Galeriu (?), biserica a fost reparată. Sumele necesare pentru aceste reparații și instalarea unui paratrăsnet au fost acordate de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, pe baza unui deviz întocmit de Serviciul Tehnic al jud. Vaslui, la intervenția lui Th. Rosetti⁴⁸, care la 18 septembrie 1918 dona câteva cărți religioase preotului paroh N. Paveliuc „cu rugămintea de a fi trecute în inventarul bisericii”: *Orologhion*, *Antologhion* (2 vol.), *Anastasimatar*, *Ideomelar* (fără a fi date). În anul 1934, parohia formată din 400 de familii/ 1.527 suflete (inclusiv filiala Șerbotești) era condusă pr. Gh. Târnoveanu⁴⁹, iar în 1935, de către pr. C. Chiriac, care asigura servicii religioase, alături de cântăreții D. Mititelu și I. Grigoruț, pentru cele 413 familii/ 1.564 suflete (din care 255/ 850/ Solești)⁵⁰. Afectată de cutremurul din 1934, sub păstorirea acestuia, biserica a fost consolidată cu ancore de fier în anul 1937⁵¹, cu bani de la episcopie, prefectură, minister și Comisia Monumentelor Istorice, precum și de la enoriași, care au înzestrat locașul cu unele piese de cult (1 rând de odăjdii și 1 cădelniță, în valoare de 7. 500 lei). În 1938, parohia formată din 437 familii/ 1.597 suflete (270/ 863 Solești), casa parohială și cele 28,5 ha pământ arabil erau bine administrate de către pr. paroh C. Chiriac, care acorda și ajutoare la săraci în valoare de 9.000 lei. Pe lângă activitatea religioasă și socială, s-a preocupat și de viața culturală a obștii satești. Astfel, în anul 1935 a înființat biblioteca (30 vol.) și căminul cultural „Doamna Elena Cuza”, închinat memoriei Primei Doamne a României. Printre intelectualii desemnați de el, ca fii ai satului, se numărau: dr. I. Bazgan, asistent universitar, dr. Gr. Buzdugan, C. și V. Bazgan, ingineri, Gh. Florea, preot⁵².

⁴⁷ Idem, fond *Eparhia Hușilor*, dos. 14/ 1895 - 1913, f. 46-47; v. și: Virginia Isac, Aurica Ichim, *op. cit.*, p. 380-381; Adriana Țibulcă, *Doamna Elena Cuza, prima Doamnă a României Moderne*, în „Clepsidra”, Vaslui, nr. 24/ 1999, p. 1-2; idem, *Documente inedite din arhivele vasluiene privind organizarea funeraliilor Elenei Cuza*, în A.M.M., vol. XXI, 1999 – 2000, p. 123-126; idem, *Doamna Elena Cuza*, în „Soleștii Elenei Cuza”, Solești, nr. 3/ 2007, p. 4.

⁴⁸ Arhivele Naționale Vaslui, fond *Primăria com. Solești*, dos. 1/ 1914-1918, f. 1; dos. 2/ 1939, f. 12.

⁴⁹ „Anuarul Eparhiei Hușilor”, 1934, p. 83: pr. paroh G. Târnoveanu, sem. II, numit 1925, D. Mititelu, cântăreț I (1916) și M. Mititelu, cântăreț II (1933).

⁵⁰ *Ibidem*, 1935, p. 109.

⁵¹ Arhivele Naționale Vaslui, fond *Episcopia Hușilor*, dos. 1/1947, f. 575.

⁵² „Anuarul Eparhiei Hușilor”, 1938, p. 195: D. Mititelu, cântăreț I și I. Grigoruț (1917), cântăreț II.

Potrivit unei statistici a Primăriei Solești din anul 1939, parohia deținea: 15 ha și 53 prăjini pământ arabil (1 prăjină = c. 180-250 m²), în punctul „Pietrăria”, învecinat cu proprietatea lui Th. Rosetti și vatra satului (primit prin reforma agrară din 1864); 1.432 m² teren în jurul bisericii „Adormirea Maicii Domnului” (mărginit de curtea conacului); 8.400 m²/casa parohială (inclusiv grădina); 8.100 m²/ biserica Sf. Gheorghe (inclusiv trenul cimitirului din jur); 4.878 m²/ un loc de cimitir în vatra satului nou (primit prin reforma agrară din 1921) și 1.950 m²/ un loc de casă parohială sau biserică, învecinat cu proprietatea Târnoveanu la N și drumul comunal S-V (primit prin legea din 1921)⁵³. Capela „Sf. Gheorghe” din cimitir, construită din lemn și vâlătuci, era funcționabilă în 1940⁵⁴ (până astăzi).

Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, zdruncinată puternic de cutremurul din 1940, a fost reparată în anii 1942-1945 (consolidată, refăcut turnul - clopotnița și pictată din nou la interior de către zugravul Toader Eftimiu), cu cheltuiala enoriașilor, sfințită la 28 octombrie 1945 de episcopul Hușilor, Grigorie Leu⁵⁵ (pe care o vizitase și la 4 aprilie 1941, cf. însemnării de mai jos). Cu această ocazie, la 29 iunie 1945, pr. C. Chiriac a înființat corul religios, format din fetele din sat, dirijat de cântărețul Serafim Lupu. Pentru implicarea lui, a fost înaintat la gradul onorific de pr. ec. stavrofor, transferat apoi la Lipovăț, fiind înlocuit pentru scurt timp de pr. Al Porubin (1946-1947), refugiat din Basarabia. Revenit la sfârșitul anului 1947, pr. C. Chiriac, raporta că pe lângă asigurarea serviciilor religioase celor 270 familii/ 1.010 suflete, mai activa ca președinte al căminului cultural „Elena Cuza”, bibliotecii (40 vol.), băncii agricole și cooperativii satești, menționând ca intelectuali ai satului pe duhovnicul Clement Cucu de la mănăstirea T. Vladimirescu, C. Mititelu, prof. la Liceul industrial Codăești, Mihai Filip, învățător pensionar, C. Nălbaru, I. Lupu și D. Hurdubaie, învățători morți în război⁵⁶.

⁵³ Arhivele Naționale Vaslui, fond *Primăria Solești*, dos. 1/ 1939, f. 7.

⁵⁴ *Ibidem*, dos. 1/ 1940.

⁵⁵ Idem, fond *Episcopia Hușilor*, dos. 1/ 1940, f. 37; „Cronica Hușilor”, nr. 6 -7 din 1942, p. 57; nr. 1 - 4/ 1946, p. 13, 22; pisană.

⁵⁶ Pr. C. Chiriac, transferat de la Solești la Lipovăț, 1946 („Cronica Hușilor”, nr. 1-4, 1946, p. 22); născut la 21 februarie 1910, numit la 1 iunie 1934 la Jigoreni, transferat la 1 ianuarie 1936 la Solești, licențiat în Teologie, sachelar 1938; pr. Al. Porubin, refugiat din Basarabia, parohia Cobălea, țin. Orhei, numit la 15 august 1946; personal ajutător: Iftime Grigoruț, cântăreț I, transferat de la Chircești în 1935; Serafim Lupu, cântăreț II din 1946 (Arhivele Naționale Vaslui, *fond cit.*, dos. 1/1947-1948, f. 575-576); vezi și eroii satului, scriși pe frescă în nișa din pronaosul bisericii „Adormirea Maicii Domnului” (deasupra criptei familiei Rosetti – Solescu): *Războiul de Independență* (1877-1878) - Macarie Dumitru, Mardare Constantin, Arughinei Ștefan; *Războiul pentru Întregirea Neamului Românesc* (1916-1919): Bucată Ioan, Cucu Dumitru, Grigoruță Ioan, Iacob Grigore, Larion Dumitru, Iacob Ioan, Iacob Costache, Iacob Grigore, Lupu Ilie, Mardare Gheorghe, Mihăilă Vasile, Mihăilă Dumitru, Păslaru Gheorghe și Ioan, Rotaru Gheorghe, Rusu Ioan, Sandu Ștefan, Stoleru Ioan, Tătaru Ioan, Țipău Nicolae, Troc Gheorghe, Vârlescu Dumitru, Vlase Vasile, Nichifor Ioan”; Monumentul eroilor din cimitirul bisericii „Sf. Gheorghe” (obelisc din beton, placă marmură cu inscripție): „În amintirea vitejilor eroi din comuna Solești: 1877- '78: Macarie D, Mardare C., Mihăilă V., Arughinei Șt.; 1916-'18: Aprodu D., Aprodu P., Buctă I., Burghilea C., Carp Al., Cucu D., Grigoruță I., Iacob N., Iacob Gr., Larion D., Larion I., Larion C., Lefter C., Lupu V., Lungu N., Lungu C., Lungu C., (...), Loghin N., Mardare C., Maței I., Mihăilă V., Mihăilă D./ Mihăilă C., Nechifor C., Nechifor I., Palade N., Palade I., Pălduță V., Popa Paul, Popica N., (...), Pruteanu I., Pruteanu I., Pruteanu C., Păslariu I., Păslariu C., Rotaru C., Rusu I., Silistru C., Silistru V., Silistru Al., Stoleru I.,

La 27 martie 1948, din cele 15 ha și 53 prăjini teren arabil, consiliul parohial, condus de pr. paroh M. Gautineac, a acceptat ca 2 ha de pământ arabil să fie transferate în folosul statului, conform Ordinului P.S. Patriarh Iustinian, nr. 334 din 18 martie 1942⁵⁷. La 5 iunie același an, casa parohială, alcătuită din 7 camere și 2 antre (construită în 1910 din cărămidă, învelită cu tablă), era în curs de reparație, biblioteca parohială nu mai exista, cele două biserici fiind deservite de pr. Al. Jitaru și un cântăreț⁵⁸. În această perioadă, de schimbare a regimului politic din România, prin preluarea și concentrarea puterii de către P.C.R., se constată fluctuația și reducerea personalului clerical. La 5 septembrie 1948, pr. Mihai Gautineac, „noul paroh”, lua în primire averea mobilă și imobilă a bisericii de la epitropii și consilierii parohiei, pe baza inventarului întocmit și verificat de fostul paroh Al. Porubin, inclusiv cancelaria parohiei (23 registre și dosare), precum și suma de 5.928 lei din casa epitropiei, contabilizată de epitropul Al. Păduraru, în calitate de casier⁵⁹. La 8 ianuarie 1949, pr. M. Gautineac, transmitea Direcției Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice, cf. Or. Ministerului Cultelor, nr. 305/ 18 decembrie 1948, un scurt istoric al bisericii și transcrierile inscripțiilor de pe plăcile funerare ale ctitorilor cu valoare documentară, în vederea protejării și valorificării lor⁶⁰. Conform contractului de închiriere din 20 februarie 1949, pr. M. Gautineac locuia în casa parohială (naționalizată), într-un spațiu închiriat (2 camere „bune de locuit” și 1 bucătărie), plătit în rate de 432 lei/ lună, cu o taxa de timbru de 4 % încasată de primăria comunei⁶¹.

În anul 1960, în timpul păstoririi pr. paroh V. Corobceanu, biserica de zid a fost reparată la exterior, când a fost refăcut aticul din fața ușii de la intrare (Fig. 6)⁶². Unele intervenții executate după cutremurul din 1977, dovedindu-se neeficiente, au fost remediate în anii 1983-1984, în timpul pr. paroh I. Ogrinș, după un proiect tehnic avizat de C.C.E.S., nr. 1/1983, prin care se prevedea un sistem constructiv care să nu modifice cu nimic arhitectura inițială (înălțarea șarpantei, consolidarea turnului clopotniță și a peretelui exterior dinspre altar, înlocuirea tencuielilor exterioare din ciment și vinacet, precum și crăpăturile de la interior, cu materiale de epocă - var și nisip). După cutremurele din 1986 și 1990, prin strădania aceluiași preot, cu sprijinul enoriașilor, a fost reparată radical: consolidată și pictată la interior în tehnica frescă de pictorul Stelian Onică în anul 1988 (păstrându-se doar pictura de pe bolta altarului, executată în 1945),

---

Tătaru I., Troc Gh., Vârlescu C., Vlase V.; v. și: Constantin Chiper, Miluță Moga, Mihai Șelaru, Patria înainte de toate. Contribuția vasluienilor la Marea Unire, Iași, 2018, p. 144-145.

⁵⁷ Arhivele Naționale Vaslui, fond *Parohia Solești*, dos. 1/ 1949, f. 25; f. 69 (teren preluat de Direcția Județeană Agricolă Vaslui la 29 martie 1949).

⁵⁸ *Ibidem*, dos 1/ 1948, f. 242..

⁵⁹ *Ibidem*, dos. 1/ 1949, f. 18, 25: M. Mititelu și Serafim Lupu, cântăreți, p. 41: Th. Rusu, Ilie Cazacu, D. Mititelu, I. Bujor, S. Lupu, Gr. Ursu, I. Lupu, consilieri.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 38-40, 42.

⁶¹ *Ibidem*, f. 25, 42: M. Mititelu și Serafim Lupă, cântăreți.

⁶² Direcția Județeană pentru Cultură Vaslui, fond *Oficiul pentru Patrimoniul Cultural Național*, dos. 1/ 1961 – 1962, vol. I, f. 6, situație parafată cu ștampilă parohiei realizată după noua reîmpărțire administrativ – teritorială a țării în raioane cf. Legii nr. 5/ 1950, compusă din legenda scrisă pe două rânduri: „Eparhia Romanului și Hușilor/ Raionul Vaslui/ Parohia Solești”, și, central - imaginea unei biserici.

fiind sfințită la data de 8 noiembrie 1993, cu binecuvântarea P.S. Eftimie, episcopul Romanului și Hușilor⁶³.

Politica demografică a noii puteri politice, de „democrație populară”, a dus la creșterea natalității satului. Astfel, dacă în 1977 erau 1.565 locuitori, în 1992, numărul acestora crescuse la 3.628, fapt explicat și prin revenirea celor din oraș, în urma pierderii locurilor de muncă, o dată cu închiderea întreprinderilor muncitorești, după schimbarea regimului politic din 1989. În 1991, mișcarea naturală a populației era de: 94 născuți, 59 morți, cu un spor natural de 35, căsătorii 42, divorțați 0⁶⁴.

Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, construită de renumita familie boierească Rosetti – Solescu în secolul al XIX-lea ca paraclis de curte, face parte din ansamblul conacului cu același nume⁶⁵, înscris în Lista monumentelor istorice⁶⁶. Monumentul, de mare acuratețe constructivă, ilustrează evoluția arhitecturii religioase din Moldova, specifică acelor vremuri, caracterizându-se prin amestec de tradiție (plan) și inovație (asimilarea unor elemente neoclasiche în plastica arhitecturală, atât la exterior cât și la interior, precum și prin trecerea dintre naos și pronaos). Este construit din cărămidă, pe temelie și soclu de piatră, pardoseli din ciment (inițial - lemn), tâmplărie de lemn, acoperiș în patru ape, coamă scurtă, șarpantă de lemn și învelitoare de tablă (inițial șindrilă), fațade finisate cu var și nisip, pictată la interior în tehnica frescă (anterior - ulei). Prezintă un plan de navă dreptunghiulară cu absida altarului semicirculară, decroșată, turn clopotniță pe pronaos, intrare vest, proscomidie și diaconicon, gen firidă. Fațadele sunt decorate cu elemente neoclasiche: intrare în rezalit cu fronton triunghiular sprijinit pe doi stâlpi adosați cu baza ionică și capitel simplu, fereastră gen „oculus”; volume marcate la colțuri de stâlpi adosați (idem fronton), care sprijină cornișa profilată, decorată în partea superioară cu muluri simple; ferestre cu deschidere în arc în plin cintru, încadrate de un profil adâncit în zidărie (2/ naos, 1/ altar), și ferestre oarbe cu profil în relief (2/ pronaos). Turnul - clopotniță, de secțiune pătrată, tambur idem, acoperiș în patru ape, patru ferestre (idem biserică), este decorat cu o friză de arcaturi în partea superioară (Fig. 7-8). La interior, bolțile de pe naos și pronaos se sprijină pe pandantivi, iar semicalota de pe altar este susținută de un arc dublou, aflat deasupra iconostasului. Trecerea dintre naos și pronaos, este marcată de un arc dublou, cu o deschidere în arc în plin cintru. Cafasul de lemn (refăcut), păstrează

⁶³ *Ibidem*, dos. 1/ 1992, vol. I, f. 28, dos. 1/ 2005, vol. IX, f. 167; inscripția din pronaos, de deasupra ușii: „Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu binecuvântarea Sfântului Duh, ziditu-sa această sfântă biserică având hramul „Adormirea Maicii Domnului”, în anul 1859, ctitoria Ecaterinei Rosetti și a fiului ei Costache. Pictura iconostasului este executată la Petrograd, iar pictura murală originală se păstrează. Bolta altarului executată de Toader Eftimiu în 1945. La început, biserica a fost capelă particulară a boierilor și a fost dată în folosință în 1905 de Gheorghe Rosetti. În anul 1988, sub păstorie pr. paroh Ogrinji Ionel și cu sprijinul enoriașilor din Solești se încep lucrări de reparații capitale, împodobindu-se cu picturi din nou, în tehnica frescă de pictorul Onică Stelian. S-a sfințit la data de ....”; I. Ogrinji, pr. paroh, între anii 1980-2011.

⁶⁴ Direcția Județeană de Statistică Vaslui, *Populația județului Vaslui*, Vaslui, 1992, p. 72, 111.

⁶⁵ Vezi și Maria Popa, *Moșia și conacul familiei Rosetti – Solescu ...*, p. 21 – 31; conacul, naționalizat în anul 1949, revendicat după 1990 și recuperat în 2016 de moștenitori (Ane-Marie Rosetti și Stephanie Rosetti, domiciliată în Franța și Germania), azi în ruină.

⁶⁶ Ansamblul Conacului Rosetti – Solescu, sec. XIX, înscris în *Lista Monumentelor Istorice*, din 1955, cod: 1705; 1991/ VS – II – a - A-06881 (conac - 01, parc - 02, zid de incintă - 03, biserica - 04).

feroneria de epocă (suporți și rozete cu decor floral)/ Cripta familiei ctitorilor din pronaos (latura de sud), este protejată de un grilaj din fier forjat⁶⁷.

Patrimoniul mobil integrat monumentului

Lăcașul de cult a fost înzestrat inițial cu toate „odoarele bisericești trebuitoare” de către ctitori⁶⁸, dovadă fiind inscripțiile și însemnările de pe unele din ele, cu valoare artistică și documentară, aflate astăzi în colecțiile Parohiei Solești, Muzeului Eparhial Huși și Muzeului „Ștefan cel Mare” din Vaslui, prezentate mai jos.

Din colecția parohiei se remarcă argintăria de cult: *discul* (16 x 9 x 8 cm), sec. XIX, datat: 1838, ștanțat, marcat (A./ 12/ un leu rampant), donat de postelnicul Gheorghe Rosetti și soția sa, Ecaterina, conform inscripției chirilice de pe buza vasului: „Pominești Doamne pe robii tăi Gheorghie Roset și pe soție sa, Ecaterina și pe fii lor: 1832: apr(ilie) 26”; *ferecătura de Evanghelie*, Neamț, 1834, donată de vorniceasa Ecaterina Rosetti în anul 1838 (mama postelnicului Gh. Rosetti), potrivit inscripției în chirilică de pe cotor: „Catrina Roset Vorniceasa, 1838”; *lingurița* de argint (21 cm), sec. XIX, datată: 1840, cupă aurită, ștanțată, marcată (A.T.12./ 1840); *potirul* (32 x 18, 2 x 10,7 cm), sec. XIX, datat: 1841, argint, turnat, ciocănit, incizat, gravat, marcat/ poanson: „A.T./ 12/ 1841” (la baza postamentului/ exterior), donat de vorniceasa Ecaterina Roset, conform inscripției chirilice, scrisă cu minuscule la baza postamentului (la interior): „Ecaterina Rosit Vorniceasa, 1841, Iuli(e) 12”; cupa aurită, decorată în filigran cu un motiv floral-vegetal, repartizat în trei registre: patru flori cu șase petale, surmontate de două frize floral-vegetale (central) și o friză de petale în diferite variante (la bază); bulb turnat dintr-o singură bucată, gravat cu motivul floral-vegetal în ghirlandă (lalea, frunze de acant); postament realizat din trei registre, primul bulb din partea superioară, decorat cu frunze de acant și o ghirlandă cu trei lalele; al doilea – un vrej din frunze de viță de vie și struguri; baza simplă, decorată doar cu un motiv geometric (Fig.9); *chivotul* (49 x 23 x 18 cm), sec. XIX, argint aurit, ciocănit, decorat cu scenele: Iisus în Slavă, cei patru evangheliști, A.M.D., Învierea și șase colane; inscripție în chirilică cu minuscule: „Catinca Rosăti Născută Sturza” (Fig. 10); *cănița* de ritual liturgic (5 x 5 cm), sec. XIX, argint, gravat, marcat (Kos./ +/- 12), donație a Ecaterinei Rosetti, potrivit inscripției chirilice, scrisă cu minuscule: „Catinca Rosătu, născută Sturza” (Fig. 11); *cădelnița* de argint cu trei lăntșoare (24 x 67,3 cm), sec. XIX, donată tot de Ecaterina Rosetti, ce are o inscripție în chirilică cu minuscule la baza postamentului: „Catinca Rosătu, născută Sturza” (Fig. 12); 4 *cruci de altar*, sec. XIX: 1 - lemn de chiparos cu 9 turcoaze la capete (din care 5 lipsă), îmbrăcată cu argint aurit, incizat, ștanțat, marcat (un pătrat, <A>C./

⁶⁷ Vezi și Maria Popa, *Monumente istorice din județul Vaslui. Biserici și mănăstiri din Eparhia Hușilor*, Iași, 2008, p. 166-169.

⁶⁸ Lucia Borș, *op. cit.*, p. 76; v. și inventarele întocmit de pr. paroh Gh. Barnovschi, 1975 (Direcția Județeană de Cultură Vaslui, *fond cit.*, dos. 2/ 1975, vol. III, f. 104) și pr. paroh I. Sullă, 1977 (*Ibidem*, dos. 2/ 1977, vol. 25, p. 82-100/ *Tablou cu evidența bunurilor mobile ale parohiei Solești, biserica „Adormirea Maicii Domnului”*); dos. 2/ 1980, vol. 2, f. 20/ *Tabel cu obiecte cu destinație cultică din metale prețioase existente la data de 31 martie 1980, determinate de BNR, filiala Vaslui: ferecătură de Evanghelie, chivot, candelă, 4 cruci, din care 1 fără postament din argint, titlu - 750 %*); *Registrul inventar al bunurilor de cult cu valoare artistică și istorică*, concentrate la Episcopia Hușilor, depozitate/expuse la Muzeul Eparhial Huși, în anii 1982-1986.

12), decorat - chenar cu palmete, cei patru evangheliști, scenele religioase: Botezul Domnului, A.M.D., Intrarea în Ierusalim, Pogorârea Sf. Duh, Cina de la Mamvri, Sfinții Apostoli și Prooroci, Constantin și Elena, Buna Vestire, Vizitațiunea (Av.); Toma Necredinciosul, Învierea, Buna Vestire, Nașterea lui Hristos; lateral - prooroci, iar jos – Vovidenia, Shimbarea la Față, ș.a. (Rv.), inscripție la baza postamentului, partea interioară, cu minuscule: „Catinca Rosătu, Născută Sturza” (Fig. 13); 2 - lemn de chiparos, argint, ștanțat, marcat (<A>C 12), incizat/ decorat cu scenele: Buna Vestire, Botezul, Nașterea lui Iisus, Floriile (Av.); Răstignirea, Pogorârea Sf. Duh, Adormirea Maicii Domnului, Prezentarea la Templu (Rv.), inscripție în chirilică la baza postamentului cu minuscule (în interior): „Catinca Rosătu, născută Sturza”/ Av.; 3 - argint (35 x 15 cm), ștanțat, marcat (12/ o coroană), dăruită de Catinca Rosetti, cf. inscripție în chirilică de la bază (interior); 4 - argint (25 x 7 cm), ștanțat, marcat (<A>C./ 12), decorat - Buna Vestire, Toma Necredinciosul (Av); doi evangheliști și Învierea (Rv), la baza postamentului, inscripția: „Catinca Rosătu Sturza”; *candela de argint* (50 cm, inclusiv lămpișoarele), sec. XIX

Pictura iconostasului, executată în secolul al XIX-lea la Petersburg, ulei pe lemn, a fost renovată ulterior, păstrându-se doar scheletul de lemn sculptat, poleit (schlagmetal), decorat cu motive vegetale (palmete) și colonete cu capitel compozit, decor care se regăsește și la alte piese de mobilier din secolul al XIX-lea: *jilțul arhieresc* (289 x 90 x 85 cm), *tetrapodul* (167 x 38 cm); analogul, 2 îngeri sculptați - elemente decorative ce încadrează registrul superior de la catapeteasmă (88 x 39 x 10 cm)/ (Fig. 14).

Dvera, adusă de Doamna Elena Cuza de la Paris⁶⁹ (dim. 225 x 118 cm), sec. XIX, confecționată din catifea de culoare grenă și franjuri din metal galben, brodată cu fir de mătase - stele argintii pe toată suprafața; central - icoana Sf. *Euharistie*, reprezentând pe Domnul Iisus Hristos cel Înviat, în picioare, așezat pe nori, înveșmântat cu mantie împărțitească de culoare albă și tunică roșie, lungă până la glezne, împodobită la poale și mâneci cu aplicații floral-vegetale din metal galben; în mâna dreaptă ținând pâinea, iar în stânga Sf. Potir; chip pictat pe mușama, aureolă din metal alb (Fig. 15).

Printre bunurile de cult, aflate la muzeul eparhial, se numără: o *cupă* (nr. inv. 246/ 2003; dim. 7,7 x 5 cm), sec. XIX, argint, ciocănit, marcat/ datat: „A.T./ 12./ 1840” (pe buza vasului, la exterior); un *potir* (nr. inv. 249/ 2003; dim. 13,4 x 5,7 x 6,3 cm), dăruit de Ecaterina Rosetti, sec. XIX, argint marcat: „12”, turnat, nedecorat, cupă aurită, inscripție cu minuscule în chirilică: „Catinca Rosătu, născută Sturza” (la baza postamentului - exterior)/ (Fig. 16); veșminte diaconești (stihar și orar), sec. XIX, brodate cu fir auriu și mătase naturală (roșie, galbenă, verde, albă).

Cărțile religioase aflate la parohie și muzeul eparhial, prin anii de editare și însemnări, oferă date cu privire la vechimea și proveniența lor, precum și la personalul slujitor și donatori, unele dintre ele purtând ștampila „ex libris” a lui Constantin Rosetti (Fig. 17): *Mineie* (legate în piele și ex-libris-ri pe foaia de titlu), Buda, *Noiembrie*, 1804⁷⁰; Neamț, *Noiembrie*, 1804 (biserica Sf. Gheorghe); Buda, 1805: *Ianuarie*,

⁶⁹ Direcția Județeană de Cultură Vaslui, *fond cit.*, dos. 2/ 1961-1962, vol. I, f. 6; astăzi, la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

⁷⁰ Maria Popa, *Monumente istorice din județul Vaslui...*, p. 170: vezi, *Mineiul lunii noiembrie*, Buda, 1804, *Evanghelie*, Neamț, 1834 (foi de titlu).

*Februarie, Martie*⁷¹, *Decembrie*; Neamț, 1831: *Aprilie, Iulie, Septembrie, Noiembrie; Decembrie*, 1832; *Ceaslov*, Neamț, 1833, cu o însemnare din 28 martie 1947 a cântărețului Serafim Lupu, pe foaia de gardă, din care rezultă grija credincioșilor pentru păstrarea zestreii bisericii și cinstirea memoriei ctitorului: „Acest Ceaslov a fost găsit de enoriași în stare rea față de podoaba lui de altă dată. Până în 1944, locul de cinste și cuvenit era în biblioteca ctitoriei, D-a Ecaterina Rosetti, de unde cu ocazia marilor prefaceri a fost desfăcut de podoaba ctitorilor și dat gunoiului de cei străini de adevăr - slugile tatălui minciunii. Creștin cu suflet și acumu, le-am strâns ca și pe multe perle dându-le parohiei pentru biserica Adormirea, unde este ctitoria celei ce a fost D-na Rosetti, născută Sturza, ca și mormântul. În 1947, cu apelul și sfatul pr. paroh Porubin, a fost legat și aranjat în podoaba de față cu cheltuiala enoriașului Andrei Th. Iacob, de către Serafim Lupu, cântăreț al parohiei Solești, 28 martie 1847”⁷²; *Evangelie*, Neamț, 1834 (biserica Sf. Gheorghe), cu inscripția de pe ferecătura de argint, transcrisă mai sus, și însemnări ale preoților P. Sârbu (1906), M. Gautineac (1948) și V. Corobceanu (1958), referitoare la activitatea lor⁷³; *Evangelie*, Neamț, 1845, însemnări ale episcopului Grigore Leu (1941) și pr. paroh Al. Porubin (1946)⁷⁴; *Triod*, Neamț, 1847, însemnare a cântărețului Iftime Grigoruț despre apartenența cărții⁷⁵; *Tipicon*, Neamș, 1847; *Penticostar*, Neamț, 1848, donat de ctitorul Ecaterina Rosetti, în anul 1861: „Acest Penticostar s-au dăruit bisericii ot Solești cu hramul Adormirii, de supt iscălită Catinca Roset, născută Sturza, 1861, no(i)e(m)v(rie) 20” (însemnare în chirilică pe foaia de titlu); *Ceaslov*, Neamț, 1858 (biserica Sf. Gheorghe); *Apostol*, Neamț, 1851, însemnare chirilică din 1861, pe foaia de titlu: „Acestu Apostolu s-au dăruit bisericii ot Solești cu hramul Adormirii de supt iscălită Catinca Roset născută Sturza, la 1861 noemv(rie) 20” și a cântărețului D. Mititelu din 25 iunie 1944 (biserica Sf. Gheorghe); *Liturghier*, Neamț, 1860, legătură din piele maronie, decorată prin imprimare: chenar dublu cu palmete stilizate, central – Iisus Hristos încadrat într-un medalion (Av.); chenar cu palmete și „dinți de lup”, rozetă, motive florale în colțuri (Rv.), cotor cu 6 cartușe, file cu margini aurii; însemnare chirilică din 1863, pe foaia de titlu: „Catinca Roset născută Sturza, l-am hărăzitu bisericii din Solești, la 1863 oct(om)v(rie) 5” (Fig. 18); alte însemnări ale pr. N. Paveliuc (1918) și cântărețului D. Mititelu (1944)⁷⁶; *Triod*, Chișinău, 1862; *Antologhion*, Chișinău, 1861.

⁷¹ Însemnare din 10 februarie 1826 a dascălului Toader din Benești, referitoare poate la circulația cărții sau la un slujitor al bisericii Sf. Gheorghe (Costin Clit, *Însemnări pe cărți*, în „Prutul”, nr. 1/2015, p. 127.

⁷² Vezi și Maria Popa, *Moșia Solești din județul Vaslui ...* în op. cit., p. 559, n. 42.

⁷³ „Paroh Petru Sârbu, Huși. Fiind preot la această parohie de la 1894 și apoi 1906 înainte” (semnată și parafată cu ștampila parohiei din 1894, pe foaia de titlu); „Paroh preot Petru Sârbu din Huși, fiind preot la această parohie de la 1894 și până la 1806 înainte” (p. 93-94); „1906 Aprilii 10, paroh preot Petru Sârbu, 1894 – 1906” (p. 197); „1 Septembrie 1948, când am fost transferat la această parohie. Pr. M. Gotineac”; „1 mai 1958, preotul Mihai Gotineac a fost transferat reciproc, prin consimțământ, cu preotul Corobceanu de la parohia Dorobanți, raionul Botoșani - Mitropolia Moldovei. Paroh V. Corobceanu” (forzaț I);

⁷⁴ „Astăzi, 4. V. 1941, am văzut această biserică. Episcop Grigorie” (forzaț I); „Anul Mântuirii 1946 August 15, am fost încadrat ca preot paroh a<I> parohiei din Solești, jud. Vaslui, fiind refugiat din parohia Cobălea, jud. Orhei” (forzaț I).

⁷⁵ „Să se știe că a ceastă carte este de la biserica Adormirea (Solești). Grigoruț, cântăreț” (pe forzaț I).

⁷⁶ „Cel dintâi slujitor pe a ceastă Sf. Liturgie sunt eu smeritul preot Nicolae V. Paveliuc./ Fost preot de la 1896-1911 la Biserica Catedrală din Constanța (Dobrogea), de la 1911-1916 la biserica Adormirea din

Cărțile religioase scoase din uz, depozitate la Muzeul Eparhial Huși în 1982, conțin, de asemenea, unele însemnări publicate de profesorul hușean Costin Clit, care îmbogățesc informațiile despre circulația lor, biserică și personalul slujitor: *Penticostar*, Iași, 1753; *Antologhion*, București, 1766, însemnare din 1794 cu numele enoriașilor care au contribuit la legarea acestei cărți, ce aparținea vechii biserici răzășești⁷⁷; *Antologhion*, Râmnic, 1766, cu însemnarea ieromonahului Teofil din 1846, care a slujit la mănăstirile Răchitoasa (jud. Bacău), precum și Crângul de Sus (fostul jud. Tutova), și poate la Solești⁷⁸; *Catavasier*, Iași, 1792; *Mineie*, Buda, 1804: *Iunie*; *August*, *Septembrie*; 1805: *Iulie*, *Octombrie*; *Mai*, Neamț, 1831; *Octoih*, Buda, 1811; *Octoih*, Neamț, 1836; *Octoih*, București, 1859; *Tipicon*, Iași, 1816; *Viețile Sfinților*: Neamț: *Ianuarie*, 1812, *Februarie*, *Martie*, *Aprilie*, 1813; *Iulie*, 1814, *August*, 1815; *Septembrie*, 1807 (însemnare a cântărețului D. Mititelu din 1945)⁷⁹, *Noiembrie*, 1811, *Decembrie*, 1811; *Evanghelie*, Neamț, 1858 (2 vol.); *Psaltire*, Neamț, 1817; *Penticostar*, Neamț, 1834; *Ceaslov*, Neamț, 1835 (3 vol.); *Liturghier*, Neamț, 1860 (2 vol.), donat de Ecaterina Rosetti anul în 1861: „Catinca Roset, născută Sturza, le-am hărăzitu bisericii din Solești la 1863, oct(om)vrie 5” (f. de gardă) și o însemnare a pr. P. Sârbu din 1919 (f. 36 v.)⁸⁰; *Predicatorul*, București, 1858, cu o însemnare din noiembrie 1864 a monahului Teodosi Dimitrachi, care închina un imn de slavă Domnului Iisus Hristos și Maicii Domnului⁸¹, fapt ce confirmă că biserica avea inițial statut de mănăstire; *Predicatorul*, București, 1859, dăruit de Ecaterina Rosetti în 1864, cf. însemnării ei: „Catinca Rosăt, născută Sturza, 1864 fev(ruarie) 18”⁸², *Molitvelnic* (lipsă foaie de titlu).

---

același oraș Constanța, biserică cea fost construită din îndemnul meu, iar în 1916-1918 am fost în Război ca preot locotenent până la 1 iulie 1918, când am fost numit ca preot paroh al acestei Sf. Biserici din satul Solești, unde cu ajutorul D-lui D-zeu nu știu până voi servi”./ „Preot Neculai V. Paveliuc 1918, septembrie 2, Solești – Vaslui. Născut în anul 1874, martie 25, în orașul București, căsătorit în 1895 în R. Sărat cu Alexandrina Popescu, cu care am avut 7 copii, din care în viață, Emilian, candidat de preoție, Dumitru, Ioan, Iulian, Constandin, iar morți două fete, și anume Aneta și Sofia,. Spre amintire am semnat și scris acestea aici”; „20 octombrie 1944, D. Mititelu, cântăreț la parohia „Adormirea” (pe foaia de gardă I).

⁷⁷ Costin Clit, *Însemnări pe cărți*, în „Prutul”, nr. 1/ 2015, p. 115: „...ce s-au dat milostenii la legatul acestui (Min)ei/ 1794, mai 30./ Gheorghie, Marii, Toader, Gheorghe, Anița, Andreiu, Safia, Ini, Anița, Gheorghii, Paraschiva, Eni, Catrina, Statie, Ilinca, (...), Iordachi, Todosii, C(r)ăști, Ioan, (...), (Para)schiva, Miron” (f. 1-9, degradate).

⁷⁸ Idem, *Însemnări de pe carte veche (1800-1961)*, în A.M.M., vol. XXXVI, Iași, 2016, p. 99-100: „Pentru ca să știi di cându m-am făcut preot la anul 1838, avgust 2, și la anul 1839, decemvri(e) s-au mutat prezvitera me(a) Elena din viață și la anul 1843, ghinar 11, m-am îmbrăcat în sh(i)ma călugării și am petrecut în Sfânta M(ănăstire) Răchitoasa și am venit la schit(ul) de Sus la 1846, aprilie(ie) 6. Teofil ieromonah, 1846, april(ie) 6” (f. 97-98); „Să s(e) știi di când am vinit di la Sfânta) M(ănăstire) Răchitoasa aiciia la schit(ul) Crângul di Sus la anul 1846, april(ie) 7. Teofil, (i)er(o)mnaș” (f. 325 – 339).

⁷⁹ Idem, *Însemnări de pe cărți*, în „Prutul”, nr. 1/ 2014, p. 109: „Spre amintire de când am scris această carte în anul 1945, sept. 16. Mititelu”.

⁸⁰ Idem, *Însemnări de pe cărți vechi (1800 - 1961)*, în A.M.M., vol. XXXV, Iași, 2015, p. 139 – 140; „Preotul Sârbu din Huși, preot la Solești din 1894 – 1919” - datarea referitoare la pr. paroh P. Sârbu, credem că este o consemnare ulterioară, neprecisă, care nu se confirmă, deoarece între anii 1913-1918, la parohie slujeau alți preoți, menționați mai sus.

⁸¹ Idem, *Însemnări de pe carte veche (1806 - 1870)*, în „Lohanul”, nr. 36/ 2015, p. 19.

⁸² *Ibidem*.

Mormintele familiei Rosetti – Solescu

Postelnicul *Gheorghe/ Iordache Rosetti* (1796-1848) și mama sa, vorniceasa *Ecaterina Rosetti*, morți, în aceeași zi, la 10-11 ianuarie 1846, îngropați în cimitir⁸³, au fost reînhumati în cavoul din pronaosul bisericii zidită de Ecaterina Rosetti în anii 1859-1861⁸⁴, unde se află și astăzi piatra de mormânt, comandată de Elena Cuza la Constantinopol⁸⁵. Inscripția de pe lespedea funerară din marmură sculptată, dim. 194 x 80 x 23 cm, scrisă în chirilică, publicată de N. Iorga în 1911, pe lângă ruga de iertăciune, oferă date din viața acestora:

„La acest semnu de pomeniri/ Caută, omule, și vezi/ Cum ai lumii fericiri/ Azi o ai și mâini o pierzi,/ Iar nu mai plângi trista moarte,/ Căci aice sânt moșten./ Din ce lume a ta soartă/ Se trece ca un noian,/ Mult iubita me soție/ Dimpună cu ai mei fii,/ Acestu înscrisu mi-au pus mie,/ Pentru voi ce sunteți vii,/ Ca oricând din întâmplare,/ Iei, pe piatră, vei ceti,/ Să nu stai mult în neaflare,/ Fără numele să-mi știi./ Că aice Gheorghii și cu Catrina Rosăt/ Zacu în pământ,/ Fiu cu mamă dimpună îngropați/ Într-un mormânt,/ În vârstă de 50 ani/ Viața lui s-au curmat;/ Ambii în zăce și unu Ghenar au răposat, 1846./ Deci îndură-te, străine,/ Și roagă pi cel mai Sfânt/ Ca să-i fie ușoară țărâna/ Aice în mormânt./ La anul 1796, Mart în 30, s-au născut D. Vornic Iordachi Rosăt, fiul răposatului vornic Iordachi Rosăt, și s-au săvârșit din viață la anul 1846, Ghenar 10”⁸⁶. Inscripția este încadrată într-un chenar sculptat în meplat, decorat cu un vrej (viță de vie cu struguri); sus – motive astrale (soarele și luna), încadrate de un semimedalion flancat de două motive vegetale (palmete și flori); central – o cruce greacă, la bază cu o semilună; jos – simbolul morții (craniu și două oase încrucișate), încadrat de un motiv floral (lalea) (Fig. 19).

În curtea bisericii se află alte mormintele ale familiei Rosetti – Solescu.

Mormântul comun al *Ecaterinei Rosetti* (1800-1869) și al fiicei sale, *Doamnei Elena Cuza* (1825-1909), protejat de un grilaj de fier, este marcat de o lespede funerară din marmură albă (210 x 105 x 15 cm), cu inscripția: „Elena Cuza, 17 iunie 1825 - 2 aprilie 1909, Doamna României, 24 ian. 1859-11 fevr. 1866” (postament de piatră, dim. 232 x 126 x 21 cm) și monumentul funerar al mamei sale, alcătuit dintr-o cruce de piatră (120 x 45 cm), suport în trei trepte (43 x 45 cm), postament de piatră cioplită (127 x 85 x 85 cm), placă de marmură albă (68 x 49 cm), cu inscripția: „Ecaterina Rosetti, născută Sturdza, 17 iulie 1800 – 11 aprilie 1869”. Doamna Elena Cuza a fost înmormântată în „groapa boltită” a mamei sale, osemintele fiind dezgropate și depuse în cavoul familiei din pronaosul bisericii⁸⁷.

⁸³ Îngropați inițial, poate, în cimitirul aflat la sud-est de incinta conacului (cca. 20 m), dezafectat (arat) în 1957 de către Trustul I.A.S. Vaslui, care avea sediul în fosta casă administrativă, naționalizată în 1949 (ultimul administrator, Carol Shiil, căsătorit cu Aurora Toma) – v. Serafim Lupu, cântăreț, *op. cit.*, f. 1; Maria Popa, Moșia Solești ..., p. 568 – planul moșiei, 1949.

⁸⁴ Virginia Isac, Aurica Ichim, *op. cit.*, p. 52.

⁸⁵ Lucia Borș, *op. cit.*, p. 26.

⁸⁶ N. Iorga, *Inscripții de pe mormântul Roseteștilor din Solești - Vaslui*, în *Studii și documente*, vol. XXI, București, 1911, p. 20-21; vezi și Arhivele Naționale Vaslui, fond *Parohia Solești*, dos. 1/ 1894 – 1895, f. 39; Maria Popa, *Conacul Rosetti – Solescu* ..., în *op. cit.*, p. 195, n. 14.

⁸⁷ Arhivele Naționale Vaslui, fond *Eparhia Hușilor*, dos. 14/ 1895 - 1913, f. 47.

Monumentul funerar al lui *Gheorghe Rosetti – Solescu* (1853-1916) este format dintr-o lespede de marmură (206 x 106 x 20 cm), o cruce latină (108 x 80 x 10 cm), așezată pe un postament ușor trapezoidal (95 x 72 x 61 cm) și soclu în trepte (72 x 25/83 x 72 x 23 cm). Pe placa de marmură este scrisă cu majuscule inscripția: „Gheorghe C. Rosetti Solescu, ministru plenipotențiar, 30 no(i)embrie 1853 – 5 decembrie 1916”.

Mormântul *Olgăi Rosetti Solescu* (1853-1924), alcătuit dintr-o lespede funerară de marmură (213 x 126 x 18 cm) și o crucea de lemn, sculptată la capete (155 x 105 x 10 cm) cu inscripția lămuritoare: „Olga Rosetti, născută de Ghiers, 1853-1924” (soția lui Gh. Rosetti, fiica ambasadorului francez la Petrograd)⁸⁸ (Fig. 20)⁸⁹.

Familia Rosetti – Solescu, strâns legată de istoria țării și implicit a județului Vaslui, merită a fi cinstită prin conservarea, restaurarea și punerea în valoare a ctitoriilor sale de la Solești⁹⁰.

ANEXE

Anexa 1

„Inventariu

De toată dota bisericii cu hramul Sf. M. M. Gheorghe din comuna Solești plasa Crasna, județul Vaslui

F. 89

1. Una cruce de lemn și una mai mică îmbrăcată cu argint
2. Un chivot pentru păstrarea Sf. Taine
3. Una Evanghelie
4. Una Liturghie
5. Trei sfeșnice de alamă mici
6. Un rând de Sf. Vase
7. Trei rânduri de veșminte bune
8. Trei rânduri de veșminte vechi, donate de c.c. Ruxandra Ventura⁹¹
9. Un felon și un epitrahil, în stare proastă
10. Un Octoihu mare și unu micu
11. Un Mineiu general
12. Un Penticostar
13. Un Triodu
14. Un Apostol
15. Două Psaltiri
16. Două Molitvelnice

⁸⁸ Virginia Isac, *op. cit.*, p. 191.

⁸⁹ Vezi și Maria Popa, *Monumente istorice din județul Vaslui...*, p. 171; însemnele funerare din curtea bisericii au fost renovate în anul 2015 printr-un proiect transfrontalier cu R. Moldova, finanțat de Uniunea Europeană.

⁹⁰ Mulțumim pentru informațiile transmise și materialele puse la dispoziție de către d-nii/le: Veleşcu Lucian, pr. paroh Costel Adam, dr. căminului cultural, Marcela Isac, secretara școlii.

⁹¹ Prima soție a lui Constantin Rosetti, mama lui Gh. Rosetti. – v. Virginia Isac, *op. cit.*, p. 191.

17. Un Agheasmatar
18. Un Ceaslov mare și două mici
19. Una carte de predici
20. Două Catavasii
21. Una carte Tălmăcirea Evangheliei, Tomul I-iu
22. Un Testamentu
23. Unsprezece candelu
24. Șapte sfeșnice de lemn
25. un policandru de alamă
26. Patru fânare pentru parade la morți și altele
27. Un clește mare pentru stinsu lumânărilor
28. Un steagu (Prapur)
29. Un analogu cu două rânduri acoperămintu
30. Un Epitafu (Aer)
31. Una pereche cununii
32. Trei rânduri acoperămintu la tetrapodu
33. Două Dvere (Perdele)
34. Trei levicere
35. Trei lăzi
36. Trei prostiri
37. Trei prosoape
38. Șapte șervete
39. Una masă pentru Aer
40. Una masă rotundă mică
41. Una mesuță pe un picior

F. 89 v.

42. Un scaun pentru lumânări
43. Una cristelniță
44. Două cutii pentru Sf. Botezu
45. Două cădelniți, una bună și una strică
46. Una tipsie
47. Un Talger
48. Două ibrice mici
49. Un ligheanu
50. Patru perdele la icoanele împărătești
51. Trei clopote, unul mare, unul micu și unul tot micu stricat
52. Un ceaunu mare stricat.

Inventarul de față cuprinde cincizeci și două articole, pentru care se atestă
 <ss>: Preot Th. Pandelea, Eu Ifemi Costan, Eu Ion Acsînte – epitropi.
 1889, Noiembrie<e> 27”.

DANJ Vaslui, fond *Episcopia Hușilor*, dos. 1/ 1889 – 1890, f. 89.
 Anexa 3

„Copie după Adresa lui Gh. Rosetti - Solescu, trimisu extraordinar și ministru plenipotențiar, către Ministerul Cultelor, din 1893 -

Domnule Ministru

În vatra satului comuna Solești nu ai există decât o mică bisericuță de lemn, făcută de curând, în mijlocul cimitirului, ajunsă deja în starea cea mai proastă, putând abia sluji ca capelă de înmormântare.

În capul parcelei proprietății se află o biserică de piatră, solid zidită în anul 1860 de reposata în Domnul, Ecaterina Gh. Rosetti, născută Sturdza, bogat înzestrată cu cele trebuitoare, și întreținută până acum de proprietarul anterior, Teodor Gh. Rosetti, în starea cea mai bună.

Fiind prin cariera mea obligatu a trăi mai mult în străinătate și neputând de departe supraveghea o demnă celebrare a cultului divin în biserica proprietății, sunt obligat a o ține închisă și numai în scurtele mele reședințe la țară se celebrează acolo serviciul regulat.

Pentru a pune capăt unei distincțiuni deplorabile între biserica proprietății și biserica satului, bisericile fiind toate numai ale lui Dumnezeu, credu de datoria mea a ceda pentru interesul cultului public, biserica de care am dispusu până acumu exclusiv.

Numi mai rezerv nici un drept asupra acestei biserici de cât celu de a face parte din Epitropi, conform legii clerului.

Pentru a evita orice neînțelegere și pentru a se asigura demna căutare a locașului ctitoricescu de către Stat, pentru evlavia părinților mei, sunt silit a pune cesiunea ce vă propun astăzi în condițiunile următoare (f. 51 v.):

Mormintele aflătoare în biserică se vor căuta de preoți cu grijile bisericesti obișnuite.

În ograda – grădina ce înconjură imediatu biserica nu va putea niciodată să clădească preotul nimic, nu va putea ține nici o vită sau pasăre, nici nu va putea depune niciodată nimic, rămânând cu proprietarul absolut stăpân pe întreaga această ogradă – grădină.

Pe pământul acestei ogrăzi – grădini singurul drept care-l dau este numai dreptul de trecere limitat asupra unei alei deschisă din vatra satului până la ușa bisericii, pentru a veni când la slujbă și pentru a face reparațiunile necesare.

Nu cedez decât monumentul bisericii, cu zestrea lui, până unde intră zidurile sale în pământ cu singura servitute de trecere prevăzută mai sus.

Biserica ce pun în acest mod la dispoziția cultului public va fi declarată oficial biserică parohială a comunei Solești.

Dacă Excelența voastră crede de interesu public și consimte la cesiunea propusă în modul arătat, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca autoritățile ecleziastice să vie cât de curând să ia în stăpânire biserica cu dotă, cu toate formele necesare pentru ca nimic să nu se prăpădească din zestrea bisericii și pentru ca condițiunile stipulate să fie întotdeauna păzite cu sfințenie.

În așteptarea unui răspuns profit de ocaziune, D-le Ministru pentru a vă reînnoi încredințarea umilei mele considerațiuni.

Proprietarul moșiei Solești, trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar, semnat Gh. Rosetti – Solescu”/ „Pentru conformitate. P. Sârbu” (ss), f. 64.

ANSJ Vaslui, fond *Parohia Solești*, dos. 1/ 1894, f. 51 v., 64.

Anexa 3

Proces . Verbal de donare a bisericii din 2 august 1893 (copie)⁹²:

„Eu, subsemnatul Gh. Rosetti – Solescu, ministru plenipotențiar deschid serviciului public capela mea particulară descrisă în inventarul de mai sus sub numele de Monastirea cu hramul Adormirea Maicii Domnului, capelă zidită pe proprietatea mea, înlăuntru ogrăzii mele, în care până acum s' a oficiat mai în urmă numai în timpul prezenței mele la Solești, consimt ca acest Sfânt locaș să servească ca biserică parohială a comunei și promit sprijinul meu în limitele puterii mele pentru susținerea cultului, îmi rezerv dreptul absolut ce-l am de a reînchide capela mea particulară îndată ce nu mai rămâne întrunite după părerea mea, toate condițiunile indispensabile pentru demnitatea și regularitatea serviciului. Solești, 2 August 1893. (ss)/ Gh. Rosetti”.

ANSJ Vaslui, fond *Parohia Solești*, dos. 1/ 1949, f. 40.

Anexa 4

Proces – verbal, nr. 19 din 9 oct. 1895,

De consimțire a bisericii și a ogrăzii, după inventar, fără alea care nu era încă gata:

„Epitropii parohiei Solești din Plasa Crasna, jud. Vaslui, luând cunoștință prin părintele paroh Petre Sârbu, după propunerea făcută onorabilului D. Ministru de Culte, de Dl. proprietar Gheorghe Rosetti - Solescu, că voiește a ceda pentru totdeauna Biserica proprietății, cu tot avutul ei interior obștii locuitorilor în satul Solești, cu următoarele condiții: 1. Biserica donată să fie pe viitor parohială; 2. Mormintele ctitorilor din curtea bisericii să fie aparate de ori și ce deteriorări; 3. Preoții să pomenească pe ctitori după vechea regulă bisericească în anumite zile de peste an; 4. În ograda bisericii să nu se facă niciodată nici o clădire, nici o pasăre, nici o vită ..., destinată numai necesității cultului; se renunță la condiția inițială, cedându-se de către proprietar și ograda”./ Ss: pr. paroh Petru Sârbu, Gh. Ionescu, epitrop și Gh. Rosetti, donator” (copie).

DJAN Vaslui, fond Episcopia Hușilor: dos. 17/ 1904, f. 3; dos. 17/ 1906, f. 8..

⁹² Copie semnată de preotul paroh C. Gautineac la 8 ianuarie 1949.

Fig. 1. - Biserica Sf. Gheorghe (foto, 1967)

Fig. 2. - Biserica Sf. Gheorghe (foto, 2018)

Fig. 3. - Epitaf, sec. XVIII-XIX (?), ulei pe pânză de in (0,95 x 0,84 m).

Fig. 4. Ștampila Parohiei Sf. Gheorghe, 1894.

Fig. 5. Ștampila Parohiei Adormirea Maicii Domnului, 1894.

Fig. 6. Ștampila Parohiei Adormirea Maicii Domnului, post 1950.

Fig. 7. Biserica Adormirea Maicii Domnului – vedere S-E/
plastică arhitecturală (foto 2005).

Fig. 8. Biserica Adormirea Maicii Domnului – vedere N-V (foto 2018).

Fig. 9. Potir, argint, 1841.

Fig. 10. Chivot, argint, sec., XIX.

Fig. 11. Căniță de ritual liturgic, argint, sec. XIX – detaliu inscripție.

Fig. 12. Cădelniță, argint, sec. XIX.

Fig. 13. Cruce din lemn, argint, sec. XIX.

Fig. 14. Icoana de hram, Adormirea Maicii Domnului”, ulei pe lemn, sec. XIX.

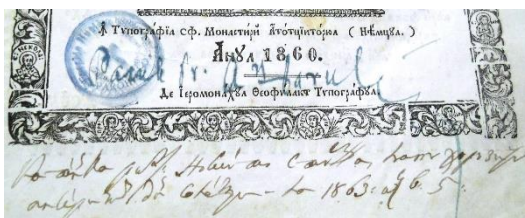
Fig. 15. Dveră, Sf. Euharistie, droderie pe catifea, sec, XIX

Fig. 16. Potir și cupă de argint, sec. XIX.

Fig. 17. Ștampila ex-libris a lui Constantin Rosetti.

Fig. 18. Însemnare din 1861 a Ecaterinei Rosetti/ Liturghier, Neamț, 1860 - detaliu⁹³.

Fig. 19. Lespede funerară/ Gh. Rosetti, sec. XIX – detaliu inscripție, decor⁹⁴.

Fig. 20. Ansamblul funerar al familiei Rosetti – Solescu, sec. XIX-XX (foto 2018).

⁹³ Mulțumim d-lui Lucian-Valeriu Lefter pentru transcriere.

⁹⁴ Vezi și: Maria Popa, Conacul Rosetti-Solescu ..., în *op. cit.*, p. 202.

**DREPTUL LA NEUITARE – ARHIEREUL
POLICARP POPESCU BÂRLĂDEANUL
(1831-1876)**

Aurel-Florin ȚUSCANU*

Cuvinte cheie: *Arhiepiscop Policarp Popescu, episcopia Husilor, seminarul Iasi, manastirea Neamt, episcopia Roman, seminarul Roman.*

Keywords: *Archbishop Policarp Popescu, Husilor Bishopric, Iasi Seminary, Neamt Monastery, Roman Episcopate, Roman Seminary.*

Abstract

The return to the consciousness of the posterity (175 years from the birth and 130 years after his death) of a servant of the Church, over which there was an unjust oblivion - Policarp Archbishop Poescu Bârlădeanul (1831-1876), former professor, inspector and director at the Neamț Monastery Seminaries, Roman, and Huși in such a troubled period of Church and Gentile life, as was the XIXth century, we believe it is not just an act of justice and recognition, but also of civic education, to bring to the contemporaries a virtuous model of sacrificial service to God and people.

Even though his earthly life was short, only 45 years, through all his restlessness, the Archbishop Policarp Popescu managed to get his hands on, staying for posterity a "model of service" (especially for theological education) and that is why at 130 years from his death, the unbiased history places him where he is, the place of immortality

Preliminarii

În cartea timpului neîndurător, se înscriu nenumărate evenimente și înfăptuiri vrednice să rămână spre pilda urmașilor, peste care de cele mai multe ori se aterne o nedreapta uitare.

Readucerea în conștiința posterității a unui slujitor al Bisericii din secolul al XIX-lea – Arhiepiscop Policarp Popescu Bârlădeanul (1831-1876), fost profesor, inspector și director la Seminariile de la Neamț, Roman, și Huși într-o perioadă atât de frământată din viața Bisericii și a neamului, credem că este nu doar un act de dreptate și recunoștință, ci și de educație civică, de a aduce în fața contemporanilor un model virtuos de slujire jertfelnică lui Dumnezeu și oamenilor.

„Un popor care își uită trecutul său sau îl disprețuiește, slăbește temelia și existența lui e subredă, iar zarea viitorului lui nu se vede decât în ceață și nesiguranță” spunea într-una din cuvântările sale (24 Ianuarie 1934) Mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu. Este chintesența testamentului lăsat nouă de generațiile trecute, căci nu poți clădi viitorul fără a te regăsi în trecut, în matricea ființială a neamului tău.

---

* Preot dr. Arhiepiscopia Romanului și Bacăului

Din perspectiva unui astfel de model profund formativ, îndatoririle noastre de fii, sau de slujitori ai Bisericii Ortodoxe, se văd mai distinct, iar rosturile noastre în istorie se conturează mai pătrunzător, asemeni zărilor scrutate de la nivelul unui pisc.

Faptul că extrem de puțini cercetători s-au aplecat asupra biografiei acestui zelos și tânăr arhiereu, născut în umbra „Cetății Noi” a Târgului de Jos în parohia Gădinți, ne-a stârnit interesul să pornim pe urmele lui, să-l descoperim și să-l prezentăm în acest material în semn de pretuire. Viața sa pământească a fost scurtă, doar 45 de ani, dar nu lungimea de zile dă valoare acesteia, ci intensitatea cu care a trăi, lumina pe care a lăsat-o în istorie, faptele lui, pot să vorbească astăzi multe despre dansul.

Acum, când ne aflăm într-un alt secol, ba chiar într-un alt mileniu, citind aceste rânduri grăitoare despre epoca, împlinirile și neșansele Arhiereului Policarp Popescu Bârlădeanul, îl simțim aproape, pentru că valorile care le-a promovat el, nu au vârstă și nici moarte.

1. „Viața sa a fost pururi o jertfă pentru adevăr și pentru bine”

Viața și activitatea acestui Ierarh sunt puțin cunoscute și datorită faptului că s-a stins din viața prea timpuriu (fiind răpus de boală) la numai 45 de ani, (din care doar trei ani de slujire arhierească), iar activitatea sa se rezumă mai mult la partea didactică, fiind 21 de ani profesor, inspector școlar și director la trei seminarii importante din Moldova frământatului secol al XIX-lea.

Singurele date biografice referitoare la anii tinereții sale, sunt cele menționate în necrologul prezentat la înmormântarea sa, de colegul și împreună slujitorul Arhimandritul Inochentie Moisiu (viitor episcop al Romanului), în ziua de 10 Octombrie 1876.¹ Voi redacta în continuare un fragment din această emoționantă cuvântare:

„Ca cel ce am avut onoare a fi pururi coleg cu răposatul și în școală (Seminarul de la Iași) și în profesorat (Seminariile de la Roman și Huși) și în societate și în Biserică, îl cunosc pot zice cu deplinătate. De aceea vă rog să-mi permiteți a vă spune mai înainte de toate că viața sa a fost pururi o jertfă pentru adevăr și pentru bine.

*Preasfințitul Policarp este fiu de preot născut în comuna Gădinți, Județul Roman, la anul 1831”.*²

Cât privește familia din care provenea acest Ierarh, aflăm tot de la cel care a întocmit necrologul, că era o familie de preot, numeroasă. Tatăl său a slujit vreme îndelungată la Gădinți, în imediata apropiere a Romanului și se numea Gheorghe Popescu.³

Preotul Popescu a avut doi băieți și mai multe fete precum și un număr mare de nepoți, cărora Arhiereul Policarp fiul mai mare, le va purta de grijă în viață, oferindu-le

¹ Arhiereul Policarp Popescu Bârlădeanul (1831-1876) în „Buletinul Episcopiei Hușilor”, Anul II, nr. 1 ianuarie 1926, p.28-29

² *Ibidem*, p.28

³ Fotografia sa apare într-un tablou al clerului județului Roman din timpul Episcopului Melchisedec Ștefănescu – 1889.

sprijin pentru o bună educație, iar prin testament, le împarte puțina sa avere în semn de dragoste și ajutorare.⁴

Din familia preotului Popescu s-a remarcat un distins avocat pe nume Constantin Machedon, care a luat parte „împreună cu doamna sa soție ” la funerariile Arhiereului Policarp (la Huși , pe 10 Noiembrie 1976).⁵

Cât privește pregătirea intelectuală și spirituală a tânărului Petru Popescu, ea a început chiar în casa părintească, aceasta fiind mereu în preajma tatălui său la serviciile religioase din parohia Gâdinți. În acea perioadă s-au deschis la Roman două școli catehetice, în vederea pregătirii viitorilor slujitori ai Bisericii, prima înființată de voinicul Grigorie Done, în anul 1846 activa în chiliile Bisericii „Sfântul Gheorghe”, iar a doua, activa pe lângă Centrul Eparhial Roman, având ca preot catehet pe Dimitrie Matcaș (viitor Protoiereu al Romanului și director de seminar).⁶

Singura școală teologică bine organizată din Moldova și cea mai însemnată din Țările Române era la acea vreme Seminarul Central din Mănăstirea Socola, înființat de Mitropolitul Veniamin Costachi, în anul 1803.

Episcopia Romanului trimitea constant tineri la învățătură, iar după absolvire erau numiți la cele mai alese Biserici din orașe și în posturi administrative Bisericești.⁷

Preotul Popescu de la Gâdinți și-a pregătit fiul pentru Seminar, mai întâi prin învățarea citirii și Cântărilor Bisericești în parohie, apoi el l-a fi adus la una din școlile catehetice de pe lângă Episcopia Romanului.

2. Anii de seminar la Mănăstirea Socola, Iași

Luând binecuvântarea episcopului Veniamin Rosset al Romanului (fost stareț la Mănăstirea Doljești în preajma Romanului și a Gâdințului deopotrivă), care fără îndoială îl cunoștea pe parohul Bisericii din Gâdinți-Preot Popescu –tânărul Petru se v-a îndrepta spre capitala Moldovei și în toamna anului 1848 va intra în Seminarul de la Mănăstirea Socola.

Din dorința Mitropolitului Meletie de a avea un control mai mare asupra Seminarului și posibilitatea de a hirotoni preoți fără obligativitatea absolvirii(Seminarului) s-a ajuns în acel an(1848) la un conflict între rectorul școlii(Arhim. Filaret Scriban și Mitropolit). Acesta din urmă a influențat domnia să aprobe un nou Regulament al Seminarilor la 23 Ianuarie 1848.⁸

Prin acest nou regulament se schimbă numele școlii, renunțându-se la numele ctitorului fondator, devenind „Seminaria de la Mănăstirea Socola”, iar autoritatea directorului școlii era mult diminuată. În plus, cursul superior de la Socola era desființat, rămânând doar cursul inferior de patru ani, pentru care au fost numiți doi

⁴ NECROLOG, *Discursul din 10 februarie 1976*, ținut de arhim. Inocențiu Moisii în revista BOR, anul III, 1876, p.43-46

⁵ *Ibidem*, p.46

⁶ Ec. N. Dragomir și Silviu N. Dragomir, *Pregătirea preoților în Eparhia Romanului*, în revista „MMS”, anul I (1975), nr.9-12, p.746-751

⁷ Episcopia Romanului subvenționa pregătirea tinerilor teologi la Mănăstirea Socola. Subvenția se ridica în anul 1842 la suma de 40.000 lei/an, conform Ec.N.Dragomir și Silviu N.Dragomir, *op.cit.*, p.751, nota 9

⁸ Gh.Adamescu, *Istoricul Seminarului „Veniamin” din Iași, (1803-1903)*, București, 1904, anexa 33, p.60-63

profesori de către Mitropolie.⁹ Acestea erau condițiile și cadrul în care tânărul Petru Popescu își începe pregătirea teologică în Iași.

La Mănăstirea Neamț s-a înființat tot atunci un curs superior de trei ani, exclusiv pentru călugări, acesta fiind finanțat cu bani tot din bugetul Seminarului de la Socola.

La 1 Februarie 1848 Filaret Scriban este îndepărtat din toate îndatoririle pe care le avea, iar importanța Seminarului ieșean scade și mai mult după ce a fost modificată și programa de studiu, fiind scoase obiectele teologice de la cursul inferior, seminarul rămânând pentru o vreme, după cum menționa un cercetător o „Școală de catihesie”.¹⁰

Anul venirii la Iași a tânărului Petru Popescu a fost plin de evenimente ce au influențat atât viața politică, cât și pe cea bisericească. Mitropolitul Moldovei Meletie, moare în timpul epidemiei de holeră, fiind înscăunat în locul său Episcopul de Huși, Sofronie Miclescu. În Moldova are loc revoluția din 1848, după care Mihail Sturdza va părăsi tronul, urmându-i prin alegere Grigorie Ghica.

În acest nou contest politic, Arhim. Filaret Scriban revine și reușește să-și pună în aplicare reforma învățământului teologic „*Legiunea pentru organizarea învățăturilor Bisericești din Moldova*”, în anul 1851.¹¹

Învățământul teologic era organizat în trei etape:

1. Școlile ținutale de doi ani, pe lângă cele două Episcopii din Roman și Huși
2. Secția I-a pentru clerul de jos (patru ani)
3. Secția II-a pentru clerul înalt (patru ani)

Erau acceptați la hirotonie doar cei care au absolvit măcar patru ani (secția I-a)

La Socola urmau să fie admiși 100 de elevi, din care 25 la cursul superior: la Roman 70, iar la Huși 40, toți interni.¹² În aceste condiții, cu un colectiv de profesori străluciți, Seminarul de la Socola se doare a fi cu adevărat o școală de nivel universitar.¹³

La Seminarul de la Socola, tânărul Petru Popescu a urmat cursul inferior studiind: istoria bisericească, retorica, dogmatica, pastorală, muzica, tipicul, gramatica, aritmetica, geografia, istoria, limba greacă și facultativ limba rusă.

În cursul superior s-au adăugat: limba latină, limba franceză, logica, psihologia, arheologia biblică, hermeneutica scripturistica, eclesiastica, teologie și drept canonic.¹⁴ Ca tânăr școlar (va aminti un biograf al său) se distingea „*dintre toți colegii săi prin seriozitate și osinlă exemplară la studiul*”.¹⁵

„*Legea pentru învățământul bisericesc*” din 1851 nu a reuși să rezolve toate problemele Seminarului de la Socola, aceasta și din cauza unei situații politice confuze, cât și a unor neajunsuri ale actului legislativ.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ C.Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, București, 1888, p.90-91

¹¹ *Ibidem*, p.96

¹² Gh. Adamescu, *op.cit.*, p.91

¹³ Printre profesorii care i-au insuflat dragostea față de Dumnezeu și față de valorile noastre spirituale și raționale, și care i-au servit ca modele de slujire amintim pe: Ierom. Melchisedec Ștefănescu, prof. Isaia Vicol (viitori episcopi ai Romanului), Hristofor Scriban (venit de la Academia Teologică din Kiev), Gh. Erbiceanu, Ierodiac. Climent, Monahul Filaret Dumitru ș.a., cf. Gh. Adamescu, *op.cit.* p.91

¹⁴ *Ibidem*, *op.cit.*, anexa 37, p.66-68

¹⁵ Revista BOR, anul III (1876), p.46

În Iulie 1853 Principatele Române au fost ocupate de ruși, iar un an mai târziu, ca urmare a Convenției dintre Austria și Turcia, în Iunie 1854, după retragerea rușilor vor veni în Principate trupele austriece.

În această perioadă 1853-1855, Seminarul a fost verificat de comisii speciale ce au constatat că „*starea școlii este proastă*”, Epitropia Seminarului funcționa defectuos, iar dezordinea din școală era frecventă.¹⁶

Evenimentele prin care trecea Moldova și întreaga Europă, deopotrivă-războiul Crimeei, Congresul de la Paris, lupta pentru Unirea Principatelor - au făcut încă o dată ca învățământul teologic să rămână pe un plan secund. În aceste condiții a terminat cursurile superioare tânărul Petru Popescu la Seminarul de la Mănăstirea Socola.

3. Profesor la Seminarul de la Mănăstirea Neamț

La stăruințele fraților Scriban și la recomandarea Mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu, Domnul Moldovei Grigorie Ghica semnează în Martie 1855 „Ofisul” pentru deschiderea Seminarului monahal de la Mănăstirea Neamț.

Provizoriu, conducerea Mănăstirii și a Seminarului a fost încredințată Arhim. Antonie Dumbravă, care venea din Episcopia Romanului (Mănăstirea Bogdana-Bacău), dar organizatorul și mentorul acestei școli va fi Dionisie Romano, viitor stareț al Mănăstirilor Neamțu și Secu.¹⁷

Dionisie era un cunosător cărturar, pașoptist și înflăcărat unionist, prieten cu Melchisedec Ștefănescu și cu ceilalți oameni luminați ai Bisericii. Pentru ideile sale progresiste a fost chiar arestat și trimis o vreme în Transilvania.

Ajungând el stareț al celei mai mari mănăstiri din țară, Neamtu, și-a propus o înnoire a vieții monahale, luptând împotriva spiritului de obște învechit. În acest sens, alături de un mare patriot și erudit monah, Sofronie Varnav (cu studii la Paris), Dionisie întocmește un program de studii cu o durată de 16 ani, începând cu Școala primară patru ani și gimnaziul patru ani, apoi Seminarul patru ani și o Facultate de Teologie patru ani la Târgu Neamț, hotărând să nu mai fie hirotoniți decât cei care vor absolvi acest ciclu de pregătire.¹⁸

Drept local pentru seminar, Starețul Dionisie a supraetajat trapeza mănăstirii pe latura de miazăzi, amenajând acolo câteva săli de curs. La 1 Septembrie 1855 au început cursurile, rector fiind numit Ghenadie Popescu-doctor în teologie, iar profesori titulari doi Ierodiaconi: Policarp și Benedict, ambii fiind proaspeți absolvenți ai Seminarului de la Socola.¹⁹

Prezența tânărului Ierodiacon Policarp Popescu la Mănăstirea Neamț în calitate de profesor titular implică mai multe concluzii. În primul rând după absolvirea Seminarului din Iași a optat pentru viața monahală venind la Mănăstirea Neamț, s-a calugarit și a primit numele Policarp (care în limba greacă înseamnă = roditor, plin de roade), nume ce ne amintește de Sfântul Policarp, Episcop al Smirnei, discipol al

¹⁶ Gh. Adamescu, *op.cit.*, p.92-96

¹⁷ Pr. Gabriel Cocora, *Episcopul Dionisie Romano*, în revista „BOR”, nr. 3-4/1957, p. 332-333

¹⁸ *Ibidem*, p.333 și Pr. Florin Țuscanu, Sofronie Varnav, *Slujind lui Dumnezeu și oamenilor*, Ed. Sf.Mina,Iași, 2002, p.67

¹⁹ Pr. Florin Țuscanu, *op.cit.*, p. 67-69

Sfântului Evanghelist Ioan, martirizat în timpul persecuție lui Marc Aureliu (+135) numit și „Îngerul Bisericii din Smirna”.

Viața din seminar era deosebit de grea atât pentru elevi, cât și pentru profesori: „lipsurile erau încrâncenătoare”, școlarii erau „fără haine, desculți, chiar fără hrană cuvenită”- scria într-o petiție Sofronie Varnav fiind nevoie adesea „a aduce mâncarea din rămășițele chinovului” (obștii).²⁰ Internatul școlii era „fără așternuturi, dormind unii pe scânduri goale”, iar „profesorașii” abia ajungeau pentru trei clase primare.

Ajutorul primit de la Minister era nesatisfăcător (200 de galbeni și câteva cărți), iar numărul celor înscriși, în cea mai mare parte „sărmani de părinți”, dar talentați, era aproape dublu decât se prevedea (în loc de 50 erau 95 de elevi”).

Profesorii locuiau în arhondaric, dar tot în lipsuri, va consemna Varnav, căci nu aveau haine, nu aveau lemne îndeajuns, aveau multe gamuri lipsă, fapt pentru care Varnav a pus bani personali peste 100 de geamuri.²¹

În luna Februarie 1856, domnitorul Grigorie Alexandru Ghica vizitează Mănăstirea Neamț. Starețul Dionisie a prezentat progresele din ultimul an- achitarea datoriilor mănăstirii (200.000. lei), organizarea bolniței (spital), a cancelariei și a seminarului, elevii fiind în număr de 85, iar profesorii doar patru.”²² Se organizase și o bibliotecă, o sală de lectură iar tipografia era dotată cu litere romane.²³

Dar călugării seminariști s-au arătat refractari și nu arătau „vocație”, pentru eforturile deosebite depuse de profesori și de starețul Dionisie.

Ei au făcut o plângere adresată domnitorului și Mitropoliei prin care cereau desființarea școlii. Un sobor de arhieriei au anchetat cazul și spre surprinderea multora au dat dreptate cursanților. Seminarul a fost închis, iar starețul Dionisie a fost destituit (la 10 Iulie 1856)!!.²⁴

Noul stareț Gherasim Miron, fiind un „dușman” al învățământului în mănăstire, pe motiv că strică atmosfera de evlavie, de smerenie și rugăciune, considera că se cheltuise averea mănăstirii pe „întreprinderi nefolositoare” și chiar „eretice”. După opinia sa „ctitorii au lăsat mănăstirii donații pentru pomeniri și rugăciuni, nu pentru școală”.²⁵

După emiterea hrisovului domnesc pentru încetarea activității Seminarului de la Neamț (29 Noiembrie 1856) monahii și profesorii s-au retras la chilii, primind noi ascultări de la stareț. Cursurile se vor relua anul următor, sub îndrumarea unor mari dascăli, viitori ierarhi ai B.O.R.: Doctor Ghenadie Popescu – Rector și profesor, Doctor Nichifor Iliescu- profesor, Ieromonahul Iosif Gheorghian – Inspector și rector- Ierodiaconul Policarp Popescu²⁶

Din rândul absolvenților menționăm pe Narcis Crețulescu și pe Conon Arămescu Donici (viitori ierarhi).²⁷ În perioada 1857-1858, conducerea școlii de

²⁰ Pr. Florin Țuscanu, *op.cit.*, p.68

²¹ *Ibidem*

²² *Ibidem*, p.67

²³ Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981, p.134-136

²⁴ *Ibidem*, p.69

²⁵ *Ibidem*

²⁶ Diacon Ioan Iovan, preot Scarlat Popescu, *op.cit.*, p.137, 273

²⁷ *Ibidem*, p.134

la Neamț a fost încredințată lui Scarlat Varnav după intrarea sa în monahism când a primit numele de Sofronie.²⁸

Tânărul profesor Policarp Popescu, la nici 30 de ani slujea ca Ierodiacon la marea catedrală a Neamțului, ctitorită de domnitorul Ștefan cel Mare și Sfânt.

În anul 1858, prințul D. A. Cantacuzino, ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice, care a arătat multă bunăvoință față de Biserică și școală, aproba înființarea unui seminar teologic la Episcopia Romanului. Aflând acest lucru, având recomandări deosebite din partea celor care l-au cunoscut (frații Scriban, Melchisedec Ștefănescu, Dionisie Romano, Ghenadie Popescu s.a.)- profesorul Policarp Popescu cere să fie transferat la Seminarul de la Roman. Cursurile încep la 1 septembrie 1858 cu binecuvântarea arhiereului Nectarie Hermeziu, locotenent de episcop al Romanului.

Tânărul Ierodiacon Policarp Popescu (la 27 de ani) este numit profesor la Seminarul din Roman, având ca rector pe iconomul Dimitrie Matcaș, ce va conduce această școală „cu mult tact și multă dragoste vreme de 24 de ani, ca pe un copil crescut de el.”²⁹

4. Profesor și inspector la Seminarul de la Roman (28 august 1858-18 noiembrie 1860)

Aducând la îndeplinire dispoziția telegrafică din 12 Aprilie 1858 a Ministerului, Locotenentul de episcop Nectarie Hermeziu și pr. Catehet Dimitrie Matcaș (care va fi numit rector al Seminarului) au găsit un local potrivit și au luat cele dintâi măsuri administrativ-gospodărești.

În august 1858, au fost aleși profesorii printr-un concurs ținut la Seminarul din Iași, prilej cu care Ierodiaconul Policarp Popescu primește transferul de la Mănăstirea Neamț la Roman.

În ziua de 1 Septembrie 1858 s-au deschis cursurile printr-o festivitate ocazională la care au luat parte clerici și mireni, oficialități și „*boieri și numeros popor*”. Nectarie Hermeziu „*a sfînit apa*” și „*după citirea sfîntelor rugăciuni*” a adresat un cuvânt de învățătură și de îndemn pentru acest început de drum.³⁰

Pe timpul cât a predat la Seminarul din Roman, Ierodiaconul Policarp Popescu, școala funcționa în condiții improprii „*în mahalaua Bisericii Sfântul Nicolae lângă soșă*”, în casele închiriate de la căminarul Gh. Petrovici pentru trei ani (începând cu 23 Aprilie 1858).³¹

Programa de studiu cuprindea patru clase (potrivit Legii din 1857), în orar intrând și câteva obiecte noi, cinci la număr, adăugate de Ministrul D. Cantacuzino.

În primul an de studiu (1858-1859) au funcționat două clase cu un total de 76 de elevi: clasa I-a, cu 56 de elevi și clasa a II-a cu 20 de elevi. Anul următor au activat

²⁸ Pr. Florin Țuscanu, *op.cit.*, p.59-64

Sofronie Varnav originar din Hilișau-Dorohoi, a studiat dreptul la Paris, a ctitorit prima capelă a românilor din Paris și o bibliotecă românească, a cumpărat 16 tablouri la licitație și le trimite în țară pentru înființarea primei pinacotei din Moldova, participa atât la revoluția din 1848, cât și la Unirea Principatelor. În anul 1855 se retrage la Mănăstirea Neamț și intră în monahism.

²⁹ Anuarul Eparhiei Romanului, 1936, Roman, p.385

³⁰ Ic.N.Dragomir, Silviu N. Dragomir, *Pregătirea preoților în Eparhia Romanului*, în „MMS”, nr.1-2/1978, p.110

³¹ Anuarul Eparhiei Romanului, 1936, Roman, p.385

trei clase cu 96 de elevi: clasa I-a ,cu 48 de elevi clasa a II-a cu 35 de elevi și clasa a III-a cu 13 elevi.³²

Aici la Roman, Policarp Popescu a fost prieten apropiat cu un coleg al său de Seminar, profesor titular după concursul de la Iași(1858) - Inochentie(Inocențiu) Moisiu- viitor episcop al Romanului(1892-1894). Deasemeni perioada șederii sale la Seminarul din Roman a coincis cu evenimentele premergătoare Unirii Principatelor Române, când clerul romașcan a avut o contribuție remarcabilă sub imboldul marelui patriot Dimitrie Matcaș-Protopop de Roman și director al Seminarului, deputat în Divanul Ad-hoc din partea romașcanilor.

Pentru a înțelege mai bine atmosfera existentă la Centrul Eparhial Roman înaintea Unirii Principatelor , este necesar sa facem cateva precizari .

Locotenentul de episcop Nectarie Hermeziu s-a manifestat împotriva Unirii (fiind singurul cleric din Divanul Moldovei care a votat împotriva Unirii alături de marele latifundiar Alecu Balș).

Protopopul Dimitrie Matcaș , cunoscut unionist , a fost destituit temporar în timpul acestor acțiuni potrivnice bunului mers al țării și mulți clerici au suferit presiuni și intimidări, dar au fost solidari cu năzuințele de veacuri ale poporului, aducând obolul lor.³³

La 24 Ianuarie 1859, visul românilor a devenit realitate adunând laolaltă ceea ce istoria despărțise temporar. Înțelegând urmările binefăcătoare ale Unirii, locotenentul de episcop Nectarie și-a schimbat atitudinea radical, l-a reconfirmat Protoiereu pe Iconomul Dimitrie Matcaș și mai târziu, împreună cu câțiva clerici și profesori de la Seminar va adresa o depeșă telegrafică domnitorului Al. I. Cuza, urându-i *”zile multe și fericite pe tronul României, una și nedespărțită”*³⁴

Începând cu anul 1869, Mihail Kogălniceanu a reorganizat Seminarul de la Roman, dotându-l cu un program de șapte ani de studiu *„și cu toți profesorii necesari cursului inferior”*.³⁵

În acest timp episcopul Meletie al Hușilor, preocupat de nivelul de pregătire al elevilor seminariști ai Eparhiei sale, a chemat la conducerea Seminarului pe Arhim. Melchisedec Ștefănescu, care a activat aici ca profesor și rector cinci ani(1856-1861).³⁶

Arhim Melchisedec având o experiență bogată la Seminarul de la Socola, face demersurile necesare pentru buna desfășurare a învățământului teologic la Huși-cere Ministrului sprijin pentru ridicarea unei noi clădiri care să deservească școlii (Ministerul aprobă cererea în 1857) și încearcă să aducă la Huși profesori cu experiență și pregătire aleasă , care să poată modela generațiile de seminariști de aici.

³² *Ibidem*

³³ Pr. Florin Țuscanu, *Clerul romașcan și Unirea Principatelor*, în revista „România Eroică”, an IV, Serie Nouă, nr.27/2004, p.18-19

³⁴ *Ibidem*, p.19

³⁵ Pr. N.K.Dragomir, *Pregătirea preoților în Eparhia Romanului*, în „Anuarul Eparhiei Romanului”, 1936, p. 386-388

³⁶ N.Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. LI, București, 1932, p. 252

Moartea Episcopului Meletie la 31 Iulie 1857 va întârzia cumva planurile entuziaste ale Arhim. Melchisedec, care va prelua în calitate de locotenent de episcop și conducerea Episcopiei Hușilor din 1857 , până la 17 Noiembrie 1864.³⁷

5. Profesor și rector la Seminarul din Huși (1861-8 octombrie 1876)

În anul 1861, rectorul Seminarului din Huși , arhimandritul Melchisedec Ștefănescu - Locotenent de episcop al acestei Eparhii- inaugura parțial clădirea noului Seminar. Pe frontispiciu a fost așezată inscripția: „*Seminaria Eparhiei Hușilor-1858*”.³⁸

Arhim. Melchisedec recomanda pentru conducerea Seminarului pe Arhim. Nichifor Iliescu Sprânceană (aceasta pentru un timp , caci va ajunge rector la Seminarul de la Socola) și atrage totodată la Huși o serie de profesori consacrați, între care și pe Ierodiaconul Policarp Popescu (profesor de lb.greaca, Morală creștină, Pastorală și Liturgică) și pe Ieromonahul Inochentie Moisiu- colegul și prietenul său apropiat, care din 1862 va fi numit rector al instituției, având această calitate până în 1868. Au urmat la conducerea școlii Veniamin Arhipescu (1868-1869), apoi revine Inochentie Moisiu (1869-1872) și apoi Policarp Popescu (la vârsta de 38 de ani).³⁹

În această perioadă are loc un eveniment important din viața Ierodiaconului Policarp- hirotonia sa ca preot , pe seama Catedralei de la Huși, de către Episcopul Iosif Gheorghian al Hușilor (1865-1870), care-i va acorda și distincția de Protosinghel și apoi de Arhimandrit.⁴⁰

Din păcate nu am descoperit deocamdată detalii referitoare la aceste momente emoționante din viața sa .

Cu prilejul vizitei Prințului Carol de Hohenzolern (1866-1914) la Huși – 2 Iunie 1867- Arhimandritul Inochentie Moisiu , în calitate de rector al Seminarului îi prezintă un raport prin care împarte în trei etape evoluția și activitatea școlii:

1. perioada 1851-1860 – când au dominat obiectele teologice
2. perioada 1860-1865- când s-a impus programul nou cu cinci clase
3. perioada 1865-1867- când s-a introdus un nou regulament (prin reducerea obiectelor teologice) – considerat incompatibil cu menirea școlilor teologice.

Cea de-adoua etapă era considerată de profesorii „*vârsta de aur*” a acestui seminar, caracterizată printr-o educație completă.⁴¹

Școala a suferit si un incendiu devastator, la 6 Mai 1866, după care rectorul și profesorii au făcut mari eforturi pentru refacerea ei –subscripții pentru colectare de bani

³⁷ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Hușilor, Pagini de istorie*, 1991, p.121

³⁸ Costin Clit, *Documente inedite ale Seminarului teologic din Huși în timpul Arhim. Melchisedec Ștefănescu (1856-1861)*. Doc. XXV, în „Cronica Episcopiei Hușilor”, vol.VII, 2001, p.387

³⁹ Idem, *Istoria Seminarului teologic din Huși*, în „Cronica Hușilor”, vol. IV, 1988, p.291

⁴⁰ Pr.Scarlat Popescu, *Episcopia Hușilor-Pagini de istorie*, 1990, p.121

⁴¹ Prof. Costin Clit, *Seminarul „Sf. Ioan Gură de Aur”- Huși*, în lucrarea „Două secole de învățământ teologic seminarial”, (1803-2003), volum aniversar, Ed. Trinitas, Iași, 2003, p.264

și materiale, muncă voluntară etc. Refacerea s-a realizat în 1867, căci ajutoarele au sosit neîntârziat.⁴²

Între timp, la conducerea Episcopiei Hușilor a venit un vrednic ierarh, un iubitor de cultură cu studii la Paris, Iosif Gheorghian (1865-1879) care va fi transferat apoi la Dunărea de Jos (1879-1886) și în cele din urmă va fi numit Mitropolit primat (1886-1893). Un lucru unic în istoria Bisericii noastre se petrece cu acest ierarh, care înainte de a fi numit a doua oară Mitropolit al Ungrovlahiei și primat al României, a fost ales pentru o zi-Episcop al Romanului - 5 Decembrie 1896, (era necesar să fie episcop eparhial pentru a ajunge mitropolit primat), după care a revenit în cel dintâi scaun chiriarhal al țării.⁴³

La 30 Martie 1872, Arhimandritul Policarp Popescu este atestat ca rector al Seminarului de la Huși și Inspector al acestei școli. Amintim faptul că în anul 1871, acesta tipărise la Roman o lucrare didactică de excepție, dedicată seminariilor: „ISTORIA SACRĂ A VECHIULUI ȘI NOULUI AȘEZĂMÂNT, DUPRE BIBLIA ȘI MAI MULȚI AUTORI DISTINȘI, CU DEOSEBIRE DESPRE P. ROMPOTE (GREC), TIPĂRITĂ LA IMPRIMERIA GH. V. SANDU-ROMAN”⁴⁴

6. Slujirea arhierească

Pentru o activitate pastoral-misionară deosebită, pentru cultura sa teologică și didactică, Episcopul Iosif Gheorghian, susținut și de Episcopul Dunării de Jos-Melchisedec Ștefănescu, dar și de Episcopul Buzăului-Dionisie Romano (fost stareț la Mănăstirea Neamț)-Arhimandritul Policarp Popescu este propus Sfântului Sinod pentru a fi hirotonit Arhiereu.

Hirotonia sa a avut loc potrivit vechilor rânduieli, la Mitropolia Moldovei din Iași, în ziua de 11 Noiembrie 1873, primind titulatura: „BÂRLĂDEANUL”⁴⁵

Ca preot și mai apoi ca Arhiereu, va consemna un biograf al său- fost elev de la seminar- „*exprima totdeauna cucernicia și religiozitatea din convicțiune. Ca membru al Sfântului Sinod s-a distins dintre mulți părinți arhieriei prin știință, pricepere și iubirea de osteneală în profitul și pentru buna organizare a Bisericii...*”⁴⁶

Unul dintre elevii săi ce avea să devină el însuși un mare Ierarh al Hușilor- Iacov Antonovici (1924-1931)- își va aminti într-un articol comemorativ, publicat la 50 de ani de la trecerea la cele veșnice a profesorului său, Vlădica Policarp, despre ultima perioadă din viața acestuia.⁴⁷

„*Mi-a fost și mie profesor în clasa a III-a (1874-1875) și a IV-a (1875-1876) seminarială de Morală, pastorală și Liturgică, cum și ca director în tot timpul cât am învățat în Seminarul din Huși (1872-1876).*”

⁴² Ibidem, p.365

⁴³ Pr. Scarlat Porcescu, *op.cit.*, p.97

⁴⁴ Un exemplar al acestei cărți cu autograful autorului- deciație făcută unui tânăr preot din Roman „pentru Gh.Drăgan (Parohia „Sfântul Gheorghe”) a ajuns printr-o fericită întâmplare în colecția personală de carte veche bisericească a semnatarului acestor rânduri.

⁴⁵ Iacov Antonovici, *Arhiereul Policarp Popescu Bârlădeanul (1831-1876)*, în „Buletinul Episcopiei Hușilor”, anul II, 1926, nr. 1, p.28

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ Iacov Antonovici, *op.cit.*, p.29

Bietul Vladică nu era sănătos, ba în timpul din urmă, cu începere de pe la aprilie și până în iunie, la examene, n-a mai putut veni la clasă. Suferea de atac la plămâni. În timpul arătat de mine, care eram pedagog, mă însărcina, la fiecare oră să țin ceas cu colegii mei de clasă a IV-a, cum și cu elevii de la clasă a III-a, întrucât acum se făceau repetițiile materiilor. Tezele și examenele la obiectele Preasfinției Sale le-am dat cu părintele Meletie Orzescu, șeful pedagog.

În luna Iulie din acea vară (1876) a stat la o stână până în primele zile ale lunii august. Nu pot uita ținuta și curăția hainelor și a potcapului, cu care venea în clasă, altele decât acelea cu care sta în casă sau umbla pe afară, cum și expunerea lecțiunii și a tactului pedagogic de care era înzestrat.

Apoi Preasfinția Sa este acela care m-a îndemnat și recomandat frumos la Minister pentru a urma tot bursier și în cursul superior la Seminarul Socola. Nu voi putea uita, de asemenea, niciodată ora 5, din ziua de 15 august 1876 când, luându-mi atestatul din mâinile sfinte ale Preasfințitului Policarp și mulțumindu-i pentru învățăturile primite la Seminar și de.. povețele neîncetate date de Preasfinția Sa, am primit atunci și noi îndemnuri, sfârșind: „poartă-te cum te-ai purtat..și să porți cum te-ai purtat.”

Apoi mi-a îndemnat o scrisoare de recomandare, în plic deschis către P.C. Arhim. Ieronim Butureanu, Directorul Seminarului Socola, cu care recomandare am și plecat a doua zi (16 august), la Iași, primit fiind părintește de Preacuviosul Ieronim.”⁴⁸

Fiind grav bolnav de plămâni în ultimele luni de viață, P.S. Policarp a donat Bisericii „Sfântul Nicolae” din Huși, unde slujise o vreme, „300 de galbeni pentru veșminte, cărți și alte îmbunătățiri necesare” și bibliotecii Seminarului a donat toate cărțile sale, iar bruma de avere a donat-o rudelor-frați și nepoți.⁴⁹

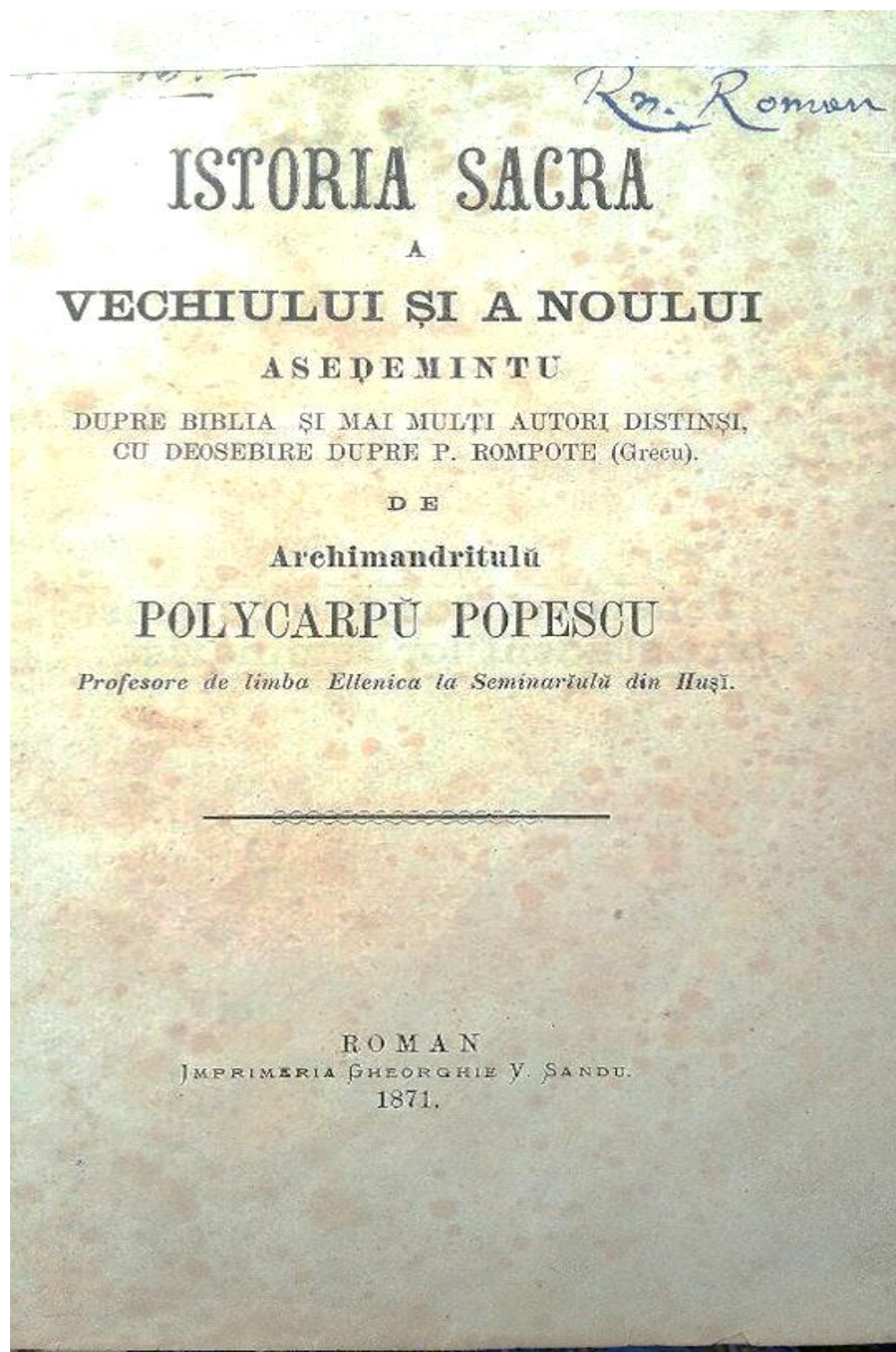
După o lungă suferință, luni 8 octombrie 1876, Arhiepiscopul Policarp Bârlădeanul, la numai 45 de ani s-a mutat la cereștile locașuri, fiind înmormântat cu cinstea cuvenită unui Ierarh, în ziua de 10 octombrie, în Biserica „Sfântul Nicolae” din Huși, de care era foarte atașat și de unde slujise atât ca preot, cât și ca Arhiepiscop. Printre cei care l-au condus pe ultimul drum s-a numărat colegul, prietenul și împreună slujitorul, arhim. Inochentie Moisiu, care a ținut un necrolog de o mare sensibilitate,⁵⁰ în care menționa între altele că „viața a fost pururi o jertfă pentru adevăr și pentru bine”.

Chiar dacă viața sa pământească a fost scurtă, prin toate neodihnele sale a reușit să se înveșnicească, rămânând pentru posteritate un „model de slujire” (cu precădere pentru învățământul teologic), iar istoria nepărtinitoare îl așează astăzi, unde-i este locul, întru nemurire.

⁴⁸ Iacov Antonovici, *op.cit.*, p.29

⁴⁹ Biserica Ortodoxă Română, anul III, 1876-1877, nr. 1, p.45-46

⁵⁰ (Necrologul a fost publicat ulterior în revista BOR nr.1/1876-1877,p.45-46)

Tenerimeî Române, cu deosebire studenților Seminaristî.

Arhieroul Polycarp Popescu Bârlădeanu

UNIFICAREA SISTEMULUI MONETAR NAȚIONAL DUPĂ MAREA UNIRE (1918-1921)

Marian BOLUM*

Cuvinte cheie: *unificare monetară, circulație monetară, inflație, emisiuni monetare, bancnote, Banca Națională a României.*

Keywords: *monetary unification, monetary circulation, inflation, currency issue, banknote, National Bank of Romania.*

Abstract

After the First World War, in Romania there were in circulation: the „leu” issued by the National Bank of Romania, the „leu” of war issued during the German occupation through the Romanian General Bank, the crown of the Austro-Hungarian Bank, the Romanov ruble and the Lwow ruble.

In Transylvania, the exchange of goods and peoples, as well as the entry of the Romanian army, will cause the „leu” to spread in the form of banknotes issued by the National Bank of Romania or by the Romanian General Bank. At the same time, large quantities of Austro-Hungarian crowns will also penetrate the territory, as well as the "white money" emitted by the Karoly Mihaly government. Crowns that had a nominal value of 25 and 200 issued by the Karoly Mihaly government were not recognized by the Austro-Hungarian Bank. They did not have the power of movement in Transylvania either.

The stamping of Austro-Hungarian crowns that were in circulation on the territory of Transylvania, Banat and Bucovina took place between 10th of June and 28th of August 1919. The tickets issued were 10 crowns, 20 crowns, 50 crowns, 100 crowns and 1000 crowns. Banknotes denominated in nominal value of 1 and 2 crowns remained unmarked, but they still had circulatory power. Only undamaged banknotes and those that did not have stamps applied by other states were stamped.

Stamping was done with rudimentary means, so often the stamps were unclear or washed. The stamp could easily be erased during circulation, therefore the stamped tickets could no longer be distinguished from the unmarked ones. The stamps could easily be faked on some banknotes, using hand-made stamps or even hand-made designs. For these reasons, stamping did not stop counterfeit banknotes.

The stamped crowns had power only if circulated on the territories united in 1918. The leu-crown exchange took place at various official courses, either at the course of the market. In Transylvania and Bucovina, the course was set at 1 leu = 2 crowns as early as the entry of the Romanian army and remained the same after stamping, even if this course did not have a real economic basis. This course was compulsory only for the population of Transylvania and Bucovina,

---

* Profesor, Școala „Manolache Costache Epureanu” Bârlad.

while in the rest of the territory there were fluctuations depending on demand and supply from the stock exchange.

The crown change began on the 1st of September, and the change of the rubles on the 28th September, and the BGR banknotes on the 1st of November 1920. For a 10,000 crown banknote, a special changeover regime was attempted.

Following stamping, it was found that there were 3,5 billion crowns on the market, although the estimated initial quantity was 1,5 billion, so that at the exchange, 8,7 billion crowns would be withdrawn from circulation, with more than 5 billion more than the amount stamped, meaning that over 7 billion crowns were fraudulently introduced between 1 December 1918 - 1 September 1920 (for the sum of 8,718,587,304 crowns, the Romanian state paid 4.353.743.808 lei and for the other monetary forms withdrawn, the difference up to 7,025,991,421 lei, 1,463,546,396 lei for the BGR tickets and 1,208,701,217 lei for the Romanov and Lwov rubles).

Through monetary unification the „leu” will circulate throughout the territory of Great Romania, and the circulation of other monetary forms ceases. The delay of this action has, however, caused major damage to the population and to the country's budget. The high exchange rate of the crown and the introduction of large quantities of counterfeit foreign banknotes for speculative purposes led to rising inflation and the depreciation of the „leu”.

După Primul Război Mondial, statele europene și-au propus reorganizarea sistemului monetar, din motive economice, financiare și politice.

Prin Tratatul de Pace de la Saint-Germain, din 10 septembrie 1919, se prevedea că statele nou înființate pe ruinele Austro-Ungariei sau statele care vor primi teritorii de la aceasta vor aplica, în două luni, o șampilă a propriilor guverne pe bancnotele emise de Banca Austro-Ungară (pe bancnotele aflate în circulație pe propriile teritorii) urmând ca într-un an de la semnarea tratatului să le înlocuiască cu semne monetare proprii. Șampilarea bancnotelor austro-ungare începuse din ianuarie 1919 în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, iar în martie 1919 se realizase în Cehoslovacia și Polonia, ceea ce însemna că tratatul de pace de la Saint-Germain confirma o realitate deja existentă.

În această perioadă pe teritoriul României se aflau în circulație: leul emis de Banca Națională a României, leul de război emis în timpul ocupației germane prin Banca Generală Română, coroana Băncii Austro-Ungare, rubla Romanov și rubla Lwow.¹

În Transilvania, schimbul de mărfuri și de persoane, cât și intrarea armatei române va determina răspândirea leului sub formă de bancnote emise de Banca Națională a României sau de Banca Generală Română. În același timp vor mai pătrunde și mari cantități de coroane austro-ungare cât și „banii albi” (numiți astfel deoarece erau imprimați doar pe o față), emiși de guvernul Karoly Mihaly. Coroanele cu valoare nominală de 25 și 200 emise de guvernul Karoly Mihaly nu au fost recunoscute de Banca Austro-Ungariei. Ele nu au avut putere de circulație nici în Transilvania astfel că ulterior nu vor

¹ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 280.

fi acceptate la ștampilare.² Aceste bilete au fost ștampilate în 1918 doar de către armata română în zona sa de aplicații.

25 kronen/korona³

Dimensiune: 135 x 80 mm. Hârtie albă. Culoare albastru-violet-gri. Tipărită la 27 octombrie 1918, intrată în circulație la data de 30 octombrie 1918, retrasă din circulație la data de 31 decembrie 1918⁴.

Avers: texte în limba germană și în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. În stânga, un medalion cu un portret feminin, iar dedesubt valoarea: 25. În dreapta, după valoarea nominală, titulatura băncii emitente, data tipăririi, funcțiile și semnăturile autorizate. Jos, textul penalităților. Seria și număr de identificare de culoare roșie. Revers: alb, neted sau cu linii ondulate.

200 kronen/korona⁵

Dimensiune: 168 x 100 mm. Hârtie albă. Culoare albastru-violet-gri. Tipărită la 27 octombrie 1918, intrată în circulație la data de 30 octombrie 1918, retrasă din circulație

² http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1919/BCUCLUJ_FP_f

³ <http://www.ebay.com/itm/ws/eBayISAPI.dll?ViewItem&item=271300811470&item=271300811470&lgeo=1&vectorid=229466>

⁴ https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_pengo%25C5%2591&prev=search

⁵ <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/EUR/AUT/AUT0024.htm>

la data de 31 decembrie 1918⁶.

Avers: texte în limba germană și în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. În stânga, un medalion cu un portret feminin, iar dedesubt valoarea: 200. În dreapta, după valoarea nominală, titulatura băncii emitente, data tipăririi, funcțiile și semnăturile autorizate. Jos, textul penalităților. Seria și numărul de identificare de culoare roșie.

Revers: alb, neted sau cu linii ondulate.

**„ROMÂNIA - REGIMENTUL 10
VANATORILOR - COMPANIA
MITRALIOR”**

**„ROMÂNIA - COMISARIAT
CENTRAL DIVIZIONARE”⁷**

Ștampilele aplicate de armata română primelor coroane maghiare aveau în centru stema Regatului României.

O parte din bancnotele de 25 de coroane și de 200 de coroane au fost emise de Banca Austro-Ungariei însă majoritatea biletelor cu aceste valori nominale au fost tipărite de guvernul revoluționar maghiar. Biletele emise de Banca Austro-Ungariei au fost primite la filialele băncii pentru schimb. Bancnotele emise de guvernul revoluționar maghiar au fost considerate falsificate și nu au fost acceptate la schimb.

Bancnotele Austro-Ungariei, banii albaștri, au circulat în Transilvania, Banat și Bucovina în următoarele emisiuni: 1 kronen/korona - 1.12.1916, 2 kronen/korona - 5.08.1914 și 6.03.1917, 10 kronen/korona - 02.01.1904 și 02.01.1915, 20 kronen/korona - 02.01.1907 și 02.01.1913 (două emisiuni), 50 kronen/korona - 02.01.1902 și 02.01.1914, 100 kronen/korona - 02.01.1912, 1000 kronen/korona - 02.01.1902, 10.000 kronen/korona - 02.11.1918⁸.

⁶https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

⁷ <http://www.bancnoteleromanesti.go.ro/>

⁸ Ioan Dogaru, *Catalogul monedelor și bancnotelor românești emise în perioada 1853-1977*, București, 1978, p. 47.

1 krone/korona 1916.

Dimensiune: 112 x 67 mm. Hârtie albă. Culoare roșu-verde, cu mici diferențe de culoare între avers și revers. Tipărită la 1 decembrie 1916, intrată în circulație la data de 21 decembrie 1916, retrasă din circulație la data de 31 decembrie 1918⁹. Desenatori Alois Hans Schramm și Rudolf Rössler, gravor Ferdinand Schimböck¹⁰.

Avers: texte în limba germană și în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. În stânga, sus, imagine din arhitectura clasică. Dedesubt, texte în limba germană (valoarea nominală, titulatura băncii emitente, locul și data tipăririi, funcțiile și semnăturile autorizate) și stema Austriei. În centru, într-un medalion, valoarea „1”. În dreapta, sus, imagine din arhitectura clasică. Dedesubt, texte în limba maghiară (valoarea nominală, titulatura băncii emitente, locul și data tipăririi, funcțiile și semnăturile autorizate) și stema Ungariei.

Revers: În stânga, într-un pătrat, valoarea nominală în litere în limbile minorităților din imperiu (cehă, poloneză, croată, slovenă, sârbă, italiană, ucraineană și română), textul penalităților în limba germană și numărul de identificare, de culoare neagră. În centru, într-un medalion, un cap de bărbat cu cască. În dreapta, valoarea 1 textul penalităților

⁹https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

¹⁰ <http://papirpenz.hu/reszletek/448>

în limba maghiară și seria de identificare, de culoare neagră.

Aceste bancnote nu vor fi ștampilate însă vor avea putere circulatorie până la finalizarea unificării monetare.

Dimensiune: 125 x 85 mm. Hârtie albă. Culoare roșie. Tipărită la 1 martie 1917, intrată în circulație la data de 9 iulie 1917, retrasă din circulație la data de 31 decembrie 1918.¹¹ Desenatori Rudolf Junk și Rudolf Rössler¹².

Avers: texte în limba germană, valoarea nominală în cifre și litere. În centru, sus, valoarea nominală: 2. În stânga și în dreapta câte un medalion cu un portret feminin. Sub cele două medalioane, în câte un cartuș, valoarea nominală în litere, în limbile minorităților din imperiu (cehă, poloneză, croată, slovenă, sârbă, italiană, ucraineană și română) și textul penalităților. Jos, în stânga și în dreapta, valoarea nominală: 2. În centru, după valoarea nominală, data și locul tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile, semnăturile autorizate și stema Austriei. Seria și numărul de culoare verde.¹³ Revers: texte în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. În centru, sus, valoarea: 2, iar dedesubt valoarea nominală încadrată de textul penalităților. În stânga

¹¹https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

¹² <http://papirpenz.hu/reszletek/11>

¹³http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1917/BCUCLUJ_FP_279771_1917_019_025.pdf

și în dreapta câte un medalion cu un portret feminin. În centru, valoarea nominală, data și locul tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate. În stânga textelor din zona centrală stema Ungariei, iar în dreapta monograma băncii emitente. Jos, în stânga și în dreapta, valoarea: 2.

Aceste bancnote nu vor fi ștampilate însă vor avea putere circulatorie până la finalizarea unificării monetare.

Presa vremii semnalează falsificarea bancnotelor de 1 și 2 coroane precizând și diferențele: numerele sunt mai mici decât la bancnotele originale, iar seria începe cu cifra 7 în timp ce la bancnotele originale începe cu cifra 1.¹⁴

10 kronen/korona 1915¹⁵.

Dimensiune: 150 x 80 mm. Hârtie albă. Culoare albastru-roz. Tipărită la 2 ianuarie 1915, intrată în circulație la data de 24 iulie 1916, retrasă din circulație la data de 31 decembrie 1918¹⁶. Desenator Josef Pfeiffer, gravor Ferdinand Schimböck¹⁷.

Avers: texte în limba germană, valoarea nominală în cifre și litere. Valoarea nominală

¹⁴http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1919/BCUCULIJ_FP_279771_1919_021_039.pdf

¹⁵ <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/EUR/ROM/ROMR0013.htm>

¹⁶https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

¹⁷ <http://papirpenz.hu/reszletek/19>

de 10 coroane imprimată pe suprafața bancnotei. Deasupra, stema Austriei, valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate și valoarea nominală 10 coroane. Dedesubt, central, într-un medalion, un portret de băiat. În afara chenarului, pe latura din dreapta, este tipărită valoarea nominală în litere, în limbile minorităților din imperiu (cehă, poloneză, croată, slovenă, sârbă, italiană, ucraineană și română), iar dedesubt, textul penalităților. Numărul și seria de culoare neagră.

Revers: texte în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. Valoarea 10 coroane imprimată pe suprafața bancnotei. În afara chenarului, pe latura din stânga, valoarea nominală 10 imprimată de două ori, stema Ungariei și valoarea nominală. Deasupra, valoarea nominală, locul și data tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate. Dedesubt, textul penalităților. În dreapta, într-un medalion, un portret de băiat, iar dedesubt valoarea nominală.

Ștampilă rotundă, cu stema României și cu textul ROMANIA / TIMBRU SPECIAL, aplicată pe partea scrisă în limba maghiară.

20 kronen/korona 1913¹⁸.

Dimensiune: 150 x 89 mm. Hârtie roz în diferite nuanțe. Culoare albastru-verde. Tipărită la 2 ianuarie 1913, intrată în circulație la data de 29 septembrie 1913, retrasă din circulație la data de 31 decembrie 1918¹⁹. Desenator Josef Pfeiffer, gravor Ferdinand

¹⁸ <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/EUR/ROM/ROMR0015.htm>

¹⁹ https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

Schimböck²⁰.

Avers: texte în limba germană, valoarea nominală în cifre și litere. Valoarea nominală de 20 coroane imprimată pe toată suprafața bancnotei. În stânga, într-un medalion, un portret feminin, iar dedesubt textul penalităților. În dreapta, stema Austriei, valoarea nominală în litere, titulatura băncii emitente, locul și data tipăririi, funcțiile și semnăturile autorizate, valoarea nominală în litere, în limbile minorităților din imperiu: cehă, poloneză, croată, slovenă, sârbă, italiană, ucraineană și română.

Revers: texte în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. Valoarea 20 imprimată pe toată suprafața bancnotei. În stânga stema Ungariei, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate. În centru, valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi și valoarea de 20 coroane. În dreapta, valoarea de 20 imprimată de două ori, un medalion cu un portret feminin și dedesubt textul penalităților. Numărul și seria de culoare roșie.

Ștampilă rotundă, cu stema României și cu textul ROMANIA / TIMBRU SPECIAL, aplicată pe partea scrisă în limba maghiară.

50 kronen/korona 1914²¹.

Dimensiune: 162 x 100 mm. Hârtie albă. Culoare albastru-bleu-roz. Tipărită la 2 ianuarie 1914, intrată în circulație la data de 18 decembrie 1916, retrasă din circulație

²⁰ <http://papirpenz.hu/reszletek/27>

²¹ <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/EUR/ROM/ROMR0018.htm>

la data de 31 decembrie 1918.²² Desenator Josef Pfeiffer, gravor Ferdinand Schimböck.¹ Avers: texte în limba germană, valoarea nominală în cifre și litere. Valoarea 50 imprimată pe suprafața bancnotei. În afara chenarului, pe latura din stânga, este tipărită valoarea nominală în litere, în limbile minorităților din imperiu (cehă, poloneză, croată, slovenă, sârbă, italiană, ucraineană și română) și textul penalităților. Deasupra, stema Austriei, un medalion cu un portret feminin și valoarea de 50 coroane. Dedesubt, central, valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate.

Revers: texte în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. Valoarea de 50 imprimată pe suprafața bancnotei. Deasupra, valoarea de 50 coroane, imprimată de două ori. Central, un medalion cu un portret feminin, iar dedesubt, textul penalităților, tipărit de două ori, valoarea nominală, locul și data tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate. În afara chenarului, pe latura din dreapta, valoarea nominală, iar dedesubt stema Ungariei. Numărul și seria de culoare neagră.

Ștampilă rotundă, cu stema României și cu textul ROMANIA/TIMBRU SPECIAL, aplicată pe partea scrisă în limba maghiară.

100 kronen/korona 1912.

Dimensiune: 163 x 107 mm. Hârtie roz în diferite nuanțe. Culoare albastru-roz-verde-lila-gri. Tipărită la 2 ianuarie 1912, intrată în circulație la data de 13 decembrie 1912, retrasă din

²²https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

²³ <http://papirpenz.hu/reszletek/34>

circulație la data de 31 decembrie 1918.² Desenator Josef Pfeiffer, gravor Ferdinand Schimböck³. Avers: texte în limba germană, valoarea nominală în cifre și litere. Valoarea de 100 coroane imprimată pe toată suprafața bancnotei. În stânga valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi, stema Austriei, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate, valoarea nominală în litere, în limbile minorităților din imperiu, inclusiv în limba română. În dreapta, valoarea 100 imprimată de două ori, un medalion cu un portret feminin și dedesubt textul penalităților.

Revers: texte în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. Valoarea de 100 imprimată pe toată suprafața bancnotei. În stânga valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate, iar dedesubt stema Ungariei. În dreapta, valoarea de 100 imprimată de trei ori, un portret feminin cu privirea spre stânga, iar dedesubt textul penalităților. Serie și număr de culoare roșie.

Cele două fețe ale bancnotei sunt total diferite în ceea ce privește desenul și culoarea. Partea tipărită în limba germană este verde pe fond multicolor, iar partea tipărită în limba maghiară este multicoloră, atât la fond cât și la desen⁴.

Ștampilă rotundă, cu stema României și cu textul ROMANIA/TIMBRU SPECIAL, aplicată pe partea scrisă în limba maghiară.

1.000 kronen/korona 1902²⁷.

²⁴https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

²⁵ <http://papirpenz.hu/reszletek/39>

²⁶ http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1912/BCUCLUJ_FP_279771_1912_014_051.pdf

²⁷ <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/EUR/ROM/ROMR0021.htm>

1.000 kronen/korona 1902

Dimensiune: 191 x 127 mm. Hârtie verde-gri. Culoare albastru-violet-gri. Tipărită la 2 ianuarie 1902, intrată în circulație la data de 2 ianuarie 1903, retrasă din circulație la data de 31 decembrie 1918²⁸. Desenatori Rudolf Rössler și R. Leffler, gravor Ferdinand Schimböck²⁹.

Avers: texte în limba germană, valoarea nominală în cifre și litere. În stânga stema Austriei. În stânga și în dreapta stemei, valoarea nominală în litere, în limbile minorităților din imperiu. Sub stemă, titulatura băncii emitente, valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi, funcțiile și semnăturile autorizate, iar dedesubt textul penalităților. În dreapta, un medalion cu un portret feminin. Serie și număr de culoare roșie.

Revers: texte în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. În stânga stema Ungariei. În stânga și în dreapta stemei valoarea nominală în litere. Sub stemă, titulatura băncii emitente, valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi, funcțiile și semnăturile autorizate, iar dedesubt textul penalităților. În dreapta, un medalion cu un portret feminin. Numărul de culoare roșie.

Ștampilă rotundă, cu stema României și cu textul ROMANIA/TIMBRU SPECIAL, aplicată pe partea scrisă în limba germană.

²⁸https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

²⁹<http://papirpenz.hu/reszletek/49>

10.000 kronen/korona³⁰.

Dimensiune: 191 x 127 mm. Hârtie verde-gri. Culoare albastru-violet-gri. Tipărită la 2 noiembrie 1918, intrată în circulație la data de 19 decembrie 1918, retrasă din circulație la data de 31 decembrie 1918³¹. Desenatori R. Leffler și Rudolf Rössler, gravor Ferdinand Schimböck³².

Avers: texte în limba germană, valoarea nominală în cifre și litere. În stânga stema Austriei. În stânga și în dreapta stemei valoarea nominală în litere, în limbile minorităților din imperiu. Sub stemă, valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate, iar dedesubt textul

³⁰ <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/EUR/ROM/ROMR0022.htm>

³¹ https://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=hu&u=https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_peng%25C5%2591&prev=search

³² <http://papirpenz.hu/reszletek/60>

penalităților. În dreapta, un medalion cu un portret feminin. Număr de identificare de culoare roșie.

Revers: texte în limba maghiară, valoarea nominală în cifre și litere. În stânga stema Ungariei. În stânga și în dreapta stemei valoarea nominală în litere. Sub stemă, valoarea nominală în litere, locul și data tipăririi, titulatura băncii emitente, funcțiile și semnăturile autorizate, iar dedesubt textul penalităților. În dreapta, un medalion cu un portret feminin.

Ștampilă rotundă, cu stema României și cu textul ROMANIA/TIMBRU SPECIAL, aplicată pe partea scrisă în limba maghiară.

Intrarea în circulație a acestor bilete s-a făcut după ce Banca Austro-Ungariei nu mai avea drept de emisiune.

Datorită devalorizării rapide a bancnotelor austro-ungare, Consiliul Dirigent (instituția care a asigurat conducerea Transilvaniei până la Unirea deplină) a urmărit să limiteze acțiunile speculative: a încercat să interzică importul de coroane (Ordonanța nr. 657 din 20.01.1919 publicată în *Gazeta oficială* nr.7-12, 1919, p. 8), a stabilit că trecerea biletelor din Transilvania în Vechiul Regat și invers se poate face doar cu aprobarea specială a Consiliului Dirigent (Ordonanța nr. 832 din 25.02.1919 publicată în *Gazeta oficială* nr.7-12, 1919, p. 15), a stabilit că preschimbarea banilor este încredințată instituțiilor financiare (Ordonanța nr. 2779 din 21.02.1920 publicată în *Gazeta oficială* nr. 90, 1920, p. 1-2), a stabilit că mijlocul de plată legal pe teritoriul pe care îl administrează este coroana (Publicația nr. 1105-9210 din 26.01.1920 publicată în *Gazeta oficială* nr. 84, 1920, p. 4) însă toate măsurile au rămas fără efect³³.

Primele bancnote ștampilate au fost biletele Băncii Generale Române. Astfel, prin Ordonanța nr. 199/574 din 28.01.1919 au fost ștampilate de către armata română sau alte instituții, biletele de 2 lei, 5 lei, 20 de lei, 100 de lei și 1000 de lei. Au fost exceptate de la această măsură piesele de 25 de bani, 50 de bani și 1 leu³⁴.

Ștampilarea coroanelor austro-ungare care se aflau în circulație pe teritorii Transilvaniei, Banatului și Bucovinei a fost hotărâtă prin Ordonanțele nr. 4890, 6762 și 8129 publicate în *Gazeta oficială* nr. 34-35 din 1919, nr. 41-44 din 1919 și 45-46 din 1919 și s-a efectuat între 10 iunie și 28 august 1919³⁵. S-au avut în vedere biletele de 10 coroane, 20 de coroane, 50 de coroane, 100 de coroane și 1000 de coroane³⁶. Bancnotele cu valoare nominală de 1 și 2 coroane au rămas neștampilate însă au avut în continuare putere circulatorie. Au fost ștampilate doar bancnotele nedeteriorate și cele care nu aveau ștampile aplicate de alte state.

Posesorii biletelor de 25 de coroane, 200 de coroane, 20 de coroane-edțiția a doua și a celor de 10.000 de coroane au intrat în panică deoarece li s-a spus, de la ghișeele băncilor, că prin aceste bancnote ei sunt creditorii statului austro-ungar. În aceste condiții cei în cauză au urmărit să scape de aceste bancnote prin realizarea unor depuneri

³³ Costin C. Kirișescu, *op. cit.*, p. 283.

³⁴ Aldor Balazs, *O filă din istoria unificării monetare după Primul Război Mondial – Coroanele Lei în Colecționarul Român*, nr.5, martie 2009.

³⁵ Costin C. Kirișescu, *op. cit.*, p. 283.

³⁶ http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1919/BCUCLUJ_FP_279771_19_19_021_021.pdf

sau a unor plăți, mulți dintre ei regretând că și-au achitat la timp impozitele³⁷.

Ștampilarea coroanelor a început în Bucovina. Bancnotelor li s-a aplicat, începând din 16 iunie 1919, o șampilă de culoare neagră, rotundă, cu diametrul de 30 mm cu inscripția ROMÂNIA/ TIMBRU SPECIAL și stema Regatului în centru, pe partea cu înscrisuri în limba germană.

ROMANIA/ TIMBRU SPECIAL

Bancnotele cu valoarea nominală de 10.000 de coroane și cele de 20 de coroane 02 ianuarie 1913, emisiunea a doua, au rămas provizoriu neștamplate. Pentru ștampilarea bancnotelor s-a perceput o taxă de 1%, iar operațiunea a durat până la 15 iulie 1919³⁸.

În Transilvania și Banat, ștampilarea coroanelor a început la 10 iunie 1919 operațiunea urmând să dureze până la 10 iulie 1919, însă termenul a fost prelungit de mai multe ori, până la 28 august 1919. Aici s-a folosit aceeași șampilă ca și în Bucovina însă a fost aplicată pe stema Ungariei, pe partea cu înscrisuri în limba maghiară. Ulterior, la 3 iulie 1919 s-a decis ștampilarea bancnotelor de 20 de coroane 1913, ediția a doua și a celor de 10.000 de coroane, iar taxa percepută a fost majorată la 2%³⁹. Au fost ștamplate un număr de 45.778.846 bucăți în sumă de 3.247.498.750 de coroane⁴⁰.

Pentru a veni în ajutorul populației, Ministerul de Finanțe a hotărât că bancnotele de 25 de coroane și 200 de coroane, emise de Banca Austro-Ungariei, pot fi folosite la plata impozitelor până la data de 30 iunie 1919.⁴¹ Ulterior, cu sprijinul Consiliului Dirigent și a autorităților militare, unele instituții financiare, prezentate în presa vremii, s-au angajat să mijlocească schimbarea biletelor albe, emise doar de Banca Austro-Ungariei, cu bancnote circulabile, respectiv coroane cu valori nominale de 10, 20, 50, 100 și 1000. Bancnotele puteau fi schimbate în perioada 25 iulie – 2 august, stabilindu-se și un termen suplimentar, pentru cazuri motivate, între 4 și 9 august. Bancnotele,

³⁷http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1919/BCUCLUJ_FP_279771_19_021_022.pdf

³⁸ <http://www.colectzii.ro/articole/9/o-fila-din-istoria-unificarii-monetare-dupa-primul-razboi-mondial-coroanele-lei>

³⁹ Aldor Balazs, *O filă din istoria unificării monetare după Primul Război Mondial – Coroanele Lei în Colecționarul Român*, nr. 5, martie 2009.

⁴⁰http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1922/BCUCLUJ_FP_279771_19_22_024_050.pdf

⁴¹http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1919/BCUCLUJ_FP_279771_19_021_025.pdf

așezate pe sume și categorii, erau însoțite de borderouri care cuprindeau seria și numărul bancnotelor și de un borderou care cuprindea numele și prenumele deținătorului, numărul bucăților, suma pe valori nominale, suma finală și declarația deținătorului. Banca elibera o recipisă de primire a bancnotelor și în curs de câteva săptămâni deținătorul primea suma cuvenită în coroane cu ștampila românească. Pentru acoperirea cheltuielilor, taxe de schimbare și colectare cât și transportul până la Viena cu biletele albe și revenirea cu biletele albastre, se percepea o taxa de 2% pentru primul termen și de 3 % pentru al doilea termen⁴².

Ștampilarea s-a făcut cu mijloace rudimentare, astfel că de multe ori ștampilele erau neclare sau spălăcite. Ștampila se putea șterge ușor în timpul circulației astfel că biletele ștampilate nu se mai puteau distinge de cele neștampilate. Ștampila se putea falsifica ușor, pe unele bancnote aplicându-se ștampile artisanale sau chiar desene de mână. Din aceste cauze ștampilarea nu a oprit contrabanda cu bancnote. De asemenea, populația nu a fost informată cu privire la caracteristicile ștampilei pentru a putea distinge biletele ștampilate de stat de cele ștampilate de falsificatori, astfel că la preschimbare a apărut o cantitate mult mai mare decât coroanele ștampilate inițial. Uneori au fost ștampilate bilete care fuseseră inițial ștampilate în alte părți ale fostului Imperiu austro-ungar.

Haosul creat în circulația monetară de ștampilarea bancnotelor a fost prezentat pe larg și în presa vremii⁴³. Nimeni nu mai era sigur dacă este posesorul unor bancnote cu ștampile veritabile sau cu ștampile false. Pentru aceeași bancnotă existau păreri diferite chiar și la oficiile publice, unele bancnote cu ștampile veritabile fiind considerate ulterior ca având ștampilă falsă în timp ce Comisiile militare confiscă bancnotele considerate ca având ștampile false după criterii subiective. Astfel de situații au fost aduse la cunoștința Consiliului Dirigent și a Ministerului de Finanțe împreună cu o serie de propuneri pentru normalizarea circulației monetare, cea mai bună metodă fiind considerată scoaterea din circulație a coroanelor ștampilate și înlocuirea lor cu lei.

Pentru limitarea falsificării ștampilelor au existat propuneri pentru înlocuirea biletelor ștampilate, în special a celor de 1.000 de coroane și de 10.000 de coroane cu bancnote noi dar având valoarea nominală tot în coroane (astfel de bilete puteau fi tipărite la Viena unde existau condițiile tehnice necesare pentru realizarea lor într-un timp scurt)⁴⁴.

Coroanele ștampilate au avut putere circulatorie numai pe teritoriile unite în 1918. Schimbul leu-coroană se făcea la diferite cursuri oficiale, fie la cursul pieții. În Transilvania și Bucovina cursul a fost stabilit la 1 leu = 2 coroane încă de la intrarea armatei române⁴⁵ și a rămas același și după ștampilare, chiar dacă acest curs nu avea o bază economică reală. Stabilirea cursului forțat la 1 leu = 2 coroane a avut consecințe nefaste

⁴²http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1919/BCUCLUJ_FP_279771_19_19_021_029.pdf

⁴³http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1919/BCUCLUJ_FP_279771_19_19_021_049_050.pdf

⁴⁴http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1922/BCUCLUJ_FP_279771_19_22_024_046.pdf

⁴⁵http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1919/BCUCLUJ_FP_279771_19_19_021_020.pdf

pentru populația Transilvaniei deoarece produsele erau cumpărate la preț dublu în timp ce locuitorii din Vechiul Regat cumpărau la jumătate de preț. Acest curs era obligatoriu doar pentru populația din Transilvania și Bucovina, în restul teritoriului existând fluctuații în funcție de cererea și oferta de la bursă. Salariile funcționarilor din Transilvania erau achitate în iunie 1920 la un curs de 1 leu = 3 coroane sau 3,30 coroane în timp ce la bursă coroana avea un curs de 28-29 bani sau chiar 20 bani în preajma preschimbării.⁴⁶

Discuții ample au avut loc cu privire la modalitatea rambursării coroanelor către stat. Unii economiști propuneau rambursarea totală a coroanelor, alții doar o rambursare parțială, în funcție de posibilități și în directă legătură cu celelalte probleme financiare, bugetare și fiscale ale statului. În unele cercuri se aprecia că dacă se va impune un curs de 30-50 de bani pentru o coroană, deținătorii ar suferi o pagubă de 50 sau 70%, la fel ca și averea națională în coroane, ceea ce ar însemna o mare nedreptate pentru cei în cauză. Urmărindu-se cum s-a rezolvat această problemă în alte state se propunea ca statul să retragă biletele Băncii Austro-Ungariei dând un avans de 50% în moneda națională, iar diferența în bonuri de stat, în coroane, cu dobândă, urmând ca situația acestora să fie rezolvată după echilibrarea bugetului.⁴⁷

Conducerea Băncii Naționale a României aprecia că unificarea monetară era un proces ce trebuia să se desfășoare treptat (pe măsură ce se reorganiza economia și erau integrate noile provincii dar și pentru a evita o reducere bruscă a circulației monetare ce ar fi dus la scăderea veniturilor statului) iar sumele preschimbate să fie, în proporții egale, în bancnote emise de banca centrală, în bonuri de casă ale statului și într-o rentă amortizabilă, cu o dobândă de 5%⁴⁸. Această propunere urmărea evitarea creșterii inflației, datorită reducerii acoperirii leului.

În vederea realizării unificării monetare, guvernul a contractat, la 11 iunie 1920, un nou împrumut (primul împrumut pentru acest scop, de 1,5 miliarde de lei, a fost obținut la 12 mai 1919 însă a fost folosit pentru acoperirea nevoilor curente ale statului) la Banca Națională în valoare de 5 miliarde de lei⁴⁹. Cu acești bani urmau să se retragă biletele străine aflate în circulație: leul de război emis în timpul ocupației germane prin Banca Generală Română, coroana ștampilată a Băncii Austro-Ungare, rubla Romanov și rubla Lwov. Conform convenției încheiate între Banca Națională a României și Ministerul de Finanțe, statul nu plătea dobândă pentru acest împrumut dar suporta cheltuielile necesare fabricării bancnotelor și cele generate de retragerea și preschimbarea biletelor străine⁵⁰.

Retragerea din circulație a coroanelor și a rublelor s-a dorit să înceapă la 15 iulie 1920, însă a fost amânată pentru că abia la 14 august 1920 legea a fost publicată în Monitorul Oficial. Legea prevedea că Ministerul de Finanțe este autorizat să retragă din circulație, prin intermediul Băncii Naționale a României care efectua operațiunile necesare, bancnotele BGR, coroanele și rublele, înlocuindu-le cu bancnote ale băncii centrale, însă data la care va avea loc această activitate urma să fie stabilită ulterior.

⁴⁶ Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p.285.

⁴⁷ http://documente.bcuciluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1922/BCUCILUJ_FP_279771_1922_024_046.pdf

⁴⁸ S. Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, *Bancnotele României. Emisiunea de bancnote ale Băncii Naționale a României în perioada 1896-1929*, vol II, București, 2007, p.54

⁴⁹ Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p.285.

⁵⁰ S. Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, *op. cit.*, p.54

Preschimbarea coroanelor a început la 1 septembrie, a rublelor la 28 septembrie, iar a bancnotelor BGR la 1 noiembrie 1920⁵¹.

Regulamentul de preschimbare a rublelor prevedea două etape: în prima etapă deținătorii trebuiau să prezinte declarații cu privire la sumele deținute, iar în a doua etapă erau înlocuiți banii străini cu lei, 60% din sumă în numerar iar pentru restul de 40% se primea o chitanță netransmisibilă, nepurtătoare de dobândă, ce urma să fie onorată în cel mult trei luni. Declarațiile se făceau asupra sumei globale, însă pentru bancnotele de 10.000 de coroane trebuia precizat atât numărul de bilete deținute cât și numărul de ordine și seria (preschimbarea acestor bilete s-a făcut pe baza unei decizii a Ministerului Finanțelor)⁵². Pentru bancnotele de 10.000 de coroane s-a încercat un regim special de preschimbare care până la urmă s-a dovedit doar formal diferit deoarece celelalte state succesoare ale Imperiului, luând act de faptul că tipărirea acestor bilete s-a făcut după ce Banca Austro-Ungariei nu mai avea drept de emisiune, au refuzat să le admită la preschimbare. Aceste bilete au fost folosite cu predilecție de către bănci în acțiunile lor speculative, datorită valorii lor nominale mari, sau chiar de înalți funcționari de stat care știau dinainte condițiile în care urma să se efectueze preschimbarea. Pentru deprecierea forțată a acestei bancnote a existat o adevărată campanie de dezinformare prin diverse zvonuri (vor fi schimbate la un curs inferior sau nu vor fi primite la preschimbare) astfel că se va ajunge la un curs de schimb pe piață între 0,15 lei și 0,25 lei pentru o coroană⁵³, ceea ce a însemnat un câștig substanțial pentru deținători.

Cursul de schimb a fost stabilit prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 2649/1920 la 50 bani o coroană, indiferent de suma declarată sau preschimbată⁵⁴. La acest curs statul a plătit de peste două ori mai mult decât prețul pieței, în condițiile în care coroana era puternic depreciată de inflație și în același timp se știa că a fost supusă unor mari speculații și că o sumă foarte mare a fost introdusă ilegal în țară.

În urma ștampilării s-a constatat că există pe piață 3,5 miliarde de coroane, deși cantitatea inițială estimată a fost de 1,5 miliarde, pentru ca la preschimbare să fie retrase din circulație 8,7 miliarde coroane, cu peste 5 miliarde mai mult decât suma ștampilată, ceea ce însemna că au fost introduse fraudulos, în perioada 1 decembrie 1918 - 1 septembrie 1920, peste 7 miliarde coroane (pentru suma de 8.718.587.304 de coroane statul român a plătit 4.353.743.808 de lei iar pentru celelalte semne monetare retrase diferența până la 7.025.991.421 de lei, 1.463.546.396 de lei pentru biletele BGR și 1.208.701.217 de lei pentru rublele Romanov și Lwov)⁵⁵.

În presa economică din Transilvania au fost acordate spații ample preschimbării coroanelor austro-ungare, dificultăților și disfuncționalităților înregistrate în acest proces, subliniindu-se că rata de schimb a fost păgubitoare pentru interesele economice ale provinciilor unite și că memoriile ardelenilor pe aceasta temă nu au fost luate în discuție⁵⁶.

La 5 ianuarie 1921 guvernul obține un al treilea împrumut de la Banca Națională

⁵¹ Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 286.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ S. Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, *op. cit.*, p.55.

⁵⁴ Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 286.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 288.

⁵⁶ http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1922/BCUCLUJ_FP_279771_1922_024_046.pdf

a României, în valoare de 2,5 milioane de lei, pentru încheierea operațiunilor de unificare monetară (cu această ocazie se preciza că banca de emisiune era abilitată să lichideze chitanțele eliberate cu ocazia schimbării coroanelor și rublelor)⁵⁷.

O parte din suma de 4.353.743.808 de lei plătită de statul român pentru preschimbarea coroanelor austro-ungare urma a fi recuperată prin cota ce revenea României din lichidarea băncii de emisiune austro-ungare, respectiv 64 de milioane coroane aur, ceea ce însemna, având în vedere prețul aurului de circa 110.000 de lei/kg, peste 2.000.000.000 de lei însă până în octombrie 1922 au fost trimise către Ministerul de finanțe doar două tranșe, 14.030.000 de coroane aur și 20.000.000 de coroane aur⁵⁸.

Preschimbarea coroanelor austro-ungare a însemnat doar o parte a cheltuielilor făcute de statul român după reintegrarea Transilvaniei și Bucovinei. S-a discutat mult despre rambursarea valorii titlurilor împrumuturilor de război emise de Austro-Ungaria în aceste teritorii (deși în tratatele de pace nu era prevăzută nici o obligație către statele succesoare), de cota parte ce revenea statelor succesoare din datoriile antebelice, existente la 28 iulie 1914, ale statelor fostei monarhii (conform articolelor 203 din tratatul cu Austria și 186 din tratatul cu Ungaria), de obligația de a răscumpăra și plăti bunurile și proprietățile publice situate în teritoriile încorporate (conform articolelor 208 din tratatul cu Austria și 191 din tratatul cu Ungaria), de datoria de eliberare (prin Protocolul din 9 decembrie 1919, semnat și de partea română, statelor succesoare li se impunea plata unei cote parte din suma de 1,5 miliarde franci aur) și de problema despăgubirilor pentru rechizițiilor făcute de armata română în Ungaria cu ocazia campaniei din 1919 (ultimele trei aliniate din articolul 181 din tratatul cu Ungaria, referitoare la operațiunile militare din Ungaria după 3 noiembrie 1918)⁵⁹.

Prin unificarea monetară leul circulă pe întreg teritoriul României Mari, iar circulația celorlalte semne monetare încetează. Întârzierea acestei acțiuni a determinat însă pagube importante pentru populație și pentru bugetul țării. Cursul ridicat al coroanei la preschimbare și introducerea unor cantități foarte mari de bancnote străine prin contrabandă, în scopuri speculative, au determinat creșterea inflației și deprecierea leului.

BIBLIOGRAFIE

- Balazs, Aldor, *O filă din istoria unificării monetare după Primul Război Mondial – Coroanele Lei*, în *Colecționarul Român*, nr.5, martie 2009.
- Bolum, Marian, *Bancnotele de ocupație ale Băncii Generale Române*, în „Elanul”, an XII, nr. 95, ianuarie 2010.
- Idem, *Unificarea monetară din 1920- 1921. Coroanele lei*, în „Academia Bârlădeană”, an XVIII, nr. 3 (44), Trim. III, 2011.

⁵⁷ S. Rusetul, S. Marițiu, R. Cîrjan, *op. cit.*, p.55.

⁵⁸ http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/revistaeconomica/1922/BCUCLUJ_FP_279771_1922_024_045.pdf

⁵⁹ *Ibidem*.

-
- Buzdugan, George, *Monede și bancnote românești*, Editura Sport Turism, București, 1977.
  - Dogaru, Ioan, *Catalogul monedelor și bancnotelor românești emise în perioada 1853 - 1977*, București, 1978.
  - Iliescu, Octavian; Radovici, Paul, *Monetele României*, Editura Enciclopedică, București, 2004.
  - Kirițescu, Costin, C., *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 133.
  - Schäffer, Erwin; Stambuliu, Bogdan, *România proiecte, probe monetare, și catalogul monedelor emise*, vol. I, Galeria numismatică, București, 2009.
  - Rusetul, Surica; Marițiu, Sabina; Cîrjan, Romeo, *Bancnotele României. Emisiunea de bancnote ale Băncii Naționale a României în perioada 1896 - 1929*, vol II, București, 2007.
  - Smaranda, Aurică, *Lista cronologică a legiurilor cu privire la emisiunile monetare în România în „Buletinul Societății Numismatice Române”*, anii LXX-LXXIV (1976-1980), nr. 124 - 128, București, 1981.

„CHESTIUNEA ORIENTALĂ”. CONCEPTUL ȘI ELEMENTE DE ISTORIOGRAFIE

Ene-Vasile SPRÎNCENATU*

Cuvinte cheie: *Problema Orientală, Europa de Sud-Est, Imperiul Otoman*

Keywords: *Oriental Problem, South-East Europe, Ottoman Empire*

Abstract

The affirmation of the term Oriental Problem was due to the English diplomacy who used to describe shortly the complicated situation between Russia, Austria and the Ottoman Empire in South-East Europe. The term evolved and reached consistency through various historiographical and diplomatic approaches. It was the press of the nineteenth century that popularized the concept of Oriental Problem. This popularization favored the process of national affirmation in Southeast Europe.

Fenomenul istoric complex, controversat, cunoscut în istoriografie drept „chestiune orientală” („problemă orientală” sau „criză orientală”) a fost privit, de marea parte a istoricilor, ca un proces unic ce a evoluat în mai multe etape

¹. În această chestiune un rol important l-au avut marile puteri europene, parteneri ai confruntărilor, având drept arenă întreg continentul. Chestiunea în cauză a suferit toate contraloviturile politicii europene, exercitându-și influența asupra unor probleme occidentale². Spațiul teritorial cuprins în „chestiunea orientală” este uriaș, cuprinzând zonele stăpânirii sau dominației otomane pe trei continente: Europa cu Peninsula Balcanică, țărmurile mediteraneene, adriatice și cele nordice ale Mării Negre, Caucazul, regiunile centrale și vestice ale Asiei, Asia Mică cu prelungirea spre est până în Egipt, inclusiv³.

În ceea ce privește denumirea acestei probleme, a intrat accidental în vocabular începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea⁴. Rămasă multă vreme neclară, denumirea pare a fi fost întrebuițată pentru prima dată la Congresul de la Verona (1822)⁵. În schimb, „chestiunea orientală” apare în vocabularul diplomației engleze în perioada războiului grec de independență⁶. Același termen era folosit și de țarul Rusiei

* Prof. dr., Școala Gimnazială „Ștefan Ciubotărașu” Lipovăț.

¹ L. Boicu și Cristina Ciută, *O controversă istoriografică neînchisă: declanșarea „crizei” („problemei”, „chestiunii”) orientale*, în *Istoria ca lectură a lumii*. Profesorului Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 ani. Volum coordonat de Gabriel Bădăraș, Leonid Boicu și Lucian Năstasă, Iași, 1994, p. 165.

² Andrei Oțetea, *Contribuții la „chestiunea orientală”*, în *Scrieri istorice alese*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 67.

³ L. Boicu și Cristina Ciută, op. cit., p. 67.

⁴ J. A. R. Marriot, *The Eastern Question. An Historical Study in European Diplomacy*, Oxford, Clarendon Press, 1963, p. 1.

⁵ D. Ciurea, *Români și „chestiunea orientală”*, în *România în istoria universală, II*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1987, (coordonatori I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian), p. 405.

⁶ J. A. R. Marriot, op. cit., p. 2.

cu toate că problema își extindea aria geografică și politică aflată la vestul împărăției sale. De-a lungul timpului numeroși istorici au încercat, și în parte au reușit, să definească și să încadreze această problemă îndelung dezbătută. Unul dintre specialiști, J. A. R. Marriot, declara că „*Europa a fost confruntată cu o problemă orientală din timpuri imemorabile*”. În esență, problema este neschimbată. Ea s-a născut din „*ciocnirea pe pământurile sud-estului european a obiceiurilor, ideilor, prejudecăților din vest cu cele din est*”.

Tot pe aceeași linie, a rădăcinilor antice, merge și S. M. Soloviev, (reprezentantul curentului „zapadniki” în Rusia). El susținea apariția „problemei orientale” în momentul în care europeanul a înțeles deosebiri culturale dintre Europa și Asia, adică în Grecia antică⁷. Opinia a fost criticată cu argumente convingătoare de către reprezentantul slavofililor, N. Danilevski, susținătorul originii religioase a „problemei orientale”, a luptei dintre lumea catolică și cea ortodoxă, declanșată odată cu marea schismă⁸.

Albert Sorel susține că de când au fost turcii în Europa există o „chestiune orientală”⁹, în timp ce în viziunea lui Emil Bourgeois, „chestiunea” se confundă cu perioada migrațiilor barbare¹⁰.

Unii istorici au plasat începuturile acestei probleme odată cu căderea Constantinopolului (S. Jigarev), orașul fiind așezat, după spusele lui Napoleon I „*pentru a fi centrul și sediul dominației universale*”.

Un grup de istorici sovietici colaboratori la redactarea *Istoriei diplomației*, afirmă că „*în secolul al XVI-lea a apărut, iar la începutul secolului al XVIII-lea s-a conturat definitiv în sud-estul Europei așa numita „problemă orientală”, problema relațiilor dintre puterile europene și Imperiul otoman*”¹¹.

Cât despre „problema orientală” în înțelesul său modern se poate vorbi efectiv, după cum susținea Jacques Ancel, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai precis de la Tratatul de la Iași din 1792¹². Majoritatea istoricilor și a lucrărilor de sinteză ale unor colective de istorici¹³ au indicat Pacea de la Karlowitz (1699) drept momentul care a deschis propriu-zis „chestiunea orientului” așa cum se prezintă¹⁴ ca urmare a interesului suscitât au fost avansate și numeroase definiții asupra „chestiunii” menționate. Unii istorici au pus un accent deosebit pe componenta religioasă – T. G. Djuvara o prezintă ca o confruntare între religia islamică și cea creștină¹⁵. În timp ce lordul Morley definea „criza” ca o „*încâlceală întrețesută, schimbătoare, de interese conflictuale, popoare rivale și credințe antagoniste, care este învăluită sub numele simplu de problema*

⁷ L. Boicu și Cristina Ciută, *op. cit.*, p. 169.

⁸ *Ibidem*, p. 170.

⁹ A. Sorel, *La question d'Orient au XVIIIe siècle*, IIIe ed., Paris, 1902, p. 1.

¹⁰ E. Bourgeois, *Manuel historique de politique étrangère*, tome I, IXe ed., Paris, 1925, p. 10.

¹¹ *Istoria diplomației*, vol. I, Editura Științifică București, 1962, p. 216.

¹² Cf. J. Ancel, *Manuel historique de la Question d'Orient (1792-1923)*, Paris, 1923.

¹³ Albéric Cahuet, *La question d'Orient dans l'histoire contemporaine (1821-1905)*, Paris, 1905, p. 2; E. Bourgeois, *op. cit.*, p. 2.

¹⁴ Gaston de Moncault, *La question d'Orient, le Traité de Paris et ses suites (1856-1871)*, Paris, 1898, p. 10.

¹⁵ T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie 1281-1913*, Paris, 1914, p. 7.

orientului”¹⁶. Edouard Driault o numea „*problema ruinei puterii politice a Islamului*”¹⁷.

În timp ce într-un mod mai cinic, Disraeli susținea că este vorba de „*problema împărțirii Imperiului otomanilor*”¹⁸.

Francesco Ercole demonstrează că în „*chestiunea orientală*” componentele sunt variate: politice, etnice, economice, religioase relative la regiunile care, după ce au încetat să facă parte din Imperiul bizantin au format între secolele al XV-lea și al XVI-lea baza teritorială a Imperiului otoman¹⁹. Pentru M. S. Anderson „*chestiunea orientală*” se confundă cu procesul eliminării turcilor din Europa, în care anul 1774 e hotărâtor²⁰.

De la Jacques Ancel²¹ la Andrei Oțetea²² mulți istorici au definit „*chestiunea orientală*” ca un proces al dizlocării Imperiului otoman, al emancipării popoarelor subjugate și al intervenției politico-militare a marilor puteri interesate în despuierea „omului bolnav”. În istoriografia românească, Constantin Șerban scrie că în fapt „*chestiunea orientală*” înseamnă pentru popoarele din răsăritul european „*emanciparea politică și economică și crearea unui climat favorabil pentru desăvârșirea unității lor statale*”²³. O atenție aparte a fost acordată evenimentelor cuprinse între anii 1683-1711, începând de la cronicarii Grigore Ureche, Ion Neculce, Axinte Uricariul, stolnicul Constantin Cantacuzino, mergând până la nume de seamă ale istoriei românești: A. D. Xenopol și Nicolae Iorga.

În ceea ce privește izvoarele „*chestiunii orientale*” și în special perioada războiului Crimei (1853-1856), partea integrantă a chestiunii în cauză, au incitat reflecții, rezultând o literatură impresionantă – de la lucrări generale, monografii, studii speciale, articole de presă, lucrări cu caracter memorialistic sau beletristic și colecții de documente.

Primele lucrări redactate în perioada evenimentelor au o puternică tentă subiectivă, fiind plasate sub „*punctul exclusiv patriotic*”. Scrise de publiciști, al căror rol este „să scrie istoria evenimentelor contemporane”, de oameni politici, militari sau diplomați, ele reprezintă alături de presa vremii un izvor nesecat și o probă concludentă asupra stărilor de spirit ale opiniei publice sau ale guvernelor.

Exprimând „*convingerea contemporanilor asupra sensului european al conflictului*”²⁴, dintre aceste lucrări se remarcă cartea lui Eugène Forcade, *Histoire des causes de la guerre d'Orient*, Paris, 1854 contemporană evenimentelor, bine documentată, dar reflectând punctul de vedere francez asupra cauzelor războiului din Crimeea. Alte lucrări de mare importanță, dar tributare manierei „tradițională” de

¹⁶ J. A. R. Marriot, *op. cit.*, p. 1.

¹⁷ Edouard Driault, *La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours*, Paris, Alcan, 1909.

¹⁸ H. Temperley, *England and the Near East. The Crimea*, London, Longmans, 1936, p. 368, *apud* Codrin-Valentin Chirica, *Anglia și "chestiunea orientală" 1830-1900 – Studiu sintetic*, Editura Helios, Iași, 1999, p. 10.

¹⁹ Fr. Ercole, *La questione d'Oriente*, Roma, 1939, p. 1-4, *apud* L. Boicu și Cristina Ciută, *op. cit.*, p. 168.

²⁰ M. S. Anderson, *The Eastern Question 1774-1923*, London, 1956.

²¹ J. Ancel, *op. cit.*, p. 26-27.

²² A. Oțetea, *op. cit.*, p. 70.

²³ Constantin Șerban, *Românii și "problema orientală" 1683-1713*, în „*Revista de istorie*”, tom 33 (1980), nr. 10, p. 1945-1946.

²⁴ Gh. Cliveti, *România și crizele internaționale 1853-1913*, Editura Fundației Axis, Iași, 1997, p. 12-13.

abordare ar fi: Camille Rousset, *Histoire de la guerre de Crimée*, tome I-II, Paris, 1878 și Edmond Bapst, *Les origines de la guerre de Crimée. La France et la Russie de 1848 à 1854*, Paris, 1912, una din scrierile al cărei scop este oarecum limitat dar se bazează pe o minuțioasă utilizare a arhivelor franceze. Studiul cel mai cunoscut al „chestiunii” este *Războiul Crimeii*, 2 volume, București, 1952. Autorul, E. V. Tarlé, insistă asupra așa-ziselor cauze economice ale războiului, arătându-și ostilitatea față de partea engleză (în special față de Stratford de Redcliffe, ambasadorul Angliei la Constantinopol), acordând o atenție deosebită evenimentelor militare. Fiind consacrate în primul rând informării opiniei publice, unele din aceste lucrări au o aplicare firească pentru a face cunoscute până la detaliu aspectele militare și diplomatice. Așa este lucrarea lui E. Jouve, *Guerre d'Orient. Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée*, tome I-II, Paris, 1855 și numeroasele aspecte ale diplomației cuprinse într-un număr de studii pătrunzătoare precum G. B. Henderson, *Crimean War Diplomacy and other historical Essays*, Glasgow, 1947. Unele prezintă atitudinea puterilor beligerante, N. Boyard, *La Russie et l'Empire Ottoman, tels qu'ils sont et tels qu'ils devraient être*, Paris, 1854 sau neutre, Saint-René Taillandier, *L'Allemagne pendant le Congrès de Paris. La Prusse, l'Autriche et les Etats secondaires*, în „Revue des Deux Mondes”, tome V, 1856.

Există și numeroase jurnale de călătorie, dar și memorii ale unor personalități direct implicate în evenimente. Amintim în acest sens Comte De Hübnér, *Neuf ans de souvenirs d'un ambassadeur d'Autriche à Paris sous le Second Empire (1851-1859)*, Paris, 1904 sau Eugène Poujade *Scènes et souvenirs de la vie politique et militaire en Orient; Omer-Pasha et la guerre sur le Danube; Les Russes et les Autrichiens dans les Principautés*, în „Revue des Deux Mondes”, tome II, 1856; tot de același autor, *Chrétiens et Turcs*, Paris, 1867 sau L. Baudens, *Souvenirs d'une mission médicale dans l'armée d'Orient*, în „Revue des Deux Mondes”, tome VII, VIII, IX, 1857.

Presa a reflectat cel mai bine în paginile sale evenimentele care au încadrat conflictul din 1853-1856. Merită a fi menționat în acest sens aportul adus de publicația franceză „Revue des Deux Mondes”, plasată pe primul loc printre culegerile de acest gen din Franța și din străinătate în secolul al XIX-lea. În paginile sale și-au găsit loc aprecierile tuturor evenimentelor culturale, sociale dar mai ales politice contemporane. Rubrica *Chronique de la quinzaine*²⁵ a acordat o importanță deosebită faptelor istorice. Având ca redactori eminenți publiciști ai vremii: Saint-Marc Girardin, Alexandre Thomas, Eugène Forcade, Loève-Weimars. Ea a raportat, după cum se afirmă în paginile sale, evenimentele într-o manieră „imparțială, moderată și exactă”²⁶ deși, am putea spune cu un grad de subiectivism accentuat, privitor la acțiunile politice franceze. Alături de cronică, paginile revistei cuprind numeroase articole vizând direct „războiul oriental”²⁷. „Implicațiile europene ale conflictului, precum și rolul jucat în chestiunea

²⁵ Ch. de Mazade, E. Forcade, *Chronique de la quinzaine*, în „Revue des Deux Mondes”, 1853, 1855, 1856, 1857, 1858, (în continuare *Chronique...*).

²⁶ „Revue des Deux Mondes”, Table générale 1831-1874, Paris, 1875, p. VI.

²⁷ „Revue des Deux Mondes”, 1853, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859, 1860, 1862, 1869, (în continuare „Revue...”).

națională” au putut fi surprinse în anuarul publicației „*Annuaire des Deux Mondes*”²⁸, care face o radiologie exactă a evenimentelor sociale, politice, economice și diplomatice a fiecărui stat al lumii. Succintă și incompletă, lista cu literatura de specialitate privind atât „problema orientală” cât și partea integrantă a acesteia, războiul Crimei, este deosebit de bogată și variată în modul de abordare. Numeroase probleme au fost prezentate într-un mod tendențios, în special în istoriografia rusă și sovietică, sau într-o manieră părtinitoare și subiectivă în istoriografia franceză.

---

²⁸ *Annuaire des Deux Mondes*”, Histoire générale des divers Etats, 1851-1852, 1852-1853, 1853-1854, 1854-1855, Paris.

ASPECTE DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA DOCTORULUI CAROL DAVILA

Camelia CĂLIN
Gerard CĂLIN*

Cuvinte cheie: *argint, muzeu, veselă, patrimoniu, Basarabia*

Keywords: *silver, museum, dishes, heritage, Basarabia*

Abstract

An exceptional personality of the Romanian School of Medicine and an important vector of the modernization of Romania, Dr. Carol Davila connected his private life of one of the oldest families of Muntenia through the marriage with the niece of the scholar Dinicu Golescu. His whole work has been channelled to create modern institutions in the service of the Romanian people. His name is related to everything that means the military and civilian medical system in the modern Romanian state. He was also an public figure involved in the great events that founded Romania: Cuza's double election and his reforms, the bringing of the foreign prince in 1866, the war of independence in 1877.

Carol Davila s-a născut la 8 aprilie 1828, dată rămasă controversată până astăzi, la Parma sau lângă Parma, din tată spaniol și mamă germană. De asemenea, o legendă, dintre cele mai poetice, se leagă de secretul nașterii sale: s-a spus că este fiul contesei d'Agoult și al marelui muzician Franz Liszt¹.

La vârsta de 14 ani, a ajuns în grija rectorului Academiei din Limoges, René Rabusseau, informație oferită de profesorul dr. Guépin, cumnatul rectorul². Povestea lui Carol Davila este relatată în teză de doctorat a profesorului Guy Frambourg, care predă la liceul din Nantes. În anul 1964, Frambourg prezenta teza cu titlul „*Le docteur Guépin, 1805–1873, un philanthrope et démocrate nantais; étude de l'action et de la pensée d'un homme de 1848*”, lucrare în care găsim informații despre Davila³.

Redăm un pasaj din nota oferită de dr. Guépin⁴, despre trecutul lui Davila.

---

* Muzeografi, Muzeul Viei și Pomiculturii Golești

¹ Origine pe care fiica sa, Elena Perticari-Davila, a încercat să o demonstreze. Până în prezent, nu cunoaștem vreun document care să ateste acest lucru. Cert este că, în toată viața sa, Carol Davila nu a vorbit despre originile sale, cf. Elena Perticari Davila, *Din viața și corespondența lui Carol Davila*, Fundația Pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1935, p. 28 și urm.

² Gen. br. (r) prof. dr. Vasile Ciuchi, *Aspecte inedite din viața și activitatea lui Carol Davila*, în revista „Viața medicală”, nr. 1/ian 2013, pp. 35-42.

³ Idem.

⁴ Ange Marie François Guépin (1805-1873) scriitor, medic și om politic francez. A fost profesor la Școala de medicină din Nantes. În anul 1848, a luat parte la revoluție și a fost comisar al Republicii. A fost tutorele lui Davila, împreună cu care, se pare că a scris un program de reforme sociale „*La philosophie du XIX-ème siècle*”, cf. G. Barbu, „Carol Davila și timpul său”, Editura Științifică, București, 1958, p. 24.

În decembrie 1842, cumnatul meu, René Rabusseau, pe atunci rector la Academia din Limoges, a adunat de pe drumuri un copil de 14 ani, care mergea pe jos în Spania, pentru a-și regăsi familia din partea tatălui și pentru a încerca să fie recunoscut de aceasta. Mai târziu, acest copil mi-a fost încredințat și m-am simțit obligat să încerc să lămuresc toate aspectele legate de originea sa, în scopul de a-i reda numele și poziția socială. (...) După ce am răscolit în amintirile și în trecutul acestui copil și al familiei sale din partea tatălui și a mamei, l-am sfătuit să adopte un nume aparținând familiei sale, purtat chiar de tatăl său și să spună tuturor: numele meu este Francesco-Carlo-Antonio d'Avila, născut la 8 aprilie 1828 în Italia austriacă. La cele de mai sus voi adăuga faptul că tatăl lui Francesco-Carlo-Antonio d'Avila era numit de servitorii săi contele Antoine, că fusese ceea ce în societate se cheamă un bărbat de viță nobilă, că-și răpise soția în momentul în care familia acesteia urma s-o căsătorească, că moartea violentă a rivalului său coincisese cu această răpire, că această doamnă aparținea uneia din cele mai de vază familii din Austria, că a murit în Elveția italiană după șase sau șapte ani de la această răpire, că era de origine slavă și, foarte probabil, singurul copil, că mama acestei doamne, bunica lui François-Charles-Antoine d'Avila a murit, că moștenitorii săi, adică rudele care i-au luat locul pupilului meu, se opun și se vor opune cu toate puterile recunoașterii lui ca fiul tatălui său și al mamei sale, că tatăl său a murit la Hamburg, la câteva zile după incendiul din oraș în care și-a pierdut actele și averea. Voi mai adăuga faptul că François-Charles-Antoine d'Avila a sosit la mine cu cele mai puternice recomandări și că le-a justificat prin comportamentul său, prin bunele sale moravuri, prin dragostea lui de muncă, inteligența și delicatețea sa; că mi-a spus mereu de prenumele lui ca și când i-ar fi aparținut, ceea ce mi s-a părut cu atât mai posibil cu cât aceste prenume sunt istorice și se alătură unor amintiri onorabile; că, în sfârșit, nefiind decât tutorele lui benevol, m-am abținut să verific cele de mai sus prin acte de notorietate publică, nevăzând nici necesitatea, nici utilitatea acestui fapt. François-Charles-Antoine d'Avila dorește să se dedice studiului științelor naturale; îl voi sprijini din toate puterile și solicit deschis participarea tuturor celor care îl pot ajuta într-o măsură mai mică sau mai mare. Niciodată un tânăr nu a meritat mai mult să fie susținut în viață⁵.

Într-o scrisoare din 13 decembrie 1842, către soția sa (sora dr. Guépin), René Rabusseau povestește cum l-a întâlnit pe Davila.

Duminică, spre amiază, când ieșeam să inspir aerul de țară, am întâlnit în suburbia Parisului un copil de 14 ani, cu o figură interesantă, încă destul de bine îmbrăcat, dar obosit de o lungă călătorie, care întreba trecătorii de drumul de urmat spre Spania. Cum persoanele cărora se adresa nu îl înțelegeau, m-am apropiat de el și am înțeles imediat că era născut în Spania și că se întorcea de la Hamburg pentru a reveni în țara sa natală. Vorbește germana, latina și puțin engleza. Primul meu impuls a fost să îi dau banii pe care îi aveam la mine, pentru a-și putea continua călătoria. În continuare însă, trezindu-mi interesul câteva noi

⁵ Gen. br. (r) prof. dr. Vasile Ciuchi, art. cit, p. 37.

detalii ale povestirii sale, mă decisesem să-i plătesc un loc pentru Bordeaux și să-l recomand colegului meu, când o fericită inspirație m-a făcut să renunț la acest proiect pentru un altul pe care îl consider mai bine conceput; ideile bune nu-mi vin de obicei decât după reflecție.

Fiindcă n-am decât un pat în apartamentul meu, nu puteam să-l găzduiesc la mine, dar l-am rugat pe director să-l primească, iar doamna Ubertain, care are trei băieți, a făcut pentru micuțul meu protejat tot ceea ce ai fi făcut și tu. Iată ce rezultă din mai multe convorbiri pe care acest copil le-a avut cu directorul și cu mine în latină, și cu profesorul de germană în această limbă. Profesorul, care cunoaște mai multe orașe în Germania, s-a asigurat că micuțul cunoaște într-adevăr orașele în care spune că a locuit; are, de altfel, un aer de sinceritate care îndepărtează orice bănuială.

Copilul se numește Francesco. Tatăl său, Antonio Lorenzo, conte de Bidonello, se căsătorise la Sevilla. În 1829, pe când era încă tânăr, avea gradul de căpitan și purta două decorațiuni. În acea vreme a fost obligat să se expatrieze împreună cu soția și copilul de doi ani. A mers mai întâi în Elveția, unde soția sa a murit în 1832: a fost îngropată la Berna. Timp de mai mulți ani el a călătorit prin Germania, locuind succesiv la Viena, München și Berlin. În 1840 s-a stabilit la Hamburg, unde a murit la 10 mai 1842. I-a fost ridicat în cimitirul catolic un monument pe care sunt indicate numele, vârsta și titlurile sale. Când a simțit că se apropie moartea, contele de Bidonello a avut precauția de a trimite în Spania, la unicul său frate, care este general, o sumă considerabilă (900.000 de franci, spune copilul), nepăstrând decât strictul necesar pentru a acoperi cheltuielile de înmormântare și pentru a asigura întoarcerea fiului său în Spania. Acesta, după moartea tatălui său, a rămas singur în Hamburg. I-a scris mai întâi unchiului său, la Madrid, și, după ce a primit un răspuns la sfârșitul lui august, a făcut această lungă călătorie.

Francesco a plecat din Hamburg la 16 septembrie anul trecut; a ajuns la Amsterdam însoțit de un servitor prusac, pe care-l chema Joseph Albert, și care fusese timp de șase luni în serviciul tatălui său. La Amsterdam, Francesco ocupa o cameră la hotelul „Soarele de Aur“, la un etaj superior, și Albert locuia la parter. La 20 septembrie, acest servitor a dispărut, luând cu el un cufăr în care erau banii, bijuteriile și hainele tânărului său stăpân. După ce a făcut în zadar câteva demersuri pentru a-și regăsi obiectele pe care le pierduse, tânărul Bidonello a luat hotărârea curajoasă de a traversa Franța pe jos pentru a ajunge la Madrid, la unchiul său. Vânzarea ceasului i-a permis să ajungă până la Limoges. Când l-am întâlnit, îi mai rămăseseră un franc 49 și un volum din Schiller frumos legat.

I-am împărtășit toate aceste detalii ministrului instrucției publice, rugându-l să le comunice colegului său de la afaceri externe, care va putea să verifice unele din informațiile furnizate de acest copil și ca urmare să ofere mijloacele necesare întoarcerii sale în Spania. Între timp, va rămâne la colegiu, unde sper că-l vei mai putea vedea când vei sosi⁶.

⁶ Ibidem, p. 39.

Carol Davila și-a început educația în Germania, la Frankfurt pe Main și a continuat-o la Hamburg, apoi la liceul din Limoges, la Nantes și la universitățile din Angers și Paris.

Sub tutela și protecția dr. A. Guépin, Carol Davila a făcut în 1843 un stagiu la farmacia lui Léon le Sant din Nantes și a început pregătirea pentru susținerea bacalaureatului. Neavând acte, a fost necesar să-și procure un certificat de identitate. Pentru aceasta, a apelat la rectorul Rabusseau, după cum reiese din scrisoarea lui Davila către doamna Rabusseau (sora doctorului Guépin), din martie 1847.

Domnul Vardie mi-a dat scrisoarea dumneavoastră, am pălăvrăgit împreună, dar, de atunci, mi-a fost imposibil să-l mai revăd, nu ies decât de două ori pe săptămână pentru a-mi lua lecțiile și drumul meu este opus celui către seminar. (...) Mă pregătesc prin munca cea mai înverșunată pentru bacalaureat; dacă forțele mă lasă mai mult decât energia, dacă sănătatea îmi permite, sper că voi putea să iau examenul în august – cred că nu m-am simțit niciodată mai fericit; mă scol (la 9 jumătate) dornic de muncă, mă culc (la 12 sau la unu noaptea) mulțumit de mine însumi și astfel se întâmplă de luni până duminică, din prima până în ultima zi a lunii, nu am decât o idee fixă: trebuie să iau bacalaureatul.

Mulțimea materiilor de studiat este imensă, dar avansează! Tocmai am luat o hotărâre importantă: trebuie să adresez ministrului o petiție pentru a putea să-mi trec examenul fără actul de naștere – numele cu care voi semna în josul scrisorii va fi al meu pentru toată viața. Am urmărit deci genealogia numelui pe care tata mi-a spus că-i aparține; ducându-mă până la originea lucrurilor, am găsit și altele, printre care cel de Davila pe care mi l-am însușit. În petiția mea am adunat faptele cele mai probante din existența mea pentru ca, dacă mai târziu voi ajunge în situația de a-mi dovedi identitatea, aceste nume, locuri și date să fie tot atâtea dovezi.

Astfel, doamnă, începând cu ziua în care voi fi bacalaureat, voi avea o viață ca toată lumea; voi călători fără piedici și viitorul meu va fi frumos. Îl rog pe domnul Rabusseau să binevoiască să-mi facă un certificat. Aștept acest act pentru a trimite o petiție ministrului și vă rog să mi-l trimiteți cât mai repede. (Prenumele François Ch. Antoine). Domnul Henry se însărcinează să pună o apostilă petiției mele, el e cel care mă presează să i-o trimit fără întârziere. (...) Alături scrisorii mele o copie a petiției pe care o adresez domnului ministru pentru ca domnul Rabusseau să poată face certificatul în consecință. (...) Vă rog să transmiteți respectele mele domnului R. și să-l rugați să-mi facă certificatul cât mai repede. (...) Pentru prima dată mă semnez Fr. Carlos Davila. Angers, 9 martie 1847.

Petiția adresată ministrului este reprodusă în continuare.

Aflându-mă în imposibilitatea de a procura alte documente decât certificatele și scrisorile alăturate, solicit bunăvoinței dumneavoastră autorizația necesară pentru a-mi putea da examenul de bacalaureat în litere fără actul de naștere;

această autorizație, domnule ministru, o solicit ca pe o favoare care mi-ar permite să am o poziție în țara pe care mi-am ales-o ca patrie.

Sunt de origine străină. Născut (la data de 8 aprilie 1828, în apropiere de Parma, Italia), dintr-un tată spaniol și o mamă germană, mi-am pierdut tatăl, singurul părinte care îmi rămăsese, în urma incendiului din Hamburg. După acest dezastru, care mi-a înghițit întreg trecutul, cu modestele resurse de care dispuneam, am intrat în Franța; aveam în jur de 14 ani. În decembrie 1842, am fost primit cu extremă bunăvoință la Limoges de către dl. Rabusseau, rectorul Academiei, și de dl. Ubertin, directorul colegiului regal din acest oraș. Acești domni m-au trimis la Nantes, unde, sub tutela și protecția domnului doctor Guépin, am intrat în farmacia domnului le Sant. După doi ani de studii și de practică în calitate de elev, am venit în Angers, unde mă găsesc în acest moment.

Doresc, domnule ministru, să urmez medicina; nu o pot face fără autorizația dumneavoastră. Liber, singur pe lume, fără patrie, contez pe ospitalitatea Franței, unde am întâlnit protectori și prieteni atât de buni și de generoși. Francez după inimă, vă cer favoarea, domnule ministru, să îmi deschideți, prin sprijinul dumneavoastră, o carieră care să-mi permită să devin francez de fapt și de drept. F.C. d'Avila⁷.

În anul 1852, a devenit doctor în medicină, susținându-și teza la Paris, cu o importantă lucrare de medicină, dar, în același timp, cu impact social semnificativ: *De la prophylaxie de la syphilis*. În timpul studiilor de medicină de la Angers, tânărul Davila a participat, ca voluntar, la combaterea unei epidemii de holeră izbucnită în 1849, în departamentele Maine și Loire, fiind considerat inventatorul unor picături antiholerice, cu efect dovedit, folosite mai târziu, pe scară largă, în Țara Românească și în toată Peninsula Balcanică ca remediu împotriva acestui flagel.

În 1853, prințul Barbu Știrbey, domnitorul Țării Românești, a cerut guvernului francez un medic capabil să organizeze în țară serviciul militar și spitalicesc. În aceste condiții, Facultatea de Medicină din Paris îl recomandă pe doctorul Carol Davila, un tânăr profesionist, dinamic și dedicat în totalitate activității medicale, care la 13 martie 1853, a sosit în Țara Românească, în baza unui contract de 3 ani. Deși, conform înțelegerii inițiale, a venit în țară pentru o perioadă foarte scurtă, doctorul Carol Davila a rămas până la sfârșitul vieții printre români, fiind creatorul serviciului sanitar civil și militar românesc, devenind și un apropiat al domnitorilor Știrbey, Ghica, Alexandru Ioan Cuza și Carol I. „Davila era un străin ... un străin care n-a avut vreme să învețe românește în peste 30 de ani ce a stat la noi. El n-a spus nici o singură dată că ne iubește ... El, Davila, a venit chemat și a făcut înzecit isprava pentru care îl chemaseră; dacă ne-a iubit, ne-a iubit pe urmă, pentru binele pe care ni-l făcuse și mai ales, n-a spus-o nimănui ” (Nicolae Iorga).

Despre sosirea la București, Davila îi trimite doamnei Rabusseau (mama adoptivă) scrisoarea din 17 aprilie 1853.

Mama mea, nu vreau să mai întârzi și vă voi informa, deși foarte pe scurt, despre sosirea mea la București. Călătoria pe Dunăre a fost destul de rapidă și

⁷ *Ibidem*, p. 40.

foarte interesantă. Am debarcat pe 13 aprilie pe pământ valah. O trăsură de poștă mă aștepta la Giurgiu și, a doua zi, opt cai mă duceau cu o viteză amețitoare către scopul călătoriei mele. Aveam cu mine doi curieri și un ofițer al poștei înarmat până în dinți, care, cu carabina sus, se ținea pe scaunul caleștii, îi zorea fără încetare pe surugii și transmitea diriginților de poștă ordinele de a ne pune caii la dispoziție pe cheltuiala guvernului. De la Giurgiu până la București nu e drum – se galopează peste câmp, niciun deal nu a fost nivelat, nicio depresiune ridicată; se traversează râurile pe poduri din lemn atât de fragile și de nesigure încât, fără voie, ți se face pielea de găină de teama unei băi reci. La barieră, mi s-a dat o scrisoare în care eram avertizat că, locuința mea nefiind gata, îmi rezervaseră un apartament la hotelul France – astfel numesc ei o magherniță îngrozitoare în care se găsesc numeroase exemplare din toate insectele turco-valahe. Aveam la mine o scrisoare de la ministrul afacerilor externe pentru consulul general al Franței, domnul Pouyod; el m-a prezentat alteței sale principele domnitor, care m-a primit cu multă amabilitate. Sunt convins că voi putea conta pe el pentru toate îmbunătățirile pe care le voi avea de făcut. Domnul P. m-a prezentat, de asemenea, ministrului secretar de stat și șefului meu, ministrul de război, mare spătar al Valahiei. Excelențele lor sunt animate de cea mai mare bunăvoință. Am cinat la ei și la alți mari boieri. Fiul domnitorului, prințul George a primit o adevărată educație franceză, este inteligent, activ și dorește cu ardoare progresul.

Am fost obligat să-mi iau în primire postul de la spital fără nicio măsură pregătitoare, medicul șef își încetase atribuțiile și a trebuit să le preiau imediat. Am ajuns în mijlocul unei epidemii și a trebuit să petrec opt-zece ore pe zi la spital, astfel că sunt frânt de oboseală. Mihai-Voievod are 250 de paturi, dar numărul este insuficient și, în acest moment, există mai multe sucursale. Am fost numit, printr-un decret special, „medic șef al armatei” la spitalul militar din București; nimic nu se poate face fără permisiunea și semnătura mea. Un căpitan îndeplinește funcțiile de director și de econom și chiar pentru cumpărăturile și cheltuielile sale zilnice are nevoie de semnătura mea. Limba germană mă ajută în relațiile cu farmacistul și chirurgii-bărbieri din spital, care sunt germani.

Până acum nu am reformat decât problemele de detaliu care ameliorează confortul bolnavilor: i-am învățat pe infirmieri să aplice mai convenabil vezicatoarele, cataplasmele, să facă sângerări etc. Pregătesc un raport despre reforme mai profunde. Vreau să merg încet și să studiez una câte una chestiunile pe care vreau să le ameliorez. Este vorba să construim un spital nou dar, în așteptarea realizării acestui proiect, ridic planul lui Mihai-Voievod, care nu există, și, odată făcut acest lucru, ne vom îngriji de ventilarea sălilor, de instalarea de substanțe inodore etc.

În tot ceea ce privește slujba, un căpitan are ordin să mă conducă peste tot cu trăsura când vizitez ambulanțele, infirmeriile, sucursalele. Prințul George a făcut o dată aceste vizite cu mine, cu un tact și o amabilitate de neînchipuit. Locuiesc încă la hotel, dar mi-am ales o casă pentru care dă ordin să se închirieze pentru șase luni – va costa 130 de ducați pe an – 1.430 de franci. Pentru această chirie provizorie, guvernul mi-a acordat o indemnizație anuală.

Mai târziu, voi locui cum voi vrea, dar până atunci sunt aproape de spital; am grajduri și garaje și o curte mai mare decât grădina lui Pontivy. (...)

Nu am decât un prieten la București, dar valorează cât o sută. Domnul Lalanne, inginer francez, director al lucrărilor publice din Valahia, este aici de un an cu soția și cei doi copii. El îmi dă sfaturi în fiecare zi, mă încurajează, mă sprijină în cererile mele etc. Am fost de asemenea foarte bine primit de domnul Monty, care se bucură de considerația generală și care a reușit prin forța perseverenței să fondeze o instituție foarte utilă țării.

Am dat deja numeroase consultații și am făcut astăzi cea de-a noua vizită bolnavilor. Din nefericire, aceste vizite sunt plătite mai prost decât mi s-a spus la Paris. În medie, o jumătate de ducat, adică în jur de 5 franci. Pentru această țară e foarte puțin, pentru că nu se poate ieși decât cu trăsura.

Nu mai vreau să judec nici țara, nici oamenii. Acum opt zile a fost o căldură de 30 de grade și un praf îngrozitor; a doua zi, pământul era acoperit de zăpadă, care, datorită celor minus patru grade, a rezistat trei zile. De atunci, temperatura e mai blândă, dar pe cele mai mari străzi e un noroi mai ceva decât în cele mai groaznice sate din Bretagne. Chiar astăzi trăsura mi-a rămas împotmolită până mai sus de osii în mijlocul drumului; a trebuit să mai legăm câțiva cai de ajutor – asta se întâmplă în fiecare zi pe micile străzi și nimeni nu se miră. Iar lângă acel loc se găsește un teatru a cărui construcție brută a costat 194.000 de ducați. În curând vă voi scrie mai în detaliu. Împărtășiți-mi și dumneavoastră vești și primiți din nou asigurările eternei mele recunoștințe.

București, 17 aprilie 1853. Dr. C. Davila⁸

Printre marile realizări ale doctorului Carol Davila se numără:

- 1855: înființarea Școlii de mică chirurgie, pe care în 1856 o transformă într-o școală completă de chirurgie, ca apoi, în 1857 să devină Școala Națională de Medicină și Farmacie;

- 1856 – 1857: primește distincția de Cavaler al Legiunii de Onoare; deschide seria conferințelor publice de chimie la Liceul Sf. Sava; creează Societatea Științifică medicală și Societatea Națională a Corpului Medical; realizează un proiect pentru crearea unei grădini botanice la Cotroceni, punând și bazele învățământului veterinar;

- 1860: este numit Inspector General al Serviciului Sanitar Militar, cu gradul de medic general și pune bazele Farmacopeii Române;

- 1861 – 1862: împreună cu soția sa, Anica Racoviță Golescu, pune bazele Azilului de băieți de la Pantelimon și a Azilului de fete Elena Doamna de la Cotroceni;

- 1863: este numit Inspector General al celor două servicii sanitare: civil și militar;

- 1864: îl însoțește pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza în vizita pe care acesta o face la Constantinopol;

- 1865: combate epidemia de tifos de la Telega și epidemia de holeră de la Brăila, boli pe care le-a și contactat, fiind la un pas de moarte;

---

⁸ *Ibidem*, p. 40.

- 1866: îl însoțește pe Ion C. Brătianu la Dusseldorf, pentru a-l convinge pe prințul Carol de Hohenzollern să primească tronul României; Corpurile Legiuitoare îi acordă titlul de cetățean român;

- 1868 – 1869: pune bazele învățământului universitar medical, inițiind ridicarea Școlii Naționale de Medicină și Farmacie la rangul de Facultate; este și părintele hidrologiei și al balneologiei, punând și bazele Societății de hidrologie. În 1868, dr. Carol Davila, împreună cu un chimist, Bernath Lonway, au făcut analiza chimică a apelor de la Olănești, evidențiind 40 de izvoare, unde se vor ridica primele stabilimente de tratament;

- 1870: participă la războiul franco-prusac, în calitate de medic al unei ambulanțe a Crucii Roșii franceze;

- 1873: participă la Expoziția universală de la Viena, unde expune frumoasele broderii naționale executate de elevele de la Azilul Elena Doamna;

- 1874: la inițiativa sa, s-au pus bazele Crucii Roșii Naționale, care a aderat la Convenția Crucii Roșii din Geneva;

- 1877: organizează sistemul de ambulanțe și spitalul pentru răniți de la Cotroceni, în timpul Războiului de Independență.

Pentru dotarea armatei a comandat, la Paris, instrumente de chirurgie, dar fără a avea aprobările oficiale. La sfârșitul războiului, în fața refuzului ministerului de a-și asuma comanda, a declanșat o colectă publică și un mare scandal. Ministerul a plătit fără a mai obiecta. A pregătit din timp ambulanțele militare, a organizat sistemul de îngrijire, triere și evacuare a răniților de pe front. Tot timpul războiului s-a aflat în prima linie, sub focul inamic, pentru a dirija ambulanțele și pentru a combate bolile contagioase. A asigurat îngrijirea a peste 13.000 de răniți și bolnavi, români, ruși, turci, bulgari. A fost decorat de români, ruși și turci – cea mai elocventă dovadă și recunoaștere a muncii și umanității de care a dat dovadă.

La Grivița își avea cortul în plin câmp. În decembrie 1877 îi scria fiicei sale, Elena: „E o problemă de a trăi, alta de a nu muri de frig. Am cerut îmbrăcăminte mea de iarnă, blănile, mănuși și ciorapi groși de lână tricotați și mintene”. Până și șoarecii își căutau adăpost în căruța lui. Mânca supă cu orez și carne de vacă, dar era insuficient și cerea familiei să-i trimită legume uscate.

După bătălii, fie noapte, fie zi, își căuta soldații răniți printr-o ceață densă care îi limita vizibilitatea la 10 pași. Despre situația bolnavilor din spitalul românesc scria că: „Bolnavi noștri au halate de iarnă, păături, saltele de paie; gradații au chiar cearșafuri”⁹, ceea ce în contextul aceluia război era cea mai bună situație posibilă. Din scrisorile către familie, în special din cele adresate fiicei sale Elena Davila, aflăm despre realitatea cruntă și mizeriile războiului: „Mii de oameni mor de frig, mii de familii rătăcesc fără pâine și fără adăpost; peste tot sate distruse, recolte arse. Mame, femei, copii, bătrâni cer un adăpost, pâine. Ei strigă ca și răniții: Aman”¹⁰. Carol Davila era un umanist, pentru care fiecare ființă umană conta, fie că era creștin sau musulman, român sau turc.

⁹ „Le général Dr. Carol Davila. Sa vie et son oeuvre d'après sa correspondance”, Ateliers graphiques „Cultura Națională”, Bucurest, 1930, p. 234.

¹⁰ Medic general de divizie dr. I. Bălănescu, „Carol Davila (1828-1884). Viața și faptele sale”, Tipografia ziarului Universul, societate anonimă, București, 1930, pp. 34-35.

Nu a făcut niciodată diferența între oamenii aflați în suferință, între pacienții care aveau nevoie de îngrijiri medicale: „Ne-am înapoiat la sârmanii noștri răniți turci, și puțin câte puțin, cu tot gerul, cu tot întunericul nopții, am parvenit să adăpostim mai mult de o mie. Am dat pilda devotamentului și a tuturor sentimentelor de umanitate, îngrijind pe bieții învinși. Chiar în noaptea aceea am avut primul frison dar dădeam trupului ceaiu, cafea, coniac și am continuat să umblu încă 8 zile ...nu am mai fost în stare nici să mă gândesc, nici să lupt”¹¹.

Din scrisorile lui putem afla și mici picanterii despre personajele istorice relevante implicate în acest conflict. Într-o scrisoare către Pia, fiul său, Davila povestește despre comandantul armatei otomane de la Plevna: „Mai întrebi, dragul meu Pia, dacă am îngrijit pe Osman gazi? Nu numai că l-am pansat și am îngrijit rănilor lui, dar nenea Popi l-a dus în brațe, când a ieșit de la împăratul Rusiei care, la rândul lui, a fost să-l vadă și i-a zis că e un bun și brav general, care a știut să apere bine Plevna. (...) Aveam un borcan de dulceță din Câmpulung și l-am dat lui Osman, când a plecat în Rusia; a fost foarte mulțumit”¹².

Multiplă și variată, activitatea doctorului Carol Davila s-a manifestat cu aceeași strălucire și în domeniul cultural. Ales membru al Consiliului Superior al Instrucției Publice, doctorul Carol Davila l-a ajutat și l-a încurajat pe Vasile Alecsandri să-și publice cunoscutele poezii populare. Sprijinitor al artei naționale românești, doctorul Carol Davila a căutat să o facă cunoscută în străinătate, prin toate mijloacele posibile – cadouri, albume, expoziții.

În dealul Cotrocenilor, la marginea grădinii dinspre Sf. Elefterie, numele lui Carol Davila este legat de istoria locului, mai ales după înființarea Azilului Elena Doamna, un loc în care copiii fără părinți și-au găsit o casă și modele de urmat în personalitățile Anei și a lui Carol Davila. El a fost un colaborator apropiat al Doamnei Elena Cuza, iar apoi al reginei Elisabeta, bucurându-se de sprijinul acestora la înființarea și dezvoltarea noilor instituții. În anul 1862, Carol Davila a întemeiat azilul, reușind să atragă protecția doamnei Cuza. Azilul pentru copiii orfani, era o instituție cu o îndelungată istorie, a cărei clădire există și astăzi în Cotroceni, succesul demersului provocându-i înaltei doamne o îndreptățită mândrie pentru că el îmi va permite să îndrăznesc mai mult și să ușurez alte mizerii, după cum îi mărturisea lui Vasile Alecsandri. Micul orfelinat a fost mutat pe Dealul Cotrocenilor, într-o modestă vilă a celei de-a doua soții, Anica Racoviță-Golescu. Din primul an al strămutării pe colina Cotrocenilor, ambii soți Davila se interesau îndeaproape de soarta orfanilor și căutau să le asigure, pe cât le era cu putință, un cămin părintesc, unde atmosfera de familiaritate binevoitoare necesară creșterii și dezvoltării unui copil, să nu le lipsească. Doctorul Carol Davila s-a hotărât să strângă în casa lui pe cei 40-50 de copii, cu vârste între 5 și 6 ani, ce se aflau împrăștiați pe la fostele lor doici, prin mahalalele Bucureștiului. Acești copii ai nimănu, ziși de cutie, erau întreținuți de Logofeția bisericească din Ministerul Cultelor, cu câte un galben lunar din veniturile cutiei binefăcătoare.

¹¹ G. Barbu, „Carol Davila și timpul său”, Editura Științifică, București, 1958, p. 345.

¹² Scrisoare, din anul 1878, a doctorului Davila către fiii săi, în, „Le général Dr. Carol Davila...”, p. 387.

Carol Davila s-a înscris și va rămâne în istoria românească nu doar ca o mare personalitate a învățământului medical românesc, ci ca o personalitate complexă, deschizător de drumuri al modernității românești.

DR. CAROL DAVILA (1828 - 1884),
pictura în ulei, C. Elliescu, 1885, colecția Muzeul Golești

ANA DAVILA (1834 -1874)
Pastel executat de pictorul francez Dessain, colecția Muzeului Golești

BIBLIOGRAFIE

- Barbu, G., *Carol Davila și timpul său*, Editura Științifică, București, 1958;
- Butoianu, M. ST. General de divizie, Bălănescu, I. medic colonel, *Carol Davila (1828-1884) Viața și faptele sale*, Tipografia ziarului Universul, București, 1930;
- Davila Perticari, Elena, *Din viața și corespondența lui Carol Davila*, Fundația Pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1935;
- Greceanu, D. dr., *Schițare din activitatea generalului doctor Carol Davila*, Tipografia clementa, București, 1903.

PUTEREA ARMATĂ ROMANĂ ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ (1877)

Marius RĂDULESCU*

Cuvinte-cheie: *batalion, escadron, puști, tunuri*

Keywords: *battalion, squadron, rifles, guns*

Abstract

When the Danubian Kingdom were joint under a single ruler (Al. I. Cuza), the military power was at a low level, following the years of control under the Organic Regulations and the consequences of 1848th revolutionary wave. In few year only, with help from the French Emperor Napoleon the 3rd, the Romanian countries were growth their strength ccontinuously, both in the field of organization and personnel as well as in the field of endowment. Despite the opposition of the foreign empires (Austria, Russia and Turkey) we had obtained equipment and training especially from France and Belgium, and in the last period from Germany. The presence of Prince Carol as head of Army represented a boost of Romanian fighting capability, due to his strong military formation. Romania can put in line a significant sized army altogether an extensive logistic capabilities. The total of armed power represents approximately 112.000 men between 38.000 formed the Expeditionary Corp, with a high capable artillery and a mass of cavalry enough to cover the large zones between operational groups. Not at list, to maintain a supply line across of the Danube and in the same time to defend the line of river was a task who proved the strategical support capacity of the Romanian Army.

ORGANIZAREA PUTERII ARMATE

În preajma declanșării războiului ruso-turc, țara noastră avea un sistem militar complex, organizat pe trei nivele:

- armata permanentă
- trupele teritoriale
- milițiile

Această organizare era rezultatul mai multor factori:

- reforma organismului militar sub Cuza
- tradiția militară a principatelor

---

* S.C. Electromecanica Ploiești S. A. – State Own Company.

- posibilitățile de procurare ale armamentului, muniției și echipamentului

Armata permanentă era compusă din 8 regimente de infanterie de linie (16 batalioane), 4 batalioane de vânători, 2 regimente de roșiori (8 escadroane), un batalion de geniu și 4 regimente de artilerie de câmp (24 baterii).

Trupele teritoriale se compuneau din 16 regimente de dorobanți (31 batalioane), 8 regimente de călărași (32 escadroane) și 9 baterii de artilerie.

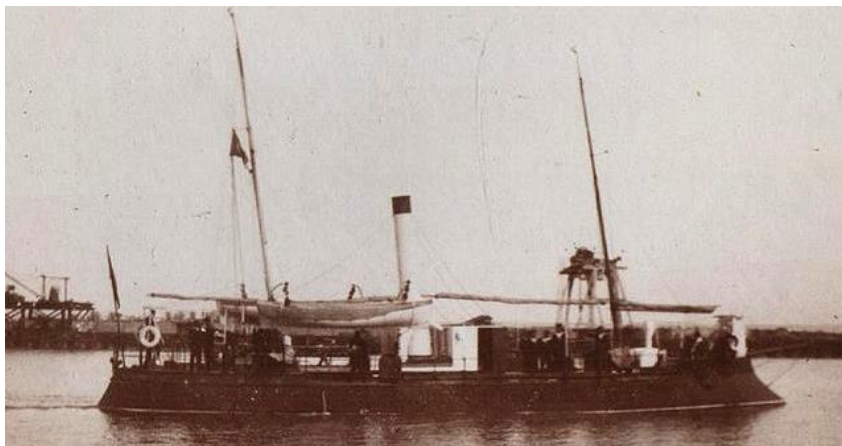
Milițiile, care însumau 31 batalioane de infanterie, au mobilizat numai 3 batalioane („Mehedinți”, „Dolj” și „Romanați” din Oltenia totalizând 4.200 de soldați) și 4 escadroane de cavalerie, reunite în Rgt 9 Cl Mil (400 de soldați).

În plus, jandarmeria, care asigura escorta domnitorului, avea 2 companii și 2 escadroane de cavalerie, bine echipate și înarmate cu carabine americane Lamson, prima armă cu repetiție din dotarea noastră.

Fig. 1 Carabină cu repetiție (8 focuri) Lamson md 1868 cal 11.3 mm

Flotila dispunea de canonierele România, Ștefan cel Mare și Fulgerul¹, torpilorul Rândunica, vaporul Jiul, remorcherul Bucur, șalupele Săgeata, Lebăda și Gândacul, 6 șleपुरi și 100 de pontoane, precum și 8 baterii de coastă.

Fig. 2 Canoniera cuirasată Fulgerul

În acest fel, totalul însuma 112.000 de oameni sub arme, încadrați în 55 batalioane, 46 escadroane și 41 baterii (cu 220 piese având calibrul între 78 mm și 152 mm), din care Armata de operații însemna 58.700 soldați, 12.300 cai și 192 tunuri. Raportat la mărimea forțelor otomane din Balcani armata principatelor reprezenta o forță semnificativă.

¹ Fulgerul – canonieră cuirasată construită la Toulon în 1875, deplasa 90 t, dezvoltă 8 noduri și era înarmată cu un tun cal 9cm în turelă și două mitraliere Nordenfeldt cal. 11.43 mm.

SITUAȚIA ECHIPĂRII ARMATEI

Arma principală din dotarea infanteriei de linie a fost pușca Peabody md 1865 cal 10.31 mm și 11.43 mm, o armă la nivelul celorlalte puști principale din conflict. Pentru dorobanți s-au primit din Rusia puști Krnka md 1867 cal 15.24 mm. Cavaleria utiliza carabine Dreyse.

Fig. 3 Puști Peabody md 1865 cal 11.43 mm și Krnka md 1867 cal 15.24 mm

La 9 mai 1877, data proclamării independenței României, armata română era echipată cu cca. 25 000 de puști americane Peabody, 25 000 de puști rusești Krnka, 20 000 de puști germane Dreyse și 11 000 de carabine de același model ².

Fig. 4 Pușcă și carabină sistem Dreyse md 1841/57 cal 15.43 mm

Milițiile utilizau armele franceze Minie md 1851 cal 17.8 mm, siatem vechi dar cu o fiabilitate mai mare și din care existau cantități apreciabile.

Fig. 5 Pușcă Minie a milițiilor cal 17.8 mm, cu capsă și încărcare pe la gură

² <http://6dorobanti.ro/forum/YaBB.pl?num=1314909600>.

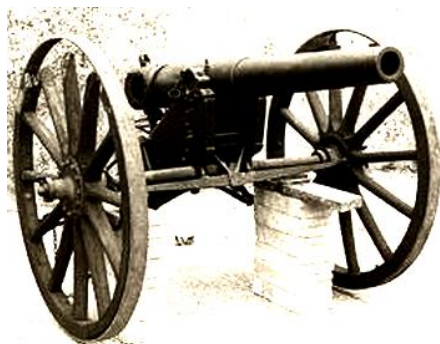
Caracteristicile principalelor arme din înzestrarea infanteriei noastre sunt redată în tab. no. 1.

Tab. No. 1

Arme	Md	Cal mm	Greutate kg	Lungime kg	Viteză m/s	Bătaie m
Krnka	1867	15.24	4.9	1.84	305	850
Peabody	1865	11.43	4.4	1.77	440	1000
Dreyse	1841	15.43	5.0	1.85	280	675
Minie	1851	17.8	4.6	1.81	290	550

Artileria era de bună calitate, fiind echipată cu piese germane Krupp, franceze La Hitte și rusești Lavroff³.

Artileria de câmp alinia 4 regimente cu 24 de baterii totalizând 144 de piese moderne. Dintre acestea, 48 de tunuri erau material Krupp md 1875 cal 87 mm, din oțel, cu încărcare pe la culată, cu bătaie de 6800 m (cele mai bune din Europa în acel moment, superioare artileriei rusă și turcă). Restul era format din piese Krupp md 1868 cal 78 mm, din oțel sau bronz, cu încărcare pe la culată, piese bune, la egalitate cu cele utilizate de inamic.

Fig. 6 Tun Krupp md 1875 cal 87 mm

Artileria teritorială, deservită de pompieri, folosea tunuri franceze La Hitte md 1864 cal 86 mm și 120 mm, cu țevi din bronz și încărcare pe la gură.

Nu dispuneam inițial de artilerie grea (atunci se numea artilerie de asediu). Printr-o înțelegere cu aliații ruși, în schimbul cedării spre folosire a unor nave ale flotilei (Fulgerul, România, Rândunica), am primit 16 tunuri grele, Lavroff md 1867 cal 152 și 12 mortiere cal 152 mm; împreună cu 12 tunuri franceze cal 120 mm au format coloana vertebrală a artileriei de coastă pentru apărarea Dunării.

³ Stroea, A., Băjenaru, Gh., *Artileria română în date și imagini*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010.

Fig. 7 Tun de asediu Lavroff md 1867 cal 152 mm

Caracteristicile pieselor de artilerie sunt redată în tab. no. 2.

Tab. No. 2

Artilerie	Md	Cal	Greutate	Proiectil	Viteză	Bătaie
		mm	Kg	kg	m/s	m
Tun de câmp Krupp 9	1875	87L24	971	6.2	465	6800
Tun de câmp Krupp 8	1871	78L24	750	4.4	369	3500
Tun de câmp La Hitte 8	1862	86L18	702	4.0	343	3200
Tun de câmp La Hitte 12	1865	121L15	1200	11.5	312	3000
Tun de asediu Lavroff 15	1867	152L21	3251	29.2	325	5300

Batalioanele de vânători dispuneau fiecare de câte o mitralioză, piese rare în acea epocă.

Fig. 8 Mitralioză Cristopher-Montigni cal 11.43 mm

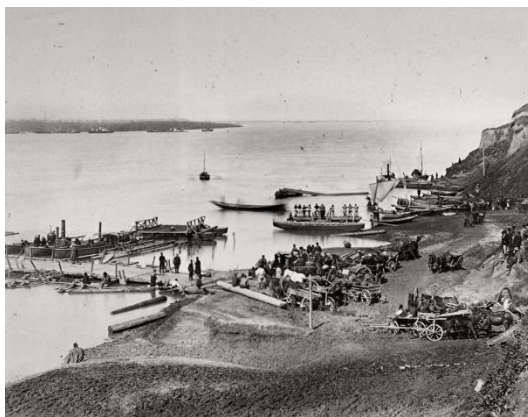
Batalionul 2 Vânători Prahova, sub comanda maiorului Candiano Popescu va utiliza cu mare măiestrie la Grivița piesa sa Cristopher-Montigni cal 11.43 cu 37 de țevi și care trăgeau cu o cadență de 300lov/min.

EFORTUL LOGISTIC

Campania 1877 – 1878 a însemnat și un efort logistic deosebit atât pentru armată cât și pentru societate. Dintre cele mai importante desfășurări logistice amintim :

- în domeniul genistic:
  - amenajarea pozițiilor pentru bateriile de artilerie de la Dunăre (Calafat, Bechet, Corabia, Măcin, etc)
  - amenajarea pozițiilor de artilerie la Grivița
  - dispozitivul îngropat al trupelor la Grivița
  - podul peste Dunăre
  - material de trecere pentru trupele ruse
  - întreținerea a sute de km de drum în Bulgaria

Fig. 9 Trecerea de la Ruse - 1878

- în domeniul echipării și înzestrării:
  - asigurarea echipamentului pentru campare și blocadă
  - asigurarea echipamentului pentru trupele teritoriale (dorobanți și călărași) și pentru miliții
  - asigurarea cu muniții
  - verificarea și introducerea în dotare a materialului capturat de la inamic
- în domeniul aprovizionării și subzistenței:
  - aprovizionarea corpului expediționar din Bulgaria
  - aprovizionarea trupelor de la paza Dunării
  - asigurarea subzistenței pentru o parte a trupelor ruse
  - asigurarea lagărelor de prizonieri
  - transportul a mii de tone de încărcătură pe sute de km
- în domeniul medical:
  - asistența de urgență în teatrul de operațiuni
  - asistența de urgență pentru prizonieri
  - asistența generală a trupelor

- ambulatorul și facilitățile din interior pentru răniții grav și marii mutilați

Serviciul sanitar totaliza 4 spitalele (cu 200 - 500 paturi) și o grupare de campanie cu cca. 300 de oameni.

PERSONALUL

În ceea ce privește personalul, armata noastră, deși lipsită de experiență operațională, avea o încadrare bună.

După reformele din timpul lui Cuza, în corpul ofițeresc au intrat mulți oameni din popor, animați de patriotism și un înalt simț al datoriei. În special micii comandanți (pluton, companie, batalion) erau complet devotați misiunilor încredințate, conducându-și personal oamenii în focul luptelor (acțiunile căpitanului Mărăcineanu, ale maiorilor Șonțu sau Giurăscu sunt numai câteva exemple ale acestui comportament). O parte din ofițeri efectuaseră stagii de pregătire în școli militare din Franța, Belgia, Italia și Germania și chiar serviseră – în scop de perfecționare – în unități militare străine de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu și marină.

Soldații, majoritatea proveniți de la țară, erau rezistenți la marșuri, ascultători, suportând bine privațiunile campaniei și în măsura asigurării dotării, sprijinului de artilerie și conducerii adecvate – redutabili în lupta apropiată (la baionetă).

O anumită lipsă de disciplină în executarea focului masat (în salve), provenită din insuficienta pregătire anterioară, nu a fost totuși determinantă în lupte, unitățile noastre desfășurând preponderant acțiuni ofensive.

Soldații noștri învățau repede din realitățile câmpului de luptă și manifestau multă inițiativă și inventivitate; erau harnici în amenajarea adăposturilor, își îmbunătățeau condițiile de bivuac și utilizau cu măiestrie armamentul de captură. Bunăoară, cavaleria schimbase aproape în întregime carabinele Dreyse, mai puțin performante, cu carabine Winchester sau chiar puști Henri Martini de captură.

Țara a putut suporta economic ansamblul pus astfel pe picior de război, în tot acel timp solda ofițerilor noștri fiind mai mare, iar alocația de hrană a soldaților mai consistentă decât ale inamicului.

CONSIDERAȚII ASUPRA BELIGERANȚILOR

Forțele din teatru ale beligeranților se prezentau astfel:

- Rusia a angajat 260.000 de soldați, încadrați în 182 batalioane de infanterie, 73 escadroane și 135 sotnii de cavalerie și 136 baterii de artilerie, cu 802 tunuri;
- Imperiul otoman avea 186.000 de soldați, încadrați în 234 batalioane de infanterie, 66 escadroane de cavalerie și 42 baterii de artilerie, cu 210 tunuri;
- Principatele Unite au trimis la sud de Dunăre o Armată de operații cu 38.000 de soldați, încadrați în 41 batalioane (4 Btn Vt, 16 Btn Inf (L), 20 Btn Drb, 1 Btn Mil cu 30.700 de baionete), 28 escadroane de cavalerie (8 Esc Rs, 20

Esc Cal cu 4.200 de săbii) și 19 baterii de artilerie cu 112 tunuri (72 Krupp de 8, 36 Krupp de 9 și 4 La Hitte de 12 cu 2.100 servanți).

Artileria română era de bună calitate, cu piese peste cele ale inamicului și aliatului, inclusiv tunurile La Hitte, cu încărcare pe la gură.

Carabina Dreyse a cavaleriei se defecta ușor. De aceea, cavaleriștii utilizau frecvent arme de infanterie sau din capturi. Totuși, superioritatea numerică a cavaleriei româno-ruse permitea aliaților să controleze spațiile mari dintre grupările de luptă otomane și să securizeze liniile lungi de aprovizionare.

Fig. 10 Pușcă Henri Martini și carabină Henri Winchester din dotarea Armatei Otomane

Infanteria noastră, dotată majoritar cu puști Peabody, avea o putere de foc ușor mai mică decât trupele turcești, care se bazau pe arma Henry-Martini și carabina Winchester (cu repetiție)⁴, dar mai mare decât a rușilor, care foloseau majoritar arma Krnka.

Turcii își bazau defensiva pe un șir de cetăți fortificate de la Dunăre, pe care o controlau destul de autoritar. Escadra turcă de pe Dunăre - Tuna Firka – era dispusă la 10 Iulie 1877 cu bazele în Vidin, Rahova, Nikopol, Rusciuk, Tutrakan și Silistra, totalizând 24 de nave cu 46 de tunuri principale, între care o canonieră cuirasată de mare, 6 monitoare, 4 canoniere din lemn, 2 vapoare civile înarmate și 11 neînarmate, realizând o mare superioritate față de forțele fluviale româno-ruse⁵.

Aparenta superioritate a trupelor ruse nu era absolută, deoarece ei trebuiau să asigure linii lungi de aprovizionare, garnizoane, trupe de etapă, escorte, ceea ce reclama o pondere importantă a unităților care nu participau direct la lupte, mai ales unități de cavalerie.

⁴ Drury, Ian, *The Russo-Turkish War 1877*, Osprey Publishing, 1994.

⁵ Langensiepen, B., Güleriyüz, A., *The Ottoman Steam Navy, 1828-1923*, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 1995, ISBN 1-55750-659-0

Fig. 11 Pușcă și carabină sistem Berdan din dotarea Armatei Ruse

Mai mult, armamentul trupelor rusești era de model mai vechi decât al turcilor, în special puștile infanteriei și piesele artileriei de câmp, fără ca acest decalaj să fie totuși decisiv. În pofida faptului că aveau în dezvoltare arme foarte bune, doar unitățile de gardă ajunseseră în posesia lor, masa trupelor utilizând modelele anterioare (armele Krnka și Baranov).

CONCLUZII

Din datele prezentate se poate trage concluzia că, prin eforturile depuse după Unire, în preajma declarării Independenței, rezultatele în domeniul organizării, echipării și înzestrării trupelor cu armament și muniții au fost importante.

Țara a reușit să concentreze o putere armată care a contat, dând factorilor politici posibilitatea de a negocia termeni favorabili:

- a asigurat suveranitatea în perioada de debut a războiului ruso-turc
- a permis încheierea unei alianțe avantajoase
- a asigurat balansarea rezultatului strategic atunci când Armata Rusă a fost în dificultate și a cerut ajutor
- a dat României ocazia să revendice Independența pe baza propriilor acțiuni
- a permis obținerea victoriei în război
- a asigurat salvagardarea intereselor statului la sfârșitul ostilităților, chiar față de foștii aliați

În acest mod, după două decenii de reconstrucție asiduă a organismului militar românesc, puterea armată a Principatelor Unite a permis acțiuni active și chiar implicarea într-un război între două imperii, cu scopul dobândirii și recunoașterii independenței de stat.

BIBLIOGRAFIE:

- Romanescu, G., Tudor, G., Cucu, M., Popescu, I., *Istoria infanteriei române* - vol. I/II, Editura Militară, Bucuresti, 1985
- Scafeș, C., ș.a., *Armata Română în Războiul de Independență 1877-1878*, Editura Sigma, 2002
- Șerbănescu, aspirant, M. Șt., *Acțiunile navale ale Armatei Române în Războiul de Independență*, SMFN – Școala de aplicație a Forțelor Navale – Lucrare prezentată în cadrul simpozionului științific organizat cu ocazia Zilei Naționale a României
- Theodoru, R., Dragu, gen-mr M., *Asaltul*, Editura Eminescu, 1977
- ***, *Infanteria Română – 180 ani*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010
- *** - *Istoria militara a poporului roman*, Editura Militara, vol. IV, 1987
- *** - *Romania in razboiul de independenta 1877-1878*, Bucuresti, 1977
- *** - http://www.armyacademy.ro/e-learning/working/capitol_4.html
- *** - http://www.armyacademy.ro/e-learning/working/capitol_5.html
- *** - http://ro.wikipedia.org/wiki/Războiul_de_Independență_al_României
- *** - <http://6dorobanti.ro/forum/YaBB.pl?num=1178339880>

**DOCUMENT REFERITOR LA PIERDERILE ARMATEI ROMÂNE ÎN
LUPTELE DE LA PLEVNA (30 AUGUST – 4 SEPTEMBRIE 1877)**

Neculai – Silviu MUȘTIUC*

Cuvinte cheie: armată, independență, circulară, luptă, redută, Plevna.

Keywords: army, independence, circular, fight, redoubt, Plevna.

Abstract

On 9 May 1877, the extraordinary session of the Assembly of Deputies proclaimed Romania's state independence. In the following period, as the situation of the Russian army in the Balkans became critical, the Grand Duke Nicolae requested the support of the Romanian army. On August 30, 1877, the third attack on Plevna was organized, in which the Romanian army was distinguished by acts of heroism.

This document is made up of two circulars. In the first are presented the dead and wounded officers in each military unit, and in the second one, the clergy are asked, irrespective of religion, to organize funeral ceremonies in memory of the soldiers fallen in the battle. Both circulars are signed: Minister Cogălniceanu.

Redeschiderea crizei orientale în 1875 și dorința Rusiei și a Austro-Ungariei de a-și extinde dominația în Peninsula Balcanică au creat un nou context internațional în care România, alături de Serbia și Muntenegru, avea șanse reale de a-și obține independența. Erijată în protectoarea ortodocșilor din Balcani, Rusia s-a implicat în conflictul cu Imperiul otoman. Sprijinul militar oferit de România a fost respins inițial de Rusia, însă datorită evoluțiilor de pe front Imperiul țarist a fost nevoit să-l solicite prin telegrama adresată principelui Carol de Marele Duce Nicolae: „*Turcii, adunând cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fusiune, demonstrațiune și, dacă se poate, să treci Dunarea cu armata după cum dorești. Între Jiu și Corabia demonstrațiunea aceasta este neaparat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele. Nicolae*”. Ca urmare a tratativelor s-a convenit ca trupele româno-ruse de la Plevna să fie puse sub comanda principelui Carol secondat de generalul rus Zotov, iar comanda trupelor române a fost încredințată generalului Al. Cernat. Momentul ester surprins și în corespondența întreținută de Fréd. Debains care menționează:

„*Monsieur le Duc,*

Mr Cogălniceanu m'a annoncé ce matin avec une très vive satisfaction que le Grand Duc Nicolas avait conféré au Prince Charles le commandement de l'armée de l'Ouest comprenant les quatre divisions roumaines et deux corps d'armée russes. Il aura

pour chef d'Etat-Major Zotoff dont Le Quartier Général est á Parodin près de la rivière Vido"¹.

La 25 august s-a ținut la Radelnița un consiliu de război, care a hotărât declanșarea unei noi ofensive la Plevna. Concomitent, a fost stabilit și planul bătăliei. Acesta prevedea trei lovituri convergente în direcția orașului. Lovitura principală, urma să fie dată de de corpurile 9 și 4 ruse între râurile Grivița și Tucenița, încadrată de lovitura corpului român dată la nord de râul Grivița, și de a detașamentului Imeretinski, dată pe la vest de râul Tucenița².

În cadrul planului general, corpului român, format din diviziile 3, 4 și divizia de rezervă, i-a fost încredințată misiunea să cucerească reduta Grivița și să pătrundă în partea de nord a orașului. Generalul Cernat a hotărât să atace cu Divizia a 3-a dinspre nord și cu Divizia a 4-a dinspre est, iar Divizia de rezervă s-o păstreze la dispoziția sa.

În dimineața zilei de 26 august a început pregătirea de artilerie asupra pozițiilor turcești, bombardamentele continuând și a doua zi³.

Pe 30 august 1877, a început al treilea asalt asupra Plevnei, dar singurul succes a fost cucerirea redutei Grivița I de către armata română. Pierderile grele suferite au determinat consiliul de război din 1 septembrie 1877 să schimbe strategia. S-a hotărât încetarea atacurilor directe urmărindu-se încercuirea trupelor otomane. În zilele următoare, trupele românești au acționat în acest sens și au cucerit fortificațiile de la Racova.

La începutul lunii septembrie 1877, guvernul a emis un document (**Anexe**) adresat tuturor prefecturilor din țară. Documentul este alcătuit din două circulare.

În prima circulară semnată de M. Kogălniceanu sunt menționate pierderile armatei române (pe unități militare) în intervalul 30 august - 4 septembrie 1877:

„Circulară”⁴

La câte Prefecturile

Vă trimitu' aici lista completă, a morților, răniților și dispăruților în luptele dela Plevna, începându dela 30 Augustu și până în diua de 4 Septemvru, aceste pierderi sunt făcute atât în luarea pozițiunilor dela Plevna cât și în păstrarea lor în contra Diverselor atacuri ale inamicului care sa încercat adesea ale relua fără a isbuti,

Divisia III oficeri răniți: Majorul Lipan Reg 10 Dorob, Căpitanul Vălcescu Ion idem, Căpitanul Manolescu Nicolae idem, Căpitanul Dimitrescu Reg 9 idem, Căpitanul Lisman reg 8 de linie, Căpitanul Dobrovolshi idem, Locotinentul Telimanu idem, Sublocot. Ene Ion Reg 10 idem, Sublocotinentul Nicolau Constantin idem, Sublocot. Georgevici idem, Sublocot. Tincă Dimitriu idem, Sublocot Elefterescu idem, Sublocot

*Profesor de istorie la Școala Gimnazială „Constantin Motaș” Vaslui.

¹ G. Ciorănescu, *Războiul de independență a României. Documente diplomatice franceze (1877)*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004.

² N. Adăniloae, I. Gh. Cupșa, *Războiul pentru independența națională a României 1877-1878*, Editura Politică, București, 1968.

³ *Ibidem*, p.49.

⁴ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vaslui (SJANV), Fond Colecția de documente „Foi Volante” (1491-1877), *dosar 515/1877*.

Paciurea N. Idem, Sublocot Dimitrescu Petre reg. 8 linie, Sublocot. Stanciu idem, Sublocotinentul Merisescu reg. 9 Dorob, Sublocot. Braciner reg 8. de linie, Sublocot. Crăciunescu idem.

Oficierii morți: Majoru Șonțu reg 10 Dorob, Căpitanul Mărăcineanu reg. 8 linie, Căpitanul Panu Alexandru idem, Căpitanul Cracalia reg. 10 Dorob, Locot. Chivu Stănescu idem, Sublocot Horea reg. 8 de linie, Sublocotinentul Ulescu idem, Sublocot Sarca idem, Sublocot Marcovici idem, grade inferioare răniți 404, grade inferioare morți și dispăruți 511.

Divisia IV

Oficieri răniți: Căpitanul Codrescu Nicolai reg. 6 Dorob, Căpitanul Popovici N. reg. 5 linie, Căpitanul Maican batal. 2 Vânători, Căpitanul Cacasiu idem, Căpitanul Costin Reg. 14 Dorob. Căpitanul Samurcaș idem, Căpitanul Morțun reg. de linie, Locot. Pastia idem, Locot. Mateescu idem, Locot Marinescu idem, Sublocot Măcărescu idem, Sublocotinentul Dimitriu Ianu idem, Sublocot Marcu idem, Sublocot Mănescu idem, Sublocot Aurelianu idem, Sublocot Handoca idem, Sublocot Ionescu Fota reg. 7 de linie, Sublocot. Georgescu Batal. 2 vânători, Sublocot Nenițescu; oficeru Milițian și elevu albu din școala militară.

Oficierii morți: Căpitanul Romanu Mihai reg. 5 linie, Căpitanul Bușila reg. 14 Dorob. Locotinentul Niculescu batal. 2 vânători, Sublocot. Batescu 5 linie Sublocot Mihaescu Batal. II Vânători, Sublocot Cristodorescu reg. 14 Dorob, grade inferioare răniți 760, grade inferioare morți și dipăruți 279.

Toți răniții în general sunt ușor loviți putându-se după Declarația mediciloru tămădui în curând și fără infirmități. M. S. Domnitorul a adresat M. S. Domnei următoarea depeșă: din quartirerulu general românul dela Barodin cu data 3/15 Septemvru; Astăzi am fost la marele quartier al Imperiului unde am avut onoarea de ai înmâna marele Cordon al Stelei România pe care M. S. a binevoit al primi. M. S. Ma decorat cu Crucea Sf Georgie la gâtul s'a desemnat un număr foarte mare de cruci ale Sf Gheorghie pentru soldații noștri, acestea în vederea isbândii militare obținute în Ziua de 30 August și a bravurii arătate de oștirile române cu ocazia sângeroaselor bătălii din acea di, un atacu pe care Turcii au încercat erii asupra redutei care se află în posesesiunea noastră a fost respins

(Subscris Carol) Ministru Cogălniceanu

Circulară

D. Prefecți

Înțelegetivă cu clerul a tuturor rituriloru religioase fără osebite ca joia viitoare să se celebrede rugăciuni publice pentru oștenii români și Roșiorii care au căzut morți pe câmpurile de bătae împrejurul Plevnei, tăti autoritățile publice vor asista în doliu la aceste ceremonii funebre. Vă veți înțelege cu Primăriile ca sara în ajunul acestei sărbări tăti stabilimentele de petrecere publice să fie închise, iar în timpul rugăciuniloru tăti prăvăliile și localile publice vor fi închise fiind o di De doliu național, după săvârșire

mediatorii tamădii în curaj și fără înfrimătate. Al. I. Domni
 torul a adusă Al. I. Domni umătoria depeși: din quarțierul
 general românii dela Barabani cu data din 18 Septemvru; alitadi
 am fost la marele quarțier al Imperatorului unde am avut onora de
 ai înmăna marele Cordon al Hoiei Românie pe care Al. I. a înmă-
 nat al primii, Al. I. ma decorat cu Crucea Sf. George la gât
 & a înmănat un număru foarte mare de cruce; alii sft. Thierghie pentru
 soldați noștri, aștia în videria isbandu militare obținute la Ziua de
 30 August & a brăvuri arătate de ostroii Români cu ocazia învingerilor
 batute din aua di, iar alții pe care Turcii au învocat vii asupra rădăci-
 nari cu aște în posesiuni noștra, a fost eroie respins
 (Chelocris Carol) Ministru Cyalmiciano

Cofre

Amulara

D. Prefect

Inteligivă în clauz a tuturor războierii, religioze fără ordine ca în
 vitorie se se elibere rugăciuni publice pentru salutați români & Rosoni
 care au căzut morți, pe timpurile de lătar înfrunșat Ploniu, totu au
 teritabile publice vor asista în doliu la aceste amonii funebre, de viti
 intelligo cu Primarii ce vor în ajunul acesti barbați, totu stabilimen-
 tele de petruere publice se fie închise, iar în timpul rugăciunilor
 totu prăvălile & localile publice vor fi închise fiind o de la doliu
 national, după savansii mi sft. lumile rapoarte dehatate sft. oca
 publice în Monitoru, aceste rugăciuni se vor face în totu arafimintele
 religioze din oraș & din sat

(Minuat) Ministru Cyalmiciano

conform D. Prefect

Circulară

BIBLIOGRAFIE:

- **Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vaslui**
  - Colecția de documente „Foi Volante” (1491-1877).
- **Lucrări generale**
  - Adăniloaie, N., Cupșa, I. Gh., *Războiul pentru independența națională a României 1877-1878*, Editura Politică, București, 1968.
  - Berindei, D., Loghin, L., Stoian, G., *Războiul pentru independența națională 1877-1878 documente militare*, Editura Millitară, București, 1971.
  - Ciorănescu, G., *Războiul de independență a Românie Documente diplomatice franceze (1877)*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004.

KING CHARLES I, D.A. STURDZA AND THE AMERICAN DIPLOMATIC MISSION IN ROMANIA (1902 - 1905)

Sorin CRISTESCU*

Cuvinte cheie: *criză financiară, raport diplomatic, datorie publică.*

Keywords: *financial crisis, diplomatic report, public debt.*

Rezumat

Rapoartele diplomatice americane din acei ani descriu situația economică a României, confruntată cu cea mai dificilă criză financiară (1899 - 1903), și explică modul în care guvernul liberal condus de D.A. Sturdza reușește să treacă peste criză. Discuțiile dintre diplomatul american John Brinkerhoff Jackson (1862 -1920), regele Carol I și Președintele Consiliului de Miniștri prezintă, de asemenea, mare interes pentru că ne arată atitudinea demnă și curajoasă a liderilor români în fața presiunilor străinătății.

The American minister John Brinkerhoff Jackson (1862 - 1920) presented in his diplomatic reports the economic and political situation in Romania in the aftermath of the financial crisis in 1899 -1902 caused by the drought of the years 1898 -1899. The American minister presented the failure of the measures taken by the Conservative Party who led the country from April 1899 to February 1901 – measures of increasing the taxes and the trying to sold some of the vital ressources of the country, measures who were not accepted by the King Charles Ist and liberal leaders - and the succes of the measures taken by the Liberal Party who governed from February 1901 to December 1904. The liberals measures at once imposed a policy of retrenchement: reducing number of employés in Departments, reductions in salaries of State employés, including a voluntary reduction by the King of a similar proportion of his civil list, saving effected in Railway Department

¹. In less than two years the economical situation in Romania was brought to a normal state. Moreover at the next severe drought in 1904 the liberal Government was able to provide 38 million lei to buy cereal in order to prevent starvation among peasants².

For us the main importance of these reports is that they show us the categoric way the leaders of Romania, King Charles Ist and Prime Minister D. A. Sturdza opposed to the penetration of the American capital in the Romanian economy: „At that time His Majesty, in refering to Mr. Rockefeller, in conversation with the British Minister, said there was only room for one King in Roumania and he was already there.” This attitude was determined by the trust the Romanian leadership had in the force of German support and by the fact that the German and Austro-Hungarian capital was dominating at that

---

* Lector univ. dr., Universitatea „Spiru Haret” București.

¹ Vezi Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți 1866 -1916*, Editura Silex, București, 1994, pp. 111 – 113.

² In order to make a comparison the bridge of Cernavoda costed ten years ago 35 million lei.

time the Romanian economy. Also interesting is the conviction of the King that United States of America must take measures to control the powerful trusts like Rockefeller, and that will really happen in 1911. But the most important fact that these diplomatic reports present us is that the American minister proved to the Secretary of State that the Jews are not exactly persecuted in Romania despite the allegations of the most Europeans journals.

An interesting piece is the document nr. 26 where Queen Elisabeth rejected allegation of having anti-jewish feelings presented the facts that her private secretary is a Jew and she is an admirer of Jewish musicians who perform oftenly in her residence.

All these reasons make from these reports a very important historical source for that period from the modern Romanian history.

1

Nr. 20 Roumanian Series

Legation of the United States
Athens, March 10, 1902

To the Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir:

During the last ten years all the young Balcan States have been involved in financial difficulties. Greece, Servia [Serbia], and Bulgaria have been compelled to accept the principle of foreign control. Romania alone has not yet bowed to the yoke. Each of these countries has initiated a costly scheme of public works which, for the present furnishes no return comensurate with the outlay incurred. Each has established an elaborate educational system which has resulted in an increasing number of those who, disdaining manual labor, expect to be supported in the public service. The Government is thus compelled to maintain a host of unnecessary functionaries. Another source of financial embarrassment is found in the prevailing corruption, in part the legacy from the Turkish government. The enormous military expenditure is also one of the gravest causes of economic exhaustion; but in military matters the junior members of the European family are not always free agents. Should Bulgaria determine to reduce her standing army she would undoubtedly meet with an interdict from Russia; should Roumania adopt a similar course Austria-Hungary would interpose an objection.

The inevitable result has been excessive borrowing abroad. The temptation to resort to the foreign money markets is all the greater owing to the high rate of interests at home. Except in Greece, private liberality has done little to aid in providing schools, hospitals, barracks, prisons, etc. the circulation of foreign capital creates a certain artificial prosperity liable to sudden interruption by a crisis in the European money market or by some serious catastrophe at home. A combination of these factors has led to the present critical situation in Roumania.

To judge by the figures of successive budgets the economic progress of Roumania has been almost phenomenal. Under the rule of King Charles that country has made gigantic strides. But it would be unsafe to take the budget figures as an accurate index of increasing prosperity without making allowance for the inflation

produced by a succession of foreign loans. On the other hand the extraordinary expenditure incurred within this period must be considered as well as the heavy drain on the national resources resulting from an accumulation of external debt. Of these extraordinary expenditures the principal outlay has been on public works, railways and rolling stock, on harbours, docks and roads, on bridges, schools and various public buildings. A large proportion may be regarded as ultimately productive and therefore justifiable, but many of the constructions might have waited, and the practice of defraying working expenses from extraordinary revenue is altogether indefensible. The remainder of the debt has been devoted to military expenditure, or to cover budgetary deficits. For the military outlay there is something to show. The army compares favourably in the perfection of its equipment with any other of its size in Europe. An elaborate line of defenses extends from Fokcshani to Galatz, and Bucharest has been made a great fortified centre. These results, however, have been achieved by an extraordinary expenditure, exceeding 266,000,000 lei, or francs. For this immense outlay the best excuse is the precarious position of Roumania, the dangers from without, and her uncertain future. The amount required to meet various deficits is given as 159,000,000; but this is far from represents the extent to which every kind of current expenditure was made good from the proceeds of special loans. The State, in fact, lived from hand to mouth; nobody retrenched, while Berlin financiers provided the wherewithal.

Meanwhile the charge for the service of the foreign debt continued to increase; and in 1900 it was nearly forty per cent of the expenditure in a budget of 238,000,000. In a community with a variety of internal resources such a proportion might be regarded as serious though not disquieting. But Roumania is purely an agricultural country practically dependent on the harvest. Should this fail she commands no other source of revenue. The balance of trade has been adverse; from 1877 to 1898 the value of imports exceeded that of exports by an annual average of 80,000,000. Romanians of the upper classes travel much abroad and spend, it has been estimated, 20,000,000 lei (francs) annually in foreign countries. It must have been clear to responsible statesmen and observers that the outward show of prosperity was illusory, and that any serious check to agricultural production must be attended by a financial crisis. A policy of thrift is peculiarly imperative in the case of Roumania where climatic conditions and the configuration of the country expose the soil to recurrent droughts and floods. Warnings were frequent: in 1887 drought destroyed the maize crop which led to a peasant uprising, and some financial reforms; in 1894 another drought produced an acute crisis similar to the present but Berlin financiers came to the rescue; in 1897 the lowland crops were destroyed by inundations, and the grain stores at Galatz were swept away by the flood. Then came the drought of 1899. Crops were ruined, pastures withered out, cattle died, and in few months peasants were starving. At the bulk of the urban population derives its substance directly or indirectly from the grain trade, an acute commercial crisis followed. The banks did what possible to mitigate the stress of the situation, but the banks became straitened because of a new factor – a crisis in the European money market. The Roumanian banks were subjected to pressure from without, and Roumanian merchants were called upon to make good their debts. Retail dealers could not sell their goods and the result was an enormous decrease of importation and loss to the Treasury

under the head of indirect taxation. There was a corresponding decline in other branches of the revenue. The traditional foreign loan was no longer available except on terms compromising the future of the State.

Such was the origin of the serious crisis which afflicts Roumania. The situation, however, is not beyond remedy, though it would be a grave error to suppose the trouble is of transitory character, and that a few good harvests will put everything to rights. Before stating measures which have been taken to cope with the serious situation in this country, it is well to mention that in certain respects Roumania compares favourably with other states of the peninsula. The revenue, for instance, is satisfactorily collected, the huge arrears found in Servian and Grecian budgets being absent. Again the adoption, in 1889, of the gold standard was a wise measure. Moreover while corruption exists there is on the whole, more honesty in dealing with public funds than is apparent elsewhere in Eastern Europe.

The budget 1898-1899 showed a surplus of 11,500,000 lei, but the state of the exchequer not being satisfactory, and the Government being unable to effect a foreign loan, it was obliged to issue Treasury bonds at short terms amounting to 64,500,000 lei. Then came the failure of the harvest, and a resort to a fresh issue of Treasury bonds. Negotiations resumed with Berlin proving unsuccessful the situation became grave. The Financial group³ with which negotiations had been conducted finally agreed to accept Treasury bonds for 175,000,000 nominal at a net price of 89 ½, the bonds bearing 3 per cent interest and redeemable on December 31, 1904. How this large amount of floating debt is to be disposed of in the allotted time is the problem of the present situation. Under the arrangement the State may not contract any new foreign obligation until the bonds have been redeemed or consolidated, an even internal loan is forbidden except in case of war.

A new situation had to be faced in 1900 – 1901 demanding retrenchment and increased taxation. The estimate for both expenditure and receipts was greatly in excess of all previous estimates, the Government being unwilling to take the receipts of an exceptionally unfortunate year as a basis for its figures. The enduring effects of such a crisis on the taxable capacity of the population appear to have been inadequately realised. A surplus of 7,000,000 was anticipated, but the budget closed with a deficit of 27,500,000 lei.

When in July, 1900, M. Carp became President of the Council and Minister of Finance great hopes were founded on combination he was expected to effect. Like his predecessors he had faith in additional taxation and he aimed at developing sources of revenue hitherto untapped. A new method of assessing the tax on *tzuica*, a kind of liquor extracted from plums, was the cause of serious riots in the country. Aiming to reach the wealthier classes who escape their due share of the public burden in Roumania, Mr. Carp imposed additional direct taxation of 5,500,000 lei contribution being proportional to the incomes of taxpayers. Receipts were put down more than 18,000,000 below the estimates of the preceding year, the expenditures being placed at the same amount, 227,203,000 lei. This was a step in the right direction but had it been applied would have resulted in deficit. Mr. Carp and his friends were averse to economies on the

---

³ Hansemann and Disconto-Gesellschaft in Berlin.

ground that „Economies are not compatible with the dignity of Roumania.” Moreover, an aggregate deficit of 43,000,000 had still to be provided for. To meet this they fell back on proposals to alienate State property, including the sale of the cigarette paper monopoly for thirteen years, the surrender of Governments shares in the National Bank, the sale of the State forests, and the lease to the American Standard Oil Company of petroleum-bearing undersoil. The first two have been carried out, the third is under consideration, but the fourth has been abandoned. A proposal for the sale of the Merchant Marine was discussed, but no action was taken. Liberal politicians attacked the whole programme, which they denounced as the „Liquidation of Roumania”.

At an extraordinary session of the national legislature, Mr. Carp introduced his budget. The great land proprietors who form the core of the old conservative party, gave evidence of hostility which culminated in an attack on the Ministry's proposal to increase the tax on licenses for trades and professions. Mr. Carp appealed to the Chamber of Deputies for a vote of confidence. This being refused by a majority of one, he resigned and a brief interregnum followed until on February 27, 1901, the King recalled to power Mr. Sturdza, the present President of the Councils of Ministers.

The veteran Liberal leader at once inaugurated a policy of retrenchement. The figures of Mr. Sturdza's budget, which has been in application since April 13, 1901, are worthy of special attention as they mark the beginning of a new system on the success of which the financial future of Roumania depends. Conservation in the preparation of estimates of revenue and economy in expenditure are apparently the guiding principles of Mr. Sturdza's administration.

The receipts are estimated at 218,500,000 lei, as compared with 245,750,000 previously anticipated, as follows:

Direct Taxes:	44,015 00 lei
Indirect Taxes:	56,410,000 lei
State Monopolies:	52,380,000 lei
Ministry of Domains:	22,200,000 lei
Ministry of Public Works:	21,520,000 lei
Ministry of Interior:	10,345,000 lei
Ministry of Finance:	3,334,000 lei
Ministry of Foreign Affairs:	202,000 lei
Ministry of Public Instruction:	600,000 lei
Ministry of Justice:	431,000 lei
Various:	7,810,000 lei
Total:	218,500,000 lei

In accordance with the policy of the Sturdza administration new contributions to the extent of 5,500,000 are to be in the main derived from an augmentation of direct taxes, as indicated:

Increase of the tax on real property:	1,000,000 lei
Increase of 10% on direct taxes:	3,185,000 lei
Increase of 1% on direct inheritances:	600,000 lei
Increase of 1 lei on the 25 registration tax:	715,000 lei
Total	5,500,000 lei

But the most noteworthy feature of Mr. Sturdza's budget is the great series of economic enforced, aggregating over 25,500,000 lei, compared with last year's estimates, and are the following:

Reducing number of employes in Departments:	8,796, 112 lei
Saving in materials:	5,885,505 lei
Reductions in salaries of State employes:	6,838,883 lei.
Saving effected in Railway Department:	5,065,610 lei
Total:	26,586,110 lei

Expenditures have been fixed at the same amount in the aggregate as the estimated receipts, and all disbursements each month are kept specified limits.

The estimated expenditures for 1901 - 1902 are as follows:

Public debt:	86,040,328 lei
Ministry of War:	32,820,000 lei
Ministry of Finance:	35, 328,113 lei
Ministry of Public Instruction:	24,459,190 lei
Ministry of Interiors:	15,359,452 lei
Ministry of Public Works:	5,990,000 lei
Ministry of Justice:	5,230,976 lei
Ministry of Domains:	4,866,872 lei
Ministry of Foreign Affairs:	1,539,872 lei
Council of Ministers:	55,408 lei
Fund for Supplementary (Extraordinary) Credits:	817,092 lei
Total:	218,500,000 lei

It is announced that the receipts for the last six month have considerably exceeded expenditures, and foreign interests coupons have been promptly met from ordinary revenue. Should the reign of economy continue, should the european money market be favourable, and should the harvests of the next few years prove for average productiveness, there is reason to hope that the loan of 175,000,000 lei in Treasury bonds can be converted into a consolidated loan, on fairly favourable terms. Failing to accomplish this is the only assistance from abroad available will be in the form of possibly a guaranteed loan with conceded revenues and foreign supervision. To avert this the greatest sacrifice would unquestionable be made. Few states possess a proportionally greater reserve of productive property than Roumania. It would be premature, however, to outline at the present time any scheme of liquidation that would assure a desired result.

Apart from the measures called for by the existing crisis in Roumania much remains to be done in order to enable the country to stand the stress of similar misfortunes in the future. Not only must prevision be made against the recurrence of bad seasons, but to save the agricultural interests from the disastrous effects of foreign competition. Romania possesses few manufacturing industries. To promote these capital must be attracted from abroad. More scientific methods of cultivation should be introduced for the improvement for agricultural and horticultural should be no longer neglected. The Roumanian peasant is thriftless and unenterprising and it will be difficult to induce him to abandon his conservatives ways. The landowning class has certainly

neglected its duties, many living extravagantly abroad with little thought for the toilers at home. What could be done to stimulate new industries, to improve agriculture and to better the condition of the masses of the people may best be seen on the Royal estates which present a model of enlightened and beneficent administration. Should this example be followed a great development of the national resources of Roumania will be the result.

I have the honour to be, sir, your obedient servant

Charles S. Francis⁴

(National Archives of Romania (onwards ANR) Microfilms USA., r. 21, c.100 – 104).

2

Confidential Romanian Series

Legation of the United States, Athens, August 8, 1902

To the Honorable John Hay, Secretary of State,
Washington D.C.

Sir:

I have the honour to acknowledge the receipt of your No. 14, Romanian Series, dated July 17, 1902, relative to the proposed naturalisation treaty between the United States and Roumania.

Since the draft of the treaty, approved by the Department, was submitted to the Romanian Minister of Foreign Affairs nothing further has been accomplished, as the Roumanian Government refused to consider the project favourably.

Upon the receipt of your dispatch, I called, upon the Roumanian Minister to Greece⁵ who has within a few days returned from Roumania, and asked him if his Government, after examination, had found the draft of the naturalisation treaty submitted to it, acceptable.

Mr. Ghica told me that just before leaving Bucharest he had a long audience with the King, during most of which relations with the US were discussed. His Majesty told Mr. Ghica that he considered a naturalisation treaty between the US and Roumania unnecessary, and he did not favour considering the matter at all.

Upon my endeavoring to point out to Mr. Ghica that in our opinion such a treaty would be of great advantage to both countries, he said that he would be perfectly frank with me and tell me the real objection that the King had expressed against the proposed treaty.

According to His Majesty's opinion a naturalisation treaty would be most injurious to Roumania for the reason that it would complicate the already troublesome Jewish question in that country.

As you stated in your dispatch on this subject, on account of discrimination against them, a large number of Roumanian Jews are driven from Roumania and a

⁴ Francis, Charles Spencer (1853 - 1911) American diplomat, minister at Athens from 1900, and Bucharest (October 16 1901 – December 24 1902), ambassador at Vienna (1906 -1910).

⁵ Ghica, I. Dimitrie, Romanian minister in Athens (May 16th 1901 – April 1st 1905).

majority of them take refuge to America. If, therefore, there were a naturalisation treaty these Jews would return to Romania, and as American citizens, claim rights, and privileges to which they were not, before emigration entitled. The King also fears that with a naturalisation treaty between the two countries, an even larger numbers of Jews would emigrate to America and for the express purpose of returning to Roumania and claiming protection as American citizens.

I expressed to Mr. Ghica my regret that the United States and Roumania had been unable to conclude any of the proposed treaties, and expressed the hope that he would use his efforts to bring about a favourable consideration of the Naturalisation Treaty, but as he assured me that the Ministry and the members of the Government, shared the unwillingness of King to consider such a treaty, I have not, therefore, communicated with the Romanian Minister for Foreign Affairs, and shall await further instructions from the Department before so doing.

During my talk with the Roumanian Minister he told me confidentially of his further conversation with the King on American matters. He said that His Majesty, and the members of the Government were hurt, or one might even use the word „vexed” that none of the American Ministers accredited to Roumania were seen more often in Bucharest. That they came to that city for a few days each year and to present their letters of Credence and Recall. This was all the more to be regretted as not even the US Vice-Consul General was an American, and there was no one with whom the Government could discuss matters. The best results could not always be obtained by correspondence between Bucharest and Athens, nor did it seem right or proper that all business between Roumania and United States should be done through the Roumanian Legation at Athens. The King further expressed the opinion that the relations between the two countries could be made closer if he himself could more often have the opportunity of discussing important questions with the representatives of the United States, and he especially regretted that had not been possible on the subject of the naturalisation treaty.

Mr. Ghica stated frankly that he thought that this feeling of vexation had something to do with the unwillingness of his Government to show any interest in the different treaties proposed.

I judge also, personally, from the general tone of our conversation, although it was not so stated, that the Government of Roumania is somewhat annoyed at the failure to conclude an extradition treaty, for which it is most anxious and which is of the greatest importance to that country, and, that nothing will be done about a naturalisation treaty until an extradition treaty is concluded⁶.

I am, sir, your obedient servant

Charles S. Wilson
Charge d'affaires ad interim

ANR, Microfilms USA, r. 21 c. 125 -127.

⁶ The answer from Washington was the famous note Hay from August 11th 1902.

Nr. 2 Romanian Series Confidential
Legation of the United States,

Athens, February 9, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State,
Washington D.C.

Sir:

I have the honor to report that soon after my arrival in Athens, I addressed a note to the Romanian Minister of Foreign Affairs, informing him of my appointment and stating that I intended to visit Bucharest at the earliest practicable opportunity and to seek an audience to His Majesty the King of Roumania in order to present him the President's letter of Credential, the office copy of which I duly enclosed. Yesterday I received a call from the Roumanian Minister here, who told me that he had been instructed to inform me of the due receipt of my note and to say that – although that note was the first communication received at Bucharest which contained official information of my appointment, and although the King's „agreement” thereto had not been requested – His Majesty was ready to waive the customary formalities and to receive me, in view of my personality and of the report made about me by the Roumanian Minister at Berlin⁷. I replied that, so far as I aware, it was not the practice of the United States Government to ask for the usual „agreement” in the case of its ministers, that the records failed to show that any request had been made in the case of my several predecessors, and that the American practice was understood and generally reciprocated by those countries which had ministers accredited to the United States residing in Washington. Mr. Ghica, the Minister here, said that Mr. Bratiano, the Minister of Foreign Affairs, was probably not acquainted with what I had just told him, and that he would communicate with him at once, but that in my case, in any event, no difficulty would be made.

Mr. Ghica then went on to talk about the general relations between the United States and Roumania. He said that the King was especially desirous to have Americans know his country better and His Majesty hoped to see more of the American Ministers in the future than has heretofore been the case. He used the English word „touchy” in referring to the feelings of the King and the Romanian Government with regard to the American Minister's being instructed to reside at Athens. I explained that Greece was a maritime country, that American naval and merchant vessels visited Greek ports from time to time, and that Greece was the first of the Balkan States to which an American Minister had been sent [illegible document]

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson⁸

---

⁷ Alexandru Beldiman (1855 - 1924) Romanian diplomat, son of the antimonarchic journalist with the same name, minister at Belgrade (July – October 1888) and Berlin (January 18/30 1896 – August 15/28 1916).

⁸ Jackson Brinkerhoff, John (1862 - 1920) American diplomat, minister resident at Athens, and also responsible for Belgrade and Bucharest (October 13 1902, from July 5 1903 diplomatic agent at Sofia till July 25 1905), between 1905 -1907 was responsible for Cetinje, Sofia and Athens, then at Teheran (1907 - 1909), Havana (1909 -1911) and again at Belgrade and Bucharest (1911 - October 1913).

ANR, Microfilms USA., r. 21, c. 103.

4

Nr. 8 Romanian Series

Legation of the United States, Athens, April 13, 1903

To the Honorable John Hay, Secretary of State,
Washington D.C.

Sir:

I have the honor to confirm the text of the telegram sent you from Bucharest on the 7th instant, as follows:

„Presented letters. Leave for Belgrade Thursday”

Referring to my despatch No. 31 Greek series, of the 26th ultimo, I have the honor to report that I left Athens on Friday, March 27th, and travelling by the most direct route and with all possible despatch, arrived in Bucharest about noon on Tuesday, March 31st. Had it not been for fog in the Black Sea, which prevented our reaching Constanza until after the last train on Monday had left for Bucharest, I might have arrived about twelve hours earlier. On the afternoon of my arrival I called at the Foreign Office, made the acquaintance of Mr. Bratiano, the Minister of Foreign Affairs, and left a written request for an audience with the King of Roumania in order to present my own letter of credence and Mr. Francis’ letter of respect. Mr. Bratiano greeted me cordially, but he told me that, in view of recent occurrences his government had seriously considered whether it would not be more conducive to good relations between Roumania and the United States, to have no American Minister accredited to Roumania, than to have one who was not in a position to become acquainted with the country about which it was his duty to report. He then said that owing to the personal reports which had been received about me from Berlin and Athens, a decision had been made to permit matters to remain as they have been to the present.

Instead of communicating with the Court at once, Mr. Bratiano preferred for reason, to wait until Saturday, the day of the regular audience with the King before informing His Majesty officialy of my arrival. On Saturday afternoon, however, I received notification that my audience would take place the following Tuesday. Accordingly, on April 7th, I had the honor of being received by His Majesty with the customary ceremonial. As no formal speech was required, I made use of German language, out of personal compliment to the King who speaks but little if any English, and in handing him my letters I stated that I had been charged to convey to him the President’s greetings and the assurance of the best wishes of the United States for the prosperity of Roumania. I said that I have been instructed to endeavour to advance the interests of both countries and that it would be my duty and my pleasure to do all in my power to strengthen the good understanding which has heretofore existed between the American and Roumanian Governments. The King in replay asked me to transmit his „Sympathetic greetings” to the President, and extended to me a cordial welcome to Roumania. In the course of the informal conversation which followed, His Majesty made certain pleasant personal remarks and expressed the hopes that there would be

opportunity for his becoming better acquainted with me than he had been with my recent predecessors. I replied that is my intention to pass the greater part of the summer in Roumania – at Sinaia, where the Court and diplomatic corp usually spend the summer. At this he seemd much pleased. Subsequently I was received by the Queen and by the Prince and Princess of Roumania with the usual formalities.

In conversation with members of the diplomatic corps and others, I learned that the King had spoken freely about his wish to see more of the American Minister and to have him learn to know Roumania better, and had expressed his satisfaction at hearing that it was my intention to see something of the country. Personally I must confess to having considerable admiration for the Roumanian people, and after travelling in the East (of Europe) one cannot but be impressed with the progress which have been made during the reign of the present King. Bucharest itself is a handsome wide awake city with fine public buildings. Many American articles are to be seen in its shop windows, although there is but little direct commercial intercourses with the United States. The papers pay considerable attention to America, particulary to the doings and speeches of the President, and in one of the leading hat-stores prominence was given in the show windows to a style which was called „the Roosevelt”. Although the Roumanian claim to be the sucesors of the Empire of Trajan (I saw a street named after Numa Pompilius Marcus Aurelius etc and in Constanza a statue of Ovid was erected not long ago) Roumania is practically a new country and has all the sensitiveness of youth. It is proud of its King, and he is proud of his country, although he may at the same time be a little disappointed... at one time almost made Prince of Bulgaria as well as Roumania and he was formerly credited with an ambition to extend his Kingdom to Constantinople. Romanian energies have of late years been spent in developing of the country, so far as the means at hand permitted, and no efforts have been made to extend its territorial limits, in spite of the sympathy for the Koutzo-Wallachs of Macedonia.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21 c. 144 -145.

5

Nr. 9 Romanian Series

Legation of the United States, Athens, April 13, 1903

To the Honorable John Hay, Secretary of State,
Washington D.C.

Sir:

I have the honour to report that the Romanian Parliament has just appropriated the sum of 500.000 francs (lei) for preliminary work connected with the building of the Pipe Line from Campina, in the petroleum district, to Constanța, the Roumanian Black Sea port, crossing the Danube by the celebrated railway bridge to Cernavoda.

Confidential:

The Departament is probably aware that it was the intention of the Standard Oil Company to bild such a pipe line, had the negotiation which took place about two years

ago been succesful. At that time the „Standard” endeavoured to get control of the Government petroleum lands, and it is probable that its efforts would have met with succes had it not been for the opposition of the King himself. At that time His Majesty, in refering to Mr. Rockefeller, in conversation with the British Minister⁹, said there was only room for one King in Roumania and he was already there. At the time of the negotiations referred to, Roumania was in financial difficulties, and the Government, the King himself especially, objected to the conclusion of any agreement which made be less advantgeously on account of these difficulties. Now the situation is different: the Liberal party is bound not to increase its budget for a term of years (see Mr. Francis despatch No. 20 Romanian Series, of March 10, 1902) although the revenues of the country has increased and there is now a surplus of about fifteen millions francs and it is rumoured that the german Disconto-Gesellschaft is negotiating for the lease of the Governments lands. Mr. Bratiano characterized this rumour as a „canard”. Mr. Sturdza, the Prime Minister, however, of his own initiative, spoke of the reasons for the failure to come to terms with the Standard, and referred to the change in the situation; and Mr. Costinescu, the Minister of Finance, was formerly connected with a banking institution in Roumania which was practically under the control of the Disconto-Gesellschaft. It is therefore more than possible that there may be something in the report after all.

The session of the Roumanian Parliament was closed on the 4th instant, after taking the appropriation referred above out of the surplus revenue, and after was not to increase ordinary expenditure, but there had been no intention to let any excess accumulate. It will be remembered that the reform of the budget, two years ago, was brought about by an almost universal reduction of salaries, including a voluntary reduction by the King of a similar proportion of his civil list, and that the Roumanian loan has recently been converted on favourable terms. During the parliamentary session which has just ended, laws were passed amending electoral proceeding in the interest of a secret ballot, doing away with the „octroi” – a measure of great popularity, increasing the gendarmerie, providing funds for the taking of measures to prevent epidemics etc. Adhesion was also given to the Berne convention with regard to technical uniformity in railway matters throughout Europe.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 144 -145.

6

Nr. 14 Romanian Series

Legation of the United States Athens, April, 18, 1903
Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.
Sir;

⁹ Kennedy, John (1836 - 1912) British diplomat, functions at St. Petersburg (1881 - 1885), Rome (1885 - 1888) minister at Santiago de Chile (1888 - 1897) and Bucharest (1897 - 1905).

Referring to my dispatch No. 7, Roumanian Series of the 21st ultimo, I have the honor to report that, after inquiry on the spot, I am still of the opinion that no official representations were made to Romanian Government by any of the Powers concerned, as a result of the Department's circular instruction of August 11, 1902. During my recent visit to Bucharest no direct reference was made to the Jewish question in official circles – either at the Palace, or the Foreign Office, or in the course of my conversation with Mr. Sturdza. I talk of the matter freely, however, with my diplomatic colleagues and others. My conviction that Germany had made no representations was made a certainty, and I learned that neither France nor Great Britain had taken any formal action. Of late, as heretofore, both at the Palace and at the Foreign Office, the British and French Ministers have referred to the subject informally; the former thinks that the instruction was productive of good, the latter thinks that it was not. As a matter of fact, although there were a number of Jewish naturalization cases acted upon in each of the houses of the Romanian legislative body, during its recent session, only a very few – say three or four – were finally dealt with by both.

The British Minister told me that some time ago the King had said to him that when he had advocated the granting of naturalization to all Jews serving in the army who had advanced to the rank of corporal, he had been unable to carry this point owing to the general opposition. The Roumanian peasant is stupid and dull, while the Jew is naturally much cleverer, and it is honestly feared that if he were granted civil rights and permitted to own real estate, he will soon own the greater part of the country, holding as he already does mortgages for large part of it. In Bucharest itself, the Jewish quarter of the city is relatively clean and attractive, and everywhere one sees signs over shops bearing unmistakably Jewish names. Jewish lawyers and doctors occupying good positions, are also to be found, - it is true only in limited numbers, and these usually actual foreign subjects - and everything seems to indicate that the prejudice is neither against the race not the individual, but is based upon the genuine fear as to what would result from general naturalization. That the situation of the Jews in Roumania is regrettable cannot be denied, but no less can be denied that their sufferings have been exaggerated. The fact that the place of every emigrant is at once filled by immigration from Galicia, Poland and Russia, speaks for itself. The Government does not favour the emigration because, as a general rule, the more competent Jews leave and their places are taken by less intelligent people. As a Jassy shopkeeper, who was closing up his bussines, recently said to an English merchant of whom he had formerly been a good customer „there are too many of us here for it to be possible for me to make any money.” In parts of Moldavia sixty per cent of the population are Jews, most of whom, it is said, use the „Yiddish” (corrupt German) language, and speak but little Roumanian.

In witting the foregoing I had no intention to take sides in this matter. As the Jewish side of the case has been very ably presented, however, and as there is no Romanian Minister in the United States, it seems only fair that I should inform you of what is said by Roumanians and others living in the country. If we really have the interests of the Jews in Roumania at heart, I think that our policy should be to cultivate Roumanian good-will, so that if we feel called upon to give advice there may be some chance of its beeing taken in a friendly spirit and possibly followed. Everyone to whom I spoke expressed admiration for the United States and a wish that we should become

better acquainted with Roumania. It is felt that last summer's instruction was written upon the presentation of only one side of the case and without accurate information as to the actual conditions. The situation is a difficult one and foreign criticism makes it all the more so as the unjust features are recognized by many of the Roumanians themselves who are especially sensitive on this account, while they are honestly afraid of the effect that a change would have upon their national developement.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 151 -152.

7

Nr. 20 Romanian Series

Legation of the United States, Athens,
May 25, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

I have the honor to report that the recent elections in Roumania have resulted in a return of a large majority (more than 2/3rds) of the Government candidates. These elections were for the members of the so-called „Coleges” which choose the provincial legislatures and have nothing to do with the national legislative body, which was chosen two years ago for a term of four years unless sooner dissolved. The prefects through the country, however are appointed by the Government and it is impossible for matters to go on satisfactorily unless they are supported by the provincial chambers. As a rule these provincial elections have been considered local matters and have been kept separate from national politics. This year on the contrary. The Conservatie opposition endeavoured to bring politics in and the result has been a strong popular endorsement of the present Liberal Government.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 161

8

Nr. 28 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia,
July 31, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

Referring to the Legation's despatches of this series No. 20 of March 10, 1902 and 9, of April 13, 1903, I have the honor to report that in our conversation on the 22nd instant, Mr. Bratiano referred with satisfaction to the existing financial condition in Roumania. The loan of 1899 was converted on favourable terms last spring, Mr. Sturdza

has held fast in his budget to the figures adopted in 1901 (218,500,00 lei) and it is confidently expected that there will be again be an „excedent” at the close of the current fiscal year.

It will be remembered that the financial difficulties were occasioned by a combination of a certain amount of unnecessary extravagance, too great haste in the constructions of public works, a succession of bad crops, and pressure from outside by those who wished to force Roumania to grant political rights to the so-called „strangers not-enjoying the protection of any foreign state.” This year the prospect is that the crops will be good, the railways have been operated more profitably than naval owing to the fact that the Macedonian scare has diverted much bussines from the direct line to Constantinople, and it seems probable that the heroic efforts which were made to put the country in a sound economic position, are to be succesful.

The country generally is very fertile, and when modern agricultural methods are introduced it will be much more production. The public works are of a solid permanent character. Recently I have traversed a good part of the country in coming here from Constanza and in going to and returning from Berlin, and everywhere I was impressed by the progress which has been made, by the energy shown by the Government in developing its resources and by the confidence felt in its future. The rolling stock of the railways, the stations and bridges, and the roadbed itself will stand comparison with those of any country in Europe. The Port of Constanza has been converted into a safe and commodious harbor and the Romanian steamers running from it to Constantinople are larger and faster than any of the competing lines on the Black Sea. Part of the „excedent” of last year has been applied to the construction of tank steamers for the transportation of petroleum on the Danube, of petroleum reservoirs at Constanza, of ice-brakers for that port and the river, and of boats for carrying grain (to Italy, Belgium etc). Progress is being made in working out the plans for the proposed pipe line from the petroleum district to the Black Sea.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 172 -173.

9

Nr. 30 Romanian Series
Legation of the United States,

Sinaia, August 1, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

I have the honour to report that I lunched today with the King and Queen of Romania at the Chateau Pelesch, their summer residence here, and that the members of my family and Mr. Wilson, the Secretary of Legation, accompanied me. Their Majesties received us cordially and I had a somewhat prolonged conversation with the King, in

which he spoke pleasantly of several of my earlier predecessors as American Minister here. Both he and the Queen spoke of the pleasure which it would give them to visit the United States, and regretted that such a visit was out of the question. The King spoke with pride – beeing in my opinion, perfectly justified – of the progress made in Roumania during his (forty years) reign. He referred especially to the export of agricultural products and told me that Romania has furnished most of the wood which has been used in London last year to build stands at the time of the Coronation festivities.

Confidential:

His Majesty spoke with feeling about recent events in Servia¹⁰ and said that he has just signed new credentials for his minister at Belgrade¹¹. He had felt obliged to resign the honorary colonelcy of the Servian regiment of which so many officers had been connected with the assassination of King Alexander, but that owing to the importance of Roumanian interests in Servia, he did not feel at liberty to postpone longer the renewal of diplomaic relations. He said that in any case the „change in government in Servia was really a matter of domestic concern”.

Among the other guests at the luncheon were a Prussian General (who had served in the same regiment of Guards with the King in Berlin, from 1861 to 1866) and an Austrian subject, born in Roumania and of unquestionably Jewish origin. The General (von John) with whom I have been acquainted for a number of years, spoke to me of the Kings feelings with regard to the note of last August, and said only the favourable report which had been made about me personally had induced him to receive another American Minister under existing conditions. (Compare my dispatch No 8 this series of April 13 1903). The General intimated that the Austrian in question had been invited on my account in order to show that there was no race or religious prejudice – other things beeing equal. The question, as I have stated before, is considered as one of national existence, and the King and Romanian authorities feel rather hurt then offended at our action, which they consider as having been taken upon the strengths of partial incomplete and incorrect information furnished by interested parties who wish Roumania no good. General von John is an intimate friend of the King whose guest he now is, and I am sure that His Majesty intended to have him speak to me as he did. The King himself made no reference to the Jewish question.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 175 -178.

10

¹⁰ Assassination of the King Alexander Obrenovici, of his wife Draga (born Mašin), of the Prime minister and War minister and of the two brothers of the Queen at June 11 1903.

¹¹ Mavrocordat, Edgar, minister at Belgrade (October 15 1899 – April 1 1905), at the Hague (April 1 1905 – September 1 1911), at Vienna (September 1 1911 – August 14/27 1916).

Nr. 35 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia,
August, 7, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

Referring to my despatch No. 23 of the 3rd ultimo, I have the honor to report that I was informed by Mr. Bratiano, the Minister of Foreign Affairs, yesterday that a commission of three (one of them is the Minister's brother) had been appointed to study the petroleum question thoroughly, particularly in relation to the Government lands. When this commission makes his report the Government will be in a position to determine upon a course of action in this matter. It is understood that the Romanian Company –the Steaua Română – is connected intimately with the Deutsche Bank of Berlin, and the Telega Oil Company of London has relation with the Berlin Diskonto Gesellschaft and that both these combinations have shown inclinations of a readiness to come to an agreement with the Government with a view to exploiting the Government oil lands.

Mr. Bratiano inquired particularly as to whether the gentlemen who visited Bucharest in the Spring were persons of importance in the Standard oil Company. He said „that as a liberal he was much opposed to anything like the creation of a state within a state” and that he feared greatly the effect of trusts and the enormous fortunes created thereby.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilme USA, r. 21, c. 187.

11

Nr. 37 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia, Romania
August, 18, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

I have the honor to append herto a translation (made by Mr. Wilson) of a part of an interview with the King of Roumania, by a representative of the Vienna „Neue Freie Presse” as reported in the Bucharest „L'Indépendance Roumaine” No. 8221 of today's date. The „Indépendance” is a semi official paper published in French, under the control of a Mr. Bratiano, a brother of the present Minister of Foreign Affairs, and the fact that the interview referred to above is reported in this paper would seem to indicate that it actually took place. The interview has been referred to generally by the European press.

As the Department is aware the ideea in question is not new, having been spoken of particularly in Germany, in an academic way, for many years, and in Austria by Count Goluchowski semi-officially, at least six years ago. The King of Roumania is a German by birth and education, and it is not at all surprising that he should hold the

views exposed, especially in view of the fact that recent occurrences have not been of a nature to cause him to bear any great amount of good-will towards the United States. His Majesty's views are, I believe, shared generally by the members of the Liberal party which is at present in power. Roumania is an agricultural state and almost its only exports are petroleum, cattle and cereals. Consequently it comes into direct competition with us in its efforts to supply the European, particularly the German markets. I do not however, attach any importance to the interview except as showing the feeling existing in regard to commercial matters here and in a good part of Europe. Competition between the several European countries themselves makes any possible combination against the United States a matter too distant to be worthy of serious consideration.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

„The King then remarked that the policy of exchange (*politiques des échanges*) had also undergone a great transformation in Europe. America floods the old world not only with the products of its soil but also with its merchandise, while it closes its own markets. Under such circumstances it might be well to consider whether it might not be expedient to apply the principle of „Europe for Europe”. Europe could, with the products of its own soil absolutely suffice for itself, increase the consumption and also the use of its own merchandise. An agreement of the European Powers for this purpose would not be impossible.”

(Part of an interview with King of Roumania, by a representative of its *Vienne Neue Freie Presse* as reported in the „*Indépendance Roumaine*” No. 8221, of August 5/18 1903.)

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 190 -192.

12

Nr. 39 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia, Romania
August, 18, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir,

I have the honour to confirm that that telegram sent you this afternoon as follows:

„Second son born to Romanian Crown Princess today.”

The older son of the Prince of Roumania and the eventual heir to the throne is not quite ten years of age.

The new born Prince is called Nicolas and it is stated that the Czar of Russia is to be his God-Father – even His Majesty may come to Bucharest for the baptism. Such a visit although it is not thought probable, would be a return for the visits (two I believe) which the King of Roumania has paid to Russia¹². The King has visited Austria a

¹² In September 1869, in Crimeea, and in July 1898, at St. Petersburg.

number of times, and the Emperor of Austria has been in Romania at least once¹³. The Roumanian Government has always endeavored to keep on good terms with both its powerful neighbours, to avoid showing a preference for either of them.

At the same time Romania has deffend from the other Balkan States in that she has paid more attention to interior developement than to the possibilities of increasing her territorial limits. While geography has of course had something to do with this, it cannot be denied that the Romanian Government (whether Liberal or Conservative) and sometimes with more than judgement) has endeavored consistently to do all in its power in the direction of domestic progress. (Compare Minister Snowden despatch of May 28, 1891, and others and Minister Rockhills despatch of August 19, 1898).... at present Roumania is generally looked upon as an important element of civilization, order and progress and as a strong factor in favor of the maintenance of peace in the Balkans – as is shown by the comments of European press on the occasion of the recent interview between the King and the Emperor of Austria.

I have the honor to be, sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 197.

13

Nr. 47 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia, Romania
September, 7, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir!

I have the honor to report that in conversation yesterday, Mr. Sturdza, the Romanian Prime Minister, spoke at length about the circular note of August 11, 1902, and the Jewish question. He said that there were two kinds of Jews in Romania – the Spanish Jews who are a higher class, and the Jews who are principally found in Moldavia (and the neighbouring parts of Austria and Russia), who he claimed are not Israelites at all, but Mongols who were converted many centuries ago.¹⁴ There were few of this kind in what is now Romania prior to 1828 and most of those who were in the country up to that time enjoyed either Austrian or Russian protection. Before the treaty of Paris, no Jew, Turk or Armenian could own real estate in the country. In the mean time however the Armenians had come Roumanian-ized, and there was no objection to the change which was made in 1856, which enabled any Christian to do so. Later, at the time when the country became independent, a further change was made and any „Roumanian” obtained the right to own land. Ultimately, after the treaty of Berlin of 1878, the complete independence of Roumania was recognized by the European Powers. At that time there were practically no American in the country, yet the United

¹³ At the end of September 1896.

¹⁴ Probably D.A. Sturdza is refering to the khazars on the border of the Caspian Sea who converted themselves to the Judaism in the 8th century.

States saw fit to recognize its independence of its own accord, in 1880 and to send a diplomatic representative (Mr. Eugene Schuyler) to reside in Roumania. This action was greatly appreciated at the time and it has not been forgotten. Since that time, however Romania has no longer been under the tutelage of the treaty powers, and now she does not recognize their right to intervene. Mr Sturdza said that she would rather give up her national existence than to accept dictation from abroad with regard to her action in a matter of domestic policy. Nevertheless, the United States, in the summer of 1902, ignore Romanian independance and the fact that a regular channel existed by which diplomatic representations might be made and chose to appeal to the „signatories of the Treaty of Berlin”, instead of applying directly to Roumania and seeking information as to the actual situation. This Mr. Sturdza said had „hurt” (we spoke German and he used the word „verletzt”) more than anything else. Had a note been addressed directly to Romania the subject might have been discussed in a friendly spirit (compare my despatch No 14); as it was, the Prime Minister learned of the note through the press and through it he first heard that there had been any question of a naturalization treaty – as Mr. Francis had never spoke to him of any wish to negotiate such a treaty as he had given up the immediate control of foreign affairs some time before¹⁵, and as the negotiations which actually took place were carried on between the American and the Romanian Legation.

Mr. Sturdza said that now that I had seen something of Roumania and the Roumanians and now that they had become acquainted with me, he was ready to inform me as to his position. He said at first that *Roumania had not liberated herself from Turkish sovereignty in order to accept that of the Jews*; that she had powerful neighbors and must do everything possible (compare despatch No 7) to maintain and develop her own nationality. He said that to grant political rights, or to naturalize, the Jews *en masse* - even if this were considered advisable – would necessitate a change in the Constitution, and he was not in favor of frequent changes in a thing which should be a permanent and more or less sacred caractere. He said that absolutely no question of religious prejudice was involved and cited a number of instances when Jews who had become Roumanians and been naturalized had attained political prominence under both Liberal and Conservative Governments. He referred to one instance when he and other Ministers had attended a wedding in the sinagogue at Bucharest in dress clothes and with decorations „because of respect for the man whose daughter was beeing married.” (compare despatch No 30). He said, however that the mass of the Jews did not regard themselves as Roumanians, that they spoke of belonging to the „Jewish Nation” and considered themselves as of a superior race to the Christians, and that they had their own customs, language and ambitions and neither would nor could assimilate with the nation Roumanians. They wanted to become naturalized or rather naturalization was wanted for them, in order that they might secure political rights and own land. Moreover, it is not merely a question for the Jews already in Romania, as for many reasons their position here is much better than that of their co-religionists in Austria and

---

¹⁵ D. A. Sturdza was also minister of the Foreign Affairs from the first moment of his reign at February 14/27 1901, till January 9/22 1902.

Russia¹⁶ and if existing restrictions were to be removed then would be a great influx from those countries. In Romania there is not at the least religious persecution, there have been no massacres¹⁷, and passports are not necessary to enable one to travel inside the country. Jews generally are not allowed to live in rural districts, because experience has shown that they rarely if ever become actual farm laborers, but wish to exploit such laborers (as overseers etc.) or to keep inns and drinking places.

After this general statement Mr. Sturdza went on to describe the special circumstances which led to the increased emigration of Jews a few years ago. He said that the Government had never favored such emigration and it had no wish to drive Jews out the country. The emigration, he said, was due to bad times, - which prevailed for various reasons but principally on account of drought and the failure of the crops. For more then a year the laboring population of Romania was unable to support itself. The Government and the owners of private estates did all that possible, but there was a great deal of suffering. The bad times were felt particularly in the cities, as building practically stopped and the people had no money to spend in the shops. Naturally many people thought of emigrating (especially among the Jews who had few local attachments), and soon this emigration was given a political character. Instead of going by rail the Jews began making demonstrative marches through the country singing and otherwise disturbing the peace. Many of them were not permitted to go further than Budapest and Vienna, many suffered greatly but more or less unnecessarily. In the case of those who were turned back, however, the Romanian Government repatriated them at its own expense spending several hundred thousand francs for the purpose. The country was in financial straits at the time and certain foreign influences were brought to bear in order to discredit it generally. Had it been forced to grant political rights to the Jews, many Romanians would have been forced to sell their mortgaged estates, but the situation of the Jews in Roumania (especially the poorer classes) would not have been materially improved.

During the summer I have travelled more or less about the country and have visited Jassy, Bârlad, Galatz, Braila and other cities, and done my best to inform myself as to the exact situation. Practically only one prominent public man - Mr. Carp, the leader of one branch of the Conservative party - professes to be in favor of treating the Jews more liberally and this only when he is out of office, as when he was Prime Minister he attempted nothing in this direction. The general feeling is that the naturalization of the Jews must be a gradual matter - as they become educated up to bring Romanians. I am convinced that the note of August 11, 1902, did little or nothing to advance their interests.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

---

¹⁶ The statement of D.A. Sturdza is not proved, the Jewish from Austria having since long time all political rights.

¹⁷ D. A. Sturdza is referring to the so called first pogrome at Chişinău April 6 -7/19-20 1903 when 47 (some put the figure at 49) Jews were killed, 92 were severely and 500 were slightly injured, 700 houses were destroyed, and 600 stores were pillaged (cf. Jewish Encyclopedia). The second pogrom will take place at October 6-7/19 -20 1905, when 19 Jews had been killed and 56 were injured. The Russian ambassador to the United States (1898 - 1905), Count Arthur Cassini (1835 -1919), characterized the first outbreak as a reaction of financially hard-pressed peasants to Jewish creditors in an interview on May 18, 1903.

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21 c. 021 – 027.

14

Nr. 55 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia,
October, 2, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir:

The report of the Foreign Commerce of Roumania for the 1902 recently published by the Ministry of Finance, may be of some interest as showing the improved commercial situation of the country during the last few years, which taken in connection with the economical financial administration of the present government (see No. 28 this series) speaks very well for the present condition of Roumania.

The chief fact to be noted in the above mentioned report, is that the figures for the total foreign commerce are in excess, with one exception, of those attained in any year up to this time. (The year 1893 the exports were 370.000.000 tons¹⁸, due however to special conditions on account of the tariff war between Russia and Germany which offered an exceptional market for the Romanian wheat).

In the year in question (1902) the export amounted to 3,318,260 tons, valued 374,819,219 francs, the import being valued at 283,344,589 francs, thus giving a balance in favor of Roumania of 91, 474, 670 francs.

This favourable condition of things began after the financial and commercial crisis of 1899, for from 1877 to 1899 the value of imports had steadily exceeded that of exports. Beginning with 1900, however, the contrary has been the case as is shown by the following table, which also shows that for the three years 1900, 1901, 1902 the total exports have exceeded the total imports by the sum of 315,884,340 francs.

Exportation	Importation
1900: 280,000,431 frs	116,985,878 frs
1901: 353, 830,877 frs	292, 435,760 frs
1902: 374,819,219 frs	283,344,549 frs
Total: 1,008,650,527 frs	692,766,187 frs

In this reason, the Minister of Finance is able to report that from January 1 to December 31, 1902 the amount of gold entering the country was 56,719,940 francs, while only 11,820,684 francs left the country, a fact which has done much to increase the credit of Roumania abroad.

The following table shows the amount of merchandise imported and exported from various countries, and it, will be remarked that the United States does not appear in the list. This is probably due to the fact that what few American goods are

¹⁸ Precisely: 370.651.787 Lei, see *Almanach de Gotha*, 1895, pag. 1184.

imported into Roumania come through Germany, Austria and England principally, and are therefore included in the figures given for these countries, as for example the importation of Agricultural machines, many of which are of American manufacture, has increased from 3,000,000 kilograms in 1900 to 10,000,000 in 1902.

I also enclose herewith a detailed statement

1. Imports and Exports according to Article
2. Imports and Exports according to Country

Taken from various issues of the *Independance Roumaine*, the semi-official newspaper, for which the figures have been compiled from the report of the Ministry of Finance.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

Charles S. Wilson *charge d'affaire ad interim*

Enclosure as above

ANR, Microfilme USA, r 21, c. 232 – 233.

15

Nr. 63 Romanian Series

Legation of the United States, Athens,
December 16, 1903

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir:

While there may be no actual discrimination in the granting of reduced rates in accordance with the so called „tarif direct”, which is effective between various european countries (between Roumania, Germany, Austria, etc.) where the railways belong to the Government, the practical result is the same as if there were, and it has been said with truth that treaties of commerce, no matter how ingeniously combined, are not the only means of protecting national industries or granting commercial favours. As a matter of fact agricultural machines can be shipped to certain parts of Roumania, from Chemnitz, in Saxony, cheaper than they can be sent to the same places from the Roumanian seaports themselves. We, however, have no commercial treaty with Roumania, her exports to the United States are of but slight importance and we are not in a position to exercise pressure in commercial matters. Germany, on the contrary, is in a much more favourable position. Apart from the fact that the King of Roumania is by birth a German Prince and that many Roumanian public men have been educated in Germany, the Germans have helped Roumania when other sources were closed, they have enabled her to develop her rail system by arranging for through trains from Berlin to Constantza, the principal Roumanian Black Sea port, and they have held out prospects of laying a cable from that place to Constantinople (in pursuance the policy of getting rid of the British cable monopolies) – a cable which is hoped will be in working order in about two years. Consequently, while there may be no direct discrimination against any other country, it is to be expected that Germany will be treated with all possible consideration.

The Government hopes to introduce its new tariff scheme in parliament in a short time, and it thinks it possible that the measure may be passed in time to go into effect at the beginning of the next fiscal year (1 April). I have been assured that no higher duties

will be charged on American products than upon the products of other countries who do not make especial conventions, but I think it probable that the products of certain countries may be favored indirectly at the expense of others. It is a simple matter to arrange that all goods of a certain kind shall pay the same duty, but that a greater or smaller allowance may be made for „tare” in the case of one country with one kind of packing than in the case of others. While in Bucharest I saw members of the principal houses engaged in the importation of American machines, and also all anticipate that the duty on such article will be increased, none seem to fear foreign competition so long as treatment is equal.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 262.

16

Vol. V

Nr. 105 Romanian Series

Legation of the United States, Athens,
June 15, 1904

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir:

I have the honor to report that representatives of the Standard Oil Company have lately constituted a „Société Anonyme Roumano Américaine” in Roumania, on the lines of the Roumanian „Steaua Română”. These representatives were recently received by Mr. Stourdza, the Prime Minister, whose manner was more friendly towards them than heretofore. Newspapers which previously could not be severe enough against the „Standard”, have now adopted a conciliatory tone towards the new association.

In regard to the developement of the petroleum industry in Roumania, the Government appears to be constantly on its guard in order to prevent anything of the nature of a trust. The recently enacted measure regarding concessions to exploit private petroleum lands (despatch No. 97, of the 27th ultimo), will, it is said, more or less guarantee the holdings and will help put an end to the practice of leasing these lands several times over, which has prevailed to a certain extent. No objection seems to have been raised to it as yet. New rules have been made in regard to the petroleum reservoirs at Constanza, which are under the Government control and which have just begun to be used. All petroleum exported from Constanza must pass through these reservoirs, and in order to prevent the squeezing out of small producers, a regulation has been made prescribing the reservation of at least one reservoir for the common use of producers whose business is not sufficient to warrant their having a reservoir for their sole use.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 18.

17

Nr. 109 Romanian Series

Legation of the United States, Athens,
July, 8, 1904

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir:

I have the honor to report that, at a banquet given at Bushtenari, in the Roumanian petroleum district, a short time ago, Mr. Sturdza, the President of the Ministry, made a speech to which considerable prominence has been given by the newspapers supposed to have more or less connection with the Roumanian Government. The general subject of this speech was Petroleum, and Mr. Sturdza went over the history of petroleum for the last forty years, not only in Roumania, but in America, Russia and Galicia as well. He referred, of course, to the value of the Roumanian lands, the increasing amount of oil produced, etc., and cautioned the owners against speculation and squandering. He referred to the work already done by the Government, in the construction of petroleum reservoirs at Constanza, the building of tank steamers, etc, and said that it is intended to develop transportation up the River Danube as far as Regensburg (Ratisbonne). Throughout the whole of his speech there was an ...ent of antagonism toward trusts generally and the Standard Oil Company in particular. He spoke of the Standard as being merely a spectator in petroleum, not a producer; referred to the competition which had gone on, he said, between it and the Russian companies for thirteen years, from 1885 to 1897; and mentioned the several attempts which have been made by the Standard to enter Roumania. He then referred to Germany, England, France and Italy, as great states which would buy Romanian petroleum, and which, with Roumania, have an interest in combatting Standard monopoly. This led to his speaking of American competition generally, and in this connection he spoke about as follows:

„The situation is evident as far as Roumania and America are concerned. Both countries produce cereals in large quantities and Roumania is increasing her production of petroleum. Trade in cereals and petroleum is well organized in America, while it is only making its debut in Roumania. It is natural that Roumania should endeavor to enlarge her commerce in both cereals and petroleum, and that American should strive to retain her old markets and acquire new ones. Antagonism is undeniable, and little Roumania may say to great America: I too have a right to live, that is to say, not only to produce as much as possible, but to sell what I produce in the best and most advantageous manner. It would be illogical for Roumania to associate herself with the United States in matters of production of and trade in cereals and petroleum. Such an association could only be dangerous for the smaller and less developed, the poorer and the one having her relations less well organized. On the contrary it is natural for Roumania to enter into relations with countries which consume” etc. etc. „In conclusion, we have resolutely entered into competition with America for the European markets.”

Further on his speech, Mr. Sturdza spoke of the Standard as the most dangerous of trusts, because it not only monopolized the production of America, but the trade of Europe as well. He referred to the report which was made to Congress in 1888, in which the Standard was characterized in very uncomplimentary terms, and went to speak of

the actions of that company in Germany, England, France, Denmark and other countries, and to the „tempest of feeling” to which they have given rise.

In a previous despatch I referred to the organization of the Roumanian branch of the Standard. It seems that an effort was made to deny corporate rights to this organization but that on appeal, the Roumanian courts decided that it must be permitted to carry on bussines, as desired.

It is probable that this company will call upon the Legation for assistance and I should be glad to receive your general instructions in regard to the questions as to how far you would wish to have me comply with its wishes.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 22 - 23.

18

Nr. 112 Romanian Series
Legation of the United States,

Bucharest, July, 13, 1904

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir:

Refering to my despatch No. 103 of this series, of the 23 ultimo, I have the honor to report that since my arrival in Roumania I have learned that the harvest will probably not be so bad as was anticipated a month or so ago. The drought has apparently not been general and it is expected that the crops will be quite up to the average in some parts of the country. I still think however that it will be advisable for us to be prepared for increased emigration from Roumania.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 26.

19

Nr. 113 Romanian Series

Legation of the United States, Bucharest,
July, 15, 1904

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir!

I have the honor to report that I called by appointments this afternoon on Mr. Sturdza, the Romanian Prime Minister, and had an interview with him which lasted about an hour and three quarters. At first the conversation was on general topic of interest in this part of the world to wit, Stephan the Great („Ștefan cel Mare”) of Moldavia, the four hunderd aniversary of whose death was celebrated throughout Roumania today; Romanian origin and history; the Macedonian situation; the position

taken by the Greek Government and the Patriarch of Constantinople as regards the Kouzo-Wallachs; the possibility of a Balkan Federation (in which he does not believe) etc.

Subsequently the conversation took a more practical turn and we spoke of the industrial developement of Roumania and the new custom tariff. Mr. Sturdza said that it was impossible to fortell what might be the action of Parliament (see Dispatch No 98 of June, 3, 1904) in regard to putting this tariff into force, but it is of course probable that it will not be made effective until after the conclusion of at least one Commercial treaty, and it was even possible that there may be delays until after the commercial relations of the principal European great powers are regulated in the regard to relations between the United States and Roumania, Mr Sturdza spoke a similar strain to that used by him recently in his speech at Buștenari (Despatch No. 109, July 8, 1904) as far at least as grain and petroleum are concerned.

Confidential:

This gave me the opportunity to thank him for having received certain representatives of the Standard Oil Co. and to say as I have been requested to do by Mr. Lufkin, that these gentlemen, thought that he misunderstood their present position. Mr. Sturdza at once launched first into a tirade against trusts in general and the Standard Oil in particular. He referred again and again to the nature of the competition between this company and the Roumanian producers in Germany, and he seemd to have taken especial *embargo* to a remark which had been made by Mr. Lufkin, to the effect that Roumanian oil seemd destined for the Oriental rather than the European market. He said that the new company was composed of insignificant (*bedeutungslos*) Romanians who were merely used to mask the Standard Oil Co. and he showed already that both fear and prejudice prevented his judging coolly. His life's object has been to bring about Romanian political and economic independance, and he appears to honestly believe that the latter is threatened. As soon as it was possible for me to do so, I called his attention to the fact that although American capital is involved, the newly organized company is a Romanian company and could only operate in accordance with Romanian laws. I said that I could not properly ask any favours for this company and that I had no intention to do so; that the Germans would probably buy their petroleum from those who supplied the best product on the best terms; that if Romanian petroleum found a good market, it was immaterial, except from a sentimental point of view, where that market was. I called attention to the fact that the various companies operating in petroleum at the present time were supported by German, English, Belgian, Dutch and other foreign capital and that these companies had formed a kind of trust, or cartel, against the new one. I repetead that I asked no favors but that I confidently relied upon his sense of justice for the fair treatement of the company in which American capital is involved, and that I hoped that Americans doing bussines in Romania would be treated as equitably as other foreigners. Mr. Sturdza reply that I might generally rely on his sense of justice (*Rechtsgefühl*) but that in some circumstances „patriotic duty” must be supreme, and that he expected to watch the new company very closely.

Our interview was of an entirely agreeable character, in spite of our somewhat heated discussion. As I said however, I think that fear and prejudice prevent Mr. Sturdza from seeing clearly in this matter, and I am almost certain that he will do what he can

to prevent the succes of the new company and to put stumbling blocks in its path. The company declares that all it desires is that it „be accorded the same facilities and privileges as other oil companies are now enjoying+++ (signs in text) but all according to the laws and regulations which are provided for the establishment of similar industrial undertakings.” It has competent Roumanian advisers, and it has already had one succesful experience with the Roumanian Courts. Consequently I am inclined to think that, although it may be more or less subjected to *petty?* annoyances, the result will be to the profit of both the American interests involved and to Romania itself – provided of course that it actually operates on the lines now laid down by its directors and managers.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 28 - 30.

20

Nr. 117 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia,
July 27, 1904

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

I have the honor to report that I lunched with the King and Queen of Roumania at their Palace in Siania. They both expressed their pleasure that the Legation was once again to be established in Roumania for the summer and spoke at length, as they have before, of their desire to have an American Legation permanently in the country. (The King said he thought that the common interests of the two countries on account of American interest in Romanian petroleum, required an American representative and that he had no doubt that the representative of the Standard Oil Company would under those circumstances have found their task somewhat easier.)

The Queen in speaking of the Standard Oil Company said, that by the Americans and many Roumanians the King had been charged with hostility towards that Company and that it was true that His Majesty had feared the result of allowing such a „powerful trust” to get a foothold in Romania, as he thought that the best interests of the country would be preserved in keeping the principal industry in Romanian hands.

During most of luncheon the Queen spoke to me about the Romanian Jews, stating that there was no religious or racial feeling against them, but that the measures taken by Roumanian were necessary on account of their number and exceedingly low state of civilization, and that she thought that criticism of the treatement of the Jews came from a misunderstanding of peculiar condition existing in Roumania and was like much ignorant and harmful European criticism of America of the treatement of the Negroes and Chinese and people of the Philipine Islands.

Both the King and Queen referred to the serious and prolonged drought which has almost destroyed the crops throughout the country and said that it was bound to cause great suffering among the lower classes.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

Charles S. Wilson

ANR, Microfilme USA, r. 21, c. 59 - 60.

21

Nr. 121 Romanian Series
Legation of the United States,

Sinaia, August 1, 1904

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir:

I have the honor to report that on account of the severe drought which has existed in Romania for many months and which has done great damage to the crops, the King on July 31st, signed a decree forbidding all exportation of maize from the country until further notice. This measure was undued necessary as maize is the chief food for the peasants and it has been especially affected by the drought. In many parts of the country the crop has been entirely destroyed, and elsewhere it will be extremely small. The above mentioned decree will not, of course, prevent exports from fulfilling the contracts which they have already made abroad.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

Charles S. Wilson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 064.

22

Nr. 129 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia,
August 18, 1904

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

Referring to my previous despatches in regard to this year poor harvest, I have the honor to report that the Roumanian Government is doing all in its power to prevent a famine during the coming winter, as well as to prevent the effects of the bad year from being felt for the year to come. Steps have been taken to purchase a supply of maize, for distribution by the State to needy peasants, and orders have been issued to the several prefects to prevent the peasants from selling their cattle and so reducing the number of cattle in the country and handicaping themselves for the future.

These orders to the prefects are of considerable interest. After a general review of what the duties of these official consist, they are told that they must do everything possible to lessen the effects of the want of food (especially maize in the case of the peasant) and fodder. They are told to show the peasant how his maize has not come to the ear can be cut and kept for fodder for his cattle, and how green leaves and twigs can be collected for the same purpose. They are told to instruct him as to the danger he incurs if he sell all his cattle or materially reduces his holding below the number of head usually kept. They are told to drive out of their districts all speculators who may endeavour to induce the peasant to sell his cattle. In all this they are instructed to call upon the local school teachers and priests for assistance, and finally they are told that

no cattle are to be attached this year for unpaid taxes, and that peasants are to be allowed to store up foliage etc, in the forests belonging to the State.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 078.

23

Nr. 135 Romanian Series

Legation of the United States, Athens,
November 12, 1905

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

Referring to my despatch No 115 of July 25, 1904, I have the honor to report that according to the statement lately issued by the Minister of Domain, the production of petroleum in Roumania has neary doubled since 1901. According to this report there were produced in

1901, 236,000 tons

1902 322,000 tons

1903 409,000 tons

The amount of petroleum exported from Roumania in the years 1902 and 1903 was as follows:

	1903	1902
Unrefined petroleum	57,000 tons	28,964 tons
Refined petroleum	39,000 tons	39,816 tons
Benzine	20,000 tons	6,910 tons

In addition to the export trade the local consumption of petroleum has also largely increased.

The export goes on to speak of the large number of companies belonging to foreigners as well as Roumanians which are new engaged in the exploitation of petroleum in Roumania, and states that they have increased in number from 199 in 1902, to 363 in 1903, and that they are for the most part in a most satisfactory financial condition.

I have the honour to be, Sir, your obedient servant

Charles S. Wilson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 087.

24

Nr. 144 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia,
November 30, 1904

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

I have the honor to confirm the telegram just sent you informing you that I propose leaving Sunday for Constantinople and Athens.

The King of Roumania returned from Sinaia on the 27th, in order to open parliament the next day and yesterday afternoon His Majesty granted me an audience which lasted an hour and a quarter. The King spoke of his admiration of the President's character and his pleasure at his re-election. He expressed his gratification at the fact that the American representative had of late passed more of his time in Roumania, and his regret that I felt it necessary to return to Greece for the winter. The King in common with Mr. Sturdza, Mr. Bratiano and others refers frequently to the hope that the time may soon come when the American Minister will reside permanently in Roumania, or at least make his headquarters here, if it be thought desirable to accredit one man to this country Serbia and Bulgaria. Every one speaks of the impracticability of Bucharest and Athens (separated as they are by a sea journey taking from three days to a week depending upon the season and connections) being joined as one post.

The King spoke again, as he has done on several occasions, of his dislike of „trusts”, and expressed great interest as to what is being done in the United States in the direction of controlling them.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

His Majesty spoke of his sympathy with the Peace Conference proposal, and repeated what Mr. Bratiano had told me earlier in the afternoon, that the subject of arbitration was to be discussed in the next Ministerial council.
ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 108.

25

Nr. 151 Romanian Series

Legation of the United States, Sinaia,
January 28, 1905

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

When Mr. Sturdza took office in 1901, Romania was deeply involved in financial difficulties. There was a deficit of about 60 million francs, as well as a floating debt, which had to be regulated within three years, amounting to about 175 millions. This floating debt was successfully consolidated in due session and the deficit was covered, and during the past four years the surplus revenue (excedent) has amounted to 82 million francs. All this was accomplished without any mortgaging of the national resources, as has been proposed in 1900, and for most of it Mr. Sturdza is to be thanked.

As already stated in my despatches of the 2nd and 12th instant, Nos. 148 and 150, the resignation of Mr. Sturdza was brought about by dissension in his own party. In the Liberal party there are now two groups, each of which wishes for the control. One group collects about Mr. Costinescu, the late Minister of Finance, and is distinctly inclined to favor Germany in every practicable way. The other looks upon Mr. Bratiano, the late Minister of Foreign Affairs, as its leader and is disposed to take more independent action. In a conference which was held shortly before Mr. Sturdza's

resignation, Mr. Bratiano declared that he and his followers could (would) not vote for the budget as prepared by Mr. Costinesco, or for the ratification of the commercial treaty concluded with Germany¹⁹ last summer, which he had signed himself as minister, but which had been to a great extent the work of Mr. Costinesco. The text of this treaty has not been published in Roumania as yet, nor in Germany so far as I am aware.

Nevertheless, the position of the new Conservative Government is not entirely satisfactory. What ever may be the differences among the Liberals, it is probably that the whole party will work together at the approaching elections, and it is said that the party headed by Mr. Carp, sometimes President of the Ministerial Council, has decided to make common cause with the Liberals at the elections, in opposition to the party which it claims has improperly assumed the name of Conservative. As said before, the party in power – under whose auspices the election is to be held – can usually count upon the succes of its candidates. The Liberals are very hopeful, however, and it is possible that under existing conditions the elections may result in their favor and in the return of Mr. Sturdza to power. The King has always been inclined to look on Mr. Sturdza as something of a personal friend. In view of his past history and his connections with Germany, and if it could be said with propriety that His Majesty the King favors any party, that party would be the Liberal. Since Roumania became a kingdom, the Liberals have been in office considerably more than a half the time.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 119.

26

Nr. 181 Romanian Series

Legation of the United States, Bucharest,
May, 23, 1905

Honorable John Hay, Secretary of State, Washington D.C.

Sir!

I have the honor to report that I was received in audience by both the King and the Queen of Roumania, an Saturday the 20th instant.

The audience with the King lasted for a full hour and the conversation was of a general character. His Majesty's manner was agreeable and informal and there was no trace of the stand *offesliness?* which characterised my first audience two years ago. His Majesty spoke of Balkan politics generally, of the recent Roumano-Turkish incident²⁰, of affairs in Greece and of Roumanian local politics. He spoke of the necessity of a Kings actually reigning in this part of the world, and of the influence which he must maintain over the political leaders. He spoke in a very complimentary way of Mr. Sturdza, the late Prime Minister and of his performance for the Liberal Party. His Majesty spoke in particular of the difficulties connected with obtaining anything from

¹⁹ Commercial convention with Germany was signed on October 8 1904, see *Istoria politicii externe românești (History of the Romanian Foreign Policy)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, pag. 203.

²⁰ Who led to the Sultan's decree from Mai 9th 1905, granting the national rights of the Koutzo-Wallachs in Ottoman Empire.

Turkey. After five years' work permission had been obtained to land a cable coming from Constantza to somewhere on shore near the Bosphus. Now, when everything was prepared to lay the cable next week, it was found that the exact spot where it is to land was not specified and it is feared that then will be still further delay. His Majesty showed the pride and interest which he has in his army a review of a part of which took place this morning – the anniversary of Roumanian independence.

My audience with the Queen preceded that with the King, and lasted for about three quarters of an hour. Her Majesty spoke at length of her philanthropic work (especially with regards to the printing of books etc, for the blind) and her interest in literature and music. She said that she has been very much hurt by receiving a letter from America, a short time ago, in which she had been called a „**Jew-Eater**”. She said that she had answered the letter, and explained she had a Jewish private secretary²¹ and other Jews in her employ and that she frequently had Jewish musicians play for her. She referred to the hard times a few years ago and to the bad crops last year (as did the King as well). **38 millions francs have been spent during the past year by the Government to keep the peasants and their cattle alive.** (subl. S. C.) This year crops promise to be good unless there should be too much rain, but the peasant will have no money to spend and trade will suffer for another year at least. As the Jews are engaged in trade Her Majesty said that she anticipated another *outcry*? in their behalf – although nothing was said or done about the peasant of Romanian race in whom she was bound to take a greater interest, when he had to clear away the snow and cut (cut) dried grass in order to keep himself from starving. As I have repeatedly stated there is no prejudice in Romania against the Jews as such any more than there is elsewhere in Europe, but they are feared on account of the same characteristics as were shown, according to a story in a recent issue of a New York paper (The Tribune) by a „Roumanian” who wish to become an American citizen and who tried to bargain for his first papers from 35 to 63 cents – a cent or two at a time – before he could be made to understand that it would be necessary for him to pay the full price: 65 five cents.

Both Their Majesties were kind enough to express regret that I am to present my letter of recall at Sinaia in July but they are evidently gratified that an American representative is to reside in Bucharest in the future.

At the review this morning all arms were represented, and the military display was ... ditable in every way.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 166 - 167.

27

Nr. 198 Romanian Series
Legation of the United States,

Sinaia, July 25, 1905

²¹ Edgar Dall'Orso, who lived in str. Câmpineanu nr. 28., see *Anuarul Presei Române și al Lumei Politice 1910*, pag 42.

Honorable Elihu Root²², Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

Referring to my despatches No 68 and 190 of December 16, 1903 and June 16, 1905 respectively, I have the honor to report that the telegraph line Berlin-Bucharest-Constanza-Constantinople was formally opened yesterday, by the „Osteuropäische Kabelgesellschaft” the company to which the Black Sea Cable concession had been granted. Congratulatory telegrams were sent from Constantinople to the King of Roumania and the German Emperor, and there was a general exchange of courtesies. For the present, the price per word from Constantinople to Bucharest is 25 centimes and 20 centimes more from Bucharest to Berlin.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 203.

28

Nr. 202 Romanian Series

Legation of the United States,

Sinaia, July 25, 1905

Honorable Elihu Root, Secretary of State, Washington D.C.

Sir;

Again referring to the Departaments instruction No. 40, this series, of April 19th last, I have the honor to report that I presented my letter of recall to King Charles of Roumania at the Palace here this afternoon.

At this reception here, on the 20th instant, I handed the copy of the President's letter to General Lahovary, the Minister of Foreign Affairs, and asked him to arrange for the delivering of the original to His Majesty. On that occasion I presented Mr. Moore to the Minister, as Secretary of the new American Legation at Bucharest, and as Charge d'Affaires ad interim pending the arrival of Mr. Riddle²³. I have also made formal application for executor for Mr. Moore in his consular capacity. Owing to the Court beeing in mourning, on account of the recent death of the King's brother, the Prince (Fürst) of Hohenzollern²⁴, I have had no opportunity to present him to His Majesty.

My audience this afternoon was of the customary informal character and lasted for an hour and a half. It had been preceded by an audience yesterday with the Queen, which was also of considerable length. In both cases the conversation was principally personal in its nature, and both Their Majesties were kind enough to express regret that my family and I are to be no longer in Romania. Political matters were also referred to however, especially the question of the Koutzo-Wallachs and the recent „Knias

---

²² Root, Elihu (1845 - 1937) lawyer and statesman, secretary of war (1899 - 1903) where he elaborated the "Root Reforms": the establishment of the Army War College (1901) a true general staff (1903) and the Militia Act of 1903, secretary of state (1905 - 1909). He received Nobel Peace Prize in 1912 and from 1920 to 1921 helped establish the Permanent Court for International Justice.

²³ Riddle, John W., American Minister at Bucharest till 23 January 1907.

²⁴ Leopold von Hohenzollern (1835 - 1905) died on June 8th.

Potemkin” incident at Constantza²⁵. Considerable satisfaction is expressed generally at the outcome of that incident, and Roumanians as a class rejoice over it. The Queen spoke very frankly in regard to Roumanians having rendered assistance to Russia at two critical moments, in 1877, when King (then Prince) Charles led to victory the combined Roumanian, Russian and Bulgarian forces, and recently, when a danger to Black Sea commerce was quietly removed and a fine vessel restored to the Russian Navy. The Roumanians are careful to explain that the taking over of the „Kniaz Potemkin” to Russia was not a violation of their declaration of neutrality (Despatch No. 83, March 7, 1904) as under existing regulations in regard to the Bosphorus and Dardanelles, it is not possible that that vessel should be of service to Russia during the war with Japan. In this connection the Queen spoke feelingly in regard to Russia’s retention of Bessarabia.

I am leaving Roumania with much regret although I have been in the country but little since I presented my credentials, I have become sincerely attached to it, to its progressive and enterprising people and to its respected ruler. I have not been in a position to follow matters up in a satisfactory manner and I have accomplished but little if anything concrete. I am sure, however, that a pleasanter feeling towards Americans generally exists now than at any time since we recognized Roumanian independence, and although this may be of slight importance, it is pleasant to realize that I have contributed something toward bringing about this state of affairs. Roumania is a country with a future, one which offers great opportunities, and I am confident that considerable practical advantage will result to us from the establishment of closer and more intimate relations. I am enclined to envy my successor.

One matter to which I referred in my despatch No.191 of the 19th ultimo, the number of naturalization during the last legislative session, is likely to be the subject of a further despatch, general Lahovary having promised me to send the desired information to the Legation.

I have the honor to be, Sir, your obedient servant

John B. Jackson

ANR, Microfilms USA, r. 21, c. 212 - 214.

---

²⁵ See Sorin Cristescu, 2014, pp. 369 -373.

SPIONAJ FĂRĂ *HAPPY END*. CAZUL VASILE LEONTE (1917)**Alin SPÂNU*****Cuvinte cheie:** *România, Puterile Centrale, spionaj, Vasile Leonte.***Keywords:** *Romania, The Central Powers, espionage, Vasile Leonte.***Abstract**

A hundred years ago Romania was in the middle of the conflict that started in the summer of 1914 between the two politico-military alliances: Antanta (England, France and Russia) and The Central Powers (The German Empire, The Austro-Hungarian Empire and The Ottoman Empire).

The Central Powers espionage used people from different environments against Romania, including Romanian deserters for getting data of interest and contacts in certain environments. The discovered spies declared a lot of interesting things about illegal actions in Romania. The data base of the agents, the methods and means used by the Central Powers in Romanian territory was the real gain.

Spionajul.... O meserie veche de când lumea, care a fost dezvoltată, perfecționată și rafinată, hulită și invidiată în același timp. Au existat spioni, au apărut servicii de informații, implicit definiții, instrucțiuni și reglementări în domeniu. Fiecare conflict, mai mare sau mai mic, a extins granițele acestui palier, nevăzut de marele public, dar extrem de succulent în procesele și execuțiile cu spioni. Împotriva spionilor au apărut structurile de combatere (contrainformații, contraspionaj) și agenții specializați în identificarea, monitorizarea și anihilarea inamicului.

În urmă cu 100 de ani România se afla în mijlocul unui conflict izbucnit în vara anului 1914 între cele două blocuri politico-militare – Antanta (Anglia, Franța și Rusia) și Puterile Centrale (Imperiul german, Imperiul austro-ungar și Imperiul otoman). La data respectivă guvernul de la București și-a proclamat neutralitatea, pe care și-a menținut-o și în anul următor. Totuși, la jumătatea anului 1916, guvernul liberal a decis să se alăture Antantei și a declarat război Imperiului austro-ungar. Pe acest fond unde totul era permis, fiecare parte a utilizat și canalul cel mai puțin vizibil, cel al spionajului, pentru a obține date de interes, a influența opinia publică și decidenți politico-militari sau a anihila anumite persoane din statele adverse sau neutre.

Spionajul Puterilor Centrale a utilizat împotriva României oameni din diverse medii, aventurieri, materialişti sau dezertori români, pentru a obține date de interes și contacte în anumite medii. Ulterior, a trimis persoane cu ceva mai multă experiență în domeniu pentru a aprofunda și dezvolta relațiile create, cu potențial informativ de interes și care puteau fi atrase la colaborare. O asemenea acțiune de spionaj și contraspionaj s-a desfășurat la finalul anului 1916 și s-a încheiat fără *happy end* pentru personajul principal.

---

* Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

La 29 noiembrie 1916 o telegramă de la Sascut, semnată de locotenentul Christodorescu, pretorul Comandamentului Etapelor Armatei de Nord, este primită de Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (DPSG), proaspăt relocată la Iași: „*Rog răspundeți imediat dacă cunoașteți pe Vasile Leonte, fost condamnat în 1912-1913 pentru abuz de încredere și escrocherie. Statura mijlocie, păr scurt, ochi căprui, ras la mustăți și barbă. Pe atunci se dădea drept inginer Basile Istrate. Are mustăți și barbă cu cioc, este arestat sub învinuire grave. Dacă cunoașteți antecedentele lui este necesar a ne trimite detalii. Cercetați dacă în Direcțiunea Munițiilor se găsește inginer Jean Băleanu, ce legături este între el și pretinsul inginer Basile Istrate*”¹. La solicitări urgente se acționează pe măsură și, astfel, agentul de siguranță nr. 26 este trimis cu rapiditate să facă verificările necesare. În prima zi a lunii decembrie 1916 agentul redactează raportul cu rezultatele obținute la Direcțiunea Munițiilor: „*nu am găsit trecut că ar fi funcționat în calitate de ingineri nici Vasile Leonte zis Basile Istrate și nici Jean Băleanu*”². Comisarul Bârlogeanu din Serviciul Siguranței Capitalei și-a adus aminte de un individ cu numele Vasile Leonte, reținut „*pe motiv că-și dădea alte nume, spunea că este proprietar de cariere de nisip în care calitate încasa garanții... Este cunoscut escroc, fost condamnat*”³.

Se pare că individul era o „*vedetă*”, din moment ce și Misiunea Militară franceză la Iași, prin căpitanul Cartier, s-a interesat la DPSG despre situația sa. Răspunsul a fost același cu cel trimis locotenentului Christodorescu, dar cu mențiunea că monitorizarea acestui caz a devenit o prioritate.

În virtutea necesităților de colaborare, Comandamentul General al Etapelor trimite la DPSG cele trei telegrame trimise în aceeași zi de la Sascut de colonelul Schina cu informații relevante în caz. Comandamentul solicita, în același timp, urgentarea cercetărilor „*pentru descoperirea spionilor ce s-au strecurat în țară*”⁴, dar și măsuri riguroase pentru a se preveni „*posibilitatea unui spionaj atât de îndrăzneț*”⁵. În prima telegramă se anunța că jandarmii au arestat „*un spion îmbrăcat în uniformă de maior francez*”⁶, iar din primele cercetări se părea că individul a avut un complice. Acesta din urmă a plecat din Sascut, la 26 noiembrie 1916, cu un tren special cerut de Ministerul de Război prin două telegrame semnate colonel Istrati, respectiv colonel Darvari. În a doua telegramă colonelul Schina solicita supravegherea trenurilor între Bacău și Buzău „*în care au călătorit spioni deghizați în general Istrati Ion și colonel Darvari*”⁷. Ultima epistolă avea câteva date din exploatarea primară a celui arestat: a plecat din Dorohoi cu tovarășul său („*maior medic Nicolau*”) la 23 noiembrie 1916 și au cerut un tren special de la Ministerul de Război printr-o telegramă semnată maior Istrati. El a coborât la Sascut, iar amicul a continuat călătoria până la Galați.

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (în continuare: DPSG), dosar 1145/1916, f. 1.

² *Ibidem*, f. 3.

³ *Ibidem*, f. 4.

⁴ *Ibidem*, f. 14.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, f. 15.

⁷ *Ibidem*, f. 16.

Cazul se dezvoltă după ce șeful Poliției Dorohoi, Pihăl, informează, la 10 decembrie 1916, că a arestat doi suspecți: Iașcu Iulian care împreună cu un pretins ofițer, sublocotenent Istrate, legitimat cu acte false, au circulat în ziua de 25 noiembrie a.c. cu un tren special din gara Dorohoi la Botoșani și de acolo mai departe, pe linia Verești – Măreșești, „*probabil în scopul de a face spionaj*”⁸.

Constantin Osiceanu⁹, fost administrator al societății petrolifere „Steaua Română”, a oferit primele date despre Iulian Iascu (14 decembrie 1916). Acesta a fost angajat în 1915, fiind adus de fostul director Gunther și se recomanda inginer mecanic, deși nu avea nici un act care să ateste asemenea studii. Anterior lucrase la CFR, dar nu se știe în ce condiții părăsise serviciul, iar Osiceanu a recomandat să se facă verificări și acolo. Iascu a fost însărcinat cu controlul vagoanelor cisternă pe linii, dar după 15 august 1916 activitatea a fost întreruptă. A fost detașat la Serviciul Contabilitate de la fabrica din Câmpina, dar „*nu-și îndeplinea serviciul și căuta să se eschiveze pe cât cu putință*”¹⁰. Luat în vizor de conducere pentru indolență a fost atenționat și apoi amendat, fapt pentru care a protestat și a amenințat cu cuvintele „*Ce crede noua direcțiune... va veni odată apă și la moara noastră!*”¹¹. I s-a trecut cu vederea și a fost trimis în Moldova pentru a-și continua activitatea în favoarea societății, dar nu se mai știa nimic de el.

O dată cu arestarea celor doi s-a trecut la anchetarea lor pentru obținerea de date relevante. Oricum, pe timp de război spionajul se pedepsește cu moartea și arareori se arată clemență celor implicați. O telegramă de la jumătatea lunii februarie 1917 a informat DPSG că Leonte „*și complicele său, Ioan Băleanu, inginer din București, au fost condamnați la moarte de Curtea Marțială*”¹². Totuși, în „Publicațiunea” tipărită de Marele Cartier General al Armatei și afișată în localitățile din Moldova se menționează că la 16 februarie 1917 a fost judecat și condamnat la moarte doar Vasile Leonte, găsit vinovat de „*spionaj, port ilegal de uniformă și folosire cu bună știință de acte publice plătuite*”¹³. Execuția a fost stabilită pentru 24 martie 1917, de la ora 10, în Iași, „*pe terenul din dosul cazărării Regimentului 7 Roșiori și Școala Arte și Meserii*”¹⁴. Un tablou al evenimentului a fost realizat de un agent de siguranță care, cu talent, a reprodus ca într-un film secvențele la care a fost martor:

„*La ora 10 a.m. condamnatul Vasile Leonte zis Basile Istrate a fost adus la locul de execuție într-o trăsură închisă, escortat de doi jandarmi rurali. A fost*

⁸ *Ibidem*, f. 9.

⁹ Constantin Osiceanu (n.? – d. 13 martie 1944, București) a fost șef de promoție la Academia de Mine din Leoben (Austria, 1904), profesor la Școala de maiștrii sudori din Câmpina, șef al Circumscripției 5 din Inspectoratul Vamal (1911), inspector al rafinărilor din Ministerul de Finanțe (1914), administrator-sechestru al unor societăți petrolifere (1916-1922), membru în Consiliul de Administrație al Societății „Steaua Electrică” (1922), membru în Consiliul de Administrație la Banca Generală a Țării Românești (1924), președintele Asociației Industriei de Petrol din România (1926) și președinte al Uniunii Camerelor de Comerț și Industrie (1930). Pentru mai multe detalii, a se consulta: Constantin Dobrescu, Gabriela Tănăsescu, *Inginerul Constantin Osiceanu*, la adresa www.glascomuninfo/2014/08/ing-constantin-osiceanu; Amelia Panaitescu, *Inginerul Constantin Osiceanu*, în „Monitorul de Petrol și Gaze” nr. 4/septembrie 2011, p. 38.

¹⁰ ANIC, fond DPSG, dosar 1145/1916, f. 23.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, f. 30.

¹³ *Ibidem*, f. 31.

¹⁴ *Ibidem*.

întâmpinat de autoritățile militare în frunte cu dl colonel Boboc, dl comisar regal și un preot. După un schimb de cuvinte ce preotul a avut cu condamnatul, s-a retras la o parte pentru a se spovedi preotului în prezența dlui colonel Boboc și a dlui comisar regal. După ce a fost spovedit de preot, condamnatul a cerut să mai vorbească. Acordându-i-se această cerere, condamnatul Vasile Leonte a declarat niște lucruri, consemnându-se cu însăși mâna sa cele declarate.

După aceasta a fost dus în mijlocul careului, unde greșierul Curții Marțiale i-a citit sentința de condamnare și a fost degradat. După degradare, sub escortă, a fost dus și legat de stâlp de plutonierul Comenduirii, Petre Ionescu. În timpul când era legat a chemat pe dl colonel Boboc rugându-l ca din suma de 1800 lei ce o avea asupra sa să se dea 300 lei unei fete, Ana, cu care el a trăit în concubinaj, iar restul și niște fotografii să fie date părinților săi. Terminându-se a fi legat, numitul condamnat a izbutit de a scoate de sub frânghie mâna dreaptă și gesticulând cu ea s-a adresat publicului asistent spunând: «Lume, sunt nevinovat de faptul de trădare de țară, mor cu conștiința împăcată ca orice muritor». La aceasta publicul asistent a strigat: «Escrocule, trădătorule, huideo!» Isprăvind-se toate regulile de îndeplinit, un pluton de jandarmi (12 oameni) a tras în condamnat trei salve de armă, nimerindu-l 26 de cartușe din 36, după care a fost examinat de medic, constatându-se moartea și apoi îngropat în apropiere de locul de execuție.

De la aducerea numitului condamnat și până la execuția lui și-a păstrat un calm desăvârșit, zâmbind chiar atât în discuțiile avute cu autoritățile militare, cât și la stâlpul de execuție, refuzând chiar de a fi legat la ochi, fapt ce a revoltat publicul asistent. La execuție a asistat un detașament format din trupele din garnizoană și școlile militare de ofițeri. La ora 10,35 a.m. totul a fost sfârșit¹⁵.

Între cei prezenți la acest spectacol pilduitor s-a aflat și Sergiu Dimitriu, elev la Școala de Ofițeri de Artilerie și viitor om politic liberal. Punctul său de vedere asupra execuției nu concordă întrutotul cu al agentului de siguranță, dar nici nu diferă în exces. Fiind tânăr și neavând toate informațiile, acesta își pune întrebări specifice vârstei și timpurilor în care trăia: „Condamnatul se numea Leonte, iar crima lui era de spionaj în favoarea nemților printre rândurile tranșeelor noastre de pe front. Adus în mijlocul platoului, cu duba penitenciarului, Leonte avea o înfățișare disperată. După citirea sentinței de către greșier, Leonte, ajutat de un preot de a se spovedi, a fost condus la un stâlp implantat în pământ. Striga cât putea de tare «Lume, sunt nevinovat!». Plutonul de execuție se afla la câțiva metri în fața stâlpului. Leonte continua să strige. Un plutonier i-a bandajat ochii și l-a legat cu frânghii de stâlp. Emoția generală era mare. Comandantul plutonului de execuție a ordonat: foc! Două salve de gloanțe au ciuruit corpul lui Leonte. A urmat dezlegarea corpului și glonțul ultim, de mântuire, în cap, din revolverul plutonierului. Spectacol oribil. Vinovat sau nevinovat? Cine știe? Pedepsa cu moartea nu asigură societatea că s-a făcut justiție”¹⁶.

Ceva, totuși, a rămas nelămurit în acest caz. Ce s-a întâmplat cu Iulian Iascu zis Ioan (Jean) Băleanu? Nu a fost implicat decât secundar în proces, a fost condamnat inițial, dar nu a mai apărut la execuție... Misterul s-a dezlegat la începutul lunii mai

¹⁵ Ibidem, f. 37.

¹⁶ Sergiu Dimitriu, *Din trecut*, Institutul European, Iași, 2006, p. 26.

1917. Șeful Biroului Informații din Marele Cartier General, colonel Nicolae Condeescu, a comunicat DPSG că Iulian Iascu „a fost scos din cauză în afacerea de spionaj privitoare pe Vasile Leonte zis Istrate, conform ordinului nr. 729 din 18 februarie 1917 al Domnului Șef al Statului Major General al Armatei”¹⁷. Cu alte cuvinte, Iascu ori era un agent infiltrat pe lângă Leonte, ori a fost mai deștept și a făcut o înțelegere cu procurorii militari: spune tot despre Leonte (activități desfășurate, relații, corespondență etc.), dar este exonerat de acuzații.

Execuția publică avea și rolul de a descuraja asemenea „inițiative” din partea românilor. Puse în balanță – activitatea bine remunerată versus pedeapsa capitală în caz de arestare – au pus pe gânduri pe mulți posibili agenți, cărora li s-a topit interesul pentru spionaj, sabotaj, propagandă sau terorism. Măsurile punitive luate în prima parte a anului 1917 au avut un efect benefic și, o dată cu începutul luptelor din vara aceluiași an, s-a constatat cât de puține lucruri știa inamicul despre armata română. Aceste succese contrainformative, dublate de pedepse pe măsură, au fost depășite de evenimentele externe. Revoluțiile din Rusia au scos la iveală un alt tip de militant, mai periculos, ferm convins de dreptatea cauzei sale și gata de sacrificiu personal. De acum înainte structurile informative/contrainformative autohtone se vor confrunta un alt tip de inamic pe care, după o scurtă perioadă de analiză, îl vor „dovedi” și îl vor combate cu succes.

---

¹⁷ ANIC, fond DPSG, dosar 1145/1916, f. 38.

PREOȚI DIN EPARHIA HUȘILOR ÎN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE A NEAMULUI (1916-1918)

Nicolae IONESCU*

„Biserica Română nu e deasupra neamului, ci se contopește firesc și armonios cu neamul pe care îl slujește, îl sfințește, în limba, spiritul și sufletul său”.

(Episcop de Huși, Grigorie Leu)

Cuvinte cheie: *preoți militari ortodocși, duhovnic, eroi, învățători, biserică*

Keywords: *military orthodox priests, confessor, heroes, teachers, church*

Abstract

The Romanian Orthodox Church has always improved the awareness of unity between religion and ancestry, contributing to the preparation of the Great Union. The current anthem itself, in the last strophe (11th), emphasizes the role of „Priests, lead with your crucifixes, for our army is Christian ” when fighting for unity, independence, religion, dignity, like a permanence of the national history. The war epopee for the country's unity enclosed in its vortex not only the soldiers, but also the priests mobilized in the battlefield who were real apostles and role models.

Întotdeauna Biserica Ortodoxă Română a cultivat conștiința unității de credință și neam, contribuind la pregătirea Marii Uniri. Însuși Imnul actual, în ultima strofă (a-XI-a) evidențiază rolul „ *preoților cu crucea în frunte, căci oastea e creștină* ” în lupta pentru unitate, independență, credință, demnitate ca o permanență a istoriei naționale. Epopeea Războiului pentru Întregirea Neamului, a cuprins în vârtoarea sa nu numai ostașii, ci și preoții mobilizați pe front care au fost adevărați apostoli și modele de urmat. Dacă la început a existat o anumită reticență privind necesitatea preoților în armată, ofițerii și-au dat repede seama de contribuția lor la ridicarea moralului soldaților, care este un element esențial în luptă. Desigur, slujitorii Bisericii au trăit cu aceeași intensitate durerile, înfrângerile și bucuriile victoriei finale, au suferit samavolniciile regimului de ocupație sau au căzut pe front.

În anii Marelui Război, clerul ortodox român a fost foarte activ: o parte a însoțit trupele pe front, o altă parte a rămas alături de credincioșii din teritoriile românești ocupate de trupele germane și bulgare, iar mulți monahi din mănăstiri s-au angajat voluntari în serviciile sanitare ale Armatei Române, îngrijind răniții în spitalele de campanie.

Preoții militari confesori, selectați dintre cei cu aptitudini pastorale deosebite, au găsit puterea de a sădi în sufletele soldaților cuvântul mângâitor și întăritor al lui

---

* Prof. dr. - Liceul Teoretic „Mihail Kogălniceanu” Vaslui.

Dumnezeu, fiind mereu la datorie, în mijlocul soldaților, în momente glorioase sau de deznădejde, sublime sau tragice¹.

Activitatea religioasă, pastoral- educativă și socială a preoților militari în timpul războiului a fost complexă, relevată de mulțimea documentelor păstrate în arhivele militare sau ale centrelor eparhiale. Slujbele de binecuvântare sau Te Deum, Sfânta Liturghie, spovedania și împărtășirea soldaților, au fost completate de cuvântări de îmbărbătare, de motivare a luptei pentru împlinirea idealului național. În același timp, misiunea preoților militari a avut și multe aspecte practice, de educație moral-patriotică, sanitară, de organizare de cercuri culturale, de biblioteci volante, de școli de alfabetizare, de serbări militare sau literare. Preoții militari au suportat rigorile pribegiei în munți, au căzut prizonieri, au stat în captivitate în diferite lagăre ale armatelor inamice în Germania, Ungaria și Bulgaria etc.

Atenția clerului militar a fost îndreptată și asupra populației civile. Soldații decedați pe fronturile de luptă lăsaseră în urmă familii nevoiașe sau orfani a căror situație devenea disperată în condițiile războiului. Într-o lume sfâșiată de ură și violență privirile și speranțele oamenilor s-au îndreptat către Dumnezeu și către slujitorii Lui². În satele ocupate de inamic se resimțea lipsa preotului pentru că de multe ori el era învățător, primar, confesor. El păstra legătura dintre cei de acasă și cei plecați pe front, era cel care săvârșea Sfânta Liturghie, administra Sfintele Taine prin care se întăreau credința și moralul credincioșilor în războiul sfânt pe care îl ducea neamul românesc. Preoților din zonele ocupate li se interzicea însă să pomenească la slujbe ierarhul locului, pe Regele Ferdinand, Eroii Neamului etc. Bisericele și mănăstirile erau jefuite de ocupanți, clopotele topite, iar unele mănăstiri, precum Cozia și Lainici au fost transformate în grajduri sau dormitoare pentru militari, fiind profanat până și mormântul lui Mircea cel Bătrân de la Cozia³.

De multe ori, în condițiile operațiunilor militare la care luau parte alături de unitățile unde erau atașați sau în retragere, preoții au fost puși în situația de a participa direct la lupte, evitând prin intervenția lor situațiile disperate. Activitatea de pe front a preoților români ortodocși a fost exemplară și plină de eroism, fiind unanim apreciați de comandanții Armatei Române. Astfel, Mareșalul Constantin Prezan, Șeful Marelui Cartier General, sublinia faptul că : „*Preoții și-au făcut mai mult decât datoria și este o cinste pentru cler, care alături de ostași, a dat mai mult decât i-am cerut noi pentru Țară și Neam*”⁴.

Generalul Ioan Rășcanu, fiu al meleagurilor vasluiene și ministru de război în guvernul Averescu, în *Expunerea de Motive la Legea pentru organizarea clerului militar*, susținută la 8 iulie 1921, în ședința Senatului României, a afirmat: „*Armata noastră, care a luptat în condițiuni extrem de grele, cunoscute îndeajuns de domniile*

¹ P.F. Daniel, *Cuvânt* susținut la Academia Română, în cadrul sesiunii solemne cu tema: *Marea Unire din 1918-Începutul Primului Război Mondial*, din 28 noiembrie 2016 în *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire*, vol. I. Editura Basilica, București, 2018, p.6.

² *Ibidem*, p. 7.

³ Film Trinitas TV, 2018, *Preoții români, jertfă și rugăciune pentru Unire*.

⁴ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari (1916-1919)*, Editura Europa Nova, București, 2000, p. 184.

noastre, grație pregătirii ei sufletești a putut să înfrunte cele mai grele timpuri și să treacă neatinsă pe lângă flagelul teribil al bolșevismului care a prins în focul său și a mistuit formidabila armată rusească. Această pregătire sufletească în mare parte își are obârșia în sentimentele religioase cu care a fost înzestrat românul în toate timpurile și care l-a ajutat și salvat în timpurile de restriște. Sentimentul religios a fost veșnic cald în sufletul soldatului nostru, căci preoțimea militară care a însoțit armata în tot timpul războiului a fost mai presus de orice laudă și, ca adevărați apostoli, preoții nu au părăsit un moment postul lor sfânt și de onoare, ajutând ofițerimea spre a putea duce la glorie trupele noastre”⁵.

În timpul Marelui Război, mai mult de 250 de preoți ortodocși români au însoțit trupele armatei române pe câmpurile de luptă în calitate de *confesori militari*. Unii dintre ei au murit pe front, alții au fost prizonieri și deportați. În teritoriile ocupate vremelnice (Oltenia, Muntenia, Dobrogea), aproximativ 20 de preoți și-au pierdut viața, fie împușcați de soldații germani, fie morți în urma bătăliilor îndurate. Peste 200 de călugări și călugărițe au activat ca infirmieri în spitalele de campanie sau de pe front, unii murind la datorie, din cauza tifosului exantematic. Sute de preoți au fost anchetați, jefuiți sau alungați din parohiile lor de către inamic, alții au murit împușcați în teritoriile ocupate de trupele germane⁶. O parte dintre preoți au primit misiunea de a rămâne în teritoriul administrat de inamic, suportând calvarul ocupației, achitându-se de misiunea încredințată, de a se îngriji de soarta răniților și de populația civilă.

În Transilvania, peste 150 de preoți ortodocși au fost aruncați în închisorile maghiare, unii fiind condamnați la moarte sau la ani grei de închisoare. Alți peste 200 de preoți au fost deportați în vestul Ungariei, în județul Sopron, unde au trăit în condiții inumane până la eliberarea lor, în anul 1919, de către trupele române⁷.

Țăranii, învățătorii și preoții vasluieni, la cea dintâi chemare la războiul de întregire, au plecat la luptă pentru Țară, Credință și Neam. Preotul și-a luat la repezeală Sfintele Vase, Sfântul Antimis, Liturghierul și Cădelnița, fiind alături de soldatul din tranșee. Era acolo, să-i slujească, lui Dumnezeu în prima linie, să îmbărbăteze militarii la luptă. Preoții acordau nu numai asistența religioasă, ci și sprijin financiar. La inițiativa lor, se făceau colecte de bani, se cumpărau alimente și se înființau cantine pentru copiii celor care muriseră pe front și pentru ajutorarea familiilor nevoiașе, mai ales a celor din Moldova.

La inițiativa Bisericii a fost numit ca protopop (supervizor) al preoților din armată, iconomul *Constantin Nazarie* (1865-1926), profesor universitar la Facultatea de Teologie din București. A absolvit Academia de Teologie din Kiev cu sprijinul Episcopului de Huși, Melchisedec Ștefănescu. În război, a avut sarcina de a organiza serviciul militar, la inițiativa Mitropolitului Moldovei, Pimen Georgescu. În calitate de Șef al Serviciului Militar Religios cu grad de colonel, pe lângă Marele Cartier General al Armatei Române, condus de generalul C. Prezan, a pregătit o broșură cu zece cuvântări model pentru a însufleți soldații în luptă. Tot atunci, a fost numit, ca ajutor al său *Vasile*

⁵ Aurel Pentelescu, Gavril Preda, *Jertfa preoților mobilizați în Războiul pentru Întregirea Neamului* (1916-1919), în *Eroi și Morminte*, Editura Alpha MDN, București, 2007, p. 8.

⁶ *Biserica Ortodoxă și Marea Unire*, vol. I., Editura Basilica, București, p. 8.

⁷ Acad. pr. Mircea Păcuraru, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Basilica, București, 2013, pp.471-473.

Pocitan (1870-1955), profesor de religie și preot la Biserica *Sfinții Voievozi* din București, mai târziu, arhiereu-vicar al Episcopiei Hușilor cu titlul de *Bârlădeanul* și locțiitor de episcop de Huși (1932-1934), sub numele de Veniamin. Amândoi au deținut aceste posturi până la sfârșitul războiului⁸.

De asemenea, preotul *Gheorghe Leu* de la Seminarul Central, viitorul episcop *Grigorie* de Argeș (1936-1940) și Huși (1940-1949)) era apreciat de generalul Ion Atanasiu ca fiind « *un preot model, un apostol pentru soldați* ».⁹ Între anii 1916-1918 a fost director al Seminarului Teologic din Ismail, iar în 1924 a devenit arhiereu - vicar al Mitropoliei Iașilor, fiind apreciat de oamenii de cultură din perioada interbelică pentru activitatea neobosită în consolidarea României Mari. A văzut lumina zilei la 2 mai 1881 în localitatea Țuțcani, județul Vaslui și a murit la 1 martie 1949. A fost unul dintre puținii ierarhi ai BOR, care a intrat în conflict cu regimul comunist. După moartea sa în condiții obscure (a fost otrăvit, probabil, de noile autorități), Episcopia Hușilor a fost desființată (reactivată în 1996).

Un merit deosebit în Războiul de Întregire i-a revenit mitropolitului *Pimen Georgescu* al Moldovei, care a stăruit în pregătirea sanitară a peste 200 de călugării și călugărițe din eparhia sa, care au servit apoi în diferite spitale. Tot el a oferit mai multe mănăstiri pentru adăpostirea răniților¹⁰. A avut dese întâlniri cu Regina Maria în timpul refugiului la Iași, în vederea ajutorării celor care sufereau de foamete, tifos și de frig¹¹. De menționat că Iașul a devenit în acea vreme –*capitala rezistenței până la capăt* cum sublinia Nicolae Iorga. A fost, poate, singurul om neimplicat în politică, însă implicat în evenimentele Primului Război Mondial. Un război de pe urma căruia țara noastră a suferit foarte mult. Pe front nu a mers, dar a fost primul care a desemnat preoți pentru însoțirea armatei, a organizat spitale de campanie, a trimis la cursuri de specializare medicală părinți și mame din mănăstirile Moldovei, a scris continuu scrisori de încurajare a armatei și soților de ofițeri rămase văduve și a organizat un orfelinat pentru orfanii războiului. Acestea și multe altele i-au adus apelativul de „*Mitropolitul Războiului și Marii Uniri*”, fiind ierarh al Moldovei timp de 25 de ani (1909-1934).

Înainte de a prezenta câteva figuri de clerici, de pe meleagurile vasluiene care au participat activ la Primul Război Mondial, la loc de frunte se înscrie bravura celui care a fost până la 1 ianuarie 1978, episcopul Romanului și Hușilor, *Partenie Ciopron*. S-a născut la 30 septembrie 1896 în comuna Păltiniș (jud. Botoșani). A absolvit Școala de Cântăreți Bisericești din Iași. Odată cu începerea Războiului de Întregire Națională a fost înrolat la 1 noiembrie 1916, în Regimentul 29 Infanterie Dorohoi, astfel că a trăit ca ostaș epopeea marilor încrâncenări ale aceluia război¹². A luptat pe valea Trotușului, în zona Ghimeș - Oituz. Dacă nemții ar fi izbutit să treacă pe acolo, Muntenia ar fi fost tăiată și inamicul ar fi făcut joncțiunea cu armatele sale din Dobrogea. În acea zonă

⁸ *Idem*, *Contribuția Bisericii la realizarea actului unirii de la 1 decembrie 1918*, în *Biserica Ortodoxă și Marea Unire*, vol. I, Editura Basilica, București, 2018, p. 306.

⁹ *Ibidem*, p. 312.

¹⁰ *Ibidem*, p. 313.

¹¹ Regina Maria, *Povestea vieții mele*, vol. III, București, 1990, p. 354.

¹² Episcop Eftimie Luca, *Clerici Ortodocși din Eparhia Romanului și Hușilor în Războiul din 1916-1918*, în *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire*, vol. II, Editura Basilica, București, 2018, p.26.

era Divizia a-XV-a română, numită pentru vitejia soldaților *Divizia de fier* care avea deviza *Pe aici nu se trece*. După lupte grele, dușmanul era respins la Oituz.

În acea bătălie, în ziua de 29 iunie 1917, soldatul Ciopron Ștefan (Partenie) a fost grav rănit la mâna dreaptă de un glonte dușman. În spitalul de la Târgu Frumos rememora momentele grele prin care trecuse, vorbind tuturor cu emoție și cald patriotism despre „datoria de a ne apăra Patria”¹³. După refacere a mers din nou pe front, împlinindu-și îndatoririle ostășești până la eliberarea țării. Pentru faptele de vitejie a fost decorat cu medalia *Crucea Comemorativă*, cu baretele Oituz și Carpați.

După război, s-a călugărit la 21 mai 1921 la Mănăstirea Slatina, cu numele de Partenie. În același an este hirotonit ierodiacon de către mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu și numit slujitor al Catedralei Mitropolitane din Iași. În paralel cu slujirea, urmează cursurile Seminarului „Veniamin Costachi” din Iași și ale Facultății de Teologie din Cernăuți (1929-1933), obținând și titlul de doctor în teologie. În 1937 devine primul episcop al armatei cu sediul la Alba Iulia (1937-1948), fiind, totodată, înălțat la gradul de general de brigadă și numit în funcția de inspector al clerului militar. În această calitate, a participat la elaborarea actelor normative care au conturat statutul preotului militar. A editat revista *Arma cuvântului*, devenită buletinul Episcopiei Armatei.

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, s-a ocupat cu îndrumarea spirituală a ostașilor care luptau pe frontul de est, celebrând slujbe religioase, susținând conferințe, îndrumându-i pe preoții militari etc. Pentru îndrumarea spirituală a soldaților a tipărit numeroase cărți de rugăciuni. A fost decorat, în timpul campaniei, cu *Ordinul Coroana României* cu spade, în grad de Mare Ofițer.

După terminarea războiului, printr-un ordin al Regiunii a-III-a Militară Cluj, au fost desființate Episcopia Armatei și Inspectoratul Clerului Militar, iar preoții militari au fost trecuți în rezervă. În baza activității sale din timpul războiului antisovietic, episcopul Partenie a fost urmărit de Securitate, prin plasarea de informatori, interceptarea corespondenței, filarea, ascultarea telefoanelor și verificarea anturajului. La 4 martie 1952, Securitatea i-a deschis dosar de urmărire, considerând că episcopul „are manifestări ostile la adresa regimului și întreține legături cu unele elemente suspecte”, fiind considerat „un element reacționar”¹⁴. La 4 martie 1962 era întronizat ca episcop al Romanului și Hușilor, păstorind această eparhie timp de 16 ani. În iunie 1963, a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române la serbarea mileniului Muntelui Athos, cu acest prilej restabilindu-se relațiile Patriarhiei Române cu așezămintele monahale de la Sfântul Munte. Din cauza vârstei înaintate și a sănătății precare, se retrage din scaunul episcopal la 1 ianuarie 1978. Se stabilește la Mănăstirea Văratec, trecând la cele veșnice pe 28 iulie 1980.

Episcop de Huși în anii Marelui Război a fost *Nicodim Munteanu* (1912-1923). S-a distins ca un bun orator, predicator și liturghisitor. În anul 1917, a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. A suplinat scaunul de arhiepiscop al Moldovei, a fost numit arhiereu, cu titlul de „Băcăoanul”, iar din 1939 până la 1948 a fost cel de-al doilea lea Patriarh al României,

¹³ *Ibidem*, p. 27.

¹⁴ *Dezvăluiri de senzație din dosarul unui episcop*, în *Monitorul de Neamț*, 2 oct. 2006.

cu numele de Nicodim Munteanu. A tradus Biblia din ebraică împreună cu Gala Galaction și prof. Vasile Radu, în anii 1936-1938.

Preoții militari care au însoțit armata în timpul războiului au fost la înălțimea misiunii încredințate, ajutând ofițerii să ducă la glorie soldații. De multe ori, ei nu și-au primit la timp solda, iar familiile lor sufereau de foame, de frig și de tifos. Străini de situația propriilor familii nu erau. O știau din scrisori. Erau, însă, departe de casă și în imposibilitatea de a le oferi ajutor imediat. Continuau să-și facă datoria cu cea mai mare grijă și implicare. Au fost situații când preoții au luat arma în mână și au luptat sau au strâns subunitățile care erau în degringoladă și i-au înapoiat pe soldați în linia întâi, la luptă. În plus, preoții nu s-au temut de pericolul îmbolnăvirii de tifos exantematic sau de alte afecțiuni, neclintindu-se de lângă răniți. Ei au fost și învățători, formând din venituri proprii biblioteci volante, extrem de căutate pe front. Au creștinat soldați și au botezat copii¹⁵.

Dintre preoții din fostele județe Vaslui, Tutova și Fălciu care s-au distins în război amintim :

- *Moisiu Constantin* din Muntenii de Jos (județul Vaslui) a fost duhovnicul Regimentului 7 Prahova. A participat la cel de-al doilea război balcanic din 1913 și la campaniile din anii 1916-1918. A fost repartizat și la Regimentul 25 Infanterie. Peste tot a dat dovadă de multă dăruire și devotament, sublinia în Raportul său Șeful Serviciului Militar Religios, C. Nazarie¹⁶.

- *Donose Nicolae*, din Dobrovăț (jud. Vaslui). A fost repartizat la Regimentele 1 Vânători și 65 Infanterie. În zilele de sărbători religioase și naționale îmbărbăta ostașii cu vitejiile strămoșilor¹⁷.

- *Pieptu Petru* din Tăcuta (jud. Vaslui) a fost confesor la Regimentul 3 Vânători. O scurtă caracterizare i-a făcut colonelul Jupescu, unul dintre comandanții săi : „*Mi-a dat întotdeauna un prețios concurs. În momentele cele mai grele a intrat în vălmășagul luptelor. Mă felicit și mă fericesc că am avut norocul să am în Regimentul 3 Vânători un auxiliar ca preotul Pieptu. A fost decorat și avansat. Merită și mai multe*”¹⁸.

- *Gâdei Ioan*, de la Bârlad a fost mobilizat în cadrul Regimentului 19 Evacuare. Pentru activitatea deosebită a primit felicitări și caracterizări elogioase de la comandantul său, colonelul Gheorghiu¹⁹.

- *Chiricuță Toma* (1887-1971) din orașul Bârlad. A fost confesor în cadrul sectorului fortificații și la Regimentul 12 Infanterie. Pentru activitatea plină de entuziasm a fost apreciat de maiorul Aricescu²⁰. Acest preot a fost și o personalitate culturală remarcabilă, fiind unul dintre fondatorii Societății literare „*Academia Bârlădeană*”, alături de George Tutoveanu și Tudor Pamfilie. Era originar din Odaia – Bursucani, județul Tutova. A urmat cursurile Facultății de Litere, Filosofie și Teologie din București și-a completat studiile de filosofie în Germania, la Leipzig și Heidelberg.

¹⁵ „Lumina” din 7 ian. 2018.

¹⁶ Pr. C. Nazarie, *Activitatea preoților de armată din 1916-1918*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1921, pp. 43-44.

¹⁷ *Ibidem*, p. 50.

¹⁸ *Ibidem*, p. 62.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 53-54.

²⁰ *Ibidem*, pp. 54-55.

Mulți ani a fost preot al bisericii Zlătari, din București, tâlcuitor al Sfintei Scripturi și un cunoscut predicator din secolul trecut. A trecut la cele veșnice în 1971 și a fost înmormântat la cimitirul Bellu din București.

- *Dodu Ilarion* din Băcani-Tutova. A fost duhovnicul Regimentului 6 Tecuci. A participat la luptele de la pasul Încărcătoarea. Pentru devotament și spirit de sacrificiu a fost propus spre avansare de către locotenent-colonelul Bădescu²¹.

- De remarcat este faptul că Regimentul 1 Grăniceri a primit în ziua de Paște - 1917, 500 de ouă roșii de la sătenii din comuna Podoleni (județul Fălciu)²².

Printre cântăreți menționăm pe *Mititelu Dumitru* de la Solești (jud. Vaslui). A fost mobilizat la Regimentul 25 Infanterie și participă la toate campaniile din război. A avut gradul de sergent. Din grupa sa a făcut parte și renumitul actor Constantin Tănase²³.

- *Vasile Vasilache* (1909-2003) născut în satul Idrici, comuna Roșiești, în familie de preot, dar a copilărit și studiat în comuna Vutcani, unde s-au mutat părinții. A urmat Seminarul teologic din Huși, unde l-a avut profesor pe viitorul Patriarh Nicodim Munteanu, pe atunci episcop al Hușilor. Acesta i-a remarcat calitățile, numindu-l director la Mitropoliei Moldovei și apoi secretar al Patriarhiei. A ținut conferințe la Radio București pentru apărarea României Întregite și a susținut războiul sfânt pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei în a doua conflagrație mondială. În 1946, realizează o lucrare dedicată mitropolitului Veniamin Costachi, cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la moartea marelui ierarh. A fost stareț al mănăstirii Antim din București (1944-1948). După 1948, este persecutat, acuzat că a făcut parte din mișcarea *Rugul Aprins*, fiind arestat în 1959 și condamnat la 8 ani de închisoare. Este eliberat în 1964 și e nevoit să emigreze în SUA. Devine vicar al Arhiepiscopiei misionare ortodoxe din America. În 1984 înființează prima biserică ortodoxă română, cu hramul *Sfântul Nicolae* din New York.

În concluzie, preoții au fost vestalele care au ținut flacăra credinței și conștiinței neamului în războiul de întregire din anii 1916-1919. Cu mari eforturi, instituțiile statului au reușit să depășească situațiile dificile din acea perioadă de restriște. La loc de frunte se situează și Biserica, instituție, care prin rugăciune, cuvânt și faptă, a cultivat darul sfânt al unității și demnității naționale.

Biserica Ortodoxă Română îi pomeneste la fiecare Sfântă Liturghie pe „*toți eroii, ostașii și luptătorii români din toate timpurile și din toate locurile, care s-au jertfit pe câmpurile de luptă, în lagăre și închisori pentru apărarea patriei și a credinței ortodoxe românești, pentru întregirea neamului românesc, pentru libertatea și demnitatea poporului român*”. De asemenea, contribuie, împreună cu celelalte instituții, la păstrarea integrității României și a demnității poporului român, prețuind astfel jertfa celor ce au luptat de-a lungul istoriei pentru realizarea acestor mari idealuri²⁴.

²¹ *Ibidem*.

²² Ioan Toacă, *Aportul slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române la lupta contra regimului de ocupație pentru eliberarea pământului străbun (1916-1918)*, în *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire*, vol. II, Editura Basilica, București, vol. II, 2018, pp.11-12.

²³ Episcop Eftimie Luca, art. cit. p.33.

²⁴ P.F. Daniel, art. cit. p. 10.

Astăzi, cetățenii României au datoria să păstreze și să cultive darul unității naționale, al demnității poporului român, obținute cu mari eforturi spre binele neamului și bucuria românilor de pretutindeni. De aceea, comemorarea făuritorilor Marii Uniri și a contribuției majore a acestora la împlinirea idealului național în Anul Centenar - 2018, constituie un prinos de recunoștință și un prilej pentru generația actuală de a cunoaște mai bine virtuțile lor, ei fiind chipuri de lumină și întărire a vieții spirituale.

BIBLIOGRAFIE

- P. F. Daniel, *Cuvânt* susținut la Academia Română, în cadrul sesiunii solemne cu tema: *Marea Unire din 1918 - Începutul Primului Război Mondial*, din 28 noiembrie 2016 în *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire*, vol. I Editura Basilica, București, 2018.
- Episcop Luca, Eftimie, *Clerici Ortodocși din Eparhia Romanului și Hușilor în Războiul din 1916-1918*, în *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire*, vol. II, Editura Basilica, București, 2018.
- Pr. Nazarie, C[onstantin], *Activitatea preoților de armată din 1916-1918*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1921.
- Nicolescu, Gheorghe; Dobrescu, Gheorghe; Nicolescu, Andrei, *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari (1916-1919)*, Editura Europa Nova, București, 2000.
- Pentelescu, Aurel; Preda, Gavril, *Jertfa preoților mobilizați în Războiul pentru Întregirea Neamului (1916-1919)*, în *Eroi și Morminte*, Editura Alpha MDN, București, 2007.

ALEXANDRU MARGHILOMAN ȘI FĂURIREA ROMÂNIEI MARI – ÎNTRE FAPTĂ ȘI (NEMERITATĂ) RĂSPLATĂ

Mircea TĂNASE*

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, Pacea de la București, Declarația Sfatului Țării, Vila Albatros, Centenarul României Mari.*

Keywords: *World War One, The Peace from Bucharest, Declaration of the Country Council, Albatros Villa, Centenary of Great Romania.*

Abstract

Alexandru Marghiloman was a great politician at the beginning of 19th century, decisively involved in the realisation of the national ideal. Although, because of valid reasons, he didn't agree with Romania's entering in the WWI alongside the Triple Entente, he assumed the ingrate role of signing the Peace with the Central Powers in 1918, during a very difficult moment for the Romanian state. Unfortunately, history didn't recognize his true contribution in making the Great Romania, but today, at the Centenary of Great Romania, the inhabitants of Buzău raised themselves at his level and we hope that they managed to rehabilitate him into the innate rights.

La 27 ianuarie 1854 se naștea la Buzău Alexandru Marghiloman, primul fiu al omului politic Ion (Iancu) Marghiloman. Tatăl său fusese prefect al județului Buzău între 1855-1857, inițiatorul Comitetului de Unire al județului Buzău și organizator al alegerilor pentru desemnarea deputaților județului în Divanul ad-hoc, deputat în Adunarea Electivă la 1859, membru în delegația oficială care l-a întâmpinat pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza cu prilejul trecerii acestuia prin Buzău, la 6 februarie 1859 și 23 ianuarie 1860.

Tănărul Marghiloman a debutat în viața politică ca membru al Partidului Liberal dar, sub influența junimiștilor, a trecut în Partidul Conservator, o formațiune politică la șefia căreia se va situa din 1914 și până la moartea sa, în 1925. A fost ministru în mai multe guverne conservatoare (la Justiție, la Lucrările Publice, la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii, la Afacerile Străine, la Interne și la Finanțe). Nicolae Iorga îl caracteriza astfel: „*Puțini sunt aceia care știu că elegantul Marghiloman, care scotea fraze întregi de o perfectă tăietură din implacabilul plastron al cămășii sale, că sportmanul cu grajdul celebru, că oaspetele Parisului, oraș care singur putea satisface cerințele acestui fiu de mare proprietar patriarhal și descendent din simpli răzeși, că arbitru rafinărilor era în fond un om de treabă, deși rău de gură și rău de scris, ca orice membru al mahalalei noastre politice și, înainte de toate, o ființă trăind exclusiv pentru putere cu tot ceea ce poate da devotamentul momentan al unui fidel la picioarele*

---

* colonel (r) dr., Fundația „Mareșal Alexandru Averescu” Buzău.

tronului”¹. Vila „Albatros”, proiectată de celebrul arhitect francez Paul Gottereau, autor, printre altele, și a proiectelor Casei de Depuneri (astăzi Palatul CEC), Palatului Cotroceni, Palatului Fundației Universitare Carol I (astăzi Biblioteca Centrală Universitară din București), Muzeul de Artă din Craiova, precum și a unor clădiri particulare (conace și palate) aparținând unor mari nume ale vremii (Cantacuzino, Lahovari, Bibescu, Văcărescu), a fost inaugurată de Alexandru Marghiloman în anul 1897, dându-i numele unuia dintre armăsarii săi favoriți din herghelia de cai pursânge pe care o avea la Buzău.

De-a lungul vremii vila „Albatros” a găzduit importante personalități ale vieții politice românești – Regina Maria, Nicolae Iorga, Lascăr Catargiu, Dimitrie Sturza, Take Ionescu și alții. La 27 ianuarie 1902, când Marghiloman împlinea 48 de ani, la „Albatros” se puneau bazele filialei buzoiene a Partidului Conservator². Între 20-23 noiembrie 1916, pe timpul retragerii armatei române în Moldova, Marele Cartier General a fost instalat în clădirea Primăriei orașului Buzău, iar regele Ferdinand și reprezentanții Casei Regale Militare au fost găzduiți la vila „Albatros”³.

¹ Valeriu Nicolescu, *Familia Marghiloman și Buzăul*, în *MOUSAIOS*, buletin al Muzeului Județean Buzău, vol. V, 1999, p. 231-238.

² *Ibidem*, p. 54.

³ Ion Giurcă, Maria Georgescu, *Statul Major General Român (1859-1950). Organizare și atribuții funcționale*, Editura Militară, București, 2012, p. 127.

Parte a „Complexului Marghiloman” moștenit de la tatăl său, vila „Albatros” reprezenta o adevărată bijuterie arhitectonică, situată într-un cadru natural amenajat cu multă generozitate și bun gust, la capătul uneia dintre marile artere ale orașului, la ieșirea spre Brăila, stradă care acum poartă numele renumitului om politic. Vila principală (parter și etaj) este situată într-un parc de 22,5 ha și avea alături vila musafirilor, casa personalului, cele două case pentru grădinari, casa portarului, șase grajduri pentru caii de curse cu 54 de boxe, magazia pentru furaje, două sere, uzina electrică și heleșteul.

Al. Marghiloman împreună cu familia

Personalitate marcantă a vieții politice românești de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, Marghiloman s-a declarat pentru neutralitatea României la începutul Primului Război Mondial. Nu a fost de acord cu intrarea noastră în război alături de Rusia, considerând că victoria acesteia „*ar fi triumful autocratismului și obscurantismului, al celei mai periculoase reacțiuni. Rusia învingătoare va fi stăpână pe Bosfor și Dardanele, ceea ce ar însemna robia noastră economică. Cât despre sentimente și intențiile Rusiei față de noi, istoria este un martor elocvent.*”⁴ Deși s-a declarat pentru neutralitate, a optat în final pentru intrarea în război alături Germania și Austro-Ungaria. Credea în forța militară a Germaniei și era sigur de victoria acesteia. Cunoșcându-i această opțiune, regele Ferdinand i-a dat greaua misiune de a

⁴ Mirela Laura Vlăduță, Victor Andreica, *Contribuții la o monografie: Liceul teoretic „Alexandru Marghiloman” Buzău*, Buzău, noiembrie 2002, p. 45.

rămâne în teritoriul ocupat, alături de alți oameni politici cunoscuți pentru simpatiile lor față de Puterile Centrale (P.P.Carp, Titu Maiorescu, C. Stere și alții), ca o rezervă pentru situația în care acțiunea alături de Antanta s-ar fi încheiat cu un eșec. A fost conștient de această misiune și de riscul de a se autocondamna politic, de a fi împotriva curentului general și-a asumat acest risc și a rămas la București, ca *rezervă regală*. În primăvara lui 1918, după ce aliatul rus, măcinat de convulsii interne, s-a retras în dezordine de pe frontul din Moldova, regele l-a însărcinat cu formarea guvernului care să semneze pacea separată cu Puterile Centrale, A reintrat în scenă la 5 martie 1918. Ion I. C. Brătianu își dăduse demisia din funcția de prim-ministru, la fel și succesorul său, generalul Alexandru Averescu, deținător pentru scurt timp a acestei funcții, ambii considerând că nu vor putea obține ameliorarea condițiilor de pace. Acum era nevoie de un om de sacrificiu și care să încerce să obțină și condiții de pace mai bune. Și acesta nu putea fi decât Alexandru Marghiloman. Chiar și adversarul său politic, Brătianu, era convins de acest lucru și l-a propus pe Marghiloman regelui Ferdinand.

Tratatul preliminar de pace cu Puterile Centrale, încheiat la 20 februarie / 5 martie 1918 la Bufta prevedea condiții deosebit de grele impuse României: cedarea Dobrogei către Puterile Centrale, care se obligau totuși să asigure României un drum comercial la Marea Neagră; modificări de frontieră ale Austriei cu România; demobilizarea a cel puțin 8 divizii române; expulzarea din România a misiunilor aliate; România să părăsească toate teritoriile ocupate din Austro-Ungaria.

Alexandru Marghiloman a fost astfel desemnat Președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Interne, împuternicit să semneze armistițiul și Tratatul de pace cu Puterile Centrale. De altfel, Marghiloman fusese sugerat, dacă nu impus, regelui Ferdinand, de către însuși contele Ottocar Czernin, ministrul de externe austriac, la întâlnirea preliminară a acestora din gara Răcăciuni, de lângă Bacău, din 14 / 27 februarie 1918.

Tratatul de pace între România și Puterile Centrale a fost semnat la Cotroceni la 27 aprilie / 7 mai 1918 de către Alexandru Marghiloman din partea României, baronul Burian, noul ministru de externe al Austro-Ungariei, dr. Vasili Radoslavoff din partea Bulgariei și Ahmed Nessym Bey, din partea Turciei. Cele 31 de articole ale tratatului cuprindeau prevederi militare, economice și teritoriale împovărătoare pentru poporul român. În condițiile intransigenței Puterilor Centrale și mai ales ale Austro-Ungariei, România pierdea interiorul arcului carpatic și Dobrogea, iar din punct de vedere economic privilegii importante asupra valorificării producției de grâu, petrol și lemn. Semnarea tratatului a fost, după cum consemna mai târziu Marghiloman, „*ceasul cel mai amar al vieții mele*”⁵. Tratatul de pace a fost ratificat de Camera Deputaților la 15 iunie 1918, iar de Senat la 21 iunie 1918. Nu a fost însă ratificat și de regele Ferdinand, care a apreciat că între timp situația pe front se schimbase favorabil pentru România. Antanta întorsese frontul apusean și se aștepta să fie reluată ofensiva în Balcani, ceea ce înlesnea României drumul unirii cu Bucovina și Transilvania.

După cum apreciază istoricul Constantin I. Stan, „*în pofida pierderilor grele suferite, a prevederilor inechitabile, pacea de la București a fost un act de salvare națională, care a permis reluarea ofensivei militare împotriva Puterilor Centrale, când*

⁵ *Ibidem*, p. 50.

condițiile redeveneau favorabile. Actul din 24 aprilie / 7 mai 1918 a avut un caracter provizoriu impus de situația internațională extrem de neprielnică țării noastre. Puterile Triplei Alianțe controlau acum sud-estul Europei. Prin semnarea acestui document s-a reușit salvarea ființei naționale grav amenințată, ocuparea țării noastre de Germania și aliații ei, precum și desființarea statului român”⁶.

Alexandru Marghiloman, indiferent de ce au afirmat adversarii săi politici, a avut întotdeauna în vedere interesele majore ale țării. “Statul român înainte de toate”, spunea el, iar regele Ferdinand recunoștea: „Am făcut apel la Marghiloman pentru că dintre toți oamenii politici rămași la București, el este cel care a făcut dovada de a fi avut cea mai mare grijă pentru interesele conservării țării și a tuturor instituțiilor sale”.

Cel care a primit ingrata sarcină de a semna Pacea de la București din aprilie 1918, compromițându-și astfel definitiv viitoarea carieră politică, avusese totuși și o compensație morală. În calitatea sa de prim ministru, Alexandru Marghiloman a primit, la 27 martie 1918, la Chișinău, Declarația Sfatului Țării, de unire a Basarabiei cu România. În urma consfătuirilor avute la Iași între membrii guvernului român și reprezentanții Sfatului Țării al Republicii Moldova în lunile februarie și martie 1918, la 26 martie 1918 primul ministru al României, Alexandru Marghiloman, însoțit de generalul Constantin Hârjeu, ministru de război, de Constantin Mitileanu, secretar general la ministerul de interne, Constantin Garoflid, secretar general la ministerul domeniilor, A. Corteanu, secretar general la ministerul finanțelor, de generalul Mircescu și un numeros personal administrativ superior s-a deplasat la Chișinău pentru a lua legătura cu guvernul și cu Sfatul Țării din Basarabia. După mai multe discuții cu membrii guvernului basarabean, cu capii bisericii ortodoxe române din Basarabia și cu șefii de comunități, în după-amiaza zilei de 27 aprilie delegația română a fost primită în plină ședință a Sfatului Țării, de la tribuna căruia primul ministru român a expus punctul de vedere al guvernului de la București „care ar dori ca, menținându-se libertățile locale și obiceiurile pământului, să nu fie nici o discordanță cu ideea constituțională de Stat unitar român”⁷. Mesajul delegației române a fost salutată călduros, cu ovații, de către membrii Sfatului, iar la orele 7 seara, după ce dezbaterile Sfatului Țării au luat sfârșit, membrii guvernului român au fost invitați să se prezinte la Sfat pentru a lua cunoștință de rezultatul deliberărilor. Președintele adunării, Ion Inculeț, a anunțat că 86 membri ai Sfatului au votat pentru unirea Basarabiei cu România, trei au fost contra, iar 36 s-au abținut. De la tribuna Sfatului Țării, primul ministru român, Alexandru Marghiloman, în numele poporului român și al Regelui lui, M.S. Regele Ferdinand I, a declarat că ia act de votul Quasi unanim al Sfatului și proclamă Basarabia unită cu România de aici înainte una și nedespărțită. Toată asistența în picioare strigă: Trăiască România! Trăiască Regele Ferdinand! Trăiască Regina Maria!

Imediat Sfatul Țării, împreună cu membrii guvernului român și ai guvernului basarabean, însoțiți de toată oficialitatea română, se duce în corpore la catedrala Soborului unde un Te-Deum este oficiat, la 8 ore seara, de arhimandritul Gurie cu tot clerul mitropolitan. La pomenire se rostește numele Maiestăților Lor Regele și Regina

⁶ Constantin I. Stan, *Alexandru Marghiloman și pacea de la Bufta-București din 23 aprilie-7 mai 1918*, în volumul *România și primul război mondial*, Editura Empro, Focșani, 1998, p. 318.

⁷ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente*. Ediție de Ion Calafateanu și Viorica Pompilia Moisuc, Chișinău, 1995, p. 212-215.

împreună ci familia regală și numele mitropolitului Moldovei. Seara primul ministru a oferit, în sala Casinoului, un prânz membrilor Sfatului Țării, guvernului basarabean și tuturor notabilităților prezente în capitala Basarabiei”⁸.

Aflat la Bârlad, regele Ferdinand a fost încunostiințat telegrafic de primul ministru, Al Marghiloman, despre proclamarea Unirii și a adresat președintelui Sfatului Țării, Ion Inculeț, și primului ministru basarabean, Daniel Ciugureanu, la Chișinău, următoarea telegramă:

„Cu adâncă emoțiune și cu inima plină de bucurie, am primit știrea despre importantul act ce s-a săvârșit la Chișinău. Sentimentul național ce se deșteptase atât de puternic în timpurile din urmă în inimile Moldovenilor de dincolo de Prut a primit prin votul înălțător al Sfatului Țării o solemnă afirmare. Un vis frumos s-a împlinit. Din suflet mulțumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat, în zile de restriște, ca o dulce mângâiere, să văd după o sută de ani pe frații basarabeni revenind iarăși la Patria Mamă. Aduc prinosul Meu de călduroase mulțumiri Domniilor Voastre și Sfatului Țării, ale cărui patriotice eforturi au fost încoronate de succes.

În aceste momente solemne și înălțătoare pentru patrie, de aici înainte comună, vă trimit la toți cetățenii din noua Românie de peste Prut regescul Meu salt, înconjurându-vă cu aceiași inimioasă și caldă iubire părintească.

Ferdinand”⁹.

În ciuda triumfului de la Chișinău, guvernarea Marghiloman (martie-octombrie 1918) nu a fost una lipsită de greutate. Dimpotrivă, problemele economice, sociale și politice deosebit de grave au marcat acest guvern încă de la preluarea puterii. Problema cea mai acută era cea a aprovizionării în condițiile unei producții de cereale foarte scăzută, datorită secetei din acel an. Într-un teritoriu ocupat în mare parte de trupele germane, care făceau masive rechiziții, atât pentru trupele de pe front, dar și pentru a le trimite în Germania, situația era agravată și de abuzurile și ilegalitățile comise de elementele colaboraționiste ale administrației locale.

Pentru rezolvarea acestei situații, primul ministru Alexandru Marghiloman dispunea, printr-o ordonanță adresată prefectilor județelor, măsuri de stopare a speculei, prin pedepsirea aspră a contraveniențelor. Cu toate acestea, problema nu și-a găsit rezolvarea¹⁰. Aprovizionarea cu carne, unt, ouă, brânză, cu săpun și sodă s-a făcut cu mare greutate și în cantități total insuficiente. Prețul tutunului și a băuturilor spirtoase a crescut considerabil. Probleme majore au fost întâmpinate și la produsele de import.

Confruntat cu o serie de probleme financiare, guvernul conservator al lui Alexandru Marghiloman a fost nevoit să se împrumute la Banca Națională a României, mărind astfel daoriile deja contractate la 1,3 miliarde lei.

În asemenea condiții, primul ministru și guvernul său au fost ținta unor vehemente critici din partea opiniei publice, dar mai ales a opoziției politice. Lipsa pământului a generat numeroase frământări în rândul țăranilor, care în unele locuri amenințau să se transforme în acte de violență. Pus în fața unei iminente revolte de

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ Constantin I. Stan, *Politica internă a guvernului condus de Alexandru Marghiloman. Martie-octombrie 1918*, în *MOUSAIOS*, buletin al Muzeului Județean Buzău, vol. V, 1999, p. 296.

proporții, guvernul Marghiloman a adoptat pe de o parte o poziție de forță, organizând jandarmeria rurală, destinată să țină sub control situația de la sate și să reprime eventualele mișcări revendicative, iar pe de altă parte a luat în calcul inițierea unor reforme menite să dezamorseze situația încordată din țară.

Omul politic Alexandru Marghiloman, exponent de seamă al marii moșierimi, deși era convins de necesitatea stridentă a unei reforme agrare, nu era adeptul împrumutării tuturor țăranilor, ci numai a acelor care aveau posibilitatea să-și cumpere, prin intermediul unor credite funciare, suprafețele de pământ necesare unei producții agricole îndestulătoare. După spusele sale, Marghiloman dorea nu o reformă de clasă, ci o „*clasă de țărani înstăriți*”¹¹.

Deși conservatorii au câștigat alegerile din iunie 1918 și datorită promisiunilor de împrumut a țăranilor, Marghiloman a tergiversat aplicarea reformei agrare, motivând că legile de expropriere nu puteau fi promulgate mai devreme de șase luni de la eliberarea teritoriului, întrucât corpurile legiuitoare nou alese nu aveau rol de Adnare Constituantă. În același timp însă, guvernul Marghiloman a promulgat „*Legea obligativității muncii și culturilor agricole*”, prin care autoritățile statului controlau și impuneau măsuri coercitive pentru neexecutarea programului de muncă stabilit de serviciul agricol județean. Partidele politice ale vremii au avut poziții diferite față de această lege, cei aflați în opoziție criticând-o, bineînțeles, vehement. În plus, legea a creat nemulțumiri în lumea satelor, numeroase fiind localitățile în care țăranii s-au revoltat împotriva impunerii acesteia.

Reforma agrară se impunea însă ca o necesitate istorică, dar și ca o modalitate de a răsplăti sacrificiul miilor de țărani care căzuseră pe câmpurile de bătălie cu speranța că sfârșitul războiului le va aduce și bucuria împrumutării cu pământ. Guvernul conservator al lui Alexandru Marghiloman a tergiversat în continuare aplicarea acestei reforme, căutând să nu aducă nici un prejudiciu moșierilor, dar să asigure în același timp un control al muncii pământului, o intensificare a exploatării lui, un instrument de pacificare socială și un antidot puternic contra teoriilor comuniste și revoluționare în plină ascensiune la vremea respectivă. Nou promulgata „*Lege pentru arendarea obligatorie și vânzarea unei părți din pământul marii proprietăți*” avea rolul să pregătească drumul spre reforma agrară, pe care conservatorii o vedeau înfăptuită în trei etape: arendarea obligatorie; exproprierea înfăptuită în Constituție și arendarea pământurilor la asociațiile țărănești; vinderea pământurilor la țărani. Însă nici respectiva lege nu a rezolvat problema agrară, ci a amânat-o din nou. La presiunea maselor însă, dar și a partidelor de opoziție, regele Ferdinand a trebuit să promită din nou, la 24 octombrie / 6 noiembrie 1918, că va împrumuta țăranii¹².

Intensificarea mișcării muncitorești, fenomen care a caracterizat întreaga Europă la sfârșitul Primului Război Mondial, a dat bătăi de cap și guvernului Marghiloman. În scopul păstrării controlului asupra ordinii interne în aceste condiții ușor inflamabile, guvernul s-a văzut nevoit să mențină starea de asediu pe întreg teritoriul țării și să treacă în mâna autorităților militare toate atribuțiile referitoare la menținerea ordinii publice și politice. Una din măsurile cele mai drastice și, evident, mai contestate, a fost Decretul

¹¹ *Ibidem*, p. 299.

¹² *Ibidem*, p. 305.

privind cenzurarea telegramelor și a corespondenței, prin care se urmărea limitarea efectelor propagandei socialiste și a opoziției.

Tot foarte contestată a fost și intenția guvernului Marghiloman de a da în judecată fostul cabinet liberal prezidat de Ion I. C. Brătianu, căruia i se imputa printre altele, acceptarea trecerii trupelor străine pe teritoriul țării, lipsa de preocupare pentru organizarea și înzestrarea armatei, corupția membrilor guvernului, cedarea flotei române Rusiei, transportul tezaurului național în Rusia, distrugerea rafinăriilor de petrol, folosirea vagoanelor de cale ferată în scopuri particulare. La presiunea opoziției și a miniștrilor aliați la guvernare, dar și la intervenția regelui, Alexandru Marghiloman a fost nevoit să renunțe totuși la acest demers legislativ.

În ceea ce privește problema carlistă (intenția principelui Carol al II-lea de a renunța la succesiunea tronului în schimbul căsătoriei cu Ioana (Zizi) Lambrino, Alexandru Marghiloman s-a arătat vehement în favoarea acceptării renunțării și înlăturarea prințului de la succesiunea tronului, „*întrucât se dovedise nedemn de a purta Coroana Românei*”. Problema carlistă a fost totuși rezolvată prin intervenția lui Brătianu, cel care își dorea o relație favorabilă cu Casa Regală, astfel că prințul rebel a fost pedepsit doar cu niște zile de închisoare, iar căsătoria morgamatică a fost anulată.

Pe lângă aceste măsuri, receptate ca antipopulare și antidemocratice, atacate în consecință de opoziție și opinia publică, guvernul Marghiloman și-a înscris la activ și o serie de măsuri receptate favorabil și menite să țină sub control situația social-economică a țării. E vorba de repunerea în stare de funcționare a serviciilor sanitare din teritoriul ocupat și de înființarea Direcției generale economice, cu atribuții în organizarea și supravegherea importului și exportului și aprovizionării cu materii prime. De asemenea, a fost reglementată problema devizelor, pentru schimburile în valută și finanțarea afacerilor de import-export ale acestei Direcției, efectuarea plăților externe ale statului.

La 24 octombrie / 6 noiembrie 1918, în condițiile în care Antanta și-a reluat ofensiva în vara anului 1918, Alexandru Marghiloman a fost nevoit să prezinte demisia guvernului său, iar întreaga activitate legislativă a Parlamentului a fost anulată.

De-acum, rolul lui Marghiloman se încheiase, cel care trebuia să-și însușească izbânda finală era din nou Brătianu. Deși a declarat că Marghiloman a salvat Coroana într-un moment crucial al istoriei, Brătianu nu s-a sfiit să-l catalogheze mai apoi, când disputa politică trecuse dincolo de rațiunile de stat, drept trădător.

După război, activitatea politică a lui Alexandru Marghiloman a intrat într-un accentuat con de umbră, încercările sale de revigorare a Partidului Conservator dovedindu-se zadarnice. Confesiunea sa din testament dă însă adevărata dimensiune a marelui om politic: „*am greșit poate mai mult decât socotesc, dar gândul mi-a fost întotdeauna curat și mi-am iubit țara*”¹³.

La 17 ianuarie 1925, revenit în țară după o operație dificilă la Viena, Alexandru Marghiloman s-a oprit la Buzău, unde, la 10 mai 1925, și-a dat obștescul sfârșit. Carul mortuar a plecat din curtea vilei „*Albatos*” spre gara Buzău, având „*în frunte corul profesorului Severeanu, apoi opt preoți în cap cu episcopul Ghenadie, coroane,*

¹³ Valeriu Niculescu, Gheorghe Petcu, *Buzău-Râmnicu Sărat, oameni de ieri, oameni de azi*, Editura ALPHA MDN, Buzău, 199, vol. 1, p. 48-55.

catafalcul foarte simplu pe care erau multe flori, carul mortuar, tras de doi cai, ținută de doi băieți în costume naționale. Urmau apoi multe persoane marcante din Buzău, indiferent de culoarea politică. Apoi, primul automobil cu doamna Marghiloman și alte doamne. Cortegiul a fost însoțit de mult popor. În gară, de asemenea, public numeros. Deplasarea cortegiului la București s-a efectuat cu un vagon mortuar și două vagoane de clasă pentru însoțitori. Însmormântarea a avut loc în data de 13 mai 1925, la cimitirul Bellu. Alexandru Marghiloman nu a avut parte de funerarii naționale. Abținerea ostentativă a guvernului Brătianu și a regelui Ferdinand de a da funeraliilor ceremonialul ce li se cuvenea, le-a transformat în eveniment de interes de-a dreptul național”¹⁴.

Referindu-se la rolul jucat de Alexandru Marghiloman în acest context istoric, istoricul C. C. Giurescu spunea: „Era un bun debateur parlamentar, vorbea cu pricepere, fără să aibă talentul, însă, al lui Take Ionescu (Gură de Aur) sau al lui Titu Maiorescu. A fost criticat uneori cu înverșunare pentru faptul că a format guvernul din 1918 care a semnat Tratatul de la București. Trebuie să recunoaștem acum în perspectiva istorică și privind lucrurile cu obiectivitate, că Marghiloman a acceptat atunci un rol de sacrificiu”¹⁵.

I. G. Duca, în „Memoriile” sale, îi atribuie același rol de sacrificiu: „Dacă Marghiloman ar fi înțeles la ce se mărginea rolul lui, acest rol de sacrificiu într-un interes superior de stat, ar fi putut fi un rol demn de recunoștință națională”¹⁶.

Și deși Duca îl creditează pe Marghiloman mai degrabă ca un mare avocat decât ca om politic, rolul său în istorie rămâne în primul rând la masa de joc a politicii, unde a intrat într-un moment greu pentru țară și a știut că va trage de la început o carte necâștigătoare. Dar poate tocmai calitățile lui de mare jucător, recunoscute și apreciate în epocă, l-au făcut să accepte această provocare.

Politica de „mână forte” a guvernului condus de liderul politic conservator buzoian, menită să conducă o țară aflată într-o situație politică și economică deosebit de dificilă, a dus inevitabil la scăderea drastică a popularității sale în rândul opiniei publice și la îngreunarea poverii cu care a fost obligat să traverseze istoria. Generațiile care au urmat nu l-au așezat acolo unde, binemeritat, și-ar fi avut locul, anume în galeria marilor oameni de stat ai României.

¹⁴ Mirela Laura Vlăduță, Victor Andreica, *Contribuții la o monografie: Liceul teoretic” Alexandru Marghiloman” Buzău*, Buzău, 2002, p.52.

¹⁵ Dr. Doina Ciobanu, *Diferite fațete ale omului politic Alexandru Marghiloman*, în *MOUSAIOS*, vol. IX, Buzău, 2004, p. 281.

¹⁶ *Ibidem*, p. 282.

Nedreptatea continuă și astăzi. Deși vila Albatros, bijuteria familiei Marghiloman a fost restaurată, Alexandru Marghiloman nu s-a întors însă definitiv acasă. Moștenirea sa spirituală este încă risipită prin varii locuri, în timp ce saloanele vilei nu amintesc mai deloc de ilustrul lor proprietar. Un singur bust, operă a artistului buzoian Emil Pricopescu, așezat la jumătatea scării principale, întâmpină cu tristețe vizitatorii, curioși să înțeleagă de ce nu-l găsesc pe Marghiloman acasă. Răspunsurile celor care administrează complexul sunt, desigur, oferite de mai marii județului, care nu pot cădea de acord pe acest subiect al destinației moștenirii spirituale – atât cât a mai rămas din biblioteca, tablourile, mobila și alte bunuri împrăștiate pe la diverse instituții – și nu vor să accepte să le transfere de la Muzeul Județean la Vila Albatros, care ar putea deveni astfel o casă memorială a unui om a cărui memorie merită cinstită.

Din păcate, și locul de veci al familiei Marghiloman, din Cimitirul Bellu din București, a fost vândut, nu se știe prin ce *aranjamente*, unui ilustru anonim, astfel că *Lordul Valah*, cum l-au gratulat contemporanii săi, încă mai rățăcește printr-o istorie de multe ori nedreaptă cu marii ei făuritori.

N.B.

Pe 27 martie 2018, când s-au împlinit 100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, marele om politic buzoian Alexandru Marghiloman a fost definitiv repus în drepturi, prin dezvelirea unei impunătoare statui a acestuia în parcul care îi poartă numele, în partea dreaptă a aleii care duce la Vila Albatros. Un numeros public a fost prezent la o impresionantă ceremonie organizată de municipalitate și armata din garnizoana Buzău. Inițiativa a aparținut primarului Buzăului, ing. Constantin Toma, un admirator declarat al marelui om politic și un înfocat promotor al valorilor buzoiene autentice, și a fost circumscrisă manifestărilor dedicate Centenarului României Mari. La ceremonie a luat parte și strănepoata lui Alexandru Marghiloman, Irina Vlăducă-Marghiloman. Opera a fost realizată de artistul plastic buzoian Ciprian Dominoschi, profesor la Liceul de Arte “Margareta Sterian” din Buzău. Este realizată din bronz, are 2,84 m înălțime și a fost realizată într-un atelier din Arad. Pe soclul de beton, pe o placă de marmură este inscripționat textul: *Alexandru Marghiloman / 27 ian. 1854 / 10 mai 1925 / fiu al orașului Buzău / de șapte ori ministru al României / și președinte al consiliului de miniștri / 5 martie – 23 octombrie 1918.*

În aceeași zi, în sala Consiliului Județean Buzău, figura marelui om politic buzoian a fost evocată în cadrul unei conferințe internaționale desfășurată sub genericul *Centenarul unirii Basarabiei cu România. Repere buzoiene*, organizată de Fundația „Mareșal Alexandru Averescu” și Divizia 2 Infanterie „Getica”, cu comandamentul în garnizoana Buzău, împreună cu Primăria municipiului Buzău.

RELAȚII ROMÂNŌ - SOVIETICE (1918-1940)

Oltea RĂȘCANU GRAMATICU*

Cuvinte cheie: *România Mare, Rusia Sovietică, Conferința de la Montreaux (iulie 1936), Compromisul de la Munchen (29-30 septembrie 1938), Pactul Ribbentrop- Molotov (23 august 1939), Ultimaturile din 27 iunie 1940, Consiliul Regal, Anexarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și ținutului Herța, Al Doilea Război Mondial.*

Keywords: *Greater Romania, Soviet Russia, Conference of Montreaux (July 1936), Munich compromise (29 th - 30 th of September 1938), the Ribbentrop- Molotov Pact, Ultimate from 27 th June 1940, the Royal Council, Basarabia, Bucovina and the Herța county annexed, World War II.*

Abstract

The Romanian-Soviet relations were strained during the inter-war age, due to the fact Soviet Russia hadn't recognized the union of Bessarabia with Romania (27th of March 1918). The attempt to renew the political relations through a series of meetings and bilateral conferences failed until 1934. The talks between Nicolae Titulescu and Maxim Litvinov, the ministers of foreign affairs of the two states, ended with the signing of a protocol at the Conference of Montreaux (July 1936), which is at the basis of the Romanian-Soviet non-aggression pact.

The postponing of the signing of this pact for the 1936 fall, the removal of Nicolae Titulescu from his position as the minister of foreign affairs, as a result of the pressures done by some right oriented circles in the country and abroad (29th of August 1936), made its accomplishment impossible. Romania condemned all the aggression acts of the Axis (Germany, Italy, Japan), that culminated in the Munich compromise (29th-30th of September 1938), and the annexation of the entire Czechoslovakia (March 1939).

The tripartite negotiations between the Soviets, the English and the French in the summer of 1939 failed. The Soviet Union signed a non-aggression pact with Germany (23rd of August 1939), known as the a Ribbentrop – Molotov Pact of partition of the dominance circles in Eastern Europe. The fate of Bessarabia was already sealed.

As the Second World War broke with the German aggression over Poland (September 1939) and several western states (April-June 1940), the USSR would directly show its intention to annex Bessarabia. Following the two ultimates from 27th of June 1940 and the forced agreement of the Royal Council of king Carol the IInd, Bessarabia joined Bucovina and the Herța county in being annexed by the USSR.

---

* Prof., Președinte Societatea de Științe Istorice, Filiala Bârlad.

The drama of Bessarabia led the way to new territorial losses demanded by Hungary and Bulgaria, which marked the decay of Greater Romania.

Primul Război Mondial și Tratatul de Pace de la Paris (1919-1920) au modificat raportul antebelic al politicii echilibrului de forțe și au impus o „Nouă Ordine” bazată pe principiul naționalităților mai bine reprezentat, democrație, securitate colectivă și autodeterminare. „În vestul Europei, marile democrații învingătoare în război, Franța și Marea Britanie, reprezentau cel mai puternic centru de putere pentru noul sistem, - susținea diplomatul american Henry Kissinger - ... Popoarele cărora li se garanta autodeterminarea nu vor avea motive de a nu intra în război sau să asuprească alte popoare. Odată ce toate popoarele lumii vor fi gustat din binefacerile păcii și democrației, cu siguranță că se vor ridica la unison pentru a-și apăra câștigurile”¹.

Franța și Marea Britanie au rămas garantele sistemului versaillez, mai ales după retragerea Statele Unite ale Americii din „afacerile europene, și puternica contestare din partea Germaniei, principala putere înfrântă ce trebuia să suporte consecințele acestor tratate de pace, căreia i s-a alăturat și Rusia bolșevică, care trecuse prin două revoluții (februarie și octombrie 1917) și un distrugător și sângeros război civil.

Intuind apropierea dintre cele două state, imediat după război, analistul francez, Jaques Bainville, comenta nu fără o anumită malițiozitate: „*Tratatul de la Versailles a legat alianța între Germania și Rusia. Nu avem dreptul să ne înșelăm. Din moment ce între Germania și Rusia se reconstituia pe seama uneia și a alteia, o Polonie, se stabilea comunitatea de interese și de sentimente. Germanii și rușii nu se iubesc, dar ei sunt, ca să spunem așa, complementari... Ei sunt mai puțini complici pentru a-și garanta unii altora bucata lor de Polonie, cât mai ales pentru a o distruge și a o împărți din nou*”².

Liderii sovietici în frunte cu V. I. Lenin, după revoluția bolșevică (octombrie 1917), în timpul războiului civil (1918-1920), au lansat conceptul de „**revoluție mondială**” și teza „**Comunismului de război**”³ susținând incompatibilitatea dintre un stat comunist și statele capitaliste, imperialiste. Lev Troțki, primul ministru sovietic al Afacerilor Străine, se considera dator să se implice prin toate mijloacele pentru discreditarea capitalismului în general și a sistemului conceput la Versailles în special. Rusia fusese exclusă de la masa tratatelor de pace de la Paris, datorită orientării sale politice interne și externe, fără a mai lua în calcul semnarea păcii separate cu Germania imperială, la Brest-Litovsk, în primăvara anului 1918⁴.

În toată perioada interbelică Uniunea Sovietică își va menține poziția revizionistă, alături de Germania, Ungaria și Bulgaria. Tratatul de la Rapallo (1922) cu Germania, reînnoit în 1926 și în 1931, demonstrează acest punct de vedere comun al diplomației lor, dovedindu-se avantajos pentru ambele părți pe plan economic (resursele naturale sovietice) și militar (experiența logistică și militară germană), și, în același timp, o tactică utilă pentru descurajarea democrațiilor occidentale, fidele sistemului versaillez.

¹ Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura ALL, București, 2002, p. 191.

² Nicolae Ciachir, *Istoria relațiilor internaționale de la pacea Westfalică (1648) până în contemporaneitate (1947)*, Editura Oscar, București, 1998, p. 265.

³ Henry Kissinger, *op. cit.*, p. 226.

⁴ *Ibidem*, p. 225.

Evenimentele din Rusia au tras semnalul de alarmă, mai ales pentru statele vecine, printre care România care-și reîntregise granițele la sfârșitul Primului Război Mondial și a Marii Uniri din 1918. Relațiile diplomatice româno-sovietice s-au întrerupt în contextul proclamării independenței Basarabiei (24 ianuarie / 6 februarie 1918) și apoi a Unirii cu România, în conformitate cu **Hotărârea Sfatului Național de la Chișinău**, 27 martie / 9 aprilie 1918, act nerecunoscut de Rusia Sovietică (Uniunea Sovietică, din 1922) pe tot parcursul perioadei interbelice⁵. Prin Decretul Regal nr.842 din 22 aprilie 1918, regele a promulgat actul Unirii. Situația tensionată era determinată și de numeroasele incidente de la noua graniță (acțiuni ale unor bande înarmate care terorizau populația Basarabiei, provocarea de atentate, introducerea de arme și muniții, propagandă comunistă)⁶, presiuni ale diplomației sovietice către guvernul român pentru evacuarea Basarabiei ș.a.

O situație asemănătoare avea loc și în Bucovina din partea autorităților ucrainiene, care refuzau recunoașterea **Hotărârii Congresului General de la Cernăuți** din 15/28 noiembrie 1918, consfințită prin Decretul-lege din 18/30 decembrie 1918. Note diplomatice adresate guvernului român din 15 februarie, 16 martie, 12 aprilie și 5 mai 1919 solicitau retragerea armatei române din Bucovina⁷. Afișele lipite de bande de provocatori comuniști și lozincile strigate aveau mesajul: „Jos România Mare!” Acțiunile antiromânești au continuat și după 1920, când unirea Basarabiei cu România a fost recunoscută printr-un tratat semnat de Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia.

Basarabenii continuau să fie timorați de propaganda și amenințările Rusiei Sovietice, de lunga dominație rusă, de presiunile opiniei publice, la care adăugau dificultățile pe plan economic, administrativ și legislativ, nivelul de trai și cultural redus, greutăți în folosirea corectă a limbii române după procesul intens de rusificare de mai bine de un secol. Situația era similară și pentru bucovineni, ce aveau în spate 150 de ani de stăpânire austriacă. Legislația română adoptată după război a recunoscut tuturor cetățenilor din teritoriile unite „*fără deosebire de naționalitate, deplinătatea drepturilor lor politice și civile*”⁸. Dacă, în general, guvernul român a arătat toleranță și înțelegere, concretizată în luarea unor măsuri imediate (școli, publicații, instituții de cultură, înființarea unor partide politice, libertatea religioasă), unii minoritari din teritoriile noi și-au exprimat suspiciunea și chiar ostilitatea față de Marea Unire (unguri, bulgari, ruși,

---

⁵ La 13/26 ianuarie 1918 Consiliul Comisarilor Poporului a hotărât ruperea relațiilor diplomatice cu România. La chemarea Sfatului Țării, unități militare românești au intrat în Basarabia la 6/19 ianuarie 1918. La 8/21 februarie 1918, generalul Al. Averescu, șeful noului Guvern, însărcina telegrafic pe generalul Coandă să comunice comandantului suprem rusesc, pe lângă care era acreditat, că „scopul trimerii trupelor române este exclusiv acela de a garanta securitatea depozitelor militare ce avem în Basarabia și destinate trupelor române. Ca și trupele rusești care se aflau încă în România și de a asigura în același timp circulația normală pe toate căile ferate din Basarabia” (Al. Cretzianu, *Politica de pace față de Uniunea Sovietică*, în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Editura Moldova, Iași, 1991, p. 52; vezi și Ioan Scurtu, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994*, Editura Tempus, București, 1994, p. 118).

⁶ Vezi Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, 1991, p. 27-60.

⁷ Dumitru Preda, *În apărarea României Mari*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 245.

⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România (1918-1921)*, ediția a II-a, Editura Politică, București, 1976, p. 43.

ucrainieni, ruteni). Constituția democratică României (1923), prin articolul 7 prevedea drepturi egale între români și minorități.

În politica externă, obiectivul fundamental a fost după 1918, menținerea și consolidarea independenței naționale, stabilirea și dezvoltarea unor relații de colaborare cu toate statele, realizarea unui sistem de alianțe menit să asigure menținerea păcii și combaterea tendințelor revizioniste. În această direcție, I. Gh. Duca, ministru al Afacerilor Străine, sublinia în 1923: „*România are țeluri esențialmente pașnice. Unitatea ei națională fiind desăvârșită, ea nu mai cugetă decât să se întărească în granițele ei actuale și să trăiască în bune relații cu toți vecinii și cu toată lumea*”⁹.

Câțiva ani mai târziu, Gheorghe Tătărescu, primul-ministru liberal preciza aceeași linie a politicii externe românești: „*Politica noastră externă având ca ideal pacea și intangibilitatea pe veci a granițelor, nu poate cunoaște nici schimburi, nici șovăieli. Lozincile ei rămân aceleași : respectul tratatelor, respectul alianțelor și stabilirea de relații amicale cu toate națiunile, fără deosebire*”¹⁰.

Spiritul antirevizionist se manifestă și prin trăsătura strict defensivă, de apărare, promovată cu consecvență de diplomația românească interbelică. În acest sens se poate exemplifica cu atitudinea României, în perioada 1918-1920, față de Rusia Sovietică, refuzând propunerile repetate ale puterilor Antantei de a interveni direct în războiul civil din această țară. Politica statu-quo-ului și în relațiile cu Rusia a fost susținută de Ion I.C.Brătianu la una din ședințele Comisiei Conferinței economice europene de la Geneva din 17 mai 1922¹¹. Acest angajament având la bază statu-quo-ul teritorial a fost reînnoit în 10 iunie 1926, prin protocolul - anexă la Tratatul de prietenie româno-francez, precizându-se disponibilitatea guvernului român de a extinde angajamentul permanent de neagresiune față de Rusia Sovietică „*la toți vecinii săi*”¹².

Opus politicii externe românești, toți vecinii săi revizioniști (U.R.S.S., Ungaria, Bulgaria) vădeau intenții agresive, așteptând momentul prielnic pentru materializarea lor. În această situație România, membră deja a Societății Națiunilor, care avea la bază ideea securității colective (28 iunie 1919), va căuta să realizeze un sistem regional de alianțe politico-diplomatice care să asigure integritatea teritorială, statu-quo-ul: ***Mica Înțelegere***, „*esențialmente o operă de pace*” - cum afirma Take Ionescu¹³, bazată pe trei înțelegeri bilaterale (Iugoslavia-Cehoslovacia, 14 august 1920, România - Cehoslovacia, 23 aprilie 1921, România - Iugoslavia, 7 iunie 1921)¹⁴, tratatul de alianță polono - română (3 martie 1921, reînnoit în 1926, 1931); ***Înțelegerea Balcanică*** (9 februarie 1934) cu Iugoslavia, Grecia și Turcia¹⁵. Caracterul defensiv al acestor alianțe a fost pus

⁹ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967, p. 424.

¹⁰ „Monitorul Oficial”, *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 10, Ședința din 10 februarie 1934, p.407.

¹¹ *Politica externă a României, dicționar cronologic*, coord. Ion Calafeteanu și Cristian Popișteanu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 179.

¹² Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p.122.

¹³ Take Ionescu, *Mica Înțelegere*, București, 1921, p.2.

¹⁴ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura Politică, București, 1968, p. 50-51.; V.Moisuc, *Premisele izolării politice a României, 1919-1940*, Editura Humanitas, București, 1991, p.87.

¹⁵ Keith Hitchins, *România.1966-1947*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 462; vezi și Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei București, 1972; idem, *Politica externă a României în perioada interbelică (1919-1939)*, Editura Politică, București, 1975.

în evidență prin sprijinirea de către acestea a dezarmării și a înțelegerilor internaționale pentru scoaterea în afara legii a războiului ca mijloc de reglementare a diferendelor.

Guvernele României, indiferent de politica lor internă și de coloratura ideologică, s-au orientat spre acele inițiative ale Societății Națiunilor pentru menținerea reglementărilor de la Versailles: aderarea la **Protocolul de la Geneva** (1924) care califica războiul de agresiune drept o crimă internațională și stabilea proceduri pentru identificarea agresorului și pentru impunerea arbitrajului de către Curtea Permanentă de Justiție Internațională; **Pactul Briand-Kellogg** (1928), care scotea în afara legii războiul ca mijloc de rezolvare a conflictelor dintre națiuni; **Convenția pentru definirea agresiunii** de la Londra (1933); **Pactul de neagresiune și conciliațiune** de la Rio de Janeiro (1933).

Criza economică (1929-1933) marchează începutul unei perioade de contradicții dintre marile puteri, dar și cele generate de politica de dominare și subordonare a statelor mai mici, cum era și cazul României, vizându-se deschis revizuirea statu-quo-ului teritorial instituit prin Tratatul de Pace de la Paris, și trecerea la o politică deșănțată a înarmărilor masive¹⁶. De-a lungul întregii perioade interbelice, românii au respins proiectele de federalizare patronate de Marile Puteri, optând pentru o inițiativă diplomatică proprie.

Mica Înțelegere (reorganizată în 1933), ca și Înțelegerea Balcanică (1934), nu a reușit să creeze un front unit în privința problemelor internaționale vitale care să modifice cursul evenimentelor din deceniul patru. Liderii români au fost alarmați de actele de agresiune ale Germaniei și Italiei, după 1934, întrucât ele puneau în pericol însăși bazele securității colective, cât și de faptul că reacțiile șovăielnice ale Franței și Marii Britanii erau prea puțin liniștitoare. Toate eforturile depuse de guvernele României de a asigura inviolabilitatea noilor frontiere ale țării, s-au dovedit până la urmă lipsite de succes.

În acest context ne propunem să analizăm câteva jaloane ale relațiilor româno – sovietice în perioada interbelică. Uniunea Sovietică a fost singurul stat învecinat României care a refuzat să recunoască, chiar și formal, granița comună, fapt care a determinat o stare de tensiune permanentă în relațiile lor diplomatice. Litigiul teritorial privind Basarabia, problema tezaurului României transferat în Rusia în timpul războiului mondial, activitățile comuniste antiromânești au constituit câțiva din factorii acestor adversități politico-militare româno – sovietice.

Contacte oficiale și neoficiale, directe și indirecte, la diferite niveluri au existat, imediat după război, dar toate s-au izbit de refuzul Moscovei privind recunoașterea graniței pe Nistru, condiție indispensabilă pentru guvernul român a începerii unor tratative bilaterale serioase.

În primii ani ai regimului sovietic, România a știut să reziste la multe ademeniri de a participa la acțiuni militare, contra statului vecin, acțiuni pe care ruptura politică inițiată de guvernul sovietic le-ar fi legitimat. Neintervenția României în războiul civil din Rusia Sovietică nu a trecut neobservată de Rusia Sovietică și de diplomația europeană. Această stare de spirit neintervenționistă a fost surprinsă de diplomatul

¹⁶ Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic (1919-1939)*, Editura Militară, București, 1981, p. 57.

francez Saint Aulaire, în iarna anului 1920: „În problema trecerii Nistrului de către trupele sale pentru a îndepărta pericolul bolșevic de la frontieră, România nu se gândește în nici un fel”¹⁷.

Pe parcursul anului 1920, se numără câteva contacte, dar fără un rezultat palpabil între Dumitru N.Ciotori și Maxim Litvinov, adjunctul Comisarului pentru Afacerile Externe al Rusiei Sovietice (februarie - martie) la Copenhaga; între Gh.V. Cicerin, șeful diplomației sovietice și Al. Vaida Voievod, primul - ministru¹⁸. Noul prim-ministru, generalul Al. Averescu, declara într-o telegramă adresată lui Cicerin, în octombrie 1920, că „guvernul român n-a încetat să dorească restabilirea unor bune relațiuni cu Rusia, cât mai curând și pe baze cât mai durabile”¹⁹.

Un eveniment deosebit pentru statu-quo-ul românesc l-a constituit Hotărârea Consiliului Suprem reunit la Londra (3 martie 1920) și Paris (28 octombrie 1920) de recunoaștere de către Marile Puteri învingătoare a Unirii Basarabiei cu România, act neacceptat oficial de diplomația sovietică (1 noiembrie 1920). Înaintea semnării tratatului de la Paris, Take Ionescu își exprima intenția începerii unor negocieri cu Moscova, mai ales că guvernul român nu putea fi suspectat de toleranță față de activitățile contrarevoluționare având ca bază România, și mai mult păstrase neutralitatea în conflictul militar polono-sovietic. În acest sens, ministrul de externe român telegrafia omologului său sovietic la 10 noiembrie 1920: „Unirea Basarabiei cu România este o chestiune definitiv închisă și guvernul român nu o mai poate pune în discuțiune. Chestiunile secundare ridicate de orice schimbare de suveranitate și care au fost rezolvate în principiu de zisa Convențiune, sunt singurele care mai rămân a fi precizate între România și Rusia”²⁰.

La Varșovia a avut loc prima conferință oficială româno-sovietică (22 septembrie-25 octombrie 1921) care-și propunea stabilirea preliminară a programului unei viitoare întâlniri, dar după șase runde de convorbiri nu s-a ajuns la o platformă comună. Delegatul sovietic Karakhan „lăsase să se înțeleagă că guvernul său ar fi gata să recunoască unirea Basarabiei în schimbul unor compensații (tezaurul român de la Moscova, stipulațiuni privitoare la drepturile minorităților etc.), dar, conform instrucțiunilor sale, Filalty nu a acceptat menținerea chestiunii frontierei româno – sovietice în ordinea de zi a Conferinței”²¹

¹⁷ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București 1992, p.43; vezi și Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideia, București, 1999, p. 593-663

¹⁸ La 24 februarie 1920, Cicerin telegrafiasă lui Vaida –Voievod cu propunerea de a începe negocieri, fiind convins că „ toate diferendele între cele două țări pot fi aplanate pe calea unor tratative pașnice și toate chestiunile teritoriale pot fi rezolvate de comun acord”. La 3 martie 1920, Vaida-Voievod răspunde favorabil pentru începerea negocierilor. De fapt discuțiile secrete debutase la Copenhaga între D. Ciotori și M.Litvinov, care declarase că Rusia Sovietică va recunoaște unirea Basarabiei cu România la o viitoare întâlnire. Proiectata conferință româno-sovietică a fost întârziată de o neînțelegere a locului de desfășurare (Varșovia sau Harkov), iar apoi remanierea guvernamentală (Al.Cretzianu, *Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică*, în Gh.Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Editura Moldova, Iași, 1991, p.53 și urm.).

¹⁹ *Ibidem*, p. 54.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

Ion I.C. Brătianu a solicitat guvernului sovietic printr-un memoriu, în cadrul Conferinței de la Geneva (2 mai 1922), restituirea tezaurului, angajându-se la o politică de neintervenție față de Uniunea Sovietică, și la disponibilitatea de a încheia un pact de neagresiune (17 mai 1922). La inițiativa lui Maxim Litvinov de reunire a unei Conferințe de dezarmare a statelor limitrofe Rusiei Sovietice, la Haga, I. Gh. Duca răspundea favorabil: „*România nu are nici o intenție de agresiune, și în ceea ce privește în mod special Rusia, delegația română de la Geneva s-a pronunțat în favoarea unui pact de neagresiune perpetuă*”²².

În octombrie 1922, Brătianu relua subiectul într-o conversație cu Mareșalul Foch și exprima dorința României „*de a ști mai întâi pe care frontieră trebuie să dezarmeze*”²³. În noiembrie apăreau zvonuri despre o invazie sovietică în Basarabia, fapt dezmințit în decembrie 1922, la Paris, de către Edouard Herriot într-o convorbire cu Victor Antonescu, dar care sugera abordarea pe etape „*până la recunoașterea regimului bolșevic*”²⁴. La 19 decembrie 1922, la Laussane, Constantin Diamandy a avut o scurtă întrevvedere neoficială cu Cicerin, cu care ocazie sugera un troc: recunoașterea Unirii Basarabiei contra tezaurului și acceptarea pactului de neagresiune. Starea de spirit a cabinetului de la București și a opiniei publice era, în continuare, neîncrederea față de intențiile Uniunii Sovietice.

În mai 1923, guvernul român accepta inițierea de tratative cu U.R.S.S. pentru normalizarea relațiilor comerciale, dar abia în noiembrie, la Tiraspol, a fost semnat un acord bilateral privind prevenirea și soluționarea conflictelor de la frontiera nistreană. La Conferința Micii Înțelegeri de la Belgrad (ianuarie 1924) au fost evocate „problema rusească” și contactele româno-sovietice privind începerea unor negocieri oficiale, vizând normalizarea relațiilor politice. După mai multe discuții controversate la Salzburg sau Odessa, s-a convenit locul viitoarei Consfătuiri româno-sovietice: Viena.

Delegația română a primit mandat din partea primului - ministru I.I.C.Brătianu de a discuta separat problema Basarabiei și a tezaurului: normalizarea fiind condiționată de recunoașterea frontierei pe Nistru, semnarea unui pact de neagresiune, solidaritate cu interesele Moscovei în navigația pe Dunăre. După cinci runde de negocieri Conferința de la Viena (27 martie-2 aprilie 1924) s-a încheiat fără nici un rezultat. Partea sovietică vorbea despre organizarea unui plebiscit în Basarabia, lucru cu care delegația română nu putea fi de acord.

Poziția antiromânească a reieșit mai bine cu ocazia numeroaselor incidente de la granița de pe Nistru, care au culminat cu *Afacerea Tatar Bunar* (septembrie 1924). Toate acțiunile întreprinse în deceniul al treilea de guvernele românești de a restabili relațiile cu Uniunea Sovietică s-au dovedit zadarnice, mărul discordiei rămânând Basarabiei.

O nouă tentativă a existat cu ocazia aderării la *Protocolul de la Moscova* (1929) privind condamnarea oricărei agresiuni armate. Guvernul Iuliu Maniu condiționa semnarea actului de recunoașterea noilor frontiere răsăritene, în timp ce Maxim Litvinov, ministru de externe sovietic, se împotriva²⁵. Rezultatele au fost aceleași, lipsa

²² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond 71, Bulgaria. Relații cu România, vol.69, f-27.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f.29.

²⁵ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura Academiei Române, București, 1997, p. 146-147.

oricărei maleabilități din partea diplomației sovietice. În ianuarie 1932, guvernul Nicolae Iorga a încercat încă o dată să normalizeze relațiile cu Uniunea Sovietică, dar discuțiile de la Riga au eșuat din aceleași motive.

Nicolae Titulescu, personalitate marcantă a diplomației românești și europene interbelice, fost președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor de la Geneva (1930,1931), a militat de-a lungul întregii sale activități pentru apărarea intereselor naționale, pentru crearea unui sistem de securitate colectivă și asigurarea păcii. Titulescu și-a asumat din însărcinarea Consiliului Permanent al Micii Înțelegerii o misiune la Londra și Paris, în scopul de a convinge cele două democrații occidentale să nu facă jocul revizionist al Germaniei și Italiei. În iulie 1933, N. Titulescu semnează la Londra, *Convențiile privind definirea agresorului și agresivității*, demonstrând încă o dată dorința României de pace și rezolvarea neînțelegerilor pe calea negocierilor. Prima Convenție a fost semnată de România, Uniunea Sovietică, Estonia, Letonia, Polonia, Turcia, Persia și Afganistan (3 iulie 1933), iar a doua de către România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Turcia și Uniunea Sovietică (4 iulie 1933). Uniunea Sovietică devenea ea, însăși, agresoare în cazul în care ar fi invadat orice teritoriu aflat sub autoritatea României.

În perioada 1934-1936, dând dovadă de multă abilitate și simț politic, Nicolae Titulescu, ministru al Afacerilor Străine, după lungi tratative cu omologul său sovietic, Maxim Litvinov, a reușit să îmbunătățească substanțial raporturile româno-sovietice. Reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Uniunea Sovietică (9 iulie 1934) trebuie considerat un succes diplomatic, mai ales că în textul scrisorilor schimbate între cei doi miniștri de externe, Titulescu – Litvinov se spunea: **„Guvernul țărilor noastre își garantează mutual deplinul și întregul respect al suveranității fiecăruia dintre statele noastre”**²⁶. Admiterea Uniunii Sovietice în Societatea Națiunilor în același an a corespuns cu o nouă etapă în care intrase relațiile internaționale, îngrijorate de politica de înarmare a Germaniei și Italiei.

Nicolae Titulescu a reluat convorbirile în vederea semnării unui pact de asistență mutuală. Întrevăzând o apropiere mai serioasă între Germania și URSS, Titulescu atrăgea atenția că *„Pactul cu România va trebui făcut la timpul potrivit; altminteri, apropierea ruso-germană va avea loc fără noi și împotriva noastră... Aproximarea ruso-germană trebuie, prin urmare să ne găsească deja aliați cu U.R.S.S.”*²⁷.

În iulie 1935, regele Carol al II-lea și guvernul Tătărescu îi acordau depline împuterniciri pentru a negocia un pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică. După tatonările de la Geneva (septembrie 1935), Nicolae Titulescu a ales prilejul oferit de Conferința de la Moutreux (iunie-iulie 1936) pentru semnarea unui astfel de document de o mare valoare geo-politică²⁸.

La 14 iulie 1936, Nicolae Titulescu a negociat cu omologul său sovietic, Maxim Litvinov, bazele unui viitor tratat, consemnate într-un protocol. Titulescu dorea ca pactul de neagresiune să se semneze imediat, dar ministrul de externe sovietic, la indicația Kremlinului, a amânat ceremonia pentru toamna aceluiași an, cu ocazia

²⁶ Al.Cretzianu, *op. cit.*, p.56-57.

²⁷ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p.131.

²⁸ Keith Hitchins, *op. cit.*, p.463 și urm.

Adunării Societății Națiunilor de la Geneva. Politica externă promovată de Nicolae Titulescu de apropiere de Uniunea Sovietică a stârnit reacții puternice, pe plan intern, în tabăra adversarilor săi politici, cât și pe plan extern, în rândul statelor revizioniste, ducând la înăsprirea relațiilor cu cel de-al III-lea Reich și Italia fascistă.

Într-o scrisoare din 14 iulie 1936, adresată de Octavian Goga, liderul Partidului Național Creștin, regelui Carol al II-lea, se atrăgea atenția asupra unei eventuale schimbări a ministrului de externe și o revizuire a politicii externe românești: „... *Necontestat că nu Titulescu este chemat să ducă la bun sfârșit o astfel de însărcinare. El, pe drept sau pe nedrept, reprezintă astăzi noțiunea unei lipse de credit desăvârșite*”²⁹. La 29 august 1936, Nicolae Titulescu, diplomatul de care era legată întreaga politică externă românească pusă în slujba securității colective sub egida Societății Națiunilor, a fost demis din funcția de ministru de externe, ceea ce pentru unii reprezenta „*o dovadă de realism politic*”, și înlocuit cu Victor Antonescu³⁰, diplomat mai puțin intransigent și cu verticalitate decât predecesorul său, ceea ce a permis o apropiere mai mare a cercurilor politice românești de Marea Britanie, și într-o oarecare măsură de Germania și Italia. Această „reorientare” nu modifica postulatele de bază, un rol deosebit revenindu-i regelui Carol al II-lea, iar după instaurarea regimului autoritar, lui Armand Călinescu și Grigore Gafencu.

Demiterea lui Titulescu a avut și „*semnificația adaptării la noile condiții; căutarea de mijloace și metode noi, pe plan diplomatic și politic, care să permită contracararea pericolului evident la adresa securității statu-quo-ului teritorial al țării, a independenței sale naționale ce decurgea din eșuarea securității colective, ca urmare a afirmării deschise a revizionismului și revanșismului practicat de Departamentul de Stat al S.U.A.*”³¹.

Presa engleză a creat o atmosferă nefavorabilă regelui Carol al II-lea, care și-a intensificat dorința ca România să adâncească relațiile cu cabinetul de la Londra. În cadrul vizitei întreprinse de Carol al II-lea, în iunie 1937, și a convorbirilor avute cu regele Angliei, cu Chamberlaine și Eden, a atras din nou atenția asupra pericolului unei alianțe ruso-germane³². Semnarea Pactului Anticomintern între Germania, Italia și Japonia (1937) a însemnat trecerea la o politică agresivă directă împotriva statelor mai mici, vecine din Europa Centrală și Răsăriteană: Austria (martie 1938), Cehoslovacia (septembrie 1938-martie 1939), Albania (aprilie 1939).

Conjunctura internațională deosebit de tensionată a anilor 1938-1939, determină prudență din partea Kremlinului, care promova un joc dublu diplomatic: purta discuții și cu anglo - francezii și cu germanii, ultimii oferind tehnologie modernă militară, pe de o parte, și soluționarea revendicărilor teritoriale rusești pe care le pierduse în urma Primului Război Mondial: o parte din Polonia, Țările Baltice, Basarabia. În timpul guvernării, O. Goga – A. C. Cuza, relațiile cu Uniunea Sovietică s-au răcit, ceea ce a contribuit la accentuarea virulenței presei sovietice la adresa României, problema Basarabiei revenind în prim plan. Acest lucru a determinat intervenția ambasadurului

²⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANC), fond Casa Regală, dos.nr.7/1936, f.9.

³⁰ Gheorghe Buzatu, *Titulescu și strategia păcii*, Iași, 1982, p.257-304.

³¹ Frederic Nanu, *Politica externă a României (1919-1937)*, Institutul European, Iași, 1993., p.35.

³² Valeriu F. Dobrinescu, *Diplomația României. Titulescu și Marea Britanie*, Editura Moldova, Iași, p.42.

român la Moscova, pe lângă Comisariatul Afacerilor Străine pentru ca problema Basarabiei să nu mai continue ca principal subiect de presă și de emisiuni radio sovietice³³.

Politica românească față de Germania a devenit deosebit de precaută și rezervată, mai ales după Anschluss-ul Austriei (martie 1938). Notele de protest anglo-franceze adresate Reich-ului au fost calificate de Berlin ca „*venind cu 20 ani prea târziu*”³⁴. Anschluss-ul reprezenta primul pas al Germaniei spre estul și sud-estul Europei. A urmat anexarea regiunii sudete a Cehoslovaciei prin Tratatul de la München (30 septembrie 1938) cu acordul Marilor Puteri conciliante³⁵. Referindu-se la acest moment, Herman Göring, principalul colaborator al lui Hitler, amintea nu fără ironie: „*A fost atât de simplu! Nici Chamberlain, nici Daladier nu erau în ultimă instanță interesați să riște ceva pentru salvarea Cehoslovaciei. Soarta Cehoslovaciei a fost pecetluită în trei ore*”³⁶.

Poziția de rezistență antinazistă a statelor mici după München, era privită cu pesimism de oamenii politici francezi: „*Echilibrul european – arată Maurice Crouzet – fusese zdruncinată în favoarea Germaniei. Securitatea colectivă este ucisă*”³⁷.

Semnalul era evident pentru România, ca și pentru alte state mici, a căror integritate teritorială putea fi ușor sacrificată de Marile Puteri, așa cum se procedase cu regiunea sudetă a Cehoslovaciei. În noile condiții, România a depus susținute eforturi în găsirea unor soluții pentru stăvilirea agresiunii Puterilor Axei, îmbunătățirea relațiilor cu Uniunea Sovietică, de apărare statală, pe baza convențiilor politice și militare în vigoare, ca membră a Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice³⁸. Diplomația românească a încercat să preîntâmpine un atac hortyst sau polonez asupra Cehoslovaciei, și a acceptat tranzitarea ajutorului sovietic prin spațiul aerian al României.

La mijlocul lunii noiembrie 1938, Carol al II-lea va întreprinde o vizită la Londra și Paris în speranța obținerii unor garanții colective de securitate, considerând că Marea Britanie va deveni o contrapondere a Germaniei în Europa de Sud-Est. Aceste speranțe s-au dovedit deșarte, ba mai mult primul-ministru Chamberlain i-a sugerat că „*forțele naturale i-ar putea da Germaniei o preponderență în economia Europei de Sud-Est*”³⁹. Slabele rezultate ale eforturilor sale în capitalele occidentale, l-a determinat pe Carol al II-lea să inițieze o vizită în Germania. La 24 noiembrie 1938, la castelul Berghof a avut loc o lungă convorbire între regele Carol al II-lea și Adolf Hitler, care viza

³³ AMAE, fond 71, URSS, dos.40/1940, f.17.

³⁴ Valeriu F. Dobrinescu, *Emigrația română din lumea anglo-saxonă 1933-1945*, Institutul European, Iași, 1993, p. 11-12.

³⁵ Tratatul de la München a fost semnat de Neville Chamberlain, Edouard Daladier, Adolf Hitler, Benito Mussolini (Sorin Zamfir, *Istoria Universală contemporană*, I, Editura Oscar Print, București, 1999, p. 276; vezi și *** *Marea conflagrație a secolului XX*, Editura Politică, 1971, p. 53; A.Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Albatros, București, 1996,p.29).

³⁶ Zorin Zamfir, *op. cit.*, p. 280-281.

³⁷ Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, p. 255.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Keith Hitchins, *op. cit.*, p.469.

promisiunea unui sprijin din partea Reich-ului față de pretențiile teritoriale sovietice și ungare⁴⁰.

Intrarea trupelor germane în 15 martie 1939 în Cehoslovacia și destrămarea acestui stat⁴¹, a însemnat sfârșitul Micii Înțelegeri, și creșterea factorilor de risc asupra statelor mici din centrul și sud-estul Europei, printre care și România. În condițiile lipsei unor garanții din partea democrațiilor occidentale și a presiunilor germane, România a fost silită de a semna un acord economic cu Germania, la 23 martie 1939. Guvernul român a făcut mari concesii economice, în speranța evitării ocupației militare de către Germania, așa cum reiese și din expresia plastică a primului-ministru Armand Călinescu: „*Dau petrol și grâu ca să nu dau sânge și pământ*”⁴².

Din primăvara anului 1939 și până la încheierea pactului sovieto-german din 23 august 1939, România s-a aflat sub presiunea crescândă a Germaniei care îi cerea să extindă legăturile economice între cele două țări și să evite angrenarea în orice bloc de securitate, ostil Germaniei⁴³. Convorbirile economice româno-germane, din martie 1939, și demersul întreprins de V.V. Tilea, ministru plenipotențiar român la Londra, pe lângă Foreign Office a reținut atenția diplomației și presei sovietice. După un document britanic, din 16 martie 1939, V.V. Tilea l-a informat pe P.H. Nicholas, șeful Departamentului Sud-Est din Foreign Office, despre o comunicare neoficială primită de la ambasadorul sovietic, Ivan Maiski, potrivit căreia dacă „*Germania ar încerca vreodată să creeze dificultăți României prin Ungaria, Rusia ar acorda ajutor României atât cât îi stă în putință*”⁴⁴. Ministrul român de la Moscova a dezmințit, câteva zile mai târziu (20 martie 1939), știrea ultimatumului german și a mobilizării armatei române și a cerut ca aceste informații să fie comunicate lui Maxim Litvinov. Corespondentul Agenției TASS de la Londra explica negația Bucureștiului ca o manevră menită să permită Germaniei „*a da înapoi*”⁴⁵.

În contextul adâncirii crizei politice europene din martie-aprilie 1939, independența și integritatea teritorială a României erau deosebit de vulnerabile. Ofensiva puterilor Axei în sud-estul Europei s-a concretizat printr-o creștere a influenței lor asupra guvernului de la Budapesta, prin impunerea acordului economic de la 23 martie 1939, României și prin ocuparea Albaniei de către Italia, la 6 aprilie 1939. Ocuparea Ucrainei subcarpatice de către Ungaria horthystă avea și sensul unei manevre germane destinate a încercui România și a o supune în mod deliberat, unor acțiuni agresive concrete. Din sursele presei engleze reiese că cele 22 de divizii germane care servise pentru ocuparea Cehoslovaciei la care se adăugau și cinci corpuri de armată horthystă erau masate la granița cu România⁴⁶.

⁴⁰ Andreas Hillgruber, Hitler, *Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile româno-germane (1938-1944)*, Editura Humanitas, București, 1944, p. 60.

⁴¹ Aurică Simion, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939*, Editura Eminescu, 1983, p. 69.

⁴² Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a Românilor*, București, Editura Sport - Turism, 1981, p. 512.

⁴³ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 470.

⁴⁴ AMAE, fond 71, URSS, dos.40/1939, f.27.

⁴⁵ *Idem*, fond 71, Anglia, dos.40/1938 -1939, f.176-177; telegrama nr.778, de la Moscova, 20 martie 1939, semnată Dianu.

⁴⁶ *Idem*, fond 71, Germania, vol.76, telegrama 565 din 17 martie 1939 de la Legația de la Londra, semnat V.V.Tilea.

Garanțiile unilaterale anglo - franceze acordate României și Greciei, la 13 aprilie 1939, au avut o reală semnificație morală, dar întrucât nu erau însoțite de acțiuni concrete militare, ele au rămas lipsite de orice valoare practică. Reacția celorlalte Mari Puteri a fost în general aprobatoare. Germania nu a manifestat o ostilitate deschisă, dar a precizat că aceste garanții să fie ferite de orice înrăurire sovietică⁴⁷. La Moscova, Litvinov a aprobat garanția anglo-franceză, dar a exprimat rezerve referitoare la atitudinea Varșoviei, în condițiile în care, inițial, britanicii condiționaseră acordarea acestor garanții de extinderea alianței româno-polone.

În urma unui turneu diplomatic prin Germania, Franța, Italia, Marea Britanie (18 aprilie-3 mai 1939), ministrul român al Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, nota cu scepticism: „*Zărisem deci, de-a lungul întregii mele călătorii semnele prevestitoare ale catastrofei. Văzusem agitându-se principalele personaje ale dramei; le auzisem strigătele și chemările și măsurasem în același timp slăbiciunea lor și imensa ardoare a pasiunilor lor. Dar nu apreciasem în ce măsură deznodământul catastrofei era inevitabil... Cauzele ca și actorii, cei ce se credeau puternici și cei ce se credeau slabi, totul era judecat*”⁴⁸. Eforturile lui Gafencu ca marile puteri să respecte statu-quo-ul românesc și balcanic s-au dovedit zadarnice. ***Sistemul versaillez se prăbușea precum un castel de nisip.***

Nicolae Dianu comunica de la Moscova, din surse turcești, la 14 aprilie 1939, că nu trebuie exclusă o apropiere politică germano-sovietică⁴⁹. În raport cu evoluția relațiilor internaționale, România, în baza principiilor de drept internațional își propunea să continue față de Uniunea Sovietică, politica sa de bună vecinătate, defensivă⁵⁰, fapt exprimat și la 8 mai 1939, de către Grigore Gafencu în discuția la București cu Potemkin, adjunctul Comisarului Poporului pentru Afacerile Externe⁵¹. Pentru moment, România reușise să evite izolarea și să lase deschisă calea celor mai neprevăzute combinații politico-diplomatice.

La 12 august 1939 au început la Moscova convorbirile dintre delegațiile militare anglo – franco - sovietice, prezidate de ministrul de război, Kliment Voroșilov. Fiecare parte era însă suspicioasă privind șansele reale ale semnării unei declarații comune, care să servească și drept garanție comună pentru statele europene din est amenințate de agresiunea germană. Sovieticii erau și ei conștienți că englezii se fereau să negocieze cu adevărat la Moscova, iar Franța nu mai avea o opinie proprie, devenind un fel de remorcă a diplomației britanice. România urmărea cu interes desfășurarea negocierilor în speranța încheierii unui tratat tripartit, care să-i asigure securitatea.

Tratativele au intrat în impas în momentul în care s-a pus problema trecerii trupelor ruse pe teritoriul Poloniei și României în cazul unei agresiuni a Reich-ului. Londra și Parisul au solicitat acordul Varșoviei, dar fără succes. În ceea ce privește

⁴⁷ *Idem*, fond 71 România, vol.503/1939, f.99.

⁴⁸ Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, Editura Humanitas, București, 1991. Hitler declarase lui Gr.Gafencu, ministrul de externe, la Berlin „că nu are nimic de zis împotriva unor garanții franco-britanice, dar că pozițiunea s-ar schimba dacă aceasta garanție ar fi legată de asistența rusească”(Al.Cretzianu, op. cit, p.59-60).

⁴⁹ AMAE, fond 71, U.R.S.S., dos.90/1940, f.19.

⁵⁰ Arhivele Ministerului de Război (AMR), fond 5418, dos.15/1939, f.2.

⁵¹ Ioan Scurtu, *Carol al II-lea*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p.257.

România, ea nu a fost consultată nici de puterile occidentale, nici de Uniunea Sovietică. Negocierile au eșuat, sovieticii așteptând reacția Berlinului. La sfârșitul lunii iulie 1939, s-au desfășurat, în capitala celui de-al III-lea Reich, convorbiri secrete între funcționari ai ambasadei sovietice și cei de la Ministerul Afacerilor Externe german pe probleme economico-financiare precum și unele de „*interes*” comun de la Marea Baltică la Marea Neagră⁵². La 20 august 1939, Hitler a trimis o scrisoare personală lui Stalin, prin care se propunea ca la 22 august, Ribbentrop să fie primit la Moscova, cu scopul semnării unui pact de neagresiune și eventual al unei înțelegeri bilaterale. Stalin a răspuns afirmativ, von Ribbentrop era așteptat la Moscova în ziua de 23 august⁵³.

Întrucât tratativele tripartite anglo- franco- sovietice băteau pasul pe loc, diplomația sovietică era gata de semnarea pactului cu Germania hitleristă. În urma a două runde de negocieri, purtate de Joachim von Ribbentrop și consilierii săi, el a căzut de acord cu Stalin și Molotov, asupra conținutului **Pactului de Neagresiune**. Pactul cuprindea două dispoziții: excluderea războiului între contractanți și intrarea imediat în vigoare. Au început dezbateri și pentru un protocol adițional al pactului de neagresiune, care privea delimitarea sferelor de influență în Europa de Est. Ribbentrop a solicitat pentru semnarea actului adițional acceptul Berlinului, personal al lui Hitler. Răspunsul a sosit la Moscova pe 23 august, orele 23: „*Hitler este gata să țină cont de tot ceea ce U.R.S.S. ar dori să fie reglementat prin pact*”⁵⁴.

Pactul de neagresiune sovieto-german, semnat la Kremlin, a fost publicat, a doua zi în ziarul „Pravda”, fiind semnat de cei doi miniștri de externe, Joachim von Ribbentrop și Veaceslav Molotov. Cele două părți se angajau să se abțină de la violență, de la orice acțiune agresivă una contra celeilalte, iar în cazul unui atac din partea unei terțe puteri, cealaltă parte contractantă nu trebuia să susțină această putere sub nici o formă. Pactul era semnat pe o perioadă de zece ani, cu posibilitatea prelungirii pe încă cinci ani, fără posibilitatea denunțării lui înainte de expirarea lui⁵⁵.

La punctul trei al actului adițional al pactului de neagresiune se preciza: „**În privința sud-estului Europei partea sovietică atrage atenția asupra interesului ei în Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de acest teritoriu**”. Conform punctului patru „*Acest protocol va fi considerat de ambele părți ca strict secret*”⁵⁶. La început guvernul român nu a știut nimic despre aceste înțelegeri secrete, și nici ministrul plenipotențiar german de la București nu a fost informat de către Ministerul de Externe despre semnarea acestui pact de neagresiune⁵⁷. Protocolul adițional a devenit cunoscut abia la sfârșitul războiului mondial⁵⁸. Pactul de

⁵² *** *Istoria Românilor. România întregită (1918-1940)*, VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 533.

⁵³ Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Albatros, București, 1996, p.51.

⁵⁴ *** *Istoria Românilor...*, p.534.

⁵⁵ Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop- Molotov*, Institutul European Iași, 1998, p. 144-145; Gh.Buzatu, Florin Constantiniu și colab., *Secretele protocolului secret von Ribbentrop-Molotov*, Editura Moldova, Iași, 1991.

⁵⁶ *** *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, I, Editura Militară, București, 1989, p. 200; *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia*. Culegere de documente, Chișinău, Universitas, 1991, p.10.

⁵⁷ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol al II-lea...*, p. 91.

⁵⁸ *Ibidem*.

Neagresiune sovieto-german a stârnit consternare la București și în toate capitalele europene, alianța imposibilă între cei doi adversari ideologici, Germania nazistă și Rusia comunistă, se realizase. Conform afirmației unui ministru al ambasadei germane de la Londra, transmisă de V.V. Tilea la București, pactul sovieto-german urma să aibă consecințe asupra României privind cedarea Transilvaniei și Basarabiei⁵⁹. La 25 august 1939, guvernul român a comunicat guvernului polonez că în cazul unui conflict germano-polonez, România va păstra o strictă neutralitate.

În urma agresiunii militare germane în Polonia (1 septembrie 1939), se declanșa cel de-al Doilea Război Mondial. La 17 septembrie a urmat invazia trupelor sovietice și împărțirea statului polonez conform Pactului Ribbentrop – Molotov. *Blitzkrieg-ului* („războiul fulger”), în mai puțin de 18 luni, a făcut din Führer stăpânul Europei, cu excepția Marii Britanii aflată în asediu. După invadarea Finlandei de către U.R.S.S. (noiembrie 1939- martie 1940), războiul se deplasează spre Europa de Nord și Vestică. În mai 1940, „războiul ciudat”, neintervenționist la granița franco-germană a luat sfârșit, armatele germane străbătând Belgia, Olanda, Luxemburg, și apoi Franța, până la semnarea unui armistițiu de generalul Pétain cu Reich-ul, la 22 iunie 1940. La sfârșitul lunii iunie 1940, Marea Britanie era singura putere, „fortăreață a libertății” împotriva „mareei cafenii”⁶⁰ care se năpustise asupra Europei.

„România, izolată de prieteni prin toată întinderea Europei, cu Mica Înțelegere dezmembrată, cu singura garanție, destul de platonice a Marii Britanii – aprecia regele Carol al II-lea – era înconjurată de dușmani care nu doreau decât să facă jocul agresorilor. Iată situația în care se găsea la 1 septembrie 1939 (România, n.n.) când prin atacul german asupra Poloniei se declanșează cel mai groaznic și barbar război al istoriei”⁶¹.

Consiliul de Coroană prezidat de regele Carol al II-lea, în seara zilei de 6 septembrie 1939, a hotărât publicarea unei declarații privind menținerea neutralității României în războiul izbucnit în Europa de Est. Precizări în acest sens fusese făcute încă din 1 septembrie 1939, la solicitarea, ministrului german în România, Wilhelm Fabricius, subliniindu-se că tratatul de asistență mutuală cu Polonia nu va intra în vigoare, el neavând prevederea intervenției în cazul unui atac german⁶². După desființarea Poloniei ca stat și acțiunea furtunoasă pe Frontul de Vest, „o asistență militară anglo-franceză în favoarea României devenea „o ipoteză fără o perspectivă de materializare”⁶³. Opinia publică a fost informată despre „această neutralitate, în strictele ei limite stabilite prin convenția de la Haga, cu dorința sinceră și deseori afirmată de a întreține bune relațiuni cu toți vecinii noștri noștri”⁶⁴. Se făcea apel la

⁵⁹ AMAE, fond 71, dos.115, f.27.

⁶⁰ S.Berstein, P.Milza, *Istoria Europei*, vol.V, Institutul European, Iași, 1998, p. 311.

⁶¹ Carol al II, *În Zodia Satanei, Reflexiuni asupra politicii internaționale*, ed. I, Editura Universitatea, p. 96.

⁶² AMAE, fond 71, România, .VII. Însemnările lui Grigore Gafencu asupra Consiliului de Coroană din 6 septembrie 1939 de la Palatul Cotroceni; Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 178-186; Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, II, București, 1996, p. 204-207.

⁶³ Dinu C.Giurescu, *România în al Doilea Război Mondial*, ALL Istoric, București, 1999, p.8; vezi și Gh.Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

⁶⁴ „Universul”, 19 septembrie 1939, p. 1.

„solidaritatea națională, care constituie, laolaltă, forța morală a țării și temeiul însuși al neutralității noastre”⁶⁵.

În septembrie 1939, România a făcut pași serioși în vederea realizării **Blocului Balcanic al Neutrilor**, dar drumul va fie, definitiv, blocat, până la sfârșitul aceluiași an. Atitudinea Uniunii Sovietice față de România a devenit rezervată datorită prevederilor secrete care o vizau prin Pactul Ribbentrop - Molotov.

Diplomația Bucureștilor căuta, cu multă discreție, să afle mai multe detalii legate de intențiile Uniunii Sovietice. În acest scop, Ambasada de la Ankara reprezenta un punct important pentru descifrarea unora din planurile Moscovei. Din discuțiile avute de ambasadorul de la Ankara, Vasile Stoica, cu Saracioglu, reiese interesul României pentru îmbunătățirea raporturilor cu Uniunea Sovietică. Șeful diplomației turce considera neutralitatea proclamată la Moscova „*un cap de fir pe care nu trebuie să-l scăpăm*” și că se impun eforturi ca Uniunea Sovietică să fie admisă în blocul anglo-francez⁶⁶. În același sens s-a pronunțat și ambasadorul englez, Sir Knatchbull-Hugessen, care ne sfătuia „*să întărim acțiunea la Moscova*”⁶⁷. Chiar și ambasadorul francez, Massigli, a aprobat argumentele șefului diplomației turce⁶⁸. Între 9 și 11 septembrie 1939, Vasile Stoica a avut discuții cu Trentiev, ambasadorul sovietic în capitala Turciei, în legătură cu conținutul pactului din 23 august 1939, care l-a asigurat că acordul încheiat cu Reich-ul este „*un instrument de pace, nicidecum o alianță în vederea unei politici de agresiune*” și explica concentrările de trupe, din U.R.S.S. prin „*eventualele dificultăți care se puteau ivi la retragerea polonezilor*”⁶⁹.

Ministrul de externe român, Grigore Gafencu, transmitea, la 17 septembrie 1939, ambasadorului român la Moscova, Nicolae Dianu, că „*suntem dornici a consolida acordurile noastre de bună vecinătate*” și îl ruga să comunice oficialităților sovietice că România „*a avut, totdeauna, grijă să se țină în afara de conflictul ideologic dintre Germania și Rusia*”, și că este gata să încheie „*un pact de neagresiune cu Moscova*”⁷⁰.

Ministrul de externe sovietic, Molotov, în cursul unor discuții, la Moscova, cu Nicolae Dianu, i-a exprimat „*aprehensiunea lui față de numărul mare de avioane poloneze adăpostite în România*”, și de staționarea „*statului major polonez, împreună cu trupe și 500 de avioane*”, fapt care l-a determinat să întrebe retoric: „*Oare se întâmplă ceva neprevăzut pentru U.R.S.S.?*”⁷¹. Explicațiile diplomatului român nu au reușit să-l satisfacă pe interlocutorul sovietic. Dorința Bucureștilor de a strânge „tot mai mult relațiile de bună vecinătate și de amicitie cu U.R.S.S.”, pe baza direcțiilor externe – „o politică pacifistă și de strictă neutralitate”- a fost din nou exprimată cu ocazie audienței de prezentare la Molotov, a noului ministru Gheorghe Davidescu la Moscova⁷².

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ AMAE, fond 71, România, dos.115/1939, filele 32-34.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 34.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, dos.115, f. 394-396.

⁷⁰ *Idem*, fond 71, România, dos.7/1939, f. 204.

⁷¹ *Idem*, fond 71, URSS, dos.89/1939, f. 200.

⁷² ANC, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos.269/1939, f. 76.

Mareșalul Voroișilov într-o discuție cu generalul Pallasse i-a spus că Uniunea Sovietică „*nu are nimic să ceară României*”⁷³. La 14 octombrie 1939, cu prilejul unei audiențe a lui Davidescu la Kalinin, șeful Statului Major sovietic, acesta a accentuat că Moscova „*dorește, nu numai să păstreze bune relațiuni de vecinătate cu Țara Românească, dar să le și dezvolte cât mai mult*”, și că în viitor „*preocupările ei, în direcțiunea statelor balcanice va putea lua o formă mai insistentă*”. În același raport trimis Ministerului Afacerilor Străine la București, Gh. Davidescu informează că von Ribbentrop îi spusese ambasadorului Italiei la Moscova, Rosso, la 28 septembrie 1939, că Uniunea Sovietică „*nu va întreprinde nimic ce ar putea ajunge direct interesele României*”⁷⁴. Rapoartele agențiilor diplomatice românești din unele state nordice erau mai tranșante: Uniunea Sovietică aștepta ca Reich-ul să se angajeze într-o ofensivă puternică pe Frontul de Vest „*pentru a trece la o a doua etapă de revendicări față de țările ce se găsesc în spațiul ei vital*”⁷⁵.

La sfârșitul lunii octombrie 1939, corespondentul agenției Associated Press de la Budapesta informa oficialitățile de la Washington că „*orice acțiune din partea Rusiei, pentru ocuparea Basarabiei, va găsi România lipsită de asistență sau ajutor*” și sugera ca Ungaria să intre în Transilvania „*pentru a opri pe ruși în Carpați*”⁷⁶. Presa argentiniană sublinia, la 26 octombrie 1939, că acțiunea sovietică este „*probabilă și iminentă*” și că „*ea va fi urmată de o agresiune bulgară în Dobrogea și de una ungară în Transilvania*”, situație disperată în care România, „*ar fi obligată să lupte singură, neputând conta pe ajutorul Turciei, nici pe a Angliei sau Franței*”⁷⁷.

În acest timp oficialii politici și diplomatici asigurau, în continuare, guvernul român că nu trebuie să ne facem griji față de „*elanul*” rusesc, și că, pentru România, „*nu este nici o primejdie*”⁷⁸. Convorbirile oficiale purtate la Moscova de șeful delegației de la Ankara, Saracioglu, ca mandatar al Înțelegerii Balcanice, cu reprezentanții diplomației sovietice privind „*un acord care să garanteze statu-quo-ul în Balcani, Marea Neagră și Mediterana Orientală*” au întâmpinat rezistență, în schimb au apărut pe masa dezbaterilor alte probleme privind „*chestiunea strâmtorilor și clauza germană*”, „*chestiunea bulgară*” ș.a. Reîntors în țară, Saracioglu îi comunica, la 24 octombrie 1939, lui Vasile Stoica, că a constatat la Moscova, „*simpatii pentru Bulgaria și tendința de a-i sprijini revendicările*”⁷⁹ și că Uniunea Sovietică ar dori să conteze pe neutralitatea Turciei, față de Sofia, „*în orice împrejurări*”⁸⁰.

Ambasadorul american la Moscova, Steinhardt, comunica Departamentului de Stat al S.U.A. informații despre desfășurarea convorbirilor sovieto-turce. Referindu-se la problema României – anunța Steinhardt Washingtonul – ea „*a fost ridicată de guvernul sovietic în scopul de a obține asigurări ale neutralității turcești nu numai în eventualitatea că Uniunea Sovietică acaparează Basarabia, dar și în eventualitatea*

⁷³ *Ibidem*, f. 79-80.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 100.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 15.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 113.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 116.

⁷⁸ Aprecierile lui Schnurre, președintele Comisiei Economice Germane, relatate de ambasadorul român la Moscova, Gheorghe Davidescu (*Ibidem*).

⁷⁹ AMAE, fond 71, URSS, dos.90/1940, f. 25.

⁸⁰ *Ibidem*, dos.89/1940, f. 120.

unei încercări a Bulgariei de a obține Dobrogea”. Saracioglu i-a declarat lui Molotov că țara sa „nu se va opune acțiunii sovietice asupra Basarabiei deoarece Turcia și-a formulat obiecțiile ei în cadrul Antantei Balcanice, care se referă numai la frontierele dintre statele balcanice, dar că va veni în ajutorul României dacă Bulgaria va încerca să ocupe Dobrogea”. Diplomatul american opina că guvernul sovietic „poate acum să fie, într-un fel mai precaut în abordarea chestiunii Basarabiei și să încerce să obțină această regiune prin înțelegere cu România, mai degrabă decât cu forță”⁸¹. La 9 octombrie 1939, „Foreign Office” răspundea ministrului acreditat la Atena, M. Palairat care ceruse informații despre o eventuală înțelegere sovieto - turcă că „nu reprezintă o garanție din partea Rusiei de a nu acționa împotriva României”, ci „un evident mijloc de intimidare”, și se aprecia în continuare că „nu este nici un motiv să ne temem că Turcia ar ajunge la vreo înțelegere cu Uniunea Sovietică asupra României”⁸².

Diplomația română a urmărit cu interes discuțiile sovieto-turce de la Moscova. Ministrul de externe, Grigore Gafencu, l-a primit pe însărcinatul cu Afaceri Străine la București, Pavel Kukoliev, și l-a asigurat că țara sa privește „cu interes și simpatie negocierile” și cu speranța că se va ajunge „la o înțelegere temeinică”, că statele riverane de la Marea Neagră doresc „să păstreze între ele raporturi de încredere și de prietenie”⁸³. Grigore Gafencu propunea, chiar „un schimb de vederi mai activ, pe cale diplomatică directă cu guvernul sovietic”⁸⁴. Propunerile diplomației nu au avut nici un ecou la Moscova, preocupată de alte probleme.

La 28 octombrie 1939, după consultarea lui Grigore Gafencu cu ambasadorii români din capitalele statelor Înțelegerii Balcanice, s-a prezentat proiectul de constituire a „blocului de state neutre în sud-estul european”⁸⁵. Proiectul oficial urma să fie dezbătut de statele Înțelegerii Balcanice, și apoi să se ia legătura și cu alte state. Răspunsurile afirmative ale guvernelor turc, iugoslav și elen au sosit cu întârziere, în a doua jumătate a lunii decembrie 1939, după ce România abandonase planul „blocului neutrilor”, ca urmare a atitudinii adoptate între timp de Marile Puteri, și mai ales opoziția Germaniei, Italiei și Uniunii Sovietice⁸⁶.

Ratificarea tratatului sovieto-german de către Prezidiul Sovietului Suprem, la 28 octombrie 1939 și al protocolului adițional la 4 octombrie 1939, a fost grăbit de eșecul negocierilor cu Turcia. La 1 noiembrie 1939, V. Molotov declara că „vechile noțiuni de agresiune și agresor sunt inaplicabile în noua situație internațională”⁸⁷. Același reprezentant al diplomației sovietice declara că „este absurd a continua războiul împotriva hitlerismului”, și Turcia era „acuzată” că a preferat să-și lege soarta de „democrațiile occidentale” și că a părăsit astfel „neutralitatea”⁸⁸. În timpul tratativelor de la Riga, șeful delegației sovietice, vicecomisarul pentru marina de război, Isakov, a

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Valeriu F. Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia și România între anii 1939-1947*, Editura Didactică și Pedagogică R.A. București, 1992, p. 14.

⁸³ ANC, fond Președenția Consiliului de Miniștri, dos.269/1939, f. 108.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*, dos.270/1939, f. 48-49.

⁸⁶ AMAE, fond Înțelegerea Balcanică, vol.39, f. 536.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 126.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 124.

declarat omologului leton că, la terminarea negocierilor cu Finlanda, „*se va produce o acțiune sovietică în contra Basarabiei*”⁸⁹.

La sfârșitul lunii decembrie 1939 și începutul anului 1940, România a desfășurat o vie acțiune diplomatică la Roma și Ankara, în speranța că va trezi interesul Italiei și al Turciei pentru cauza rezistenței românești, la o acțiune sovietică din ce în ce mai probabilă și pentru a se îngădui, astfel, funcționarea garanției britanice.

Atacurile în presa sovietică și conținutul unor convorbiri ale diplomației sovietice scoteau tot mai mult în evidență intențiile U.R.S.S. față de problema revizuirii graniței de pe Nistru, cu alte cuvinte recuperarea într-o formă sau alta a Basarabiei. În această situație, România a intensificat eforturile pe lângă cancelariile „*democrațiilor occidentale*” La 29 decembrie 1939, V. V. Tilea a făcut cunoscut lui Al. Cadogan comunicatul guvernului român prin care se solicita Angliei ajutor față de o eventuală agresiune sovietică, prezentând informații potrivit cărora în primăvara anului 1940, Moscova „*va ridica problema Basarabiei*”. Această opinie este reconfirmată, câteva zile mai târziu, la 3 ianuarie 1940, cu ocazia unei întâlniri dintre V. V. Tilea cu Lordul Hallifax, potrivit căreia Uniunea Sovietică ar urmări „*o reabilitare, printr-o acțiune în sud, ca urmare a eșecului suferit în Finlanda*”⁹⁰.

La 4 ianuarie 1940, ambasadorul sovietic la București, într-o discuție avută cu Mihail Stănescu la sediul Ministerului Afacerilor Străine, și-a declarat „*surprinderea*” că anumite personalități române și-au manifestat „*îngrijorarea în ce privește intențiile Moscovei, față de noi*” și că această atitudine „*se datorează, exclusiv propagandei declanșate de Londra și Paris, în scopul de a tulbura relațiile româno-sovietice*”⁹¹. În aceeași zi, Gh. Davidescu a fost audiat la Moscova de Potemkin, căruia i-a înmănat răspunsul Bucureștilor la nota sovietică din 16 decembrie 1939. Diplomatul sovietic a fost informat despre plecarea din România a fostului președinte polon Mosciski, partea sovietică solicitând de urgență tranzitul ofițerilor cehoslovaci⁹². Regele Carol al II-lea nutrea bănuiala că între Germania și Soviete există un aranjament scris în ceea ce privește Basarabia, și în tot cazul, „cert este că nemții au abandonat această parte a țării, U.R.S.S.-ului”, de aceea considera necesar să sublinieze în cuvântarea rostită la Chișinău, la 6 ianuarie 1940, că Basarabia este pământ românesc⁹³.

Îngrijorarea față de un posibil atac armat din partea Uniunii Sovietice, a determinat România să încerce evitarea unei asemenea posibilități, depunând eforturi serioase pentru normalizarea raporturilor cu marele vecin de la răsărit. Gh. Davidescu reconfirmă lui Molotov, cu ocazia unei audiențe din 17 ianuarie 1940, intențiile guvernului român „*de a se vedea strângându-se relațiile de bună vecinătate*”⁹⁴. Dintre priorități numărându-se numirea unui ministru la București, încheierea unui acord comercial și chiar a unui pact de neagresiune. Aceste intenții erau privite ca neverosimile din partea cercurilor politice și diplomatice din jur.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 182.

⁹⁰ *Idem*, fond 71, URSS, dos.89/1940, f. 221.

⁹¹ *Ibidem*, f. 14.

⁹² *Ibidem*, f. 12.

⁹³ Carol al II, *op. cit.*, 83-85.

⁹⁴ AMAE, fond 71, URSS, dos.89/1940, f.12 (telegrama nr.204, de la Moscova, 17 ianuarie 1940, semnată Davidescu.)

Reprezentanta diplomației sovietice la Stockholm, Kollontay, într-o discuție cu Haidar, ambasadorul turc, a adăugat că U.R.S.S. „*nu a renunțat niciodată la Basarabia*”⁹⁵. Ministrul sovietic la Bruxelles împărtășea aceeași opinie. În urma sondajelor făcute de Foreign-Office în legătură cu poziția Germaniei față de o posibilă agresiune sovietică asupra României, a reieșit clar că Reich-ul nu va ajuta România.

La 29 martie, Molotov, în discursul susținut în Sovietul Suprem, afirma printre altele că există „*o chestiune litigioasă nerezolvată, aceea a Basarabiei*”⁹⁶. Cuvântarea a creat o mare neliniște la București. Într-un document al Ministerului Afacerilor Străine era considerată drept „*rău voitoare*”, și „*agresivă*” și constata că Moscova apreciază hotarul Nistrului ca un „*punct vulnerabil*” pentru pacea în răsăritul Europei, „*un catalizator al revendicărilor maghiare și bulgare*”⁹⁷. La Berlin, expunerea, după apreciere ministrului român Al. Cretzulescu, „*nu a stârnit prea mult entuziasm*”, apreciindu-se că Uniunea Sovietică intenționează să urmeze „*exclusiv, și în afara oricărei alte considerații, linia propriilor interese*”⁹⁸. Contactele oficialilor români cu diplomații englezi s-au intensificat, Grigore Gafencu având convorbiri cu Sir Robert Hoare în zilele de 29 martie, 2 și 4 aprilie 1940, ocazie de a se reafirma că „*atitudinea ostilă*” pe care o manifestă Uniunea Sovietică față de România „*ne impune o prudență și mai mare*”⁹⁹.

Ministrul român la Roma, Raoul Bossy, a fost vizitat de însărcinatul sovietic al Afacerilor Străine, Helfant, care considera că, la București, „*s-a interpretat greșit*”, discursul lui Molotov, deoarece poziția față de Basarabia „*nu ar avea ceva nou*”, și Moscova „*nu e în măsură a încheia un pact cu noi sau a ne da vreo garanție*”¹⁰⁰. Un buletin Informativ al Serviciului Secret Intern, din 1 aprilie 1940, aprecia discursul lui Molotov drept un „*avertisment*” dat vecinilor de la sud de a nu se lăsa „*atrași într-o acțiune dușmănoasă față de Soviete*”¹⁰¹. Ambasadorul german la Ankara, Franz von Papen îl asigura pe trimisul român, Vasile Stoica, că Moscova va respecta pacea cu Bucureștii, deoarece „*nu trebuie să ne temem de nici o agresiune, sub nici un motiv, cât nu vin Aliații în Balcani*”¹⁰². Ambasadorul sovietic, Lavrentiev, într-o convorbire cu adjunctul ministrului de externe iugoslav, comenta că Bulgaria a fost îndrumată „*a-și orândui litigiile cu România pe calea unei înțelegeri directe*”¹⁰³.

La mijlocul lunii aprilie 1940, s-au intensificat incidentele la frontiera româno-sovietică, ceea ce a dus la creșterea tensiunii, existând convingerea că acestea vor fi folosite de partea sovietică drept pretext pentru viitoarea intervenție asupra Basarabiei. Spre sfârșitul lunii mai 1940, printr-o notă telegrafică, Grigore Gafencu recomanda reprezentantului Legației române la Moscova să descifreze adevăratele intenții ale sovieticilor, care ar putea reieși din concentrațiile de trupe masive pe care aceștia le

⁹⁵ *Ibidem*, dos.89/1940, f.422 (telegrama nr.185, 12 martie 1940, de la Stockholm).

⁹⁶ *Ibidem*, f.406 (telegrama 452, 30 martie 1940, de la Moscova, semnată de Davidescu).

⁹⁷ *Ibidem*, f.430 (telegrama nr.843, 30 aprilie 1940, de la Moscova).

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, f.462.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f.140; vezi și Mihai Pelin, *Diplomație de război: România –Italia, 1939-1945*, Editura Elion, , București, 2005.

¹⁰¹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (AMAp), fond 5417, dos.2b/1940, poziția 902, f. 753.

¹⁰² AMAE, fond 71, URSS, dos. 90/1940, filele 117-118.

¹⁰³ *Idem*, dos.89/1940, f.434.

efectua la granița României. În Directivele pentru Partidul Comunist din România, adoptate la 8 mai 1940 de Comitetul Executiv al Internaționalei a III-a, se recomandă acestuia să contribuie la rezolvarea problemei Basarabiei¹⁰⁴.

La 22 mai, Grigore Gafencu s-a adresat ministrului german la București Wilhelm Fabricius, solicitând ajutorul Germaniei în această problemă, dar acesta l-a sfătuit să reglementeze relațiile româno-sovietice pe cale pașnică¹⁰⁵. După 10 mai 1940, data declanșării agresiunii hitleriste victorioase în Vestul Europei, soldată cu ocuparea Belgiei, Olandei, Luxemburgului, și capitularea Franței, la 22 iunie 1940, soarta Basarabiei era pecetluită. Garanțiile franco-germane deveneau inoperante, România începe cu pași grăbiți schimbarea orientării politicii externe spre Germania și aliații din Axă. Primul pas l-a constituit semnarea la București, la 27 mai 1940, a unui acord economic în domeniul petrolier (*Olwaffen Pakt*), exporturile de țiței fiind îndreptate prioritar spre Germania¹⁰⁶. În cadrul audienței lărgite a membrilor Consiliului de Miniștri, din 28 mai 1940, Carol al II-lea a recomandat promovarea unei politici externe de „*adaptare la realități*”, adică orientarea spre Germania mai ales¹⁰⁷. Grigore Gafencu, binecunoscut pentru simpatiile sale occidentale, a demisionat, fiind înlocuit cu Ion Gigurtu, agreeat de Berlin. Cu aceasta lua sfârșit neutralitatea României, declarată la 6 septembrie 1940, și i se substituia cea de nonbelligerantă, favorabilă Axei.

Schimbarea liniei politice nu salvează România de agresivitatea nedisimulată a sovieticilor și maghiarilor. România nu se mai putea bizui pe garanțiile unilaterale și condiționate ale Franței și Angliei, după prăbușirea frontului de vest și capitularea Franței (22 iunie 1940). Diplomatul Alexandru Cretzianu evocă cu durere starea de spirit românească din iunie 1940: „în România, ca și în alte părți din Europa, invincibilitatea armatei franceze a fost multă vreme o dogmă, o axiomă, un element fundamental în orice discuție politică. Chiar și germanofiliile din mijlocul nostru n-au presupus niciodată posibilitatea că forțele lui Gamelin vor fi zdrobite și puse pe fugă de către Wehrmacht în numai câteva zile de luptă. Nu voi încerca să descriu aici măsura influenței înspăimântătoare pe care a avut-o prăbușirea Franței asupra noastră”¹⁰⁸.

Hitler solicita rezolvarea problemelor litigioase între România cu Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria. Pe data de 23 iunie 1940, Viaceslav Molotov îl anunța pe ambasadorul german la Moscova, Schulenburg, că: „*Soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic... intenționează să folosească forța în cazul în care guvernul român va respinge acordul pașnic*”¹⁰⁹. Acestei pretenții, Molotov adăugă și Bucovina, cerere care i-a luat prin surprindere și i-a nemulțumit pe germani, deoarece se încălca prevederile articolului 3 al protocolului adițional al Pactului Ribbentrop – Molotov. Sovieticii creaseră Frontul de Sud care cuprindea Armatele 5, 9 și 12, comandate de generalul Jukov.

¹⁰⁴ ANC, Arhiva C.C. al PCR, fond 1, inv.8, dos.167, f.15-20.

¹⁰⁵ Andress Hillgruber, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu*, p. 105.

¹⁰⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p.1537-1538.

¹⁰⁷ Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, II, 1939-1940, București, 1996, p. 177.

¹⁰⁸ Alexandru Cretzianu, *The Lost Opportunity*, London, 1957, p. 24-27; vezi și Ana-Maria Stan, *Relațiile franco-române în timpul regimului de la Vichy, 1940-1944*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.

¹⁰⁹ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op. cit.* p.25.

Ribbentrop prezintă pe 25 iunie U.R.S.S.-ului răspunsul german: „1. Germania rămâne fidelă acordurilor de la Moscova. De aceea ea nu manifestă nici un interes față de chestiunea Basarabiei. 2. Pretențiile guvernului sovietic în ceea ce privește Bucovina constituie ceva nou. Bucovina a fost o provincie a Coroanei austriece și este dens populată de nemți. 3. În alte regiuni ale României, Germania are interese economice foarte importante. Aceste interese includ câmpiile petroliere și pământurile agricole. De aceea, Germania... este extrem de cointerесată ca aceste teritorii să nu devină un teatru al acțiunilor militare”¹¹⁰.

Pe 26 iunie, Molotov anunța reprezentantul Reich-ului la Moscova că se va face un compromis privind Bucovina: „hotarul... să treacă din cel mai sudic punct al Ucrainei apusene sovietice, de lângă muntele Kniatosa spre est de-a lungul râului Suceava și apoi mai spre nord-est de Herța pe Prut”¹¹¹. În felul acesta sovieticii obțineau legătura feroviară directă din Basarabia, prin Cernăuți spre Lvov. Molotov avea acordul Italiei în problema litigioasă cu România, încă, din 20 iunie, în urma discuției avute cu ministrul plenipotențiar la Moscova, Rosso. Presimțind catastrofa, Gheorghe Tătărescu, primul-ministru, într-un raport trimis regelui, în 25 iunie 1940, aprecia că „moralul trupelor este admirabil, dar că nu avem putința de a rezista unui atac rusesc cu forțele pe care le avem. Va trebui să facem manevre politice”¹¹².

Pe 26 iunie, ministrul de externe, Ion Gigurtu, telegrafia lui Davidescu la Moscova să ceară Kremlinului să-și definească poziția și intențiile față de România. În aceeași zi la orele 22, Molotov convocă pe ministrul român la Moscova, Gheorghe Davidescu, căruia îi înmânează o notă ultimativă privind cedarea imediată a Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Argumentele românilor de ordin etnic, istoric și politic precizate de Gh. Davidescu nu au fost luate în seamă. Nordul Bucovinei trebuie să revină Uniunii Sovietice – afirma Molotov – ca despăgubire pentru dominația română în Basarabia timp de 22 de ani¹¹³. Nota ultimativă contravenea atât dreptului istoric, cât și normelor juridice internaționale unanim acceptate. În notă se preciza: „**În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică o parte a teritoriului ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principiu de ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană... Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către U.R.S.S. a acelei părți a Bucovinei a cărei populație este legată în marea ei majoritate cu Ucraina Sovietică**”¹¹⁴.

Pentru intimidarea guvernanților români, la granița de pe Nistru sovieticii masaseră 40 de diviziiacompaniate de 14 brigăzi blindate, 30 de regimente și 4 divizioane de artilerie grea, sub comanda generalului Jukov, gata să intervină contra Armatei a 4-a române din Basarabia. Se adăuga și puternica propagandă antiromânească

¹¹⁰ *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia, Culegere de documente*, Chișinău, Universitas, 1991, p.11.

¹¹¹ *Ibidem*, p.16. Ultimatum rusesc va rămâne unic în istorie în ceea ce privește cererea cedării nordului Bucovinei, pe care o stăpânise circa 150 de ani, Imperiul Habsburgic și nu Rusia Țaristă. Adevărul era că Uniunea Sovietică avea nevoie de Bucovina pentru a stabili trecerea spre Rutenia Carpatică.

¹¹² Regele Carol al II-lea, *op. cit.*, III, p. 214.

¹¹³ I.Scurtu, C.Hlihor, *op. cit.*, p.25.; Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p.55-57,70-74.

¹¹⁴ *Pactul Ribbentrop-Molotov*....p.17.

în Basarabia, dirijată de Serviciul de Informații sovietice condus de Lavreti Beria, încă din 19 iunie 1940, cu ajutorul membrilor comuniști. La apelurile disperate făcute de Gheorghe Tătărescu pe lângă guvernele italian, german, și partenerii din Înțelegerea Balcanică (Grecia, Turcia, Iugoslavia), s-a răspuns cu prudență și cu recomandarea acceptării cererilor sovietice, cu excepția Ankarei care s-a arătat gata să-și asume obligațiile. Ribbentrop a transmis verbal prin Wilhelm Fabricius, sfatul Germaniei de a accepta pretențiile sovietice, iar Mussolini a refuzat chiar să îl primească pe ministrul român în Italia, Raoul V. Bossy, Galeazzo Ciano lăsându-l să înțeleagă că nu va primi nici un sprijin din partea țării sale¹¹⁵.

Clasa politică britanică considera că „*Anglia nu se poate certa cu Rusia căci Germania nu poate fi învinsă decât cu ajutorul Armatei Roșii*”¹¹⁶. Fără sprijin din afară, izolată politic într-un context geo-strategic continental răsturnat de victoriile rapide ale germanilor, România se afla la un punct de răscruce al istoriei sale. În ziua de 27 iunie, regele Carol al II-lea convoacă două ședințe ale Consiliului de Coroană, la orele 12³⁰ și 21⁰⁰ pentru discutarea ultimatumului sovietic. În cadrul primei ședințe primul – ministru și ministrul de externe fac cunoscute membrilor Consiliului cuprinsul notei ultimative și răspunsurile membrilor AXEI, apoi șeful Statului Major român, generalul Florea Țenescu subliniază riscul României de a fi angajată concomitent pe trei fronturi în cazul unei rezistențe armate, ceea ce ar avea consecințe catastrofale pentru însăși păstrarea ființei naționale. În cursul dezbaterilor aprinse s-au conturat două curente de opinie, unul pentru rezistență militară, dirijat de Nicolae Iorga, și altul pentru respectarea condițiilor ultimatumului, condus de Constantin Argetoianu.

În aceste condiții 11 membri au votat pentru respingerea notei, 10 pentru acceptarea ei, unul s-a abținut, 5 pentru continuarea discuțiilor. „Dramaticul Consiliu de Coroană, în care pentru prima oară, oamenii noștri politici se găseau în fața unei situații într-adevăr tragice, a decis cu majoritate de voturi, să ne supunem ultimatumului, având în vedere și presiunea ce se făcea în acest sens de Germania și Italia și declarațiile generalilor răspunzători (general Ilcuș, ministrul de război, general Tenescu, șeful Marelui Stat Major)”¹¹⁷. Încercarea părții române de a negocia s-a lovit de refuzul categoric al sovieticilor. În urma celei de-a doua ședințe, doar 6, din 26 de participanți s-au mai pronunțat pentru rezistență.

„*România nu putea conta de fapt, așa cum au putut-o face Polonia, Norvegia, Belgia și Olanda, pe asistența militară a Franței și a Marii Britanii – comenta Al. Cretzianu - România nu putea conta, așa cum puteau s-o facă Grecia și Iugoslavia, pe asistența militară a Marii Britanii, România nu dispunea, în sfârșit, cum dispuneau Finlanda, Norvegia, Olanda, Belgia și Grecia, de linii de aprovizionare, de comunicație și de retragere. În acest fel, rămasă singură, înconjurată de inamici, amenințată din toate părțile, România nu putea decât să se încline în fața violenței sovietice...*”¹¹⁸.

¹¹⁵ Raoul V. Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, .II, București, Editura Humanitas, 1999, p.250.

¹¹⁶ Valeriu F. Dobrinescu, *Emigrația română din lumea anglo-saxonă 1939-1945*, Institutul European, Iași, 1993, p. 60-61.

¹¹⁷ Ion Gîgurtu, *Politica externă a României prezintă o continuitate perfectă în care se vede precis țelul urmărit: păstrarea ființei statului și armatei*, memoriu din 10 octombrie 1944, în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 102-113.

¹¹⁸ Al. Cretzianu, *op. cit.*, p.78-79.

Hotărârea Consiliului de Coroană a fost considerată imprecisă, de aceea Moscova expediază o a doua notă ultimativă la București, privind evacuarea teritoriilor în cauză în decurs de patru zile, notă acceptată de România la 28 iunie 1940, orele 11, cu o oră înaintea expirării ultimatumului: „Guvernul român pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic”¹¹⁹. Guvernul sovietic, prin reprezentanții săi, generalul Kosloc și generalul Bodin, propune ca loc de întâlnire pentru discuțiile de trasare a frontierei, Odessa.¹²⁰ În noaptea dinspre 27-28 iunie 1940, orele 3, trupele sovietice pătrund în spațiul terestru și aerian al României, înainte ca aceasta să răspundă pozitiv la cererea sovietică. U.R.S.S.-ul încălcase astfel Convenția de la Londra din 1933, constituindu-se în stat agresor. În 24 de ore, Armata Sovietică a ajuns la Prut, ocupând principalele orașe ale Basarabiei. Ținutul Herța care nu era inclus în nota ultimativă este ocupat, dintr-o eroare. Protestele lui Gheorghe Davidescu și ale succesorului său, Grigore Gafencu, rămân fără ecou.

„Notele ultimative sovietice nu numai că au inaugurat ci, pur și simplu, au declanșat procesul dezintegrării teritoriale a României Mari. Odată satisfăcute pretențiile Moscovei, cine mai putea, într-adevăr, stăvili acțiunile revizioniste ale Ungariei și Bulgariei, ambele încurajate de Germania, Italia și U.R.S.S. ?”¹²¹.

România pierduse 50.762 km² cu 3,9 milioane de locuitori. Pentru a sparge unitatea teritorială a teritoriilor anexate, sovieticii încorporează administrativ nordul Bucovinei, ținutul Herța. Nordul și sudul Basarabiei, Ucrainei Sovietice, iar restul Basarabiei devine Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, creată la 2 august 1940. Reacția opiniei publice românești a fost deosebit de dură. Pe data de 2 iulie, în comisiile reunite ale Senatului și Adunării Deputaților, Constantin Argetoianu și Gheorghe Tătărescu în discursurile lor arată că armata română a fost retrasă din teritoriile cedate Uniunii Sovietice fără a se recunoaște legalitatea acțiunii. „*Am hotărât evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Sus - declara Gheorghe Tătărescu - pentru a salva azi ființa statului român și pentru a nu pune în primejdie viitorul românismului. Declar aici că am luat această hotărâre sub presiunea forței într-unul din cele mai grele momente ale istoriei noastre și lăsând viitorului sarcina să judece actul nostru*”¹²². Ziua de 3 iulie a fost declarată zi de doliu național.

Despre evenimentele din iunie 1940, Gheorghe Tătărescu va reveni într-un articol publicat la Craiova, sub titlul *Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, cu unele precizări: „*Menținerea României în afara conflictului se impunea cu puterea unei dogme: România nu se putea angaja în luptă decât pentru propriile sale interese. Sânge românesc nu poate curge decât pentru interese naționale. Cât privește amânarea discuțiilor asupra litigiilor... această soluție se impunea ca o elementară măsură de*

¹¹⁹ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, p.529-530; Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op. cit.*, p.22-23; Valeriu F.Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1948-1940)*, Editura Junimea, Iași, 1991, p.147-149; Al.Cretzianu, *op. cit.*, p.62-63-

¹²⁰ *Pactul Ribbentrio-Molotov...*, p.19-20.

¹²¹ Gh. Buzatu, *România. Războiul Mondial din 1939-1945*, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași, 1995, p.12.

¹²² *Pactul Ribbentrop - Molotov*, p. 22.

prudență și de prevedere , care nu poate comporta nici o discuție și nu are nevoie de nici o justificare"¹²³.

Deși trupele române se retrag dincolo de Prut până la 3 iulie 1940, ora 12, întreaga lună a fost martora mai multor ciocniri violente pe noua graniță(incursiuni pe teritoriul românesc, împușcând și capturând grăniceri români)¹²⁴, printre care atacul sovietic din 2 iulie asupra Diviziei 32 infanterie cu scopul de a distruge podurile de la Oancea și Giugulești. Bilanțul „acestei agresiuni” simulate a fost deosebit de dur: pierderea a 50.762 km² (Basarabia - 44500 km² și nordul Bucovinei - 6262 km²), cu 4.021.086 ha teren agricol (20,5% din suprafața agricolă a țării); 3.776.309 locuitori(53,4% - români, 10,34% - ruși, 15,3% - ruteni și ucrainieni,7,27% - evrei, 4,91% - bulgari, 3,31% - germani, 5,12 % - alții)¹²⁵; mii de prizonieri umiliți și tratați în afara oricăror norme internaționale; confiscarea unei importante cantități de muniție și armament (52704 puști,14.196.198 cartușe pentru pușcă, 60.494 de cartușe pentru pistol, 54.309 grenade, 289 piese de artilerie, 79.320 de proiectile etc)¹²⁶.

Evacuarea precipitată a armatei și a unei părți a populație, cu toate pierderile materiale, s-au datorat mai multor cauze printre care: ultimatumul sovietic, încălcarea cu bună știință de către armatele sovietice a etapelor de înaintare fixate de autoritățile ruse, lipsa totală de prevedere a guvernului român, dar și a opoziției. În opinia publică domnea stupoarea, nedumerirea, frustrarea, demoralizarea, cu cât în repetate rânduri voci autorizate afirmaseră că hotarele vor fi apărate. Încurajatoare pâruse și declarațiile făcute de primul-ministru, Armand Călinescu, unei publicații franceze în primăvara anului 1939: „În ziua când România va fi atacată, ea se va apăra, nu importă contra cui și va salva, până la limita forțelor sale, integritatea teritoriului său. **România se va bate, fără a lua în considerare rezultatele eventuale ale războiului**”¹²⁷. Așa suna și Directiva trasată șefilor de state majore ale unităților din Basarabia și Bucovina, la Consfătuirea de la București, la 22 mai 1940: „**Armata se va bate pe hotarul de răsărit, cu toate forțele, dacă teritoriul va fi invadat**”¹²⁸.

În mintea basarabenilor mai persista cuvintele regelui Carol al II-lea cu ocazia vizitei oficiale de la Chișinău, din 6 ianuarie 1940: „**Am încins țara cu un stăvilar de foc și de beton pe care nimeni nu va putea trece**”¹²⁹. Lamentările regelui din zilele desfășurării dramei nu-și mai aveau efectul: „... Se face o foarte mare greșală de a

¹²³ Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 83-85.

¹²⁴ Pe 29 iunie coloane motorizate sovietice opresc, la Ialoveni, două regimente de artilerie românești și le dezarmează cu forța, un batalion românesc de infanterie este dezarmat de unități sovietice în gara Drochia. Coloane motorizate se amestecă peste tot cu trupe românești, îndemnându-le la dezarmare. Avioane sovietice aruncă manifeste în același fel, unități sovietice pun stăpânire în mai multe puncte pe linia Prutului, încă de pe 29 iunie 1940. Este vorba de podul de la Leușeni- Albița, trecerea principală din Basarabia în Moldova, precum și podul de la Badragi. La 1 iulie, o brigadă motorizată sovietică împiedică trupele unei brigăzi de cavalerie română să treacă Prutul pe podul de la Badragi. Care de luptă sovietice încearcă să ocupe capul de pod de la Fălciu; alta încearcă să treacă Prutul pe la Lipcani etc. (Al. Cretzianu, *op. cit.*, p.63-65).

¹²⁵ Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p.100-101; idem, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, București, 1995.

¹²⁶ *Pactul Ribbentrop - Molotov*, p. 40-45.

¹²⁷ Ziarul francez „Paris Soir” din 26 martie 1939, în Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.22.

¹²⁸ Cf. Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.22

¹²⁹ Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 83-85.

ceda fără nici o rezistență – aproape un sfert din țară, dar mă văd copleșit de avizul marii majorități a acelor care le-am cerut sfatul”... „Ce puteam eu oare face, dacă se produce într-adevăr dezastru, așa cum mulți îl văd, nu pot să-mi iau răspunderea, nefiind susținut decât de o foarte mică minoritate”... „Oh! De ce românii noștri n-au cea mai mică doză de orgoliu național în aceste clipe într-adevăr grele? E o zi a rușinei naționale”¹³⁰.

Pentru poporul român întreaga lovitură primită a fost teribilă. El nu s-a îndoit, totuși, că viitorul cel mai apropiat îi va rezerva lovituri încă mai teribile, prăbușirea pe rând a frontierelor statului. Sub presiunea necruțătoare a evenimentelor și aruncată brutal în fața agresiunii sovietice, pentru „a-și salva” existența statală, „România începu să ruleze către abisul alianței cu Germania”¹³¹.

După cedarea Basarabiei, temerea statului român față de U.R.S.S. rămâne încă mare, de aceea se încearcă normalizarea relațiilor româno-sovietice, în noua conjunctură strategică. În audiența acordată de rege noului ministru sovietic la București, Anatoli Iosifovici Lavrentiev, pe 8 iulie, „s-a afirmat intenția mea de a avea bune relații de vecinătate”¹³². Fostul ministru de externe, Grigore Gafencu (21 decembrie 1938-1 iunie 1940), devenit ambasadorul României la Moscova, anunța printr-o telegramă, la 13 august 1940, Ministerul Afacerilor Străine de primirea deosebit de curtenitoare ce i-a fost făcută la Moscova de Molotov și apoi de alți conducători ai Comisariatului pentru Afacerile Străine: „Domnii Molotov și Dekanozov au exprimat convingerea lor că dezvoltarea normală a raporturilor româno-sovietice pe temei de bună vecinătate este acum cu putință”¹³³.

Cu această ocazie ilustru diplomat român atrăgea atenția asupra faptului că: „Imperiul sovietic e în creștere... iată de ce U.R.S.S... e totuși, în împrejurările de azi, ce-i sunt prielnice, o primejdie amenințătoare, în orice clipă, pentru toate statele vecine... Singura putere ce se poate opune pe continent expansiunii sovietice, după prăbușirea Poloniei și a sistemului său defensiv Baltică - Marea Neagră, e azi Germania... Convingerea germanilor că rușii nu vor trece Prutul dovedește că germanii au un interes mai deosebit ca acest hotar să rămână neatins”¹³⁴. Previzunile diplomatului român se vor adeveri parțial, în lunile ce au urmat desfășurării războiului mondial.

Lucrările unei Comisii Mixte româno-sovietice, de la Moscova, pentru trasarea liniei de delimitare, sunt întrerupte în octombrie 1940 și guvernul sovietic nu manifestă nici o dorință de a le relua. La gurile Dunării, unitățile sovietice pun stăpânire, în 28 septembrie 1940, pe brațul Chilia și interzic navigația română. La 28 octombrie, sovieticii ocupă cu forța trei ostroave la sud de ramura principală și navigabilă a brațului Chilia. La 5 noiembrie 1940, trupele sovietice ocupă ostrovul situat între brațul Musura și canalul Stari Smbul. La Conferința Dunăreană de la București, între 24 octombrie

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ Constantin Vișoianu, *Raporturile sovieto-române, 1939-1940*, în Gh.Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p.82-90.

¹³² Carol al II, *op. cit.*, III, p.240.

¹³³ Grigore Gafencu, *Misiunea la Moscova 1940-1941, Culegere de documente*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995, p.23.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 25-26.

– 20 decembrie 1940, delegația sovietică cere dizolvarea Comisiei Europene a Dunării, lichidarea Direcției Autonome Române de la Gurile Dunării și crearea unei Administrații sovieto-române a Dunării Maritime”¹³⁵.

Drama Basarabiei a deschis drumul altor cesiuni teritoriale (nordul Transilvaniei, Cadrilaterul) până la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940, în favoarea statelor revizioniste vecine: Ungaria și Bulgaria. ***Practic România Mare, constituită prin eforturile atâtor generații și cu un mare tribut de sânge, în războiul mondial, în 1918, nu mai exista!!!*** Se iau de obicei în calcul „cauzele cele mai vizibile”: conjunctura internațională defavorabilă, izolarea ei, imposibilitatea asistenței din partea Angliei și Franței, opțiunea rapidă pentru renunțarea teritorială etc. Mai puțin se analizează, însă, cauzele crizei morale în care intrase societatea românească la toate nivelurile, credința generației Unirii că bunurile realizate după război sunt indestructibile, lupta acerbă între diferitele partide și grupări politice și ideologice, tendințele autoritare monarhice, lipsa unei coeziuni naționale etc. ***Generațiile de azi își pun tot mai des întrebarea de națiunea română, de atunci, nu a schițat, în fatidicul an, 1940, nici un gest de apărare a unor teritorii care făceau parte din Țară, de ce nu s-a hotărât rezistența, de ce nu a intervenit armata ???***

„Carol al II-lea își dădea seama că, dacă ordonă armatei să reziste, – comentează istoricul Dinu C. Giurescu - țara va fi invadată și împărțită. Dacă, așa cum a făcut-o, va ceda în fața ultimatumului sovietic, răspunderea va fi aruncată asupra sa, ca deținător suprem al puterii. Cum s-a și întâmplat. Sfârșirea sa ca om și rege era adevărată. Dar și răspunderea ce apăsa asupra-i”¹³⁶. Abdicarea regelui Carol al II-lea, dorită de cercurile politice și de popor, pare soluția !!! A fost însă provizorie care nu a scos societatea românească din criză, ci a adâncit-o...

Ce a continuat se știe: schimbarea de regim politic, aderarea la Axă și intrarea în război pentru recuperarea teritoriilor ce i-au fost smulse cu forța în vara tragică a anului 1940. Poziția geo-strategică a făcut-o să penduleze în alegerea aliaților în ambele războaie mondiale, a recuperat și pierdut în același timp! „*În procesul deschis în fața istoriei nu putem susține drepturile României decât afirmând că adevărata noastră politică a fost aceea de pace la răsărit, dusă fără șovăire de marii oameni de stat care au reprezentat poporul român: Brătienii, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Iuliu Maniu; că am fost răsplătiți cu o agresiune brutală, că eram îndreptățiți să căutăm a relua ce era al nostru, că în cele din urmă, am fost victima, împreună cu toată Europa răsăriteană, a actelor de forță succesive a două puteri totalitare* – comenta diplomatul român Al. Cretzianu ¹³⁷.

Agresiunile teritoriale sovietice au fost în final, după victimizarea ei de către Germania hitleristă, și înfrângerea forțelor AXEI, trecute la „soldul” istoriei de către Aliații Victorioși, dintre care nu putea lipsi Imperiul Roșu de la Răsărit.

Dramele statelor mici, personaje secundare în vârtejul istoriei, nu mai prezenta interes la masa Învingătorilor!!!

¹³⁵ Al.Cretzianu, *op. cit.*, p.65.

¹³⁶ Dinu C.Giurescu, *op. cit.*, p.27.

¹³⁷ Al.Cretzeanu, *op. cit.*, p. 70.

PIESE DE ARGINTĂRIE LAICĂ DIN BASARABIA

Liliana CONDRATICOVA*

Cuvinte cheie: *argint, muzeu, veselă, patrimoniu, Basarabia*

Mots clé: *argent, musée, vaisselle, patrimoine, Bessarabie*

Résumé

L'auteur de l'article traite la question de la fabrication, de la protection et de la préservation de l'argenterie laïque des collections des musées de la République de Moldova. Les pièces examinées sont certifiées dans les fonds du Musée national d'histoire de la Moldavie, collections privées. La plupart des pièces comprennent de l'argenterie, des verres, des tabachers et d'autres objets en argent. Aujourd'hui, il est nécessaire de conserver ces pièces, la restauration artistique et la bonne conservation comme des objets du patrimoine.

Piese de orfevrărie laică fac parte din cultura materială și spirituală a elitei basarabene, înfrumusețând conacele boierești și subliniind statutul social-economic al proprietarilor. O serie de piese de orfevrărie laică au fost certificate în foi de zestre, mai ales pentru perioada anterior începutului secolului al XIX-lea

¹. Numeroase piese din metale nobile, produs al meșterilor localnici sau ateliere est- și vest-europene, au fost documentate în fondurile muzeistice și colecțiile private, lăsând o amprentă deosebită asupra evoluției artei metalelor nobile din Basarabia și indicând asupra influențelor artistice venite pe filiera est- și vest-europeană. Piese de argintărie au avut și posedă în continuare în rol important în ambientul laic. Din multitudinea obiectelor lucrate din metale nobile, în spațiul ce urmează ne-am concentrat atenția asupra unor piese relevante pentru spațiul nostru, preponderent din custodia Muzeului Național de Istorie a Moldovei (MNIM), luându-se în dezbatere unele piese din categoria veselă de argint, articole de tutungerie și accesorii din metal².

Cea mai exuberantă categorie a pieselor de orfevrărie laică constituie vesela de argint, care reprezintă o vastă tipologie, încadrând servicii de ceai și cafea, vase, solnițe, vase pentru icre, mirodenii, alte vase necesare la o festivitate, serată, desfășurate în casa unui reprezentant al elitei basarabene din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea³. În atenția noastră a ajuns setul de veselă, ce are imprimat pe mână stema orașului Chișinău. Piese au fost comandate de primăria orașului Chișinău la finele secolului al XIX-lea la firma varșoviană *Fraget*, astăzi păstrate în fondurile MNIM⁴.

---

* Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău, Republica Moldova.

¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, Iași, 1914, Vol. IX, p. 274-275; L. Condraticova, *Arta bijuteriilor din Moldova*, Lumen, Iași, 2010.

² Ținem să mulțumim și pe această cale colegilor de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei pentru amabilitatea de a ne pune la dispoziție piesele de argintărie examinate în articolul de față: dr. hab. Elena Ploșniță, dr. Ana Boldureanu, Aurelia Cornetchi, Nadejda Bodea ș.a.

³ L. Condraticova, *Arta metalelor din Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, Chișinău, 2017.

⁴ Muzeul Național de Istorie a Moldovei (MNIM). Fondul de Bază (FB) 21649.

Furculițele (șase la număr) sunt realizate din alpaca, au dimensiunile de 21×3 cm, inscripția pe versoul mânerului „B.M.2/Fraget/MB/Plaque”. Cele șase cuțite sunt de asemenea lucrate la firma *Fraget*, din alpaca, au dimensiunile de 27,7×3,5 cm. Ca semne distinctive sunt indicate coroana imperială (Varșovia aflându-se în componența Imperiului Rus) și acvila bicefală, simbol al furnizorului casei imperiale.

Din repertoriul vaselor de argint din colecția MNIM trecem în revistă câteva piese devenite emblematice grație faptului că au ajuns în custodia muzeului din colecția privată a unor personalități basarabene. Includem în această listă câteva piese de orfevrărie, care pe timpuri au aparținut Eugeniei Crușevan (1889, Fălești – 1976, Timișoara), prima femeie avocat din Basarabia, juristconsult la Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului⁵.

Una dintre cele mai valoroase piese din colecția muzeală reprezintă o fructieră din alpaca, datată la hotarul secolelor XIX–XX, cu dimensiunile de 31×23 cm, confecționată la o firmă specializată din Varșovia, asupra cărui fapt indică inscripția gravată (plasată într-un medalion oval) pe versoul fructierei – „GEBR/BOCH/WARSCHAU și, mai jos, cifra 110, aplicată de două ori, posibil, o rectificare⁶. Piesa are o formă ovală, partea de jos reprezentând coșul fructierei, decorat printr-o grilă metalică de forme geometrice, realizate prin decuparea metalului. Coșul fructierei se sprijină pe patru piciorușe, având forma unor frunze de acant, sudate de corpul de bază. În interior, vasul este decorat printr-un motiv bogat, format din elemente vegetale și floristice, gravate, formând un ansamblu de formă ovală, repetând forma fructierei. Marginea vasului este decorată printr-un motiv zimțat, aplicat prin gravare. Merită atenție toarta fructierei, fixată prin două articulații de-a latul vasului, cu un ornament gravat pe margine în formă de spicușor. În partea de sus a torții, îngroșată la mijloc, certificăm un motiv decorativ expresiv, format din trei flori (cea din mijloc de mărime mai mare), flancate din ambele părți de două frunzulițe. Tot Eugeniei Crușevan i-a aparținut și setul din șase suporturi pentru tacâmuri, lucrate din metal, având lungimea de 8,0 cm⁷.

⁵ <http://www.timpul.md/articol/personalitatea-zilei--eugenia-cruvean-prim-femeie-avocat-din-basarabia-59038.html> (vizitat 10 august 2014).

⁶ MNIM. FB 23642; L. Condraticova, *Arta metalelor din Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, Chișinău, 2017.

⁷ MNIM. FB. 24022.

Secvență de la expoziția Argintăria în ambientul laic și bisericesc.
Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 2013, Chișinău

Portpahar și vas pentru icre. Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Examinarea detaliată a fructierei permite să facem anumite concluzii inclusiv legate de circulația veselei de argint și alpaca în Basarabia importate mai ales din orașele poloneze (Varșovia), urmate de Odesa, Moscova și Sankt Petersburg. Totodată, unele piese demonstrează prezența veselei prețioase în casele boierești, în familiile înstărite, statutul social-economic al persoanelor oferindu-le posibilitatea de a comanda și de a procura piese de valoare din atelierele străine. În așa fel, grație unor vase de preț, documentate în mediul basarabean, confirmăm aserțiunea privind influențele est- și

vest-europene asupra artei metalelor din Basarabia, dar și asupra mentalității populației, portului vestimentar și al accesoriilor⁸.

În același context menționăm setul format din șase lingurițe pentru ceai, având gravate monograma primei telefoniste din Chișinău Antonina Gladuhina (1888–1969), astăzi păstrate de asemenea în fondurile MNIM⁹. Lingurițele de argint, titlu 84, au fost realizate în anul 1910 prin turnare și gravate, având o lungime de 15 cm. Monograma este gravată pe partea din față a mânerului linguriței, iar pe cea posterioară sunt aplicate însemnele meșterului „ПН/ПТ”, anul confecționării și titlul metalului. Este similar și setul din șase lingurițe pentru ceai, la fel colecția avocatului Eugenia Crușevan. Lingurițele de argint, titlu 84, au fost lucrate în anul 1910, au o lungime de 15 cm¹⁰. Produs al meșterilor argintari din Odesa este setul de furculițe de argint, cu titlu 84, realizat în anul 1894, cu poansoanele ștanțate ale meșterului „ИГ” și ale expertului în metale nobile „ТК”¹¹. În aceeași ordine de idei se înscrie setul de lingurițe de ceai, din argint cu titlul 84, lucrat la Odesa, cu sigla meșterului „ЯП” și marca Camerei de Marcare din or. Odesa, specifică perioadei 1908–1927, conform noilor reguli de marcare promulgate în anul 1908¹² – litera greacă „с” și marca „cap de femeie în *kokoșnik* îndreptat spre dreapta”¹³. Menționăm și vasul pentru icre (colecția MNIM), de argint titlu 84, realizat în anul 1853 de argintarul din Petersburg Eduard Fiodorovici Brandenburg (activ între 1850 și 1866), identificat pe baza marcajului aplicat pe mânerul piese¹⁴. Vasul de forma unei scoici are marginile superioare lucrate în tehnica granulării.

Tabacheră de argint, poșetă de argint. Muzeul Național de Istorie a Moldovei

⁸ L. Condraticova, *Arta metalelor din Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, Chișinău, 2017.

⁹ MNIM. FB 24021.

¹⁰ MNIM. FB 24300; L. Condraticova, *Arta metalelor din Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, Chișinău, 2017.

¹¹ MNIM. FB 28995.

¹² М. М. Постникова-Лосева, *Золотое и серебряное дело XV–XX веков*, Москва, 1983, p. 194.

¹³ MNIM. FB 25003.

¹⁴ MNIM. FB 23578; L. Condraticova, *Arta metalelor din Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, Chișinău, 2017.

În categoria veselei de argint ajunse în custodia MNIM includem și solnița de argint, titlu 84 (colecția A. Gladuhina). Vasul posedă un ornament vegetal, a fost realizat de argintarul moscovit Bliuten-Klepper Henrich (activ în perioada 1893–1897), documentat pe baza poansonului aplicat cu caractere ruse, „Г.Б.” (G.B.)¹⁵.

Sfeșnice, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Câteva piese, ajunse azi în custodia MNIM, au făcut parte din colecția personală a familiei pictorului Vladimir Ocușco (1892–1919). Deși nu pretind a fi opere de valoare artistică, subliniem importanța istorică a acestor piese anume prin apartenența unei personalități de renume pentru arta națională. Indicăm în acest context o cutie de metal, lucrată în anii 1898–1899 la Moscova, la întreprinderea lui A. I. Abrikosov (rus: *Товарищество А. И. Абрикосова*), decorată pe toată suprafața cu motive vegetal-floristice, chipuri mitologice, scene maritime¹⁶. Tot familiei pictorului V. Ocușco i-a aparținut un suport pentru pahare de ceai, portpahar (zarf) din metal, produs în Rusia, la începutul secolului al XX-lea. Suportul cu înălț.: 7 cm și diam.: 6,5 cm are formă cilindrică, cu baza ridicată, puțin mai lată, tortița aplicată pe marginea corpului paharului, desenul suportului format din ghirlande de flori și frunze, de o eleganță specială.

¹⁵ MNIM. FB 23555.

¹⁶ MNIM. FB 23695.

Din categoria articolelor de tutungerie, una dintre cele mai exuberante piese păstrate astăzi în fondurile MNIM, poate fi considerată o tabacheră din argint alb. Are dimensiunile de 10×7 cm, este lucrată în tehnica filigranului, datată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea¹⁷. Tabachera este compusă din două părți, are formă dreptunghiulară, cu vârfurile rotunjite. Se deschide prin apăsarea pe buton – un caboșon rotund de piatră de culoare roz. Articolul este decorat cu o rețea de motive stilizate floristice și vegetale, executate în tehnica filigranării ajurate – frunzulițe, cerculețe intercalate. Ca elemente principale au fost folosite șnurul răsucit, sfoara, asociate în diverse modalități pentru a se obține un decor floristico-vegetal exuberant.

Vas pentru fructe, argint. Veselă de argint cu stema Basarabiei pe mânere. Atelier Varșovia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei

La capitolul accesorii indicăm o poșetă de argint, titlul 800, executată în tehnica filigranului, având corpul confecționat pe bază de textile, înfrumusețat cu o împletitură din fire de argint, formându-se astfel un fel de plasă ajurată. Astăzi poșeta se păstrează în colecția MNIM¹⁸. În aceeași ordine de idei menționăm aplicele de argint decorate prin gravare (păstrate astăzi în custodia MNIM), care au aparținut primarului de Chișinău Carol Schmidt între 1877 și 1903, având inscripția de donație din partea comunității evreiești. A fost bogat decorată prin gravare și aplica-monogramă a primarului Schmidt¹⁹. O altă monogramă din argint, cu dimensiunile de 25×70 cm, reprezintă două litere intercalate, cu caractere ruse, „A” și „G” (proprietar Antonina Gladuhina) asociate cu motive vegetale²⁰. Tot la capitolul piese reprezentative din colecții muzeale, executate în tehnica filigranului, includem o poșetă de argint, titlul 800, corpul confecționat pe bază de textile fiind înfrumusețat cu o împletitură din fire de argint, formându-se astfel o plasă ajurată²¹.

În așa fel, prezența în Basarabia a articolelor de orfevrărie laică indică menținerea relațiilor economice dintre regiuni în limitele cronologice enunțate și posibilitatea

¹⁷ MNIM. FB 16922.

¹⁸ Ирина Гончарова, *Сканные сумочки*, în *Tyragetia*, Chișinău, 1996, nr. III; MNIM. FB 21928.

¹⁹ *Muzeul Național de Istorie a Moldovei*, Chișinău, Bons Offices, 2013, p. 63.

²⁰ MNIM. FB 23556.

²¹ MNIM. FB 21928.

procurării, comandării unor asemenea piese. Cel mai frecvent, în spațiul Basarabiei au fost atestate piese de orfevrărie laică provenite din atelierele din orașele poloneze, ucrainene și ruse. Totodată, asemenea piese reflectă influențele culturale est- și vest-europene prin intermediul produselor atelierelor și meșterilor din diferite regiuni și impactul asupra formării setului de piese laice din Basarabia. Piese examinate confirmă că în Basarabia, în limitele cronologice studiate, cele mai impresionante articole de orfevrărie sunt produsul atelierelor din Varșovia, Moscova, Odesa, Sankt Petersburg, Iași, în atelierele basarabene confecționându-se predominant piese de orfevrărie din aliaje metalice ieftine.

BIBLIOGRAFIE

- Condricova L. *Arta bijuteriilor din Moldova*, Lumen, Iași, 2010.
- Condricova L. *Arta metalelor din Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, Chișinău, 2017.
- Ghibănescu Gh. *Surete și izvoade*, Iași, 1914, Vol. IX.
- <http://www.timpul.md/articol/personalitatea-zilei--eugenia-cruevan-prima-femeie-avocat-din-basarabia-59038.html> (vizitat 10 august 2014).
- Muzeul Național de Istorie a Moldovei (MNIM). Fondul de Bază (FB) 21649.
- MNIM. FB 16922.
- MNIM. FB 21928.
- MNIM. FB 21928.
- MNIM. FB 23555.
- MNIM. FB 23556.
- MNIM. FB 23578.
- MNIM. FB 23642.
- MNIM. FB 23695.
- MNIM. FB 24021.
- MNIM. FB 24300.
- MNIM. FB 25003.
- MNIM. FB 28995.
- MNIM. FB. 24022.
- *Muzeul Național de Istorie a Moldovei*, Chișinău, Bons Offices, 2013.
- Гончарова Ирина, *Сканные сумочки*, în *Tyrageia*, Chișinău, 1996, nr. III.
- Постникова-Лосева М. М., *Золотое и серебряное дело XV–XX веков*, Moscova, 1983.

OBICEIURI DE FAMILIE REFLECTATE ÎN PRESA DIN RSSM

Mariana RUSU***Cuvinte cheie:** *tradiție, obiceiuri de familie, transformări, presă, RSSM***Mots clé:** *tradition, habitudes familiales, transformations, presse, RSSM***Résumé**

Les événements qui se sont déroulés après la Seconde Guerre Mondiale constitue pour les Moldaves un épisode douloureux et profondément influencés par le régime totalitaire. Sur le plan culturel et spirituel, les valeurs traditionnelles des Moldaves en Bessarabie ont été ébranlées. Immédiatement après l'établissement du pouvoir soviétique en Moldavie orientale, a commencé la modélisation de la société. Notre première hypothèse était que les coutumes familiales, en tant que partie distincte de la tradition, étaient le plus façonnées par les phases du régime communiste, et dans leur développement historique elles ont connu quelques discontinuités majeures. Une seconde hypothèse de travail concerne le rôle et la place de la presse dans ce mécanisme de transformation de la culture spirituelle – la presse étant le moyen par lequel ces changements de paradigmes ont été infusés dans la société. L'examen des documents publiés dans le magazine „Femme Moldave” a permis de dresser un panorama de l'évolution des traditions et coutumes du RSSM.

Secolul al XX-lea a fost un secol zbuciumat, plin de transformări pentru istoria și societatea postbelică moldovenească. Evenimentele de după cel de-al Doilea Război Mondial au dus la creionarea unor destine dureroase și profund influențate de regimurile totalitariste. Pe plan cultural și spiritual, valorile tradiționale ale moldovenilor din Basarabia au fost zdruncinate. Pentru societatea moldovenească, formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) a însemnat demararea unui parcurs istoric imprecis, accentuat de incertitudini, provocări și resemantizări a valorilor culturale și naționale, în contextul în care societatea s-a aflat la confluența a două modele: unul endogen – cel românesc și firesc și altul exogen, impus de cursul istoriei – cel rusesc.

În ultimele decenii în istoriografia națională despre anii regimului comunist au apărut numeroase lucrări care tratează diverse aspecte legate de cultură, istorie, politicile culturale promovate sau terorii și nelegiuirile sistemului, încât s-ar părea că nu mai există spațiu și subiecte de abordare. În altă ordine de idei, din punct de vedere al științei etnologice ne interesează această perioadă din prisma păstrării și promovării patrimoniului imaterial – aspect care a fost puțin sau aproape nestudiat, fiind neglijat de cercetători. În altă ordine de idei, noutatea acestei cercetări o reprezintă utilizarea presei ca sursă de investigație etnologică și relevarea modului în care tradiția și tot repertoriul ei de manifestări și performări au fost reflectate în presa vremii.

---

* Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, Chișinău, Republica Moldova

Încă din debutul cercetării ne-am propus să acredităm și să argumentăm ideea că presa și *discursul despre tradiții* și structurile arhetipale pe care aceasta le promovează nu poate ocupa un spațiu marginal în cercetarea etnologică. Abordarea problematicei tradițiilor de către presă transpune maniera de concepere, configurare și problematizare a conștiinței naționale, astfel încât interpretarea lor relevă în ce măsură sistemul de tradiții și obiceiuri este perceput ca un construct ideologic. Problematizarea aspectelor în cauză implică identificarea motivațiilor configurației acestora și a impactului pe care îl au asupra comportamentului identitar, reprezentările fiind mediate de imagini construite contextual.

Dintre toate produsele culturale ale unei societăți, presa nu se poate construi sau înțelege fără o permanentă raportare la evoluția societății în ansamblu, ziarul având cele mai strânse legături cu starea politică, situația economică, organizarea socială, nivelul cultural într-o anumită țară și într-o perioadă dată, aspecte care constituie realitatea reflectată ca într-o oglindă în discursul presei. Analiza acestor documente completează cunoștințele despre evoluția și dinamica tradițiilor, dezvăluind, în același timp, o realitate complexă, pe alocuri paradoxală, departe de a putea fi considerată drept cunoscută și aprofundată. Prezența articolelor cu referire la tradiții și obiceiuri nu e doar o modalitatea de prezentare a acestora, dar și un proces de punere în formă, de punere în scenă și de producere de sens, iar mijloacele de comunicare devin instrumente culturale cu o forță deosebită în orientarea percepțiilor și a atitudinilor, în formarea imaginilor despre lume și în difuzarea unor modele de comportament social și cultural.

Regimul comunist a avut în permanență grija controlului, în așa fel de acest aspect nu a scăpat nici presa, din aceste considerente, titlurile de presă trebuiau să se alinieze și ele politicii partidului. Mai mult, presa a fost utilizată drept instrument principal al propagandei de partid și de stat, atribuindu-i-se „un rol colosal în educarea norodului în duhul comunismului¹”, fiind „cea mai puternică armă politică și organizatorică a partidului bolșevic²”. În aceste condiții, presa a devenit instrumentul prin care s-a realizat, pe de o parte, diluarea ordinii anterioare, iar pe de alta – construirea și consolidarea noii societăți socialiste.

Identitatea unui popor, privită în legitimitatea ei diacronică, ține de acele resorturi etno-spirituale care unesc o comunitate și pe care o fortifică în anumite conjuncturi culturale, politice ori economice, ce variază de-a lungul istoriei. Alături de limbă, teritoriu și istorie, tradițiile și obiceiurile reprezintă unul din factorii determinanți în constituirea specificului național al fiecărei etnii. Pe substratul tradițiilor și al obiceiurilor se grefează cel mai bine valorile, miturile și *pattern*-urile identitare ce ne conferă acea doză de originalitate etnică și națională. Tradițiile, practicile rituale, evenimentele festive și de familie, obiceiurile și manifestările ritualice pe care le generează sunt cele mai volatile, cele mai ușor supuse degradării, pentru că depind în mod direct de existența umană, de reperele economico-politice ale vremii. Tocmai spre acest segment, în RSSM, au fost îndreptate armele distrugerii. Tradiția, obiceiurile și ritualurile înrădăcinare în mediul unei comunități generează sentimentul de apartenență, de adeziune între indivizi și le oferă acestora legături și resorturi identitare valoroase.

¹ De ridicat rolul gazetelor raionale în Moldova socialistă, nr. 76 (5118), 16 aprilie, 1950, p. 1

² *Ibidem*, p. 1

Atacul asupra tradiției constituie un atac asupra sentimentului de apartenență, întrucât odată dezrădăcinați, cu identitatea demolată, oamenii devin mai ușor de manipulat, și forțați de conjunctură își revizuiesc concepțiile și își renegociază identitatea, apartenența.

Având în vedere complexitatea problemelor ce urmează a fi abordate, multe aspecte fiind aflate la etapa tatonării, în studiul de față ne propunem să elucidăm doar unele aspecte ce țin de evoluția tradiției și a obiceiurilor de familie. Am ales acest segment al patrimoniului cultural imaterial, deoarece orice incursiune în ritualurile obiceiurilor de familie oferă spații de întâlnire cu datumurile fundamentale de comportament și trăire, integrându-se în patrimoniul nostru de datini și obiceiuri, cu întreaga lor suită de ritualuri, învelite într-o solemnitate de mister³.

Luat ca demers științific autonom, studiul obiceiurilor de familie și al dinamicii lor în perioada postbelică nu a reprezentat obiectivul exclusiv al vreunei lucrări științifice. În literatura de specialitate nu am întâlnit niciun demers cu privire la transformările tradițiilor produse de la o generație la alta. De asemenea, este lipsă perspectiva diacronică asupra tradiției care ar contura o viziune istorică a dezvoltării acesteia. Reieșind din cele menționate, vom schița o radiografie a tradiției și a obiceiurilor de familie pe baza unui criteriu cronologic care să cuprindă atât continuitatea cât și discontinuitatea lor.

Ipoteze și metode de lucru. În ansamblul lor, obiceiurile și ceremoniile care le însoțesc reflectă concepția despre lume a oamenilor, contextul sociocultural în care ei trăiau. Este firesc și justificabil ca odată cu dezvoltarea societății, cu schimbarea contextelor să se schimbe și structura și funcțiile obiceiurilor. Însă „înnoirile cu adevărat vitale se fac (...) în numele tradiției și nu împotriva ei”⁴, iar „elementul nou, este grefat pe substanța tradiției”, „element tipic în devenire, care va deveni tradiție în momentul acceptării sale de către colectivitate”⁵.

Ținând cont de aceste premize, în structurarea demersului am ținut cont atât de relația strânsă dintre diferitele aspecte ale obiceiurilor de familie și contextul cultural-politic, cât și de fazele regimului comunist din RSSM, care, în multe privințe, au diferit între ele. Pornind de la aceste constatări, prima noastră ipoteză a fost aceea că obiceiurile, ca parte distinctă a tradiției, au fost cel mai mult modelate de fazele regimului comunist și în parcursul lor de dezvoltare istorică au cunoscut unele discontinuități majore. O a doua ipoteză de lucru ține de rolul și locul presei în acest mecanism de transformare a culturii spirituale – presa fiind mijlocul prin care aceste schimbări de paradigmă au fost infuzate în societate.

Pentru testarea ipotezelor, am îmbinat metode de cercetare de tip cantitativ și calitativ: analiza de conținut cantitativă și calitativă. Pentru studiul de față ne-am limitat la o singură publicație, „Femeia Moldovei – revistă ilustrată de atitudine civică”.

În acest scop au fost selectate articolele care prezintă cel puțin o referire la tradiție, folosind termeni-cheie: tradiție populară, religie, obicei de familie, ritual, datină, rit. Am ales aceste cuvinte-cheie pentru că ele definesc legitimarea tradiției, în

³ Gh. Rusu Togan, *Viziuni străvechi – ritualuri, credințe, obiceiuri românești*. Câmpina, 1997, p. 135.

⁴ Andrei Pleșu, *Ochiul și lucrurile*, Editura Meridiane, București. 1986, p.116.

⁵ Tancred Bănuțeanu, *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, Editura Minerva, București, 1985, p. 211.

jurul cărora gravitează viața spirituală a unui popor. Pentru a fi în totală concordanță cu problematica noastră, articolele trebuie să însumeze o referire clară la tradiție și să conțină cel puțin unul dintre cuvintele-cheie stabilite.

Examinarea materialelor publicate în revista „Femeia Moldovei” a permis formarea unei viziuni de ansamblu privind evoluția tradițiilor și obiceiurilor în RSSM. Concluzionăm că evoluția culturii în ansamblu, iar în cazul nostru a tradiției, trebuie înțeleasă și analizată reieșind din contextul social-politic al vremii. Tradiția, oricare ar fi natura ei, nu apare din neant, ea se constituie și se încheagă într-un mediu cultural pe care-l definește și pe care-l modelează în timp. În aceeași ordine de idei, sub influența unor anumiți factori, mediul cultural modelează și interpretează în manierele proprii fondul valorilor tradiționale.

Imediat după instaurarea puterii sovietice în Moldova de est s-a început această modelare a societății. De la înaltele tribune se vorbea tot mai des de reevaluările culturale și morale. Revoluția culturală avea drept scop transformarea radicală a vieții spirituale și formarea unei culturi noi, socialiste, care „se deosebește în mod radical de toate culturile trecute ale omenirii și este direct opusă culturii reacționare burgheze a capitalismului contemporan”⁶.

Tentativa de „reformare” a societății moldovenești postbelice pornește de la substituirea fondului spiritual și cultural. Asistăm, așadar, la o schimbare de paradigmă, la un mecanism de modificare și pe alocuri de deconstrucție a modului de a trăi și a percepțiilor despre lume și propria identitate.

Deconstrucția pornește dintr-o logică marxist-leninistă, subordonată principiilor ideologiei și metodologiei materialismului istoric. Acest proces urmărește întreruperea firului logic al tradiției, a însăși ideii de primordialitate și apartenență etnică. Disparând sensurile „vechi”, imuabile, dispare însuși principiul legăturii, al privilegiilor pe care o normă socială îl acordă valorilor naționale.

În tradiția oricărui popor cele mai importante sărbători sunt legate de obiceiurile de familie. Anume ritualurile ce însoțesc aceste evenimente păstrează elementele originare ale poporului, din cele mai vechi timpuri. Pentru tradiția noastră, un factor determinant și constitutiv este credința religioasă, pe care o identificăm ca o coordonată esențială a sufletului moldoveanului, printr-o serie de obiceiuri și tradiții legate de momentele de trecere, a vieții de familie. Legată organic de tradițiile religioase, de valorile moralei creștine, ancorată în obiceiurile și datinile străbune, societatea moldovenească se plia pe spiritualitatea și cultura românească, or, deconstrucția identității și a tradiției tocmai aceasta înseamnă – atacarea spiritului religios și al culturii autentice, al istoriei, al moralei creștine, al cutumelor și al tradițiilor, odată dislocat din logica lui ontologică, identitară și culturală, omul era ușor de modelat, așa luând naștere *omul nou*, *homo sovieticus*.

Înainte de a specifica unele rezultate ale cercetării noastre, remarcăm faptul că orice s-ar spune despre ea, presa constituie un bogat izvor de studiere istorică și etnologică, și în acest context ne referim la materialul ilustrativ, care devine el însuși o sursă documentară importantă. În opinia noastră, etnologii trebuie să valorifice și aceste

⁶ *Dezvoltarea culturii poporului moldovenesc*. Chișinău. Editura de Stat „Cartea moldovenească”, 1959, p. 3.

surse, cel puțin pentru pozele și ilustrațiile care apar în paginile ziarelor și revistelor de epocă.

Pe anumite segmente ale ei, presa a manifestat un interes constant pentru reflectarea aspectelor legate de viața spirituală a societății. În condițiile în care presa era subordonată sistemului, iar sistemul avea ca scop transformarea societății, acest interes este mai mult de ordin ideologic, de legitimare a regimului.

Revista „Femeia Moldovei” abordează constant acest subiect. Practic, în fiecare număr întâlnim cel puțin un articol care se încadrează în schema noastră de selecție. Am identificat o serie de articole de fond, articole critice, reportaje, interviuri, corespondențe ce vorbesc și prezintă obiceiuri de familie sau care prezintă rolul și funcțiile tradițiilor.

Cel mai frecvent mediatizate sunt obiceiurile de nuntă. Conținutul unor articole este pe alocuri contradictoriu, pe alocuri prezintă unele paradoxuri. Nu vor lipsi interpretările rupte din context, mai ales când vine vorba despre religie, argumentele reprezintă citate biblice, interpretări eronate, scoase din contextul lor general. Bineînțeles, fiecare articol conține acel pasaj obligatoriu, de elogiare a puterii sovietice care trebuie să amintească încă o dată „cât de norocoși suntem noi și copii noștri că s-au născut anume în acest timp⁷”, și cât de bine și frumos e în patria noastră sovietică. Se va relua constant ideea importanței noilor obiceiuri și tradiții, asigurându-ne că „omul sovietic a renunțat deja la acele tradiții arhaice și reactive și sărbătorește pe nou cele mai importante evenimente din viață⁸”.

Articolele care abordează problema religiei și a ateismului, scrise pe un ton agresiv, marchează un prim moment de discontinuitate în obiceiurile de familie, consemnând renegarea planului religios. În principal, desacralizarea obiceiurilor s-a realizat prin două direcții: una *științifică* și alta *ateistă*. Pe de o parte, se prezentau anumite date științifice ce sugerau concluzii materialiste, iar pe de alta, se apela la combatere directă a religiei ca o invenție retrogradă. În presă apăreau tot mai multe materiale care abordau teme precum: biologia, medicina, chimia, fizica, astronomia, formulate în general într-un stil al opoziției științei cu religia, prin care se încerca demontarea religiei că fiind o serie de fabulații nerealiste și care ar fi ușor de explicat prin studiul istoriei religiilor, al sociologiei și filosofiei. Răstălmăcirea întregii tradiții istorice a moldovenilor, înverșunata ponegrire a credințelor și culturii avea să fie prezentă pe paginile tuturor publicațiilor. Elocvente sunt titlurile „În ce constă dauna religiei?”, „Prevenirea sărbătorilor religioase și esența lor reacționară”, „Prevenirea sărbătorilor creștinești și esența lor reacționară”, „Știința și religia despre provenirea vieții”, „Despre superstiții, prejudecăți și lupta împotriva lor”, „Mai larg propaganda științifico-ateistă”, „Medicina luptă împotriva superstițiilor și vrăjitoriei”, „Despre viața și moartea omului” etc.

O altă pârghie de deconstrucție a tradiției este legată de instituirea noilor datini și obiceiuri. *În organizarea noii ordinii socialiste, grija și atenția comunismului nu putea trece cu vederea problema tradiției. Construcția societății noi a început cu re poziționare în cadrul societății a tradiției. Rolul tradițional al obiceiurilor este dublat*

⁷ Femeia Moldovei, nr. 2 1978, pp. 18-19.

⁸ Femeia Moldovei, nr. 2, 1985, pp. 20-21.

acum de rolul educativ al acestora: „ele (tradițiile, ritualurile noi, sovietice) joacă un rol deosebit în educația politică a maselor în spiritul patriotismului sovietic, internaționalismului și devotamentului față de idealurile comuniste; contribuie la confirmarea valorilor spirituale, la formarea concepțiilor materialiste, la dezvoltare armonioasă a personalității. Importanța noilor tradiții constă în faptul că ele sunt strâns legate de activitatea obștească a omului truditor, proslăvesc munca lui creatoare, succesele colectivului”⁹. În această accepție, tradiția este folosită pentru legitimarea regimului și crearea identității sale, iar obiceiurile noi au funcția de a integra discursul ideologic, devenind, astfel, instrumente de control simbolic-ideologic al societății.

Proiectul utopic al regimului viza construcția unei noi societăți, a omului nou, iar pentru timpuri noi, se cereau evident și obiceiuri noi. „Multe din vechile obiceiuri, apărute în condițiile societății de clasă, poartă în sine idei ale inegalității sociale, antagonismului național, conțin închipuiri arhaice și religioase. Se înțelegea că contemporanul nostru are nevoie de alte rituri și obiceiuri. Pentru dânsul se cer rituri și obiceiuri, care ar trezi în el senzația de fericire, l-ar însufleți la fapte nobile și tot odată ar fi strâns legate cu viața contemporană”¹⁰. În această ordine de idei, interesul pentru noile obiceiuri socialiste a devenit o preocupare constantă a regimului din RSSM. Articole de presă au descris „practica de muncă și metodele aplicate la introducerea noilor obiceiuri”¹¹, presa devenind astfel una dintre cele mai optime căi de a-le infuza în societate.

Tiparul „noile tradiții și obiceiuri” preia selectiv concepții și idei ale arhetipului tradițional, epurându-le, întâi de toate, de orice semnificație religioasă. Criteriul selecției este, evident, dictat de utilitatea acestor idei pentru justificarea și susținerea proiectului emancipator al socialismului. Se operează astfel o deturnare a sensului primar a ceea ce semnifică tradiția și obiceiurile de familie.

Din structura obiceiurilor de familie vor fi scoase ritualurilor „care nu mai corespund normelor etice moderne”¹². Cel mai mult au fost contestate riturile religioase, care, potrivit interpretării sovietice, promova inegalități între bărbați și femei, le umilea demnitatea. Prin urmare, „[...] familia sovietică, la baza careia este pusă egalitatea dintre bărbat și femeie, participarea în comun la construcția societății noi și la educarea comunistă a copiilor, n-are nevoie de niciun fel de rituri religioase, care înjosesc demnitatea omului”¹³.

Se considera că „Obiceiurile la botez, la cununie pun femeia într-o situație înjositoare. Destoinicia femeii-mame de asemenea este călcată în picioare. Religia spune, că atunci când femeia naște, ea se face «necurată», și deată prin rugăciuni ea trebuie să-și răscumpere «păcatul»,¹⁴ oamenii socialiști au simțit nevoia să sărbătorească pe nou nașterea copilului”. În cinstea nașterii copilului au început să apară

⁹ Femeia Moldovei, nr. 9, 1982, pp. 18-19.

¹⁰ Zelenciuc V. S., Popoviciu Iu. V., Loscutova L. D. Sărbătorile și ritualurile sovietice – mijloc important de educație comunistă a oamenilor muncii. Chișinău, 1977, p. 1.

¹¹ La hora nunților, Femeia Moldovei, nr. 5, 1974, pp. 20-21.

¹² Nunta – obiceiul pământului: ieri și azi, Femeia Moldovei, nr. 4, 1982, pp. 12-13.

¹³ *Ibidem*, pp. 12-13.

¹⁴ Femeia Moldovei. nr. 1, 1953, p. 23.

noi ritualuri – „octombrina, zvezdina, botezul roșu”. La asemenea manifestări colectivul „își lua obligația să educe copilul în spiritul moroalei comuniste”. Și pentru că era important ca societatea să cunoască și să respecte aceste ritualuri, se formau comisii speciale care aveau misiunea „să desfășoare o muncă de educație și de lămurire în rândurile populației în ceea ce privește conținutul și forma noilor ritualuri și obiceiuri”¹⁵.

Obiceiurile noi „păstrând unele elemente de ritual din trecut, îmbină într-o formă simbolică cele mai sugestive valori ale moralei comuniste”¹⁶. Cea mai mare mutație funcțională a obiceiurilor a fost schimbarea de planuri: din plan religios s-a trecut – organizat și constrâns –, pe plan ideologic, politic și ceremonial. Etnologul român Mihai Pop, în studiul său dedicat obiceiurilor tradiționale românești, sublinia că „mutațiile funcționale nu înseamnă cum credeau cercetătorii tradiționaliști, eliminarea funcționalității, golirea de sens, ci doar o schimbare în ierarhia funcțiilor. O trecere a funcției dominante în rândul celor subiacente și a uneia din cele subiacente pe rolul de dominantă”¹⁷. „Am fi fost în totalitate de acord cu ideea dacă aceste treceri s-ar fi făcut firesc, de-a lungul timpului. Or, ceea ce s-a întâmplat cu o bună parte a obiceiurilor în perioada comunistă e tocmai această golire de sens, această glisare exagerată spre ideologie și politică. Noile obiceiuri se transformă în mecanisme de coagulare a societății în jurul partidului și a doctrinei. Despre faptul că aceste obiceiuri aveau un caracter organizat și profund politizat vorbește și atenția deosebită a Comitetului central și a guvernului republicii de-a introduce în viață noile ritualuri. Se organizau periodic seminare la care se discuta activitatea sovietelor locale și a comisiilor obștești cu privire la încetățenirea ritualurilor noi, se instituiau comisii raionale „pentru elaborarea și încetățenirea a ritualurilor noi”¹⁸, se ducea „o muncă organizatorică colosală, creând toate condițiile necesare, ca evenimentele însemnate din viața omului, familiei, să fie sărbătorite la cel mai înalt nivel ideologic și estetic”¹⁹, mai mult chiar „instituțiile speciale de cultură, scriitorii și compozitorii, etnografii și folcloriști au elaborat multe recomandări ale unui șir de ceremonii noi, scenarii ale unor sărbători”²⁰.

O linie de discontinuitate ce apare în performarea noilor obiceiuri pornește de la faptul că nu se ține cont de sensul lor primar, de rostul pe care-l avea în viața colectivității. Multe dintre ele sunt scoase din contextul lor concret, istoric și reorganizat în corelație cu interesele ideologice, în aceste condiții conotația care i se atribuie este una falsă, golită de sensul primar. Însușirea lor de către societate este una mecanică, condiționată de frică și sistem.

Viața membrilor comunității este definită prin apartenența la două realități, la două lumi – cea autentică, înrădăcinată în credință și tradiție și cea sovietică. Prima este delimitată de regulile tradiției, a bisericii și presupune respectarea unor obiceiuri și reguli nescrise, transmise din generații în generații. A doua este numită generic

¹⁵ Femeia Moldovei, nr. 9, 1982, pp. 18-19

¹⁶ Rolul noilor ritualuri în educația comunistă, Femeia Moldovei, nr. 7, 1983, p. 2-3.

¹⁷ Mihai Pop, Obiceiuri tradiționale românești, Consiliul Culturii și Educației Socialiste Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, 1976, p. 10.

¹⁸ Rolul noilor ritualuri în educația comunistă. Femeia Moldovei, nr. 7, 1983, p. 2-3.

¹⁹ *Ibidem*, p. 2-3.

²⁰ Femeia Moldovei, nr. 9, 1982, p. 18-19

„societate sovietică” față de care „truditorii Moldovei” trebuie să manifeste credință și venerare.

Din punctul nostru de vedere gravitatea acestor transformări constă în faptul că a decimat demnitatea și spiritul moldovenilor. O bună parte din moldoveni își trăiau tăcut bucuriile și durerile, în spatele ușilor închise, în toi de noapte, pe ascuns. Regimul a impregnat în corpul societății dualitatea: în trăiri oamenii își păstrau reperele morale și spirituale, continuau, deși pe ascuns, să-și boteze copii și să oficializeze cununiile, în același timp, se alăturau manifestațiilor de masă, se încriau în partid, își declarau dezicerea de religie și credințe. Partea dureroasă e că regimul în anumite măsuri a reușit să modeleze mentalități, să deconstruiască sisteme de percepții și orientări. Acest lucru s-a întâmplat mai ales cu generațiile tinere, care erau educate de mici într-un catehism revoluționar în sens invers. Nu în zadar, regimul a pus un rol atât de mare în seama educației ideologice.

Transformările care au survenit în corpul tradiției au adus cu sine o serie de efecte negative inevitabile: lipsa conștiinței istorice; reinventarea continuă a identității; dominanta ideologică în definirea identității sociale și culturale. Presa vine să justifice aceste transformări, să le confere vitalitate.

BIBLIOGRAFIE

- Rusu Togan Gh., *Viziuni străvechi – ritualuri, credințe, obiceiuri românești*. Câmpina, 1997.
- Pleșu Andrei, *Ochiul și lucrurile*, Editura Meridiane, București. 1986.
- Bănățeanu Tancred, *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, Editura Minerva, București, 1985.
- *Dezvoltarea culturii poporului moldovenesc*. Chișinău. Editura de Stat „Cartea moldovenească”, 1959.
- Zelenciuc V. S., Popovici Iu. V., Loscutova L. D. *Sărbătorile și ritualurile sovietice – mijloc important de educație comunistă a oamenilor muncii*. Chișinău, 1977.
- Pop Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Consiliul Culturii și Educației Socialiste Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, 1976.

IDENTITATEA TRADIȚIONALĂ A ȚĂRANULUI ROMÂN ÎN MUZEOGRAFIA LUI HORIA BERNEA

Andreea Luminița TOMA*

Cuvinte cheie: identitate tradițională, țăran român, muzeografie etnografică, Horia Bernea, Muzeul Național al Țăranului Român

Keywords: traditional identity, Romanian peasant, ethnographic museography, Horia Bernea, National Museum of the Romanian Peasant

Abstract

Our presentation aims at analyzing two aspects of the representation and presentation of the Romanian peasant as a central character within the space of ethnographic museums. The first aspect draws upon the traditional identity attributed to the peasant across the Romanian territory. The second, by framing an innovative format for exhibiting for Romanian museography, brings to our attention the contribution of Romanian artist Horia Bernea for a possible typology of the ethnographic exhibition language.

„Să ne păstrăm privirea proaspătă, sa ne asumăm povara tradiției, nu povara poncifelor. Cât de dificil este să scapi de propriile tale clișee, clișeele de prezentare. În fond, modul de prezentare înseamnă o atitudine față de obiect.”

(Horia Bernea, „Câteva gânduri despre muzeu”)

Traseul de analiză pe care îl propunem în această prezentare este în revers, de la efect către cauză: pornind de la artistul plastic Horia Bernea¹, încercând o lectură estetică a muzeografiei propusă de acesta în contextul Muzeului Național al Țăranului Român² între anii 1991 - 2000, ne concentrăm privirea asupra formulelor de prezentare

* absolvent, Universitatea de Arte „George Enescu” Iași

¹ Născut la București, 14 septembrie 1938, în familia sociologului și etnologului Ernest Bernea (1905-1990), membru al grupului de la Poiana Mărului, în anii '80 membru al grupului Prolog împreună cu Horia Paștina, Paul Gherasim, Constantin Flondor, Mihai Sârbulescu și alții, director general al Muzeului Țăranului Român, București între 1991 – 2000, căruia în 1996 i se decernează Premiul Muzeului European al Anului. Moare la 4 decembrie 2000, Paris.

² Instituit pe baza Decretului Regal nr. 2777 din 13 iulie 1906, semnat de Regele Carol I, când Mihail Vlădescu îl numește pe Al. Tzigara-Samurcaș director al Muzeului de Etnografie, de Artă Națională, Artă Decorativă și Artă Industrială. Muzeul a funcționat pe locul fostei monetării a statului până în 1912, când se pune piatra de temelie a ceea ce avea să devină clădirea “neo-românească” a Muzeului de la Șosea – cum a rămas în amintirea bucureștenilor. Denumirea muzeului se schimbă în “Muzeu de Etnografie și Artă Națională”, iar apoi în “Muzeu de Artă Națională Carol I de Artă Populară al Republicii Socialiste România sub conducerea lui Tancred Bănuțeanu, iar apoi îngrămădite în depozitele Muzeului Satului. În februarie 1990, Andrei Pleșu – atunci ministru al culturii, îl numește pe pictorul Horia Bernea director al nou (re)înființatului Muzeu al Țăranului Român. –

a unei lumi spațiale, uzate de imaginarul folclorist adeseori contrafrabricat al unei jumătăți de secol zbuciumate, a existenței tradiționale a țăranului român, a cărei autenticitate expusă ne propunem, în limitele unei cercetări de la distanță, să o abordăm.

Țăranul român și constituirea unei identități tradiționale

Despre o **identitate tradițională** atribuită țăranului român se poate vorbi în spațiul românesc pe fondul demarării unui set de acțiuni – cercetările sociologice ale începutului de secol XX, apariția apparatus-ului muzeal³ și înființarea muzeelor etnografice în țară. În spațiul românesc se vorbește despre arta țărănească aproape exclusiv în raport cu ideea de identitate națională. Cu o urgență accelerată în spațiul european, după revoluția franceză din 1789⁴ se propagă un masiv spirit de constituire a identităților naționale prin funcția educațională pe care și-o pune în uz muzeul ca instituție⁵, al cărei “beneficiar” apare să fie țăranul. Nicolae Iorga⁶ și Alexandru Tzigara-Samurcaș⁷ contribuie minuțios la consemnarea unei deveniri estetice a manifestării creatoare a românilor, militând, în scrierile lor, pentru acțiuni concrete de conservare a acestor valori. **Tradiția** se impune astfel ca o valoare culturală de muzeificat.

Muzeografia românească în zona etnografiei s-a dezvoltat “pe temeiul unei ordini care clasifică toate urmele” unei lumi (deja declarate) pierdute, “într-o sintaxă fără cusur, materii, forme, stiluri, tehnici, decorațiuni, obiceiuri, rituri, etc”⁸. Ea se înscrie astfel într-o cheie clasică și pozitivistă.

În *Civilizația română sătească*⁹, Ernest Bernea invocă problema autenticității artei poporului (*populare*), în baza faptului că de cele mai multe ori avem de-a face cu “produsele unei arte culte vechi, între care cele mai multe ne-au parvenit prin mijlocirea bisericii”. Neavând confirmarea autenticității, aceste produse nefiind fie de origine populară, fie românească, Bernea (sociologul) identifică două tipuri de piese de artă populară, după originea acestora, astfel: primele sunt produsele artistice create de meșteri populari mai instruiți sau mai puțin instruiți (în general opere anonyme) – acestea fiind, ca gust și ca realizare materială, expresia unei îndelungi și repetate experiențe, fiind produse colective, “cele mai autentice” – cum le consideră sociologul. Apoi sunt

³ Vezi Duțu, Aurelia, cap. „Scurt istoric al muzeelor și colecțiilor muzeale din România” (p. 6-12) în Oberlander-Târnoveanu, Irina; Duțu, Aurelia, *Muzee și colecții din România*, cIMeC – Institutul de Memorie Culturală, 2009

⁴ Gh. Oprescu notează în 1922 că “nu trebuie uitat că *poporul* și manifestările lui au intrat de puțină vreme în istorie, iar cercetările asupra lui se găsesc oarecum în prima lor fază. *Literatura populară* a părut interesantă numai după Revoluția Franceză și mai ales pe vremea curentului Romantic; *arta populară*, și mai târziu.” în Oprescu Gheorghe, *Artă țărănească la români. Culegere de scrieri pe înțelesul tuturor despre pământul și poporul românesc*, îngrijită de Vasile Pârvan, Cultura Națională București, 1922, p. 13

⁵ În Franța, muzeul ideal proiectat de La Font în 1754 apare ca necesitate a creării unui loc de venerație publică a personalităților, vezi Dominique Poulot, *Une histoire des musées de France. XVIIIe-Xxe siècle*, Paris, 2008, p. 31-32

⁶ Iorga, Nicolae, *Scrieri despre artă*, Ed. Meridiane, București, 1968

⁷ Tzigara-Samurcaș, Al., *Scrieri despre arta românească*, Ed. Meridiane, 1987

⁸ GHEORGHIU, Mihai, “Muzeu, națiune, istorie. Muzeul Țăranului Român, “loc al memoriei” disputate”, în *Viaticum. Un ghid intelectual al Muzeului Țăranului Român*, Ed. Martor, 2014, pp. 243

⁹ (cum este cazul iconarilor din Făgăraș sau al olarilor din Vâlcea) - Bernea, Ernest, *Civilizația română sătească*, ediție îngrijită de Rodica Pandelescu, București: Ed. Vremea, 2006, pp. 104 – 106 (cap. “IX. Artă populară”)

produsele create de meșteri populari recunoscuți ca atare și de tradiții de necontestat, “continuatori ai unui gust și tehnici de stil țărănesc, dar care aduc totodată elemente noi, de un caracter mai personal, până la a deveni adevărați inovatori¹⁰. De la această distincție descriptivă până la căutarea unui posibil adevăr, ca metodă muzeografică, va fi nevoie de un salt conceptual și de o deschidere aproape filosofică spre înțelegerea tradiției.

Subiectul artei țărănești impune o cercetare aprofundată a istoriei identității naționale românești, mai ales în relație cu istoria ultimelor secole a întreg spațiului sud-est european. În analizele unor autori ca Noica, Blaga, Vianu și Ursache, putem distinge nuanțele acestor categorisiri ale creației artistice de factură populară și variatele încadrări stilistice ori culturale inerente.

Pentru mulți specialiști, notează Mihai Gheorghiu, țăranul tradițional este *un construct ideologic sau simbolic, fără nicio existență empirică, un fel de obiect vid, o ficțiune pentru care nu există nimic empiric de dovedit*. Adevărul pe care va trebui să îl scoată la iveală o imagine a țăranului de-contextualizată ideologic și politic nu poate fi adresat decât dacă reprezentările lui muzeale se apleacă asupra acestei întrebări: *a existat această ființă arhaică, care ar fi întemeiat civilizația românească timp de un mileniu, și dacă a existat, cum o putem cunoaște?* Programul muzeal al lui Horia Bernea încearcă un răspuns în afara oricărei teorii, ca pură practică a căutării și a găsirii unui discurs adecvat unei memorii încărcate de imagini și de sens.¹¹

O muzeografie pâlpâitoare, un muzeu „antidot”

Prezentarea publică a artei, așa cum o știm în formatul expoziției astăzi, are o istorie relativ scurtă, începuturile ei datând din jurul anilor 1750¹² și desfășurându-se, până la începutul secolului XX, înainte ca vreo știință sau teorie asupra discursului de expunere să devină legitimă. Urbanistic, muzeele erau amplasate de regulă în centrul orașelor, unde se prezentau ca niște corpusuri de clădiri, atât materiale cât și simbolice, ale unei puteri care “arată și spune”, care, fiind poziționate în spații deschise și publice, au căutat să încorporeze populația în procesele statale. Geografic, am putea repera Franța ca țară în care s-au dezvoltat primele principii de expunere muzeală publică, unde muzeul a devenit “una dintre instituțiile fundamentale ale statului modern”¹³. Odată cu muzeul, ca promotor al modernității, vorbim și de identitatea națională, cele două făcând front comun pentru cultivarea unui nou mod de a gândi despre persoană – ca aparținătoare a unui stat, ca purtătoare de anumite valori și moșteniri, identificate, declarate și distribuite.

În același timp, apariția etnografiei și a etnologiei au adus în spațiul cultural o nouă necesitate de prezentare a artefactelor descoperite, ducând astfel la crearea muzeelor etnografice care documentează ceea ce se poate ști despre această persoană, contextualizată social.

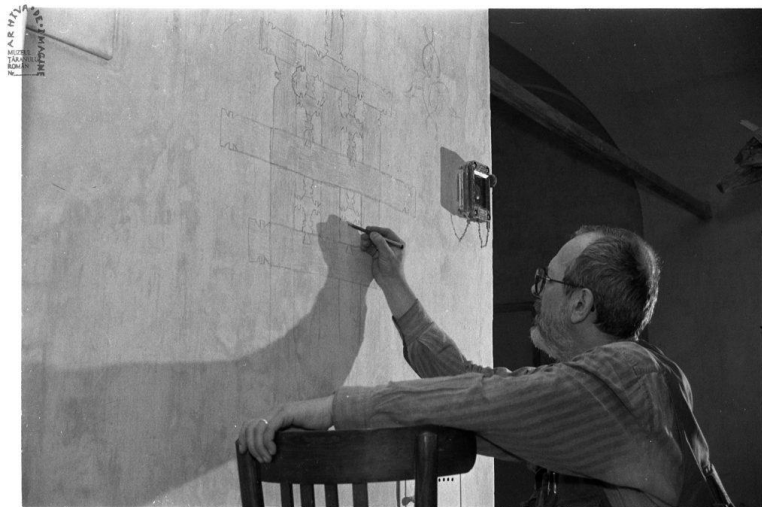
¹⁰ *Ibidem*, p. 105

¹¹ GHEORGHIU, Mihai, “Muzeu, națiune, istorie. Muzeul Țăranului Român, *loc al memoriei disputate*”, în *Viaticum. Un ghid intelectual al Muzeului Țăranului Român*, Ed. Martor, 2014, pp. 237 - 260

¹² chiar dacă, încă înainte cu două secole, existau forme de colecționare și prezentare a colecțiilor sub forma cabinetelor de curiozități, acestea au păstrat multă vreme un caracter privat.

¹³ Bazin, G., *The museum age*, New York, Universal Press, 1967, p. 169

Ce se întâmplă însă când muzeul intervine pentru a arăta, ca o copie vivantă (în formule reducionista, scoțând obiectele, ritualurile și semnificațiile lor culturale din matca unei existențe coerente) ceea ce *se arăta* deja pe sine înainte de existența unor locuri speciale pentru privit? O anume recuperare vizuală a originalului se cere căutată.

Horia Bernea intervenind pe pereții clădirii muzeului, înainte de deschiderea oficială.
© Arhiva Fotografică a Muzeului Național al Țăranului Român

Horia Bernea (1938 – 2000) a fost un artist român cu o perseverentă prezență în spațiul cultural, activând, din 1965, atât pe scena națională cât și în plan internațional (participând de două ori la Bienala de la Veneția – 1978/1980 și fiind expus în numeroase galerii de artă notorii). Cunoscut pentru serialismul operei sale (modernist ca procedeu, spiritualist ca tematică), Bernea a lăsat un drum deschis pentru un alt fel de recuperare a patrimoniului mobil al artei țărănești românești, prin seriile sale numite „Coloane”, „Interior de biserică”, „Prapori”, „Grădini de vară”, „Curți țărănești”, „Dealuri”. În paralel cu această moștenire, discutăm despre muzeografie în contextul operei sale tocmai după 1990, când noul ministru al culturii la acea vreme, Andrei Pleșu, îl numește pe Bernea director al (revendicatului) Muzeu al Țăranului Român, după ce clădirea acestuia (neoromânească, inspirată din arhitectura tradițională și proiectată sub conducerea lui Nicolae Ghica-Budești) fusese în repetate rânduri sediul unor instituții ale Partidului Comunist¹⁴.

În provocarea gestului auctorial de restaurator al unor colecții “mărturisitoare” de obiecte țărănești, ascunse sau îngrămădite vreme de aproape 50 de ani, riscurile

¹⁴ Începând din anul 1953, clădirea adăpostește Muzeul Lenin-Stalin, apoi Muzeul Partidului Comunist Român, devenind în ultimii ani ai comunismului un soi de „omagiu muzeal” al președintelui Nicolae Ceaușescu. În toată această perioadă, colecțiile vor fi adunate pentru o vreme în clădirea Palatului Știrbey din Calea Victoriei, unde vor alcătui Muzeul de Artă Populară al Republicii Socialiste România sub conducerea lui Tancred Bănașeanu, iar apoi fiind îngrămădite în depozitele Muzeului Satului. (“Muzeul de la Șosea” – istoric al muzeului prezentat pe muzeultaranuluiroman.ro)

instituționalizării obiectului de artă țărănească¹⁵ nu sunt departe în acest moment, chiar dacă, spre deosebire de arta cultă, înaltă, am considera că teoriile lumii artei stau la adăpost de spațiul “limitat”, ermetic, al satului.

A expune și propune publicului obiecte tradiționale ca simple compoziții abstracte ori figurative, estetizate și neutralizate după aceleași criterii ca orice suprafață plană a picturii moderniste, răpește obiectului semnificațiile sale profunde, transformându-l, ca și în istoria operelor de artă, într-o marfă deținătoare de caracteristici muzeale și atât.

A expune obiectul tradițional doar dintr-o viziune etnografică este iarăși limitativ, insuficient, pentru înțelegerea esenței, *rostului* cum l-ar numi Bernea, întrucât ar miza doar pe sensul istoric, identitar, politic, un sens încă îndepărtat de *firescul* uman al privitorului. Este ceea ce ideologia național-comunistă a înrădăcinat printr-o așa-numită “folclorizare” a gustului la români, tocmai pentru ca, odată cu problematizarea funcției unui muzeu al țăranului **după** comunism, să descoperim cât de necesară survine o doză de “antidot muzeal”, cum sublinia Irina Nicolau referindu-se la vindecarea atât de necesară pe care un muzeu ne- sau dez-ideologizat o putea oferi după 1989. Așa cum ne-am aștepta de la un astfel de “antidot”, soluțiile propuse de Horia Bernea reconfigurează instalarea și (re)punerea în viață a obiectelor țărănești din colecția Muzeului Țăranului Român, adunată de mai bine de un secol și jumătate, pictorul *neo-bizantinist*¹⁶ împlinind o anume datorie în a reda demnitatea expunerii:

„[...] expoziția evită cu obstinație căderea în folcloric, în pitoresc, în demonstrativul colorat și etnografic. Țăranul acestei priviri nu este folcloric, nu este deloc pitoresc, ci este doar uman, având umanitatea îndurării și a înrădăcinării în propria locuire a pământului pe care îl lucrează.”¹⁷

Acest lucru va deveni vizibil cu atât mai mult cu cât ideea unei restaurări a clădirii muzeului, și prin urmare a posibilei pierderi a *urmelor* lui Bernea din interiorul sălilor, a dus la evidențierea și mai mare a încărcăturii unei misiuni vindicative pe care muzeul și-a asumat-o de la început.

Ce anume ne spune artistul Horia Bernea despre spațiul țăranului? Mihai Gheorghiu punctează în textul său concludent¹⁸ la “ghidul intelectual” al Muzeului Țăranului Român că noutatea expunerii în “programul Bernea” rezidă într-o **reformulare** a muzeografiei românești, creând o expoziție permanentă liberă de mize antropologice sau etnografice științifice:

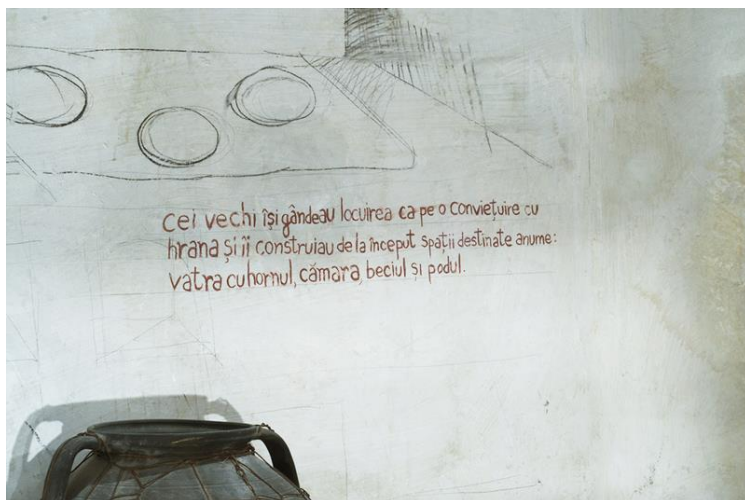
“Bernea va crea un muzeu împotriva muzeografiei de lemn a național-comunismului, împotriva tuturor poncifelor materialiste și științifice ale unei etnografii prezidate de materialismul dialectic și, totodată, împotriva unui anume pozitivism de sorginte europeană.”

¹⁵ Bernea notează în septembrie 1990: “Cu cât ne îndepărtăm de **omul tradițional**, cu atât riscul imposturii este mai mare.” (în BERNEA, Horia, “Câteva gânduri despre muzeu, cantități, materialitate și încrucișare”, în Nicolau, Irina și Huluță, Carmen, *Dosar sentimental*, Ars docendi, 2001)

¹⁶ clasificare făcută de Magda Cărneci (2013, 132)

¹⁷ Gheorghiu, Mihai în „Introducere” la GHEORGHIU, Mihail (ed.), Viaticum – Un ghid intelectual al Muzeului Țăranului Român, Ed. Martor, 2014, p. 10

¹⁸ GHEORGHIU, Mihai, *The Romanian Ideology: A Critique of the Meaning of Tradition during the Interwar Period*, în revista „Martor” 13: 39-46, Editura Martor, Muzeul Țăranului Român, 2008

Text pe peretele interior al Muzeului Național al Țăranului Român © Arhiva Fotografică a Muzeului Național al Țăranului Român

Apoi, analizând expoziția *Crucea* deschisă în muzeu sub îndrumarea lui Bernea în 1993, antropologul Gérard Althabe remarcă implicarea deplină a artistului în construirea spațiului muzeal ca operă integrală de artă: “Pereții expoziției nu sunt considerați un cadru exterior (a cărui prezență s-ar putea șterge în neutralitatea albului și a griului). Anumite părți ale pereților sunt pictate și deci integrate expoziției (astfel, pereții fac parte din operă, nu-i mai sunt înveliș).”¹⁹

În esență, muzeografia lui Horia Bernea, una nu studiată, profesionalizată, ci una simțită, intuitivă, poate doar artistică, nu conturează un muzeu, nici de artă, nici etnografic, ci “o expunere-discurs asupra unei lumi ideale, paradigmatică”²⁰, unde imaginea țăranului nu este “definită și descrisă”, folosindu-se de mitologii culturale, ci este văzută ca “traseu inițiativ recompus din urme simbolice”²¹. Țăranul lui Bernea nu este nici un țăran muncitor (în sensul marxist), nici unul creator (în sens pitoresc/patriotic), ci un țăran legat de o anumită credință pe care o manifestă nemijlocit în felul său de a exista în lume.

Această muzeografie a memoriei, în care discursul muzeal se depărtează tot mai mult de conceptul de muzeu modern, constitutiv al identităților naționale, definește ceea ce însuși Bernea numește “o muzeografie pâlăitoare”, care nu impune, care abia se face simțită, dar care imprimă, dincolo de experiența cognitivă, a informării, o experiență profund estetică, rezultată întocmai din “atitudinea” lui “față de obiect” pe care artistul o invocă drept primordială în punerea în cadru a oricărei expuneri. Încercând o racordare la vocabularul lui Horia Bernea, am putea nominaliza expoziția

¹⁹ Althabe, Gérard, *O expoziție etnografică: plăcere estetică, o lecție politică*, în revista „Martor 2”, Editura Martor, Muzeul Țăranului Român, 1997 (traducere în limba română de Ana Pascu)

²⁰ MIHĂILESCU, Vintilă, *The Romanian Peasant Museum and the Authentic Man*, în revista „Martor” 11:15-31, 2006, Editura Martor, Muzeul Țăranului Român

²¹ GHEORGHIU, M., op. cit.

permanentă instituită sub conducerea sa la MNȚR ca o **expunere care vestește și nu povestește**.

În Franța, generația lui 1968 cerea arderea muzeelor, acum cei mai mulți directori de muzee fac parte din această generație. La noi cine sunt directorii de muzee, care este rolul unui director? Unde să te oprești între discursul muzeal și poezie, între definire și metaforă? Un muzeu care mărturisește prin obiecte-martiri, un muzeu ca un cântec, ca o respirație, un muzeu în care „arătarea” se face firesc... (Bernea, Dosar Sentimental)

Contrastând specificitatea expunerii muzeale a lui Horia Bernea cu tipicul muzeal consacrat în rândul muzeelor de etnografie din România, distingem, fără îndoială, o poziționare paradoxal avangardistă, de revalorificare a tradiției prin ruperea de o tradiție (a expunerii), dar mai ales un exercițiu necesar, amplu, asumat și spectaculos, de restaurare a identității tradiționale a țaranului român.

BIBLIOGRAFIE

- ALTHABE, Gérard, “O expoziție etnografică: plăcere estetică, o lecție politică”, *Martor 2*, Editura Martor, Muzeul Național al Țăranului Român 1997
- BAZIN, G., *The museum age*, New York, Universal Press, 1967
- BERNEA, Ernest, *Civilizația română sătească*. Ediție îngrijită de Rodica Pandele, București: Ed. Vremea, 2006
- BERNEA, Horia, “Câteva gânduri despre muzeu, cantități, materialitate și încrucișare”, în NICOLAU, Irina și HULUȚĂ, Carmen, *Dosar sentimental*, Ars docendi, 2001
- CÂRNECI, Magda, *Artele plastice în România 1945 – 1989, Cu o addenda 1990 – 2000*, Ed. Polirom, 2013
- DUȚU, Aurelia, cap. „Scurt istoric al muzeelor și colecțiilor muzeale din România” (p. 6-12) în Oberlander-Târnoveanu, Irina; Duțu, Aurelia, *Muzee și colecții din România*, cImeC – Institutul de Memorie Culturală, 2009
- GHEORGHIU, Mihai, “The Romanian Ideology: A Critique of the Meaning of Tradition during the Interwar Period”, *Martor 13*: 39-46, Editura Martor, Muzeul Național al Țăranului Român, 2008
- IORGA, Nicolae, *Scrisori despre artă*, Ed. Meridiane, București, 1968
- OPRESCU Gheorghe, *Arta țărănească la români. Culegere de scrisori pe înțelesul tuturor despre pământul și poporul românesc*, îngrijită de Vasile Pârvan, Cultura Națională București, 1922
- POULOT, Dominique, *Une histoire des musées de France. XVIIIe-Xxe siècle*, Paris, 2008
- SCHIFIRINET, Constantin, „Identitatea românească în contextul modernității tendențiale”, *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul XX, nr. 5–6, p. 461–480, București, 2009
- TZIGARA-SAMURCAȘ, Al., *Scrisori despre arta românească*, Ed. Meridiane, 1987
- cimec.ro

-
- muzeul-etnografic.ro
  - muzeulbucovinei.ro
  - muzeul-satului.ro
  - muzeultaranuluiroman.ro
  - martor.muzeultaranuluiroman.ro

SIMBOLURI VEGETALE ÎN ARTA POPULARĂ BUCOVINEANĂ

Maria CRUȘNINSCHI*

Cuvinte cheie: *simboluri vegetale, artă populară, etnografie, Bucovina*

Keywords: *vegetable symbols, folk art, ethnography, Bucovina*

Abstract

Vegetable motifs in Bucovina's folk art are as common as geometric ones and it is amazing how these varieties are represented and combined in all genres of popular creation: trees or trees of all kinds (apple, walnut, plum, fir, hazelnut, maple, oak, vines, branches, plants, leaves, buds, flowers and fruits, more or less copies of the surrounding nature as imagined by each creator. Interesting is the significance of these symbols in folk art, but also in what are the rites of passage, the calendar and the celebrations. All these motifs are found on popular portraits, in Bucovina embroidery, on ceramics and wooden objects, on interior fabrics, but also on icons, on painted eggs, on horns for gunpowder.

Motivele vegetale în arta populară bucovineană sunt la fel de frecvente ca cele geometrice și este uimitor cum sunt reprezentate și combinate aceste varietăți în toate genurile creației populare: copaci sau arbori de tot felul (măr, nuc, prun, brad, alun, paltin, stejar, vița de vie), ramuri, plante, frunze, boboci, flori și fructe, mai mult sau mai puțin copii ale naturii înconjurătoare așa cum își imaginează fiecare creator. Interesantă este semnificația acestor simboluri în arta populară dar și în ceea ce reprezintă riturile de trecere, sărbătorile calendaristice și cele de peste an.

Toate aceste motive se regăsesc pe piesele de port popular, în broderia bucovineană, pe ceramică și obiecte din lemn, pe țesături de interior dar și pe icoane, ouă încondeiate, coarne pentru praf de pușcă. Se întâlnesc alternanțe de motive vegetal-florale cu cele geometrice sau avimorfe (păsări), într-o mare răspândire în însoțirea “pomului vieții”.

Această combinație de motive începe să se dezvolte mai pregnant către sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul celui următor.

Cel mai frecvent motiv vegetal este “brăduțul”, motiv cunoscut în spațiul carpatic românesc încă din epoca fierului, bradul fiind arborele cu multiple semnificații în spiritualitatea geto-dacă, dar și în cea românească de mai apoi. Pentru această categorie de reprezentări ornamentale este greu de presupus că ar fi o imagine sau o variantă a “pomului vieții”, dar având în vedere maniera de tratare mult asemănătoare cu cea a scoartelor bucovinene, nu ar fi exclus ca motivul decorativ să-și aibă aceeași origine și destinație. După Romulus Vulcănescu, în “*Mitologia poporului român*”, arborele vieții este bradul, care a fost și rămâne prezent în toate riturile de trecere ale țaranului român, de la naștere și până la moarte, în datinile ce țin de ciclurile

* Muzeograf, Muzeul Bucovinei, Serviciul Etnografie

calendaristice, fiind ca un tovarăș de viață, amintit în legende, balade, basme, colinde, proverbe, strigături, etc.

În contextul riturilor de naștere, asigură înfrățirea simbolică între noul născut și un brăduț, în cadrul ceremonialului de înmormântare, bradul este simbol al vieții veșnice având semnificația reînvierii, acesta exprimându-se prin transferul simbolic al vieții omului către brad ca substitut al acestuia. La înmormântare, bradul este întâlnit în unele zone în special la carul mortuar, unde este pus câte un brăduț la cele patru colțuri.

Bradul, în contextul nunții asigură transferul simbolic de calități, dinspre regnul vegetal spre cel uman, pentru a conferi noului cuplu forța vitalității mereu roditoare, semnifică veselia mirilor și a nuntașilor astfel ca, proaspeții căsătoriți să fie tari și voinici ca bradul care, este verde, atât iarna cât și vara.

Dintre toate speciile vegetale, mărul, alături de brad, este prezent în numeroase rituri, ritualuri și practice ceremoniale, mărul avînd valențe mitico-magice, regeneratoare, integratoare într-o serie de practice premaritale în care atât crenguța cât și rodul sunt elemente în jurul cărora se desfășoară o întreagă strategie ce vizează împlinirea rostului uman sub bune auspicii (simbol al rodirii, deci a împlinirii, mărul va veghea trecerea copilelor în rîndul tinerelor apoi a nevestelor).

Analog simbolic al belșugului, al rodirii, al continuității, mărul poate fi recunoscut și în ipostaza de pom al vieții în ritualul de nuntă cunoscut sub numele de "punerea pomului", descris de etnograful și folcloristul Simeon Florea Marian în opera *Nunta la români*. Tăiat cu o zi înainte de către mire și împodobit cu mere, colăcei și figurine de turtă dulce, etc., mărul, împlăntat în colacul cel mare, este închinat nașului, însoțit de orația: "*Frumos pom am încărcat/ Nănașa l-a scuturat,/ Iar când nunta s-a gătat/ Nănașul la toți a dat/ Câte-un măr, câte-o turțiță/ Nănașa-i de viță lungă/ Sănătatea să-i ajungă/*" (*Nunta la români* - Simeon Florea Marian). Cunoscând câteva dintre secvențele rituale în care apare mărul, putem observa rosturile acestuia în întărirea legăturii dintre tineri, dar și dintre acestea și nași; mărul pare totdeauna menit să așeze noul cuplu într-o altă etapă existențială, dorită a sta și sub semnul rodniciei, deci a perpetuării spiței de neam.

Alături de arborii sacri descriși bradul și mărul, nucul este și el inclus în dendromitologia românească. Îl întâlnim în legenda Maicii Domnului, căutându-l pe Iisus, care fusese prins de către evrei, ajunge la o apă lângă care era un nuc. Ea se roagă de nuc să se aplece peste apă ca să poată trece. Nucul i-a îndeplinit dorința, ea a trecut zicând: „*Fii binecuvîntat nucule, din lemnul tău să se facă icoane*” (Legenda Maicii Domnului, pag.109.). Nucul e amintit în diferite poezii populare, în povești, în doine de jale, în ghicitori.

Comunicarea om-natură, transferul mitic de însușiri în ambele sensuri, elemente de cult ale pomului vieții sunt susținute și de nuc. La botez, scăldătoarea copiilor, dar mai ales cea a fetelor se aruncă la tulpina unui nuc, pentru a fi frumoase și îndrăgite de flăcăi; din frunza de nuc își fac fetele lăutoare, pt ca părul să crească bogat precum coroana nukului. Prin umbra nukului trec Ielele, care pot lua o mână, un picior sau amîndouă, celor care dorm aici. Nuca, are și valoare apotropaică. Înainte de a intra în casă nouă, pereții sunt unși cu miez de nucă fiert. În felul acesta, locuința va fi apărută de jivina care ar putea să-i aducă vreun rău. Același rol protector îl are și asupra omului. Se crede că, dacă se pun două nuci în scăldătoarea copilului, alături de alte obiecte,

acesta va fi apărat de „vătămură” când va fi mare. Tot în credința populară, de exemplu, miresele care nu vor să aibă copii la începutul căsniciei, poartă în sân la cununie tot atâtea nuci câți ani vor să nu aibă copii. Pomul de pomenire a morților e împodobit cu nuci, nuci se dădeau urătorilor și colindătorilor, celor care însoțesc preotul în ajunul Crăciunului și al Bobotezei. Acestea se mai pun și în grâul de Ajun dar și în colivă. Nucile nu se mănincă de Ziua Crucii, datorită crucii care desparte miezul. „Miez de nucă” a devenit și motiv brodat pe cămășile tradiționale românești sau mai ales pe scoarțele și lăicerele țesute.

Vopsitul firelor textile cu acei coloranți vegetali, adică cu sucuri extrase din rădăcini de plante, frunze, flori, tulpini, etc. se transmitea din generație în generație și tehnicile folosite erau păstrate ca adevărate secrete de familie.

Referitor la motivul viței-de-vie, textele evanghelice pun în evidență sacralitatea viței-de-vie și a vinului. Element de cult folosit la Cina cea de Taină, vinul este comparat cu sângele Domnului, după cum via apare ca simbol al Împărăției cerului. În ceea ce privește valorificarea rituală a viței-de-vie și a vinului în practica populară, în raport cu alte elemente, acestea fac o figură cu totul aparte, după cum rezultă și din practica etno-folclorică din spațiul cultural românesc, care pune în valoare potențialul benefic al acestora și le înscrie în dimensiunea de necontestat a sacrului. Motivul viței dătătoare de viață apare în diverse povestiri sau legende (cea a lui Artur Gorovei și Mihai Lupescu „Botanica poporului român” sau Tudor Pamfile într-o povestire culeasă din Țepu-Galați, Nicolae Cartojan „Mântuitorul și vița-de-vie”), din care aflăm că este dătătoare de puteri magice, ea rodește din sângele Mântuitorului: *„În coastă l-au înțepat, Din coastă i-au scurs Sânge și apă, Viță-de-vie, Poamă, Din poamă, vin. Sângele Domnului pentru creștini”*.

De asemenea, alunul apare și el în cadrul riturilor de trecere. La naștere, se confecționa noului născut, leagăn din nuiele sau salcie, considerându-se ca având influențe benefice asupra copilului; alunul este implicat și în ceremonialul nunții, vorniceii umblând călare, cu năframe, flori legate la căpăstrul calului sau la căciulă, având în mână plosca, o creangă de alun și baltagul. Creanga de alun era socotită simbol al fertilității, ea apare și în momentul iertăciunii miresei, iar în cadrul ceremonialului de înmormântare, bățul de alun se folosea pentru a se lua măsura mortului.

Având o simbolică bogată: arbore sfânt, arbore bun, arbore de noroc alunul nu lipsește nici din cadrul sărbătorilor calendaristice.

În arta populară motivul viței-de-vie apare ilustrat pe icoanele țărănești pictate pe sticlă dar și pe piesele de port popular sau țesături de interior. Pe acestea din urmă dar și pe ouăle închistrite din Bucovina se regăsesc motive vegetale din cele amintite mai sus combinate cu motive florale, cum ar fi: ramuri, frunze, grâul, frunza de stejar, ghinda dar și flori și boboci: lealeua, trandafirul, macul, floarea Paștelui, etc.

Pe lângă motivele vegetale amintite, lumea animală, implicit motivele zoomorfe (calul, șarpele, puiul, barza, păianjenul, gândacul), alături de motivele antropomorfe (omul, hora) sunt, de asemenea reprezentate, dar într-o frecvență mai mică, în arta populară bucovineană. Motivele simbolice (crucea dreaptă, crucea în X, pristolnicul) fac o notă aparte ca și cele de factură astrală: steaua, soarele geometrizat. Un rol important în ornamentarea țesăturilor, a ștergarelor, a cămășilor tradiționale, a ouălor încondeiate îl reprezintă motivul cunoscut a fi S-ul culcat sau “cârligul” precum și cele

de factură scheomorfă (uneltele agricole, lucruri folosite la țesut sau alte obiecte folosite zilnic): furca, furculița, grebla, suveica, piptenele, potcoava, etc.

Obiectele folosite la serviciul religios sau pentru alte scopuri religioase servesc ca motive ornamentale, de exemplu: biserica, crucea în diferite forme, potirul (cupa) etc.

Motivele luate din natură nu sunt niciodată tratate din punct de vedere realist ci mai mult sau mai puțin convențional, nu putem judeca bine simțul pentru formă și talentul reprezentării plastice ale creatorilor populari. Majoritatea motivelor favorite sunt tradiționale și au fost transmise nealterate din generație în generație, chiar și în zilele noastre. Unele dintre ele au trecut prin multe schimbări în formă și culoare datorită faptului că femeile au încercat să împrumute din munca lor, poate o impresie de moment sau rezultatul eforturilor lor de a crea ceva original, diferit de a altora din sat.

Câteva motive vegetale reprezentate pe diferite obiecte etnografice care fac parte din patrimoniul Muzeului Bucovinei

cahle (plăci de ceramică) de tip Kutu cu decor vegetal

icoană pe sticlă cu motivul vita de vie

sfeșnic de Marginea cu motive vegetale

ladă de zestre pictată cu motive floral stilizate

scoarță cu motivul pomul vieții   uși împărătești cu motive fitomorfe vița de vie

strachină cu motive floral stilizate

BIBLIOGRAFIE

- Camilar Mihai, *Din lada de zestre bucovineană (superstiții, credințe, sărbători, datini și obiceiuri calendaristice)*, Suceava, 2016.
- Simion Florea Marian, *Nunta la români*, București, 1980.
- Ghinoiu Ion, *Obiceiuri populare de peste an – dicționar*, Editura Fundației culturale române, București, 1997.
- *Anuarul Muzeului Etnografic al Bucovinei*, anul I, nr. 1, Suceava, 1999.
- Bănățeanu, Tancred, *Arta populară bucovineană*, București, 1975.

RETROSPECTIVĂ PRIVIND CASA TRADIȚIONALĂ DIN ÎMPREJURIMILE ORAȘULUI BACĂU

Olguța PĂȚU*

Cuvinte cheie: *Bacău, casa tradițională, etnografie*

Keywords: *Bacău, traditional house, ethnographic*

Abstract

The problematic and thematic diversity of the habitat highlights natural factors, especially biological ones, related to the configuration of the site. Understand as a biotope and considering not only human settlements but also the variety of psycho-social phenomena, the scope of the notion is broadened in such a way that the habitat is, in fact, the entire planet, once we have in mind the place where they lived, but also the crowd of places, the circumstances, the circumstances in which we conduct our daily activities. Within them, man intervenes in the environment, with beneficial consequences most often, when and sometimes even at risk, and creating a perfect dynamic of man's relationship with the biosphere. Man's intervention makes the habitat distinct from the biotope of animals and plants.

La o săptămână după Conferința Mondială de la VAMCOUVER (Canada) privind așezările umane (HABITATUL) se desfășura la Bacău, amplă manifestare științifică (HABITAT '76 – 18-19 Iunie 1976-) organizată de instituții de prestigiu de la nivelul central și local: Centrul de informare al ONU pentru România, Comisia Națională a României pentru UNESCO, Comitetul de cultură și Educație Socialistă al județului Bacău și Muzeul județean Bacău de Științele Naturii, cu participarea și a altor foruri administrative și culturale din județ. Fapt important, manifestarea a fost întregită și de lansarea volumului HABITAT '76, apărut sub redacția cunoscuților biologi Al. Ionescu, M. Barabaș, volum cuprinzând o diversitate problematică și de termeni ce țin să acopere înțelesul noțiunii de habitat și mulțimea punctelor de vedere ivite din perspective diferite, demonstrând astfel complexitatea unei realități ce vizează locul vieții, locuința, calitatea vieții, calitatea mediului (natural, spiritual), participarea la viața publică, la administrarea localității etc. Bineînțeles că biologii s-au axat în special pe sublinierea factorilor naturali, cu precădere biologici, în configurarea habitatului, înțeles ca biotop, alții, luând în considerație nu numai așezările oamenilor ci și varietatea fenomenelor psiho-sociale, au lărgit sfera noțiunii până la susținerea ideii că habitatul ar fi, de fapt, întreaga planetă, odată ce avem în vedere locul unde trăiau, dar și mulțimea locurilor, situațiilor, împrejurărilor în care ne desfășurăm activitățile zilnice. În cadrul acestora omul intervine asupra mediului înconjurător, cu urmări benefice cel mai adesea, când și când cu riscuri și chiar înstruit uneori, creând o perfectă dinamică a relației omului cu biosfera. Intervenția omului face ca habitatul să ne deosebească net

* Profesor, Școala Populară de Arte și Meserii - Bacău

de biotopul animalelor și plantelor. De altfel, la om întâlnim o adaptare inteligentă, activă la condițiile de trai pe care i le oferă natura înconjurătoare. Reiese de aici că habitatul cunoaște la rândul său o dinamică datorită intervenției omului, așa cum calitatea vieții diferă de la individ la individ, de la un grup la altul, de la o etapă la alta în funcție de o mulțime de elemente (naturale sau rezultate din activitatea oamenilor). Și chiar dacă geografic formele de relief rămân aceleași de-a lungul unei mari perioade, peisajul, întinderea pădurilor, a suprafețelor cultivate diferă sensibil de la o epocă la alta pentru că omul a acționat asupra lor în proporția necesităților sale, producând astfel schimbări în echilibrul ecologic și în relațiile grupului cu biosfera. Asemenea schimbări devin uneori dramatice, periclitând însuși habitatul uman și obligând ca foruri naționale și internaționale să ia măsuri energice pentru dezvoltare economică națională. La manifestarea menționată, aspectele culturale, ca dimensiune a habitatului, au avut parte de intervenții dar într-o proporție redusă. Un loc central au referințele la habitatul urban, în strânsă legătură cu dezvoltarea arhitectonică și estetică clădirilor moderne. Despre mediul rural din perspectiva definirii habitatului s-a vorbit și s-a scris (în volumul menționat) marginal și pe alocuri, superficial. Au fost prezentate ca mari cucerii civilizatoare pâinea, săpunul, cartea, lumina electrică și alte câteva înlesniri intrate în lumea satului, în stare să schimbe imaginea așezării și fizionomia locuitorului rural. Dar în configurația habitatului intră de drept și componenta tradițională, aflată și ea într-o perpetuă întâlnire cu noutatea. Zestrea etnografică adăugată și perpetuată din timpuri străvechi configurează specificul unei zone, alcătuiește o matrice stilistică.

Unii cercetători recunosc câteva zone astfel contituite în județul Bacău. Etnologul Daniel Pelin a publicat studii despre *Zona etnografică Trotuș*, *Zona etnografică Bacău*, *Zona etnografică a Colinelor Tutovei*. Istoricul literar și publicistul Gheorghe Pătrar, directorul Școlii Populare de Arte din Bacău (1982-1990) consideră că județul Bacău are două zone etnografice: Bacău și Trotuș la care s-ar putea adăuga Mănăstirea Cașin. După unii creatori, ținutul Bacăului ar fi o zonă de tranziție între Vrancea și Neamț, preluând așadar, anumite elemente etnografice din aceste locuri cu puternice resurse etnografice. Casa țărănească tradițională din împrejurimile orașului Bacău, din satele orânduite de-o parte și de alta a Siretului, pare să confirme cel puțin parțial anumite influențe exercitate din ambele părți. Dar resursele materiale diferite au obligat pe meșterii încă din vechime să construiască, impunând un anume specific într-un loc sau altul: acoperiș de draniță în zona de munte, pereți de bârne fasonate rudimentar, alternând cu paiantă din zona lipsită de păduri, prispe podite cu scânduri acolo unde peretele de chirpici se întind la nesfârșit, mare economisire a lemnului atunci când acesta e adus de la depărtare cu un preț sporit. Cerdacul și (mai nou) frontonul le găsim în partea muntelui, cum treci de Piatra-Neamț, Bistrița preponderent în zona Vaduri, Pângărați, Straja și Tarcău. Frontonul cu înflorituri de lemn traforat, cu margini arcuite, incluzând în spațiul plat din scânduri geluite exprimă ceva din enticia munteanului, închis în sine și mândru totodată de locul traiului său, adică de habitatul carpatin, cum am defini astăzi respectivul loc de trai. În acel spațiu din fronton munteanul poate așeza din litere traforate inițialele numelui său și anul inaugurării casei, asemenea pisanile așezate pe monumentele de cult deasupra ușii de la intrare. Dincoace, la șes și în zona deluroasă, de o parte și de alta a Siretului, locuința se lipește cel mai adesea de cerdac și fronton, dar în linii esențiale nu diferă de cea din zona muntoasă, după cum vom vedea

în curând. De cum deschizi poarta și apuci a pași printre straturi cu flori fațada casei te întâmpină asemenea unui chip de om imaginat și stilizat după regulile frumosului: la mijloc ușa, de-o parte și de alta ferestrele a două odăi dindărătul cărora răzbat ca o iluzie tulpinile și candelor florilor de casă, menținute de ghivece. Puse pe pervazuri acestea întâmpină cu o adiere de voie bună pe orcine dorește să intre. Ușa de la intrare e practică din scânduri geluite, netedă pe toată suprafața acoperită cu vopsea și închipuind niște chenare geometrice în formă de dreptunghi, încadrate pe înălțimea și pe lățimea spațiului. Dar poți întâlni și două uși sub formă de obloane care se închide la mijloc străjuite de-o parte și de alta de ferestre înguste care asigură luminarea precară a interiorului.

Așezate simetric, cele două ferestre mari lasă să ghicești că e vorba de două odăi încăpătoare cu suprafețe egale. Acestea au practicate ferestre și pe pereți laterali, lăsând vizibilitate către vecini, eventual către drumul public și către locuri mai depărtate oferind privirii fugare priveliștele cunoscute ale anotimpurilor. Cât de minunate sunt odăile?

Razele soarelui pătrund mai mult sau mai puțin nu numai în funcție de schimbarea anotimpurilor, dar și de înălțimea streșinii și unghiul sub care coboară. Un acoperiș în patru ape (table) poate fi mai înalt, lasând astfel ca apa ploilor să se scurgă cu rapiditate, în strașină să coboare mai puțin în dreptul ferestrelor. Un acoperiș mai scund și o prispă mai înaltă prelungesc strașina, încât aceasta obturează din lumina zilei, iar odăile vor avea astfel o atmosferă de penumbră. De regulă, casa cu acoperiș în patru ape e prevăzută cu o prispă, cu sau fără cerdac pardosită cu scânduri înfipte și geluite. Pardoseala nu e obligatorie, dar ea asigură și mersul pe lângă pereți și dormitul în timpul verilor călduroase.

Apoi spre toamnă pe prisma podită se mai pun știuleți de porumb la uscat, fasolea de curând culeasă și vânturată, fructele tăiate în felii care vor fi păstrate până tarziu în iarnă. Lângă prispă și rezemate de ea, în dreptul ușii din față, două trepte fasonate din piatră și din lemn de esență tare așteaptă să pașești mai departe pe prispă și deschizând ușa, să intre în tindă, un fel de cameră mică, loc de trecere spre încăperile din stânga și dreapta spre care dau ușile prevăzute cu geamuri. Tinda, de regulă, nu are alte funcțiuni: este un spațiu răcoros, mobilat sumar sau lipsit complet de mobilier. Întâmplător întâlnești aici obiecte de gospodărie, obiecte de ceramică lăsate provizoriu: o căldare, un ceaun, niște țeale făcute sul. În fundalul acestei sălițe cu aspect improvizat observi o ușiță care te conduce în dolie coborând două trepte și intrând într-un spațiu îngust și prelung din spatele casei. Dar înainte de a intra aici mai observi o scară cu vreo cinci-șase fuștee rezemată de un oblon ce dă în podul casei. Pe acolo te sui în timpul iernii, în pod, și tai din slănină și mușchiul puse la afumat și ținute laolaltă cu cârnații și costițele moi până la începutul primăverii. Când vor fi coborâte și tăiate potrivit, prăjite scurt și turnate în borcane mari, păstrate la răcoare până în timpul verii. Pe timpul prăsitului ori de sărbători se scoate din borcan cu murături și economic asemenea delicatelor din care se prepară tochituri, scroburi strașnice apoi mulțumirea demonstrativă a mesenilor. La acestea se vor adăuga brânză de puțină, strachină cu lapte acru din ciolane dar și din costițele afumate păstrate anume cu fierțură de zile mari poate ieși, acrită cu zamă păstrată în boltă umplută la stână încă din primele zile ale toamnei ori din ultimele zile ale verii, când laptele e mai gros, urda și jintuitul mai sățioase.

Din tindă pătrunzi în dreapta, într-o cameră văruită în alb, sau alb bătând în albastru dacă gospodina a adăugat sineală în var. Tavanul e tapetat de grinzi sau în lipsa lemnului mai greu de procurat în zonă văruit ca și pereții. De grinzi pe lângă pereți atarnă ulcele. Dacă lipsesc grinzele, gospodarul a bătut cuie în pereți de care atarnă un blidar. Rar întâlnești dușumele. De regulă, spațiul se lipește cu lut pe case se așează câte un lăicer. În mijloc se află o masă la care se daugă scaune când vine timpul prânzului ori a cinei. În colțul dinspre răsărit se află o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul Isus. Alături despărțite în unghi două perdele. Dedesupt o candelă. Pe aproape un smoc de busuioc înprospătează aerul. Privind acest ansamblu cu aspect de sanctuar, ai impresia că perdelele străjuiesc și protejează sfințenia purpurind în sufletele celor ai casei. Lângă peretele opus geamului de la fațadă vezi un pat destul de lung și de lat cu picioare odineaoară înfipte de-a dreptul în lut. Acum patul poate fi desfăcut și mutat în răstimpuri, când camera se igienizează. Pe perete lângă pat, fixat în cuie se află un lăicer cu motive florale, țesut în casă. Pe pat, direct pe scânduri se așterne o saltea, acoperită la rânduri cu un lăicer. În cele mai multe locuri, lăicerul ori o covetură cumpărată de la oraș acoperă scândurile. La unul din capetele patului, de obicei acolo unde întâlnește un perete, afli bine orânduită zestrea: lăicer frumos împăturite, covoare de casă, mai multe perne, nelipsitul oghial. Suprapuse astfel, aproape că ating tavanul. Grija gospodinei se vede în așezarea acestor țesături în partea opusă locului în care se află icoana.

Bineînțeles că nu direct pe pat se clădește stiva, ci pe o ladă de zestre în care se păstrează rufărie, mici obiecte care amintesc de unele momente ale vieții, alte mărunțișuri. În unele gospodării ancorată de tavan aflăm și o prăjină plasată între stiva cu zestre și celălalt perete, pe care se află icoana o culme cum e denumită în grai local, menită să susțină de obicei, îmbrăcămintea de sărbătoare: catrință, zăvelcă, costumele naționale, pieptănele, bondițele. Sub fereastra din față era văzută de cum intri pe poartă, se întinde o laiță, de asemenea acoperite cu un lăicer sau cu un simplu țol. La ferestre atarnă perdelele lungi, cusute cu motive geometrice închipuind flori sau alte imagini, legate la o parte cu o bentiță ca să nu împiedice pătrunderea luminii. În cealaltă odaie s-a zidit soba prevăzută cu vatră încăpătoare.

Soba are și horn. Chiar lângă vatră aflăm cleștele de potrivit tăciunii și jarul, iar pe aproape pe o poliță găsești fără efort iasca, asemenea și amnarul. Tot lângă vatră se depozitează într-un loc anume lemnele de foc, iar alături nelipsitul scaun cu trei picioare, făcut de gospodari.

Pe lângă pereți, bine potrivite sunt două paturi destul de încăpătoare. Aici pe timp de iarnă se strâng toți ai casei sau, la nevoie, în spațiul strâmt al doliei, mai mai bune de încălzit. Și aici deasupra unui pat, aflăm o culme pe care se depozitează haine mai vechi, șubrezite, bune de îmbrăcat pentru muncile mai grele. Pe jos de asemenea suprafața e netezită cu lut. În pod pe scândurile rânduie pe bârne se răstoarnă știuleți, nuci, fasole. Hogeagul zidit din cărmidă urcă din lemn în pod, apoi, bine asigurat, se strecoară apoi prin acoperiș.

În pod coșul are practică o deschidere care la nevoie permite ieșirea fumului pentru afumarea cârnii. Dolia de care aminteam e un fel de magazie, un spațiu important obținut prin coborârea prezisă a acoperișului din spatele casei până la un nivel mai jos decât tavanul odăilor din față. Dolia se prelungește pe toată lungimea casei și pereții acesteia sunt mai subțiri și chiar mai puțini rezistenți, alcătuiți mai ales din surcele lipite

de lut. Spațiul de depozitare este destinat produselor agricole dar și uneltelor: urzoiul, melița, capra de tăiat lemne, stative de țesut. Acestea pot fi adăpostite într-o încăpere practică printr-un perete zidit chiar într-un capăt al doliei. La nevoie pe timpul iernii, pot fi adăpostite în dolie păsările pentru a fi ferite de ger. Cum se vede dolia e un spațiu multifuncțional.

În apropierea casei se află bucătăria de vară, un spațiu redus în care se poate și dormi. Aici e zidit cuptorul cel mare cu partea largă. Pe vatră, în vecinătatea jarului se pregătește mâncarea în vase de lut. E o plăcere să ascuți forfoteala sfătoasă a sarmalelor și clocotul borșului, când acestea au fost puse în oale mari, pânticoase în ajunul hramului Tradițional. Atât pentru mălai cât și pentru alivenci ori plăcinte gospodina știe ce fel de lemne sunt necesare. De pildă pentru placintă ar trebui crengi de paltin ciungit care asigură un foc potolit...

O dar câte plăceri nu oferea gospodăria tradițională cu toate necazurile vieții pe lângă puținele bucurii și satisfacții de mâncat!

BIBLIOGRAFIE

- Ichim Dorinel, *Zona Etnografică Bacău-București*, Editura Sport-Turism, 1987
- Mitocariu Victor, *Ion Borcea prin veacul frământat*, Bacău, Editura Corgal - Press. Capitolul: Unersul rural.
- Pantelimon, N. *SATUL LETEA-VECHE, Jud. Bacău. Însemnări Monografice de la întemeierea acestei localități și până în anul 1920*. Manuscris. Câmpia Turzii 1984 (Păstrat în Arhivele Statului, Bacău)

LIRICA POPULARĂ ÎNTRE RELIGIE ȘI SUPERSTIȚII

Adina CERNOSCHI*

Cuvinte cheie: *poezie populară, religie, superstiții*

Keywords: *folk poetry, religion, superstition*

Abstract

Popular spirituality is the most precious treasury that every people defends and amplifies throughout history, regenerating it to be the source of cult literature and eternally preoccupying its generations with the concrete forms it manifests - literature, music, choreography, plastic art, decorative art, dramaturgy, philosophy. The spiritual culture of the folk masses (the only ones responsible for its authenticity and its preservation) adapts to all the changes imposed by the epochs, expressing itself through various forms of art.

Motto

*„Teologia n-a putut lămuri până acum
cine e mai singur: Dumnezeu sau omul.
A venit Poezia. Și-am înțeles că-i omul.”
Emil Cioran, Amurgul gândurilor*

Spiritualitatea populară reprezintă tezaurul cel mai prețios pe care orice popor îl apără și îl amplifică de-a lungul istoriei, regenerându-l pentru a fi izvor al literaturii culte și preocupându-se veșnic, prin generațiile sale, de formele concrete pe care le manifestă – literatură, muzică, coregrafie, artă plastică, artă decorativă, manifestare dramaturgică, filosofie proprie. Cultura spirituală a maselor populare (unicii responsabili de autenticitatea și de conservarea ei) se adaptează tuturor schimbărilor impuse de epoci, exprimându-se prin forme diverse de artă.

Literatura populară este forma inițială a literaturii unui neam, impunându-și originalitatea în literatura universală. Mihai Eminescu sublinia într-un articol politic intercondiționarea spiritului național de literatura națională: „Nicio literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăși, la rândul ei, de spiritul aceluia popor, întemeiată adesea pe baza largă a geniului național”¹. Folclorul literar a învins prejudecățile și timpul prin: finețea expresiei, prin unitatea creației, prin exprimarea inedită a emoției, prin grija creatorului pentru simetrie, prin nuanța cuvântului ales, prin prețuirea față de propria creație. Lucian Blaga în partea a doua, „Spațiul mioritic”, din volumul *Trilogia Culturii*, evidențiază ca elemente definitorii în cântecul popular românesc, în doină, în cântecul de dans, în bocete, „substanța sonoră alcătuită în mare parte din tonuri intermediare, imprecise, de o stăruitoare nuanțare a stărilor sufletești” sau „discreția în modulațiile melancolice ale

---

* Profesor, Limba și Literatura Română, Școala Gimnazială „Alexandra Nechita” Vaslui

¹ M. Eminescu, *Opera politică*, II, p.438.

acestui cântec al nostru” sau „obiectivarea ipostatică a stării sufletești ce trimite la stilul naivității populare”².

Dar ceea ce încheagă armonios, desăvârșind creația populară și oferindu-i o cunună protectoare ei și autorului ei, este spiritul religios, cu temele și cu motivele sale. Creștinismul este firul roșu ce se va impune mereu ferm, dar cu naturalețe, în ființa neamului și implicit în producțiile lui literare. Filosofi români și specialiști în imagologie privesc problema religiozității poporului român în cele mai diverse moduri, fie cu scepticism sau în mod bigot, uneori cu ironie, alteori contradictoriu, dar totdeauna cu convingere și niciodată negând total elementul creștin al ființei noastre. Se afirmă fie „dimensiunea păgână a sufletului românesc păstrată după creștinare” (Constantin Noica în *Pagini despre sufletul românesc*), fie despre „un creștinism cosmic” (Mircea Eliade în *Aspecte ale mitului*), fie „că nimeni nu poate spune că ființa spirituală a neamului nostru ar fi exclusiv creștină” (V. Pârvan, *Scrieri*) sau despre „tensiunea lentă din sufletul etniei noastre între elementul păgân și cel creștin” (Lucian Blaga). Incontestabilă rămâne în imaginea existenței spirituale românești credința vie în Dumnezeu. „Dumnezeul românului nu este o ființă abstractă, o esență imaterială a lumii, o putere impersonală care stă sub fenomene. Dumnezeuul românului apare ca o ființă, o ființă reală, particulară, un ins. Determinarea aceasta esențială a ființei particulare, personale i se potrivește ca oricare altei ființe. Dacă rugăciune-l face mai presus de ființă, tot ea îi dă îndată față lucrătoare, spre care te îndrepti, rost către rost”³.

Teme și motive religioase circulă în toată poezia populară dedicată sărbătorilor creștine. Este recunoscut lirismul adânc al acestor versuri creștine ce determină totodată și substanța filosofiei lor religioase, oferind sprijin moral ființei noastre. Românul nu și-a neglijat sufletul și a creat versuri închinat lui Dumnezeu, lui Isus Hristos, Sfintei Marii, Sf. Ion, etc. (se cunosc colindele cu conținut religios de Crăciun, de Ajunul Crăciunului - despre nașterea Domnului, de Anul Nou, de Paște - despre învierea Domnului, datina zoriturii în Transilvania: „Mulțumescu-ți, mulțumesc,/Doamne Isuse Hristoase,/Că ne-ai dat zori frumoase/Și raze pre luminoase.”, cântece și orații de stea, Vicleimul sau Irozii). Universul acestor colinde freamătă de recunoștință, de smerenie și de dorința de a convorbi cu Dumnezeu, fiind adevărate cântece de laudă către Cer.

Mai puțin cunoscută este însă pregnanța elementului creștin din poezia superstițiilor. Într-o osmoză perfectă între păgânătate și creștinism sunt însă create versurile vrăjilor și farmecelor. De multe ori, în lirica populară religia și superstiția se amestecă atât de mult, încât nu ne putem da seama de interferența celor două, unde se termină una și începe cealaltă. Căutându-și de noroc sau făcând vrăji în scop malefic, rostirile acestea melodice nu-și găsesc alt context temporal (în mod paradoxal) decât în nopțile și în zilele de mare sărbătoare (în seara către Sfântul Andrei, în ajunul Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, de Rusalii etc). În unele descântece, culese din Comuna Docani, gospodinele invocă numele lui Dumnezeu și al Maicăi Precista în versuri ce au menirea de a scăpa pe cei primejduiți de Rusalii, slăvind totodată Divinitatea: „Că eu cu crucea lui Dumnezeu/V-am depărtat/Cu gura v-am descântat,/Leacul (cutăruia) /Că

² L. Blaga, *Trilogia culturii*, Humanitas București, p.278.

³ M. Vulcănescu, *Existența concretă în metafizica românească*, Editura Fundației culturale române, București, 1999, p.77

l-am dat./Să rămâie (cutare)/Curat/Luminat/Ca maica precista /În ceas/Ce l-a creștinat/Și l-a botezat./Cu nicio rană pe trup/Nu l-a lăsat”.(*Descântec de iele*)⁴.

Descântecul de întors inima unuia către altul este o practică întâlnită în zona Moldovei, în scopul alungării urii dintre oameni și al readucerii bunătații și bucuriei dintre ei: „Eu voi întoarce ulcica asta/Și ulcica întoarce vatra/Și vatra întoarce soba/Și soba întoarce grinzile cu horn/Și grinzile întorc podelele./Leăturile și șindriile/Șindriile întorc crângurile/Și crângurile întorc pe Sfântul Spiridon/Și pe Sânzienne/Și Maica Domnului/Să întoarcă inimile celor împricinați.”(*Descântecul de întors inima*). Se poate remarca în aceste versuri relația dintre om și sfinți, românul având credința că Divinitatea îl va sprijini mereu, fiindu-i partener în acest act aproape magic de rostire, dându-i puterea de a induce starea de bine. Vocea anonimă sugerează ideea intervenției posibile a divinului în trasarea ordinii umane, dându-i celui care practică descântecul, conștiința legăturii lui cu spiritualitatea, poezia lui fiind expresia unei adânci gândiri și simțiri creștine, ce poartă amprenta credinței și speranței.

În ajunul Crăciunului, în unele părți ale Olteniei, fetele care au postit la amiază, se așază seara la masă și nu iau decât o bucată de pâine pe care o ascund la brâu, apoi merg la culcare unde bat mătânii pe brâu rostind: „Brâu, brăușorul meu./Arată-mi pe ursitorul meu, Care-i dat de Dumnezeu./În vis să-l visez./Aievea să-l văz”.

Universul biblic îi oferă poetului din popor noi dimensiuni ale spiritului său, neputând nega nicodată existența divinului, nici măcar în gândurile sale cele mai puțin cunoscute, în dorințele sale cele mai ascunse (aceste farmece, vrăji și descântece aparținând ocultismului). De Sfântul Andrei, fetele și văduvele fac vrăji de dragoste sau rostesc descântece dorind să se lipsească de dușmani. Spiritul dumnezeiesc este invocat încă din primele versuri, autorul practicii dorind protecție și reușită: „Descântecul de la mine/Leacul de la Dumnezeu.” (fragment din vrajă de dragoste, rostită în Transilvania, comuna Râpa de Jos). Poetul anonim exprimă în versurile descântecului, teama de Dumnezeu, finalul evidențiind simetric forța credinței „Să piară/Să răspiară/Ca scuiatu-n cale,/Ca roua de soare,/Începutul să rămâie curat/Luminat,/Cum Dumnezeu l-a dat/Și Maica Sfântă l-a lăsat./Sănătos./Voios/Și veselos.”, versurile acestea fiind o mărturie a spiritualității creștine.

Toate aceste manifestări în care Dumnezeu este deasupra omului sunt de fapt dovezi clare ale credinței că Divinitatea și-a vărsat în român înțelepciunea și iubirea sa pentru acest pământ, fiind pentru ființa ce trăiește în spațiul mioritic, izvor de nădejde și de putere, dar și certitudine că va primi mereu veghea tainică a Celui de Sus și nu va fi niciodată singură, așa cum se îndoia Cioran.

BIBLIOGRAFIE

- Blaga, L., *Trilogia culturii*, Humanitas București.
- Eminescu, M., *Opera politică*, II.
- Pamfile, Tudor, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, Editura Saeculum I.O., București, 1997.
- Vulcănescu, M., *Existența concretă în metafizica românească*, Editura Fundației culturale române, București, 1999.

⁴ Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, Editura Saeculum I.O., București, 1997, p.36

CONSIDERAȚII PRIVIND ARHITECTURA CASEI TRADIȚIONALE DIN JUDEȚUL VASLUI

Marian ANTONIU*

Cuvinte cheie: *arhitectură populară, casă tradițională, județul Vaslui*

Keywords: *traditional architecture, traditional house, Vaslui County*

Abstract

The Romanian folk architecture proves a diversified tradition in the use of stone, wood and earth in the construction of the peasant house, each of which is presented in a variety of the nature of the material used and the technique of their processing.

The characteristic feature of Moldova's economy towards the end of the 19th century is the existence of a large number of rural households, whose traditional houses originated in an ancient type of half-buried dwelling type of monocellular housing. The most widespread house in the area is the tented house, due to the need for increased space and the move of the direct entrance into the living room.

Odinioară unul din cele mai importante ținuturi răzășești din Moldova, actualul județ Vaslui cuprinde vechile ținuturi istorice: Vaslui, Fălciu și Tutova parte a Podișului Central Moldovenesc în care diversitatea condițiilor naturale, relieful, clima, densitatea rețelei hidrografice și bogăția floristică au favorizat dezvoltarea ocupațiilor principale și secundare pe aceste meleaguri.

Caracteristica economiei din Moldova către sfârșitul secolului al XIX-lea când se pun bazele României Moderne, o constituie existența unui număr mare de gospodării sătășești, al căror pământ era lucrat de membrii obștilor libere sau dependente de arendași. Alături de agricultură, creșterea vitelor mari și a oilor s-a dezvoltat ca ocupație sedentară legată de pășunile și fânețele din hotarul satului. Pe lângă acestea, albinăritul constituia o importantă ramură a vieții economice, fiind răspândit în toate așezările podișului moldav, iar pescuitul este practicat în apele râurilor, iazurilor și bălților. Viile sunt pomenite în cele mai vechi documente ale Moldovei, vinurile constituind una din mărfurile cerute pe piața internă și în afara hotarelor.

Diversitatea ocupațiilor se reflectă în structura gospodăriei tradiționale țărănești, în componența acesteia intrând pe lângă locuință, grajdul, șura, cotețul pentru porci și cel de păsări, pivnița, beciul, coșerul sau hambarul dar și alte construcții specifice pentru depozitare de unelte sau alimente. Modul de organizare a gospodăriei corespunde tipului de activități ce se desfășoară în cadrul ei, dar și nivelului de evoluție socială.

---

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

Transformările din viața social-economică a satelor în următorul secol au determinat modificări esențiale, atât în ceea ce privește planul de construcție al locuinței țărănești și al anexelor acesteia, cât și folosirea materialelor de construcție.

Arhitectura populară românească dovedește o tradiție diversificată în folosirea pietrei, lemnului și pământului în construirea casei țărănești, fiecare dintre acestea prezentându-se într-o varietate a naturii materialului folosit cât și a tehnicii de prelucrare a acestora

¹.

Planul de construcție al casei tradiționale își are originea într-un străvechi tip de locuință semiângropată de care pomenesc mărturiile călătorilor străini pe aceste meleaguri² și s-a transmis la tipul de locuințe monocelulare, prezent în cadrul cercetărilor de teren actuale³.

O privire către zestrea acestei zone etnografice evidențiază în prezent existența în muzeele naționale a acestor realități ale arhitecturii populare.

Un prim exemplu este locuința monocelulară din Zăpodeni, jud. Vaslui, construcție de la mijlocul sec. al XVII-lea aflată în Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” București din anul 1961, ce reprezintă una din cele mai valoroase documente ale arhitecturii populare de pe aceste meleaguri⁴. Casa este construită din bârne masive de stejar, încheiate la capete în „cheotori” drepte și cuprinde o singură încăpere, cu acces direct. Este prevăzută cu ferestre mici, acoperite odinioară cu burduf de oaie. Are acoperiș în patru ape, cu învelitoare din stuf bătut după o veche tehnică, numită „la prăștina”. Streașina este foarte amplă, adăpostind pereții de intemperii. În loc de prispă, element caracteristic al arhitecturii tradiționale românești, acest tip de locuință are o bancă cioplită dintr-un trunchi de stejar.

*Locuință monocelulară din
Zăpodeni, jud. Vaslui, sec. XVII,
Muzeul Național al Satului
„Dimitrie Gusti” București*

¹ Paul Petrescu, Georgeta Stoica, *Arta Populară Românească*, Editura Meridiane, București, 1981, p. 11

² *Călători străini despre Țările Române* vol. VIII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 350-351

³ Paul Salomeia, *Considerații privind Arhitectura Populară din Zona Hușilor*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, vol. VII-VIII, 1985-1986, p. 336

⁴ <http://muzeul-satului.ro/planifica-vizita/ce-pot-vedea/expozitia-permanenta-arhitectura-vernaculara/gospodarii/zapodeni-vaslui/> (accesat la data de 07.09.2017)

Interiorul este modest, dar în același timp echilibrat prin elementele componente: cuptorul cu vatră liberă, lavițe numite și laițe de stejar și nuc pe lângă pereți, sprijinite pe țărushi bătuți în pământ cât și o laviță – pat. O ladă de zestre, o măsuță joasă și patru scăunele „betege” făcute din cioturi de copac completează estetica acestui interior tradițional.

Tipul de casă cel mai larg răspândit în zonă îl constituie însă casa cu tindă, apărută din necesitatea de spațiu sporit și de mutare a intrării directe în camera de locuit. Tinda amplasată lateral este de dimensiuni reduse, făcând trecerea în camera propriu-zisă. Ea servește ca depozit de alimente și loc de păstrare a unor unelte agricole, iar în această spațiu se găsește totodată și intrarea în pod. Planul de construcție este dreptunghiular. La ridicarea pereților se folosește lemnul și vălătucii sau ceamurul.

Un astfel de exemplu este locuința din Zăpodeni, de secol al XIX-lea, Jud. Vaslui, cumpărată în anul 1995 și ridicată în 1997 la Muzeul Viticulturii și Pomiculturii, Golești, Jud. Argeș.

*Casă din Zăpodeni,
Jud. Vaslui, sec. XIX,
Muzeul Viticulturii și
Pomiculturii, Golești, Jud. Argeș*

Aceasta se prezintă ca o locuință ridicată pe o temelie de piatră cu o prispă liberă cu patru stâlpi de lemn la fațada principală, prispă ce înconjoară casa pe trei laturi pentru protejarea temeliei dar și cu funcție economică. Construită pe sistemul stâlpi și grindă, pereții sunt din lemn despicat încărcăți la interior și exterior cu vălătuci sau ceamur. Acoperișul, cu streășina amplă, în patru ape, are o învelitoare din stuf, confecționată după tehnica numită „la cheptene”, în care stuful se așează în rânduri suprapuse parțial peste leăturile foarte groase din lemn de salcâm și este aranjat („tăiat”) cu o unealtă specială. Tinda este împărțită în două făcând astfel loc unui spațiu pentru gătit. Sistemul de încălzit constă dintr-o sobă cu vatră deschisă și cuptor construit din vălătuci iar soba, dispusă deasupra cuptorului, este din cărămizi narse. La rândul ei, camera este prevăzută cu o sobă tot din cărămizi narse. Pe latura opusă se află patul, iar pe lângă pereți, lavițe sau laițele, peste care se pun lăicerele învârstate. O masă înaltă cu două scaune completează inventarul.

O cercetare de teren scoate în evidență existența încă a acestor tipologii de locuințe tradiționale românești: locuința cu tindă, prispă pe trei laturi, pereții din ceamur și acoperișul din stuf. Planul acestor case cu două încăperi, atât în cazul celor bătrânești cât și a celor construite în secolul următor, a suferit transformări prin prelungirea

acoperișului din spate și adăugarea unei noi încăperi numită „chiler”. Chilerul servește inițial la păstrarea unor unelte agricole și casnice, dar ulterior acesta este împărțit printr-un perete în două încăperi din care una servește drept bucătărie.

*Casa Diaconu N. C-tin,
imagine din arhiva etnologului
Lucian Valeriu Lefter*

Un alt tip de casă este casa cu trei încăperi, cu planul dreptunghiular și tinda la mijloc. În acest caz, tinda devine „sală” cu rol de legătură între cele două camere și de multe ori și către chilerul din spate. În această situație, este locuită numai o singură cameră, căreia i se spune simplu „odaie”, în timp ce a doua cameră care de obicei nu este încălzită, este numită „odaie de oaspeți” sau „odaia curată” și are numai funcția de păstrare a îmbrăcăminte și diferitelor țesături, iar în anumite ocazii de primire a unor oaspeți deosebiți⁵.

*Casă în Budești, sec. XIX,
comuna Crețești, Jud. Vaslui,
imagine apărută în
„Monografia Crețești
- Istorie și Actualitate”
de prof. Vasile N. Folescu*

Sub influența transformărilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea, arhitectura populară suportă transformări uneori radicale. Ea reflectă nivelul dezvoltării sociale și puterea economică a țăranului român. În primul rând, transformările sunt evidente la

⁵ Paul Salomeia, *Considerații privind Arhitectura Populară din Zona Hușilor*, în „Acta Moldavie Meridionalis”, vol. VII-VIII, 1985-1986, p. 337

locuința care nu mai respectă pe de o parte, planul tradițional de construcție, iar pe de altă parte, folosirea unor noi materiale precum cărămida. Anexele gospodărești au fost supuse la aceleași transformări, generate fiind și de transformarea ocupațiilor suportând unele schimbări structurale și funcționale. Aceasta a dus la o sistematizare a gospodăriei, înfățișarea satelor schimbându-se tot mai mult.

Gospodăria din Curteni, județul Vaslui, existentă în Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” este specifică satelor bogate, locuite de țărani răzeși și a fost construită în anul 1844, transferată în Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” în anul 1959⁶. Aceasta cuprinde casa, crama și cotețul pentru găini.

Locuința este făcută din cărămidă arsă, o excepție de la tehnica folosită anterior în zonă, cea a construcțiilor din pământ sub diverse forme – ceamur sau chirpici. Casa este ridicată pe temelie de piatră, cu prispă cu patru stâlpi de lemn, fără cerdac. Acoperișul, din stuf, este realizat prin tehnica „la cheptene”. Coama acoperișului este marcată de împletirea ultimului rând de stuf și consolidarea vârfurilor casei. Casa este construită pe un plan patrulater caracterizat de simetrie, cu „sala” mediană și câte două camere de o parte și de alta. Spațiul interior este remarcabil prin următoarele elemente de plastică: forma deschiderilor între camere – goluri arcate, polițe adosate pereților, în partea superioară, modelate din pământ, volumele și formele cuptoarelor, culoarea ocru a lemnului de la scândurile tavanelor și foilor de uși, a ramelor de ferestre, lemn vopsit cu pigmenți naturali, ca și stâlpii de la prispă și capetele grinzilor aparente la exterior⁷. Pardoselile de pământ completează, într-o tonalitate caldă, interiorul locuinței.

*Gospodăria Curteni, 1844,
comuna Oltenești, Jud. Vaslui,
Muzeul Național al Satului
„Dimitrie Gusti” București*

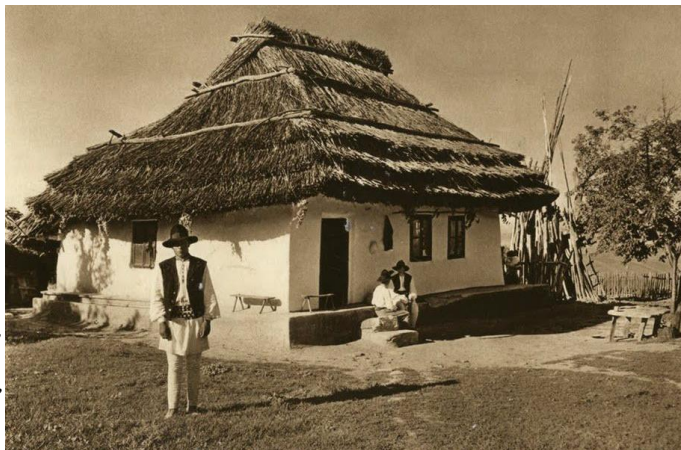
Studiul, arhitecturii populare privind zona etnografică a Podișului Central Moldovenesc cuprinde și analiza fotoreportajului „România” sub semnătura artistului Kurt Hielscher, album apărut la Leipzig în anul 1933. Printre imaginile realizate în urma invitației Guvernului României din anul 1931 dată fotografului Kurt Hielscher, invitație de a călători și a realiza un album despre România, acesta surprinde

⁶ <http://muzeul-satului.ro/planifica-vizita/ce-pot-vedea/expozitia-permanenta-arhitectura-vernaculara/gospodarii/curteni-vaslui/> (accesat la data de 07.09.2017)

⁷ *ibidem*

și imagini cu gospodării tradiționale moldovenești: locuința cu tindă, prispă pe trei laturi, pereți din ceamur și acoperiș din stuf, o matrice originală a neamului românesc, fapt ilustrat prin denumirea de „casă părintească”⁸.

*Casă țărănească în Basarabia,
1931, Albumul „România”
fotoreportaj de Kurt Hielscher,
Leipzig - 1933⁹*

Casa este un loc și un simbol al sociabilității, în care se reunește întreaga familie, deschisă comunității în cazul evenimentelor sociale: nuntă, botez sau moarte, este locul ce asigură securitatea membrilor acesteia.

Imaginea de ansamblu a arhitecturii locuinței țărănești de la sfârșitul secolului al XIX-lea, reflectă simțul artistic înăscut al țăranului român. Trăsăturile principale ale arhitecturii casei tradiționale sunt manifestate prin unitatea planului construcției, locul vetrei pentru preparat hrana dar și ca loc pentru încălzit, mobilierul, țesăturile de interior și ceramica utilitară dar și decorativă întregesc această imagine.

BIBLIOGRAFIE

- „Călători străini despre Țările Române” – vol. VIII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Florescu, Vasile N., „Monografia Creșteni-Istorie și Actualitate”, Casa Editorială Demiurg, 2003.
- Petrescu, Paul; Stoica, Georgeta, *Arta Populară Românească*, Editura Meridiane, București, 1981.
- Salomeia, Paul, *Considerații privind Arhitectura Populara din Zona Hușilor în „Acta Moldavie Meridionalis”*, vol. VII-VIII, 1985-1986.

⁸ Paul Petrescu, Georgeta Stoica., *op.cit.*, p. 44

⁹ <http://www.muzeuldefotografie.ro/2014/02/romania-fotografiata-de-kurt-hielscher-fotoreportaj-din-1933/> (accesat la data de 07.09.2017)

AUTENTIFICAREA VIORII STRADIVARIUS CARE A APARTINUT SAVANTULUI ROMÂN ȘTEFAN ODOBREJA

Ion SANDU*, Marius PADURARU**,
Ioan Cristinel NEGRU**, Ovidiu Petru TANASE**,
Daniel POTOLINCA**, Oana FLORESCU**,
Dumitru Eugen COLBU*, Cosmin Tudor IURCOVSCHI*,
Viorica VASILACHE*, Irina Crina Anca SANDU***
Autor corespondent: lilly75flower@yahoo.com

Cuvinte cheie: *Investigare, cercetare, expertiză de autentificare, metode de analiza structurilor interne*

Keywords: *Investigation, research, authentication expertise, methods of internal structure analysis*

Abstract

The paper presents the experimental data obtained in order to authenticate the violin belonging to the Romanian scientist Stefan Odobleja, recovered while he was a child, along with a series of treasures of great value, from a train with prey to war, derailed in 1916 on the withdrawal to Germany near Tg. Jiu. In the analysis, non-invasive samples were taken from the label, vernis and wood. For paper of the label was dated by two methods: the glycolysis rate and the whiteness degree.

Introducere

Autenticitatea este însușirea esențială a unui artefact de patrimoniu cultural-artistic și istoric care, în general, necesită stabilirea *unicității* și se referă la calitatea particulară de a fi *original* și *original*, așa cum a fost pus în operă și marcat de timpul care a trecut din momentul conceperii, ca *unicat*, *copie* sau *variantă*. Copiile și variantele pot aparține autorului, scolii (ucenicilor sau discipolilor), epocii, dar și perioadelor târzii, putând fi executate, fie în aceeași tehnică artistică cu originalul, fie într-o altă tehnică mai modernă, dar apropiată ca virtuți plastice. Pentru a fi *autentic*, un obiect trebuie să fie *intact*, așa cum a fost creat sau cum a rezultat în urma trecerii timpului (atributele legate de stratificarea istorică) [1, 2].

Există o serie de elemente/caracteristici patrimoniale, care permit evaluarea unor *attribute* care concură la stabilirea autenticității, de care se ține seama în

---

* Prof. univ. dr., Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iasi, Platforma Interdisciplinară de Cercetare și Formare în Arheologie ARHEOINVEST, Laboratorul de Investigare Științifică și Conservare a Bunurilor de Patrimoniu Cultural

** Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iasi, Școala Doctorală de Știința Mediului, Facultatea de Geografie-Geologie

*** Muzeul Eduard Munch, Departamentul de Cercetare, Oslo

investigarea/cercetarea, preservarea, restaurarea și etalarea unui artefact și anume: *conceperea/autorul/datarea, materialul, tehnica artistică, tehnologia de punere în operă, ambientul creației, vechimea/patina, utilizarea/uzura și arealul utilizării, proprietar, custode, muzeu, transfer și/sau itinerar*. Primele, alături de originalitatea/valoarea materialului și a tehnologiei de punere în operă, sunt referință pentru celelalte tipuri de autenticitate, care împreună, alături de *paternitate, cota valorică* (de bursă sau de piață/prețuirea), *clasarea și vechimea*, formează *grupul elementelor sau caracteristicilor patrimoniale*, ce caracterizează și diferențiază un artefact. De asemenea, *urmele trecerii prin timp, patina, uzura sau stratificarea istorică, respectiv contextele istorice de concepere, fabricare, utilizare, abandon, zacere în situl arheologic și descoperirea*, fac parte din *stratificarea istorică*, tradusă prin *patină* și fixează obiectul în timp și spațiu, făcându-l *unic*. Pentru alte artefacte, cu trasee diferite de cel al relicvelor arheologice, vorbim de contexte mult diferite, de exemplu: pentru traseul cu uitare, furt sau sustragere, avem contextual primar al uitării, furtului, sustragerii, contrafacerii etc. și cel final al descoperirii și restaurării. Un alt traseu, este cel al obiectelor din colecții, care sunt etalate până la afectarea stării de conservare, când este supus investigării, preservării și restaurării, după care, în funcție de anumite caracteristici legate de starea de conservare, valoarea patrimonială etc., este introdus și etalat în muzeu sau păstrat în deposit/pinacotecă [1,2].

Expertizele de autentificare, prin implicațiile lor, fie în domeniul evaluării bunurilor de patrimoniu cultural-artistic (*artometria* sau *artefactometria*) și tehnico-științific (*tehnometria* și *scientometria*), fie ca mijloc de probă sau element probatoriu în forensic (*grafometria, bibliometria, traseometria, amprento-* sau *dactilometria, somatometria, biometria, antropometria* și altele) necesită cunoștințe interdisciplinare. Acestea se grupează în metode de *analiză directă, nedestructivă* și cele cu *prelevare și prelucrare de microprobe*. Se poate apela la *metode de analiză a elementelor de suprafață*, ca de exemplu: *texturi, irizații, vezicații, eroziuni, depuneri, finisaje, șlefuiuri, lustruiri, încrustații, gravuri, filigrane, înscrisuri sau grafisme, embleme, legende, diverse ornamente, policromii* etc., determinarea *dimensiunii, greutateii, culorii, temperaturii, umidității* etc., fotofixarea analogică sau digitală, reflectografia în UV, Vis și IR, fluorescența de raze X, colorimetria de reflexie, și altele, apoi la *metode de analiză a structurilor interne prin metodele semi- sau paradedstructive* (microstratigrafia, difracția de raze X, spectroscopia în UV, Vis și IR rezonanța magnetică nucleară, derivatografia termică, calorimetria diferențială, gaz-cromatografia normală sau cea pirolitică, asistată de spectrometria de masă, diluția izotopică și radiometria cu trasori radioactivi, precum și o serie de metode specifice, ca de exemplu: dendrocronologia, leucometria, rata glicolizei, racemizarea aminoacizilor, metalografia și altele. Pentru majoritatea metodelor, problema cea mai importantă o reprezintă *sistemul de referință, comparare sau raportare și sistemul de etalonare* (curbe, diagrame, nivele, grupe, cote, grile etc.) [3-9].

Se știe că, viorile vestiților lutieri italieni din Cremona, din perioada 1538 până în 1740, au devenit în timp cele mai căutate instrumente cu coarde, care erau și adevărate opere de artă. În ordine cronologică cei mai faimoși lutieri sunt membrii familiilor: **Amati** (Andrea Amati, 1505 – 1578, de la care se pastrează cea mai veche vioară/Metropolitan Museum of Art; fii Antonio și Girolamo Amati; fiul ultimului

Nicolò Amati, 1596-1684; Girolamo Amati/Hieronymus II, 1649-1740), **Stradivari** (Antonio Stradivari, 1644-1737; Francesco Stradivari, 1671-1743; Omobono Stradivari 1679-1742), **Bergonzi** (Carlo Bergonzi, 1683-1747; Michele Angelo Bergonzi 1722–1758, Zosimo Bergonzi 1725–1777) și **Guarneri** (Andrea Guarneri 1626 – 1698; Pietro Giovanni Guarneri/Pietro da Mantova, 1655 – 1720; Giuseppe Giovanni Battista Guarneri, 1666 – 1740; Pietro Guarneri/Pietro da Venezia, 1695 – 1762; Bartolomeo Giuseppe Guarneri/del Gesù, 1698 - 1744). Dintre aceste familii, Stradivari a fost și rămâne cel mai apreciat. Din cele peste 6100 de instrumente cu coarde confecționate de tată și cei doi fii, în prezent sunt identificate 650, o mică parte fiind cântate, majoritatea fiind în muzee și colecții particulare [10, 11].

Viorile lui Stradivari cunoscute poartă adesea amprenta *mărimii* („petit patron”, „grand patron”, „longuet”, „violli” etc.) a *perioadei* (de început: „Hellier”, „Rode”, „Le Toscan”, „Greffulhe”, de apogeu: „Mesia”, „cântecul lebedei” și de sfârșit: „Joachim”), *numele localității*, *instituției* sau *artistului/compozitorului* care a cântat-o (Ernst, Alard, Belts, The Hammer, Lady Tennant, Davidov/Yo-Yo Ma, Duport/Rostropovici, Shaham/Contesa Polignac, Paganini etc.) [12].

Valoarea unei viori este data de măiestria lutierului, vechime, stare de conservare, dar și de deținător sau de valoarea maestrului care o cântă sau a cântat-o. O vioară de patrimoniu este considerată o operă de artă cu valoare inestimabilă prin finețea și frumusețea execuției (mai ales viorile Stradivarii cu intarsii cu furnir exotic sau incrustații în fildeș sau sidef etc.), prin starea impecabilă de conservare, fiind un bun protejat prin măsuri riguroase [12-14].

Se știe că, o vioară cântată își păstrează mai bine starea de conservare. De asemenea, este cunoscut că majoritatea viorilor care au rezistat până în prezent au suferit intervenții de restaurare și revernisare, de diverse grade/amploare. O utilizare neatentă și foarte intensă/agresivă conduce vioara la stări de precolaps (fisuri longitudinale la nivelul ff-urilor/zona de lipire a blaturilor sau desprinderi ale capacului superior de eclisă, deteriorarea fileului, ancrasarea sau erodarea verniului în zonele active (lângă căluș, la bărbie sau superior lângă limbă și gât) și alte deteriorări sau degradări evolutive, care necesită intervenții urgente de restaurare și revernisare.

În autentificare, pentru determinarea vechimii și a lutierului, alături de metoda dendrocronologice se mai implică și alte tehnici instrumentale, pentru determinarea naturii materialelor componente și a stării lor de conservare, cu detalizarea unor caracteristici arheometrice ale elementelor din lemn și a componentelor policrome (preparație, vernis, fileu, intarsie etc) sau a unor caracteristici chemometrice cu funcție arheometrică [12-23].

Lucrarea are în atenție autentificarea unei viori Stradivari, care a aparținut savantului român Ștefan Odobleja, prin datarea etichetei folosind două metode indirecte: rata glicolizei și gradul de alb.

Partea experimentală

Prezentarea viori și a stării de conservare. În figura 1 și 2 se prezintă imaginea viorii și a cutiei în care a fost păstrată.

Fig. 1. Imaginea viorii Stradivarius, din proprietatea familiei savantului român Ștefan ODOBLEJA

Fig. 2. Cutia pentru transport și păstrare

Starea de conservare. Vioara, cu toate că a fost utilizată foarte puțin, prezintă o stare de conservare precară, care necesită după autentificare și stabilirea detaliată a stării de conservare, intervenții de restaurare și revernisare. Inițial, cu mai mulți ani în urmă, există o încercare de autentificare, cu ștampila expertului Bărbulescu din București (Fig. 3).

Fig. 3. Imaginea profilului cu stampila lui BĂRBULESCU

În figura 4 se prezintă câteva imagini cu deteriorări și degradări vizibile cu ochiul liber.

Fig. 4. Deteriorări și degradări vizibile

Caracteristicile constructiv-dimensionale. În figura 5 sunt prezentate principalele caracteristici constructive, care sunt folosite în stabilirea autenticității.

Fig. 5. Caracteristicile constructive utilizate în diferențierea pentru autentificare

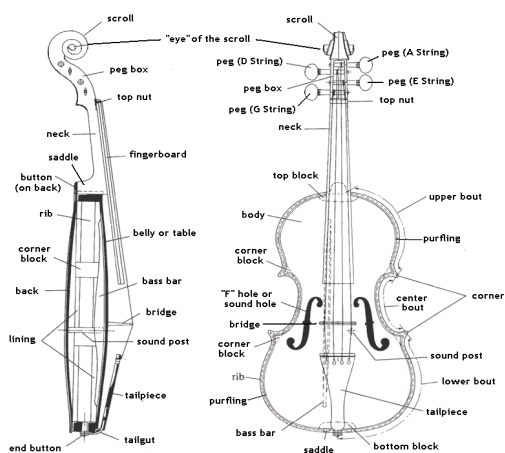

Figura 6 este imagine a două profiluri ale gâtului viorii, folosite în diferențierea tipului de vioară și încadrarea în perioada de execuție.

Fig. 6. Profiluri ale gâtului viorii

Dintre caracteristicile dimensionale, menționăm: diametrul buclei mari (B): 205mm (între liniile negre 195mm); diametrul buclei mici (C): 164mm (între liniile negre 157mm); lățimea ecliselor la cordar (D): 39/30mm; lățimea ecliselor la gât (E): 39/32mm; lungimea corpului viorii sau a cutiei de rezonanță (A): 354/348mm; lungimea f-urilor: 75mm; diametru cercului mare al f-ului din stânga/dreapta: 8/8mm; diametru cercului mic al f-ului din stânga/dreapta: 7/7mm; distanța între creștături: 10mm; deschizătura f-urilor: 6mm; distanța minimă la capetele f-urilor: $\approx 2,0/2,0$ mm; marginile f-urilor conform modelului 1721-1730 (vioara în cauză datată 1723); distanța la nivelul f-urilor a cutiei de rezonanță: 111mm; grosimea cutiei de rezonanță: 55mm; lungimea limbii: 272mm (model mijlociu); grosimea limbii: 4mm; prinderea gâtului: 4mm; lungimea gâtului plus melc: 235mm; lățimea superioară a melcului: 11mm; quadratura melcului: 7mm; grosimea centrală: 41mm; grosimea melcului la placa suport: 22mm; distanța în scobitură spre placă: 19mm; distanța în scobitura spre melc: 11mm, adâncimea scobiturii: 22,01mm.

În figura 7 se prezintă două imagini cu eticheta interioară, în care anul fabricării este neclar (???).

Fig. 7. Imagini ale etichetei originare interioare

În figura 8 se prezintă cele patru registre folosite în evaluarea caracteristicilor dendrocronologice.

Fig. 8. Cele patru zone de măsurare a inelelor anuale de pe bucla mare a viorii

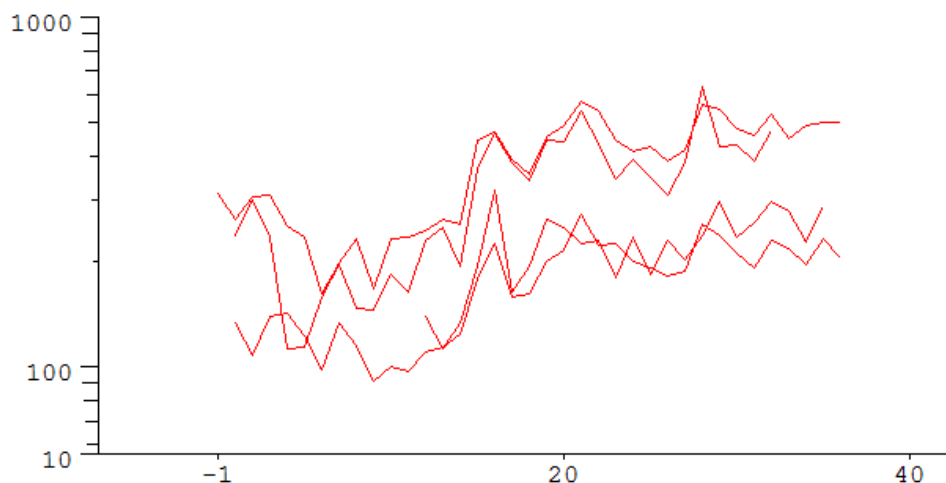
Rezultate și discuții

În tabelul 1 sunt trecute valorile inelelor anuale pentru cele patru profiluri dendrocronologice din bucla mare.

Tabelul 1. Valorile inelelor anuale pentru cele patru profiluri dendrocronologice (TRM) din bucla mare.

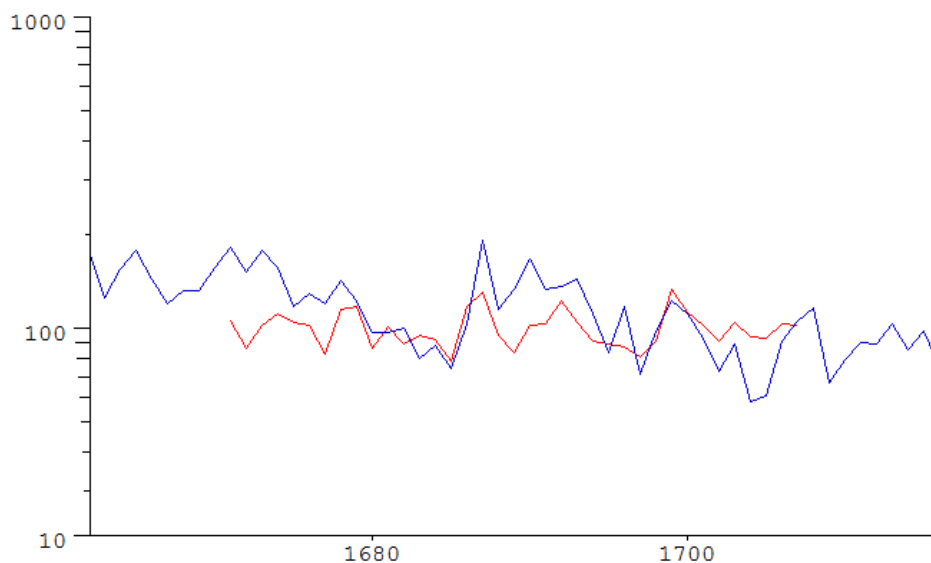
Nr. inel	TRM1	TRM2	TRM3	TRM4
1	313	134	113	139
2	265	108	114	112
3	305	139	158	133
4	309	142	195	194
5	252	123	147	319
6	235	98	145	163
7	162	134	183	193
8	198	115	163	264
9	232	91	229	251
10	167	100	249	224
11	233	97	194	230
12	234	110	367	180
13	245	114	463	235
14	265	124	383	183
15	255	178	342	230
16	443	224	444	202
17	470	159	437	238
18	389	162	536	296
19	355	200	435	234
20	453	215	344	258
21	490	271	391	297
22	576	222	349	277
23	535	225	310	227
24	444	200	381	286
25	412	191	631	
26	426	181	427	
27	388	187	431	
28	416	254	385	
29	560	238	474	
30	541	211		
31	477	192		
32	459	230		
33	527	217		
34	447	196		
35	491	231		
36	500	204		
37	501			

În figura 9 se prezintă scările dendrocronologice ale celor patru travei sau profiluri dendrocronologice (TRM) din bucla mare.

Fig. 9. Seria inelelor anuale pentru patru zone de pe suprafața capacului instrumentului

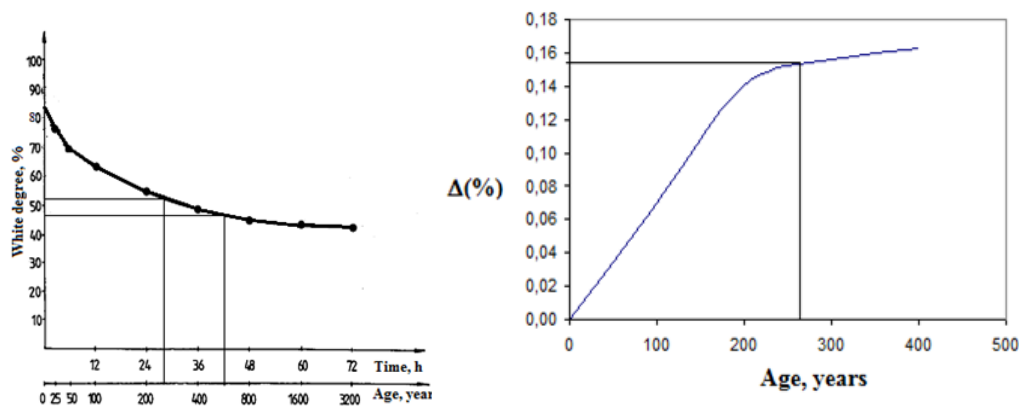
În figura 10 se prezintă compararea vizuală a scări dendrocronologice a seriei mediane a inelelor anuale a viorii studiate (roșu) cu cronologia de referință de la Cortina D'Ampezzo (albastru), folosind aproximările TBP 4,82, 64,90 * GLK.

Fig. 10. Compararea vizuală între seriile de inele anuale ale instrumentului (roșu) cu cronologie de referință de la Cortina D'Ampezzo (albastru), TBP 4,82, 64,90 * GLK.

În figura 11 se prezintă extrapolarea datelor gradului de alb și a ratei glicolizei Δ (%) a etichetei viorii analizate.

Prin metoda leucometrică (gradul de alb) s-a obținut o vechime de 270 ± 10 ani, iar prin rata glicolizei s-a obținut o vechime de 260 ± 20 ani.

Concluzii

Vioara Stradivari care a aparținut savantului român Stefan ODOBLEJA, are caracteristicile unei viori din perioada 1729-1738, când familia Stradivarii (mai ales cei doi fii: Francesco și Omobono) produceau viori de calitate inferioară, dar eticheta interioară, originară avea anul scris anul 1723, an din grupa viorilor de mare valoare. Datarea etichetei prin determinarea gradului de alb și rata glicolizei corespunde unei vechimi mai mici de 280 de ani, fapt care conduce la concluzia că eticheta a fost contrafacută pentru ca vioara să poată fi vândută cu preț mai bun.

BIBLIOGRAFIE

- I.C.A. SANDU, I. SANDU, *New Interdisciplinary Aspects on Science for Conservation of Cultural Heritage (I)*, **Egyptean Journal of Archaeological and Restoration Studies**, 3, 1, 3013, pp. 1-12;
- I. SANDU, I.C.A. SANDU, *New Interdisciplinary Aspects on Science for Conservation of Cultural Heritage (II)*, **Egyptean Journal of Archaeological and Restoration Studies**, 3, 2, 3013, pp. 73-83;
- I.C.A. SANDU, I. SANDU, P. POPOIU, A. van SAANEN **Methodological Aspects Concerning Scientific Conservation of the Cultural Heritage**, Ed. Corson, Iași, 2001, 686 p.;
- I. SANDU, I.G. SANDU, **Modern Aspects Concerning the Conservation of Cultural Heritage, vol. I. Nomenclature, typologies and casuistries**, Ed. Performantica, Iași, 2005, 473 p.;
- I. SANDU, **Nomenclature of the Conservation Cultural Heritage**, Ed. Performantica, Iași, 2004, 164 p.;

- I. SANDU, **Degradation and Deterioration of the Cultural Heritage**, Vol. I, "Al.I.Cuza" University Publishing House, Iași, 2008, 462 p.;
- I.G. SANDU, I. SANDU, A. DIMA, **Modern Aspects Concerning the Conservation of Cultural Heritage, vol.III. Autentication and Restauration of the Inorganic Material Artefacts**, Ed. Performantica, Iași, 2006, 502 p.;
- I. SANDU, V. VASILACHE, F.A. TENCARIU, V. COTIUGĂ, V., **Conservarea Științifică a artefactelor din ceramică**, Ed. Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2010.
- I.C.A. SANDU, I. SANDU, C. LUCA, **Aspecte moderne privind conservarea bunurilor culturale, Vol. II, Autentificarea și determinarea stării de conservare a picturilor vechi de șevalet**, Ed. Performantica, Iași, 2005.
- I.M. CORTEA, R.A. CRISTACHE, I. SANDU, *Characterization of historical violin varnishes using ATR-FTIR spectroscopy*, **Romanian Reports in Physics**, **68**, 2, 2016, pp. 615-622.
- R.A. CRISTACHE, *Study of new archaeometric characteristics of old wood artefacts*, **PhD Thesis**, Alexandru Ioan Cuza University, Iasi, 2015.
- B. BRANDMAIR, S.P. GREINER (editors), **Stradivari Varnish: Scientific analysis of his finishing technique on selected instruments**, London and Munich, 2010.
- S.F. SACCONI, **The "Secrets" of Stradivari**, Libreria del Convegno, Cremona (CR), 1979.
- M.L. WETHTHIMUNI, C. CANEVARI, A. LEGNANI, M. LICCHELLI, M. MALAGODI, M. RICCA, A. ZEFFIRO, *Experimental characterization of oil-colophony varnishes: A preliminary study*, **International Journal of Conservation Science**, **7**, SI 2, 2016, pp. 813-826.
- C. DAHER, C. PARIS, A.S. Le HÔ, L. BELLOT-GURLET, J.P. ECHARD, *A joint use of Raman and infrared spectroscopies for the identification of natural organic media used in ancient varnishes*, **Journal of Raman Spectroscopy**, **41**(11), 2010, pp. 1494-1499.
- M. MALAGODI, C. CANEVARI, L. BONIZZONI, A. GALLI, F. MASPERO, M. MARTINI, *A multi-technique chemical characterization of a Stradivari decorated violin top plate*, **Applied Physics A: Materials Science and Processing**, **112**, 2, 2013, pp. 225-234.
- J.P. ECHARD, L. BERTRAND, A. VON BOHLEN, A.-S. LE HÔ, C. PARIS, L. BELLOT-GURLET, B. SOULIER, A. LATTUATI-DERIEUX, S. THAO, L. ROBINET, B. LAVÉDRINE, S. VAIEDELICH, *The nature of the extraordinary finish of Stradivari's instruments*, **Angewandte Chemie International Edition**, **49**, 2010, pp. 197-201.
- G.F. CHEN, *Developments in the field of rosin chemistry and its implications in coatings*, **Progress in Organic Coatings**, **20**, 1992, pp. 139-167.
- J.R-NOGUERA, F.C.B-GALIANO, J.M.R-LÒPEZ, M.A. F-VIVAS, I.M-SÀNCHEZ, *Study of biodegradation of diterpenic varnishes used in art*

- painting: Colophony and Venetian turpentine*, **International Biodeterioration and Biodegradation**, **62**, 2008, pp. 427-433.
- J.P. ECHARD, C. BENOIT, J. PERIS-VICENTE, V. MALECKI, J.V. GIMENO-ADELANTADO, S. VAIEDELICH, *Gas chromatography/mass spectrometry characterization of historical varnishes of ancient Italian lutes and violin*, **Analytica Chimica Acta**, **584**(1), 2007, pp. 172-180.
  - M. FIORAVANTI, G. GOLI, B. CARLSON, *Viscoelastic and mechanosorptive studies applied to the conservation of historical violins: A case study of the Guarneri "del Gesù" violin (1743) known as the "Cannone"*, **Journal of Cultural Heritage**, **14**, 2013, pp. 297-303.
  - L. BERTRAND, L. ROBINET, S.X. COHEN, C. SANDT, A.S. Le HÔ, B. SOULIER, A. LATTUATI- DERIEUX, J.P. ECHAR, *Identification of the finishing technique of an early eighteenth century musical instrument using FTIR spectromicroscopy*, **Analytical and Bioanalytical Chemistry**, **399**, 2011, pp. 3025-3032.
  - D. SCALARONE, M. LAZZARI, O. CHIANTORE, *Ageing behaviour and pyrolytic characterization of diterpenic resins used as art materials: colophony and Venice turpentine*, **Journal of Analytical and Applied Pyrolysis**, **64**(2), 2002, pp. 345-361.

REABILITAREA MĂNĂSTIRII GOLIA – ETAPA A II-A

Adrian PUIȘORU*

Cuvinte cheie: *reabilitare, Golia, monument*

Keywords: *rehabilitation, Golia, monument*

Abstract

The project entitled "The Rehabilitation of Golia Monastery - Phase II" was conceived as a continuation of the one finalized in 2010. Within this project, the church of Golia monastery, the walls - partially and the towers were restored. Increasing the visibility of the site and of the religious assembly within the tourism circuit of the historical centre of the city of Iasi, conceiving an infrastructure which emphasizes this assembly-monument and allows a tourism itinerary between other monuments and Golia Monastery are the main purposes of these project. The investment equally considered the rehabilitation of some areas and urban arteries situated in the neighbourhood of Golia Monastery in order to valorise the entire assembly - historic monument within the urban context.

DATE ISTORICE

Biserica Golia este un edificiu unic. La data zidirii sale era cea mai mare biserică din Moldova, cu dimensiuni impresionante, o lungime de 39,36 m, lățime vestică 10,88 m, lățime estică 13,45 m și o înălțime de 28,37 m. Biserica este unul din cele mai frumoase monumente religioase ale arhitecturii românești, ornamentat cu elemente baroc, reprezentând de fapt primele mărturii ale barocului în Moldova.

Turn

Boltă Turn

Biserica Golia

---

* Cercetător dr.ing., Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași

Primul ctitor, boierul Ioan Golâi, a fost stolnicel (1546), stolnic (1559), staroste de Putna (1572) și în același an devine logofăt în vremea lui Ioan Vodă Viteazul. Ultima dată ce atestă funcția sa de logofăt este 28 februarie 1580. În vremea lui Petre Șchiopu este tot logofăt și Iancu Sasu Vodă (1576-1586) îl decapitează.

Biserica a fost ctitorită în 1564 de boierul Golâi și de soția sa, Anna, care a înzestrat biserica cu multe odoare și moșii. Informații despre biserică există în documente din anul 1604, documente care consemnează că Ana a făcut o danie mănăstirii Vatopedu (Muntele Athos) pentru sufletul rudelor sale dispărute și a soțului ei, Ioan. De la acea dată mănăstirea se va numi curent Vatopedu.

Al doilea ctitor la mănăstirii Golia este domnul Vasile Lupu (1634-1653), care găsim Golia în ruină o va rezidi. Planul bisericii domnului respectă ritul ortodox: pridvor, pronaos, naos și altar. Între pronaos și pridvor s-a realizat gropnița. Prima ctitorie a lui Vasile Lupu a fost biserica Sfinții Trei Ierarhi.

Imagini din biserică

Lucrările încep în vremea lui Vasile Lupu (1634-1653) și se finalizează de Doamna Cercheza în timpul domniei lui Ștefăniță Vodă, fiul lor (1660-1661) în timp ce Vasile Lupu era captiv la Constantinopol.

Al treilea ctitor al Goliei a fost Ștefăniță Vodă (Papură Vodă) care a finalizat lucrările la 23 mai 1660. Biserica mănăstirii Golia are hramul Înălțarea Domnului. Constructiv, biserica Golia este foarte diferită de bisericile moldovenești, dar comparând-o cu vechea construcție a bisericii Sfinții Trei Ierarhi, se constată că nu sunt foarte diferite, ambele emanând o puternică influență apuseană. Ctitoriile lui Vasile Lupu, dar în mod special Golia, au înălțimi considerabile din aceeași dorință de măreție și monumentalitate a domnului. Biserica Golia reeditează contrastul dintre fastul barocului italian întâlnit la fațade cu barocul postbizantin al interiorului și barocul oriental al turlor.

Muntenizarea arhitecturii moldovenești este explicată de istorici prin originea valahă a unor domni.

Monumentalitatea edificiului este datorată în mod egal dimensiunilor cât și ornamenticii, verticalitatea aproape solemnă datorată pilaștrilor angajați în structura zidului creând o imagine maiestuoasă.

Planul dreptunghiular, bazilical cu o combinație la interior cu plan treflat (absida altarului și două abside semicirculare „ascunse” în zidărie) creează o planimetrie aproape perfectă. Dacă exteriorul se poate încadra în Renașterea târzie, interiorul este

realizat în stilul bisericii bizantine. Turlele și ornamentația cornișei delimitează barocul oriental, constantinopolitan, în care întâlnim și elemente clasice (greco-romane) stilizate.

Pictură în interiorul bisericii

Mobilierul interior era realizat în stil baroc „românesc”, jilțuri domnești realizate în secolul al XVIII-lea, catapeteasma după 1840, concepută în același stil. Zidul de incintă este conceput în stil medieval (tip fortăreață) și turnurile de apărare s-au construit în secolul al XVII-lea, în timpul lui Duca Vodă (1668-1672). Cel mai înalt este turnul principal, deasupra porții de acces, înalt de 30 m și cu 120 de scări. În 1855 a fost supraînălțat de egumenul Metelie și ulterior s-a refăcut în 1900 prin revenirea la înălțimea inițială.

Alături de turn Alexandru Moruzi a realizat și cișmeaua (fântâna turcească) decorată baroc în 1766, odată cu prima casă de apă din Iași.

Din 1842, biserica Golia a devenit „biserica cununiilor”, tradiție inițiată în secolul al XVII-lea. În timpul domniei lui Grigore I Ghica, după 1737, s-a putut realiza restaurarea. În cadrul lucrărilor de restaurare s-a realizat un nou iconostas.

Proiectul „Reabilitarea Mănăstirii Golia – etapa a II-a” a fost conceput ca o continuare a celui finalizat în anul 2010. În cadrul acestui proiect a fost restaurată biserica mănăstirii Golia, zidurile de incintă-parțial și turnurile.

Sporirea vizibilității sitului și a ansamblului monahal în cadrul circuitului turistic al centrului istoric al orașului Iași, realizarea unei infrastructuri care să evidențieze acest ansamblu- monument și care să permită un parcurs turistic între alte monumente și Mănăstirea Golia sunt scopurile principale ale acestui proiect. În cadrul investiției a fost avută în vedere reabilitarea unor zone și artere urbane învecinate Mănăstirii Golia, pentru punerea în valoare a acestui ansamblu monument istoric în context urban.

Zidul Goliei

Grup sanitar

În esență este vorba de realizarea următoarelor obiective:

- conservarea, restaurarea și punerea în valoare a picturii murale interioare a bisericii din cadrul ansamblului Monument istoric Mănăstirea Golia;
- reabilitarea străzii George Enescu – domeniul public (carosabil, trotuare, spațiu verde până în limita proprietăților private);
- reabilitarea străzii Golia, stradela Armeană – domeniul public (carosabil, trotuare, spațiu verde, ziduri de sprijin, până în limita proprietăților private);
- reabilitarea grupului sanitar Tg. Cucu;
- spații verzi, reabilitarea zonelor în care se îngroapă cabluri, alte remedieri;
- mobiler urban, finisaje urbane;
- iluminat arhitectural;
- iluminat decorativ pentru punerea în valoare a Mănăstirii Golia.

Strada George Enescu

Toate degradările zidăriei au influențat starea de conservare a picturii murale și a suportului de tencuială a acesteia. Dislocările elementelor constructive ale zidăriei și crăpăturile formate în urma mișcărilor tectonice au produs desprinderi și crăpături ale stratului de tencuială suport și ale stratului de culoare. Defectele sistemului de acoperire al bisericii au permis infiltrarea apei și umectarea extradosurilor bolților, activând sărurile care s-au depus în golurile formate de desprinderi, ce s-au accentuat prin cristalizări succesive.

În gropniță și naos, zona în care s-au realizat restaurări și refaceri în secolul al XVIII-lea erau zone mari cu fisuri de contracție datorate unui viciu de tehnică.

În zonele din naos (pe arce) unde s-au realizat intervenții la consolidare între 1943-1948, fresca s-a extras și ulterior s-a replantat.

Stratul de culoare afectat de cristalizarea sărurilor solubile și de curățările agresive avea pe toată suprafața mici lacune ce a necesitat reîntregirea.

Din cauza sprijinirii în mod repetat a unor obiecte pe pereții pronausului, pictura a fost deteriorată, existând pe toată suprafața pereților lovituri și zgârieturi.

Intervențiile realizate:

- îndepărtarea repictărilor suprapuse peste stratul original;

- îndepărtarea mecanică a suprapunerilor de mortare;
- îndepărtarea sărurilor prin solubilizare și reținere în comprese;
- chituirea lacunelor, crăpăturilor și fisurilor;
- îndepărtarea intervențiilor de conservare și a depunerilor;
- suprafață pictură în frescă = 2489 mp;
- suprafață pictură pe lemn = 180 mp.

La grupul sanitar s-au refăcut instalațiile sanitare, s-a realizat un sistem de încălzire de tip electric cu corpuri de încălzire de tip radiante, s-a montat un boiler electric instant de 60 litri pentru prepararea apei calde menajere, și crearea ventilației în grupul sanitar. Finisajele s-au realizat refăcându-se integral instalațiile și tâmplaria.

Reabilitarea spațiilor verzi și peisagistica zonei s-a realizat prin:

- reabilitarea spațiilor verzi existente, perimetrare Mănăstirii Golia;
- implementarea unor zone verzi în jardiniere pe strada Golia și stradela Armeană pentru agrementarea zonei;
- realizarea unor garduri vii pe latura vestică a zidului de incintă a Mănăstirii Golia;
- suprafața gazonată este de 2511 mp;
- pe strada Golia s-au montat de asemenea stâlpi $h=3m$ cu corpuri de iluminat cu lămpi cu vaporii de sodiu 100W alimentate cu energie electrică direct din rețeaua de iluminat public existentă, prin extinderea acesteia. Stâlpii sunt din fontă cu model romantic, lampa fiind tratată în același mod.

Iluminatul decorativ cuprinde:

- iluminatul zidurilor și turnurilor cu corpuri de iluminat tip proiector cu lămpi halogen 50W montate pe sol;
- iluminat la intrarea principală cu corpuri de iluminat montate în pavaj, în tub de protecție PVC, și echipamente cu lămpi halogen 50W, cu posibilitatea de reglaj al orientării.

Iluminat decorativ pentru punerea în valoare a Mănăstirii Golia

S-au montat:

- 34 proiectoare cu lumină gălbuie, antivandal montate îngropat în spațiul verde sau dalaj;
- 12 bucăți proiectoare cu lumină portocalie, pentru spațiu carosabil, de tip antivandal inserate în zona de acces în Mănăstirea Golia pentru iluminarea bolții de intrare a turnului, marcarea accesului și iluminarea cișmelei monument.

Starea din punctul de vedere al asigurării cerințelor de calitate în construcții pentru obiectivul – Reabilitare Grup sanitar Tg.Cucu

Din punct de vedere structural, construcția are stabilitatea și rezistența asigurate, conform raportului de expertiză tehnică. S-au observat degradări specifice construcțiilor

---

subterane datorate infiltrațiilor de apă în pereți prin degradarea hidroizolațiilor, exfolieri ale straturilor de tencuială, măcinarea mortarului la zidăriile de cărămidă ale pereților neportanți, lipsa unei ventilații corespunzătoare, îmbătrânirea materialelor de construcție, exploatarea necorespunzătoare, lipsa unor termoizolații adecvate, lipsa încălzirii spațiului, improvizații la nivelul închiderii spațiilor.

Proiectantul lucrării este S.C.Impex Romcatel, iar executant este firma Construcții 1.

Lucrările s-au executat în perioada 2014 – 2015.

METROLOGÍA EN ARQUITECTURA EGIPCIA DE LA XVIII DINASTÍA, EN LUXOR (EGIPTO) (SEC. XV-XVIII)

Mónica M. MARCOS*

Cuvinte cheie: *Metrologie, arhitectura, Dinastia a XVIII, Luxore*

Palabras clave: *Metrología, arquitectura, XVIII Dinastía, Luxor*

Rezumat

În cadrul conservării și restaurării patrimoniului arhitectural, scopul acestui studiu este metrologia aplicată în compoziția arhitecturii realizată în timpul dinastiei XVIII în vechea Thebes (Egipt).

Obiectivul va fi determinarea relațiilor geometrice și metrologice presupuse a fi utilizate în modelele arhitectonice și modulul utilizat în proiectul inițial al clădirilor.

En el campo de la Conservación y Restauración del Patrimonio Arquitectónico, una indispensable herramienta de la metrología aplicada en la composición de la arquitectura realizada en épocas pasadas, tanto para excavación como para reconstitución de elementos.

Las relaciones geométricas y metrológicas supuestamente utilizadas en los modelos arquitectónicos y el módulo empleado en el proyecto inicial de los edificios, definen las bases de la investigación, y de las posibles prospecciones en el terreno para su posterior análisis y comprensión.

La base de partida son los datos recopilados, tanto históricos como de los trabajos realizados en el último siglo, y de las mediciones llevadas a cabo in situ.

El trabajo desarrollado, parte de los datos metrológicos, constructivos y arquitectónicos recopilados a lo largo del desarrollo de Proyectos de Excavación, Reconstrucción, Consolidación, Estudio y Reparación de la arquitectura religiosa, situada en Luxor, correspondiente al periodo histórico del Reino Nuevo, durante la XVIII Dinastía.

El examen de los modelos globales y de las tipologías empleadas tanto en composición, como en medidas y dimensiones, puede establecer una relación conceptual entre los conjuntos arquitectónicos proyectados y construidos con las creencias filosóficas y religiosas que rigieron dicho periodo histórico y cultural.

El estudio métrico, así como la geometría y proporcionalidad que guiaron el pensamiento espacial de los antiguos constructores, dan pautas de entendimiento del edificio, su génesis y del conocimiento para posibles actuaciones, al contar con el patrón modular que los creo.

---

* Arhitect egiptolog, membru al Asociației Spaniole de Egiptologie "AEDE"

En el marco del Patrimonio Arquitectónico es de vital importancia la comprensión de la obra para poder acercarse a ella e intervenir de la manera más fiel posible a su verdadera identidad histórica y conceptual.

El análisis realizado contempla:

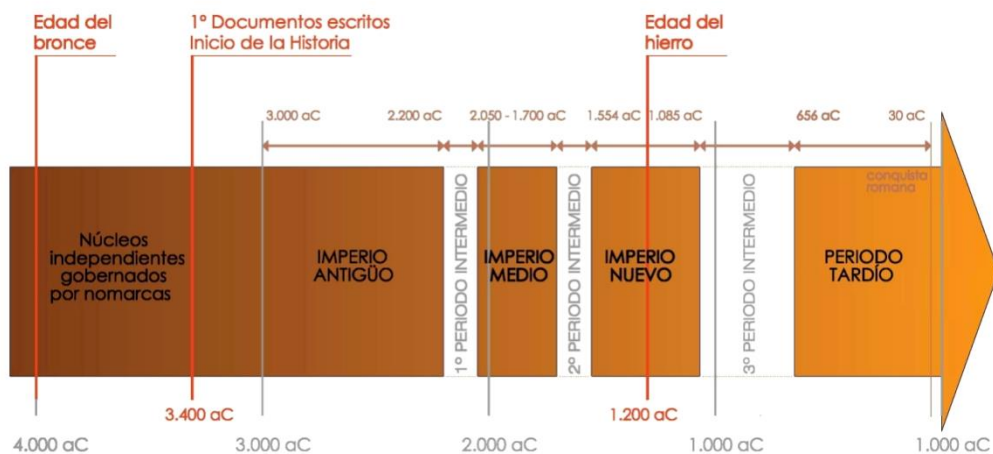
- Definición y caracterización del sistema métrico empleado en arquitectura.
- Una compilación de referencias en cuanto a las proporciones y medidas utilizadas en el periodo histórico y cultural correspondiente a la XVIII Dinastía en Egipto.
- Establecer una metodología de análisis basada en la geometría y proporción, de acuerdo a las unidades de medida vigentes en dicho periodo.

Contexto Histórico y Geográfico

En el contexto histórico, se podría establecer una cronología para enmarcar los estudios. La civilización egipcia comienza aproximadamente en el 3.000 a. C con las primeras culturas prehistóricas del predinástico y protodinástico y acaba en el 31. a. C con la conquista del Imperio Romano.

Se estructura en tres grandes periodos; Imperio Antiguo, Imperio Medio e Imperio Nuevo, entre los que se suceden épocas de transición; Primer, Segundo y Tercer Periodo Intermedio. Estas épocas intermedias se caracterizan por inestabilidad política, y son coincidentes con los principales acontecimientos bélicos.

Los principales datos que han conseguido recabarse proceden de textos, inscripciones y excavaciones arqueológicas, siendo todavía amplias las lagunas de información por completar.

Periods of the Egypt History

La Situación de los emplazamientos define su fin.

Como ejemplo de referencia para el desarrollo del trabajo se escogen determinados templos y construcciones funerarias, situados en la antigua Tebas, Luxor, en Egipto. El periodo en el que se desarrollaron estas construcciones comprende, de manera aproximada, del año 1.550 al 715 a. C.

Luxor se sitúa en un curvado del río Nilo, en la zona central del país. El clima y la geografía determinaron el desarrollo de los asentamientos en la ribera del río, para aprovechar las crecidas y el área fértil de Egipto.

Location; Luxor, Egypt.

La orilla oriental del río era donde se situaba la antigua Tebas, como ciudad o urbe funcional, todavía existente, mientras que la orilla occidental era la zona sagrada donde se ubicaban tumbas y templos, según la orientación solar que caracterizaba la cultura egipcia.

Las edificaciones funerarias correspondientes a esta zona y periodo están compuestas mayoritariamente por una zona exterior procesional y un recinto interior de culto. El primero suele estar conformado por un patio exterior porticado, y el interior por un hipogeo excavado en la roca, con sala columnada. Pero la evolución de las creencias y rituales a lo largo de los siglos hizo evolucionar tipos y esquemas compositivos. En cuanto a los templos, varían su tipología según su función y localización.

En el siglo XIX, Auguste Mariette realizó aquí los primeros sondeos arqueológicos, pero no documentados.

La zona comenzó a excavar a principios de 1881, con Gaston Maspero [1846-1916], como director del Servicio de Antigüedades de Egipto. Las excavaciones en tumbas y templos se iniciaron en la década de 1890 dirigidas por el arqueólogo francés Edouard Naville [1844-1926], entre otros, y relevantes figuras de la arqueología, como Herbert Winlock realizando labores de excavación y restauración.

Desde mediados del siglo XX, se han dirigido numerosos trabajos de excavación, reconstrucción y restauración por distintas misiones internacionales en colaboración con el Consejo Supremo de Antigüedades

En la imagen siguiente se aprecia el estado general en la actualidad.

Temples and Necropolis location in Luxor.

En el contexto geográfico, la localización es importante.

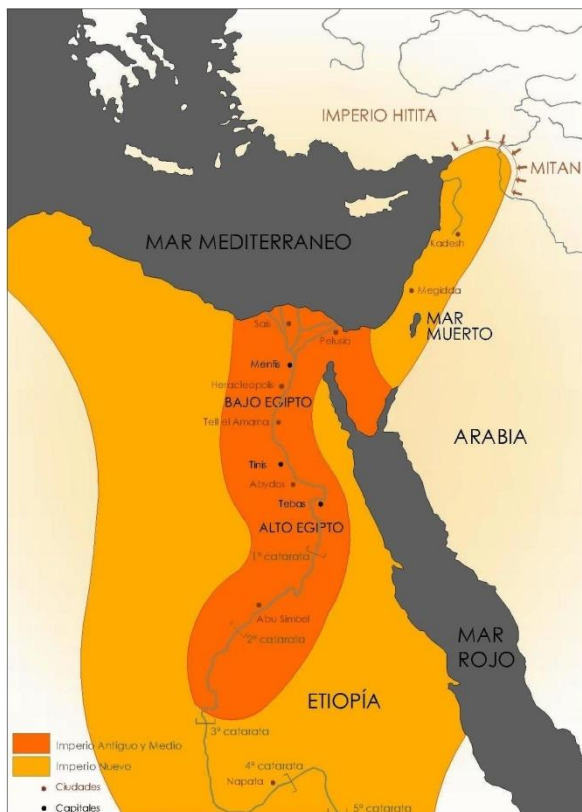
La situación geográfica de Egipto, rodeada de desierto y con una economía autóctona articulada a ambos márgenes del río, hicieron de él un país centrado en la agricultura. Siendo ésta su principal forma de subsistencia, el ejército se consideraba una necesidad limitada a tiempos de inestabilidad política o con objeto defensivo.

Nos encontramos ante el proceso de formación de un estado con un eje estructurante, el Nilo, y un territorio limitado en ambas márgenes por desiertos. La presencia de este desierto en casi todas sus fronteras constituyó de por sí una barrera importante frente a sus enemigos. El delta sirvió como base para el control de las rutas comerciales.

El espíritu bélico se limitó a determinadas épocas a lo largo de la historia, y asociadas a gobernantes que emprendieron políticas expansionistas.

Sin embargo, Egipto realmente no destacó en las hazañas militares hasta épocas tardías, tras la expulsión de los Hicsos en el 1.527 a.C. Se podría considerar que fue

aquí cuando se originó un expansionismo militar alimentado por la oportunidad de la conquista de nuevos territorios.

Military expansion in different periods

Como localización particular, indicar que las Necrópolis Tebanas se localizan en los valles que conforman el área funeraria situada en la orilla Oeste del río, muy próximo al conjunto monumentales como el de Deir el Bahari.

Se extiende de norte a sur, a lo largo de unos 3 km entre las colinas que delimitan el desierto y la ribera del río Nilo. Se divide en varios sectores; El Tarif, Dra Abu El Naga, Asasif, El Joja, Sheij Abd el Gurnah, Asasif sur y Gurnet Murrai. La zona de Deir el Bahari, objeto de estudio se localiza en los pequeños valles que conforman el área funeraria en la orilla Oeste del río.

Arquitectura. Tipologías constructivas

La multitud de construcciones funerarias circundantes al área, así como la posición maclada entre ellas, crea un complejo conjunto de enterramientos, variados tanto en el nivel del terreno en el que se asientan, como en la época en la que fueron construidos.

Desde época anterior, y de manera masiva durante el reinado de Amenhotep III (1.350 a.C) se excavaron y construyeron en esta zona tumbas para nobles y funcionarios.

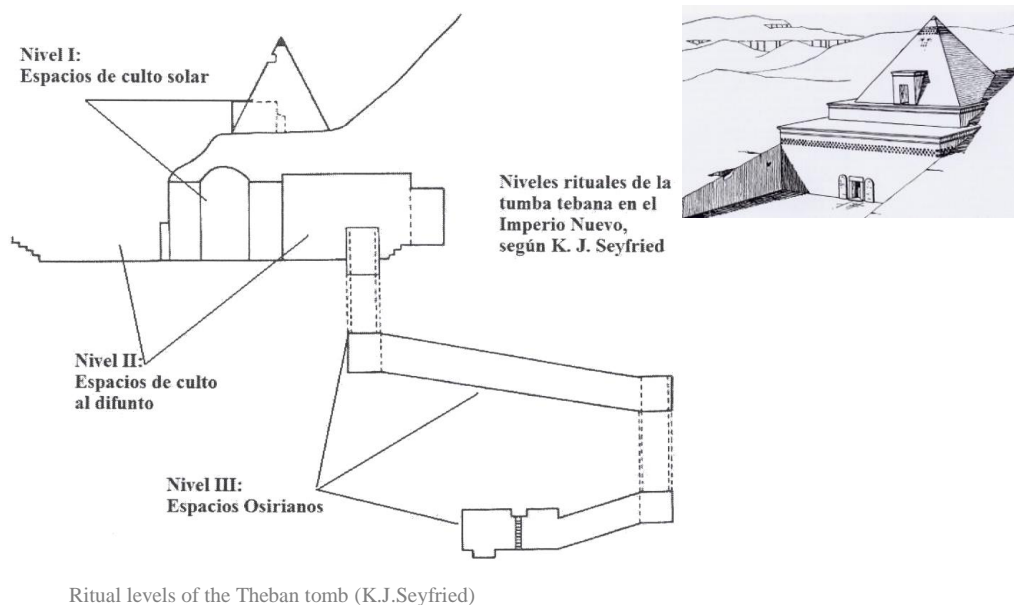

La estructura y distribución de los hipogeos varía según el propietario, el reinado y la época.

Fue en este periodo cuando se generalizó la construcción de hipogeos en el área, y cuando se alcanzaron mayores cotas tanto arquitectónicas, como de representación artística. También se reutilizó la necrópolis posteriormente con construcciones pertenecientes a la XX y XXII Dinastías.

Se trata de un conjunto de tumbas de considerables dimensiones de personajes de la nobleza egipcia, localizadas en la necrópolis tebana, componiéndose de sala hipóstila bajo el patio solar.

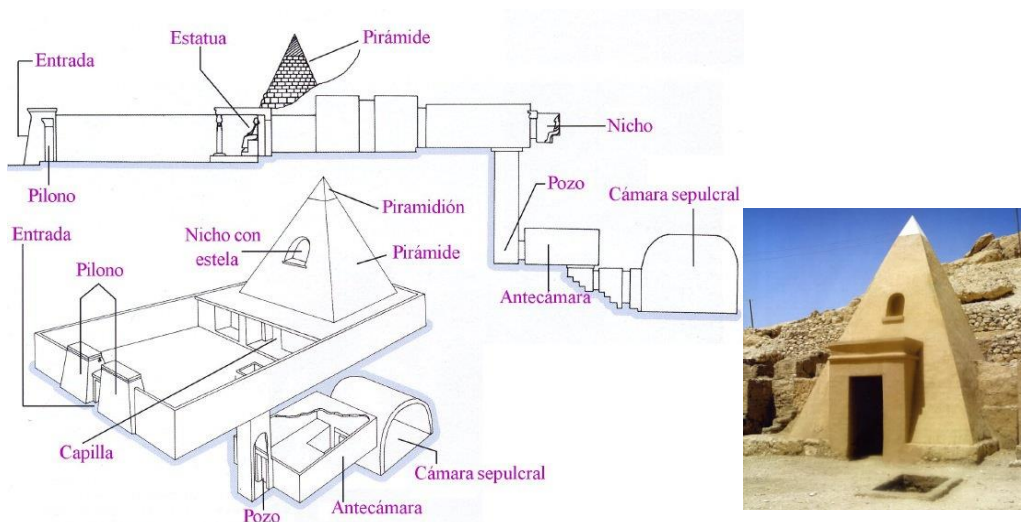
Son conjuntos funerarios en los que las creencias religiosas fueron definitivas a la hora de fijar conceptos arquitectónicos, sobre todo estructuralmente hablando. La concepción de la articulación de las tumbas está directamente relacionada con el culto. De esta forma, los componentes de los espacios se vinculan a la intención de la edificación, pudiendo diferenciarse tres módulos, el espacio al culto solar, el espacio para el culto al difunto, y el espacio osiriano, recogidos en el esquema siguiente.

1

Las tipologías variaron según los factores de construcción de cada enterramiento, pero la concepción religiosa que determinó la arquitectura fue una constante en el área.

¹ K.J. Seyfried, *Entwicklung in der Grabarchitektur des neuen Reiches als eine weitere Quelle für theologische Konzeptionen der Ramessidenzeit*, in Assmann J, Burkard G, and Davies V (eds), *Problems and Priorities in Egyptian Archaeology* (Studies in Egyptology, London 1987), p. 219-53.

La orientación de las construcciones, sigue la direccionalidad de las tumbas de la época, distribuidas según un eje principal longitudinal en el sentido este-oeste, sobre el que se alinea un patio solar, un recinto porticado y a continuación el recinto cerrado que contienen el área funeraria.

El eje longitudinal de las tumbas está orientado de este a oeste encontrándonos en primer lugar una rampa descendente. Dichas rampas suelen constituir el acceso al patio, habiéndose hallado perimetrales a los patios varias tumbas más, debido a la reutilización del recinto funerario en épocas posteriores a la de su dueño original. Actualmente, tanto las rampas como los patios, se encuentran sepultados bajo varios metros de arena y escombros con restos arqueológicos que se van recuperando a medida que avanzan las prospecciones.

Los templos se encuentran localizados en la orilla del río Nilo, y son de considerables dimensiones, estando parcialmente reconstruidos en los ejemplos más significativos. Nos encontramos con dos tipologías de templos según su localización; los de la orilla este y los de la orilla oeste.

- Templos de la orilla este:

En el caso de Deir el Bahari conviene señalar el peculiar carácter del templo en la margen izquierda del río en Tebas. Aquí sólo se podían encontrar cierto tipo de edificios especiales, y todos los ejemplos datan desde el periodo comparativo de la XVIII a la XX Dinastía. Los grandes templos de la margen derecha del río (Karnak, Luxor, ...) son en primer lugar edificios erigidos para el culto de la deidad local, y el trabajo de muchas generaciones. Desde tiempos de la XII Dinastía, de los Amenemehats y Userstesens casi cada soberano o familia reinante tomaba el deber de añadir o reparar la estructura de Karnak. Cada generación insistía en ser representada aquí, por eso los muros del gran templo de Amón llegó a convertirse en los anales de la monarquía egipcia.

- Templos de la orilla oeste:

Muy distinto era en los templos de la margen izquierda. Aquí el faraón empezaba un templo con la intención de acabarlo él mismo. El plan era suyo y trataba de llevarlo a cabo de principio a fin, de hecho, estos monumentos eran levantados por el rey para su propia gloria y memoria, y las inscripciones con las que era decorado a menudo tomaban la forma de capítulos de su propia autobiografía. De acuerdo a entender el objeto de estos templos se deben comparar con las tumbas egipcias del Reino Antiguo.

La tumba egipcia se conformaba por tres partes; la capilla exterior, el pozo y la cámara del sepulcro.

- La capilla exterior: Estaba compuesta por una o más estancias, a veces pródigamente decorada, adornada con columnatas o peristilos y siempre accesible a los parientes de los difuntos y a los sacerdotes. Allí iba su familia para hacer libaciones y llevar ofrendas de comida e inciensos al difunto; ellos también iban en determinadas fechas del año para celebrar ritos religiosos, cuya naturaleza y detalles estaban prescritos por un código ceremonial.
- El pozo vertical: Situado en la capilla o cerca de ella donde los sarcófagos eran introducidos en la cámara sepulcral.
- La cámara sepulcral: Se rellenaba y la cámara era cerrada herméticamente para que nadie pudiera tener acceso a la momia, que debía ser preservada de cualquier sacrilegio.

La capilla funeraria sin embargo estaba abierta a los visitantes y aquí el difunto enseñaba cómo había sido su vida. Fue aquí donde él había hecho sus alabanzas para ser inscrito, y que le había gustado exponer la posterioridad las cualidades por las que había sido reconocido, los hechos importantes que habían marcado su carrera, a la cual las dignidades del favor real lo había elevado, y las riquezas que se habían reunido.

En Tebas se desarrolló una vasta necrópolis que ocupaba un considerable espacio, en la margen izquierda del río, y consideraba las tumbas destinadas a los grandes personajes del reino, que era dicha para los reyes. Aquí se pueden encontrar las tres partes esenciales de las tumbas pertenecientes al Reino Antiguo y Reino Medio, pero en lugar de estar todas juntas, o cercanas, están separadas a considerable distancia.

En el Valle de los Reyes, lejos de las tierras cultivadas, y en medio de una soledad que raramente es disturbada, está la capilla sepulcral, y lo equivalente al pozo, la larga galería subterránea penetrando dentro de la roca, y a menudo excavada a distintos niveles. Ninguna de ellas era accesible, y todas fueron herméticamente cerradas.

Fuera del valle y cerca de la población, levantadas y camufladas por la arena del desierto a la vista de cualquier hombre, y cerca de la escuela de sacerdotes, estaba la capilla donde se realizaban las ofrendas y donde se celebraban los ritos del piadoso cuidado de la familia y visitantes. Pero la capilla se había convertido en un templo; muchos de aquellos templos han permanecido hasta nuestros días (Goornah, Rameseum, Medinet Habu y Deir el Bahari).

Es a Mariette² a quien debemos dar el crédito de haber reconocido por completo la naturaleza y función de estos templos de la orilla izquierda.

Son grandes capillas funerarias conectadas directamente con las tumbas reales cuya existencia implican.

Su carácter especial viene determinado, debemos proceder a dividir estos templos funerarios en dos categorías; los erigidos para un solo soberano, y aquellos que servían para varias tumbas reales.

- Templos para un solo soberano:

A la primera categoría pertenecen el Rameseum y Medinet Habu. Ramses II, el más vano y ostentoso de los faraones egipcios, y después de él aquellos que pertenecen a su sucesor quien deslumbrado por la magnificencia externa y la vanagloria de su reinado, pareció imitar a su padre en todo, Ramses III. Construyó sus propias capillas funerarias, monumentos diseñados para perpetuar sus hazañas, y para llevar a la posteridad lo que estimamos como sus principales títulos a la fama. Por lo tanto cada uno de estos templos estaba en conexión solo con una tumba.

- Templos para varias tumbas reales:

Era lo contrario con aquellos de Goornah y Deir el Bahari. Seti I empezó la construcción de Goornah, y aquí levantó la capilla funeraria de su padre Ramses I. Las inscripciones en los muros representan a Ramses I muerto y sentado en su santuario portando el emblema de Osiris.

En su honor el templo fue construido y las ceremonias celebradas. Seti I no acabó el edificio, y lo continuó su hijo añadiendo un largo relieve donde su padre, volviendo de su tumba invocaba a Amón a favor de Ramses II, representado antes que él ofreciendo perfumes a la sagrada barca del dios. El templo de Goornah es de esta manera, la gran capilla de dos tumbas, y es como en las mastabas del Reino Antiguo, o como en las tumbas de Beni Hassan, había dos pozos abiertos desde la misma habitación.

Medidas y metrología

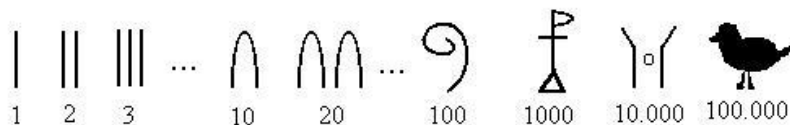
Como conceptos arquitectónicos, es manifiesta la imposibilidad de comprensión de la arquitectura, sin estudio previo de filosofía, lengua y pensamiento egipcios. Todo conjunto arquitectónico responde a unos fines rituales, por lo que es decisiva en su concepción la unidad de medida que responde a estos fines intencionados. Todo se proyecta bajo unas reglas, módulos y esquemas funcionales que vinculan la construcción a su fin ritual y mágico, por lo que en el análisis de todos los ejemplos la constante es la unidad de medida, que se repite para dar sentido a los trazado reguladores y geométricos.

Partimos de simple hecho del error en la unidad de medida. El sistema de numeración egipcio era un sistema decimal por yuxtaposición. El nacimiento de los jeroglíficos no fue inmediato y respondió a un proceso lingüístico que evolucionó a lo largo de los siglos.

---

² Mariette, Auguste, 1821-1881; Mariette, Alphonse, tr; Dickerman, Lysander, *The monuments of Upper Egypt, a translation of the "Itinéraire de la Haute Égypte"*, in Boston, J. H. Mansfield & J. W. Dearborn (eds), p. 182.

Inicialmente los números se escribían con símbolos básicos, sencillamente la anotación de tantos trazos como números se contabilizasen, y más adelante los números evolucionaron en símbolos jeroglíficos como se describe a continuación:

Los números del 1 al 10 se representaban con simples trazos, sin embargo, los números más significativos contaban con su ideograma o jeroglífico propio. El número 10 representado como manea de ganado, el 100 una cuerda enrollada, el 1000 una flor de loto, el 10.000 un dedo, el 100.000 es por una rana o un pato y 1 millón por un Dios con las manos alzadas en adoración.

Éste último símbolo, dejó de utilizarse con significado numérico, y para ello aparecieron otras jeroglíficos para indicar números más altos. Considerando uno de los autores consagrados en escritura jeroglífica, Gardiner, el producto se utilizaba para cifras mayores, como se indica;

$$\begin{array}{l}
 \text{[Symbol: 100,000 bird]} + \text{[Symbol: 10,000 finger]} \\
 \text{[Symbol: 10,000 finger]} + \text{[Symbol: 10,000 finger]} \\
 \text{[Symbol: 10,000 finger]} + \text{[Symbol: 10,000 finger]} \\
 \text{[Symbol: 10,000 finger]} + \text{[Symbol: 10,000 finger]}
 \end{array}
 = (100000 \times 4) + (10000 \times 7)
 = 470000$$

El cero aparece como símbolo en la XVIII Dinastía, en el Papiro Boulaq³

mediante el símbolo nfr ⁴.

Unidades, pesos y medidas han sido una constante que han relacionado distintas civilizaciones gracias a la aparición del comercio.

Con los inicios de la arqueología y la búsqueda de lo antiguo, el interés por los tesoros fue el motor de las primeras aproximaciones a los restos de la historia. Sin embargo, muchos otros datos fueron pasados por alto, y nos dan una idea clara de las relaciones entre distintas culturas y países. El significado de pesos y medidas empleados en la antigüedad es una pista clara para seguir el rumbo de las transacciones comerciales y de la propagación de la cultura geográficamente.

³ Mariette, Auguste, *Les papyrus égyptiens du Musée de Boulaq*, vol. II, Paris, 1872.

⁴ Lumpkin, B, *The Mathematics Used in Egyptian Construction and Bookkeeping*, in *The Mathematical Intelligencer*, 2002, p.20-25.

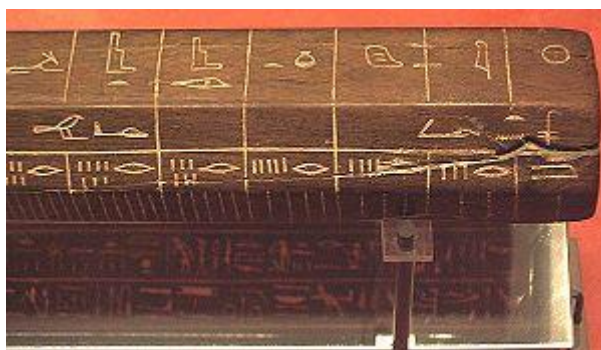
Las civilizaciones antiguas disponían de un sistema de pesos y medidas que les permitían organizar sus intercambios y la construcción. Parece probable que las primeras medidas establecidas fueran las de longitud (delimitación de la tierra), y posteriormente las de capacidad (contabilizaban lo producido por la tierra) y las de peso (con la aparición de los metales). La balanza más antigua es egipcia con piedras de caliza, datada en el 3.800 a. C.

Las primeras medidas de longitud datadas, pertenecen también a Egipto, derivando de las partes del cuerpo humano; codo (distancia del dedo anular al codo), brazo (distancia del dedo anular al pecho), y la braza (distancia entre los dos dedos anulares). Palmo y dedo surgen como fracciones del codo.

La conexión cultural entre la mayoría de los edificios excavados viene dada simplemente según la medida o el tipo de codo, en el caso de la cultura egipcia, con el que se planificaron.

En la civilización egipcia, podemos encontrar una serie de unidades de medida cuya utilización se evidencia en numerosos documentos que han permanecido hasta nuestros días. La unidad de longitud es la decisiva en arquitectura.

Codo egipcio. Datado aproximadamente en el 3.000 a.C, era la principal unidad de medida, dividida en palmos, y a su vez en 4 dedos. El codo menor o codo corto se dividía en 6 palmos o 24 dedos. En arquitectura, la unidad de medida adoptada generalmente era el codo real, correspondiente a 7 palmos o 28 dedos. Se estandarizó por el codo real maestro, del que se conserva algún ejemplo.

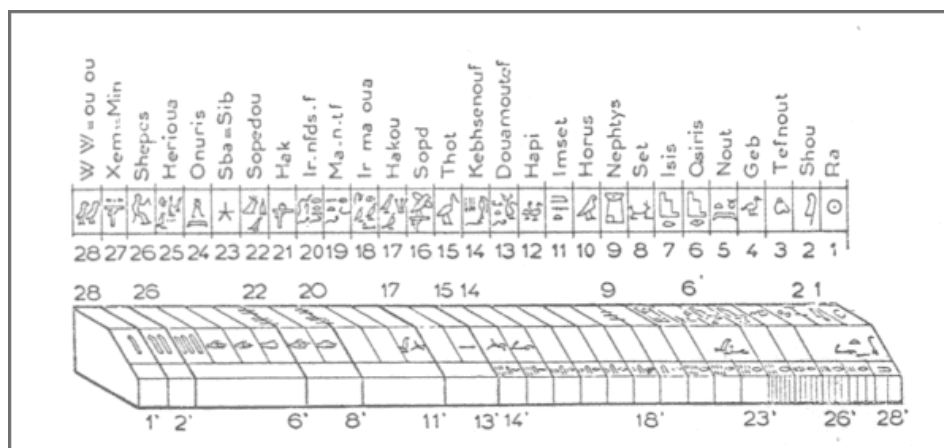

Varilla de Medición de Maya (Tesorero de Tutankamon), Saqqara. Museo Louvre, Paris.

Muestra fracciones de una determinada unidad de longitud. A la derecha vemos el jeroglífico formado por una tela doblada, que representa $1/2$. Y justo debajo, una unidad dividida en 2 partes iguales. A la izquierda del signo de $1/2$ están los jeroglíficos que denota $1/3$, y a continuación de una unidad se divide en 3 segmentos iguales. Esto continúa con $1/4$, $1/5$, ...

El codo original medía unos 457 mm, que era la medida desde el codo hasta el final del dedo corazón con los dedos extendidos. A partir de la III Dinastía se tomó como unidad de medida el codo real, que es el codo más un palmo y equivalía a unos 523-524 mm, y se subdividía en 28 dígitos. Este era el lado de un cuadrado, la diagonal que era la base de medida de tierra, 29,161.

En Egipto el codo se dividía en 7 palmos, 28 dedos de 0,737, pero la cifra habitual de medida era 0,729, formada como fracción del Remen. En Babilonia el codo estaba dividido en múltiplos de 6.

Asociaciones lunares "Royal Cubit stick" Museo Egipcio, Turín ⁵

El conocimiento de la geometría por parte de los egipcios se basa documentalmente en papiros matemáticos que se han conservado hasta nuestros días, como el Papiro Rhind.

Los métodos de cálculo diferían de los actuales, ya que su aritmética reducía la división y la multiplicación a la suma y la resta.

Hasta el s XIX, los datos referentes a la arquitectura egipcia fueron apenas inexistentes. La expedición de Napoleón⁶ fue la primera documentación relativamente fidedigna que reprodujo planos y medidas de los vestigios arqueológicos. Hasta entonces la falta de información, unida al lento desciframiento de los textos egipcios, no hizo posible su estudio.

⁵ Lectura de derecha a izquierda en el registro superior, el dígito XIV sobre un palo de codo fue marcado en 16 partes iguales. El siguiente dígito fue dividido en 15 partes y así sucesivamente, a la cifra de 28, que se dividió en dos partes iguales. Así, podría hacerse medición a fracciones de dígitos con cualquier denominador de 2 a 16. La división más pequeña, 1/16 de un dígito, era igual a 1/448 parte de un codo real. La precisión de la palanca de codo está atestiguada por las dimensiones de la gran pirámide de Giza; Aunque miles fueron empleados en la construcción, sus lados varían no más de 0.05 por ciento de la longitud media de 230.364 m.

⁶ Gouvernement français, *Description de l'Égypte*, Paris, 1829.

Fue durante el Renacimiento, cuando surge en Europa un interés manifiesto por lo antiguo, y en particular por las proporciones en arquitectura a raíz del descubrimiento en Montecasino del Tratado de arquitectura romana, suscrito por Vitrubio⁷. Se rescata así el concepto de proporción y armonía.

En Egipto el origen de la geometría fue funcional. Los tributos correspondientes a los terrenos que se cultivaban eran proporcionales a la superficie, y debido a las crecidas periódicas del río Nilo, estas delimitaciones desaparecían. Tras cada inundación los linderos debían ser marcados de nuevo, por lo que se desarrolló un sistema de cálculo preciso que favoreciera la rapidez del proceso.

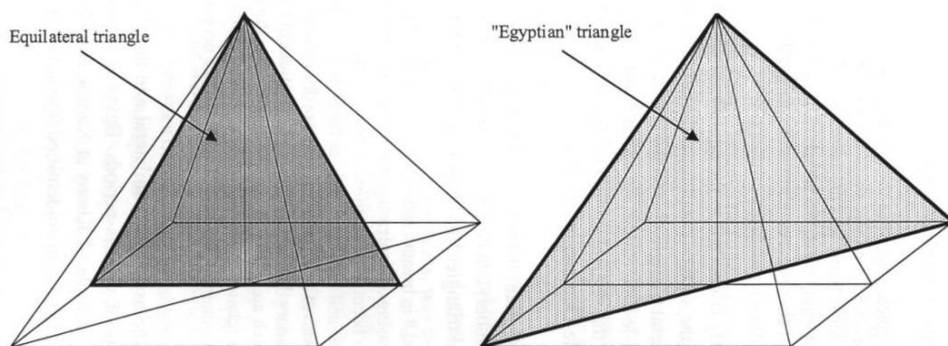
Los conocimientos egipcios de la geometría hicieron posible logros como la construcción de las pirámides o medir tierras. La geometría egipcia junto con la babilónica, fueron las precursoras de la potente geometría griega.

El dominio de los triángulos fue posible gracias a los nudos espaciados en cuerdas, que servían para medir y comprobar los ángulos rectos. Pitágoras recogió toda esta experiencia geométrica para su teorema. En Egipto ya se conocía la relación entre la hipotenusa y los catetos en un triángulo rectángulo. Contaban con fórmulas para medir áreas, como las del cuadrado, rectángulo, rombo y trapecio.

La figura geométrica más utilizada en la arquitectura egipcia fue el triángulo. Según autores destacados (como Viollet le Duc y Auguste Choisy), la tipología más recurrente se podría englobar en tres triángulos distintos.

- Viollet le Duc

- Triángulo 3-4-5: Corresponde al grupo de triángulos rectángulos, en que las dimensiones de sus 3 lados corresponden a números enteros.
- Triángulo equilátero: Con tres lados iguales.
- Triángulo egipcio: Triángulo isósceles, con 2 lados iguales y uno diferente, en el que el radio entre la base y la altura es 8:5.

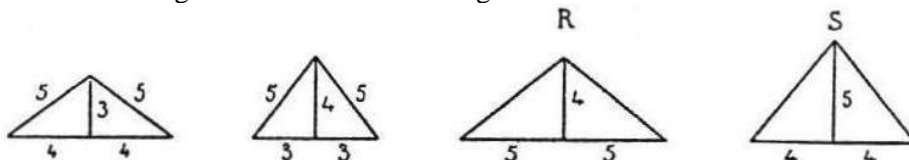

Triángulos equilátero y egipcio utilizados en Arquitectura “*Entretiens sur l’architecture*” Viollet le Duc (1863)

⁷ Marco Vitruvio, *De architectura*, 15 a.d.C.

• Auguste Choisy

- Triángulo equilátero: Con tres lados iguales.
- Triángulo egipcio: Triángulo isósceles, con 2 lados iguales y uno diferente, en el que el radio entre la base y la altura es 8:5.
- Triángulo áureo: Construido según la sección áurea.

Triángulos usados en arquitectura egipcia “*Historie de l’architecture*” A. Choisy (1899)

Parece probable que los arquitectos usaran la serie de Fibonacci o los triángulos isósceles 8:5 en la realización de los planos, luego trazaban un eje de simetría utilizando triángulos 1:2, 1:4 y 1:8 para determinar puntos específicos, y posteriormente el diagrama de construcción se basaba en la combinación de cuadrados y triángulos que definían el perfil general del edificio. Finalmente el uso de triángulos 8:5 sobre el eje principal, marcaba en la intersección con éste, las estancias transversales. Del mismo modo se proyectaban ángulos, columnas y elementos arquitectónicos.

La arquitectura egipcia vino marcada por una serie de factores ligados directamente a su génesis, por ser inherentes al sitio donde estaba asentada. El crecimiento del Nilo, el ciclo solar y la geografía del lugar fueron determinantes para la ubicación y proyección de los edificios. La directa ligazón de la naturaleza con los ciclos vitales y religiosos, vinculó las construcciones al fin para el cual fueron concebidas. Ese fin era la continuación de dichos ciclos pero en relación con el hombre como una continuación de la naturaleza misma.

La mayoría de los templos del Antiguo Egipto estaban situados según la orientación del eje este-oeste, que en la mayoría de los casos determinaba el Río Nilo, pero en algunos tramos que el curso del Nilo variaba, las orientaciones también lo hicieron (el delta o la zona de Tebas). Las variaciones de orientación según diversos autores tienen justificaciones distintas. Podrían estar debidas a que el templo se orientase a canales perpendiculares al río para su acceso, o simplemente a su perpendicular, por lo que la orientación sería meramente topográfica. Sin embargo el conocimiento del mapa estelar, así como la organización de constelaciones hace dudar de que no fuese utilizada la astronomía para la alineación de templos. El solsticio de invierno y otras alineaciones estelares fueron empleados de manera evidente.

Probablemente la elección topográfica para a fundación de Tebas fue debida a que en esta zona el río su perpendicular coincide con el eje este-oeste, vinculando la salida del sol en el solsticio de invierno con la puesta del sol en el solsticio de verano, contribuyendo a su identificación como lugar sagrado.

La orientación se realizaba según el sol, o las estrellas. En la “*ceremonia de fundación*” se utilizaban postes, y según la intersección de la sombra que arrojase con un círculo marcaba la alineación del eje principal.

Representación de Seshat, en La Capilla Roja de Karnak (izda), y el Templo de Seti I en Abydos (dcha)

El conocimiento de estas orientaciones y alineaciones en arqueología son fundamentales, tanto a la hora de plantear excavaciones en lugares determinados, como para saber en que zona o área de cada edificio seguir haciendo prospecciones, por conocer las estructura, ejes y distribuciones de los yacimientos.

El origen religioso y filosófico de la génesis del proyecto, justifica la utilización de un módulo regulador.

De acuerdo a la tradición antigua y a la concepción egipcia de la geometría sagrada, los templos egipcios fueron diseñados para operar como dispositivos de energía interactivos que podían activar los cuerpos físicos, mentales y espirituales. Se llamaron casas del alma o espíritu, diseñadas para despertar los sentidos. Se construyeron según líneas de ley, con una combinación específica de piedras, utilizando las propiedades energéticas de agua, alineados con los eventos solares y estelares específicos, de acuerdo a patrones de geometrías sagradas que se reflejan en nuestro mundo natural, y el cosmos superior.

Los egipcios emplearon numerología, geometría sagrada, las medidas que se encuentran en la naturaleza, y los modelos matemáticos basados en movimiento celeste para diseñar espacios sagrados. Un enfoque complejo para la construcción de sus templos, tumbas y pirámides incluido el uso del arte simbólico y materiales de construcción.

La base de la cultura egipcia es religiosa. Todo es por y para una finalidad espiritual que contribuya y mantenga el orden cósmico. La creación del mundo a través de eneadas de dioses justifica el génesis y fin de la humanidad en su pensamiento, por lo que la naturaleza creadora de un dios estará encarnada en la tierra mediante el faraón

(rey y dios a la vez). Es por ello que lo que para los egipcios tenía importancia origino la vida, y el faraón era el encargado de mantener este equilibrio y armonía universal.

El orden divino es el que garantiza que todas las cosas deben encontrarse en su lugar correspondiente. Es por ello que el artista o el arquitecto es sencillamente el medio para que la obra forme parte de la eternidad, o la ley universal establecida en la creación del mundo.

Según John Wilson; *"El mismo equilibrio sale de la cosmología y teología egipcias, que buscaba un contrapeso a cada fenómeno observado o a cada elemento sobrenatural"*⁸.

Es evidente, tras los estudios y ejemplos analizados la sistematización de la composición geométrica y arquitectónica a partir de la medida y proporción reales, en la metrología correspondiente. El módulo en arquitectura y su utilización define las proporciones empleadas en el trazado de plantas, alzados y secciones de los edificios. La medida de las construcciones en unidades que no corresponden a la unidad de medida que las generó, crea discrepancias, mientras que si convertimos las unidades actuales de medida al módulo empleado, el codo egipcio, tanto en templos como en tumbas, las proporciones encajan en composiciones. Los trazados reguladores de las plantas, confirman el uso de esta modulación y sistematización de las proporciones

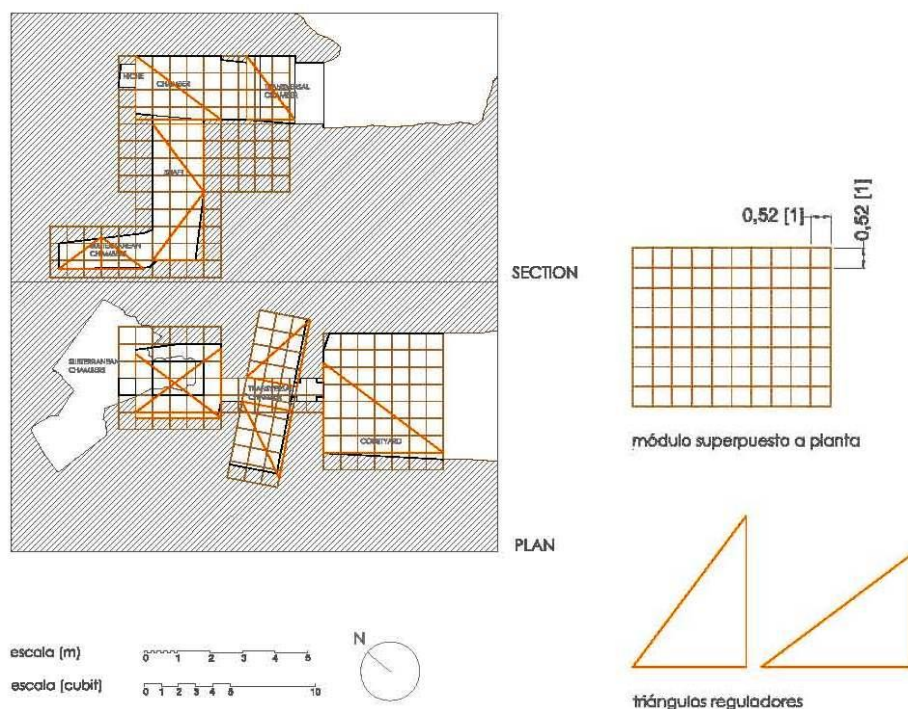
Los resultados de mediciones, pueden ser complicados cuando expresados en palmos o dedos, pero relativamente simples según la subdivisión geométrica del codo. Esto introduce un tema importante, la adopción de un módulo en arquitectura en el diseño, no solo de detalles arquitectónicos, sino del edificio entero. Módulos y dimensiones enteros están comprobados en numerosos monumentos, por varios autores (Badawy, Wisocky, Siegler, Carlotti, ...).

Como posible repercusión del proyecto en la construcción del edificio, se han analizado como ejemplos el Templo de Deir el Bahari, y la Tumba de Nakht TT52 en Luxor.

En la Tumba ed Nakht, hipogeo excavado en la roca, podemos observar el esquema compositivo modulado, y la distribución de espacios con fines rituales. Considerando que los paramentos están excavados en roca, y la dificultad de medidas y replanteo, las proporciones son considerablemente exactas.

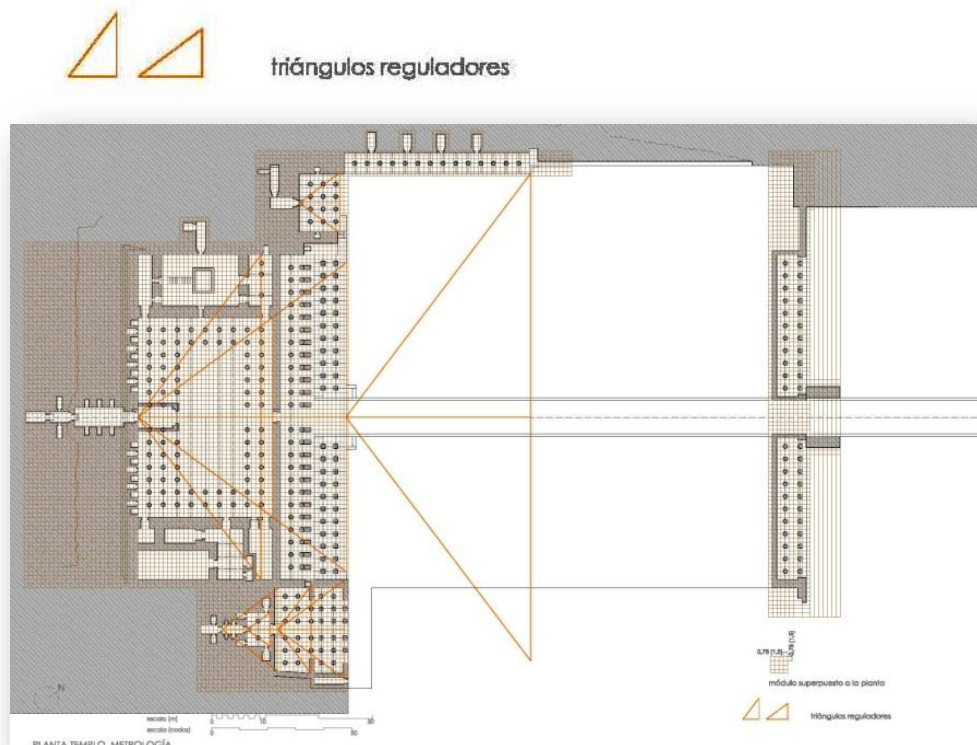
⁸ Wilson, John Albert, *La cultura egipcia*, México: Fondo de Cultura Económica, 1988.

Tumba de Nakht, TT-52, planta y sección (zda), y módulos de composición en codos (dcha)

Partiendo del caso del Templo de Deir el Bahari como representativo de la Arquitectura correspondiente a la XVIII Dinastía en Tebas, podríamos extraer algunas conclusiones de los estudios realizados en cuanto al sistema de composición y medición se refiere.

El Templo encaja en un módulo de 1,5 codos reales egipcios (0,523 m). Toda la alineación de ejes estructurales y de pilares coincide con la medida. La composición geométrica se basa principalmente en la aplicación de este módulo, y la conformación de rectángulos. Se puede observar la correspondencia en el trazado, con los triángulos 3-4-5, anteriormente mencionados.

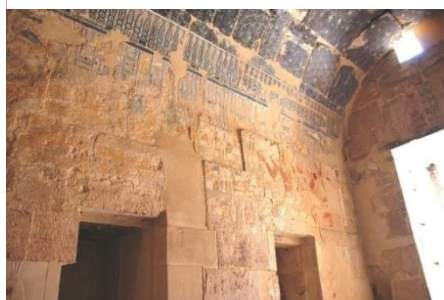
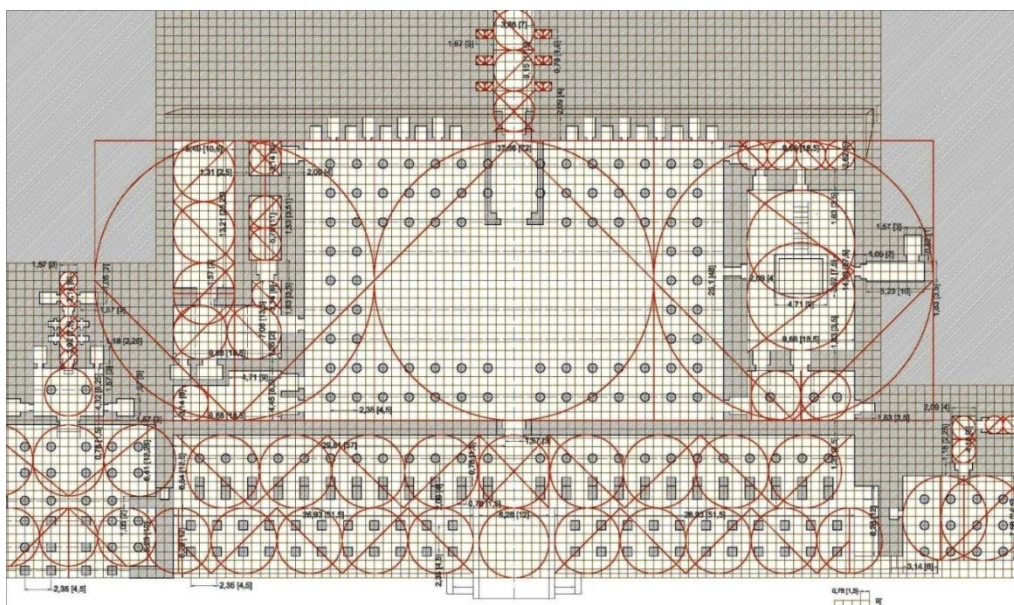
Numerosos autores han mantenido teorías acerca de la geometría y numerología aplicada a la arquitectura egipcia, sin embargo pocos han sido los resultados definitivos, debido a la falta de una evidencia arqueológica cierta.

Considerando los análisis geométricos de Siegler, Viollet le Duc, Badawy, Lauffray, Hinkel, Carlotti y Lauer, quedaría indicar que un aura de misticismo siempre ha rodeado las posibles interpretaciones de los resultados, pero la conexión entre figuras geométricas se ha repetido en la mayoría de los planos.

Tras el análisis de numerosos ejemplos correspondientes al periodo estudiado, y considerando los errores de medición en replanteos, así como las posibles desviaciones de las medidas, debidos al propio material donde se construyeron, los resultados son muy similares, confirmando la existencia de dicho módulo creador, y de las proporciones establecidas en la génesis del proyecto arquitectónico.

Estos módulos fijados por cuerdas, medidas planteadas y elementos constructivos (ladrillos de adobe de un palmo, para poder ser manejados fácilmente por un operario), se repiten en las construcciones.

El control de las dimensiones, medidas y orientaciones, unido a una concepción geométrica perfecta, hizo posible, que en determinados días del año el sol iluminara el Sancta Sanctorum del templo,

La Arquitectura egipcia es el resultado de conceptos matemáticos, geométricos y astronómicos, fruto del pensamiento religioso y filosófico de la época .

El uso metrológico adecuado en la elaboración de planimetrías hace posible llegar a conclusiones en cuanto a la concepción original del edificio .

El conocimiento del sistema constructivo establece premisas para la posible repercusión en estados patológicos (estructurales, funcionales y materiales), al posibilitar intuir los repartos de cargas, partiendo de las supuestas medidas de los edificios y su distribución en el espacio.

RESTAURAREA DRAPELULUI REGIMENTULUI DE JANDARMI PEDEȘTRI, MODEL 1922 – STUDIU DE CAZ

Aurora – Florentina Ilie*

Cuvinte cheie: *jandarmi, tehnică, restaurare, drapel, regiment.*

Keywords: *gendarme, technique, restoration, flag, regiment.*

Abstract

By presenting this flag we want to argue, the importance of restoration interventions made in time, to stop the degradation is thereby, contributing to the rescue of specifically military in charge invaluable historical legacy.

Restoration procedures and techniques used have not endangered the physical and informational integrity of this piece, methods used are reversible and nondestructive.

Data de 3 aprilie 1850 reprezintă momentul întemeierii *Jandarmeriei Române* când, printr-un afiș domnesc, domnitorul Grigore Alexandru Ghica a aprobat hotărârea Divanului Obștesc semnând „*Legiuirea pentru reformarea corpului Slujitorilor în jandarmi*” prin care a fost dat statut juridic „*armei jandarmeriei*” și s-au stabilit principiile de organizare și funcționare.

Legea prevedea că Regimentul de jandarmi din Moldova se împarte în două subdiviziuni, fiecare având ca zonă de responsabilitate șase ținuturi (judete). La fiecare ținut era repartizată câte o companie de jandarmi, la care se adăuga câte o companie la *Ispravnicia Iașului* și la *Poliția Capitalei*. Prin această lege se stabileau următoarele misiuni: privegherea siguranței publice, ținerea unei bune orânduiei și ducerea la îndeplinire a legilor.

În ceea ce privește executarea serviciului se prevedea că Jandarmeria execută un *serviciu ordinar* care se realizează zilnic, pe baza regulamentelor sale și un *serviciu extraordinar* pe care îl execută la solicitarea autorităților. Pentru executarea serviciului extraordinar se prevedea constituirea de *subunități mobile*.

În perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza Jandarmeria a trecut, la fel ca toate instituțiile Statului Național Modern Român, printr-un amplu proces de modernizare. Odată cu transformarea *Regimentului de jandarmi* în *Legiune de jandarmi* a început procesul de înlocuire treptată a *escadroanelor și companiilor de jandarmi*, cu *escadroane de dorobanți*, pe baza Ordonanței nr.896 din 20 iunie 1864.

Prin *Legea de Organizare a Puterii armate în România*, din noiembrie 1864, Jandarmeria este organizată pe principii noi fiind scoasă de sub administrația Ministerului de Interne și subordonată direct Ministerului de Război ca element component al *Armatei Permanente*.

---

* Expert restaurator textile, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” București.

Legea Jandarmeriei din 1850 și *Regulamentul Jandarmilor de Oraș* din anul 1865 au constituit principalele documente pe baza cărora și-a organizat și desfășurat activitatea Jandarmeria, iar în perioada următoare au fost documentele care au stat la baza elaborării de legi noi și regulamente. Perioada 1866-1877 se caracterizează prin transformări și modernizări esențiale privind organizarea, pregătirea și misiunile care revin jandarmeriei

¹.
În perioada 1850-1949 au existat patru categorii de jandarmi: *teritoriali*, *pedeștri*, *călări* și *rurali*; *jandarmii teritoriali* și *rurali* au avut fiecare *jandarmi călări*.

Jandarmi teritoriali erau cei din cadrul *Regimentului de Jandarmi din Moldova* înființat la data de 3/15 aprilie 1850, care aveau atribuțiile *dorobanților* din Țara Românească - trupe teritoriale, având funcții de pază și de poliție generală.

Pe 1/13 ianuarie 1866 jandarmii din Moldova devin *dorobanți*, pentru a se uniformiza sistemul militar din România. Cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Belgrad) rămân cu câte un escadron de *jandarmi teritoriali*. După cedarea acestor județe Rusiei, în anul 1878, escadroanele vor forma *Regimentul de Călărași Permanenți*.

Jandarmii călări din Iași și din București sunt înființați în 1864, iar în martie 1908 aceștia vor forma *Regimentul de Escortă Regală*.

Cei mai „*longevivi*” jandarmi au fost cei *pedeștri (de oraș)* și cei *rurali*.

Jandarmii pedeștri au fost înființați în Iași și București în 1864, iar *jandarmii rurali* în data de 1/13 septembrie 1893, cele două specialități existând până la desființarea Jandarmeriei în anul 1949.

Jandarmii rurali aveau atribuțiile poliției rurale din prezent, dar mult sporite: jandarmii cercetau toate genurile de infracțiuni, țineau evidența tuturor rezerviștilor din mediul rural, contribuiau la mobilizarea acestora; în comunele rurale unde nu erau unități militare, șeful de post era și șef de garnizoană, datorită acestor atribuții.

Jandarmii pedeștri nu cercetau infracțiuni având doar atribuții de pază, menținere și restabilire a ordinii publice, precum jandarmii din prezent. Pe timp de război se formau plutoane, companii, batalioane și alte structuri de poliție militară, care erau atașate pe lângă marile unități ale Armatei. Poliția militară era formată, atât din militari în termen, subofițeri, ofițeri activi rurali și pedeștri, cât și din rezerviști care efectuaseră stagiul militar la „*arma jandarmeriei*”.

Aceste categorii de jandarmi nu au fost mereu subordonate aceleiași structuri. La data de 1/13 septembrie 1893 când se înființa *Inspectoratul General al Jandarmeriei Rurale* acesta era subordonat Ministerului de Interne.

Jandarmii călări și pedeștri din Iași și București erau subordonați *Corpului 4 de Armată* (escadronul și compania din Iași), respectiv *Corpului 2 de Armată* (divizionul și compania din București), așadar, Ministerului de Război. Din data de 1 iunie 1918 *Inspectoratul General al Jandarmeriei* se va subordona Ministerului de Război (Armata) fiind redenumit *Corpul de Jandarmi* luând în subordine și *jandarmii pedeștri*. Este prima dată când toți jandarmii sunt înglobați într-o singură structură.

¹ col (r.) Ioan ABUTNĂRIȚEI „*Istoria Jandarmeriei Române*”, Monitorul de Dorna, 14 Aprilie 2011.

Până în 1949 au mai urmat câteva reorganizări, mai importantă fiind cea din 1929 prin care *Corpul de Jandarmi* recapătă denumirea tradițională de *Inspectorat General* și trece din nou în subordinea Ministerului de Interne (numai *jandarmii rurali*). Indiferent dacă erau subordonați nemijlocit Ministerului de Interne sau Armatei, *jandarmii rurali* și *pedeștri* depindeau de amândouă structurile, în sensul că erau considerate „*arme militare*”, disciplina și instrucția erau controlate de Armată, iar atribuțiile de poliție de către Ministerul de Interne².

După *Revoluția Română din Decembrie 1989*, la 5 iulie 1990 apare *Comandamentul Trupelor de Jandarmi*, iar ulterior prin Legea nr.40 din 18 decembrie 1990 au fost legiferate structura și misiunile jandarmilor.

Drapelul prezentat în această lucrare a fost înmănat comandantului regimentului, la 09.05.1929, în curtea Palatului Cotroceni, de către Principele Nicolae, Mare Regent, în numele Regelui Mihai. El face parte din seria de drapele noi, executate după 1922, când s-au modificat simbolurile fixate pe drapele, în mod deosebit stema Regatului României, stabilită prin Legea din 23 iunie 1921³.

Colecția de drapele din Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” este cea mai importantă colecție de acest gen din țară⁴. Întregul patrimoniu existent la Arsenalul Armatei a fost transferat Muzeului Militar Național care a început să funcționeze din 1919, dar care a primit statut juridic abia în anul 1923⁵.

Conform fișei de obiect este un „*drapel de mătase tricoloră, având în centru brodată stema țării, iar la colțuri cifra regelui Ferdinand I. Hampa este de lemn cu acvila și placa de bronz; are brătară de metal cu inscripția regimentului. De hampă este prinsă cravata drapelului. Are port drapel. Învelitoarea lipsă*”.

Proveniență: Primit de la Regimentul de Jandarmi, București, 1948.

Inscripții: pe placă: ONOARE și PATRIE – REG. JANDARMI PEDEȘTRI – BUCUREȘTI

Dimensiunile pânzei: L(h) = 80 cm; l = 110 cm.

Asupra acestui drapel au fost efectuate anterior intervenții de restaurare și conservare, constând în acoperirea cu tul de protecție din bumbac și consolidări cu fire din mătase, integrate cromatic. Tul-ul a fost cusut manual pe ambele fețe ale drapelului, în forme de romburi, iar pe margini a fost cusut cu tighel mecanic. În numeroase zone tul-ul a fost fixat cu aracet pe mătasea drapelului (FOTO. 1).

² Ana Maria Gheorghe „*Scurt istoric al structurilor de Jandarmerie din România*”, Vocea Vâlci, 31 martie 2017.

³ C. Moisil „*Stema României*”, București, 1931, p.20.

⁴ M. Radovici „*Drapelele de luptă ocrotite de Muzeul Militar Central – nesece izvor de educație patriotică*” în „*Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*”, Muzeul Militar Central, nr.16, București, 1983, p.56.

⁵ *Fond documentar M.M.C., Div. I, 414, p.3, p.9.*

FOTO. 1

a) Ansamblu fața 1 și 2, înainte de restaurare

b) Detalii înainte de restaurare

Înainte de începerea restaurării drapelul prezenta mai multe degradări fizico-mecanice și chimice: depuneri de praf, șifonări, cutări, gonflări, găurirea și sfâșierea mătăsii în zonele de prindere pe hampă, tăieturi, lipsuri de material, rupturi, uzura mătăsii de la stema regală, deșirări și destrămări în zonele cu tăieturi de pe margini, alterarea adezivului cu care a fost lipit tul-ul pe mătase și pătarea acestor zone, fragilizarea mătăsii, deformarea materialului, pete de natură necunoscută, care existau încă înainte de a fi acoperit cu tul, pete de rugină pe mătasea albastră, în zonele de ținutire a drapelului pe hampă, deshidratarea mătăsii și a firelor din mătase din interiorul firelor metalice răsucite și ruperea lor, oxidarea firelor metalice argintii și aurii de la broderiile cifrurilor și ale stemelor regale de pe ambele fețe ale drapelului.

La baza producerii mișcărilor dimensionale, care reprezintă dilatările și contractările fibrelor textile, stă higroscopicitatea, una dintre principalele proprietăți ale materialelor de natură organică. Aceasta constă în absorbția și desorbția umidității din aer; acest proces continuu duce la deformarea pieselor textile, iar în cazul în care uscarea se produce lent, pot apărea efecte nedorite, cum ar fi cearcănele de umezeală, care, la rândul lor, pot favoriza apariția petelor de mucegai pe materialul textil. Efectele

degradării care apar și sunt vizibile sunt tocmai acele rupturi, găuri și sfâșieri în material, care fac să fie necesară restaurarea.

Înainte de începerea restaurării au fost efectuate probe de migrare ale culorilor și s-a constatat că niciuna dintre culorile drapelului sau de la stemele regale nu migrează. Au fost realizate fotografiile de ansamblu și detalii, care au scos în evidență degradările și intervențiile anterioare (FOTO. 2).

FOTO. 2

a) Ansamblu fața 1 și 2, după desfacerea tul-ului din bumbac

b) Detalii după desfacerea tul-ului din bumbac de pe suprafața drapelului

După ce a fost discutat tul-ul din bumbac de pe suprafața drapelului am trecut la desprăfuirea mătăsii prin periere ușoară. Pentru obținerea unei hidratări bune și pentru a putea acționa mecanic asupra suprafeței în timpul procesului de restaurare, mătasea a fost impregnată cu soluția de înmuiere formată din alcool etilic, glicerină și apă distilată, după care s-a efectuat clătirea cu apă distilată. Drapelul a fost întins pe masa de sticlă în vederea uscării și au fost schimbate colile de hârtie de filtru, surplusul de apă fiind absorbit rapid, prin presare ușoară.

Tratamentul de curățire a mătăsii a continuat cu aplicarea soluției din decoct de *Radix Saponariae* și apă distilată. S-a acționat mecanic asupra suprafeței insistând în zonele cu broderie din fire metalice, după care s-a efectuat o nouă clătire cu apă distilată până la eliminarea impurităților din profunzimea țesăturii și a broderiilor metalice. Operațiunea de curățire cu soluția din decoct de *Radix Saponariae* s-a efectuat și pe fața a doua a drapelului, urmată de clătirea cu apă distilată și apoi, la fel ca în etapa anterioară, surplusul de apă a fost îndepărtat cu ajutorul hârtiei de filtru.

În urma tratamentului de curățire cu soluția din decoct de *Radix Saponariae*, mătasea drapelului s-a hidratat, capacitatea de absorbție a fibrelor a crescut, cutele și plierile puternice s-au estompat, drapelul a revenit la forma inițială, prin eliminarea, în mare parte, a deformărilor dimensionale, iar fibrele țesăturii din mătase s-au relaxat (FOTO. 3).

FOTO. 3

a) Ansamblu fața 1 și 2, în timpul restaurării

b) Detalii după aplicarea tratamentului de curățire a mătăsii cu soluție din decoct de *Radix Saponariae* și apă distilată

Au fost pregătite bucățile de tul, în vederea consolidării și protejării suprafeței mătăsii în zonele cu sfâșieri și rupturi. Am ales integrarea cromatică a tul-ului, pentru a păstra imaginea de ansamblu prin care să nu se estompeze culorile drapelului după

consolidare. Pentru vopsirea tul-ului și a firelor din borangic am utilizat coloranți de vopsire din clasa C, iar ca agent de nivelare am folosit acid acetic⁶ (FOTO. 4).

FOTO. 4

a) Ansamblu fața 1 și 2, după restaurare

b) Detalii după consolidarea drapelului cu tul integrat cromatic, în zonele cu degradări, de pe ambele fețe

⁶ S. Macri „Studiu asupra unor coloranți textili folosiți în procesul de restaurare” în „Cercetări de conservare și restaurare”, București, 1982, p.171.

Înainte de consolidare tul-ul a fost impregnat cu o soluție din C.M.C. și apă distilată, în vederea obținerii unei apretări, astfel evitând gonflările și șifonările ulterioare ce ar putea apărea după fixarea lui în zonele cu degradări.

Marginile tăieturilor au fost apropiate prin coasere în „x”, petrecând firul de borangic folosit, atât pe fața, cât și pe spatele mătăsii, la pas mediu conform fiecărei dimensiuni ale zonelor respective, tensionând firul suficient pentru a realiza apropierea marginilor. Oricât s-ar produce tensiuni în mătasea drapelului, marginile astfel apropiate nu s-ar putea suprapune tocmai datorită acestui punct de coasere. Tighelul dublu încrucișat este vizibil numai între marginile rupturilor din mătase, el fiind ascuns fețelor drapelului.

După fixarea tul-ului în zonele degradate de pe ambele fețe, drapelul a fost dimensionat respectând mărimile inițiale și a fost cusut pe margine cu fire din borangic integrate cromatic, iar la sfârșitul procesului de restaurare a fost prins numărul de inventar

Patrimoniul cultural cuprinde mărturiile fundamentale ale istoriei și civilizației umane, iar prin protejarea bunurilor culturale oamenii fac dovada înțelegerii valorilor și semnificațiilor pe care le reprezintă acestea. Ocrotirea patrimoniului a devenit o problemă care preocupă un număr tot mai mare de specialiști, instituții, organisme naționale și internaționale.

BIBLIOGRAFIE

- **ANDONIE, Corneliu, CRISTEA, Camelia** „Drapele” în „Istoricul Muzeului Militar Național 1923-2003”, Editura Total Publishing, București, 2003; „Însemnele vexilologice folosite de armata română în Războiul pentru Independență 1877–1878 (drapele, stindarde, pavilioane, jaloane, fanioane, flamuri) aflate în colecția Muzeului Militar Național”, în „Buletinul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, serie nouă, nr.7-8, București, 2010.
- **Col (r.) ABUTNĂRIȚEL, Ioan** „Istoria Jandarmeriei Române”, în „Monitorul de Dorna”, nr.246, Vatra Dornei, publicat: joi, 14 Aprilie 2011, 17:38.
- **GHEORGHE, Ana Maria** „Scurt istoric al structurilor de Jandarmerie din România”, în „Vocea Vâlci”, Râmnicu Vâlcea, publicat: 31 Martie 2017.
- **POTOCKI, A., VELCU, Anton D.** „Catalogul colecțiilor: steaguri, stindarde, fanioane”, mss., Biblioteca Muzeului Militar Național, București, 1931.
- **MACRI, Spiridonia** „Studiu asupra unor coloranți textili folosiți în procesul de restaurare” în „Cercetări de conservare și restaurare”, Editura M.N.I.R., București, 1982.
- **MOISIL, Constantin** „Stema României”, București, 1931.

- **MOLDOVEANU, Aurel** „*Conservarea preventivă a bunurilor culturale*”, Ministerul Culturii, Editura Museion, București, 1993.
- **Col. NĂSTUREL, P. V.** „*Steagul, stema română, însemnele domnesci, trofee*”, București, 1903.
- **RADOVICI, Maria** „*Drapelele de luptă ocrotite de Muzeul Militar Central – nesecat izvor de educație patriotică*” în „*Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*”, Muzeul Militar Central, nr.16, București, 1983.
- **VELCU, Anton D.** „*Memorialul drapelelor oștirii române*” în „*Buletinul Muzeului Militar Național*”, nr.1, București, 1937; „*Steagurile României*” în „*Enciclopedia Română*”, vol. I, București, 1938.
- **Lect.univ.dr. BUCUR, Mirel-Vasile** „*Anuarul Asociației Conservatorilor și Restauratorilor din România (A.C.R.RO.)*”, Nr.1, Editura „ASTRA Museum”, Sibiu, 2017 (publicație electronică).
- **ILIE, Aurora-Florentina** Fișa de restaurare „*Drapelul Regimentului de Jandarmi pedestri, model 1922*”, Arhiva Laboratorului de Conservare-Restaurare al Muzeului Militar Național „*Regele Ferdinand I*”, București, 2017.

Coordonare științifică: **dr. Corneliu Andonie** - profesor, muzeograf, specialist în domeniul drapelelor și decorațiilor militare, armament defensiv (armuri), harnașamente și mijloace de transport hipo, în arheologie medievală (bizantină), expert în bunuri arheologice și istorico-documentare al Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, *Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”*.

Investigații fizico-chimice: **ing. chim. Doina Cîrnu** - expert în restaurare-conservare metale, investigații fizico-chimice, Laboratorul de Conservare-Restaurare al *Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”*.

Conservare: **ing. Gabriela Tuas** - expert conservator în bunuri de patrimoniu pe suport textil, papetar și artă plastică, Laboratorul de Conservare-Restaurare al *Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”*, conservator Colecția Drapele.

Realizare fotografică: **Adrian Simionescu** - expert tehnoredactare și foto, Secția Documentare, *Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”*.

Realizare grafică: **Adrian Ilie**

Traducere: **Gabriela Ilie.**

RESTAURAREA UNOR ICOANE ÎMPĂRĂTEȘTI DE ÎNCEPUT DE SECOL XIX

Alexandrina CUȚUI*

Cuvinte cheie: icoană, strat pictural, grund, lemn, bronz, vopsea, restaurare

Keywords: icon, paint layer, base coat, wood, bronze, paint, restoration

Abstract

Dating from 1802, the icons forming the Sovereign Tier of the Iconostasis at Fălticeni Church were painted in tempera, on resinous wooden panels. Each component element of the icons was degraded: the wooden panels, the adhesive base, the paint and base coats, the varnish, and the polychrome layer. The most difficult and tedious of the restoration phases was concerned with the polychrome layer, as it was covered in several coats of bronze and resin based paint.

Iconostasul (catapeteasma) și iconostasul de închinare al bisericii datează din anul 1802, după inscripțiile care s-au găsit pe icoane. Pictura icoanelor este realizată în stil neobizantin. Icoanele sunt realizate într-o manieră îngrijită, somptuoasă, în timp ce la registrele superioare stilul pictural tinde spre popular.

Starea de conservare a obiectelor.

Datorită faptului că ansamblul catapetesmei a servit cultului liturgic două sute de ani, acesta prezenta uzură funcțională ca obiect. Degradările existente la venirea componentelor catapetesmei în laborator, erau prezente la toate nivelurile: suport, strat de preparare, strat pictural, verni și elementele policrome¹.

Lemnul din care au fost confecționate panourile icoanelor este de estență moale (brad și molid), ceea ce a dus la producerea așchierilor în momentul debitării, formându-se lacune în panou, chiar dacă erau de mici dimensiuni. Scândurile panourilor aveau noduri, care în momentul preparării lemnului au fost izolate cu bucăți de pânză lipite pe verso, pentru a nu crăpa lemnul în jurul lor. De asemenea mai erau prezente câteva fisuri de-a lungul fibrei lemnului care au apărut în urma contragerii acestuia².

Pe reversul icoanelor, erau prezente cuie și urme de cuie atât în traverse și panou cât și în ancadrament. În acesta din urmă au fost date mai multe găuri, care cel mai probabil au avut rol de prindere. Nu puteau lipsi murdăria aderentă și cea ancrasată,

* Expert restaurator lemn policrom, Complexul Muzeal „Bucovina”, Suceava.

¹ Cornelia Bordașiu, *Estetică și restaurare*, Iași, Editura StudIS, 2010, p. 69.

² Alexandrina Cuțui, *Conservarea icoanelor ca bunuri de patrimoniu*, în „Candela” revistă de teologie și cultură a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, an XVII, nr. 2-3 martie-aprilie/2007, p. 44.

petele de ceară și urmele de fum³.

Pe fața pictată, degradările cele mai însemnate erau datorate arsurilor de lumânări. Din păcate de cele mai multe ori acestea erau profunde, mergând până la lemn. Pe alocuri se aflau desprinderi datorate îmbătrânirii liantului din stratul de preparare⁴. Aceste desprinderi erau de profunzime diferită: până la grund sau doar la stratul de culoare. Aceste desprinderi aveau diferite aspecte: oarbe (formarea unui halou între straturi), în acoperiș (pe fibra lemnului), sau mici lacune (lipsa totală a stratului pictural). Acestea au afectat unitatea și integritatea imaginilor. Pelicula de protecție era brunificată și opacizată diferențiat datorită depunerilor de murdărie aderentă și neaderentă (praf, fum grăsimi ancrasate). Pelicula de protecție prezenta crăcături în formă de rețea⁵.

Ancadramentele icoanelor erau peliculizate cu bronz auriu și vopsea pe bază de rășini de culoare albastru ceruleum și alb⁶.

Metodologia intervențiilor de restaurare.

În primul rând icoanele au fost demontate din ancadramentele lor, prin eliminarea sistemelor de prindere și de fixare. Tratamentul împotriva atacului fungic s-a realizat cu o soluție de preventol 1%. Acolo unde a fost necesar au fost stopate fisurile din panourile de lemn prin aplicarea unor „păpioane” din lemn stabilizat și au fost chituite cu un chit în a cărei compoziție se afla ceară de albine rumeguș fin și praf de cretă. La fel au fost completate și lacunele din lemn și urmele de cuie.

Curățirea diferențiată a depunerilor neaderente și aderente s-a realizat în urma efectuării de microteste de solubilizare, recurgându-se la emolieria depunerilor de murdărie cu soluție de Contrad 2000, 7%⁷. Cu ajutorul unor tampoane au fost ridicate depunerile gonflante. A urmat apoi îndepărtarea cu solvenți selectivi a petelor de ceară, a uleiurilor și a altor grăsimi ancrasate, urmată apoi și de o îndepărtare mecanică cu bisturiul. Neutralizarea chimică s-a efectuat cu o soluție de acid acetic glacial 3% în apă distilată. Impregnarea lemnului s-a realizat cu ceară de albine și colofoniu 60:40. S-a recurs la impregnare deoarece panourile fiind confecționate din lemn de rășinoase, umflarea și contragerea lemnului este mai mare.

Consolidarea profilactică a stratului pictural s-a realizat prin aplicarea foiței japoneze în zonele care prezentau riscul pierderii imediate a unor fragmente din acesta⁸. Ca adeziv a fost folosit cleiul de pește din care s-a făcut o soluție în concentrație de 4%

³ Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor de patrimoniu*, Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de cultură, București, 1999, p.130.

⁴ Ioana Demetrescu, Sorin Ionescu, Horia Gheorghiu, *Adezivi-proprietăți, utilizări*, Editura Tehnică, București, 1994, p. 32.

⁵ Ion Sandu, *Deteriorarea și degradarea bunurilor de patrimoniu cultural*, Ed. Univ. Al. I. Cuza Iași, 2008, vol. I. pp. 46-54.

⁶ Foto 1.

⁷ Stavrofora Mihaela Cozmei; Arhid. Anastasie Robu, *Conservarea și restaurarea Iconostasului Bisericii Mari a Mănăstirii Sucevița*, în *Movileștii Istorie și spiritualitate românească*, Artă și restaurare, vol III, Suceava, Editura Mușatinii, 2007, p. 212.

⁸ ***, *L'Arte del Restauro*, a cura di Gino Piva, Editore Ulrico Hopeli, Milano, 1992, pp 182-197.

în apă distilată. La această soluție s-a adăugat un biocid Preventol RI 80,6%. Consolidarea definitivă a desprinderilor straturilor pictural s-a realizat prin presare alternativă cald-rece cu o soluție de clei de pește în concentrații diferite (5-12%), aplicată la cald, prin pensulare și injectare, protejată sub foiță japoneză și hârtie de filtru cu pH neutru, urmărindu-se prin aceasta crearea unei noi adrețe a straturilor pictural la suport⁹. Înainte de chitirea zonelor lacunare, acestea au fost degresate cu o soluție de alcool etilic în apă distilată 1:1 și au fost curățate cu bisturiul. Completarea lacunelor a fost făcută stratificat, prin pensulare, folosindu-se un chit obținut din clei de pește 9-7% și praf de cretă purificată¹⁰. Finisarea chitului a fost făcută cu hârtie abrazivă fină de diferite granulații, apoi a urmat o finisare la care s-a folosit o emulsie din gălbenuș de ou și dopuri de plută. Curățirile finale a depunerilor aderente au fost făcute prin emolieră chimică și îndepărtare mecanică, folosindu-se solvenți și rețete stabilite pe bază de microteste de solubilizare¹¹ (amestec în concentrații variate de alcool etilic absolut, acetona, terebentină, ulei de in crud și amoniac), neutralizarea s-a făcut apoi cu dibutil-ftalat. Subțierea și uniformizarea verniului original degradat s-a făcut prin metode fizico-chimice folosindu-se soluții stabilite tot în baza unor microteste care s-au efectuat în prealabil¹². Au fost folosite în concentrații diferite (alcool etilic absolut, alcool izoamilic, white spirit, esență de terebentină, ulei de in crud, amoniac).

Reintegrarea cromatică de retuș imitativ s-a realizat prin metoda „velatura” în acuarele și culori de verni. Zonele reintegrate au fost vernisate cu verni de retuș. La vernisarea finală s-a folosit un verni alcătuit din rășini naturale (Damar și Maxtix), esență de terebentină și ceară de albine. Acesta s-a aplicat prin pensulare cu reveniri locale acolo unde a fost cazul.

În cazul ancadramentelor, restaurarea a fost mai complicată. A fost necesară îndepărtarea straturilor de bronz¹³. Această îndepărtare s-a făcut fizico-chimic, straturile de bronz fiind emoliate cu super-cromofag, urmând ca ulterior, bronzul să fie îndepărtat cu bisturiul și cu tampoane de vată umectate tot cu super-cromofag. Straturile de vopsea au fost îndepărtate prin același procedeu, doar că a fost folosit ca soluție de emolieră decanolul¹⁴. Cel mai complicat a fost îndepărtarea de vopsele de pe frontoanele cu scrieri, deoarece vopseaua aplicată era de culoare alba, scrisul fiind realizat tot cu alb. Sub acele straturi de vopsea s-au descoperit culorile: la fundal albastru ultramarin combinat cu negru și o combinație de nuanțe de roșu. Stâlpii și ramele icoanelor erau peliculizate cu foiță din argint. Scrisul de pe frontoane era realizat cu alb de titan. Zonele lacunare din policromia ancadramentelor, au fost reintegrate cromatic cu vopsele pe

⁹ Alexandrina Cuțui, *Metodologia restaurării icoanei „Sf. Haralambie și Sf. Nicolae”*, în „Sargeția” III (XXXIX), Deva, Editura Altip, 2012, p. 528.

¹⁰ Foto 3.

¹¹ Alexandrina Cuțui, *Restaurarea Sfintei Cruci din Iconostasul Bisericii Mănăstirii Valea, județul Argeș*, în „Suceava” – Anuarul Muzeului Bucovinei XL, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, 2013, pp. 231-236.

¹² Foto 2.

¹³ Cornelia Bordașiu, *Problematica îndepărtării picturilor necorespunzătoare de la iconostasul bisericii „Banu”, Iași*, în Anuarul Muzeului Bucovinei, XXXIX, Ed. Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2012, p. 322.

¹⁴ Foto 4.

bază de apă, prin metoda velatura. La final, s-a făcut peliculizare, folosindu-se ca și în cazul icoanelor, amestecul din verni Damar, Maxtix, esență de terebentină și ceară de albine, acesta dând un aspect mat obiectelor.

După finalizarea lucrărilor de restaurare, icoanele au fost remontate în ansamblul catapetesmei care la fel au fost restaurate, biserica fiind data în folosință atât ca obiectiv de vizitare în Muzeul Satului Bucovinean, cât și pentru a deserve în continuare cultului religios, în prezent oficiindu-se în sezonul cald slujbe și servicii religioase.

Icoana Maica Domnului cu Pruncul

Detalii teste de curățire

Iisus înainte de restaurare

Detalii din timpul curățirii

Ansamblu în timpul curățirii

Ansamblu după restaurare

Icoana Sf. Andrei înainte de restaurare

Icoana în timpul curățirii

Icoana după curățire(în lumină razantă) Icoană de închinare înainte de restaurare

Icoana în timpul restaurării

Icoana după restaurare

NOI PROIECTE ORGANIZATE DE MUZEELE TEHNICE CU PARTICIPAREA ELEVILOR ȘI STUDENȚILOR

Oana FLORESCU*, Ion SANDU**

Cuvinte cheie: *proiecte și programe educative, patrimoniu cultural*

Keywords: *educational projects and programs, cultural heritage*

Abstract

In the paper, based on the structural and functional data of the „Poni-Cernătescu” Museum, as part of the „Ștefan Procopiu” Museum of Science and Technology, within the „Moldova” National Museum Complex and some artifacts related to the activity of the two outstanding personalities, we presents two proposals for educational projects with pupils, which can be carried out in museums, especially technical ones, in this case the „Poni-Cernătescu” Museum.

Introducere

Cultura, alături de economie, domeniul social și protejarea mediului, reprezintă un factor de dezvoltare durabilă a comunităților și subliniază importanța identității locale și regionale care implică nevoia de protejare a patrimoniului cultural și de conștientizare a valorii acestuia de către publicul larg.

Demersurile legate de valorizarea patrimoniului cultural local și național trebuie să aibă în atenție și dezvoltarea de proiecte și programe educative, în care tinerii sunt implicați activ în activități de achiziție, clasare, preservare, restaurare și etalare muzeală a bunurilor din colecții [1-3].

În astfel de activități, integrate sistemului educațional modern, un loc important îl are prezentarea unor caracteristici (elemente) și funcții patrimoniale ale diverselor artefacte, cu sublinierea scopului și rolului acestora în dezvoltarea cercetării românești, aducând în prim plan contribuțiile cu grad de noutate. Acestea permit evidențierea locului culturii și civilizației naționale în actualul context european și mondial al globalizării, când artefactele de patrimoniu cultural-istoric sunt dovezi de necontestat, un adevărat „act de identitate” națională [4, 5].

În lucrare se prezintă două propuneri de proiecte educative cu elevii, care se pot derula în instituțiile muzeale, mai ales cele tehnice, în speță Muzeul Poni-Cernătescu.

Proiectul I.

Cum sunt etalate obiectele în muzeu? Joc educativ

Acest joc se adresează elevilor din clasele primare și are ca obiectiv atragerea atenției elevilor asupra activităților de conservare științifică a bunurilor de patrimoniu, etalarea lor în muzee precum și protejarea și securitatea patrimoniului.

* Muzeograf, Muzeului „Poni-Cernătescu”, Iași

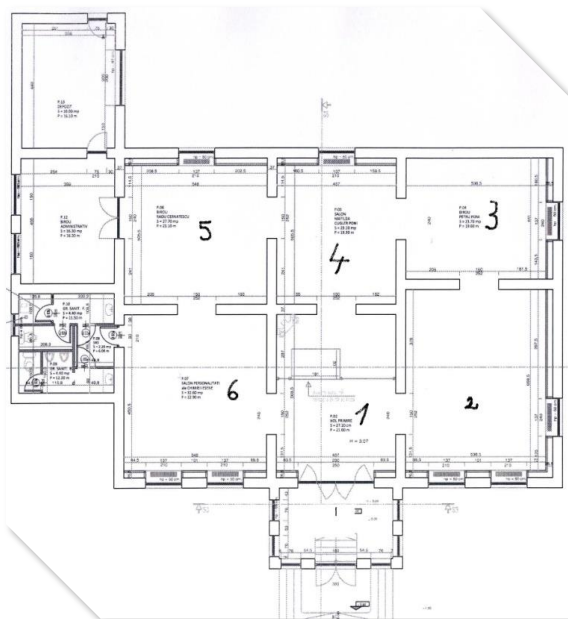
** Prof. univ. dr, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, Platforma Interdisciplinară de Cercetare și Formare în Arheologie ARHEOINVEST, Laboratorul de Investigare Științifică și Conservare a Bunurilor de Patrimoniu Cultural

Jocul educativ se prezintă sub forma unei broșuri distribuită fiecărui participant la proiect. Elevii vor vizita muzeul, vor citi instrucțiunile din broșură și vor răspunde la întrebări.

1. Muzeul „Poni-Cernătescu”

Inițial, se va prezenta elevilor pe baza schiței privind dispunerea structural-funcțională a sălilor Muzeului (Fig. 1), după care se va trece la vizitarea detaliată a acestora.

Fig. 1. Planul Muzeului:

1 Hol de intrare; 2 Sufagerie; 3 Birou; 4 Salonaș;
5 Camera Radu Cernătescu; 6 Laborator de chimie

În cele din urmă se va trece la executarea chestionarului din broșură.

Ne aflăm la parterul Muzeului “Poni-Cernătescu”. Aici puteți descoperi, în 6 săli, ...din .....muzeului. Muzeul este casa în care au locuit doi oameni de știință: Petru Poni și Radu Cernătescu.

Completați spațiile libere cu următoarele cuvinte: bunuri culturale și patrimoniu.

1. Definiții

Donație : o persoană dorește să își doneze bunurile culturale unui muzeu.

Achiziție: un muzeu poate să cumpere obiecte ce vor intra în colecțiile sale.

Legat: o persoană dăruiește bunurile sale unui muzeu, prin testament.

Împrumut: un muzeu poate să împrumute bunuri culturale de la un alt muzeu, pentru organizarea de expoziții.

Custodie: un muzeu poate lăsa în grija unui alt muzeu anumite bunuri culturale.

3. Cum ajunge un artefact la muzeu?

Cu ajutorul acestui cod, încercați să descifrați următoarele cuvinte:

D: ϣ; A: §; E: ÷; T: β; H: ζ; M: ₣; R: Ξ; T: Λ; S: ω

ϣon§βi÷ .....

§cζiziβi÷ .....

ÎtpΞutuΛ .....

CuωΛoϣi÷ .....

4. Uniți, printr-o linie, obiectul cu locul în care îl găsiți.

	Hol de primire
	Birou
	Salonaș
	Camera Radu Cernătescu
	Laboratorul de chimie

	Sufragerie
---	------------

5. Găsiți și numiți două moduri de expunere în muzeu

6. Căutați diverse modalități de a ilumina obiectele și notați numele sălii. Găsiți intrusul și încercuiți-l

7. Cum protejăm obiectele de lumina soarelui?

Lumina directă a soarelui reprezintă un pericol pentru bunurile culturale

8. Căutați, în muzeu, acest aparat de înregistrare a temperaturii și umidității și notați valorile temperaturii și umidității.

Pentru conservarea în bune condiții a bunurilor culturale, temperatura aerului din muzeu trebuie să fie de 18-22°C , iar umiditatea din aer de 50-60%.

După părerea voastră, sunt bine conservate obiectele?

9. Într-un muzeu, securitatea vizitatorilor și a bunurilor culturale este foarte importantă.

Uniți, printr-o linie, imaginea și cuvântul corespunzător:

	ieșire de urgență
	Supraveghetor

	Plan de urgență
	Extinctor
	Detector de fum
	Alarmă

Proiectul II. Micro World. Atelierul de microbiologie

Proiectul “Micro World”, derulat, în 2017, de Muzeul „Poni-Cernătescu”, a reprezentat un demers lansat în ideea organizării și promovării unor ateliere practice de microbiologie, la care să participe elevi din clasele VII-XI și profesorii coordonatori de la instituțiile ieșene de învățământ. Prin proiect, elevii au fost implicați în realizarea unor ateliere de microbiologie folosindu-se de cunoștințele teoretice din domeniile biologiei, fizicii, chimiei. Proiectul a promovat științele aplicative (chimia, fizica, biologia, ecologia), fiind axat pe nevoia elevilor de a înțelege și fixa noțiunile primite în clasă într-un mod plăcut, învățând mai ușor aceste științe, descoperind că ele pot fi atractive și interesante.

Atelierele au constat în pregătirea preparatelor permanente pentru microscop (Figurile 2 și 3), utilizarea microscopului pentru identificarea microorganismelor ce au fost prelevate din diverse medii (de pe obiecte personale, apă, din atmosferă, sol etc.). Atelierele au fost însoțite și de dezbateri privind obiectul microbiologiei, care este o știință multidisciplinară, fiind folosită de cercetători în analiza științifică a bunurilor culturale din muzee. La sfârșitul proiectului s-a organizat un concurs de cunoștințe generale și prezentări ale participanților la proiect, cu lucrările realizate în cadrul atelierelor. Proiectul a contribuit la îmbunătățirea educației științifice în școli prin utilizarea muzeelor ca resurse însemnate de învățare și divertisment.

Fig. 2. Cutie Petri cu mediu de cultură geloză simplă pe care s-au dezvoltat microorganisme prelevate de pe piele

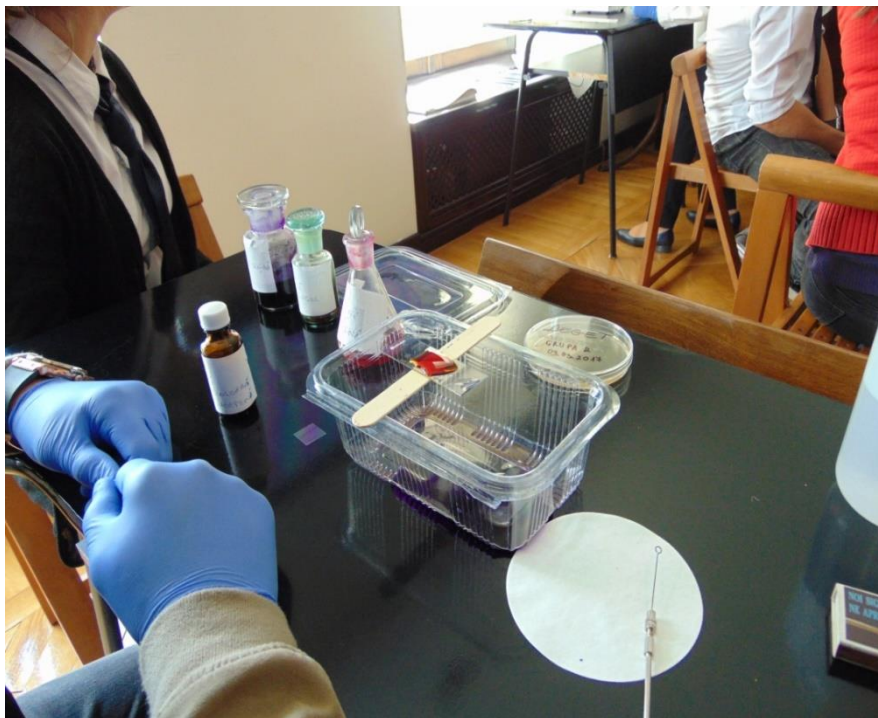

Fig. 3. Imagini din atelierul de microbiologie de la Muzeul „Poni-Cernătescu”:

- a. organizarea lecției și prezentarea dispozitivelor și instalațiilor din laborator;
executarea unei lucrări practice de histo-microbiologie – evidențierea prin
colorarea bacteriilor și vizualizarea lor la microscop

Concluzii

Activitățile de clasare, preservare și restaurare preventivă a artefactelor de patrimoniu cultural trebuie prezentate tinerilor din sistemele de educare/formare, prezenți în diverse instituții publice deținătoare de bunuri culturale (muzeu, casă memorială, arhivă, bibliotecă, școală, cămin cultural etc.) și în colecții de stat sau particulare recunoscute, cu scopul conștientizării acestor valori, prin rolul și funcțiile lor ca sisteme de identitate a culturii și civilizației poporului român, în actualul context geopolitic european și mondial, dinamic în continuă reformulare. Astfel, tinerii sunt informați asupra necesității monitorizării continue a stării de conservare a artefactelor pentru prevenirea și minimizarea proceselor de biodeteriorare și biodegradare prin controlarea, înregistrarea și reglarea factorilor de mediu, inspectarea și înregistrarea evoluției stării artefactelor, stabilirea unui program integrat de gestionare a factorilor și agenților dăunători, practicarea adecvată a sistemelor de manipulare, depozitare, etalare, întreținere, ambalare și transport, precum și prelucrare și gestionarea informațiilor privind situațiile de

urgență sau cu risc major pentru colecție, cu prezentarea demersurilor de salvare și salvagardare a moștenirii cultural-istorice a poporului român.

Bibliografie

- SANDU, I. C. A, SANDU, I., POPOIU, P., van SAANEN, A. D. (2001). **Aspecte metodologice privind conservarea științifică a patrimoniului cultural**, Editura Corson, Iași,
- SANDU, I., SANDU, I.G., (2005), **Aspecte moderne privind conservarea bunurilor culturale, Vol. I, Nomenclatura, tipologii si cazuistici**, Editura Performantica, Iași.
- SANDU, I., (2008), **Deteriorarea si degradarea bunurilor de Patrimoniu Cultural** Vol. I-II, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași
- SANDU, I., VASILACHE, V., TENCARIU, F. A, COTIUGĂ, V., (2010), **Conservarea Științifică a artefactelor din ceramică**, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași
- SANDU, I.C.A., SANDU, I., LUCA, C., (2005), **Aspecte moderne privind conservarea bunurilor culturale**, Vol. II, Autentificarea și determinarea stării de conservare a picturilor vechi de șevalet, Editura Performantica, Iași.

RESTAURAREA UNEI FOI DE ZIAR CE CUPRINDE REVENDICĂRI ALE ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA DE LA 1848. „ORGANU NAȚIUNALE”

Cristina Maria CÎMPIANU*

Cuvinte cheie: hârtie de ziar, pastă mecanică, restaurare, pH acid, conservare
Keywords: newsprint paper, mechanical pulp, restoration, acidic pH, conservation

Abstract

"Organu Național" was published from May 12th to September 29th, 1848, in Blaj, as a continuation of the "Organu Luminărei" publication that was published since January 1847. This is the first Romanian newspaper that was printed in Transylvania, written entirely with Latin letters. The restoration treatments that were applied to this paper were typical ones for old newsprint paper, including surface cleaning to reduce surface dust accumulated through dust or humidity; washing, to reduce acidity, dirt and stains; alkalization or deacidification, to combat acid damage by neutralizing acid present in paper; mending of tears; reinforcing brittle paper by backing it with Japanese paper; filling areas of paper loss.

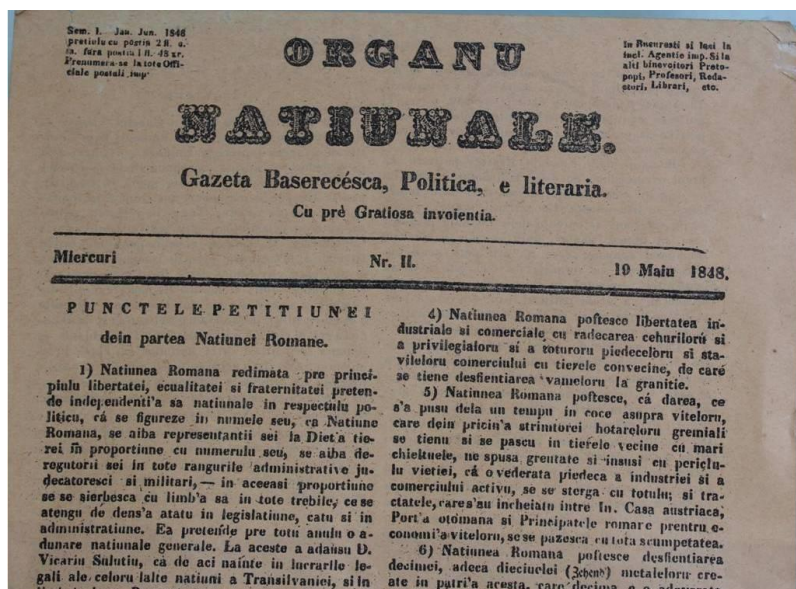

Foto. 1 Detaliu al paginii de titlu

* Expert restaurator carte, document, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

„*ORGANU NATIONALE*. Gazeta Beserecésca, Politica e literaria. Cu prè Gratiōsa invoientia.”, numărul II, apărut miercuri, 19 Maiu 1848, distribuit în București și Iași. Gazeta are un format de mici dimensiuni, 22,5x35 cm, tipărită pe hârtie de ziar, o singură filă, cu cerneală tipografică neagră în limba română cu caractere latine, inclusiv numerotarea paginilor se face cu cifre arabe, renunțându-se la scrierea chirilică. Publicația apare la Blaj, la 12 mai 1848, fiind o ediție săptămânală, tipărită la Seminarul greco-catolic ce continuă să apară până la 29 septembrie 1848. Redactorul publicației este nimeni altul decât Timotei Cipariu, pionier al ziaristicii românești din Transilvania. *Organu Natiunale* este o continuare a publicației *Organu Luminărei* ce apărea din ianuarie 1847, fiind primul ziar românesc scris în întregime cu litere latine

¹. Lucrarea aparține inventarului Secției de Istorie Modernă și Contemporană a Muzeului Județean „Stefan cel Mare” Vaslui. A făcut parte din expoziția de bază a muzeului din 1990 până în 2014.

Foto. 2 Aspecte ale expunerii documentului în expoziția de bază a muzeului

Se știe că ziarele sunt făcute cu hârtie de foarte slabă calitate. Motivul fiind unul simplu: nu ar trebui să dureze mai mult de o zi. Din acest motiv, ziarele sunt susceptibile de decolorare și fragilizare, datorită naturii și compoziției hârtiei.

¹Costică Prodan, *Dezideratele naționale ale românilor din Transilvania reflectate în prima gazetă politică românească tipărită cu caractere latine - „Organul luminării” (1847—1848)*, în „Muzeul Național VII”, București, 1983, pp. 206-208

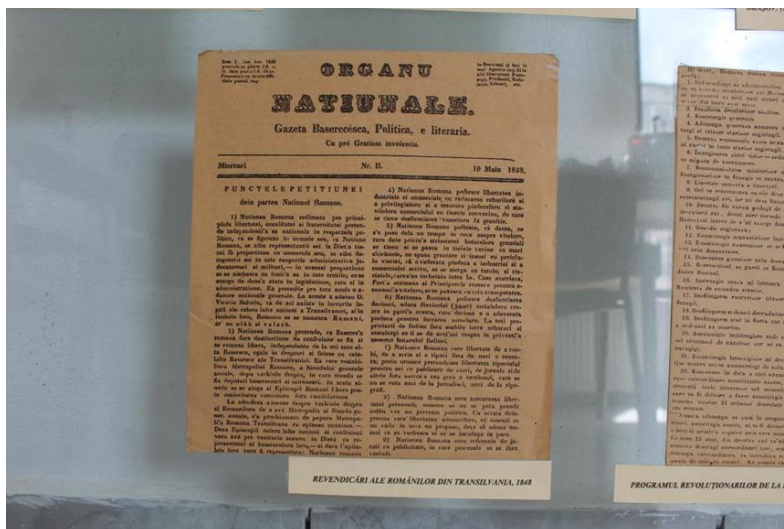

Foto. 3 Ziarul în momentul intrării în laboratorul de restaurare

Creșterea cererii de hârtie la sfârșitul secolului al XVII-lea duce la căutarea de noi materii prime, mai ieftine, pentru fabricarea hârtiei. Lemnul devine treptat sursa principală de material fibros pentru confecționarea hârtiei. Pasta mecanică a fost obținută pentru prima oară pe la începutul anilor 1800 fiind folosită și astăzi pentru hârtia de ziar. Aceasta se obține mecanic, prin defibrarea buștenilor de lemn cu ajutorul apei fierbinți și a unui disc abraziv defibrator. Procesul mecanic de separare a fibrelor de celuloză este unul distructiv și produce fibre neregulate și scurte, ce au în medie 3-4 mm, groase și nerezistente. În plus, cea mai mare parte de lignină, tanini și săruri minerale rămân în structura hârtiei. Trecerea de la un sistem de tratare al fibrelor prin strivire și frecare la un sistem de tratare mecanic, ce implică forțe de forfecare și de tăiere a fibrelor, a dus la măcinarea excesivă a fibrelor de celuloză. Prin măcinare se modifică lungimea, grosimea, flexibilitatea, plasticitatea și starea suprafeței fibrelor care determină creșterea suprafeței de legare între fibre și numărul de legături în structura foi de hârtie. Se poate spune că măcinarea afectează mai mult sau mai puțin toate caracteristicile hârtiei². Conținutul ridicat de lignină este o problemă deosebită și indică o hârtie instabilă din punct de vedere chimic. Lignina este o substanță reactivă care, dacă este expusă la aer sau lumină UV, se deteriorează producând substanțe chimice acide. Din această cauză, hârtiile produse din pastă mecanică au o permanență scăzută. Lignina duce la îngălbenirea hârtiei, oxidarea celulozei, degradarea fotochimică și creșterea acidității hârtiei. Hârtiile cu conținut ridicat de lignină sunt

² Nicoleta Melniciuc Puică, Elena Ardelean, *Aspecte ale degradării materialelor celulozice – lemnul și hârtia*, Editura Performantica, Iași, 2010, pp. 132-133

foarte sensibile la lumină, aceasta, alături de temperatură și umiditate, fiind unul dintre principalii inamici ai hârtiei de ziar³.

Foto. 4 Desprinderea foii de ziar de pe sticlă prin aplicarea unei surse de căldură

Primul pas în restaurarea ziarului a fost extragerea lui de pe sticla pe care fusese expus pentru mai mulți ani și pe care fusese lipit cu un adeziv vinilic (aracet). S-a făcut o emoliere a acestuia cu soluție hidroalcoolică, după care s-a acționat cu o sursă de căldură. Desprinderea s-a efectuat cu ajutorul bisturiului, după înmuierea adezivului, cu mare precauție, ținând cont de fragilitatea ridicată a hârtiei de ziar.

³José Vergara, *Conservación y restauración de material cultural en archivos y bibliotecas*, Biblioteca Valenciana, Valencia, 2002, pp. 18-19

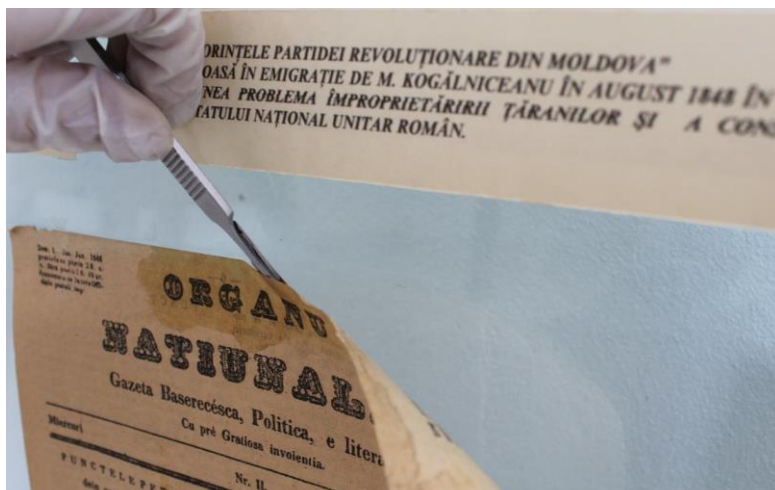

Foto. 5 Desprinderea adezivului cu ajutorul bisturiului

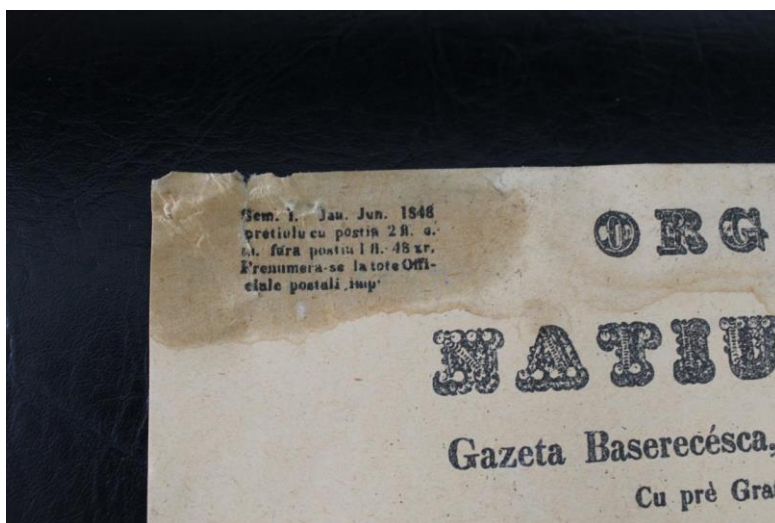

Foto. 6 Aspecte după desprinderea documentului de pe sticlă, existența halourilor de apă

În vederea realizării curățirii umede s-a optat pentru spălarea ziarului prin imersare. Imersarea hârtiei în apă duce la îndepărtarea compușilor solubili în apă ce provin din degradarea hidrolitică și oxidativă a hârtiei, a produșilor de metabolism ai microorganismelor ce atacă hârtia, din poluarea atmosferică etc. Astfel, pe lângă curățire, care este rezultatul evident al spălării hârtiei, imersia în apă duce la o stabilizare chimică a acesteia, din moment ce o parte a produșilor îndepărtați sunt produși acizi. Apa curată de la robinet, aflată la o temperatură de aproximativ 37°C, lipsită de clor și metale de tranziție, este preferată apei distilate sau deionizate.

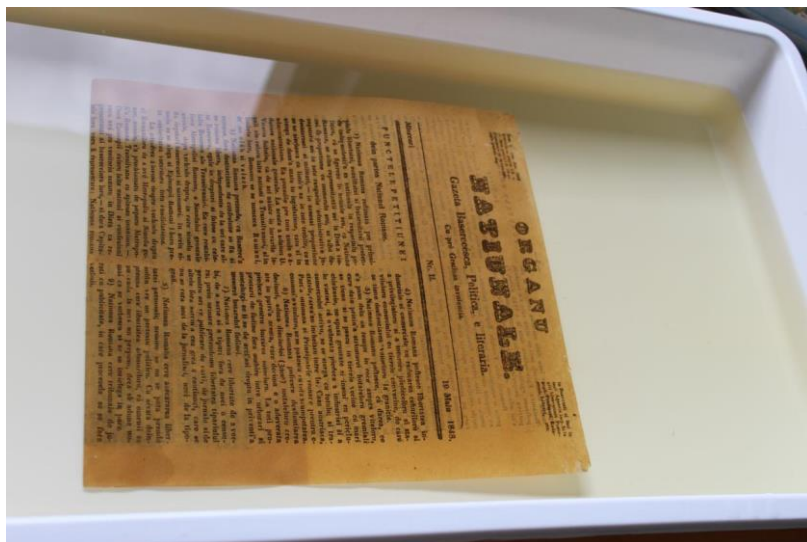

Foto. 7 Tratamentele de curățare umedă prin imersie

Cu privire la numărul de băi ce sunt necesare pentru spălarea hârtiei, specialiștii recomandă efectuarea a 3 sau 4 băi de spălare, cu schimbarea apei la intervale de 10-20 minute timp de 40-80 de minute. Spălarea poate fi prelungită dacă se mai observă, încă, îngălbenirea apei. Este recomandat ca spălarea să continue până când pH-ul apei de dinaintea introducerii hârtiei în apă este același cu pH-ul apei de după spălare⁴. În timpul tratamentelor umede hârtia trebuie susținută pe site pentru a se evita deteriorările mecanice ale acesteia. La sfârșitul procesului de spălare hârtia este uscată în aer liber pe rastele în poziție orizontală, deși sunt și situații când aceasta poate fi uscată sub o ușoară presiune.

Curățirea apoasă, pe lângă proprietățile de curățire, are de asemeni și un efect de deacidifiere deoarece îndepărtează aciditatea solubilă din hârtie. Unii cercetători constată o creștere a elasticității și rezistenței hârtiei, în special rezistența la pliere, în urma efectuării tratamentelor umede. Aceasta se datorează rearanjării fibrelor de celuloză și introducerea moleculelor de apă în legăturile de hidrogen dintre lanțurile celulozice⁵.

Micile halouri de apă ce s-au format de-a lungul timpului pe hârtia ziarului au fost îndepărtate în timpul spălării apoase. Procesul de reducere al petelor constă în reducerea intensității petelor ce afectează atât fizic cât și estetic obiectul supus restaurării. Petele de natură apoasă, produse de infiltrările de apă și murdărie, împing prin capilaritate murdăria spre partea centrală a documentului. Ele pot fi eliminate, de cele mai multe ori, prin tratamente cu apă caldă, de până la 37°C, dacă este nevoie se pot adăuga și câteva picături de amoniac în apă.⁶

⁴Spiros Zervos, Irene Alexopoulou, *Paper Conservation Methods: A Literature Review.*, în „Cellulose”, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10570-015-0699-7>, 20.12.2017, 12:28, pp. 9-10

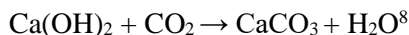
⁵*Ibidem*, p. 15

⁶José Vergara, *op. cit.*, pp. 37-40

Imediat după curățirea umedă s-a efectuat operația de deacidifiere, ziarul având un pH acid de 5.5. Metoda ideală de deacidifiere ar trebui să îndepărteze toată aciditatea solubilă din hârtie, să neutralizeze complet orice aciditate rămasă în aceasta, să depoziteze o substanță chimică, numită rezervă alcalină, capabilă să facă hârtia alcalină cu un pH cuprins între 8 și 9, care să se mențină pe termen nelimitat. Deacidifierea nu trebuie să aibă efecte negative asupra hârtiei sau să ducă la o îmbătrânire accentuată a acesteia. Este de preferat să nu folosească substanțe chimice toxice și dăunătoare pentru mediu, nu trebuie, de asemenea, ca aceasta să altereze vizibil obiectul sau să lase reziduuri sau mirosuri și, nu în ultimul rând, operația de deacidifiere trebuie să fie ieftină, ușor de aplicat și nedăunătoare pentru restaurator.

Potrivit literaturii de specialitate, deacidifierea cu hidroxid de calciu Ca(OH)_2 este metoda cea mai ieftină, cea mai comună, despre care se spune, de asemenea, că este și cel mai ușor de aplicat. Este recomandată o baie de aproximativ jumătate de oră⁷.

Deacidifierea s-a realizat într-o soluție saturată de hidroxid de calciu Ca(OH)_2 0,2%. Prin imersarea într-o astfel de soluție, obiectul tratat dobândește un pH între 8 și 9, ceea ce îi oferă o bună rezervă alcalină. Pentru prepararea soluției se dizolvă 2 g de Ca(OH)_2 într-un litru de apă, de preferat distilată. Această soluție are un pH aproximativ egal cu 12 și va permite depozitarea unei rezerve alcaline de carbonat de calciu CaCO_3 când excesul de Ca(OH)_2 reacționează cu dioxidul de calciu CO_2 din atmosferă.

După uscarea liberă pe hârtii de filtru s-a efectuat reînclieirea ziarului pe ambele fețe ale acestuia cu carboximetilceluloză 1,5%. Reînclieirea, ca tratament de restaurare, ajută la redarea caracteristicilor pierdute ale hârtiei prin degradare sau tratamente de restaurare, ajutând la îmbunătățirea rezistenței la abraziune și a stabilității dimensionale, la controlarea calităților de permeabilitate ale hârtiei. A urmat completarea zonelor lipsă prin tehnica „la simplu” cu hârtie japoneză – 22 g/m² și CMC 4% și consolidarea cu benzi de vâl japonez – 6 g/m² și CMC 1,5%.

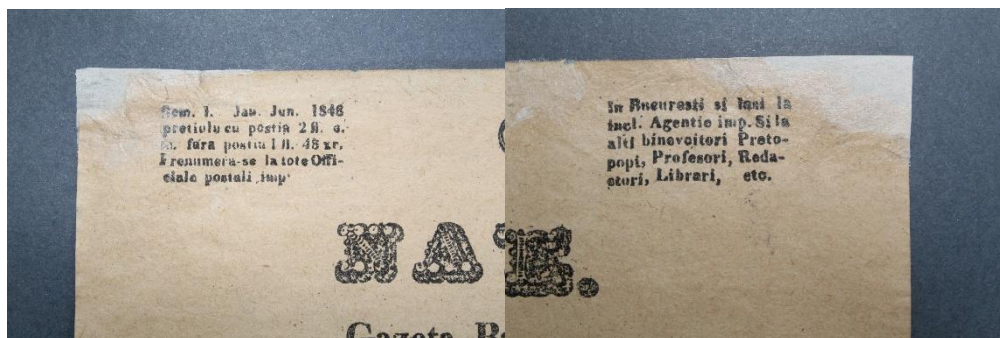

Foto. 8 Detaliu după restaurare

Foto. 9 Detaliu după restaurare

⁷Spiros Zervos, Irene Alexopoulou, *op. cit.*, pp. 16-17

⁸José Vergara, *op. cit.*, p. 49

Dacă se dorește expunerea obiectelor pe suport de hârtie de ziar este important să fie luate în considerare următoarele recomandări:

-menținerea unui nivelului scăzut al luminii, nivelurile recomandate fiind de 50-80 lux.

-evitarea fluctuațiilor temperaturii și umidității relative U_R , nivelurile recomandate sunt de 18°C și U_R de 50-65%

-documentele pe suport de hârtie de ziar trebuie protejate de razele UV. Sunt recomandate filtrele UV pentru sistemul de iluminat sau alte materiale de filtrare UV, componenta UV emisă de sursele de iluminat nu trebuie să depășească 75 W/lm

-pentru expunerea hârtiei de ziar pe o suprafață plană trebuie să se folosească un material suport, pentru aceasta se poate folosi un carton neutru. Când se dorește expunerea în poziție verticală, hârtia poate fi introdusă într-un passe-partout cu balamale din hârtie japoneză și adeziv pe bază de amidon. Spatele și rama sunt confecționate din carton neutru, ce poate fi plasat sub o sticlă cu filtru UV. Este important ca hârtia de ziar să nu atingă geamul pentru a se evita producerea condensării.

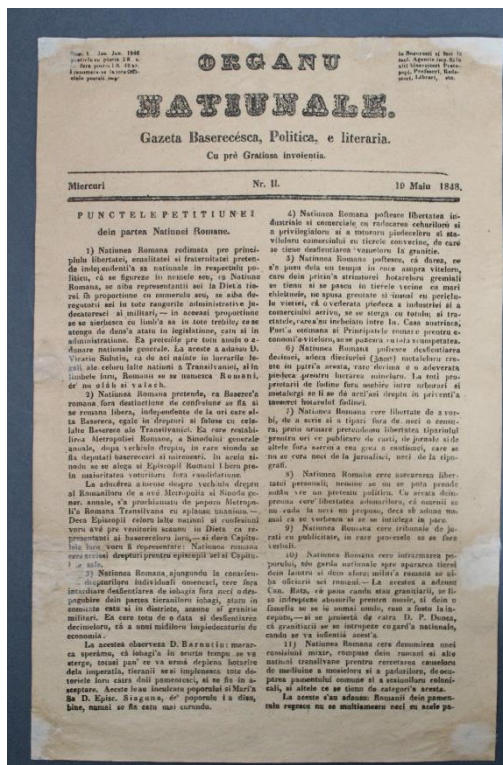

Foto. 10 Ziar restaurant-față

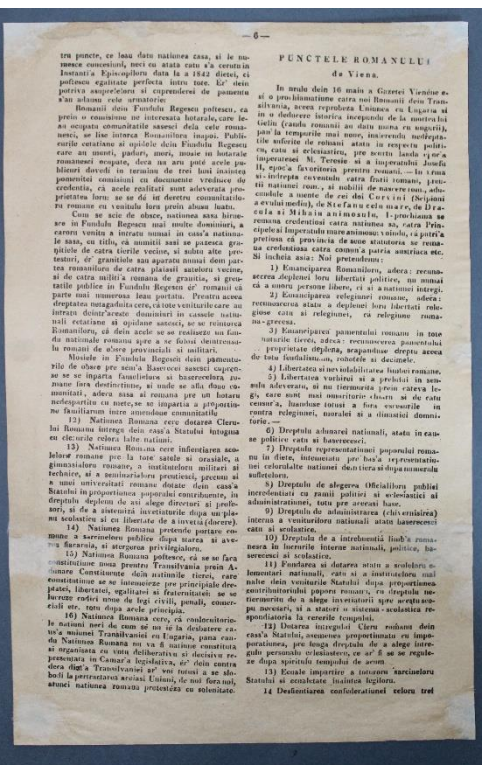

Foto. 11 Ziar restaurant-verso

RESTAURAREA TABLOULUI „PORTRET DE BĂRBAT” AL PICTORULUI CAROL SZATHMARI - STUDIU DE CAZ

Georgeta TEODORIU *

Cuvinte cheie: *pictură, culori de ulei, panză, pictură, conservare, restaurare*
Keywords: *painting, oil colors, canvas, painting, preservation, restoration*

Abstract

The painting is an oil painting on canvas support. It once passed through a restoration process, doubled its canvas. Over time, new forms of degradation have emerged, and old ones have also become more prominent. On the painted surface of the painting were found, in addition to chromatic re-integration and numerous repaintings. The latter were removed. The restoration of the painting was made with materials compatible with the original ones and the original execution technique was taken into account.

Descrierea obiectului:

Tabloul „Portret de bărbat” realizat de pictorul Carol Szathmari, este o pictură în culori pe bază de ulei, pe suport din panză. Dimensiunile tabloului sunt 91/66 cm. El îl reprezintă pe Gheorghe Asachi.

Asachi este reprezentat (bust), în poziție frontală, stând în picioare. Asachi este tânăr, poartă mustață subțire, iar părul îi stă ușor împrăștiat. Mâna dreaptă stă sprijinită pe un corp de mobilier. Pe degetul arătător al mâinii stângi poartă un inel cu monogramă. Cu aceeași mână își ține și marginea mantiei ușor ridicată. Este îmbrăcat într-un costum gri închis și cămașă albă pe dedesubt. Deasupra poartă o mantie neagră, căptușită cu verde. Cel mai probabil, mantia era din mătase, deoarece reflexele sunt de culoare deschisă și se regăsesc și în mică măsură culorile căptușelii reflectate.

Tabloul este realizat cu pensula, în tușă fină. Fundalul virează de la brun, în zona inferioară, până la ocră-verde în zona superioară. În jumătatea inferioară dreaptă, în dreptul cotului mâinii stângi a lui Asachi, se află semnătura pictorului și anul, realizate prin incizarea grundului cu un obiect ascuțit.

Descrierea stării de conservare:

Starea de conservare a tabloului este una precară, drept pentru care a fost propus pentru restaurare.

În timp, tabloul a mai fost restaurat. A fost dublată pânza și aceasta se prezintă într-o stare bună. Stratul de culoare prezintă două lacune. Pe suprafața pictată era depus un strat consistent de murdărie. La o cercetare amănunțită, s-a observat că, la restaurarea anterioară, stratul de murdărie nu a fost îndepărtat. Au fost prezente repictări peste stratul de murdărie. Reintegrările cromatice anterioare depășeau cu mult zonele chituite.

---

* Restaurator, Muzeul de Artă „Ion Irimescu” Fălticeni

La restaurarea anterioară, au fost făcute repictări pe 60% din suprafața obiectului. Stratul pictural prezenta numeroase desprinderi oarbe.

Propuneri de restaurare:

Tabloul va intra în regim de urgență în procesul de restaurare. Conform metodologiei restaurării, asupra tabloului vor fi efectuate următoarele etape:

- va fi aplicată consolidarea profilactică folosindu-se foiță japoneză și o soluție de clei de pește în concentrație de 5%;
- extragerea cuielelor care au fost folosite ca sisteme de prindere a tabloului în ramă;
- curățirea reversului tabloului, aplicarea tratamentelor antifungice.
- se va efectua consolidarea definitivă a stratului pictural cu clei de pește 8-9%, efectuându-se călcări repetate calde-reci;
- chituiră lacunelor;
- finisarea chiturilor cu bandă abrazivă și bisturiu;
- îndepărtarea murdăriei aderente prin metode fizico-chimice;
- îndepărtarea repictărilor și a integrărilor cromatice anterioare necorespunzătoare;
- integrarea cromatică;
- vernisarea finală;

Etapele de restaurare efectuate:

Tabloul a fost îndepărtat din rama în care a fost prezentat, fiind îndepărtate cuiele.

A fost făcută consolidarea profilactică. Pentru această etapă, s-a folosit foiță japoneză care a fost fixată pe suprafața stratului pictural prin lipire, cu soluție din clei de pește, în concentrație de 5 %. După ce cleiul de pește a pătruns în stratul pictural și a fost aproape uscat, peste suprafața tabloului s-a așezat o coală de hârtie de filtru (pentru absorbția excesului de umiditate din clei) și s-au folosit prese din lespezi din marmură. La 2-3 ore, se schimba coala de hârtie de filtru și se făceau călcări calde cu spatula electrică, după care iarăși se puneă presa rece.

Astfel, prin alternarea preselor calde-reci, s-a urmărit readucerea în plan a stratului pictural și readucerea acestuia la suportul din carton. Presa caldă, fluidizează cleiul, acesta pătrunde prin stratul pictural și astfel se face aderența la suport. Presa rece, ajută la coagularea cleiului pătruns prin stratul pictural fixându-l. Prin greutatea presei, se face și absorbția apei de către hârtia de filtru.

După fixarea stratului pictural, s-a făcut chituiră lacunelor. Pentru început, s-a aplicat un strat de clei de pește în concentrație de 8%. După uscare, în cleiul rămas, s-a adăugat praf de cretă, până când soluția a ajuns de o consistență lăptoasă.

Cu ea au fost „tivate” marginile lacunelor, folosind o pensulă subțire. Ulterior s-a mai adăugat praf de cretă până când chitul a devenit dens ca smântâna care curge. Au fost aplicate 14 straturi de chit. Pensularea acestuia s-a făcut astfel: un strat de la stânga la dreapta și următorul strat de sus în jos. După uscarea grundului, acesta s-a șlefuit cu bandă adezivă de granulație mică, până când stratul de grund a ajuns la nivelul stratului pictural.

Curățirea murdăriei aderente de pe suprafața stratului pictural s-a efectuat prin metode fizico-chimice. Soluția folosită a fost testată în prealabil pe o suprafață mică. Aceasta este compusă din: alcool etilic absolut, alcool izoamilic, alcool izopropilic și esență de terebentină. În zonele cu repictări, în soluția respectivă, a fost adăugată și dimetilformamidă.

Integrarea cromatică a fost făcută folosindu-se pentru început culori pe bază de apă, peste care, după vernisarea cu verni de retuș s-a intervenit cu culori de verni. Tehnica reintegrării a fost cu linii (tratteggio) la îmbrăcăminte și cu pată de culoare (vellatura) la fundal. Ulterior a fost vernisat cu verni de retuș. După uscarea acestuia s-a făcut vernisarea finală, folosindu-se un verni pe bază de rășini naturale Damar.

Rama a fost curățată atât pe avers cât și pe revers. Au fost șlefuite suprafețele neuniforme. Zonele lacunare au fost chituite. Ornamentul care lipsea a fost turnat după model, în ipsos. Modelul a fost luat cu material de amprentă. După turnarea modelului și uscarea acestuia, au fost șlefuite muchiile și zona de contact a modelului cu suprafața din lemn. Între timp, fâșia din lemn care lipsea a fost înlocuită cu o bucată nouă. Aceasta a fost adaptată spațiului prin decupare și șlefuire. A fost consolidată de ramă prin lipire. După uscare, tot prin lipire cu aracet, s-a atașat și modelul din ipsos. Chiturile din zone lacunare au fost șlefuite. Deoarece zona chituită și șlefuită a fost mare, aproximativ 80% din suprafața ramei, s-a aplicat bolus roșu pe toată rama. Peste bolusul roșu s-au aplicat prin pensulare, două straturi de aur coloidal. Deoarece rama era prea strălucitoare și făcea notă discordantă cu tabloul, s-a intervenit pe suprafața acesteia cu o patină. Ulterior s-a remontat tabloul în ramă.

Tabloul a fost restaurat sub coordonarea doamnei dr. Alexandrina Cuțui – expert restaurare pictură.

BIBLIOGRAFIE

- Brandi, Cesare, *Teoria Restaurării*, Editura Meridiane, București, 1996
- Cennini, C.- *Tratatul de pictură*, Editura Meridiane, București, 1977.
- Cuțui, Alexandrina, *Conservarea icoanelor ca bunuri de patrimoniu*, în „Candela” revistă de teologie și cultură a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, an XVII, nr. 2-3 martie-aprilie/2007
- Moldoveanu, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor de patrimoniu*, Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de cultură, București, 1999
- Sandu, Ion, *Deteriorarea și degradarea bunurilor de patrimoniu cultural*, Ed. Univ. Al. I. Cuza, Iași, 2008, vol. I

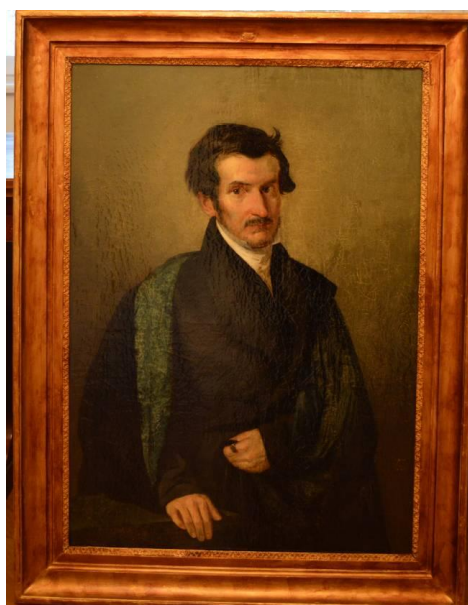
Tabloul înainte de restaurare

Detaliu degradări

Tabloul după chituire, curățire
și îndepărtarea repictărilor

Tabloul după restaurare

CONSERVAREA PREVENTIVĂ A ARMELOR DE PANOPLIE DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI. STUDIUL DE CAZ ȘI ISTORIC – REVOLVERUL GASSER M 1873

Radu ANICOLAESEI*

Cornel HOBINCU*

Cuvinte cheie: *Leopold Gasser, armurier, conservare preventiva, revolver*

Keywords: *Leopold Gasser, gunsmith, preventive preservation, revolver*

Abstract

The corrosion is a process of partial or total destruction of metals as a result of chemical or electrochemical reactions when interacting with the environment. Under the action of oxygen in the air or other oxygen-containing environments, the metals are covered with oxides, the thickness of which depends on the temperature and the heating time.

The Gasser firm of Ottakring, Vienna and St. Paul, designed and produced the majority of military handguns adopted and used by the Austro-Hungarian Empire. During its heyday, Gasser proved to be one of the most prolific arms makers in central Europe, manufacturing some 100.000 pistols a year. The firm's better – know desing were based on Lefauchaux double-action mechanism and know as the Montenegrin Gasser, owing to their popularity and association with that kingdom.

Coroziunea¹ este un proces de distrugere parțială sau totală a metalelor, în urma unor reacții chimice sau electrochimice, datorate interacțiunii cu mediul înconjurător. Sub acțiunea oxigenului din aer sau a altor medii ce conțin oxigen, metalele se acoperă cu pelicule de oxizi, a căror grosime depinde de temperatura și de timpul de încălzire. O apreciere relativă a proprietăților protectoare ale peliculei de oxid, rezultate în urma coroziunii, este posibilă cunoscând valoarea raportului dintre volumul oxidului format (Vox) și volumul metalului distrus (Vm). Pentru metalele ca Ni, Cr, Cu, Sn, raportul dintre Vox/Vm este mai

* Restaurator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

* Restaurator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

¹<http://www.referatele.com/referate/noi/chimie/coroziunea-si-protect19152120149.php>

mare decât unitatea, ceea ce determină formarea la suprafața acestora a unor pelicule care frânează considerabil desfășurarea în continuare a procesului de oxidare. Condiția ca $V_{ox}/V_m > 1$ nu asigură întotdeauna o protecție anticorozivă, deoarece la formarea peliculei de oxid apar tensiuni care vor provoca fisurarea peliculei. În cazul fierului, oxidarea are loc în atmosfera spațiului de depozitare sau expozițional, dacă nu se respecta condițiile de umiditate și temperatură optime, cât mai scăzute posibil.

Condițiile necesare de preservare a bunurilor culturale din metal²

Obiectele din metal nu trebuie să aibă contact unele cu altele. Formarea zgârieturilor pe suprafețele lor conduc la apariția micropilelor electrice. Fiecare obiect trebuie învelit în hârtie cu inhibitori volatili de coroziune, apoi în hârtie foiță și, la final, într-un manson de folie din plastic transparentă. Așezarea lor se face în cutii de carton pe stelaje de lemn. Se notează fiecare cutie cu numerele de inventar pentru a fi regăsite ușor. Astfel, depozitarea se realizează într-un mod compact și facil de manipulat.

Depozitul muzeului asigură factorii microclimatici ce previn coroziunea metalelor. Deasemenea, hârtia cu inhibitori volatili asigură protecția timp de 2 - 3 ani, chiar și în condiții microclimatice necorespunzătoare. Armele de panoplie sunt verificate periodic pentru a se constata starea de conservare și, dacă este cazul, corectarea parametrilor de conservare.

Cutii conținând arme de mână depozitate pe stelaje din lemn

Arme de dimensiuni mai mari depozitate pe o poliță de lemn

Revolverul Gasser M 1873

² Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, ediția a patra, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011

În cadrul depozitelor de bunuri culturale aparținând Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, din categoria armelor de panoplie, face parte și un revolver de sfârșit de secol XIX, început de secol XX, ce poate fi încadrat ca denumire „Revolver Gasser, model 1873 Montenegro”. Acest obiect atrage atenția prin modelele gravate în formă de frunze stilizate precum și crosa placată cu fildeș.

Scurt istoric al revolverului Gasser – M 1873

Firma „Leopold Gasser” a fost, în perioada Imperiului Austro-Ungar, una dintre cele mai cunoscute fabrici de arme și turnătorii de metale. Locațiile erau în Viena - Ottakring

Gasser și-a început activitatea în 1862, într-un atelier mic, fără utilaje acționate mecanic de forța aburului, în care lucrau trei până la patru muncitori. Atenția lui era axată, în principal, pe producția de revolve, domeniu în care și-a demonstrat măiestria, devenind în scurt timp, un constructor de arme respectat în Imperiul Austro-Ungar. Astfel, s-au dotat cu revolvele sale, în primul rând, cavaleria iar mai apoi infanteria și marina imperială. Primul model de succes a fost revolverul Gasser md 1870/74, calibrul 11,3 mm, pe șablonul căruia s-au fabricat viitoarele modele³; M 1873, M 1874, M 1876 Gasser – Kropatschek.

În 1873⁴, „Gasser” a introdus un nou design care folosea mecanismul de declanșare *Lefauchaux*⁵. Modelul avea un cadru solid și a fost îndepărtată bara de

³ Leopold Gasser moare în 1871 iar conducerea firmei va fi preluată de către fiul acestuia, Johann

⁴ <http://www.hungariae.com/Gass73.htm>

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Lefauchaux_M1858

ejectare a tuburilor din partea laterală a cilindrului. În locul ei s-a montat o tijă ejector ce se putea retrage în interiorul cuiului cilindrului, fiind fixată pe un jug mobil atașat la partea frontală a cadrului.

Pentru a descărca cilindrul, tijă se putea roti în partea dreaptă și prin apăsare se extrăgeau tuburile folosite, unul câte unul. Acest tip de dispozitiv de descărcare mai este cunoscut sub numele de tijă ejectoare stil "Nagant". În timp ce armata austro-ungară a cumpărat un număr mic de revolvere M.1873, cele mai multe au fost vândute pe piața comercială, cu precădere în Balcani. M.1873 a fost copiat pe scară largă de mărcile belgiene și germane și a fost comercializat sub numele de „revolvere muntene-grene”.

Revolverul M.1873 folosea cartușe din alamă cal. 11,15x36mmR M 1870, folosite la carabina **Werndl –Holub**⁶ și calibrul 11,15 mm x 42 mmR la carabina **Fruwirth**⁷, precum și muniție de 11,2x29,5mmR M 1882. Revolverele Gasser puteau folosi toate aceste timpuri de cartușe numai dacă dimensiunea camerelor cilindrului corespundea cu cartușul cel mai lung, și anume

11x42mmR. Multe revolvere muntene-grene foloseau muniția cu tubul cel mai scurt de cal. 11, 2x29, 5mm R M1882 pentru că arma și cartușul avea o greutate și dimensiune redusă. Avantajul folosirii unui revolver cu camere de 51 mm lungime era acela că, în condițiile de izolare specifice reliefului muntos al Muntenegrului și, în general al Balcanilor, exista posibilitatea tragerii cu mai multe tipuri de muniție fără a depinde doar de una anume.

⁶ <http://www.militaryrifles.com/austria/67Werndl.htm>

⁷ <http://militarygunsofeurope.eu/listing/austrian-1872-fruwirth-repeating-carbine/>

Pentru a răspunde cererii aparent nesfârșite de arme din Balcani, anul următor, Gasser a prezentat ceea ce urma să devină produsul său cel mai cunoscut. Revolverul

M.1874 care a combinat cadrul deschis al lui M.1870 cu sistemul de tije ejector al

modelului și a fost disponibil cu cilindri netedi sau cu canale frezate, țevi de diferite lungimi și în mai multe calibre. Multe au finisaje cu nichel, gravuri și mânere din lemn exotic sau fildeș.

Vânzările firmei L. Gasser nu s-au limitat la piața internă, ci s-au extins și în Germania, Italia, Serbia, România, Bulgaria, Rusia etc.

Originea denumirii de „revolvere muntenegrene”

Prințul, mai târziu regele Nicolai I (1841-1921), din Muntenegru⁸, a obținut o licență de la Gasser, devenind singurul importator al produselor sale în țara sa. Apoi a decretat ca toți bărbații din regat trebuie să se înarmeze cu un revolver Gasser, asigurându-și o întoarcere ordonată a investiției sale. În consecință, majoritatea revolverelor importate în această țară au fost marcate cu cifrul "N I" încoronat (Nikola I).

Indiferent dacă această poveste este adevărată sau nu, este de ajuns să se cerceteze fotografiile istorice, de la sfârșitul de secolul XIX și începutul secolului XX, care ne arată faptul că, în majoritatea regiunilor din Balcani și nordul Greciei, costumul național al unui bărbat includea, în mod tradițional, și un pistol purtat la brâu sau curea acesta fiind, cu mici excepții, un revolver Gasser. Utilizarea lor a devenit atât de

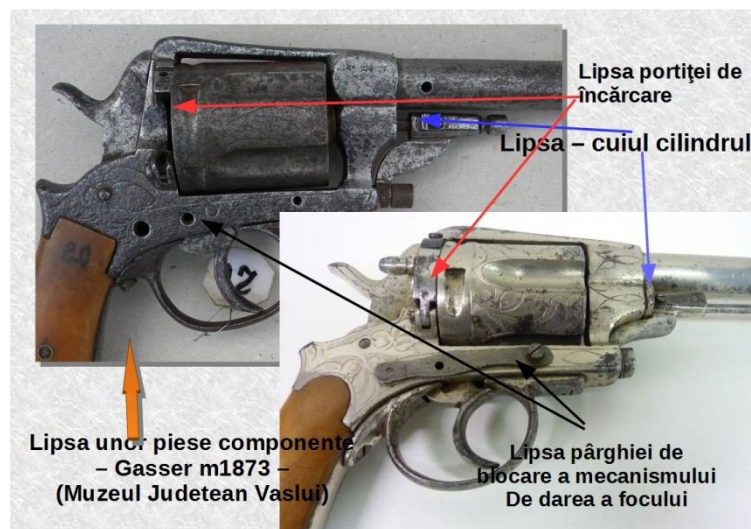
⁸ <https://gundigest.com/more/classic-guns/the-revolvers-of-montenegro>

răspândită încât, indiferent de model, erau cunoscute generic ca „*revolvere muntenegrene*”. Cererea era atât de mare încât Gasser nu putea produce suficiente revolvere, iar restul a fost preluat de diverse companii de armament belgian și german care au produs copii mai mult sau mai puțin fidele ale lui Gasser. Datorită distribuției pe scară largă în Balcani, cartușul de revolver cal. 11 mm M. 1870 a devenit cunoscut sub numele de „*11 mm muntenegrean*”⁹.

Descrierea revolverului Gasser M 1873 aparținând Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui

Obiectul se prezintă într-o stare bună, dar se constată lipsa unor piese componente. Acestea sunt: cuiul (știftul) cilindrului, pârghia de blocare a cocoșului și

trăgaciului, fereastra de încărcare a cilindrului cu cartușe. Revolverul a fost supus unui tratament de nichelare, în prezent păstrând unele zone ca dovadă a acestui proces.

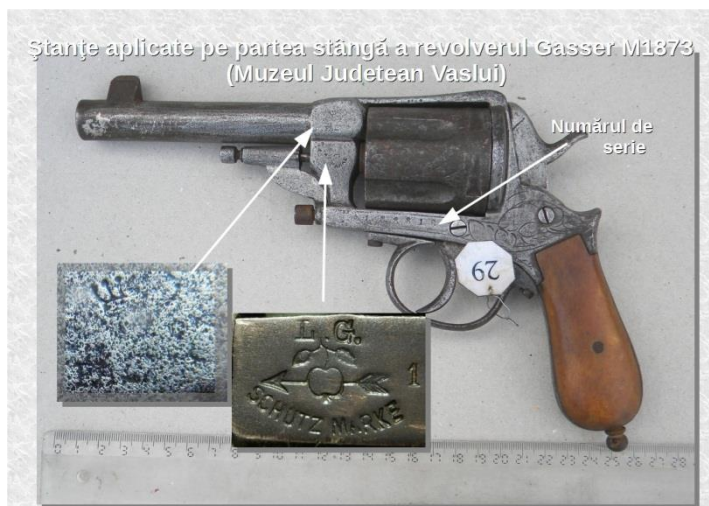
Specific zonei de sud dunărene - balcanice și orientului mijlociu, arma are gravată modele de frunze stilizate pentru un

plus de estetică. Acest lucru se datorează obiceiului populației în zonele menționate, de a purta armele la vedere, acestea integrându-se costumului popular specific. Întâlnim, ca piesă vestimentară, brâul sau cureaua lată, în care revolverele sau pistoalele cu cremene/capse, se purtau cu croșele la exterior. Din acest motiv, acestea erau cele mai decorate părți ale armei, bătute cu pietre scumpe sau cu elemente filigran din aur și argint.

⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/11.3%C3%9736mmR>

Revolverul Gasser aparținând muzeului din Vaslui, are o crosă cu plăcuțe din fildeș prinse cu un șurub cu piuliță de alamă rotundă (există și piulițe cu umăr pentru blocare). Crosa are ca terminație un șurub, fără inel, pentru prinderea armei, printr-un fir, de trăgător, pentru a nu fi pierdută/scăpată în timpul luptei.

Pe partea stângă, lateral, pe îmbinarea dintre țeavă și cadru, avem ștanțată de producător o coroană imperială sub care se află imprimată litera "L", în stânga și litera "G", în dreapta, reprezentând inițialele firmei „*Leopold Gasser*”. Sub acestea se află cuvântul "PATENT".

Tot pe partea stângă, dar mai jos pe direcția axului cilindrului, este ștanțată sigla firmei "*Leopold Gasser*", un măr străpuns de o săgeată cu vârful spre stânga, având deasupra imprimată literele "L" și "G", iar dedesubt, în semicerc, cuvintele „*schutz*

marke", traducându-se ca, „*marcă înregistrată*”. Deasupra acestora se află înscrise cuvintele „*GUSS STAHL*” - oțel turnat.

Revolverul prezintă un număr de serie, tot pe partea stângă, pe ramă sub cilindru deasupra trăgaciului, acesta fiind „*188818*”. Această serie corespunde și cu cea a cilindrului, fapt ce

demonstrează autenticitatea pieselor componente.

Pe partea dreaptă, în zona de îmbinare a țeavii cu cadrul, avem marcajele de siguranță belgiene și anume, litera "R" cu coroana regala deasupra și ștanța

inspectorului de calitate "AV" cu o stea deasupra. Litera "R"¹⁰ cu coroană regală, reprezintă trecerea testului de calitate și rezistență la detonație cu praf de pușcă a țevii ghintuite. Acest marcaj belgian s-a aplicat pe arme începând cu anul 1894. În consecință, revolverul a fost fabricat în Belgia pentru guvernul

muntegrecan, la începutul secolului XX. Știm acest lucru datorită cifrului regal imprimat pe partea superioară a armei, pe îmbinarea teavă-cadru, reprezentat prin litera "N" și cifra "1" cu o coroană regală deasupra. Acest cifru a aparținut regelui muntegrecan Nikola I Mirkov Petrović-Njegoš, 1910 – 1918

Descriere tehnică; Arma a fost dezactivată prin găurirea țevii în dreptul

îmbinării acesteia cu cadrul, pe partea dreaptă de către un armurier autorizat (Miliția – Serviciul arme și muniții).

¹⁰ <http://www.hunting.be/wp-content/uploads/Belgian-Proof-Marks.pdf>

Lungime totală – 242 mm

Lungimea țeavii – 127 mm cu 6 ghinturi orientate spre dreapta

Număr de focuri – 5 cartușe calibrul 11 mm , cu lungimea de până la 42 mm

Înălțimea cilindrului – 51 mm

Greutate – 1.200 g

Sistem de ochire: o cătare turnată pe țeavă, în formă de trapez cu latura superioară ascuțită și canal scobit pe cadru.

Mecanica armei funcționează parțial și anume, cocosul/ciocanu percutor se poate arma separat sau prin intermediul trăgaciului. Acest lucru înseamnă că mecanismul funcționează în modul "single action" sau "double action". Sistemul de rotire și blocare a cilindrului este inoperabil. Datorita lipsei cuiului, cilindrul se sprijină pe vergeaua extractoare.

Revolverul, ca bun de patrimoniu, este păstrat conform normelor de conservare și poate fi valorificat prin expunerea acestuia în expoziții.

BIBLIOGRAFIE

- Moldoveanu Aurel, „*Conservarea preventivă a bunurilor culturale*”, București, 1999.
- Stambolov T., „*The Corrosion and Conservation of Metallic Antiquities and Works of Art*”, Central Research Laboratory for Objects and Science, Amsterdam, 1985

CONSERVARE DIGITALĂ - II

Liviu PREUTU-GRIGORE*

Cuvinte cheie: *conservare, digitizare, peliculă cinematografică, dispozitiv telecine*

Keywords: *conservation, digitization, cinematographic film, telecine device*

Abstract

Practice has demonstrated that the process of digitization, today, is one of the most viable alternatives when it comes to the virtual preservation of cultural heritage. Thus, the initiation of the digitization process of cinematographic films was a primordial aspect of valorizing the cultural and visual heritage held in the film archive of Vaslui "Ștefan cel Mare" County Museum.

Practica a demonstrat că procedeul digitizării, în prezent, reprezintă una dintre cele mai viabile alternative când ne referim la conservarea virtuală a patrimoniului cultural. Astfel, inițierea procesului de digitizare a peliculelor cinematografice a reprezentat un aspect primordial la punerea în valoare a patrimoniului cultural-vizual deținut în arhiva de film a Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

Dintre metodele uzuale folosite în digitizarea peliculei cinematografice de această dată s-a utilizat cea prin transparență iar ca dispozitive auxiliare un proiector analogic de film „Proiecton 5M” de 16mm și o cameră video digitală Canon „Legria FS200”. Pentru a realiza captura digitală s-au urmat câteva etape conforme procedurii. În primă fază, la constituire dispozitivului pentru digitizare s-a utilizat un ansamblul format din proiectorul analogic de film și camera video aliniate optic coaxial cu ajutorul unui dispozitiv suport bine rigidizat și fixat. Precum și în cazul capturilor anterioare, sistemul optic al ansamblului de captură video a fost modificat prin înlăturarea obiectivului original al proiectorului *Supercin 2* (1,4/50mm) și prin adăugarea unui obiectiv suplimentar *Industar-23U* (4,5/110mm) cuplat la camera video.

Pentru evitarea deteriorării prin căldură a peliculei cinematografice rulate și pentru scăderea intensității fluxului luminos, proiectorul analogic de film a fost utilizat cu modificarea făcută anterior prin schimbarea sursei de lumină cu halogen cu o putere de 250 W cu o lampă cu 12 diode electroluminiscente – LED cu o putere de numai 5W și o temperatură de culoare de 6500°K.

Spre deosebire de capturile anterioare care s-au realizat utilizând o cameră digitală Panasonic SD9 de tip full HD cu rezoluție de 1920X1080 linii de câmp, de această dată s-a folosit o camera video digitală în format standard SD cu particularități tehnice diferite de cea anterioară. Astfel, obiectivul camerei - Canon proprietar de tip zoom - 37X, cu o focală de 2,6-96,2mm are o deschidere a diafragmei de 1:2. Senzorul camerei video este în format de 1/6” de tip CCD cu un număr de 800.000 pixeli.

---

* Conservator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

Rezoluția imaginii video este de 1024X720 linii în format video PAL. Captura materialului video s-a făcut pe un card de memorie de tip SD – de 8Gb.

Filmele au fost înregistrate în formatul imaginii 4:3 iar codarea materialului video captat s-a realizează în formatul MPEG2¹¹, fișierele rezultate purtând extensia MOD¹². Spre deosebire de camera folosită anterior, Panasonic SD9, stabilizarea imaginii este digitală și nu optică, dar rezultatul final nu a fost influențat pentru că atât proiectorul analogic cât și camera video practic fac parte din același ansamblu.

Referitor la fluența imaginii, de regulă la această clasă de camere video se preferă înregistrarea imaginii video într-un format întrețesut care simulează un număr dublu de cadre pe secundă – 50 față de posibilitățile tehnice reale ale senzorului de captură de 25 cadre pe secundă. Primul tip de rezoluție se referă la rezoluția interpolată sau întrețesută iar al doilea tip la rezoluția progresivă. Fluența imaginii este importantă atunci când camera este utilizată la filmări din mână și fără suport trepid iar amplitudinea de mișcare este pronunțată. Reversul fluenței imaginii de film este transpus printr-o ușoară pierdere de claritate, o imagine mai moale.

Din aceste considerente s-a optat pentru o captură de film în format 4:3 similar cu formatul cadrului filmului cinematografic, standard SD cu o rezoluție de afișare de 720X576 linii de câmp cu o frecvență de 25 cadre pe secundă. Alături de acești parametri este importantă și rata de biți pe secundă la vizionarea materialului digitizat, fiind cunoscut faptul că dacă aceasta este mai mare crește și acuratețea detaliilor. În cazul camerei de față rata de biți pe secundă se situează în jurul valorii de 9000 bps.

Față de digitizările anterioare, la care captura digitală s-a rezumat numai la imaginea de film de această dată captura s-a făcut și pe partea de audio.

După cum se știe sonorizarea filmului cinematografic se poate face în mai multe feluri însă cele mai uzate în industria cinematografică analogică sunt înregistrarea pe pistă optică și cea pe pistă magnetică. Proiector analogic de film „*Proiecton 5M*” utilizat în acest demers, dispune de un modul de un modul dual de achiziție a sunetului atât optic cât și magnetic.

Filmele documentare de scurt metraj care se află în arhiva de film a Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui sunt din categoria celor cu înregistrare sonoră pe pistă optică. Pe lângă ansamblul mecanic și optic, proiectorul de film analogic de 16mm utilizat dispune și de o parte electronică reprezentată de sursa de alimentare cu tensiune, senzorii optici sau magnetici și amplificatorul audio pentru sonorizare. Acesta din urmă este un amplificator monofonic prevăzut cu o ieșire a semnalului audio de la preamplificator și o altă ieșire (bifonică) de putere pe o impedanță de 8 ohmi.

Track-ul audio al filmelor a fost astfel captat pe calculator cu a ajutorul unui program de editare audio – „*Audacity*”¹³ și apoi îmbunătăți printr-o procesare ulterioară.

Editarea și procesarea materialelor video captate cu ajutorul camerei video s-a făcut apoi cu ajutorul programului „*Avidemux*”¹⁴.

¹¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/MPEG-2>

¹² <https://en.wikipedia.org/wiki/MOD>

¹³ <https://en.wikipedia.org/wiki/Audacity>

¹⁴ <https://en.wikipedia.org/wiki/Avidemux>

Cu toate că ambele programe software utilizate fac parte din categoria *open source* ele sunt suficient de performante și permit obținerea unor rezultate bune.

Spre deosebire de filmele digitizate anterior (cele fără sonor) care sunt filme originale de tip reversibil (diapozitiv), cele digitizate de acesta data sunt filme copie. Acest lucru se rezumă la o calitate mai slabă a imaginii – acuratețe scăzută, neclaritate din cauze mecanice (vibrații, defocalizări), transpunerea defectelor peliculei originale etc.

La o atentă examinare a stării de conservare a peliculei cinematografice au fost constatate diverse deteriorări de natură fizico-chimică. Acestea constau în desprinderi, zgârieturi profunde și superficiale ale stratului de emulsie și de suport, deteriorarea perforațiilor de antrenare a filmului, rupturi ale suportului de transport al emulsiei precum și culori alterate.

Fiecare pelicula digitizată a fost mai întâi supusă unui proces de verificare a integrității structurale și de readucere în stare de utilizare. După desprăfuirea inițială, porțiunile cu perforația de transport deteriorată sau cu rupturi ale suportului emulsiei au fost înlăturate iar capetele rămase libere, lipite între ele.

Lipirea peliculei s-a făcut după procedeul clasic cu ajutorul unei prese de lipit model *Bolex* iar drept adeziv s-a utilizat unul de tip cianoacrilat cu uscare rapidă. Adezivul s-a dovedit eficient iar peliculele au putut fi utilizate. În cazul proiecției filmului, înlăturarea porțiunilor de film cu defecte au dus la apariția efectelor de sacadare vizuală și de afectare a pistei audio în locurile în care sunt lipiturile.

După remedierea deficiențelor întâlnite, peliculele au putut fi rulate cu ajutorul proiecteurului și captate pe calculator în vederea editării și procesării ulterioare.

În urma prelucrării materialului captat au rezultat un număr de 6 filme în format digital. La compresia acestor filme au fost utilizate două codec-uri foarte uzitate în prezent – MPEG2 și MP4 (DIVX)¹⁵. În urma procesului de compresie fișierele au obținut extensia AVI¹⁶ și au următoarele mărimi și durate:

- „*Rolul țărănimii în evul mediu*” - 420 Mb; 8 min și 5s
- „*Lupta dintre materialism și idealism în epoca modernă*” - 423 Mb, 10 min 15s
- „*Eclipse*” - 368 MB; 8 min și 43s
- „*Alergările în atletism I*” - 513Mb; 9 min și 51s
- „*Alergările în atletism II*” - 551Mb; 9 min și 29s
- „*Turismul în România*” - 602Mb; 10 min și 8s

„*Alergările în atletism*” I și II

¹⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/MPEG-4>

¹⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Audio_Video_Interleave

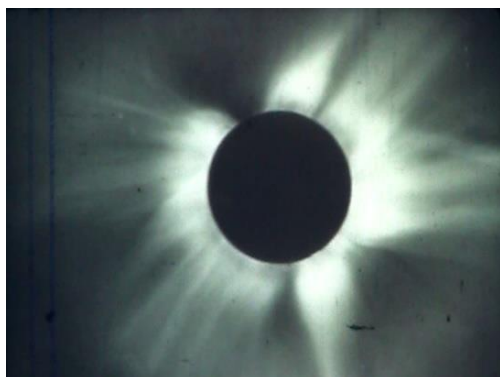
*„Lupta dintre materialism și idealism
în epoca modernă”*

„Turismul în România”

„Rolul țăranimii în evul mediu”

„Eclipse”

BIBLIOGRAFIE

- Karen F. Gracy, *The Preservation of Moving Images*, Department of Library and Information Science University of Pittsburgh, 2002
- Klijn Edwin, Yola de Lusenet, *Tracking the reel world – A survey of audiovisual collections in Europe*, European Commission on Preservation and Access, 2008
- Hazen Dan; Horrell Jeffrey; Merrill-Oldham, *Selecting Research Collections for Digitization*, Council on Library and Information Resources, Jan, 1998
- Moldoveanu, Aurel „*Conservarea preventivă a bunurilor culturale*”, Ministerul Culturii, Editura Museion, București, 1993.
- Musceleanu Mihai, *Formatul Super 8*, vol. I, II, III, Editura Tehnică, București 1984.
- Popescu Iuliu, Petculescu Alexandru, *Introducere în tehnica cinematografică*, Editura Didactică și Pedagogică, București 1967.
- Radu Gheorghe, Radu Rodica, *Conservarea și regenerarea dia-foto-filmelor*, Editura Tehnică, București 1981.
- Wilhelm Henry, Brower Carol, *The Permanence and Care of Color Photographs: Traditional and Digital Color Prints, Color Negatives, Slides, and Motion Pictures*, Preservation Publishing Company, Kingsport, Tennessee, 1993.

CONDIȚII DE PREZENTARE A MANUSCRISELOR PENTRU PUBLICARE

OBSERVAȚII PRELIMINARE:

- Sunt publicate materiale bine documentate științific și care nu au mai fost publicate.
- Lucrările vor fi trimise în vederea **publicării** până la data de **1 mai 2019**.
- Se acceptă doar lucrări originale, aflate la prima publicare și care cuprind maximum **25** de pagini (textul lucrării, note bibliografice, bibliografie, figuri, desene, schițe, tabele, etc.).
- Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.
- Textele/lucrările vor fi redactate în limba **română** cu diacritice și vor fi însoțite obligatoriu de un **rezumat** redactat în limba română și într-o limbă de circulație internațională (engleză, franceză – după preferința autorului) precum și de **cuvintele cheie** redactate atât în limba română cât și în limba de circulație uzitată la realizarea rezumatului (maxim 5 cuvinte cheie).
- Lucrările vor fi trimise colegiului de redacție pe hârtie și suport electronic la adresa: Hagi Chiriac, Nr.2, Vaslui, județul Vaslui, cod poștal – 730138, România; sau pe e-mail la: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com cu precizarea pentru Anuarul muzeului „Acta Moldaviae Meridionalis”.
- **Textele** care nu respectă cerințele colectivului de redacție vor fi **retrimise spre modificare**.
- **Lucrările** care nu se încadrează în **normele de redactare** cerute de colegiul de redacție vor fi **respinse de la publicare**.

REDACTAREA LUCRĂRII:

- Așezarea în pagină se face în următoarea ordine: (1) titlul, (2) numele autorului (autorilor), (3) cuvintele cheie, (4) rezumatul lucrării, (5) textul lucrării, (6) note bibliografice, (7) bibliografie, (8) lista figurilor, tabelelor, fotografiilor, etc.
- **FORMATUL LUCRĂRII:** este particularizat la dimensiunile 17 cm lățime și 24 cm înălțime, având următoarele margini – 2,2 cm sus și 1,5 cm jos, 1,75 cm stânga - dreapta; și cu orientare tip portret sau orientarea tip vedere pentru hărți, tabele, figuri și alte elemente cuprinse în anexe.
- **TITLUL:** să fie scurt și sugestiv, redactat cu Times New Roman, caractere de 11, Bold, Centrat și cu majuscule.
- **AUTORUL/AUTORII:** redactat cu Times New Roman, 11, Normal, aliniere Dreapta (Right), se poziționează la un rând față de titlu.
- **CUVINTE CHEIE:** se poziționează la un rând față de autor (autori), redactat cu Times New Roman, 11, Stânga-Dreapta (Justify), spațiere la 1 rând; se aleg cuvinte sugestive, întâlnite frecvent în textul lucrării.
- **REZUMATUL:** se poziționează la două rânduri față de cuvintele cheie, redactat cu Times New Roman, 11, italic, aliniere Stânga-Dreapta (Justify), și să conțină o prezentare succintă a lucrării originale, fără citări, prescurtări și în limba de circulație internațională, aceeași ca și în cazul cuvintelor cheie.

• **REDACTAREA TEXTULUI LUCRĂRII:** textul se poziționează la două rânduri față de rezumatul lucrării, cu spațiere la 1 rând și se redactează cu Times New Roman, font 11, aliniere Stânga-Dreapta (Justified); orice aliniat al unui început de text se realizează cu Ctrl + Tab.

• **CITAREA AUTORILOR:** se va face numai sub forma notelor de subsol, și se redactează cu Times New Roman, font 9, după următorul model: autor, lucrare, editură, localitate, an, pagină (Ioan Opriș, *Istoricii și Securitatea*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 710.). Pentru doi autori: Virgil Mihălescu-Bîrliba, Ioan Mitrea, *Tezaurul de vase romane de la Muncelul de sus*, în „Carpica”, X, 1978, p.163-177. Pentru trei sau mai mulți autori: Dumitru Preda *et alii*, *În apărarea României Mari – Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedica, București, 1991, p. 100.

- Caracterul ***Italic*** va fi uzitat pentru abrevieri de genul: *et alii*, *apud*, *cf.*, *Ibidem*, *op. cit.*; Idem va avea caracter normal.

• **BIBLIOGRAFIA:** titlul BIBLIOGRAFIE va fi redactat cu font 11 în Times New Roman, centrat și cu majuscule și va cuprinde autorii citați în lucrare (autorii figurilor, planșelor, fotografiilor, etc.) în ordine alfabetică, iar în cazul unui autor cu mai multe lucrări, acestea vor fi redactate în ordine cronologică. Nu se admite prescurtarea titlurilor lucrărilor, revistelor, cărților, enciclopediilor și a editurilor citate.

• **FIGURILE, FOTOGRAFIILE ȘI TABELELE:** se trimit inserate în cuprinsul articolului în format JPG iar fiecare să conțină indicații clare, precise asupra a ceea ce reprezintă. Figurile și tabelele se vor indica pe o listă separată, iar citarea lor în texte se va face după modelul Fig. 1, Tab.1. Hărțile să indice scara și Nordul geografic.

